

AFRİKA YILLIĞI 2023

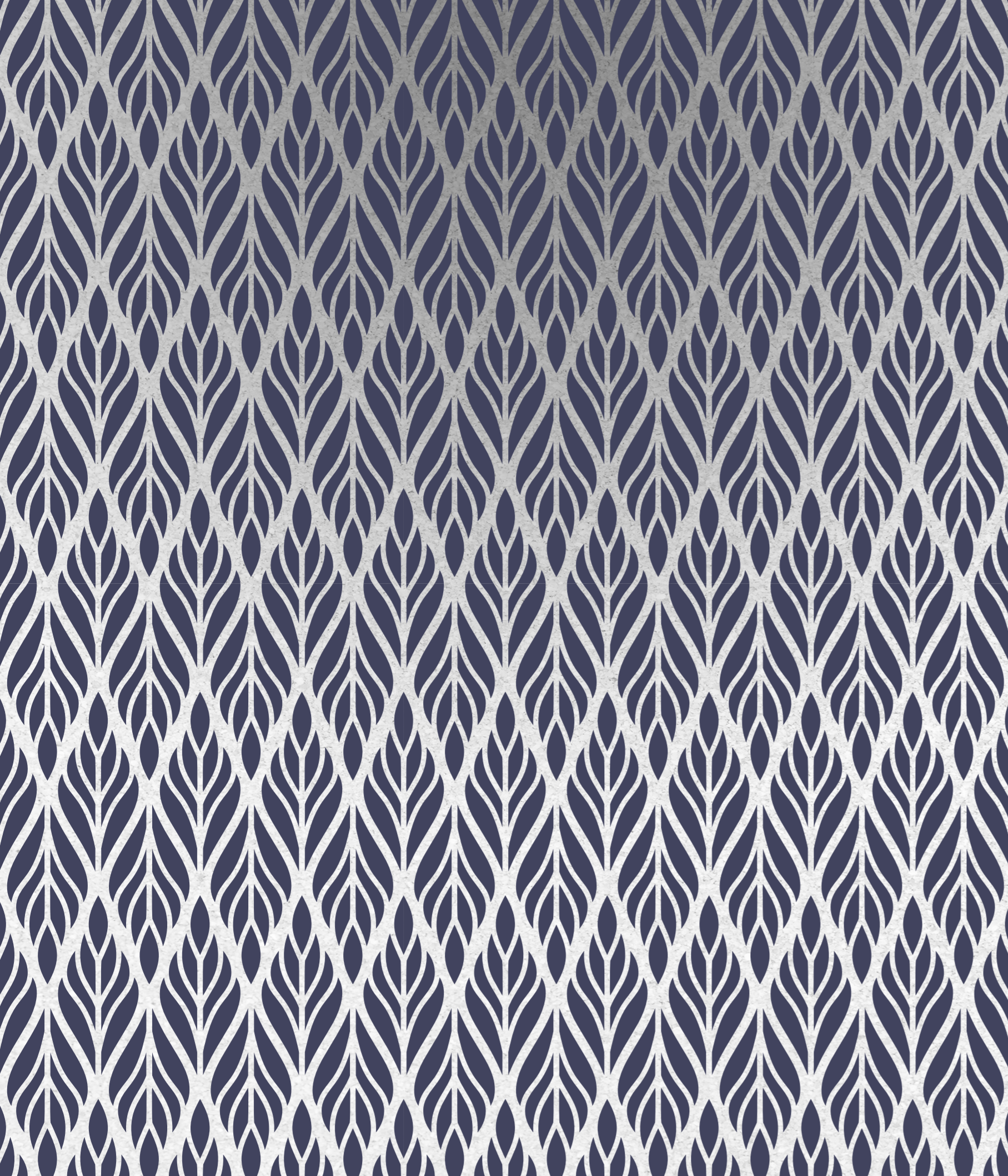
Editörler

Prof. Dr. Soyalp Tamçelik

Dr. Tunç Demirtaş

Y T B
YAYINLARI

AFRİKA YILLIĞI 2023

Editörler

Prof. Dr. Soyalp Tamçelik

Dr. Tunç Demirtaş

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA
TOPLULUKLAR BAŞKANLIĞI

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA TOPLULUKLAR BAŞKANLIĞI

YTB Yayınları: 52
Araştırma Eserler Serisi

"Afrika Yıllığı: 2023"
ISBN 978-975-17-5926-9

Editörler
Prof. Dr. Soyalp TAMÇELİK
Dr. Tunç DEMİRTAŞ

Yayıma Hazırlayanlar
Ömer Erçin, Sümeyye Yılmaztürk, Abdullah Cihad Kavakdan, Melisa Doğan

Metin Editörü
Ümmühan Kevser Kıpıramaz

Baskı ve Cilt
Esem Medya Prodüksiyon Org. Yay. Tic. Ltd. Şti.
Sertifika No. 49904
Birinci Baskı, 400 adet
Ankara, Eylül 2024

© Tüm yayın hakları Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığına aittir.
Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı tarafından desteklenen bu yayındaki metin ile ilgili sorumluluk editörler ve metin yazarlarına aittir.

KÜTÜPHANE KARTI

Afrika yıllığı: 2023/Editörler Soyalp Tamçelik, Tunç Demirtaş_ Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024.

463 s.: harita, rnk.res.; 29 cm. (Kültür ve Turizm Bakanlığı YTB yayınları: 52, Araştırma Eserler serisi)

ISBN 978-975-17-5926-9

1. Afrika I. Tamçelik, Soyalp. II. Demirtaş, Tunç. III. eser adı. IV. Seriler.
960

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA
TOPLULUKLAR BAŞKANLIĞI

Oğuzlar Mahallesi, Mevlana Bulvarı No: 145, 06520 Balgat, Çankaya, Ankara
Tel: 0(312) 218-40-00 Faks: 0(312) 218-40-49

ybt.gov.tr
info@ybt.gov.tr
kep adresi: ybt@hs01.kep.tr
Sertifika Numarası: 67797

İçindekiler

Sunuş, **6-7**

Takdim, **8-11**

Editörlerin Ön Sözü, **13-19**

Birinci Bölüm

Siyaset, Ekonomi, Toplum ve Çevre
21-168

İkinci Bölüm

Türkiye-Afrika İlişkileri
169-270

Üçüncü Bölüm

Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Afrika ile İlişkileri
271-360

Dördüncü Bölüm

Kültür, Sanat, Eğitim ve Spor
361-450

Afrika Üzerine Yayınlar: 2023
451-463

Sunuş

Türkiye, son çeyrek yüzyılda Afrika başta olmak üzere, Asya-Pasifik ve Latin Amerika ülkeleri ile olan ilişkilerini hiç olmadığı kadar güçlendirmiş ve kurumsal bir yapıya kavuşturmuştur. Millî değerlerini ve bağımsızlığını ilk planda tutan Türkiye, güçlü, çok boyutlu ve insan odaklı dış politikasını kararlılıkla sürdürerek küresel barış ve istikrarın tesis ve temini doğrultusunda hareket etmektedir.

Stratejik anlamda büyük bir potansiyel taşıyan Afrika Kıtası ile olan yakın ve dostane ilişkilerimiz, iç işlerine karışmama prensibiyle, eşit ortaklık ve kazan-kazan anlayışına dayanmaktadır. Nitekim Kıta'yla kurduğumuz bu yakınlığın neticesinde eğitim, kültür, turizm, tarım, ulaştırma, teknoloji, altyapı, kalkınma ve savunma alanlarında Afrika ülkeleriyle olan iş birliğimizi geliştirmekteyiz. Aynı zamanda Afrika Birliği'nin "Gündem 2063: İstedığımız Afrika" vizyon belgesiyle uyumlu olarak, çok daha etkin ve kapsamlı bir şekilde çalışmalarımızı sürdürmekteyiz.

Kıta'nın bütünüyle 40 milyar doları aşan hâlihazırdaki ticaret hacmimizi en kısa sürede 50 milyar doların üzerine çıkarmak ve ekonomik ilişkilerimizi derinleştirmek öncelikli hedeflerimizdendir. Kıta genelindeki 44 büyükelçiliğimiz ve 6 başkonsoloslüğümüzün faaliyetleri, çeşitli kurum ve kuruluşlarımızın yaptıkları çalışmalarla desteklenmekte, Kıta ülkeleriyle olan bağlarımız ve iş birliğimiz bu suretle güçlendirilmektedir. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Yunus Emre Enstitüsü, Türkiye Maarif Vakfı, Türkiye Diyanet Vakfı, TRT, Anadolu Ajansı ve Türk Hava Yolları gibi kurumlarımız, Kıta'nın dört bir yanında Türkiye-Afrika ilişkilerine ciddi katkılar sağlamaktadırlar.

Afrika Yılığ 2023, geçtiğimiz yıl olduğu gibi bu yıl da Afrika'da meydana gelen ekonomik, siyasî, askerî, kültürel ve akademik gelişmelerle Türkiye-Afrika ilişkilerini detaylı ve bütüncül bir şekilde ele alarak Kıta'nın 2023 yılına ışık tutuyor. Bu kıymetli çalışmaya emek veren herkesi kutluyor, kendilerine teşekkür ediyorum. Türkiye ve Afrika ilişkilerine önemli katkılar sunacağına inandığımız bu eserin akademisyenlerimiz, araştırmacılarımız, kurum ve kuruluşlarımız ile bu coğrafyaya ilgi duyan herkes için hayırlı olmasını temenni ediyorum.

Çalışmanın muhatabını bulması dileğiyle...

Mehmet Nuri ERSOY
Kültür ve Turizm Bakanı

Takdim

Küresel tehdit ve sınamaların tüm dünyayı etkisi altına aldığı; farklı bölgelerdeki güç mücadelelerinin barış ve istikrarı tehlikeye attığı; diyalog ve uzlaşma zemininin gündemden güne alan kaybettiği günümüz dünyasında insanlık, stratejik ihtilaflar, sıcak çatışmalar, kitlesel göçler, savaşlar, gıda, enerji ve iklim krizleri, aşırı cılılık ve terörizm gibi birçok sorunla baş etmeye çalışmaktadır. Uluslararası sistemi derin bir çıkmaza sokan tüm bu olumsuzlukların bertaraf edilmesi, uluslararası toplumun tüm üyelerinin ortak çabasının yanı sıra iş birliği ve diyalogu temel alan çözüm odaklı politika ve yaklaşımlar benimsemelerini gerekli kılmaktadır.

Yalnızca köklü tarihî ve kültürel bağlarının bulunduğu mücavir coğrafyasında değil, çok daha geniş bir perspektifle küresel ölçekte sürdürülebilir barışın, refahın ve güvenliğin tesis edilmesi hedefiyle yürüttüğü dış politika anlayışı, Türkiye'nin hâlihazırdaki uluslararası sistemde aldığı konumu değerli ve muteber bir noktaya taşımaktadır. Odağına insanî değerleri alan ve derinlikli yapıyla temeyyüz eden Türk dış politikası, ülkemizin, zengin medeniyet birikiminden de güç alarak, hareket ve manevra kabiliyeti yüksek bir anlayışla dünyanın dört bir yanında barışın, adaletin ve istikrarın yanında saf tutmasını sağlamaktadır.

Türkiye Yüzylında, Sayın Cumhurbaşkanımızın ısrarla altını çizdiği "Daha adil bir dünya mümkün!" şiarıyla tatbik edilen, millî hüviyeti ve bağımsız karakterinden taviz verilmeksizin farklı kıtalara, farklı bölgelere, farklı ülkelere uzanan bu politika, uluslararası sistemdeki rol ve ağırlığı gündemden güne artan Afrika'yı da kapsamaktadır. Afrika'ya matuf politika ve faaliyetlerinde karşılıklı yararı ve eşit ortaklığı önceleyen Türkiye ikili, bölgesel, kıtasal ve küresel düzeylerde "Afrika'nın Sorunlarına Afrikalı Çözümler" ilkesini benimseyerek Kıta ülkeleri ile olan dostluk ve kardeşlik ilişkilerini güçlendirerek sürdürmektedir. Uluslararası platformlardaki etkinliğini her geçen gün tahkim ederek hak ihlallerine, suçlara, bu suçların faillerine ve adaletsizliğe karşı dik ve cesur bir duruş sergileyen Afrika ülkeleri, Güney

Afrika'nın Uluslararası Adalet Divanında İsrail aleyhine açtığı soykırım davasında da gördüğümüz üzere, küresel vicdanın gür bir sesi haline gelmiştir.

Kıta'nın yeni dönemde taşıdığı ehemmiyetin ve ihtiva ettiği potansiyelin ilk günden beri farkında olan ülkemiz, 1998 yılında başlattığı "Afrika'ya Açılım Politikası"nın meyvelerini kısa sürede toplamış; Türkiye 2005'te Afrika Birliği'ne (AfB) "gözlemci üye" olarak seçilmiş, 2008'de AfB'nin "stratejik ortağı" ilan edilmiş ve 2013 yılından itibaren "Afrika Ortaklık Politikası"nı hayata geçirmiştir. Bu minvalde Kıta ülkeleri ile Türkiye arasındaki ekonomik, sosyal, ticarî ve kültürel münasebetler yoğunluk kazanmış; işbirliği zeminini özel sektör, yatırımlar, kalkınma, sivil toplum ve güvenlik gibi alanları da ihtiva eder hale gelmiştir.

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), ülkemizin Afrika politikası ile uyumlu bir şekilde, Kıta'nın bütününe dönük çalışmalarını eğitim ve kültür başta olmak üzere, birçok farklı alanda kararlılıkla sürdürmektedir.

"Afrika Günü" olarak kutlanan 25 Mayıs 2023'te YTB uhdesinde "Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye-Afrika İlişkileri" temalı bir panel düzenlenmiş, alanında uzman akademisyenlerin, sivil toplum temsilcilerinin ve ülkemizdeki Afrikalı Büyükelçilerin katıldığı söz konusu etkinlikte Türkiye ve Afrika arasındaki ilişkiler tüm boyutlarıyla ele alınmıştır.

Sayın Cumhurbaşkanımızın 21 Kasım 2023'te gerçekleştirdikleri Cezayir ziyaretinde YTB ile Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti Yükseköğretim ve Bilimsel Araştırmalar Bakanlığı arasında Yükseköğretim Bursları Alanında İşbirliği Protokolü imzalanmış, ikili ilişkilere uluslararası eğitim alanında önemli bir katkı yapılmıştır.

Diğer yandan, 4-9 Aralık 2023 tarihleri arasında Tanzanya, Kenya ve Zanzibar'da Türkiye Mezunları Buluşmaları tertip edilerek saha ziyaretleri yapılmış, eğitim, diaspora ve mezun politikaları bağlamında bölgedeki paydaş ve muhataplarla önemli istişareler gerçekleştirilmiştir.

Başkanlığımızca yürütülen Kamu Görevlisi ve Akademisyenlere Yönelik Türkçe İletişim Programı (KATİP) kapsamında, 2023-2024 döneminde Gambiya, Kenya, Somali, Etiyopya ve Lesotho'dan 4 diplomat ve 2 kamu görevlisi programa katılmıştır.

YTB uhdesinde yürütülen ve Türkiye'nin dünyaya açılan eğitim kapısı olan Türkiye Bursları, ülkemizle Afrika arasındaki beşeri köprüleri Türkiye'de öğrenim gören Afrikalı uluslararası öğrenciler eliyle tahkim etmeye devam etmektedir. Türkiye'deki öğrenim süreçlerini başarıyla tamamlayan Afrikalı öğrenciler, mezuniyetlerinin akabinde Kıta'nın ihtiyaç duyduğu ni-

telikli insan kaynağını teşkil ederek Afrika ile Türkiye arasındaki ilişkilerde "Türkiye Mezunları" sıfatıyla başat roller üstlenmektedir. Afrika'nın 14 ülkesindeki 16 Türkiye Mezunları Derneği, faaliyetlerini başarıyla sürdürmekte; Türkiye ile Afrika arasındaki münasebetlerde itici bir güç teşkil etmektedir. Afrika'ya ilişkin çalışmalarımız, önümüzdeki süreçte daha da ivmelenecek; YTB ve ilgili kurumlarımız, Sayın Cumhurbaşkanımızın liderliğinde Türkiye Yüzyılında Afrikalı kardeşlerine destek olmaya devam edecektir.

2021'den bu yana YTB Yayınları bünyesinde yayımladığımız Afrika Yıllığı'nın üçüncüsü olan "Afrika Yıllığı 2023"; "Siyaset, Ekonomi, Toplum ve Çevre", "Türkiye-Afrika İlişkileri", "Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Afrika ile İlişkileri", "Kültür, Sanat, Eğitim ve Spor" ve "Afrika Üzerine Yayınlar" olmak üzere, beş ana bölümden oluşuyor. Kıta'nın son bir yılını kapsamlı bir bakış açısıyla ele alan ve literatüre güçlü bir katkı sunan bu eserde emeği geçenleri cân-ı gönülden kutluyorum. "Afrika Yıllığı 2023"ün akademi camiası, karar alıcılar, uygulayıcılar, araştırmacılar ve sivil toplum kuruluşlarımız için hayırlı ve faydalı olmasını temenni ediyorum.

İyi okumalar...

Abdullah EREN
YTB Başkanı

Editörlerin Ön Sözü

Afrika, sahip olduğu zengin kültürel miras, dinamik genç nüfus, aktif siyasi yapılar, ekonomik potansiyelinin yanı sıra küresel jeopolitikte kazandığı önem ile dünya sahnesinde önemli bir yere sahiptir. Son yıllarda küresel ve bölgesel aktörlerin Afrika'ya olan ilgisi artmış, kıta, uluslararası ilişkilerde merkezi bir konum kazanmıştır. Türkiye ise Afrika'ya özel önem vermekte ve Kıta'da yer alan ülkeleri ortak paydaş olarak görmekte ve değerlendirmektedir.

Bu durumu göz önüne alan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) da Afrika'ya insani, kültürel, eğitim, sosyal vb. yönlerden önem göstermektedir. YTB'nin Afrika'ya gösterdiği değere atfen faaliyetlerini kamuoyu ile paylaşırken aynı zamanda Türkiye'nin bütün kamu ve sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte Kıta'ya yönelik yaptığı faaliyetleri tanıtmak için 2021 yılından beri kesintisiz olarak yayımladığı Afrika Yıllığını 2023 yılı için de yayımlamıştır.

Bu gaye ile çalışmada, 2023 yılı boyunca Afrika'da gerçekleşen siyasi, ekonomik, askeri, kültürel, toplumsal ve eğitim alanlarındaki gelişmeleri kapsamlı bir şekilde ele alarak, Afrika'nın uluslararası sistemdeki yerini ve önemini daha iyi anlamamıza yardımcı olmayı amaçlamaktadır. 49 yazarın ve her biri Türkiye'nin Afrika politikasında oldukça önemli kurum ve kuruluşların katkılarıyla hazırlanan bu yıllık, Türkiye'nin Afrika politikasına ilgi duyan geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmekte ve alanında önemli bir referans kaynağı olmayı hedeflemektedir.

YTB Afrika Yıllığı 2023 toplamda beş bölümden oluşmaktadır. On dokuz makalenin yer aldığı yılının birinci bölümünde "Siyaset, Ekonomi, Toplum ve Çevre" konuları ele alınmakta, on bir makalenin yer aldığı ikinci bölümde ise Türkiye'nin Afrika politikasında etkili olan ve Afrika politikasının bütüncül bir fotoğrafını ortaya koyan kurumların birincil elden yazılarının yer aldığı "Türkiye-Afrika İlişkileri" yer almaktadır. On iki makalenin yer aldığı üçüncü bölümünde "Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Afrika ile İlişkileri" değerlendirilmekte, on iki makalenin yer aldığı dördüncü bölümünde ise Afrika'da "Kültür, Sanat, Eğitim ve Spor" konuları ele alınmaktadır. Yıllığın beşinci bölümde ise "2023 Yılında Afrika'yla İlgili Yayımlanan Seçilmiş Eserler" bölümü yer almakta ve altı çalışma ile sonuçlanmaktadır.

Çalışmanın “Siyaset, Ekonomi, Toplum ve Çevre” isimli birinci bölümünde, Afrika’da 2023 yılı boyunca meydana gelen çeşitli olaylar ve bu olayların sonuçları detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Bu kapsamda Soyalp Tamçelik’in kaleminden “2023 Yılında Afrika’da Seçimler” başlıklı yazı ile başlayan bölüm, Afrika’da 2023 yılında Nijerya, Sierra Leone, Zimbabve, Madagaskar, Gabon, Liberya, Mısır ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti olmak üzere sekiz ülkede gerçekleştirilen seçimlere değinilmekte ve seçimlerin kapsamlı analizi yapılmaktadır.

İbrahim Bachir Abdoulaye’nin “2023’te Sahel Bölgesinde Güvenlik ve Jeopolitik” başlıklı çalışması, kıtadaki askeri hareketlilik ve bunun bölgesel güvenlik üzerindeki etkileri incelenmektedir.

Esin Güzel tarafından kaleme alınan “Afrika’da Doğal Afetler ve Sonuçları” ve Isidore Agha’nın kaleminden “Küresel İklim Krizinin Afrika’daki Etkileri” başlıklı makaleler, çevresel sorunların ve iklim krizinin Afrika üzerindeki etkilerini gözler önüne sermektedir.

Hande Sapmaz’ın “2023 Yılında Afrika’da İç Göç Hareketliliği” ve Luis Eric Davila Vega’nın “Afrika’da Dış Göç: 2023 İklim Değişikliği” başlıklı çalışmaları ise kıtadaki göç hareketliliklerini ve bunların toplumsal sonuçlarını analiz etmektedir.

Zainul Abidin Jibril’in “Afrika Ülkelerinin İsrail-Filistin Çatışmasındaki Duruşları” ve Semra Aksu’nun “Güney Afrika’nın Uluslararası Adalet Divanı’nda İsrail’e Açtığı Soykırım Davası ve Temelleri” başlıklı yazıları, Afrika’nın uluslararası ilişkilerdeki konumunu ve küresel sistemde yaşanan kritik sorunlar karşısındaki aktif rolünü ortaya koymaktadır.

Abdullah Uçak’ın “Afrika Perspektifinden Savunma Sanayii-Yeni Trendler” başlıklı çalışması ise 2023 yılında Afrika’da gerçekleşen savunma sanayi ihracat kalemlerini inceleyerek bu satışların ülkelerarası ilişkilere nasıl etki ettiği incelenmektedir.

İhsan Ömer Atagenç’in “Küresel Enerji ve Afrika” ve Didem Özdemir’in “Sahra-altı Afrika’nın Büyüyen Ekonomileri ve Hedefleri” başlıklı yazılarında Afrika’nın enerji kaynakları ve ekonomik büyüme hedefleri ele alınmaktadır.

Gözde Söğütlü’nün “60. Yılında Afrika Birliği” başlıklı çalışması, G-20 Üyeliğinin Afrika Birliği’ne Kazanımları, 36. Afrika Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi ve Barış ve Güvenliğin Korunmasında Afrika Birliği’nin rolünü değerlendirirken, Muhammed Soliman Al-Zawawy’nin “Özel Askeri Güvenlik Şirketlerinin Afrika’daki İstikrarda Rolü: Batı Afrika’daki Terör Eylemleri” başlıklı çalışması, özel askeri güvenlik şirketlerinin kıtadaki rolünü incelemektedir.

Enver Arpa’nın “Afrika’da Devam Eden Çatışmalar” başlıklı çalışması, Orta Sahel çatışmaları, Sudan İç Savaşı, Somali İç Savaşı, Boko Haram Saldırıları, Etiyopya iç çatışmaları, Nijerya toplumsal çatışmaları, Kongo Demokratik Cumhuriyeti Kivu çatışmaları ve müttefik demokratik güçler isyanı ve Güney Sudan etnik çatışmalarını ele alarak kapsamlı bir açıdan konuyu değerlendirmektedir.

Yeryüzü Doktorları Derneği’nin “2023’te Afrika’da Sağlık ve Yeryüzü Doktorları Derneği” başlıklı çalışması, Afrika’da halk sağlığı konusunu kapsamlı bir şekilde ele almaktadır.

Mürsel Bayram’ın “2023’te Afrika’nın Zirve Diplomasisi” başlıklı yazısı, Afrika-Rusya ve Afrika-Suudi Arabistan Zirveleri ile BRICS genişlemesi ve iklim değişikliği gibi Kıta’yı ilgilendiren zirveleri analiz etmektedir.

Erman Akıllı’nın “Yapay Zekâ ve Afrika: 2023” başlıklı çalışması, Afrika’da yapay zekanın kullanımını ve potansiyelini tartışmaktadır.

Tunç Demirtaş’ın 2023’te Türkiye’nin Afrika ile Savunma Sanayii ve Güvenlik İş Birlikleri başlıklı çalışması, Türkiye ve Afrika arasındaki 2023’teki gelişmeler ve iş birlikleri inceledikten sonra Afrika ülkelerinin savunma ihtiyaçları ve Türkiye ile Savunma Sanayii ortaklığını ve bölgesel güvenlik dinamikleri için potansiyel etkilerini değerlendirmektedir.

Abdallah Imam Haruna’nın “Afrika’nın Birleşmiş Milletler’de Temsili ve Katılımı: Eleştirel Bir Analiz” başlıklı yazısı, Afrika’nın Birleşmiş Milletler’deki rolünü ve etkinliğini değerlendirmektedir.

Çalışmanın “Türkiye-Afrika İlişkileri” isimli ikinci bölümünde, Türkiye’nin Afrika ülkeleriyle olan ilişkileri kurumlar, kuruluşlar ve ilgili kurum yetkilileri tarafından detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Türkiye’nin Afrika kıtası ile kurduğu bağlar, sadece siyasi ve ekonomik değil, aynı zamanda kültürel ve insani boyutları da içermektedir. Nitekim bu bölüm, Türkiye’nin Afrika ile olan çeşitli temaslarını ve iş birliği faaliyetlerini kurumsal açıdan incelemeyi amaçlamaktadır.

Bu bölümde ilk olarak Dışişleri Bakanlığı Kuzey ve Doğu Afrika Genel Müdür Vekili Büyükelçi Elif Çomoğlu Ülgen ve Batı ve Orta Afrika Genel Müdürü Büyükelçi Şebnem Cenk tarafından kaleme alınan “Cumhuriyetimizin Yüzüncü Yılında Türkiye-Afrika İlişkileri: Türkiye’nin Bir Başarı Hikayesi” adlı çalışma Afrika ile ilişkileri kapsamlı bir şekilde analiz etmektedir.

2023 Şubat’ında asrın felaketini yaşasa da Türkiye aldığı yaraları Afrika ülkelerinden gelen destekler ile sarmıştır. Bu kapsamda T.C. Darüselam Büyükelçisi Mehmet Güllüoğlu’nun “6 Şubat Depremleri Sonrasında Afrika Ülkelerinin Türkiye’ye Desteği” başlıklı yazısı, Afrika ülkelerinin Türkiye’ye yapılan destek çalışmaları anlatılmaktadır.

Millî Savunma Bakanlığı tarafından hazırlanan “Millî Savunma Bakanlığı’nın 2023 Yılı Afrika Faaliyetleri” başlıklı çalışma, Türkiye’nin Afrika kıtasındaki barışa ve istikrara katkısını ele almaktadır.

Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı’nın “Gelişen Afrika ile Medya ve İletişimin Gücüne Önemli Bir Katkı: Türkiye Ortaklığı” başlıklı çalışması, Cumhuriyetin 100. yılında Türkiye ve Afrika arasındaki ilişkilerdeki iletişimin gelişimini ve 2023 yılındaki faaliyetleri değerlendirmektedir.

Türkiye Maarif Vakfı’nın “Afrika’da Türkiye Maarif Vakfının Faaliyetleri” başlıklı çalışması, Vakfın Afrika’daki eğitim faaliyetlerini ele alırken, Türkiye Diyanet Vakfı’nın “Afrika’da Bugünün İhyası ve Geleceğin İnşasında Türkiye Diyanet Vakfı’nın Rolü” adlı çalışması TDV’nin Afrika’daki faaliyetlerini ve programlarını ele almaktadır.

Türk Hava Yolları’nın “Türkiye’nin Gönül Hattı: Türk Hava Yolları” başlıklı çalışması, Türk Hava Yolları’nın Afrika ile olan uçuş ağını ve bu ağın Türkiye ve Kıta arasındaki ilişkilerde oynadığı rolü incelemektedir. TİKA’nın “Türkiye’nin Afrika’daki Dostluk Eli: TİKA” başlıklı çalışması ise 2023 yılı boyunca TİKA’nın Afrika’daki faaliyetlerinin yanı sıra Afrika’da Türkiye Modeli’ni ve Türkiye’nin Afrika ülkeleri ile yol arkadaşlığı ele alınmaktadır. Yunus Emre Enstitüsü’nün “Yunus Emre Vakfı’nın 2023 Yılı Afrika Kıtası Faaliyetleri” başlıklı yazısı, Yunus Emre Enstitüsü’nün Afrika’daki çeşitli faaliyetlerini dile getirmektedir.

TRT Afrika’nın “Afrika’yı Olduğu Gibi Anlatmak: TRT Afrika” başlıklı çalışması, 4 farklı dilde yayın yapan TRT Afrika’nın uygulamaları, yayın yaptığı diller ve içerikleri değerlendirmektedir. Anadolu Ajansı’nın “Anadolu Ajansı’nın 2023 Afrika Faaliyetleri” başlıklı yazısı ise Ajans’ın Afrika’daki ikili anlaşmalarını, eğitim faaliyetleri ve içerik üretimini kapsamaktadır.

“Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Afrika ile İlişkileri” başlıklı üçüncü bölüm, Afrika kıtasının uluslararası ilişkilerdeki önemini ve küresel aktörlerle olan etkileşimlerini incelemektedir. Bu bölüm, Afrika’nın çeşitli küresel ve bölgesel güçlerle olan ilişkilerini ele alarak, Kıta’nın stratejik ve ekonomik önemini gözler önüne sermektedir. Çalışmada, her bir aktörün Afrika’daki politikaları ve iş birliği faaliyetleri 2023 bağlamında analiz edilmiştir.

Buna göre bölümün ilk makalesi Betül Özyılmaz Kiraz’ın “2023 Yılında BRICS ve Afrika İlişkileri” ele alınmakta olup, BRICS ülkelerinin Afrika ile ilişkileri değerlendirilmektedir. Buğra Sarı’nın “2023’te ABD-Afrika İlişkileri” başlıklı çalışması, ABD’nin Afrika’daki varlığının temel sacayaklarını dikkate alarak ABD’nin Afrika ile ilişkilerini incelemektedir.

Mücahid Gürbüz’ün “Fransa-Afrika İlişkilerinde Süreklilik Çabası: “Yeni” Afrika Stratejisi” başlıklı çalışması, Macron’un Orta Afrika turu ve son dönemde Kıta’da yaşanan askeri gelişmelerin “yeni” söylem ve stratejiye etkisi üzerinden

Fransa’nın Afrika politikasını ele almaktadır. Salih Şahin’in “2023’te İngiltere-Afrika İlişkileri” başlıklı çalışması, Ruanda ile imzalanan göç anlaşması, Kral Charles’ın Kenya ziyareti ve Cleverly’nin Afrika turu, iklim, çevre ve enerji alanlarında yapılan anlaşmalar ve açıklanan projelerin yanı sıra Nijer ve Sudan’daki gelişmeler üzerinden İngiltere’nin Afrika politikası analiz edilmektedir.

Çağrı Adil’in “Rusya’nın Yükselen Rolü: Afrika ile İlişkilerin Yeni Dinamikleri” başlıklı çalışması, Rusya’nın Afrika’daki stratejik ve ekonomik çıkarlarını ve bu bağlamda yürüttüğü politikaları değerlendirmektedir. Hasan Aydın’ın “Çin-Afrika İlişkilerinde 2023 Yılı” başlıklı çalışması, Çin’in Afrika ile siyasi ve ekonomik ilişkileri incelenmekte ve yapılan girişimleri kapsamlı bir şekilde ele almaktadır.

Hilal Karakoyunlu’nun “Hindistan-Afrika İlişkileri” başlıklı yazısı, Hindistan’ın Afrika ile olan diplomatik, ekonomik, ticari, eğitim, askeri ve güvenlik ilişkilerini mercek altına almaktadır. Gökhan Albayrak’ın “2023’te Brezilya-Afrika İlişkileri: Durgunluktan Güçlenen Bağlara” başlıklı çalışması, Brezilya’nın Afrika ile ilişkilerini ele almaktadır.

Muhammed Yasir Okumuş’un “2023 Yılında İsrail-Afrika İlişkileri” başlıklı çalışması, İsrail’in Afrika ülkeleriyle 2023 yılı içindeki ilişkilerini ve bu süreçte yaşanan önemli diplomatik ve siyasi gelişmeleri analiz etmektedir. Burak Şakir Şeker’in “Nordik Ülkelerin 2023 Yılında Afrika ile İlişkileri” başlıklı çalışması, beş Nordik ülkesinin 2023 yılı özelinde Afrika ile olan ilişkilerinin nasıl evrildiğini incelemektedir.

İsmail Akpınar’ın “Almanya’nın Yeni Afrika Stratejisi” başlıklı çalışması, Almanya’nın Afrika’ya yönelik yeni bir ortak strateji oluşturma ihtiyacının ana sebeplerine değinerek bu stratejinin 2023 yılındaki son hâliyle uygulanabilirliği tartışılmaktadır.

Son olarak Mustafa Caner’in “İran’ın Afrika Politikası 2023” başlıklı çalışması, Reisi’nin Afrika turu, karşılıklı ziyaretler ve iş birliği anlaşmaları bağlamında değerlendirilmektedir.

Çalışmanın “Kültür, Sanat, Eğitim ve Spor” başlıklı dördüncü bölümü, Afrika Kıtası’nın kültürel ve sanatsal zenginliklerini, eğitim alanındaki gelişmelerini ve spor etkinliklerini kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Afrika, tarih boyunca kültürel mirası, sanatsal ifadeleri ve spor alanındaki başarıları ile dünya sahnesinde önemli bir yer edinmektedir. Bu bölümde, 2023 yılı boyunca Afrika’da gerçekleşen önemli kültürel, sanatsal, eğitim ve spor etkinlikleri detaylı bir şekilde incelenmektedir.

Bu bölüm, Türkiye mezunlarından olan ve hâlihazırda Somali Savunma Bakanı Abdulkadir Mohamed Nur tarafından kaleme alınan “Türkiye Mezunları

nın Somali’de Devlet İnşası Süreçlerine Katkıları” başlıklı çalışması ile başlamak-tadır. Çalışma, Türkiye’de eğitim almış Somalili mezunların, iki ülke arasındaki ilişkilerde oynadığı rolü irdelemektedir.

Selim Mürsel Yavuz’un “Türkiye’nin Eğitim Diplomasisi: Afrika’ya Yönelik Sunulan Eğitim Desteklerinin Panoraması” başlıklı çalışması, Türkiye’nin Afri-ka’ya sağladığı eğitim desteklerinin 2023 yılındaki genel durumunu incelemekte ve bu yöndeki iş birliğinin önündeki fırsatları değerlendirmektedir.

T.C. Dakar Büyükelçisi Nur Sağman’ın “Dakar Moda Haftası ve Diploması” başlıklı çalışması, Dakar’da düzenlenen moda haftasının Afrika modası üzerin-deki etkilerini, Moda Haftası münasebetiyle Dakar Büyükelçiliğinin yaptığı et-kinlikler ve diplomasinin birleştirici gücü ele alınmaktadır.

Zeliha Sağlam’ın “Türkiye’nin Afrika’ya Açılıminin Renkli Kapısı: Afrika Kül-tür Evi” başlıklı yazısı, Afrika Kültür Evi’nin 2023 yılı boyunca gerçekleştirdiği faaliyetleri ve bu faaliyetlerin kültürel etkileşimleri nasıl artırdığını ele almak-tadır. Mehmet Baydemir’in “Afrika Film Endüstrisi 2023’te Altın Yılını Yaşadı” başlıklı çalışması, Afrika sinemasının 2023 yılı içindeki gelişmelerini ve önemli yapıtlarını analiz etmektedir.

Burcu Saygun’un “2023 Afrika Paralimpik Oyunları” başlıklı çalışmasında Gana’nın başkenti Akra’da gerçekleştirilen 2023 Paralimpik Oyunlarının düzen-lenmesi sürecine yer verilmekte ve Afrika’nın ilk paralimpik oyunları olma özel-liği taşıyan organizasyona katılım sağlayan ülkeler ve elde edilen sonuçlardan bahsedilmektedir.

Tuğrul Oğuzhan Yılmaz’ın “Antik Şehir Timbuktu’nun Afrika Kültür Mirası Açısından Önemi ve 2023 Gelişmeleri” başlıklı yazısında antik şehir Timbuk-tu’nun Afrika’da kültür mirası açısından yerine ve önemine değinildikten sonra konuyla ilgili 2023 yılında yaşanan gelişmeler değerlendirilmektedir.

Nursema Özcoşar’ın “Batı Merkezli Ödül Törenlerine Alternatif Olarak Afrika Eğlence Ödülleri 2023” başlıklı çalışmasında, Afrika Eğlence Ödülleri adlı oluşu-mun çalışmalarına değinilmekte ve 2023 yılındaki faaliyetlerine yer verilmekte-dir.

Handegül Terken Kabakcıoğlu’nun “2023 Afrika Kumaş Sanatı: Yeniden Do-ğuş ve Kültürel Miras Üzerine Diyaloglar” başlıklı çalışması, Afrika kumaş sana-tının tanıtımını, yeniden doğuşunu ve kültürel miras üzerine diyalogları ele ala-rak bu sanatın önemine işaret etmektedir.

Duygu İlkhan Yılmaz’ın “Afrika’nın Yağmalanan Hazinesi: 2023 Yılı Lyon Confluences Müzesi ve Turin Mısır Müzesi” başlıklı çalışması, Afrika’nın yağ-malanan hazinelerinin geri dönüş süreçlerini ve kültürel mirasının iadesi için atılmış adımları ele almaktadır. Deniz Ekşi’nin “2023 Rugby Dünya Kupası:

Şampiyon Güney Afrika” başlıklı çalışması, Güney Afrika’nın rugby alanındaki başarısını ve Dünya Kupası zaferini incelemektedir.

Bilge Tüzel’in “Afrika’nın Somut Olmayan Kültürel Mirası” başlıklı çalışma-sı, Afrika ülkelerinin somut olmayan kültürel mirasını küresel düzeyde nasıl ele aldığını, tanıttığını ve koruduğunu inceleyerek, bu mirasın UNESCO’nun amaç ve prensiplerinin hayata geçirilmesindeki yeri üzerinde durmaktadır.

Çalışmanın beşinci ve son bölümünde ise 2023 yılında Afrika ile ilgili yayım-lanan eserlere yer verilmiştir. Bu kapsamda Anıl Dereli, editörlüğünü Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker ve Mehmet Şahin’in yaptığı ve Nobel Yayınevinden çıkan “Afrika Jeopolitiği” adlı kitap değerlendirmektedir. Emre Garip’in çalış-masında ise Afrika Vakfı Yayınlarından çıkan “Premesh Lalu, Apartheid’ı Orta-dan Kaldırmak” adlı kitap ele alınmaktadır.

Hasan Alptekin Toprak, Afrika Vakfı Yayınlarından çıkan ve Jonathan A.C. Brown’ın yazarı olduğu “İslam ve Siyahilik” adlı eser incelenmektedir. Joana Ruçi ise Ali Maskan’ın yazdığı ve Kadim Yayınlarından çıkan “Afrika’da Sömür-gecilik” adlı eser ele alınmaktadır.

Ensar Küçükaltan’ın yazarı olduğu ve Nobel Akademik Yayıncılık tarafından çıkartılan “Çin’in Doğu Afrika’daki Yumuşak Gücü: Kenya, Tanzania ve Ugan-da Örnekleri” adlı eseri, Meryem Temiz tarafından incelemektedir. Son olarak editörlüklerini Bilge Şahin, Valerio Colosio ve Mürsel Bayram’ın yaptığı ve Nika Yayınevi’nden çıkan “Afrika’da Politika ve Uluslararası İlişkiler” isimli eser ise Muhammet Arif Seyran tarafından değerlendirilmektedir.

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı tarafından yayımlanan ve bu yıl “Afrika Yıllığı 2023” başlığıyla hazırlanan serinin üçüncü kitabında, 54 özgün çalışma ve 6 kitap özeti yer almaktadır. Geçtiğimiz iki yıl boyunca dü-zenli olarak yayımlanan Yıllık, sadece Türkçe literatüre değil, aynı zamanda ya-bancı literatüre de katkı sağlayacak şekilde İngilizce olarak da basılacaktır. Bu girişimle Türkiye’nin Afrika politikasına ilgi duyan araştırmacılar, akademis-yenler, düşünürler, politika yapıcılar ve uygulayıcılar ile öğrenciler ve Afrika’ya gönül veren her kesimden kişiye hitap edilmesi amaçlanmaktadır. Afrika üzeri-ne yapılan çalışmaların derinleşmesine ve yaygınlaşmasına yönelik katkıların artması için rehberlik edebilecek olan bu çalışmada emeği geçen tüm yazarları-mıza, kurum ve kuruluşlarımıza ve katkı sağlayan herkese ne kalbi duygularla teşekkür eder, çalışmanın tüm okuyucularımıza faydalı olmasını dileriz.

Saygılarımızla,

Prof. Dr. Soyalp TAMÇELİK
Dr. Tunç DEMİRTAŞ
Editörler

Siyaset, Ekonomi, Toplum ve Çevre

- 1** Afrika'da 2023 Yılı Seçimleri 23-35
/ Soyalp Tamçelik
- 2** 2023'te Sahel Bölgesinde Güvenlik ve Jeopolitik 37-43
/ Ibrahim Bachir Abdoulaye
- 3** Afrika'da Devam Eden Çatışmalar 45-53
/ Enver Arpa
- 4** Küresel İklim Krizinin Afrika'daki Etkileri 55-61
/ Isidore Agha
- 5** Afrika'da Doğal Afetler ve Sonuçları 63-69
/ Esin Güzel
- 6** 2023 Yılında Afrika'da İç Göç Hareketliliği 71-77
/ Hande Sapmaz
- 7** Afrika'da Dış Göç: 2023 İklim Değişikliği 79-83
/ Luis Eric Davila Vega
- 8** Küresel Enerji ve Afrika 85-91
Ihsan Ömer Atagenç
- 9** 2023'te Afrika'nın Zirve Diplomasisi 93-99
/ Mürsel Bayram
- 10** Sahra Altı Afrika'nın Büyüyen Ekonomileri ve Hedefleri 101-107
/ Didem Özdemir
- 11** 60. Yılında Afrika Birliği 109-115
/ Gözde Söğütü
- 12** Özel Askerî Şirketlerin Afrika'da Güvenliğe Etkisi: Batı Afrika'daki Terör Eylemleri 117-123
/ Muhammad Soliman Al-Zawawy
- 13** Afrika Perspektifinden Savunma Sanayi: Yeni Trendler 125-129
/ Abdullah Uçak
- 14** 2023'te Türkiye'nin Afrika ile Savunma Sanayii ve Güvenlik İş Birlikleri 131-135
/ Tunç Demirtaş
- 15** Afrika'nın Birleşmiş Milletler'deki Temsili ve Katılımı: Eleştirel Analiz 137-143
/ Abdallah Imam Haruna
- 16** İsrail-Filistin Çatışması Karşısında Afrika Ülkelerinin Politik Duruşları 145-149
/ Zainul Abideen Jibril
- 17** Güney Afrika'nın Uluslararası Adalet Divan'ında İsrail Aleyhine Açtığı Soykırım Davası ve Hukuki Temelleri 151-155
/ Semra Aksu
- 18** Afrika'da Sağlık ve Yeryüzü Doktorları Derneği 157-163
/ Yeryüzü Doktorları Derneği
- 19** Yapay Zekâ ve Afrika: 2023 165-167
/ Erman Akıllı

Afrika'da 2023 Yılı Seçimleri

Soyalp Tamçelik*

1

1. Giriş

Uzun bir sömürge geçmişinin ardından bağımsızlığını kazanan ve demokrasi yolculuğunda ağır bedeller ödeyen Afrika kıtasında, 2023 yılı devlet başkanlığı seçimleri ardında birçok soru işareti ve tartışma konusu bırakarak tamamlanmıştır. Seçim takvimine göre yıl içerisinde 9 farklı ülkede seçim yapılması planlanmıştır. Bu ülkelerden Nijerya, Sierra Leone, Zimbabve, Madagaskar, Gabon, Liberya, Mısır ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti (KDC) olmak üzere 8'inde halk, devlet başkanlığı seçimleri için sandık başına giderken, Libya'da çatışan tarafların bir araya gelmemeleri sebebiyle sandıklar kurulamamıştır.

Afrika kıtasında 2023 yılı içerisinde planlanan devlet başkanlığı seçimlerinin yüzde 88,8 oranında gerçekleştirilmesine rağmen, seçim süreçlerinin birçoğunda gözlemlenen uygulamalar demokrasinin yalnızca sandıktan ibaret olmadığını bir kez daha gözler önüne sermiştir. Seçimlerde muhalefet adaylarının baskı altına alınması, devlet gücünün kullanılarak kampanyalarının engellenmesi, medyanın kontrolü, sandık güvenliğinin ihlali, usulsüz oy verme işlemleri, seçim sonrasında muhalefet adaylarının itirazlarının dikkate alınmaması gibi konular seçimlerin adil ve şeffaf bir şekilde yönetilmediği eleştirilerini beraberinde getirmiştir.

* Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, ORCID ID: 0000-0002-2092-8557, soyalp@hotmail.com

Afrika kıtasında tartışmalara sahne olan 2023 yılı seçimlerinde, demokrasi adına umutların yeşerdiği ülkelerin başında ise Liberya gelmektedir. Liberya'da başarılı bir şekilde yönetilen seçim sürecinin sonrasında hükümet barışçıl bir şekilde el değiştirmiştir.

Bu çalışmada, Afrika'da 2023 yılı içinde gerçekleşen devlet başkanlığı seçimlerinde yaşanan süreç ve bu sürecin sonuçları ele alınacaktır. Buna karşın çalışmada aynı yıl içinde yapılan diğer seçimlere temas edilmeyecek, ancak Afrika'da 2023 yılında yaşanan seçimlerin dinamiklerine, gerçekleşme şekline, demokratik usullerin uygunluğuna ve elde edilen sonuçların ne olduğuna bakılacaktır.

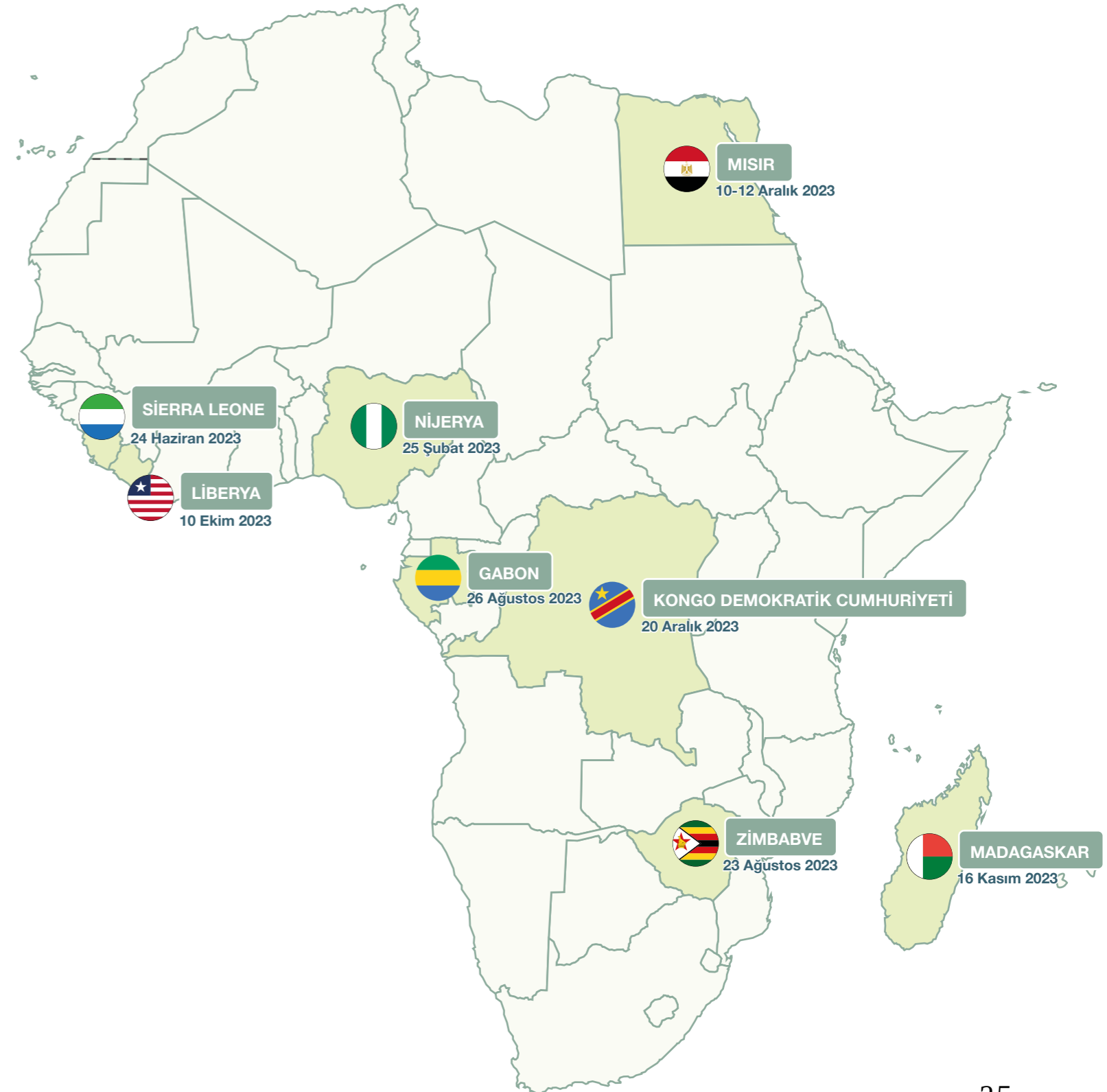
2. Nijerya'daki Seçimlerde Halk Katılımının Az Olması

Afrika'da 2023 yılı seçim maratonu, kıtanın en kalabalık ülkesi Nijerya'da 25 Şubat 2023 tarihinde başlamıştır. Federal sistemle yönetilen ülkede, devlet başkanı 4 yıllık bir süre için doğrudan halk tarafından seçilmektedir. Seçilen kişi, anayasal olarak en fazla iki dönem (8 yıl) görev yapabilmektedir. Devlet başkanlığı seçimini kazanabilmek için adayların 36 eyaletin 24'ünde oyların en az yüzde 25'ini alması gerekmektedir. Aksi takdirde en fazla oyları alan ilk iki aday ikinci tur seçimine kalmaktadır.¹

Yaklaşık 206 milyonluk bir nüfusa ev sahipliği yapan ve 93,4 milyon kayıtlı seçmenin bulunduğu Nijerya'da halk, 25 Şubat 2023 tarihinde devlet başkanını seçmek üzere 1999 yılında sivil yönetime geçişin ardından 7. kez sandık başına gitmiştir. Seçimde, iki dönem görev yapan ve süresini tamamlayan Muhammed Buhari'nin boşalttığı devlet başkanlığı koltuğu için 18 aday yarışmıştır.² Öne çıkan adaylardan iktidar partisi "Tüm İlericiler Kongresi" (APC) üyesi eski Lagos Valisi Bola Ahmed Tinubu, 8 milyon 794 bin 726 oy alarak yeni devlet başkanı seçilmiştir. Ana muhalefet partisi konumundaki "Halkın Demokratik Partisi" (PDP) adayı Atiku Abubakar, yaklaşık 6 milyon 100; "İşçi Partisi" (LP) adayı Peter Obi ise yaklaşık 6 milyon 985 bin oy almıştır.³

Nijerya'da gerçekleştirilen devlet başkanlığı seçimlerinin, seçim takvimine uygun olarak yürütülmesine ve ülke genelinde seçimleri etkileyebilecek güvenlik sorunu yaşanmamasına rağmen halkın ilgisine yeterince mazhar olamadığı görülmüştür. Yaş ortalamasınının 18 olduğu, kayıtlı seçmen sayısının yüzde 40'ını 35 yaş altı insanların oluşturduğu ve genç işsizlik oranının yüzde 50'nin üzerinde seyrettiği Nijerya'da,⁴ seçimlere yüzde 27 oranında katılım sağlandığı tespit edilmiştir.⁵

2023 Yılında Afrika'daki Seçimler

¹ Adam Abu-basal, "Nijerya, genel seçimlerle yeni bir sınava hazırlanıyor", Anadolu Ajansı, 22.02.2023, <https://www.aa.com.tr/dunya/nijerya-genel-secimlerle-yeni-bir-sinava-hazirlaniyor/2827840>, Erişim Tarihi: 15.04.2024.

² Elmurod Usabaliev, "Nijerya halkı yeni devlet başkanını seçmek için sandık başına gidiyor", Anadolu Ajansı, 24.02.2023, <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/32553#>, Erişim Tarihi: 15.04.2024.

³ Independent National Electoral Report, "Report of the 2023 General Election", s. 418, <https://inecnigeria.org/wp-content/uploads/2024/02/2023-GENERAL-ELECTION-REPORT-1.pdf>, Erişim Tarihi: 17.04.2024.

⁴ Joseph Siegle and Candace Cook, "Africa's 2023 Elections: Democratic Resiliency in the Face of Trials", Africa Center for Strategic Studies, 31 Jan 2023 (Updated: 09.11.2023), <https://africacenter.org/spotlight/elections-2023-nigeria-sierra-leone-zimbabwe-gabon-liberia-madagascar-drc/>, Erişim Tarihi: 17.04.2024.

⁵ Independent National Electoral Report, "Report of the 2023 General Election", s. 418, <https://inecnigeria.org/wp-content/uploads/2024/02/2023-GENERAL-ELECTION-REPORT-1.pdf>, Erişim Tarihi: 17.04.2024.

2023 yılı devlet başkanlığı seçimleri, sivil yönetime geçişin ardından en düşük düzeyde katılımın sağlandığı seçim olarak tarihe geçmiştir. Bununla birlikte ilk kez kullanılan ve seçim sonuçlarının şeffaflığını arttırmayı amaçlayan elektronik sistemin işletiminde yaşanan aksaklıklar da seçim güvenilirliği hakkında soru işaretlerinin oluşmasına neden olmuştur. Seçim sonuçlarını mahkemeye taşıyan PDP adayı Atiku Abubakar ve LP adayı Peter Obi'nin yapmış olduğu itiraz ise iddiaların "asılsız" olduğu gerekçesiyle başkent Abuja'da bulunan mahkeme tarafından reddedilmiştir. Böylelikle Tinubu'nun başkanlığı resmîleşmiştir.⁶

3. Sierra Leone'deki Seçimlerde Şeffaflık Tartışmaları

Batı Afrika ülkesi olan Sierra Leone de Nijerya'da olduğu gibi tartışmalı bir seçim sürecini geride bırakmıştır. Sierra Leone yasalarına göre cumhurbaşkanı, 5 yıllık bir görev süresi için doğrudan halk tarafından seçilmekte ve bir kişi en fazla iki dönem (10 yıl) görev yapabilmektedir. Cumhurbaşkanlığı seçimini birinci turda kazanabilmek için adayların yüzde 55'lik oy oranına ulaşması gerekmektedir. Herhangi bir adayın birinci turda seçilebilmesi için gerekli oy oranına ulaşamaması hâlinde en fazla oyu alan iki aday ikinci tura kalmaktadır.⁷

Yaklaşık 8,4 milyonluk nüfusa ev sahipliği yapan ve 3,3 milyon kayıtlı seçmenin bulunduğu Sierra Leone'de halk, 2002'de sona eren iç savaşın ardından 5. kez cumhurbaşkanını seçmek için 24 Haziran 2023 tarihinde sandık başına gitmiştir.⁸ Toplam 13 adayın yarıştığı seçimlerde 2018 yılında cumhurbaşkanı seçilen "Sierra Leone Halk Partisi" başkanı Julius Maada Bio ile 2018 seçimlerini az bir farkla kaybeden "Tüm Halkın Kongresi" adayı Samura Kamara öne çıkan isimler olmuşlardır. Seçim Komisyonu tarafından açıklanan sonuçlara göre Julius Maada Bio yüzde 56,17'lik oy oranı ile ikinci kez cumhurbaşkanı seçilirken, en yakın rakibi Samura Kamara'nın oy oranı ise yüzde 41,16'da kalmıştır.⁹

Siyasi ve ekonomik gerilimlerin hüküm sürdüğü, kişi başına düşen millî gelirin 500 ABD doları olduğu, nüfusunun yaklaşık yüzde 60'lık kısmı yoksulluk sınırının altında yaşadığı ve her dört vatandaştan üçünün gıda erişim güçlüğü çektiği Sierra Leone'deki¹⁰ seçimlere halkın %83 gibi yüksek bir oranda katılım sağladığı görülmüştür.¹¹ Ancak halkın bu ilgisine rağmen şeffaflık ve kapsayıcılık tartışmaları seçimlere damgasını vurmuştur.

AB Seçim Gözlem Misyonu (EU EOM), 28 Haziran 2023 tarihli bildirisinde Sierra Leone Seçim Komisyonu tarafından açıklanan oy oranlarında kabul edilemez oranda istatistikî hatalar bulunduğunu ve veri paylaşımının

6 TRT Haber, "Nijerya'da ana muhalefet partisi, devlet başkanı seçim sonuçlarına itiraz etti", 22.03.2023.

<https://www.trthaber.com/haber/dunya/nijeryada-ana-muhalefet-partisi-devlet-baskani-secim-sonuclarina-iraz-etti-755051.html>, Erişim Tarihi: 17.04.2024.

7 Adam Abu-basal, "Sierra Leone halkı sandık başında", *Anadolu Ajansı*, 23.06.2023,

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/sierra-leone-halki-sandik-basinda/2929314>, Erişim Tarihi: 17.04.2024.

8 TRT Afrika, "Sierra Leone elections: What you need to know", 16.06.2023,

<https://www.trtafrika.com/africa/sierra-leone-elections-what-you-need-to-know-13642353>, Erişim Tarihi: 17.04.2024.

9 Freetown, "Sierra Leone president wins re-election, says electoral commission", *Reuters*, 28.06.2023,

<https://www.reuters.com/world/africa/sierra-leone-president-wins-re-election-says-electoral-commission-2023-06-27/>, Erişim Tarihi: 17.04.2024.

10 Joseph Siegle-Candace Cook, "Africa's 2023 Elections: Democratic Resiliency in the Face of Trials", *Africa Center For Strategic Studies*, 09.11.2023,

<https://africacenter.org/spotlight/elections-2023-nigeria-sierra-leone-zimbabwe-gabon-liberia-madagascar-drc/>, Erişim Tarihi: 17.04.2024.

11 Elections in Africa throughout 2023, s.11.

12 European Union Election Observation Mission Sierra Leone 2023, "The EU EOM calls on Electoral Commission for Sierra Leone to promptly publish disaggregated results data at polling station level, to ensure transparency and public scrutiny", 28.06.2023,

https://www.eeas.europa.eu/eom-sierra-leone-2023/eu-eom-calls-electoral-commission-sierra-leone-promptly-publish-disaggregated-results-data-polling_en?s=410315, Erişim Tarihi: 19.04.2024.

13 Matthew Miller, "On Sierra Leone's Election", *U.S. Department of State*, 14.07.2023,

<https://www.state.gov/on-sierra-leones-election/#:~:text=We%20call%20on%20all%20actors,are%20essential%20for%20any%20democracy>, Erişim Tarihi: 19.04.2024.

14 TRT Afrika, "Zimbabwe elections 2023: Why the polls matter", 23.08.2023,

<https://www.trtafrika.com/africa/zimbabwe-elections-2023-why-the-polls-matter-14596544>, Erişim Tarihi: 21.04.2024.

15 Farai Mutsaka & Gerald Imray, "Zimbabwean President Emmerson Mnangagwa wins re-election after troubled vote, officials say", *AP News*, 03.08.2023,

<https://apnews.com/article/zimbabwe-election-emmerson-mnangagwa-4aeb10b7bf49f54fd10af141d18ced2>, Erişim Tarihi: 21.04.2024.

16 Murat Özgür Güvendik, "Zimbabwe'de 2023 genel seçimleri için adaylık ücretleri 20 katına çıkarıldı", *Anadolu Ajansı*, 24.08.2022,

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/zimbabvede-2023-genel-secimleri-icin-adaylik-ucretleri-20-katina-cikarildi/2668466>, Erişim Tarihi: 21.04.2024.

sağlıklı bir şekilde yapılmadığını,¹² ABD ise nihai sonucun yerli ve uluslararası gözlemciler tarafından toplanan Paralel Seçmen Tabloları ile örtüşmediğinden bahisle seçim sonuçlarının güvenilirliği konusundaki endişelerini dile getirmiştir.¹³

4. Zimbabwe'de Tartışmalı Seçimler

Demokrasinin Afrika kıtasındaki zorlu sınavı Zimbabwe'de yapılan devlet başkanlığı seçimlerinde de görülmüştür. Zimbabwe anayasasına göre devlet başkanı 5 senelik bir süreç için doğrudan halk tarafından seçilmektedir. İki turlu seçim sisteminin uygulandığı ülkede, adayların devlet başkanı olabilmeleri için ilk turda oyların yarısından fazlasını alması gerekmektedir. Eğer hiçbir aday bu orana ulaşamazsa, en çok oyu alan ilk iki aday ikinci turda yeniden yarışmaktadırlar.¹⁴

Zimbabwe bağımsızlığını kazandığı 1980 yılından itibaren 37 yıl boyunca Robert Mugabe tarafından yönetilmiştir. Mugabe'nin 2017 yılında askerî darbeyle devrilmesinin ardından Emmerson Mnangagwa ülkenin başına geçmiş ve 2018 yılında yapılan seçimleri tartışmalı bir şekilde kazanmıştır. Anayasal olarak ikinci kez seçilme hakkı bulunan "Afrika Ulusal Birliği-Yurtsever Cephesi" (ZANU-PF) lideri 80 yaşındaki Emmerson Mnangagwa 2023 seçimleri için tekrar aday olmuştur. 11 adayın yarıştığı seçimlerde Mnangagwa'nın en büyük rakibi olarak "Değişim İçin Yurttaşlar Koalisyonu" (CCC) Başkanı 45 yaşındaki Nelson Chamisa'nın ismi ön plana çıkmıştır.

Yaklaşık 16,3 milyonluk nüfusa ev sahipliği yapan ve 6,6 milyon seçmenin kayıtlı bulunduğu Zimbabwe'de halk, 23 Ağustos 2023 tarihinde devlet başkanını seçmek üzere oy kullanmıştır. Katılım oranının yüzde 68,86 olarak kayıt altına alındığı seçimlerde ilan edilen resmî sonuçlara göre oyların %52,6'sını alan Mnangagwa birinci turda yeniden devlet başkanı seçilmiştir. En yakın rakibi Chamisa ise yüzde 44 oy oranında kalmıştır.¹⁵

Zimbabwe seçimleri bağımsız ve adil bir şekilde yürütülmemesi nedeniyle eleştirilere maruz kalmıştır. Seçimler öncesinde en çok tartışma yaratan konu adaylık ücretlerine yapılan fahiş zamlardır. 2023 genel seçimlerle ilgili adaylık ücretlerine yapılan yüzde 2000'lik zam, resmî gazetede yayımlanmıştır. Buna göre, 2023 seçimlerinde devlet başkanlığı adaylık ücretlerinin bin ABD dolarıyken, 20 bin ABD dolarına çıktığı belirtilmiştir.¹⁶ Ardından hükümet, hukuk uzmanlarının ifade özgürlüğüne saldırı olarak nitelendirildiği "Vatanseverlik Yasa Tasarısı" nı yürürlüğe koymuştur. Gazetecilerin ve şüpheli muhalefet üyelerinin başkanın kampanyalarını haber yapması yasaklanmıştır. Muhalefetin kampanyasını bağımsız ve eşit bir şekilde yü-

rütmesine izin verilmemiştir. Süreç boyunca muhalefetin 100'den fazla etkinliği yasaklanmış, hükümeti eleştirenler taciz edilmiş veya korkutulmuşlardır. Yurt dışında yaşayan seçmenlerin oy kullanmalarına izin verilmezken, seçim günü 41'den fazla seçim gözlemcisi sonuçlara müdahale etmeye çalıştıkları gerekçesiyle tutuklanmışlardır.¹⁷ 23 Ağustos 2023 tarihinde başlayan ve aynı gün tamamlanması gereken oy verme işlemi, oy pusulaların teslim edilmemesi yüzünden Başkan Mnangagwa'nın yayımladığı bildiriyle sürecin 24 Ağustos 2023 Perşembe gününe kadar uzatıldığı bildirilmiştir. Seçim sonuçları, sandıkların kapanmasından iki gün sonra sürpriz bir şekilde ilan edilmiştir.¹⁸

Yabancı anket gözlemcileri, seçimlerin uluslararası standartlara uymadığını ve gergin bir ortamda gerçekleştirilen oylamanın ve sonuçlarının güvenilirliği konusunda şüphe uyandırdığını ifade ederken, bölgesel ve uluslararası gözlemciler mitinglerin iptal edilmesi, bazı medya kuruluşlarının akreditasyonlarının reddedilmesi, taraflı devlet medyası ve seçmenlerin sinendirilmesi gibi konuları seçimi lekeleyen hususlar olarak göstermişlerdir.¹⁹

5. Gabon'da Askerî Darbe ile Neticelenen Seçimler

Orta Afrika ülkesi olan Gabon, 2023 yılında askerî darbe ile sonuçlanan seçim sürecini geride bırakmıştır. Gabon, Afrika'nın dördüncü büyük petrol üreticisi olmasına ve kişi başına düşen geliri 8.635 ABD doları olmasına rağmen 2,5 milyonluk nüfusunun üçte biri yoksulluk içerisinde yaşamaktadır.²⁰ 1960 yılında bağımsızlığını kazanan ve 1967 yılından itibaren Bongo ailesi tarafından yönetilen Gabonlular, 26 Ağustos 2023 tarihinde düzenlenen başkanlık seçimlerinde oy kullanmak üzere sandığa gitmişlerdir. Ülkeyi iki dönem (14 yıl) yöneten, 2016 seçimlerini yalnızca 5.500 oy farkıyla tartışmalı bir şekilde kazanan ve seçim sonrası protestoları kanlı bir şekilde bastıran Ali Bongo Ondimba, devlet başkanlığı için üçüncü kez aday olmuştur. Ancak Ali Bongo, 2009 yılında vefat eden ve ülkeyi 42 yıl boyunca yöneten babası Omar Bongo'nun ardından devlet başkanı seçilmiştir.²¹

Gabon, 2023 yılı devlet başkanlığı seçimlerine gergin bir ortamda girmiştir. Hükümet, seçim öncesinde Yüksek İletişim Otoritesi'ni (HAC) kullanarak bağımsız medya kuruluşlarının yayınlarını askıya almış, gazetecileri ise HAC üyeliğinin dışında tutmuştur. Seçim gününde ise bir yandan internet erişimi kesilirken, diğer yandan vatandaşların şikâyetlerini dile getirmelerini engellemek için oy verme işleminin son saatlerinde sokağa çıkma yasağı getirilmiştir.²²

17 Nkasi Wodu, "Africa in 2023: The year in elections", *Democracy in Africa*, 10.12.2023, <https://democracyinafrica.org/africa-in-2023-the-year-in-elections/>, Erişim Tarihi: 21.04.2024.

18 Farai Mutsaka and Gerald Imray, "Zimbabwean President Emmerson Mnangagwa wins re-election after troubled vote, officials say", *Apnews*, 03.08.2023, <https://apnews.com/article/zimbabwe-election-emmerson-mnangagwa-4aaeb10b7bf49f54fd10af141d18ced2>, Erişim Tarihi: 19.04.2024.

19 TRT World, "Vote observers cast doubt over Zimbabwe election credibility", Ağustos 2023, <https://www.trtworld.com/africa/vote-observers-cast-doubt-over-zimbabwe-election-credibility-14685348>, Erişim Tarihi: 21 Nisan 2024.

20 Joseph Siegle and Candace Cook, "Africa's 2023 Elections: Democratic Resiliency in the Face of Trials", *Africa Center for Strategic Studies*, 31 Jan 2023 (Updated: 09.11.2023), <https://africacenter.org/spotlight/elections-2023-nigeria-sierra-leone-zimbabwe-gabon-liberia-madagascar-drc/>, Erişim Tarihi: 19.04.2024.

21 Euronews, "Gabon'da Bongo bir kere daha seçilerek ailesinin 55 yıllık iktidarını sürdürmek istiyor", 24.08.2023, <https://tr.euronews.com/2023/08/24/gabonda-bongo-bir-kere-daha-secilerek-ailesinin-55-yillik-iktidarini-surdurmek-istiyor>, Erişim Tarihi: 19.04.2024.

22 Nkasi Wodu, "Africa in 2023: The year in elections", *Democracy in Africa*, 10.12.2023, <https://democracyinafrica.org/africa-in-2023-the-year-in-elections/>, Erişim Tarihi: 19.04.2024.

23 Barron's, "Ali Bongo re-elected as president of Gabon: Official Results", 29.08.2023, <https://www.barrons.com/news/ali-bongo-re-elected-as-president-of-gabon-official-results-9cddf976>, Erişim Tarihi: 19.04.2024.

24 Kaan Devecioğlu, "Gabon'da Neden Darbe Girişimi Oldu?", *Ortaoğu Araştırmaları Merkezi*, 02.09.2023, <https://www.orsam.org.tr/tr/gabonda-neden-darbe-girisimi-oldu/>, Erişim Tarihi: 19.04.2024.

25 Adam Abu-bashal, "Liberya halkı yarın sandık başına gidecek", *Anadolu Ajans*, 09.10.2023, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/liberya-halki-yarin-sandik-basina-gidecek/3012382>, Erişim Tarihi: 20.04.2024.

26 Al Jazeera, "What to know about Liberia's presidential election", 10.10.2023, <https://www.aljazeera.com/news/2023/10/10/what-to-know-about-liberias-upcoming-elections>, Erişim Tarihi: 20.04.2024.

Yasaklar ve baskı altında seçime gidilirken, 14 aday devlet başkanlığı için aday olmuşlardır. 850 bin kayıtlı seçmenin bulunduğu ve katılım oranının yüzde 56,65 olduğu başkanlık yarışında, 30 Ağustos 2023 tarihinde ilan edilen resmî sonuçlara göre oyların yüzde 64,27'sini alan Ali Bongo yeniden seçimi kazanmış, en yakın rakibi Albert Ondo Ossa ise yüzde 30,77 oy oranıyla ikinci olmuştur.²³ Ancak seçim sonuçlarının 03.30'da açıklanmasından birkaç dakika sonra bir grup üst düzey askerî yetkili seçimlere hile karıştığını belirterek, ülke yönetimine el koymuştur.²⁴

6. Liberya'da Demokrasi Adına Yeşeren Umutlar

Liberya seçimleri, gerek seçim sürecinin sakin ve barışçıl bir şekilde yönetilmesi gerekse iktidarın barışçıl bir şekilde devredilmesiyle 2023 yılında Afrika kıtasında yapılan diğer seçimlerden pozitif yönde ayrılmaktadır.

Kıtanın sömürge yönetimi görmemiş iki ülkesinden biri ve en eski cumhuriyeti olan Liberya'da cumhurbaşkanı ve milletvekilleri seçimleri, 10 Ekim 2023 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Liberya anayasasına göre cumhurbaşkanı 6 yıllık bir görev süresi için doğrudan halk tarafından seçilmekte ve en fazla iki dönem (12 yıl) görev yapabilmektedir. Seçimi kazanabilmek için adayların yüzde 50 oy oranına ulaşması gerekmektedir. Herhangi bir adayın ilk turda seçilememesi hâlinde en fazla oy alan iki aday, ikinci turda tekrar yarışmaktadır.²⁵

1983 ve 2023 yılları arasında arka arkaya vuku bulan ve yaklaşık 250 milyon insanın hayatını kaybettiği iki iç savaş ile 2014-2016 yılları arasındaki ebola salgınından sonra yapılan 2017 seçimlerinde, halk eski bir futbol efsanesi olan "Demokratik Değişim Koalisyonu" nun (CDC) Başkanı George Manneh Weah'ı cumhurbaşkanı olarak seçmiştir. Bu seçim 1944 yılından sonra iktidarın demokratik yollarla el değiştirdiği ilk seçim olarak tarihe geçerken, Weah 2023 yılı cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ikinci ve son kez aday olmuştur.²⁶ Weah dâhil toplam 20 adayın yarıştığı seçimlerde, "Birlik Partisi"nden (UP) eski Devlet Başkan Yardımcısı Joseph Nyumah Boakai ise ön plana çıkan bir diğer isim olmuştur.

Yaklaşık 5,2 milyon nüfusun ve 2,4 milyon seçmenin kayıtlı bulunduğu Liberya'da, 10 Ekim 2023 tarihinde yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinin birinci turunda hiçbir aday seçilmek için gerekli anayasal çoğunluğu elde edememiştir. Geçerli oyların yüzde 43,83'ünü alan Weah ile yüzde 43,44'ünü alan Boakai, 14 Kasım 2023'te yapılan ikinci tur seçimlerinde tekrar karşı karşıya gelmişlerdir.

Liberya halkının yüzde 66,12 oranında katılım sağladığı ikinci tur seçimlerinde Boakai, oyların yüzde 50,64'ünü alarak Liberya'nın yeni cumhurbaşkanı seçilmiştir.²⁷ Rakibinin yalnızca 1,34 puan gerisinde kalan ve yüzde 49,30'luk oy oranına ulaşan Weah, resmî sonuçların açıklanmasının ardından Boakai'nin zaferini kabul etmiş ve "CDC seçimi kaybetti, ancak Liberya kazandı. Artık yenilgiye karşı nezaket göstermenin, ulusal çıkarları kişisel çıkarların üstüne koymanın zamanıdır" dediği görülmüştür.²⁸

Seçim sürecinde kayda değer bir sıkıntı yaşanmazken, AB ve ECOWAS gibi uluslararası örgütlerin görevlendirdiği seçim gözlem misyonları da seçimlerin özgür, adil, sakin ve barışçıl bir ortamda gerçekleştiğini teyit etmişlerdir.²⁹ Uzun süren savaş yıllarının ardından başarılı bir şekilde yönetilen seçim sürecinin sonucunda iktidarın barışçıl bir şekilde devredilmesi, Liberya demokrasisi adına umut verici bir gelişme olarak tarihe geçmiştir.

7. Madagaskar'da Muhalefetin Boykot Ettiği Seçimler

Madagaskar, Afrika'da tartışmalarla dolu seçim sürecini tamamlayan bir diğer ülkedir. Ülke anayasasına göre cumhurbaşkanın beş yıllık bir dönem için doğrudan halkın oylarıyla belirlendiği Madagaskar'da iki turlu seçim sistemi uygulanmaktadır. Herhangi bir adayın ilk turda cumhurbaşkanı seçilebilmesi için oyların yarısından fazlasının alınması gerekmektedir.

Yaklaşık 30 milyon nüfusa sahip olan Madagaskar'da kayıtlı 11 milyon seçmen, önündeki beş yıllık süreçte ülkeyi kimin yöneteceğine karar vermek için 16 Kasım 2023 tarihinde sandık başına gitmiştir.³⁰ Yüksek Anayasa Mahkemesi'nin açıkladığı resmî sonuçlara göre eski Cumhurbaşkanı Andry Rajoelina, oyların yüzde 58,96'sını alarak ilk turda seçilmiş ve yeniden Cumhurbaşkanı olmuştur. Rakiplerinden Siteny Randrianasoloniaiko, oyların yüzde 14,39'unu alırken, Marc Ravalomanana ise yüzde 12,09 oy oranında kalmıştır. Seçimlere katılım oranının ise yüzde 46,35 olduğu belirtilmiştir.³¹

Seçim günü Madagaskar'da müessif bir olay yaşanmamasına rağmen seçimlere giden süreçte demokrasi adına pek de başarılı bir sınav vermemiştir. Cumhurbaşkanı Rajoelina, nisan ayında aldığı bir kararla seçim öncesinde açık alanda siyasi miting yapılmasını yasaklamıştır. Buna karşın 2014 yılında Rajoelina'nın eşi ve üç çocuğu ile birlikte Fransız vatandaşlığına geçtiğinin 2023 Haziran'ında ortaya çıkmasının ardından, muhalefet Rajoelina'nın Madagaskar vatandaşlığını kaybettiğini ve aday olamayacağını öne sürmüştür.

Madagaskar Andry Rajoelina, Madagaskar'ın cumhurbaşkanı olarak ikinci dönem için yemin töreninde. Antananarivo, Madagaskar (Kaynak Anadolu Ajansı)

²⁷ National Elections Commission - Results Portal, "2023 Presidential First Round Elections", 29.02.2024, <https://results.neciliberia.org/>, Erişim Tarihi: 20.04.2024.

²⁸ TRT World, "Liberia's George Weah concedes defeat to rival Joseph Boakai", Kasım 2023, <https://www.trtworld.com/africa/liberias-george-weah-concedes-defeat-to-rival-joseph-boakai-15874638>, Erişim Tarihi: 20.04.2024.

²⁹ Africanews, "Liberia: election observers applaud peaceful conduct", 17.11.2023; Avrupa Birliği Dış İlişkiler Servisi, "Remarkably close and well administered run-off election", 16.11.2023, <https://www.africanews.com/amp/2023/11/17/liberia-election-observers-applaud-peaceful-conduct/> ve https://www.eeas.europa.eu/eom-liberia-2023/remarkably-close-and-well-administered-run-election-0_en?s=410332, Erişim Tarihi: 20.04.2024.

³⁰ Lovasoa Rabary, "Madagascar president takes huge lead in early results of low turnout vote", Reuters, 17.11.2023, <https://www.reuters.com/world/africa/madagascar-president-takes-huge-lead-early-results-low-turnout-vote-2023-11-17/>, Erişim Tarihi: 22.04.2024.

³¹ T.C. Ticaret Bakanlığı, "Madagaskar Cumhurbaşkanlığı Kesin Seçim Sonuçları Açıklandı", 29.12.2023, <https://dtybs.ticaret.gov.tr/blog/post/22617/>, Erişim Tarihi: 22.04.2024.

Mısır Kahire, 12 Aralık 2023
(Kaynak Anadolu Ajansı)

Toplam 13 adayın cumhurbaşkanlığı için yarışacağı seçim öncesinde, kendilerini “Collectif des 10” olarak adlandıran ve 10 adaydan oluşan muhalefet grubu, seçimlerin boykot edilmesi için protesto gösterileri düzenlemişlerdir. Protestolar sırasında polis katılımcılara sert şekilde müdahale ettiği, hatta cumhurbaşkanı adaylarından ikisinin yaralandığı görülmüştür. Polis bu müdahalesi, BM İnsan Hakları Ofisi tarafından yapılan açıklamada, barışçıl gösteriler karşısında “gereksiz ve orantısız güç kullanma”³² olarak nitelendirilmiştir. “Collectif des 10” muhalefet grubuna mensup 10 aday, seçim öncesinde adaylıktan çekildiklerini belirterek, halkı seçimleri boykot etmeye davet etmişse de bu adayların isimleri oy pusulalarından silinmediği görülmüştür.

8. Mısır'da Üçüncü Sisi Dönemi

Mısır; bir yandan tarihinin en kötü ekonomik kriziyle boğuşurken, diğer yandan İsrail'in Gazze Şeridi'ne yönelik başlattığı harekâtın gölgesinde 2023 yılı devlet başkanlığı seçimlerine gitmiştir. Mısır'ın demokratik usullerle seçilmiş ilk devlet başkanı olan Muhammed Mursi'nin 2013 yılında devrilmesine neden olan askerî darbeye liderlik eden, sonrasında yapılan 2014 ve 2018 seçimlerinin her ikisinde de yüzde 97 oy alarak devlet başkanlığı makamına oturan Abdülfettah es-Sisi, 2023 seçimlerinde üçüncü kez devlet başkanlığına aday olmuştur. Mısır anayasasına göre devlet başkanı doğrudan halk tarafından 4 yıllık bir görev süresi için en fazla 2 kez seçilebilirken, 2019'da yapılan anayasa değişikliği ile görev süresi her bir seçim için 6 yıl olmak üzere toplam 12 yıla çıkartılmıştır. Böylelikle Sisi'nin 2023 seçimlerinde tekrar aday olabilmesinin önü açılmıştır.³³

Derin bir ekonomik krizle boğuşan Mısır halkı, 10-12 Aralık 2023 tarihinde devlet başkanını seçmek üzere oy kullanmıştır. Seçimlerde bağımsız aday Sisi'nin yanı sıra “Cumhuriyet Halk Partisi”nden Hazem Ömer, “Mısır Sosyal Demokrat Partisi”nden Farid Zahran ve “Vefd Partisi”nden Abdel-Sanad Yamama da aday olmuşlardır.

Yaklaşık 67,3 milyon seçmenin kayıtlı olduğu ve yüzde 66,8 oranında katılımın sağlandığı seçimlerde oyların yüzde 89,6'sını alan Sisi, üçüncü kez cumhurbaşkanı seçilirken, diğer rakipleri ise yüzde 4,5'lük oy oranını geçememişlerdir.³⁴ Böylelikle Sisi, üçüncü kez seçilerek 2030 yılına kadar devlet başkanı olma hakkını elde etmiştir.

Seçimde, Sisi'nin karşısına düşük profilli adayların çıkması, Sisi'nin kendi rakiplerini seçtiği eleştirilerine neden olmuştur.³⁵ Sisi'ye alternatif olarak gösterilen ve mayıs ayında devlet başkanlığı seçimleri için adaylık niyetini

³² Lorraine Mallinder, “What's at stake in Madagascar's upcoming presidential election?”, Al Jazeera, 15.11.2023, <https://www.aljazeera.com/news/2023/11/15/whats-at-stake-in-madagascars-upcoming-presidential-election/>, Erişim Tarihi: 22.04.2024.

³³ Farah Saafan and Aidan Lewis, “Egypt's Sisi sweeps to third term as president with 89.6% of vote”, Reuters, 19.12.2023; “Egypt's Sisi sweeps to third term as president with 89.6% of vote”, Reuters, Erişim Tarihi: 20.04.2024.

³⁴ Gobran Mohamed, “Egypt's President El-Sisi secures 3rd term in landslide victory”, Arabnews, 18.12.2023; “Egypt's President El-Sisi secures 3rd term in landslide victory (arabnews.com)”, Erişim Tarihi: 21.04.2024.

³⁵ Euronews, “Mısır'da seçim sonuçları: Oyların yüzde 89,6'sını alan Sisi 2030'a kadar cumhurbaşkanı”, 18.12.2023, <https://tr.euronews.com/2023/12/18/misirda-secim-sonuclari-oylarin-yuzde-896-si-ni-alan-sisi-2030a-kadar-cumhurbaskani>, Erişim Tarihi: 21.04.2024.

açıklayan Ahmet Tantavi ise aday olabilmesi için gerekli şartı sağlayamaması nedeniyle ekim ayında adaylıktan çekilmek zorunda kalmıştır. Tantavi'nin aday olabilmesi için 15 valilikten toplam 25 bin seçmenin imzasını toplaması gerekirken, güvenlik kurumlarının seçim kampanyasındaki personeli ve destekçilerini tehdit etmesi ve üzerlerinde baskı kurulması nedeniyle Tantavi'nin adaylık için gerekli oy barajına ulaşmasının engellendiği iddia edilmektedir.³⁶

9. Çatışmaların Gölgesinde Bir Seçim: Kongo Demokratik Cumhuriyeti

Sahra Altı Afrika'nın en büyük yüz ölçümüne sahip olan ve yaklaşık 100 milyonluk bir nüfusa ev sahipliği yapan Kongo Demokratik Cumhuriyeti (KDC), 2023 yılında cumhurbaşkanlığı seçimlerinin düzenlendiği bir diğer Afrika ülkesidir. Kongo anayasasına göre cumhurbaşkanı beş yıllık bir görev süresi için doğrudan halk tarafından seçilmektedir. Seçimlerin tek aşamalı olarak gerçekleştirildiği ülkede, oyların çoğunluğunu alan aday cumhurbaşkanı seçilmektedir.³⁷

Cumhurbaşkanlığı seçimleri; çatışmaların, ekonomik krizin ve hükümet ile muhalefet arasında güven eksikliğinin bulunduğu bir ortamda gerçekleştirilmiştir. Neredeyse bir yıldan beri devam eden sıkı yönetim uygulamalarına rağmen Kuzey Kivu ve Ituri eyaletlerinde çatışmalar sonlandırılmazken; "M23", "Müttefik Demokratik Güçler" ve "Codeco" gibi isyancı gruplar da sivil ve askerî hedeflere saldırılar düzenlemeye devam etmişlerdir. Bu sebeple BM tahminlerine göre Kuzey Kivu eyalet nüfusunun yüzde 28'i, Ituri eyalet nüfusunun ise yüzde 39'u yerinden edilmiştir. Kwamouth, Maisi ve Rutshuru bölgelerinde devam eden çatışmalar nedeniyle sandık dahi kurulamamıştır.

Güvenlik problemlerinin yanı sıra ekonomik sıkıntılarla da boğuşan, nüfusunun 2/3'lük kısmı yoksulluk sınırının altında yaşayan ve günlük kazancı 2,15 ABD dolarının altında seyreden Kongo halkı, 20 Aralık 2023 tarihinde oy kullanmak üzere sandık başına gitmiştir.³⁸ Yaklaşık 44 milyon seçmenin kayıtlı bulunduğu ve 20 adayın cumhurbaşkanı olabilmek için yarıştığı seçimlere yüzde 43,23 oranında katılım sağlanmıştır. Oyların yüzde 73,34'ünü alan mevcut Cumhurbaşkanı Felix Tshisekedi, seçimi tekrar kazanarak ikinci kez cumhurbaşkanı seçilmiştir. Favori adaylardan eski Katanga Eyaleti Valisi ve iş insanı Moise Katumbi, oyların yüzde 18,08'ini alırken, Martin Fayulu da yüzde 5,33 oy oranında kalmıştır.³⁹

36 Euronews, "Egypt's president Abdel Fattah El-Sissi wins third term in office", 18.12.2023; "Egypt's president Abdel Fattah El-Sissi wins third term in office", Euronews, Erişim Tarihi: 20.04.2024.

37 Ousmane Badiane, "DR Congo election 2023: What you need to know", BBC, 16.12.2023, <https://www.bbc.com/news/world-africa-67587434>, Erişim Tarihi: 20.04.2024.

38 Ousmane Badiane, "DR Congo election 2023: What you need to know", BBC, 16.12.2023,

<https://www.bbc.com/news/world-africa-67587434>, Erişim Tarihi: 21.04.2024.

39 TRT Haber, "Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde cumhurbaşkanı seçiminin galibi Tshisekedi oldu", 31.12.2023, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/kongo-demokratik-cumhuriyetinde-cumhurbaşkanı-seciminin-galibi-tshisekedi-oldu-825260.html>, Erişim Tarihi: 21.04.2024.

40 Reuters, "EU cancels Congo election observation mission", 30.11.2023,

<https://www.reuters.com/world/europe/eu-cancels-congo-election-observation-mission-2023-11-29/>, Erişim Tarihi: 21.04.2024.

41 Africanews, "President Felix Tshisekedi declared winner of DRC election", 31.12.2023, <https://www.africanews.com/2023/12/31/president-felix-tshisekedi-declared-winner-of-drc-election/>, Erişim Tarihi: 21 Nisan 2024.

Felix Tshisekedi'nin kazanmasıyla sonuçlanan cumhurbaşkanlığı seçimleri, KDC'nin tartışmalı seçim geçmesine bir yenisini daha eklemiştir. AB, güvenlik sorunlarını gerekçe göstererek KDC'deki seçim gözlem misyonunun faaliyetlerini kasım ayının sonunda iptal etmiştir.⁴⁰ Seçim kampanyası sırasında rakip adayların taraftarları ile güvenlik güçleri arasında şiddet olayları yaşanmış ve "Ulusal Bağımsız Seçim Komisyonu" (CENI) Başkanı Denis Kadima, hükümete yakın olmakla suçlanmıştır. Seçim günü yaşanan lojistik sorunlar, birçok merkezde zamanında oy kullanılmamasına ya da seçim merkezlerinin hiç açılmamasına neden olmuştur. Bu nedenle oy verme işlemi bazı yerlerde ikinci güne sarkmıştır. Ülkenin bazı kısımlarında seçim gününden beş gün sonra dahi oy kullanıldığı görülmüştür. Yerel gözlemciler ve sivil toplum örgütleri bu durumu yasa dışı olarak nitelendirmişlerdir. Seçim sonuçları açıklanmadan önce aralarında Katumbi'nin de bulunduğu muhalefet cephesi, bu sonuçları reddettiklerini belirterek halkı harekete geçmeye çağırmıştır.⁴¹

10. Sonuç

Afrika; 2023 yılı devlet başkanlığı seçimleriyle bir yandan ilgili ülkenin kendi siyasi, sosyal, ekonomik ve iç dinamikleri çerçevesinde şekillenirken, diğer yandan da kıta genelinde hâkim olan demokrasi ikliminden nasibini almıştır.

Nijerya, Sierra Leone, Zimbabve gibi ülkelerde gerçekleştirilen seçimlerin şeffaflığı ve güvenilirliği uluslararası gözlemcilerin eleştirilerine konu olmuştur. Madagaskar'da muhalefet seçimleri boykot etmiştir. KDC'de güvenlik sorunları nedeniyle ülkenin bazı kısımlarında oy kullanılmazken, Gabon'da seçim sonuçlarının açıklanmasının ardından bir grup asker darbe yaparak yönetime el koymuştur.

Seçim konusunda Afrika kıtasının genel olarak pek de başarılı sınav veremediği gözlemlenirken, 2023 yılı devlet başkanlığı seçimlerinde Liberya'nın tek istisna olduğu açıktır. Başarılı yönetilen seçim sürecinin sonunda Liberya'da hükümetin barışçıl bir şekilde el değiştirmesi kıta demokrasisi adına umut verici bir gelişme olarak kaydedilmektedir.

Genel bir değerlendirme yapıldığında, 2023 yılı devlet başkanlığı seçimleri kıta demokrasisi adına ümit verici olmasa da bu süreçten çıkarılacak derslerin gelişmekte olan Afrika demokrasisine ışık tutacağı ve meşakkatli bu yolda rehberlik yapacağı aşikârdır.

2023'te Sahel Bölgesinde Güvenlik ve Jeopolitik

Ibrahim Bachir Abdoulaye*

1. Giriş

Sahel bölgesi, 2023 yılında askerî darbe, terör saldırıları, siyasi krizler ve jeopolitik değişimlerin damga vurduğu bir yıl yaşamıştır. Bu anlamda 2023 yılı, Sahel bölgesi için hem iç hem de uluslararası siyaset açısından hareketli bir yıl olmuştur. Sahel bölgesi, 2012'de Mali'de başlayan, 2015'ten bu yana Burkina Faso ve Nijer'e sıçrayan ve son iki yılda diğer komşu ülkeleri de etkileyen çatışmalarla dünyanın en çatışmalı bölgelerinden biridir. Günümüzde Sahel bölgesi, Ukrayna ve Filistin krizlerinden sonra uluslararası medyanın ve dünya kamuoyunun yakından takip ettiği kriz bölgelerinin başında gelmektedir.

2023 yılında Nijer'de gerçekleşen askerî darbe, Mali, Burkina Faso ve Nijer'in ECOWAS'tan ayrılarak yeni bir bölgesel ittifak kurması, Mali'deki BM barış gücünün çekilmesi, Fransız askerlerinin bölgeden çekilmek zorunda bırakılması, Mali'den sonra Burkina Faso ve Nijer'de de Rus paralı askerlerinin konuşlanması, Fransa ile diplomatik ilişkilerin kopması ve devam eden terör olayları önemli izler bırakmıştır. Bu gelişmeler bölgenin iç ve dış siyasetini derinden etkilemekte ve bölgeyi uluslararası güçlerin oyun alanı hâline getirerek küresel jeopolitiğin şekillenmesinde rol oynamaktadır.

Buna göre bu çalışmada; 2023 yılında Sahel bölgesinde yer alan Nijer, Burkina Faso ve Mali'de yaşanan gelişmeler ve bu gelişmelerin bölgesel ve küresel güvenlik perspektifi açısından önemi değerlendirilecektir.

* Bayreuth Üniversitesi, Almanya.
ibrahimbachir3@gmail.com

48

48th ORDINARY SESSION
OF THE ECOWAS AUTHORITY OF HEADS OF STATE AND GOVERNMENT
DECEMBER 20, 2022, ABUJA, NIGERIA

48^e SESSION ORDINAIRE DE LA CONFERENCE DES CHEFS D'ETAT ET DE GOUVERNEMENT DE LA CEDEAO.
20 DECEMBRE 2022, ABUJA, NIGERIA

The image shows a large assembly of men seated in a conference hall. Many are wearing traditional African headwraps and attire, while others are in suits. They are seated in white chairs with the ECOWAS logo on the backrests, facing a stage where a formal session is taking place. The stage is decorated with green and yellow drapery and features a large screen and several flags. The ceiling is high with a grid of lights and large chandeliers.

2. Nijer'deki Gelişmeler

Nijer, 26 Temmuz 2023 tarihinde Muhafız Alayı Komutanı General Abdourahamane Tiani'nin ülkedeki kötüleşen güvenlik durumu ve kötü yönetimi gerekçe göstererek seçilmiş Cumhurbaşkanı Mouhamed Bazoum'a karşı gerçekleştirdiği askerî darbe ile yeni bir döneme girmiştir. Darbenin hemen ardından Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) Nijer'e ambargo uygulamış ve Bazoum'un iktidara dönmesi için askerî müdahalede bulunacağını açıklamıştır. Ağır ekonomik ambargolara ve Nijer'in karşı karşıya kaldığı savaş tehdidine yanıt olarak Mali ve Burkina Faso, Nijer ile yeni bir savunma ittifakı kurmuştur. Bu ittifaka göre Nijer'e yönelik bir dış müdahale durumunda, diğer iki ülke Nijer'in yanında aktif taraf olarak savaşa katılacağı ya da üç ülkeden herhangi birine yönelik ilan edilecek bir savaşın diğerlerine de savaş ilanı yapılmış gibi kabul edileceği açıklanmıştır. Bu yüzden ECOWAS, bu üç ülkenin oluşturduğu savaş ittifakı karşısında geri adım atmak zorunda kalmıştır. Nijer'deki yeni askerî rejim bir yandan ECOWAS ile mücadele ederken bir yandan da Fransa ve Avrupa Birliği (AB) ile stratejik ilişkilerini sonlandırmaya çalışmaktadır.

Nijer, darbeden sonra Batılı müttefiklerinden uzaklaşmış ve Rusya ile daha yakın ilişkiler kurmaya başlamıştır. Bu bağlamda, Ulusal Vatan Savunma Konseyi (CNSP) himayesindeki askerî yönetim tarafından alınan ilk önlemlerden biri, Fransız birliklerinin ülkeden çekilmesini talep etmek olmuştur. Fransız askerî üssünün Nijer halkı tarafından haftalarca abluka altına alınmasının ve askerî yönetimin kararlılığının ardından Fransa, önce ülkeyi terk etmeyeceğini açıklasa da sonunda çekilmeyi kabul etmek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine Fransa, 24 Aralık'ta ülkeden tamamen çekildiğini açıklamıştır.¹

Fransa'nın aylarca süren direnişine rağmen askerî yönetim tarafından istenmeyen adam ilan edilen Niamey'deki Fransız Büyükelçisi Sylvain Itté, 27 Eylül'de ülkeyi terk etmek durumunda kalmıştır.² 4 Aralık 2023 tarihinde Nijer, AB'nin 2012 yılından beri Avrupa sivil misyonu "EUCAP Sahel Nijer"-den çekildiğini ve anlaşmayı feshettiğini açıklamıştır. Ardından Nijer'deki askerî yönetim, AB Askeri Ortaklık Misyonu'nun (EUMPM) ülke sınırları içinde konuşlanma yetkisini sonlandırdığını belirtmiş ve bu askerlerin ülkelerine geri gitmesi konusunda bildirimde bulunmuştur.³ Aynı gün Rusya Savunma Bakan Yardımcısı Lounus-Bek Levkourov, geniş bir heyetle Nijer'e resmî bir ziyaret gerçekleştirmiştir.⁴ Ardından 16 Ocak'ta Nijer Başbakanı Ali Mahaman Lamine Zeine kalabalık bir heyetle Rusya'ya resmî bir ziyarette bulunmuştur.⁵

Nijerya Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) üyesi ülkelerin liderleri, darbe olayları ve Sahel bölgesindeki güvenlik sorunlarını ele almak üzere Nijerya'nın başkenti Abuja'da bir araya geldi. (Kaynak: Anadolu Ajansı)

1 Le Monde, "Paris a achevé son retrait militaire du Niger et a fermé son ambassade à Niamey", 22.12.2023, https://www.lemonde.fr/afrique/article/2023/12/22/au-niger-les-derniers-soldats-francais-sur-le-depart_6207219_3212.html, Erişim Tarihi: 03.05.2024.

2 Le Point, "Niger: l'ambassadeur de France est rentré à Paris", 27.09.2023, https://www.lepoint.fr/monde/niger-l-ambassadeur-de-france-a-quitte-le-pays-27-09-2023-2537157_24.php, Erişim Tarihi: 03.05.2024.

3 Africa News, "Le Niger met fin à 2 missions de sécurité de l'UE", 05.12.2023, <https://fr.africanews.com/2023/12/05/le-niger-met-fin-a-2-missions-de-securite-de-lue/>, Erişim Tarihi: 03.05.2024

4 Actu Niger, "Coopération : une délégation ministérielle russe à Niamey pour échanger avec les autorités de transition", 04.12.2023, <https://www.actuniger.com/politique/19725-cooperation-une-delegation-ministerielle-russe-a-niamey-pour-echanger-avec-les-autorites-de-transition.html>, Erişim Tarihi: 03.05.2024.

5 RFI, "Niger: le Premier ministre Lamine Zeine en visite à Moscou", 16.01.2024, <https://www.rfi.fr/fr/afrique/20240116-niger-le-premier-ministre-lamine-zeine-en-visite-%C3%A0-moscou>, Erişim Tarihi: 03.05.2024.

6 AA, "Une attaque terroriste au Niger fait 29 morts parmi les soldats", 03.10.2023, <https://www.aa.com.tr/fr/monde/une-attaque-terroriste-au-niger-fait-29-morts-parmi-les-soldats/3006691>, Erişim Tarihi: 03.05.2024.

7 Morgane Le Cam, "Au Sahel, la multiplication des attaques djihadistes met à mal la propagande des régimes putschistes", Le Monde, 10.10.2023, https://www.lemonde.fr/afrique/article/2023/10/10/au-sahel-la-multiplication-des-attaques-djihadistes-met-a-mal-la-propagande-des-regimes-putschistes_6193600_3212.html, Erişim Tarihi: 04.05.2024.

8 Institute for Economics & Peace, "Global Terrorism Index 2023: Measuring the Impact of Terrorism", Sydney, Mart 2023, <http://visionofhumanity.org/resources>, Erişim Tarihi: 04.05.2024.

9 Burkina24, "Attaque entre Deou et Oursi : 51 militaires tombés et plus de 160 terroristes neutralisés (Mise à jour de l'armée)", 20.02.2023, <https://burkina24.com/2023/02/20/attaque-entre-deou-et-oursi-51-militaires-tombes-et-plus-de-160-terroristes-neutralises-mise-a-jour-de-larmee/>, Erişim Tarihi: 04.05.2024.

10 RFI, "Le Burkina endeuillé par une nouvelle attaque, 40 soldats et supplétifs tués", 16.04.2023, <https://www.rfi.fr/fr/afrique/20230416-le-burkina-endeuille-par-une-nouvelle-attaque-40-soldats-et-suppletifs-tues>, Erişim Tarihi: 04.05.2024; AA, "Burkina Faso : 44 civils tués dans une double attaque terroriste dans le Sahel", 08.04.2023, <https://www.aa.com.tr/fr/afrique/burkina-faso-44-civils-tues-dans-une-double-attaque-terroriste-dans-le-sahel/2867370>, Erişim Tarihi: 04.05.2024.

11 Reuters, "At least 70 killed in attack on northern Burkina Faso village on Nov. 5 -prosecutor", 13.11.2023, <https://www.reuters.com/world/africa/least-70-killed-attack-northern-burkina-faso-village-nov-5-prosecutor-2023-11-13/>, Erişim Tarihi: 05.05.2024.

12 France24, "Dozens killed in attack by armed groups in Burkina Faso, UN says", 28.11.2023, <https://www.france24.com/en/africa/20231128-armed-groups-carry-out-major-attack-in-northern-burkina-faso-say-security-sources>, Erişim Tarihi: 05.05.2024.

13 Amnesty International, "Burkina-Faso: La responsabilité de l'armée pointée dans le massacre de Karma", 02.05.2023, <https://www.amnesty.org/fr/latest/news/2023/05/burkina-faso-la-responsabilite-des-forces-speciales-de-larmee-pointee-dans-le-massacre-de-karma/>, Erişim Tarihi: 05.05.2024.

Askerî rejim bir yandan ülkedeki terör örgütleriyle daha etkin bir şekilde mücadele etmeye çalışırken diğer yandan da bölgesel ve uluslararası düzeyde yeni ittifaklar kurmaya çalışmıştır. Ülkede terör saldırılarının, önceki yıllara göre daha düşük bir oranda da olsa devam ettiği görülmektedir. Örneğin, 3 Ekim'de Nijer ve Mali sınırında 29 Nijer askerinin hayatını kaybettiği terör saldırısı meydana geldiği duyurulmuştur.⁶ Ülkede 26 Temmuz'daki askerî darbeden bu yana 200'den fazla kişinin terör saldırılarında hayatını kaybettiği açıklanmıştır.⁷

3. Burkina Faso'daki Gelişmeler

Askerî rejimle yönetilen Burkina Faso, Sahel bölgesindeki son üç yılda en ciddi terör saldırılarına maruz kalan ülkelere biridir. Küresel Terörizm Endeksi'ne göre Burkina Faso, 2023 yılında Afganistan'dan sonra dünyada terörden en çok etkilenen ülke olmuştur.⁸ Ülkede 2023 yılında gerçekleştirilen başlıca en kanlı terör saldırıları şu şekilde sıralanabilir: Şubat ayında ülkenin kuzeyindeki Oursi ve Déou yakınlarında düzenlenen terör saldırısında 51 güvenlik gücü mensubu hayatını kaybetmiştir.⁹ Nisan ayında Aoréma, Kourakou ve Tondobi köylerinde düzenlenen terör saldırılarında 40 güvenlik gücü mensubu ve 43 sivil yaşamını yitirmiştir.¹⁰ Eylül ayında terörist gruplarla çıkan çatışmada 50 güvenlik gücü mensubu ölmüştür.¹¹ Kasım ayında Zaongo köyünde düzenlenen bir terör saldırısında 70 sivilin hayatını kaybettiği açıklanmıştır. Yine kasım ayında Djibo kentinde meydana gelen geniş çaplı terör saldırısında da yaklaşık 40 sivil vefat etmiştir.¹²

Bazı uluslararası insan hakları kuruluşları, güvenlik güçlerinin karıştığı ve çok sayıda sivilin öldürüldüğü şiddet olaylarını rapor ettiği görülmüştür. Örneğin Uluslararası Af Örgütü tarafından yapılan bir açıklamaya göre, Karma köyünde Burkina Faso güvenlik güçleri tarafından 147 sivilin öldürüldüğü ifade edilmiştir.¹³ Ülkedeki terör saldırılarının önemli bir kısmının kuzey bölgesinde aktif olan ve IŞİD'e bağlı Büyük Sahra İslam Devleti (EIGS) ile El Kaide'ye bağlı Cemaat el-Nusra el-İslam el-Müslim (JNIM) tarafından üstlenildiği açıklanmıştır.

Ülkedeki terör saldırılarının yoğunluğuna rağmen güvenlik güçleri, Vatan Savunması Gönüllüleri'nin (VDP) desteğiyle terör örgütleriyle aktif bir şekilde mücadele etmektedir. Kasım ayında Djibo askerî üssüne düzenlenen terör saldırısının püskürtülmesinin ardından güvenlik güçleri, askerî bir operasyonla 400'den fazla teröristi etkisiz hâle getirdiklerini açıklamıştır.¹⁴

Askerî rejim, Batı'dan uzaklaşması ve terör saldırılarının yoğunlaşması karşısında içeriden darbe girişimi tehditleriyle karşı karşıya kalmıştır. Bu

çerçeve de hükûmet, eylül ayında darbe girişiminin engellendiğini ve dört üst düzey subayın tutuklandığını açıklamıştır.¹⁵

Dış politikasında büyük bir değişikliğe giden 36 yaşındaki Devlet Başkanı Yüzbaşı İbrahim Traore, 27 ve 28 Temmuz tarihlerinde St. Petersburg'da düzenlenen ikinci Rusya-Afrika zirvesine katılmıştır.¹⁶ Traore, Rusya ile ilişkilerini güçlendirirken, Batılı güçlerle arasına mesafe koyduğunu açıklamıştır. Ocak 2023'te Fransa ile yapılan savunma anlaşmasını kınamış ve Fransız askerlerinin ülkesinden çekilmesi çağrısında bulunmuştur.¹⁷ Fransız radyosu RFI'nin Aralık 2022'de ve Fransız televizyonu France24'ün mart ayında ülkede yayın yapması yasaklanmış ve Le Monde Afrique ile Libération'dan gazeteciler sınır dışı edilmişlerdir.¹⁸

4. Mali'deki Gelişmeler

Sahel bölgesinde "terörizmin merkez üssü" olarak nitelendirilen Mali, 2020'den bu yana ordu liderliğindeki "Halkın Kurtuluşu İçin Ulusal Komite" (CNSP) tarafından yönetilmektedir. Terör örgütleri ve ayrılıkçı gruplar, ülkenin orta ve kuzey bölgelerinde aktiftirler. Küresel Terörizm Endeksi 2023 raporuna göre Mali, Sahel bölgesindeki ve dünya genelindeki başlıca çatışma bölgelerinden biridir. 2023 yılında ülkede devam eden terör saldırılarına rağmen Mali, Rus paralı askerlerin desteğiyle kuzey bölgesinde Kalıcı Stratejik Çerçeve (CSP) çatısı altında birleşen Tuareg ağırlıklı ayrılıkçı silahlı gruplara karşı operasyonlarda tarihi başarılar elde etmiştir. Mali ordusu, 2012 yılından bu yana ayrılıkçı grupların kontrolünde olan ve silahlı grupların sembol kenti olarak bilinen Kidal şehrini ele geçirmiştir. Kasım ayında Kidal'ın ele geçirilmesiyle Mali hükûmeti, kuzey bölgesindeki stratejik yerler üzerinde devlet kontrolünü yeniden tesis etmeye başlamıştır.¹⁹ Batı'ya sırtını dönen Mali, haziran ayında Birleşmiş Milletler Mali Çok Boyutlu Entegre İstikrar Misyonu'ndan (MINUSMA) ülkedeki on yıl devam eden misyonunu sona erdirmesini istemiştir. Aralık ayında MINUSMA ülkeden tamamen çekilmek zorunda kalmıştır.²⁰

Haziran ayında yapılan referandumla, ülkenin yeni anayasası kabul edilmiştir. Yeni anayasaya göre geçici askerî yönetimin Şubat 2024'te yapılması planlanan cumhurbaşkanlığı seçimleriyle sona ermesi beklenmektedir.²¹ Ancak seçimlerin eylül ayında yapılan açıklamaya göre belirsiz bir tarihe ertelenmesi, ülkenin iç siyasetinde gerilimin artmasına neden olmuştur. Buna ek olarak Ocak 2024'te Mali, 2015 yılında ayrılıkçı gruplarla imzalanan Cezayir Anlaşması'ndan çekildiğini açıklayarak, ülkedeki siyasi dengelerin değişmesine yol açmıştır. Bu durum, bölgede Cezayir ile diplomatik krizin

14 AA, "Burkina Faso: Au moins 400 «terroristes» neutralisés dans le Sahe", 28.11.2023,

<https://www.aa.com.tr/fr/afrique/burkina-faso-au-moins-400-terroristes-neutralises%C3%A9s-dans-le-sahel/3066243>, Erişim Tarihi: 05.05.2024.

15 CNN, "Four officers arrested in Burkina Faso after thwarted coup attempt, prosecutor says", 28.09.2023,

<https://edition.cnn.com/2023/09/28/africa/burkina-faso-foiled-coup-attempt-intl/index.html>, Erişim Tarihi: 05.05.2024.

16 Burkina24, "2e Sommet 'Russie-Afrique': Le Capitaine Ibrahim Traoré en route pour Saint Pétersbourg, ", 25.07.2023, <https://burkina24.com/2023/07/25/2e-sommet-russie-afrique-le-capitaine-ibrahim-traore-en-route-pour-saint-petersbourg/>, Erişim Tarihi: 05.05.2024.

17 Reuters, "La France va retirer ses soldats du Burkina Faso", 25.01.2023, <https://www.reuters.com/article/burkina-france-idFRKBN2U419E/>, Erişim Tarihi: 05.05.2024.

18 Anna Sylvestre-Treiner, "Les correspondantes du "Monde Afrique" et de "Libération" expulsées du Burkina Faso", *Le Monde* 02.04.2023, https://www.lemonde.fr/afrique/article/2023/04/02/les-correspondantes-du-monde-afrique-et-de-liberation-expulsees-du-burkina-faso_6167943_3212.html, Erişim Tarihi: 05.05.2024 ; Le Figaro, "Burkina Faso : la chaîne France 24 suspendue après l'interview d'un chef d'al-Qaida", 27.03.2023, <https://www.lefigaro.fr/flash-actu/burkina-les-autorites-ordonnent-la-suspension-de-la-diffusion-de-france-24-20230327>, Erişim Tarihi: 05.05.2024.

19 France24, "Mali junta seizes strategic northern stronghold of Kidal", 14.11.2023, <https://www.france24.com/en/africa/20231114-mali-junta-seizes-strategic-northern-stronghold-of-kidal>, Erişim Tarihi: 05.05.2024.

20 Aljazeera, "UN peacekeeping mission in Mali officially ends after 10 years", 11.12.2023, <https://www.aljazeera.com/news/2023/12/11/un-peacekeeping-mission-in-mali-officially-ends-after-10-years>, Erişim Tarihi: 05.05.2024.

21 Aljazeera, "Mali votes in constitutional referendum to pave way for elections", 18.06.2023, <https://www.aljazeera.com/news/2023/6/18/mali-military-rulers-hold-constitutional-referendum-vote>, Erişim Tarihi: 05.05.2024.

yaşanmasına neden olmuştur. Mali, Cezayir Anlaşması'nı korumaya çalışan Cezayir'i iç işlerine karışmakla suçlamış ve ilişkilerin seyrini gözlemleyeceğini açıklamıştır.²²

5. Sahel Devletleri İttifakı'nın (AES) Kurulması

Askerî rejimle yönetilen Nijer, Burkina Faso ve Mali, Sahel bölgesindeki terör ve çeşitli silahlı grupların ana merkez üssü konumundadır. Bu üç ülke, terörle mücadele başta olmak üzere tüm iç ve dış tehditlere karşı ortak mücadele yürütmek amacıyla eylül ayında Liptako-Gourma Paktı'nı imzalamışlardır.²³ Hem ECOWAS'tan hem G-5 Sahel'den ayrıldıklarını ilan eden bu ülkeler, Liptako-Gourma Paktı ile Sahel Devletleri İttifakı'nı (AES) kurarak, yeni bir bölgesel oluşumun önünü açmışlardır.

Batı'ya karşı Rusya'yı stratejik partner olarak tercih eden AES ülkeleri, iç ve dış politikada bağımsızlık ve egemenlik vurgusu ile bölgenin güvenliğinin sağlanması ve refahın yükselmesini vaat etmektedirler. Askerî rejimlerin ve yerel halkın baskısıyla Batı'nın bölgedeki çeşitli ülkelere çekilmek zorunda kalması, söz konusu bölge ülkelerinde Rusya'nın etkisini artırmasına imkan sağlamıştır. Ancak Rusya'nın bölgede Batılı aktörler tarafından rahat hareket etmesinin engellenebileceği göz önünde bulundurulduğunda bölgenin küresel güçlerin çekişme sahasına dönüşmesi riskinin yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır.

6. Sonuç

2023 yılı Sahel bölgesi için iç ve dış politikada önemli değişimlerin yaşandığı bir yıl olmuştur. Nijer, Burkina Faso ve Mali'nin AES'yi kurması, sadece bölgesel siyaseti değil, aynı zamanda uluslararası düzeni etkileyebilecek bir durum olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

70 milyonu aşkın nüfusu ve petrol, uranyum ve altın gibi yer altı zenginliklerine sahip olan bu ülkeler, Batı'ya sırtlarını dönerek Rusya, Çin ve İran'la stratejik ortaklıklara girmiş olmalarıyla birlikte değişen küresel düzende cazip oyun alanları hâline gelmişlerdir. Buna ek olarak, artan ekonomik ve güvenlik krizleriyle birlikte bölgenin yakın zamanda istikrara kavuşması pek olası görünmemektedir.

Bu ülkelerin terörizmi ortadan kaldırmaya yönelik yeni çabaları kısa vadede sonuç vermiş olsa da 2024 yılında terör olaylarının devam edeceği ve küresel güçler arasındaki rekabetin şiddetlenerek devam edeceği değerlendirilmektedir.

22 AP News, "Mali recalls its envoy in Algeria after alleging interference, deepening tensions over peace efforts", 23.12.2023, <https://apnews.com/article/mali-algeria-ambassador-recall-tuareg-c5a3c71db2d3f1df9dd94b094fb20494>, Erişim Tarihi: 05.05.2024; TRT Afrika, "Algerian ambassador returns to Mali after recall", 07.01.2024, <https://www.trtafrika.com/africa/algerian-ambassador-returns-to-mali-after-recall-16564758>, Erişim Tarihi: 05.05.2024.

23 Reuters, "Mali, Niger and Burkina Faso sign Sahel security pact", 16.09.2023, <https://www.reuters.com/world/africa/mali-niger-burkina-faso-sign-sahel-security-pact-2023-09-16/>, Erişim Tarihi: 05.05.2024.

Afrika'da Devam Eden Çatışmalar

Enver Arpa*

1. Giriş

Disiplinler tarafından farklı şekillerde tanımlanan “çatışma” kavramı, genel olarak karşı koyma, karşılıklı olarak olumsuz ilişki geliştirme anlamında kullanılmaktadır. Sosyal bilimciler çatışmayı “değer, güç, statü ve kaynaklar üzerinde hak iddia etmek ve ele geçirmek için rakipleri yok etme ya da kabilesel, etnik, dilsel, kültürel, dinsel, sosyoekonomik, siyasal vb. sıfatlar yüklenmiş grupların uyumsuz amaçlar üzerinden birbirleri ile mücadelesi” şeklinde tanımlamaktadır.¹ Çatışmaların birey, grup ya da devletlerarası seviyeleri² bulunsa da bu incelemede makro çatışmalar olarak kabul edilen sosyal kimlik grupları arasındaki iç toplumsal çatışmalar, iç savaşlar ya da sosyal kimlik gruplarının etkisi ile devletlerarası hâle dönüşen savaşlarla ilgili bilgi verilecektir.

2023 yılında Afrika'da pek çok ülkede farklı yoğunluklarda birçok çatışma yaşanmıştır. Bu çatışmaların bir kısmı etnik gerekçelerden, bir kısmı çıkar çatışmalarından, bir kısmı ise iktidar mücadelesinden kaynaklanmıştır. Bunların tümünü ele almak bu incelemenin belirlenen hacmini aşacağı için sadece 2023 yılında ölüm sayıları bini aşan çatışmalar incelenecektir.

Bu tanıma uyan ve **Tablo 1**'de toplu olarak verilen bu çatışmaların başlıca sebepleri, yaşandığı ülkelere veya bölgeye etkileri vb. hususlar değerlendirilecektir.

* Prof.Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi. enver.arpa@asbu.edu.tr

¹ Kemal İnat vd. (ed.), *Dünya Çatışma Bölgeleri*, Nobel Yayın ve Dağıtım, Ankara, 2007, s. x-xi.

² Yakup Şahin, “Çatışma Kuramları ve Kimlik Temelli Çatışmalar; Teorik Bir Giriş”, *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 1(1) 2013, s. 34.

Tablo 1: Afrika'da Devam Etmekte Olan ve 1000'den Fazla Ölüme Yol Açan Çatışmalar³

No	Çatışmanın Başlangıcı	Çatışma	2023 Yılı Ölüm Sayıları
1	2012	Orta Sahel (Mali, Burkina Faso, Nijer) Çatışmaları	10.000 +
2	2023	Sudan İç Savaşı	12.785
3	1991	Somali İç Savaşı	9.192
4	2009	Boko Haram Saldırıları (Nijerya, Kamerun, Nijer, Çad)	4.967
5	2018	Etiyopya İç Çatışmaları	3.578
6	1998	Nijerya Toplumsal Çatışmaları	3.050
7	2004	Kongo Demokratik Cumhuriyeti Kivu Çatışmaları	2.438
8	1996	Kongo Demokratik Cumhuriyeti Müttefik Demokratik Güçler İsyanı	1.378
9	2008	Güney Sudan Etnik Çatışmaları	1.240

2. Orta Sahel (Mali, Burkina Faso, Nijer Sınır Bölgesi) Çatışmaları

Son on yılda, Mali'nin merkezi, Burkina Faso'nun kuzeyi ve Nijer'in batısının birleştiği sınır bölgesi, Sahel'deki el-Kaide ve DAESH bağlantılı silahlı grupların şiddetli saldırılarının merkez üssü hâline gelmiştir.⁴

Bu saldırılardan en çok etkilenen Mali, 2012 yılından bu yana kuzeyde dinî isyanla başlayan ve ülkenin merkezinin yanı sıra komşu Burkina Faso ve Nijer'e de yayılan derin bir güvenlik krizinin pençesine düşmüştür.⁵ Yaşanan çatışmalarda 10 binden fazla insan hayatını kaybetmiş ve yaklaşık iki milyon kişi de evlerinden edilmiştir.⁶

UNICEF raporunda; silahlı militanların kasaba ve köyleri abluka altına aldığı, Burkina Faso, Mali ve Nijer'de milyonlarca çocuğun yaşanan çatışmalardan etkilendiği, su kaynaklarının tahrip edildiği, 10 milyondan fazla çocuğun insani yardıma muhtaç hâle geldiği, çocukların militanlar tarafından zorla silah altına alınarak savaşa sürüklendiği ve Sahel bölgesinde su sıkıntısı yaşandığı ifade edilmektedir.⁷

Bölgede yaşanan çatışmalardan en fazla eğitim sektörü zarar görmektedir. Bu üç ülkede 8.300'den fazla okul, şiddet olayları yüzünden kapanmış bulunmaktadır.

Burkina Faso, Nijer ve Mali arasındaki sınır bölgesinde 20 binden fazla insan "felaket düzeyinde" açlık sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Çatışmalar hâlihazırda Sahel'in merkezinden Benin, Fildişi Sahili, Gana ve Togo gibi komşu ülkelere de sıçramıştır.⁸

³ Bu tablo, https://tr.wikipedia.org/wiki/Devam_eden_silahlı_çatışmalar_listesi#cite_note-41 adresinde "Devam Eden Silahlı Çatışmalar Listesi" başlığıyla verilen ve çeşitli kaynaklardan referans edilen tablodan yararlanılarak hazırlanmıştır.

⁴ Aljazeera, "More than a dozen Niger soldiers killed in attack near Mali border", 16.08.2023, <https://www.aljazeera.com/news/2023/8/16/more-than-a-dozen-niger-troops-killed-in-attack-near-mali-border> Erişim Tarihi: 19.04.2024; VOA, Africa,

"Six Malian soldiers killed in attack, says army", 13.08.2023, <https://www.voanews.com/a/six-malian-soldiers-killed-in-attack-says-army/7223274.html>, Erişim Tarihi: 13.04.2024.

⁵ VOA, Africa, "Six Malian soldiers killed in attack, says army".

⁶ Aljazeera, "Dozens killed in Burkina Faso attack near Mali border", 24.04.2023, <https://www.aljazeera.com/news/2023/4/24/dozens-killed-in-burkina-faso-attack-near-mali-border>, Erişim Tarihi: 13.04.2024.

⁷ Garowe Online, "Central Sahel: Lives of 10 million children on the line as conflict rages", 19.03.2023, <https://www.garoweonline.com/en/world/africa/central-sahel-lives-of-10-million-children-on-the-line-as-conflict-rages>, Erişim Tarihi: 13.04.2024.

⁸ Garowe Online, "Central Sahel: Lives of 10 million children on the line as conflict rages".

3. Sudan İç Savaşı

2019 yılında Ömer el-Beşir yönetiminin düşürülmesinin ardından ülkeyi yönetmek üzere oluşturulan Egemenlik Konseyi'nde başkanlık görevini üstlenen Ordu Komutanı Abdulfettah el-Burhan ile yardımcısı Hızlı Destek Kuvvetleri Komutanı Muhammed Hamdan Dağalo arasında geçiş sürecinde anlaşmazlıklar ortaya çıkmış ve iki silahlı güç bir anlaşmaya varamayınca 15 Nisan 2023 tarihinde çatışmaya başlamışlardır.

2023 yılında iki askerî güç arasında yaşanan çatışmalarda 10 binden fazla insan hayatını kaybetmiştir.⁹ Sudan İç Savaşı, 2023 yılında dünyanın en kötü insani trajedilerinden ve dünya genelindeki en büyük ülke içinde yerinden edilme krizlerinden biri hâline gelmiştir. Çatışmalardan dolayı ülkede kıtlık sorunu baş göstermiştir.¹⁰

Çatışmaların başlamasından bu yana tahminen 6.657.550 kişinin ülke içinde yer değiştirdiği, 2.044.248 kişinin ise komşu ülkelere göç ettiği ifade edilmektedir. Çatışmalar sırasında Sudan'daki nüfusun tahminen yüzde 13'ü yerinden edilmiştir. Yerinden edilen kişilerin yarısından fazlası (yaklaşık yüzde 53) 18 yaşın altındaki, yaklaşık yüzde 22'si ise 5 yaşın altındaki çocuklardan oluşmaktadır.¹¹

Ne ordu birlikleri ne de Hızlı Destek Kuvvetleri, Sudan'ın tamamı üzerinde kontrolü sağlayabilmiştir. Çatışmalar Hartum'dan, Darfur ve Kordofan'a kadar yayılmış ve diğer yerel güçler, kendilerini yerel güvenlik sağlayıcıları olarak kabul ettirmek için bu rekabetten yararlanmaya çalışmaktadırlar.¹²

4. Somali İç Çatışmaları

1969 yılında yönetimi ele geçiren Siad Barre'nin "Büyük Somali" hayaliyle Etiyopya'ya karşı başlattığı "Ogaden Savaşı"nda yenilmesiyle birlikte Somali, günümüze kadar devam eden bir savaş ortamına sürüklenmiştir. Yenilginin ardından prestij kaybına uğrayan Barre'ye karşı başlatılan darbe girişimi engellenmiş, birçok yetişmiş bürokrat ve asker tutuklanmış veya öldürülmüştür. Kaçabilenler ise Somali'nin başını uzun yıllar ağrıtaacak isyancılara dönüşmüşlerdir. Savaşın ardından ülkede ekonomik çöküntü yaşanmış ve kıtlık baş göstermiştir. Bu çöküş, ulusal güç mücadelesine tutuşan kabileler arasında çeşitli savaflara yol açmıştır. Barre'nin iktidardan ayrılmasının ardından başlayan kaotik ortam ve yeni bir devlet otoritesinin inşa edilememesi, ülkedeki çatışma ortamını yıkıcı bir hâle getirmiş ve binlerce kişi hayatını kaybetmiştir.¹³

⁹ CNN, "10.000 reported killed in one West Darfur city, as ethnic violence ravages Sudanese region", 27.07.2023, <https://edition.cnn.com/2023/07/26/africa/sudan-west-darfur-thousands-killed-intl/index.html>, Erişim Tarihi: 18.03.2024.

¹⁰ Reliefweb, "Sudan situation: UNHCR external update #57", 17.04.2024, <https://reliefweb.int/report/sudan/sudan-situation-unhcr-external-update-57-17-april-2024>, Erişim Tarihi:19.04.2024.

¹¹ IOM UN Migration, The Displacement Tracking Matrix (DTM), "One year of conflict in Sudan: Visualizing the world's largest displacement crisis", 15.04.2023, <https://dtm.iom.int/reports/one-year-conflict-sudan-visualizing-worlds-largest-displacement-crisis?close=true>, Erişim Tarihi:19.04.2024.

¹² ACLED, "One year of war in Sudan", 14.04.2024, <https://acleddata.com/2024/04/14/sudan-situation-update-april-2024-one-year-of-war-in-sudan/>, Erişim Tarihi: 21.04.2024.

¹³ Belma Engin Güder, "Doğu Afrika'daki iç çatışmalarda komşu ülke faktörü: Somali iç savaşı örneği", Yönetim Bilimleri Dergisi, 22(51), 2024, s. 205.

2004 yılında BM, Afrika Birliği (AfB) ve Hükümetler Arası Kalkınma Otoritesi (IGAD) gibi uluslararası örgütlerin desteğiyle kurulan Geçici Federal Hükümet, Somali'de düzenin sağlanması ve kabileler arasında barışın tesis edilmesi konusunda bir başarı sağlayamamıştır. 2006 yılında terör örgütü el-Şebab'ın ortaya çıkışıyla birlikte çatışmalar dinî bir boyut kazanmıştır. Ülkeyi şeriat hükümlerine göre yönetmeyi hedefleyen el-Şebab, otorite boşluğundan yararlanarak Somali topraklarının önemli bölümünü ele geçirmiştir. El-Şebab'ın hâkimiyetine aldığı bölgeleri geri almak isteyen merkezî hükümetle el-Şebab arasında yaşanan olaylar binlerce insanın hayatına mal olmuş ve bu mücadele 2023 yılında da tüm hızıyla devam etmiştir.

6 ila 12 bin arasında üyesi olduğu tahmin edilen ve yoğunluklu olarak ülkenin güney bölgesinde varlığını sürdüren el-Şebab, Somali topraklarının yaklaşık yüzde 20'sini kontrol etmektedir. Somali Federal Hükümeti'ndeki ve Kenya'nın Somali'ye yakın sınır bölgelerindeki siyasilere, kamu görevlilerine, AMISOM birliklerine ve sivillere yönelik saldırı ve suikastlarını günümüze dek sürdüren örgüt, restoranların, otellerin, yolların hedef alındığı saldırılarda bomba yüklü araçlar, intihar eylemcileri, havan topları, el yapımı patlayıcılar, kara mayınları ve silahlar kullanarak binlerce kişinin hayatını kaybetmesine yol açmıştır. Somali hükümetinin el-Şebab'a karşı yürüttüğü mücadeleye Kenya, ABD, AFRICOM, AMISOM ve Etiyopya güçleri de zaman zaman dâhil olmaktadır.¹⁴

5. Boko Haram Saldırıları (Nijerya, Kamerun, Nijer, Çad)

1995 yılında tebliğ hareketi olarak kurulan, daha sonra el-Kaide'ye bağlanan ve 2015 yılında DAESH terör örgütüyle iş birliği yapan Boko Haram, Afrika'nın en kanlı terör örgütlerinden biri olarak kabul edilmektedir. İlk silahlı eylemini 2003 yılında gerçekleştiren örgüt, 2014 yılında 6.644 kişinin ölümüne yol açarak ve 250'den fazla kız çocuğunu kaçıarak dünya çapında tanınırlığa ulaşmış ve en kanlı terör örgütü olarak tarihe geçmiştir.¹⁵ Örgüt, 2015'ten bu yana ülkenin sınır komşuları Kamerun, Çad ve Nijer'de de saldırılar düzenlemiştir.¹⁶

BM Kalkınma Programı'nın (UNDP) yaptığı açıklamada, Kuzeydoğu Nijerya'da radikal dinî gruplarla yaşanan çatışmalarda 2020 sonu itibarıyla yaklaşık 350 bin kişinin doğrudan; tarım, su, ticaret, gıda ve sağlık hizmetlerine verilen zarar dikkate alınırca çatışmanın dolaylı etkilerinden dolayı çok daha fazla insanın öldüğü ifade edilmiştir.¹⁷

Örgütle güvenlik güçleri arasındaki çatışmalar, 2023 yılında da artarak devam etmektedir. Eylül ayının başında meydana gelen çatışmalarda 151

Mısır Mısır'ın Başkenti Kahire'de düzenlenen "Sudan'a Komşu Ülkeler Zirvesi"nde Sudanlı taraflara çatışmaya son verme ve krize barışçıl yollarla çözüm bulunması için müzakerelere başlama çağrısı yapıldı. Toplantıya Mısır Cumhurbaşkanı Abdulfettah es-Sisi (sol 5), Güney Sudan Devlet Başkanı Salva Kiir Mayardit (sağ 4), Libya Başkanlık Konseyi Başkanı Muhammed el-Menfi (sağ 3), Etiyopya Başbakanı Abiy Ahmed (sağ 2), Arap Birliği Genel Sekreteri Ahmed Ebu Gayt (sağda), Eritre Devlet Başkanı Isaias Afewerki (sol 4), Orta Afrika Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Faustin-Archange Touadera (sol 3), Çad Geçiş Dönemi Devlet Başkanı Mahamat Deby (sol 2), Afrika Birliği Komisyonu Başkanı Musa Faki Muhammed (solda), katıldı (Kaynak: Anadolu Ajansı)

14 Güder, a.g.m.

15 *Independent Türkçe*, "Katliam ve işkencelerle dolu 10 yıl: Afrika'nın IŞİD'i Boko Haram", 01.08.2019, <https://www.indyturk.com/node/57471/dunya/katliam-ve-iskencelerle-dolu-10-yil-afrikanin-isci-boko-haram>, Erişim Tarihi: 28.04.2024.

16 *Habertürk*, "Nijerya'da Boko Haram ve DEAS'ın Batı Afrika kolu arasında çatışma çıktı: En az 100 terörist öldü", 24.04.2024, <https://www.haberturk.com/nijerya-da-boko-haram-ve-deas-in-bati-afrika-kolu-arasinda-catisma-cikti-en-az-100-terorist-oldu-3680410>, Erişim Tarihi: 28.04.2024.

17 *Reuters*, "Northeast Nigeria insurgency has killed almost 350,000", 24.06.2021, <https://www.reuters.com/world/africa/northeast-nigeria-insurgency-has-killed-almost-350000-un-2021-06-24/>, Erişim Tarihi: 28.04.2024.

18 *TRT Haber*, "Nijerya'da iki haftada 151 terörist öldürüldü", 15.09.2023, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/nijeryada-iki-haftada-151-terorist-olduruldu-795664.html>, Erişim Tarihi: 29.04.2024.

19 Tufan Aktaş, "Etiyopya'da kanlı iç savaşı bitiren anlaşmada son aşamaya geçildi", *Anadolu Ajansı*, 24.01.2023, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/etiopyada-kanli-ic-savasi-bitiren-anlasmada-son-asamaya-gecildi/2795694>, Erişim Tarihi: 21.04.2024.

20 Mahmut Ebu Bekir, "Tigray'daki savaş 28,8 milyar dolarlık hasara yol açtı", *Independent Türkçe*, 17.06.2023, <https://www.indyturk.com/node/640566/dunya/tigraydaki-savas-288-milyar-dolarlik-hasara-yol-aciti>, Erişim Tarihi: 29.04.2024.

21 *UCDP*, "Ethiopia", Summary 2023, <https://ucdp.uu.se/country/530>, Erişim Tarihi: 22.04.2024.

22 *UCDP*, Ethiopia.

23 *Chinedu Asadu*, "Nigeria says 36 soldiers killed in an ambush by an armed group and a related helicopter crash", *AP*, 17.08.2023, <https://apnews.com/article/niger-soldiers-attack-bandits-Oee7c3891f737afc51762a7989ab2909>, Erişim Tarihi: 29.04.2024.

örgüt üyesi etkisiz hâle getirilmiş, onlarcası ise yaralı olarak kaçmayı başarmıştır. Operasyonlarda 456 terörist yakalanmış ve mühimmatlarına el konulmuştur.¹⁸

6. Etiyopya İç Çatışmaları

1991 yılında hükümeti deviren ittifakın bir parçası olan Tigray Halk Kurtuluş Cephesi (TPLF), 2019 yılına kadar iktidarın en etkili unsuru iken Abiy Ahmed'in başbakanlığa gelmesiyle birlikte etkisini yitirmeye başlamıştır. TPLF, 2020'nin Eylül ayında, Abiy Ahmed'in Covid-19 salgını nedeniyle seçimleri erteleme kararını tanımayarak Tigray eyaletinde seçimlere gitmiştir. Federal hükümete başkaldırı olarak kabul edilen bu tutum, TPLF ile merkezî hükümet arasında çatışmalara yol açmıştır. İki güç arasındaki çatışmalar, 2022 yılında zirveye çıkmıştır. 2 yıl boyunca süren çatışmalarda yaklaşık 600 bin kişinin yaşamını yitirdiği, yüz binlerce kişinin yerinden edildiği tahmin edilmektedir.¹⁹ 2022'nin Kasım ayında iki taraf arasında yapılan anlaşmayla askerî çatışma sonlandırılmıştır. *Ancak Tigray'daki çatışmalar sona erse de Oromiya bölgesindeki çatışmaların devam ederek Gambella, Benishangul ve Somali bölgesine de yayıldığı ifade edilmektedir.*²⁰

Tigray'la yapılan anlaşmayı kendilerine ihanet olarak kabul eden hükümetin eski müttefiki Amhara Milis Grubu da harekete geçmiş ve 2023'ün başlarında gerilim turmanarak Amhara bölgesinin büyük bir kısmını kapsayan şiddetli çatışmalara dönüşmüştür.²¹ Hükümet ile Oromo Kurtuluş Ordusu (OLA) arasındaki çatışma azalmış olsa da Oromiya'nın büyük bölümünde devam eden çatışmalarda 500 civarında kişi hayatını kaybetmiştir. Önceki yıllarda olduğu gibi 2023 yılında da ölümlerin büyük kısmı devlete dayalı şiddet olaylarında yaşanmıştır. Tek taraflı şiddet olaylarında ölümler, 2022'de bin 800 civarında iken 2023'te 500'ün altına düşmüştür. 2023 yılında yaşanan devlet dışı çatışmalar, UCDP verilerine dâhil edilmek için gereken 25 ölüm eşiğini aşmadığı görülmüştür.²²

7. Nijerya Toplumsal Çatışmaları

Nijerya devleti, bir yandan Boko Haram örgütünün yarattığı sıkıntılarla baş etmeye çalışırken, öbür yandan da iç barışa önemli bir tehdit oluşturan çeşitli toplumsal olaylarla uğraşmaktadır. Ülkede çobanlar ve çiftçiler arasında zaman zaman toprak ve suya erişim sıkıntısı nedeniyle çıkan çatışmalarda binlerce kişi hayatını kaybetmektedir.²³ Daha çok Nijerya'nın kuzeybatısında yaşanan bu çatışmalarda hayvancılıkla uğraşan Fulanilerle Hausa çiftçileri karşı karşıya gelmektedirler. Orta bölgelere kadar uzanan ve genel-

likle etnik ve dinî gerekçelere dayandırılan bu çatışmalar, Nijerya'nın güvenliğine ciddi bir tehdit oluşturmaktadır.

Bunun yanı sıra ülkede çeşitli çetelerin gerçekleştirdiği saldırılarda da birçok insan hayatını kaybetmektedir. Nijerya'nın kuzeybatısı, "Haydutlar" olarak anılan bu grupların gerçekleştirdiği adam kaçırmaya, gasp vb. olayların artmasıyla birlikte şiddet yuvasına dönüşmüştür. ACLED verilerine göre, 2019 ile 2023 yılları arasında ülkenin kuzeybatısında 662 kaçırmaya olayı yaşanmıştır.²⁴

Hayvancılık ve çobanlıkla uğraşan köylülerin çıkardığı olaylar ve haydutların gerçekleştirdiği saldırılarla terör örgütleri için elverişli alanların bulunduğu Nijerya'da bir de Hristiyanlarla Müslümanlar arasında yaşanan çatışmalarda çok sayıda insan hayatını kaybetmektedir. Ülkenin kuzeybatısında özellikle Kaduna eyaletinde Müslüman ve Hristiyan gençler arasında çıkan çatışmalarda camiler ve kiliseler ateşe verilmektedir.²⁵ Ülkede Hristiyanlar ve Müslümanlar tarafından kurulan birçok örgüt bulunmaktadır.

8. Kongo Demokratik Cumhuriyeti Kivu Çatışmaları

Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde, doğu bölgelerinde, ağırlıklı olarak Kuzey Kivu eyaletinde faaliyet gösteren Ruanda destekli 23 Mart Hareketi (M23) isimli isyancı askerî grup tarafından gerçekleştirilen saldırılarda şimdiye kadar binlerce kişi hayatını kaybetmiştir. 2012 yılında kurulan ve KDC güçleriyle silahlı çatışmaya giren M23, ağırlıklı olarak Kongolu Tutsilerden oluşmaktadır. Örgüt, uzun yıllar pasif kaldıktan sonra 2021 yılı kasım ayında tekrar silaha sarılmış ve haziran ayında Uganda sınırındaki Bunağana kasabasını ele geçirmiştir. Kısa bir sükûnet döneminin ardından 2022'nin Ekim ayında yeniden saldırıya geçmiştir.²⁶

Kuzey Kivu Rutshuru bölgesi, 2021'nin Kasım ayından bu yana KDC ordusu ile M23 isyancıları arasında yaşanan çatışmalara sahne olmaktadır. Yaşanan çatışmalarda yüzlerce insan ölmüş ve yaklaşık 200 bin kişi evlerini ve topraklarını terk etmek zorunda kalmıştır.²⁷

9. Kongo Demokratik Cumhuriyeti Müttefik Demokratik Güçler İsyanı

Kongo Demokratik Cumhuriyeti hükûmeti bir yandan M23 ile mücadele ederken, diğer yandan da Uganda'da faaliyet gösteren sözde İslam Devleti (DAEŞ) ile bağları bulunan silahlı grup "Müttefik Demokratik Güçler" ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Müttefik Demokratik Güçler, hâlihazırda KDC için en önemli tehdit hâline gelmiştir. Ülkede 2023 yılında gerçekleşen binin üzerindeki ölüm vakası bu örgüte dayandırılmaktadır.²⁸

²⁴ ACLED, "Nijerya'da son dönemde artan kitlesel kaçırmaya olayları bize ne anlatıyor?", 15.03.2024, <https://acleddata.com/2024/03/15/joint-brief-what-does-the-recent-escalation-of-mass-abductions-in-nigeria-tell-us/>, Erişim Tarihi: 29.04.2024.

²⁵ Yeni Şafak, "Nijerya'da Müslüman-Hristiyan çatışması", 12.05.2014.

²⁶ The Guardian, "DRC estimates 300 villagers killed in massacre by rebels", 12.5.2022, [https://www.theguardian.com/world/2022/dec/05/m23-rebels-in-drc-democratic-republic-of-congo-massacred-300-villagers#](https://www.theguardian.com/world/2022/dec/05/m23-rebels-in-drc-democratic-republic-of-congo-massacred-300-villagers#;)., Erişim Tarihi: 29.04.2024.

²⁷ The Guardian, "I prayed to God to find him: the families scattered by violence in DRC", 25.10.2022, <https://www.theguardian.com/global-development/2022/oct/25/families-scattered-by-violence-in-drc-congo-m23-rebels>, Erişim Tarihi: 29.04.2024.

²⁸ ACLED, "Democratic Republic of Congo: Re-elected president Tshisekedi faces regional crisis in the east", 17.01.2024, <https://acleddata.com/conflict-watchlist-2024/drc/>, Erişim Tarihi: 29.04.2024.

KDC, Müttefik Demokratik Güçler'e verdiği destekten dolayı Uganda'ya yönelik sınır ötesi saldırılarını geçmiş yıllara oranla arttırmış ve çıkan çatışmalarda çok sayıda insan hayatını kaybetmiştir.²⁹

10. Güney Sudan Etnik Çatışmaları

Güney Sudan, giriştiği Afrika'nın en uzun süreli iç savaşından sonra 2011 yılında bağımsızlığını elde ederek Sudan'dan ayrılmıştır. Ancak bağımsızlığın ardından ülke içerisinde başlayan kabile savaşlarıyla günümüze kadar süren derin bir istikrarsızlığa sürüklenmiştir. Dinka kabilesine mensup olan devlet başkanı Kiir'in, Temmuz 2013'te Nuer kabilesine mensup olan yardımcı Riek Macher'i görevden alması üzerine Macher ve ona bağlı kuvvetler bir darbe girişiminde bulunmuşlardır. Macher'e bağlı kuvvetlerin bu hareketiyle Kiir'in mensubu bulunduğu Dinka kabilesiyle Macher'in mensubu olduğu Nuer kabilesi arasında etnik temelli bir iç savaş başlamıştır.³⁰ Ülkenin iki büyük kabilesini karşı karşıya getiren bu iç savaş, 2013'ten 2018 yılına kadar yaklaşık 400 bin kişinin ölümüne neden olmuş; bunların yaklaşık yarısının şiddet yoluyla öldüğü belirlenmiştir. 2023 yılında da aralıklı süren iç çatışmalar, toplam nüfusun üçte birinden fazla sivil evlerinden etmiştir. Nüfusun üçte ikisinin ise ciddi gıda sıkıntısı yaşadığı görülmüştür.³¹

11. Sonuç

Afrika kıtası 2023 yılında da binlerce kişinin ölümüyle sonuçlanan birçok çatışmaya sahne olmuştur. Bu çatışmaların önemli bir bölümü, son yıllarda giderek artmaya başlayan siyasal dinî hareketler tarafından gerçekleştirilmiştir. Kıta güvenliğini önemli derecede etkileyen ve kanlı çatışmalara yol açan diğer bir husus ise etnik ayrımların yol açtığı çatışmalar olmasıdır. Kabile savaşları hâlâ Afrika'nın en önemli sorunu olmaya devam etmektedir.

Yaşanan çatışmalar, başta yüzbinlerce insanın yerinden olması gibi pek çok toplumsal soruna yol açmaktadır. Çatışmaların yol açtığı göçlerin sebep olduğu sorunlar, çatışmaların önlenmesi için harcanan mali kaynaklar, güvenlik sistemlerini güçlendirmek için harcanan mali ve askerî çabalar, önemli bir kaynak israfına yol açmaktadır. Kıtanın arzu edilen kalkınma düzeyini yakalaması, toplumsal huzur ve refahın sağlanması birçoğu terör kapsamında değerlendirilebilecek bu çatışmaların önüne geçilmesiyle ancak mümkün olabilecektir. Bu da ulusal güvenlik tedbirlerinin artırılması ve uluslararası toplumun gereken desteği sağlamasıyla mümkün olabileceği değerlendirilmektedir.

²⁹ ACLED, "Democratic Republic of Congo.

³⁰ Tuğrul Oğuzhan Yılmaz, "Güney Sudan'da iç savaş ve barış süreci", AA, 13.11.2018, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/guney-sudan-da-ic-savas-ve-baris-sureci/1310111>, Erişim Tarihi: 30.04.2024.

³¹ N World, "South Sudan's civil war has caused 400,000 deaths", 26.09.2018, <https://www.thenationalnews.com/world/africa/south-sudan-s-civil-war-has-caused-400-000-deaths-1.774286>, Erişim Tarihi: 29.04.2024.

Küresel İklim Krizinin Afrika'daki Etkileri

Isidore Agha*

1. Giriş

İklim değişikliği, çevresel sürdürülebilirlik ve insani gelişme açısından önemli bir tehdit oluşturan bir olgudur. İklim değişikliği, esasen sıcaklık ve hava sonuçlarındaki uzun süreli değişiklikleri ifade etmektedir. Nitekim insanoğlu yıllar boyunca sanayileşmeyi teşvik etmek için kömür, gaz ve petrol gibi fosil yakıtlara güvenmiştir. Ancak bu yakıtların sürekli yanması, dünyanın sıcaklığını artıran ve sonunda hava durumunu değiştiren sera gazlarının salınımına yol açmıştır.

Afrika'nın iklim krizinden sorumlu olan küresel sera gazlarının yüzde 4'ünden daha azını saldıgını belirtmek gerekmektedir.¹ Ancak iklim değişikliğinin etkileri dünyanın diğer bölgelerine kıyasla Afrika kıtasında daha fazla hissedilmektedir. Sel baskınları, sıcak hava dalgaları, kuraklık, şiddetli yağışlar ve tropikal kasırgalar, ülke ekonomilerini istikrarsızlaştırırken risk altındaki insan sayısını artırmakta, toplulukları ise olumsuz etkilemeye devam etmektedir. Dünya Meteoroloji Örgütü'ne göre 2023 yılı, günümüze kadar kaydedilen en sıcak yıl olarak kayıtlara geçmiştir. Bu bağlamda 2023 için küresel ortalama sıcaklık 1,45°C olarak gerçekleşmiştir.² Öte yandan Afrika'nın 2023'te yıllık sıcaklık değişiminin 1,49°C olarak görülmesi kıtanın tanık olduğu en sıcak yıl olarak öne çıkmaktadır.³ İklim değişikliğinin kıta üzerindeki etkileri arasında sel baskınları, aşırı hava olayları, gıda güvensizliği, sağlık riskleri, hastalıklar, ekonomik sonuçlar, sosyal ve politik

* isidoreagha@gmail.com

¹ Alfred Kwadzo and Matthias Krönke, "With Climate Change Making Life Worse, Africans Expect Governments and Other Stakeholders to Step Up", *Afrobarometer Dispatch* 717 (2023).

² Yeşil Gazete, "2023 açık ara en sıcak yıl, iklim eylemsizliğinin maliyeti artıyor", 2024, <https://yesilgazete.org/2023-acik-ara-en-sicak-yil-iklim-eylemsizliginin-maliyeti-artiyor/>, Erişim Tarihi: 01.05. 2024.

³ National Center for Environmental Information, "Annual 2023 Global Climate Report", 2023, <https://www.ncel.noaa.gov/access/monitoring/monthly-report/global/202313#:~:text=Africa had an annual temperature,years have occurred since 2005,> Erişim Tarihi: 01.05. 2024.

İtalya Afrika'dan Avrupa'ya geçişte Orta Akdeniz'deki düzensiz göç rotası üzerinde yer alan İtalya'nın Kuzey Afrika'ya en yakın kara parçası Lampedusa'da, hafta başından bu yana adaya ulaşan yaklaşık 7 bin düzensiz göçmenin oluşturduğu yoğunluk ve yankıları sürüyor (Kaynak: Anadolu Ajansı).

istikrarsızlıklar gibi çeşitli faktörler yer almaktadır. Afrika'nın Paris Anlaşması'nda belirtildiği gibi sıcaklık artışını 1,5°C ile sınırlama çabası ve Bin-yıl Kalkınma Hedefleri'ne ulaşma yeteneği önemli ölçüde sekteye uğrayacak gibi görünmektedir.

Buna göre bu çalışmada, küresel iklim krizinin Afrika'daki etkileri ve neden olduğu sonuçlar ele alınacaktır.

2. Aşırı Hava Olayları

Afrika'da iklim değişikliğinin en göze çarpan etkilerinden biri aşırı hava olayları olmuştur. Sıcaklık ve yağıştaki iklim değişiklikleri çoğunlukla bu aşırı hava koşullarını tetiklemiştir. 2023'te Afrika kıtasında pek çok aşırı hava olayı yaşanmıştır. Kıta'yı etkileyen bazı ekstrem olaylar arasında şiddetli yağışlar, sel baskınları, büyük dalgalar, orman yangınları, kuraklık ve tropikal kasırgalar yer almaktadır.⁴ Eylül 2023'te Libya, daha önce benzeri görülmemiş düzeyde sağanak yağışlara maruz kalmıştır. Bunu, ülkenin büyük şehirlerinde su baskınlarına neden olan ve Daniel Fırtınası olarak bilinen şiddetli bir fırtına izlemiştir. Su baskınlarının oluşturduğu baskınlar 11 bin kişinin ölümüne yol açmış olup⁵ altyapıya ve binalara ciddi derecede zarar vermiştir.

Nisan ve mayıs aylarında Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde meydana gelen sel felaketleri yaklaşık 3 bin kişinin ölümüne yol açmıştır. Aynı sel, Ruanda'da 131 kişinin ölümüne neden olmuştur. Yine küresel ısınmanın etkisiyle Malavi, Nijerya, Cezayir ve Fas'ta rekor sıcaklıklar kaydedilmiştir. Bu kapsamda Nijerya'da 47°C sıcaklık gözlemlenirken, Cezayir'de 48°C ile tüm zamanların en yüksek sıcaklığı kaydedilmiştir.⁶ Öte yandan Washington Post, Ağustos 2023'te Güney Afrika, Botswana ve Namibya'nın 40°C'ye yakın sıcaklıklara sahip önemli sıcak hava dalgalarından etkilendiğini bildirmiştir.⁷

Aşırı sıcaklardan kaynaklı hava koşullarının neden olduğu kavurucu sıcaklık çeşitli bölgelerde insanları ve çiftlik hayvanlarını olumsuz etkilemiştir. Bu kapsamda sıcak havaya karşı önlem almak için insanlar soğutma amacıyla klima veya vantilatör kullanmaya başvurmuşlardır. Bununla birlikte soğutma ekipmanlarını karşılayamayan Afrikalıların çoğunluğunun, kaderlerini doğaya bıraktığı görülmüştür. Ancak yine de pek çok Afrikalının sıcak hava dalgası nedeniyle zarar görmesi veya ölmesi söz konusu olmuştur. Dolayısıyla bu tür ölümleri takip edecek yeterli altyapı ve sistemin olmayışı, ölümlerin sayısının net olarak bilinmemesine neden olmakta ve iklim krizinin Afrika üzerindeki etkisini anlamayı zorlaştırmaktadır.

4 Afşin Ahmet Kaya, ed., *Climate Crisis Research within the Framework of Disaster Preparednes* (Lyon: Livre de Lyon, 2023), 186.

5 Zayed Hediyye, "Libya'daki Danyal Fırtınasından Sağ Kurtulanlar, Dehşet Verici Anları Anlattı", 2023, <https://www.indyturk.com/node/660801/dünya/libyadaki-danyal-firtinasindan-sag-kurtulanlar-dehset-verici-anlari-anlattı>, Erişim Tarihi: 02.05. 2024.

6 Ténéré Majhoul, "Algeria Heat wave takes toll, forces climate change reckoning", *Le Monde*, 2023, https://www.lemonde.fr/en/algeria/article/2023/07/25/algeria-heat-wave-takes-toll-forces-climate-change-reckoning_6066267_221.html, Erişim Tarihi: 02.05. 2024.

7 Ian Livingston, "Heat records are being smashed in multiple parts of the globe", *The Washington Post*, 2023, <https://www.washingtonpost.com/weather/2023/08/24/global-heat-records-europe-asia-south-america/>, Erişim Tarihi: 03.05. 2024.

8 Ketu Isaac, "Achieving the 'zero hunger' goal in Africa: Beyond the direct effects of infrastructure development," *World Food Policy*, 2 (9AD): 204–227.

9 Daisy Dunne, "Analysis: Africa's extreme weather has killed at least 15,000 people in 2023", *Carbon Brief*, 2023, <https://www.preventionweb.net/news/analysis-africas-extreme-weather-has-killed-least-15000-people-2023>, Erişim Tarihi: 01.05. 2024.

10 Alessandro Abbonizio and Annabel Symington, "Horn of Africa hunger crisis pushes millions to the brink", *World Food Programme*, 2024, <https://www.wfp.org/stories/horn-africa-hunger-crisis-pushes-millions-brink>, Erişim Tarihi: 04.05. 2024.

11 Peter Dawuni, "Achieving food security through agricultural water security of smallholder farmers in Ghana", *International Journal of Food and Agricultural Economics*, 12, no. 1 (2024): 27–46.

12 Fallah MP Kaseya J., Dereje N., Tajudeen R., Ngongo A. N., Ndembi N., "Climate change and malaria, dengue and cholera outbreaks in Africa: A call for concerted actions", *BMJ Glob Health*, 9, no. 3 (2024).

3. Tarım ve Gıda Güvensizliği

Afrika'nın kalkınmasına ilişkin tartışma, ancak Kıta'nın tarım sektörünün durumu dikkate alınarak tamamlanamamaktadır. İkinci Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi, Afrika hükümetlerinde açlığı sona erdirmek, gıda güvenliğini artırmak ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek için yol haritaları sağlayan iyi bir plandır.⁸ Gıda güvenliği, doğası gereği iyi işleyen tarım sistemlerine bağlıdır. Ne yazık ki, iklim değişikliği kıtanın tarım sektörünü karmaşık ve çelişkili şekillerde etkilemeye devam ederken, Afrika için bunun tersi geçerlidir. Somali, Etiyopya, Cibuti, Kenya, Nijer ve Moritanya'da 2023 yılında kuraklık ve kıtlıktan 29 milyondan fazla insan etkilenmiştir.⁹ Dünya Gıda Programı, kuraklıkların Afrika Boynuzu'ndaki gıda güvensizliğini önemli ölçüde artırdığını ve milyonlarca insanı aç bıraktığını kaydetmektedir. Yeterli ve besleyici gıdaya ulaşmadaki zorluk, beş milyondan fazla çocuğun akut yetersiz beslenmesine neden olmuştur.¹⁰

Düzensiz hava koşulları, sıcaklık artışları ve iklim değişikliği de Gana'da ve Batı Afrika'nın birçok bölgesinde gıda güvensizliğinin artmasına yol açmıştır. Geçtiğimiz yıl yağışların ve sellerin sıklığının artması, Gana'nın tarımsal değer zincirini olumsuz etkilemiştir.¹¹ Nitekim Afrika nüfusunun yarısından fazlasının geçimi tarıma bağlıdır ve toprağı ekime elverişli hâle getirmek için düzenli yağışlar oldukça önem taşımaktadır. Ancak kuraklık, çölleşme, sel, toprak erozyonu ve kontrol edilemeyen yangınlar mahsul kıtlığına, tarımsal verimin azalmasına ve 2023'te Afrika kıtasının birçok yerinde canlı hayvan kaybına neden olmuştur. Kısacası iklim değişikliği, Afrika'nın sürdürülebilir tarımsal üretkenliğini tehdit etmekte ve Afrika nüfusunun büyük bir bölümünü tehlikeye atmaktadır.

4. Sağlık Riskleri ve Hastalıklar

İklim değişikliğinin, Afrika kıtasındaki nüfus ve sağlık sistemleri üzerinde ciddi etkileri olduğu bilinmektedir. Afrika'da iklim değişikliği sıtma, kolera ve dang humması gibi hastalıkların salgınında ve yayılmasında artışa neden olmuştur. Isı dalgaları ve bunaltıcı hava koşulları, sıtma yayan sivri-sineklerin gelişmesi için elverişli bir atmosfer sağlamaktadır. Bu durum yalnızca sıtmayı ortadan kaldırmaya yönelik çabaları engellemenin yanı sıra Kıta nüfusunun önemli bir bölümünün erken ölümle karşı karşıya kalmasına da neden olmaktadır. 2023'te 19 Afrika ülkesinde iklimle bağlantılı kolera salgını kaydedilmiştir. Kolera salgınında kümülatif olarak 252.934 vaka ve 4.187 ölüm bildirilmiştir.¹² Akut kolera salgınlarını yaşayan bazı ülkeler

arasında Güney Afrika, Tanzanya, Zambiya, Etiyopya, Zimbabve ve Mozambik yer almaktadır. Bu kapsamda 2023'te Freddy Kasırgası, bazı Güney Afrika ülkelerini şiddetli baskınlarına yol açmış, 233 sağlık tesisini tahrip etmiş ve binlerce insanı yerinden etmiştir.¹³

Üstelik iklim krizi, dang humması gibi bulaşıcı hastalıkların yayılmasına da aynı derecede katkıda bulunmuştur. 2023'te Mali, Togo, Benin, Çad, Nijerya, Burkina Faso, Gana, Senegal, Etiyopya, Mauritius ve Gine gibi birçok Afrika ülkesinde dang humması salgınları kaydedilmiştir. Bu bağlamda Dünya Sağlık Örgütü'nün raporu, 2023'te dang humması enfeksiyonu oranının 2019'a kıyasla dokuz kat arttığını göstermiştir.¹⁴ Bununla birlikte sera gazını en fazla yayan Batılı ülkelerin iklim değişikliğinin getirdiği zorluklarla baş edebilecek kadar dayanıklı ve donanımlı sağlık sistemlerine sahip olması çelişkilidir. İklim krizinde payı olmayan Afrika, salgınlara ve acil sağlık durumlarına karşı yeterince dirençli olmayan kırılabilir sağlık sistemleriyle küresel ısınmanın yükünü taşımaya devam edecektir.

5. Sosyal ve Siyasi İstikrarsızlık

Afrika'da iklim ve çatışma arasında doğrudan bir ilişki yoktur. Ancak iklim değişikliğinin etkileri, Afrika'daki çatışmalardan etkilenen ülkelerde istikrarsızlığı ve şiddeti artırmaktadır. Sel baskınları, kuraklık, çölleşme ve çevresel bozulma; su ve ekilebilir arazi gibi kaynakları önemli ölçüde etkilemektedir. Dolayısıyla farklı ülkelerde birçok grup geçimlerini sürdürmek için bu kaynaklar için rekabet ettikçe çatışmalar da yoğunlaşmaktadır. 2023'te Nijerya'nın Adamawa eyaletinde Mayıs ve Ekim ayları arasında yaşanan şiddetli sel felaketi, çoğu çiftçi ve çoban olan yaklaşık 8.504 hanenin zorla yerinden edilmesine neden olmuştur. Aralık 2023'te Nijerya'nın Plato eyaletinde çiftçi-çoban çatışması 200 kişinin ölümüne yol açmıştır.¹⁵ Çiftçiler ekilebilir araziler üzerinde kontrol sahibi olmak için çabalarken, hayvancılıkla uğraşanlar ise hayvan otlatmak için bu arazilere erişmeye çalışmaktadırlar.

Ayrıca sel baskınları Kıta'nın birçok yerinde zorunlu göçü tetiklemiş ve etkilenen nüfus güvenlik için kaçmak zorunda kalmıştır. Zimbabve ve Malavi'yi vuran kasırga yüzlerce kişinin ölümüne ve binlerce kişinin yerinden edilmesine yol açmıştır. İklim kaynaklı göç, bütünsel kalkınma için kritik olan sosyalleşme ve sosyal uyum modellerini bozmaktadır.

6. Sonuç

İklim değişikliği birçok Afrika ülkesi için çok büyük zorluklar oluşturmaktadır. İklim değişikliğinin etkisi Kıta'nın gelişimi üzerinde geniş kapsamlı etkilere sahiptir. 2023, Afrika'da iklim değişikliği açısından oldukça hareketli bir yıl olmuştur. Bu kapsamda, 04-06 Eylül 2023 tarihleri arasında Kenya'nın Nairobi kentinde düzenlenen Afrika İklim Zirvesi öne çıkan etkinliklerden biri olmuştur. Bu zirvede, Afrika hükümetleri ve iklim eylemi ekosistemindeki diğer ortaklar, kıtadaki iklim krizine çözüm bulmak için harekete geçmiş ve gerekli taahhütleri almıştır.

Afrika'yı küresel ısınmanın etkilerinden kurtarmak için iklime uyum ve iklim değişikliklerinin etkileri düşürme stratejilerine dayanan çok taraflı bir yaklaşım gerektirmektedir. Bunlar öncelikle sürdürülebilir tarım için ekosistemlerin korunmasını, gelişmekte olan ülkelere mülteci desteğini, aşırı ve ilaç stoklamasını, teknolojik çözümleri, hava akımları ve yükselen deniz seviyelerine karşı sel savunmasının inşasını içermektedir. Bu stratejilerin somut bir şekilde uygulanması, Afrika'nın iklim değişikliği yükünün azaltılmasında bir fayda sağlayacaktır.

¹³ Focus Adriano, Abubakar Nazir, and Olivier Uwishema, "The devastating effect of cyclone freddy amidst the deadliest cholera outbreak in Malawi: A double burden for an already weak healthcare system", *Ann Med Surg*, 85, no. 7 (2023): 3761–3763.

¹⁴ Kaseya, Dereje, Tajudeen, Ngongo ve Ndembu, a.g.m.

¹⁵ NTV, "Nijerya'da çoban-çiftçi çatışmaları can almaya devam ediyor", 2024, <https://www.ntv.com.tr/dunya/nijeryada-coban-ciftci-catismalari-can-almaya-devam-ediyor,a-MfGJ7JakiMLs4LUEdGAg>, Erişim Tarihi: 01.05. 2024.

Afrika'da Doğal Afetler ve Sonuçları

Esin Güzel*

1. Giriş

Afrika'da 2023 yılında yaşanan doğal afetler büyük hasara ve insan kaybına neden olmuştur. Fas'ta yaşanan depremde 3 binden fazla kişi hayatını kaybetmiş, 6 bin kişi yaralanmıştır. Sel; Mozambik ve Malavi'de 1000'den fazla, Libya'da 6 binden fazla, Tanzania'da ise 150'den fazla kişinin hayatını kaybetmesine sebep olmuştur. Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ndeki selde 438 kişi yaşamını yitirmiştir. Somali'deki sel felaketi 460 bin kişiyi etkilemiştir. Etiyopya'nın Tigray ve Amhara eyaletlerindeki kuraklık ise 50'den fazla kişinin açlıktan ölmesine neden olmuş; mayıs ayındaki sellerde 45 kişi ölmüş, 35 bin kişi evini terk etmek zorunda kalmıştır. Cezayir'de sel ve orman yangınları sonucunda 50'ye yakın kişi ölmüştür.¹ Bu felaketler, Afrika'nın acil yardıma ve iklim değişikliği ile mücadele stratejilerine olan ihtiyacını bir kez daha göstermiştir. Ayrıca siyasi istikrarsızlık ve kıtanın çeşitli bölgelerinde varlık gösteren ayrılıkçı gruplar, çeteler, terör örgütleri, paramiliter yapılar gibi unsurlar yaşanan afetlerin öncesinde ve sonrasında icra ettikleri eylemlerle bölge halkının yaşam koşullarını daha da zorlaştırmıştır.²

* Yıldız Teknik Üniversitesi, Tarih,
Yüksek Lisans Öğrencisi
esinn.guzel@gmail.com

¹ Saliha Metin, "Afrika'da iklim değişikliğinin etkileri: İklim adaleti ve göç", *Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, Cilt 5, Sayı (2), 2023, s.107-108.

² Ceren Gürseler, "Çeşitli Afrika Ülkelerinde Doğal ve "Yapay" Felaketler: Kuraklık ve Kıtık", *Ankasam*, 04.04.2017,
<https://www.ankasam.org/cesitli-afrika-ulkelerinde-dogal-ve-yapay-felaketler-kuraklik-ve-kittik/>, Erişim Tarihi: 17.04.2024.

2. Afrika'nın Farklı Bölgelerinde Yaşanan Afetlerin Analizi

a. Kuraklık, Fırtına ve Sel Felaketi

2023 yılında Afrika Boynuzu'nda yaşanan kuraklık büyük bir kıtlığa yol açmış ve 22 milyon insanı tehdit etmiştir. Birçok ülke ve uluslararası kuruluş bölgeye gıda, su ve diğer temel ihtiyaç malzemelerini sağlayarak yardımcı olmaya çalışmıştır. Ancak insani yardım fonlarını büyük ölçüde azaltan Rusya-Ukrayna Savaşı'yla durum daha da kötüleşmiştir. Bölgenin zayıf olan ekonomisi, tarım ve hayvancılık sektörlerinde yaşanan kayıplarla daha da küçülmüş, işsizliği artırmış ve yaşam koşulları giderek zorlaşmaya başlamıştır. Bu durum bölgede iç göçü ve göçmen akınlarını artırırken sosyal ve siyasal istikrarı da olumsuz etkilemiştir.³

Doğu Afrika'da mevsim normallerinin üzerinde yaşanan yoğun yağışlar nehirlerin taşmasına ve su birikintilerinin oluşmasına neden olmuştur. Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin tetiklediği olağanüstü hava olaylarının sıklığı ve şiddeti artarak yılın belli dönemlerinde gerçekleşen afetlerle insanları yerinden etmiş ve yüzlerce can kaybına sebep olmuştur. Bölge ülkelerinden biri olan ve 400 binden fazla kişinin evini terk etmesiyle sonuçlanan Kenya'daki sel felaketi, başkent Nairobi ve Mombasa gibi büyük şehirlerde sel sularının yükselmesine, 37 bölgenin etkilenmesine, evlerin ve altyapının zarar görmesine ve pek çok can kaybının yaşanmasına neden olmuştur. Benzer şekilde etkilenen Somali'de ise Somali Devlet Başkanı Hasan Şeyh Mahmud, ülkedeki şiddetli yağış ve sel felaketi nedeniyle yüzlerce kişinin hayatını kaybettiğini açıklamıştır.

Birleşmiş Milletler, iklim değişikliğinin en çok etkilediği ülkelerin Somali ile Kenya olduğunu ve yaşanan afetlerin sonuçlarının önlenmesi gerektiğini vurgulamıştır. El-Şebab örgütünün yıllardır tarımı engellediği düşünülecek olursa yaşanan bu kaybın Somali halkı için oldukça büyük olduğu kuşkusuzdur.⁴

Doğu Afrika bölgesindeki diğer ülkelerden Tanzanya ve Etiyopya'da salgın hastalıkların çoğalması tehlikeli bir durumu meydana getirmiştir. Etiyopya'da Tigra ve Amhara eyaletlerinde yaşayan halk kuraklıkla mücadele ederken, ülkenin doğu ve güney bölgelerinde yaşanan sel felaketi nedeniyle hükümet ve uluslararası yardım kuruluşları harekete geçmişlerdir. Nisan ayında meydana gelen ve Afrika'nın güneydoğu kıyılarını etkileyen Freddy Kasırgası, Malavi'de yarım milyon insanın yer değiştirmek zorunda kalmasına ve bini aşan can kaybının yaşanmasına neden olmuştur. Bölge halkının

3 IOM, "East and Horn of Africa Regional Drought Response 2023", 2023, https://crisisresponse.iom.int/sites/g/files/tmzbd1481/files/appeal/pdf/2023_East_and_Horn_of_Africa_Regional_Drought_Response_2023.pdf, Erişim Tarihi: 17.04.2024.

4 United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA), "Eastern Africa: El Niño Impact Snapshot (December 2023)", 14.12.2023, <https://www.unocha.org/publications/report/somalia/eastern-africa-el-nino-impact-snapshot-december-2023>, Erişim Tarihi: 17.04.2024.

5 Robert Mackay, Astghik Mavisakalyan, Yashar Tarverdi, "Trust a few: natural disasters and the formation of trust in Africa", 21 Aralık 2023, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4672385, Erişim Tarihi: 17.04.2024.

6 Africanews, "Ghana: dam flooding displaces hundreds", 27.11.2023, <https://www.africanews.com/2023/11/29/ghana-dam-flooding-displaces-hundreds/>, Erişim Tarihi: 17.04.2024.

7 John P. Rafferty, "Libya flooding of 2023". Encyclopedia Britannica, 27.09.2023, <https://www.britannica.com/event/Libya-flooding-of-2023>, Erişim Tarihi: 17.04.2024.

8 Independent Türkçe, "Fas'ta hükümet yetersiz kaldı, binlerce yurttaş depremzedelere yardım için yola düştü", 13.09.2023, <https://www.indyturk.com/node/660656/d%C3%BCnyaya/fastah%C3%BCK%C3%BCmet-yetersiz-kald%C4%B1-binlerce-yurtta%C5%9F-depremzedelere-yard%C4%B1m-i%C3%A7in-yola>, Erişim Tarihi: 17.04.2024.

burada bulunan terör örgütleri nedeniyle afetin öncesinde de yer değiştirmek zorunda kalması, afet bölgelerinde kaosu bir kat daha artırmıştır.⁵

Güney, Orta ve Batı Afrika'da yaşanan sel ve fırtınaların da benzer şekilde salgın hastalıklara yol açtığını söylemek mümkündür. Gana'da, Akosombo Barajı'nın taşmasıyla meydana gelen sel felaketinin ardından bölgede sıtma ve tifo salgınları ortaya çıkmıştır. Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde ise sel ve toprak kayması meydana gelmiştir. Yetkililer arama ve kurtarma çalışmaları için çaba göstermiş, ancak ülkedeki milis gruplar birbirleriyle mücadele hâlinde olduklarından süreci zorlaştırmışlardır. Bu ülkelerdeki siyasi istikrarsızlık ve afet müdahale kapasitelerindeki yetersizlik de felaketin etkilerini artırmıştır.⁶

Kuzey Afrika bölgesinde ise Cezayir ve Libya, etkisi uzun süre devam edecek yıkıcı sel felaketine sahne olmuştur. Orta Akdeniz'de etkili olan Daniel Fırtınası kısa sürede Libya'nın doğusuna ulaşarak 10 Eylül 2023 tarihinde Libya'nın Derne, Bingazi, Beyda, Merc ve Suse kentlerinde sel felaketine yol açmıştır. Derne liman şehrinin yaklaşık %25'i yoğun su ve çamur seli nedeniyle tahrip olmuş ve Birleşmiş Milletler bu şehirde en az 11 bin 300 kişinin öldüğünü, binlercesinin ise kaybolduğunu açıklamıştır. Cezayir hükümeti ise hazırlık ve koordinasyon eksikliği nedeniyle eleştirilmiştir.⁷

b. Deprem ve Orman Yangınları

Afrika'nın kuzeybatısında bulunan Fas, Akdeniz ve Atlas Okyanusu arasında yer alması nedeniyle düzenli olarak depremlerle karşı karşıya kalmaktadır. Buna rağmen yönetim, deprem felaketine karşı hazırlıklı olma konusunda yeterli adımlar atmış değildir. Buna göre, Marakeş-Safi bölgesinde 8 Eylül 2023 tarihinde yaşanan 6,8-6,9 şiddetindeki deprem 2 bini aşan can kaybı ve binlerce yaralıyla sonuçlanmıştır. Depremden etkilenenler, merkezî yönetimin bu krizi iyi yönetemediğini belirtmişlerdir. Ancak bölgedeki altyapı eksikliğin merkezî yönetimin yeterli düzeyde müdahale etmesine imkân vermediği de bir gerçektir. Ancak Fas, uluslararası yardım çağrısında bulunmamış ve yapılan yardım tekliflerinden bazılarını kabul etmeyi tercih etmiştir. Hükümetin bu davranışı Afrika'da bölgesel güç olduğunu ve yardımları yönetebildiğini göstermek istemesinden kaynaklanmaktadır. Ancak birçok Fas vatandaşı yönetimin bu davranışını "koordinasyonsuz ve yavaş" olarak nitelendirmiştir.⁸

Cezayir'de sel felaketiyle sarsılan halk, kısa bir süre sonra orman yangınlarıyla mücadele etmek durumunda kalmıştır. 24 Temmuz 2023 tarihinde meydana gelen ve ülkenin 11'den fazla bölgesinde kaydedilen yaklaşık 35 orman yangını hızla yayılmış ve büyük bir yıkıma neden olmuştur. Halkın

Fas Fas'ın Marakeş kentinde 13 Eylül 2023'te yaşanan 7 büyüklüğündeki depremin ardından enkaz altında kalanlar için süren arama kurtarma çalışmalarını (Kaynak: Anadolu Ajansı).

önemli bir kısmı, tarım ve hayvancılıkla uğraştığı için yer değiştirmek zorunda kalarak afet karşısında savunmasız bırakılmıştır.⁹

Tunus'ta ise orman yangınları kısa sürede geniş alana yayılmış ve 45 santigrat dereceyi aşan sıcaklıklar ve saatte 50 km'yi aşan rüzgâr hızıyla birleştiğinde koşullar kontrol edilemez hâle gelmiş, doğal yaşam ve biyoçeşitlilik üzerinde kalıcı etkiler bırakmıştır. Ulusal ve uluslararası müdahaleyi koordine etmek üzere ülkenin Başbakanı Necla Budin başkanlığında bir kriz masası oluşturulmuştur. Bu durum, Tunus'un yangınlarla mücadelede daha etkili politikaların uygulanması gerekliliğini bir kez daha ortaya koymuştur.¹⁰

3. Siyasi İstikrarsızlık ve Silahlı Grupların Afetlere Etkisi

Doğu Afrika'da varlık gösteren El-Şebab örgütü güvenliği ve istikrarı bozmakta, radikal ideolojisini yaymak için sivilleri hedef alarak saldırılar düzenlemektedir. Bunun dışında bölgede çeşitli kabile ve etnik gruplara dayalı silahlı gruplar bulunmakta ve çatışmalar yaşanmaktadır. Bu çatışmalar genellikle toprak ve su kaynakları üzerindeki anlaşmazlıklardan kaynaklanmaktadır. Halkın güvenliğini tehdit eden bu durum, bölgenin istikrarını da bozmaktadır.

Benzer şekilde Etiyopya'da kaos ve şiddet ortamına sebep olan Tigray Halk Kurtuluş Cephesi etnik çatışmaları körükleyerek toplumsal huzursuzluğa neden olmaktadır. Bu örgüt, yasal olmayan yollarla finansman sağlayarak ülkenin ekonomisini zayıflatmakta ve halkın yaşam koşullarını olumsuz etkilemektedir. Silahlı grupların yol güzergâhlarını kapatması ve güvenliği tehdit etmesi nedeniyle bölgeye ulaşım sorunlarının yaşanması afetzedelerin izole edilmesine neden olmaktadır. Bu durum, afetzedelerin yardıma erişimini olumsuz etkileyerek can kayıplarının artmasına ve acil yardıma ihtiyaç duyanların mağdur olmasına yol açmıştır.¹¹

Libya'da ise en önemli silahlı örgütlerden biri Halife Hafter'in liderliğindeki Libya Ulusal Ordusu'dur. Bu örgüt, ülkenin doğu ve güney bölgelerinde etkin bir şekilde faaliyet göstermektedir. Siyasi otorite boşluğu sebebiyle ülkede varlık gösteren milis güçlerin kontrol ettiği diğer bölgelerdeki insanlar, can güvenliklerinin sağlanamamasından ve gelen yardımlara ulaşamamasından şikâyetçidirler.

Doğal afet sonrasında yerel halk, resmî kurumlardan ve yöneticilerden yoksun olması ve bölgenin silahlı güçleri tarafından kontrol edilmesi nedeniyle kaos ortamını yaşamaktadır. Ülkede iki otoritenin olması, iletişimin kurulmaması ve ortak zeminde çalışmayı tecrübe etmemiş olmaları durumu

⁹ BBC, "Cezayir'deki orman yangınlarında en az 34 kişi hayatını kaybetti, binlerce kişi tahliye edildi", 25.07.2023, <https://www.bbc.com/turkce/articles/c1e0l0vpzv0o>, Erişim Tarihi: 17.04.2024.

¹⁰ Erick Burgueño Salas, "Area burned by wildfires in Tunisia from 2009 to 2023", Statista, 04.12.2023, <https://www.statista.com/statistics/1322257/area-burned-by-wildfire-in-tunisia/#:~:text=As%20of%20December%202023%2C%20nearly,in%20about%2028%2C500%20hectares%20burned>, Erişim Tarihi: 17.04.2024.

¹¹ Felix Shihundu, "Doğu Afrika'da Radikalleşme ve Terörizm", Kritik Dergi, 01.09.2023, <https://kritikdergi.com/dosya-afrika/dogu-afrikada-radikalleşme-ve-terorizm>, Erişim Tarihi: 17.04.2024.

Libya Orta Akdeniz'de etkili olan ve 10 Eylül'de Libya'nın doğusunu vuran 'Daniel' fırtınası, Bingazi, Beyda, Merc, Suse ve Derne kentlerinde sel felaketine neden oldu (Kaynak: Anadolu Ajansı).

daha da vahamete sürüklemektedir. Libya'da halkın tecrübe ettiği büyük acı ve kayıpların yalnızca doğal afetlerle açıklanamayacağı açıktır. Siyasi bölünmüşlük Libya'da güvenlik riskini her geçen gün artırmakta, birbirinden yalıtılmış bölgeler için söz hakkı silahlı gruplara ya da farklı amaçlar gözeten yöneticilere kalmaktadır.¹²

4. Sonuç

Afrika kıtası 2023 yılında milyonlarca insanın yaşamını olumsuz etkileyen kuraklık, sel felaketi, deprem ve orman yangınları gibi doğal afetleri tecrübe etmiştir. Afetler kıta halkının yaşam şartlarını ciddi şekilde zorlaştırmış, sosyal ve ekonomik yapıyı olumsuz yönde etkilemiştir. Ayrıca siyasi istikrarsızlık ve silahlı grupların varlığı afetlerin yıkıcı etkilerini artırmış ve acil yardıma erişimi engellemiştir.

Doğal afetlerin yarattığı büyük yıkımın temel nedenleri iklim değişikliği, zayıf ekonomi, altyapı eksikliği ve siyasi istikrarsızlık gibi faktörlerdir. Bu sorunlarla başa çıkabilmek için ulusal ve uluslararası düzeyde koordineli bir çabaya ihtiyaç vardır. Afetzedelere acil yardımın sağlanması için etkili kararların alınması gerekmektedir.

Afrika kıtasının doğal afet riskleri konusunda daha hazırlıklı olması, bu tür krizlerle başa çıkma kapasitesinin artırılması ve siyasi istikrarsızlığa son verilmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Buna göre gelecekte yaşanabilecek afetlerin etkileri en aza indirilmiş olacaktır.

¹² Hakan Karaaslan, "Uluslararası Bir Sorun Olarak Libya Krizi: Libya'daki Kırılgan Güvenlik Ortamı Üzerine İç ve Dış Etkenler Bağlamında Bir Değerlendirme", *Akademik İzdüşüm Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1, 2023, s. 242-244.

2023 Yılında Afrika'da İç Göç Hareketliliği

Hande Sapmaz*

1. Giriş

Afrika'da göç, özellikle yirmi yıldan bu yana artan bir ivmeyle devam etmektedir. Kitada göçün nedenleri; sınırlı ekonomik fırsatlar, siyasi çatışmalar, baskıcı hükümet politikaları, artan genç nüfus ve iklim değişikliği ile yakından ilişkili kabul edilerek teorik bağlamda bir tür "itme-çekme" yaklaşımıyla izah edilebilir. Ancak göçü, insanların göç etme arzularının ve ihtiyaçlarının bir fonksiyonu olarak değerlendirmek de mümkündür.¹

Afrika'da göç hareketliliği çoğunlukla Kıta içinde gerçekleşmektedir. 2010'dan bu yana Afrika içi göçte yaşanan %44'lük artış, bu durumu desteklemektedir. Toplamda yaklaşık 43 milyon Afrikalı göçmenin yalnızca %6,6'sı Orta Doğu'ya, %8,2'si ise Avrupa'ya daha iyi bir hayata kavuşmak amacıyla göç etmektedir.²

Birleşmiş Milletler Uluslararası Göç Örgütü'nün 2024 yılı "Dünya Göç Raporu" verilerine göre kıta içinde yaklaşık 21 milyon Afrikalı başka bir Afrika ülkesinde yaşamaktadır.³ Bu sayının 2015 yılında yaklaşık 18 milyon olduğu göz önüne alındığında Afrika'da iç göçün daha detaylı incelenmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Buna göre bu çalışma, sosyolojik ve ekonomik sonuçlar göz ardı edilemeyecek Afrika iç göçünün 2023 yılındaki durumu ile Afrika'yı bölgeler bazında ayırarak ilgili tematik konularla beraber bölgesel göç verileri ve eğilimleri ele alınacaktır.

* Öğretim Görevlisi, Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi Proje Koordinasyon Ofisi.
handesapmaz@artuklu.edu.tr.

¹ Marie-Laurence Flahaux ve Hein De Haas, "African migration: Trends, patterns, drivers", *Comparative Migration Studies*, 2016, s. 4.
<https://comparativemigrationstudies.springeropen.com/articles/10.1186/s40878-015-0015-6#citeas>, Erişim Tarihi: 19.05.2024.

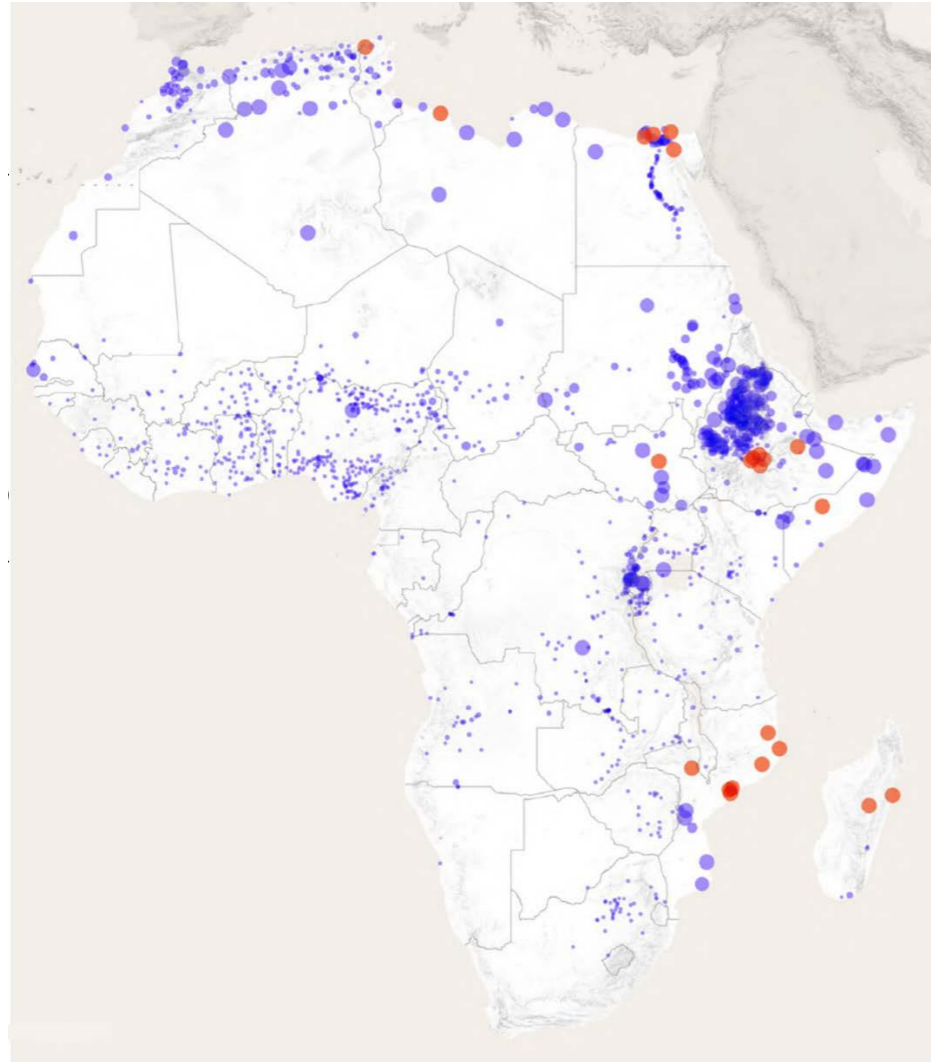
² Wendy Williams, "African migration trends to watch in 2024", *Africa Center*, 09.01.2024,
<https://africacenter.org/spotlight/african-migration-trends-to-watch-in-2024/#:~:text=African%20migration%20continues%20to%20experience,migrants%20over%20the%20past%20year.>, Erişim Tarihi: 19.05.2024.

³ Birleşmiş Milletler Uluslararası Göç Örgütü, 2024 yılı Dünya Göç Raporu,
<https://worldmigrationreport.iom.int/what-we-do/world-migration-report-2024-chapter-3/africa>, Erişim Tarihi: 17.05.2024.

2. Doğu ve Güney Afrika

Doğu Afrika'da serbest dolaşım düzenlemelerinin etkisiyle iç göçte önemli bir artış yaşandığı görülmektedir. Bu durum devletlerin göçü doğrudan ve dolaylı yollarla kolaylaştırabildiğinin bir göstergesidir. Serbest dolaşım düzenlemelerinden bazıları şu şekildedir: Doğu Afrika Ortak Pazar Protokolü, Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı'nın (COMESA) Protokolleri.⁴

2023 yılında Doğu ve Güney Afrika'da iç göç üzerinde etkili bir diğer değişken, iklim değişikliğinin neden olduğu felaketlerdir. İklim değişikliği kıtada aşırı sıcaklıklar, kuraklıklar, su baskınları ve kıyı erozyonları şeklinde görülerek biyolojik çeşitlilik kaybı, su kıtlığı, gıda üretiminin ve ekonomik büyümenin azalması gibi sonuçlara yol açmaktadır. İnsanların iklim krizinin yarattığı etkilerin üstesinden gelemedikleri zaman uluslararası göç yerine iç göçü tercih ettikleri değerlendirilmektedir.⁵

Harita 1. Rocky Road Senaryosuna Göre Afrika'da 2050 Yılında İklim Hareketliliğinin Kentsel Nüfus Değişikliğine Etkisi (Kaynak: The Global Centre for Climate Mobility, "African Shifts: the Africa climate mobility report: Addressing Climate-forced migration and displacement", <https://cdn.sanity.io/files/pd7x71de/production/2a4ad38091846247068faf2d2493413f88b607d8.pdf>, Erişim Tarihi: 19.05.2024.)

4 Birleşmiş Milletler Uluslararası Göç Örgütü, 2024 yılı Dünya Göç Raporu...

5 Kanta Kumari Rigaud, Alex de Sherbinin, Bryan Jones vd., "Groundswell: Preparing for internal climate migration", World Bank Group, <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/2be91c76-d023-5809-9c94-d41b71c25635>, Erişim Tarihi: 20.05.2024.

Harita 2: BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin Etiyopya, Kenya ve Somali'deki Kuraklık Müdahaleleri (Kaynak: BM Mülteciler Yüksek Komiserliği, Drought Situation 2023, https://data.unhcr.org/en/documents/details/99156#_ga%3D2.126880653.1468019465.1679659259-290143048.1660236972 Erişim Tarihi: 17.05.2024).

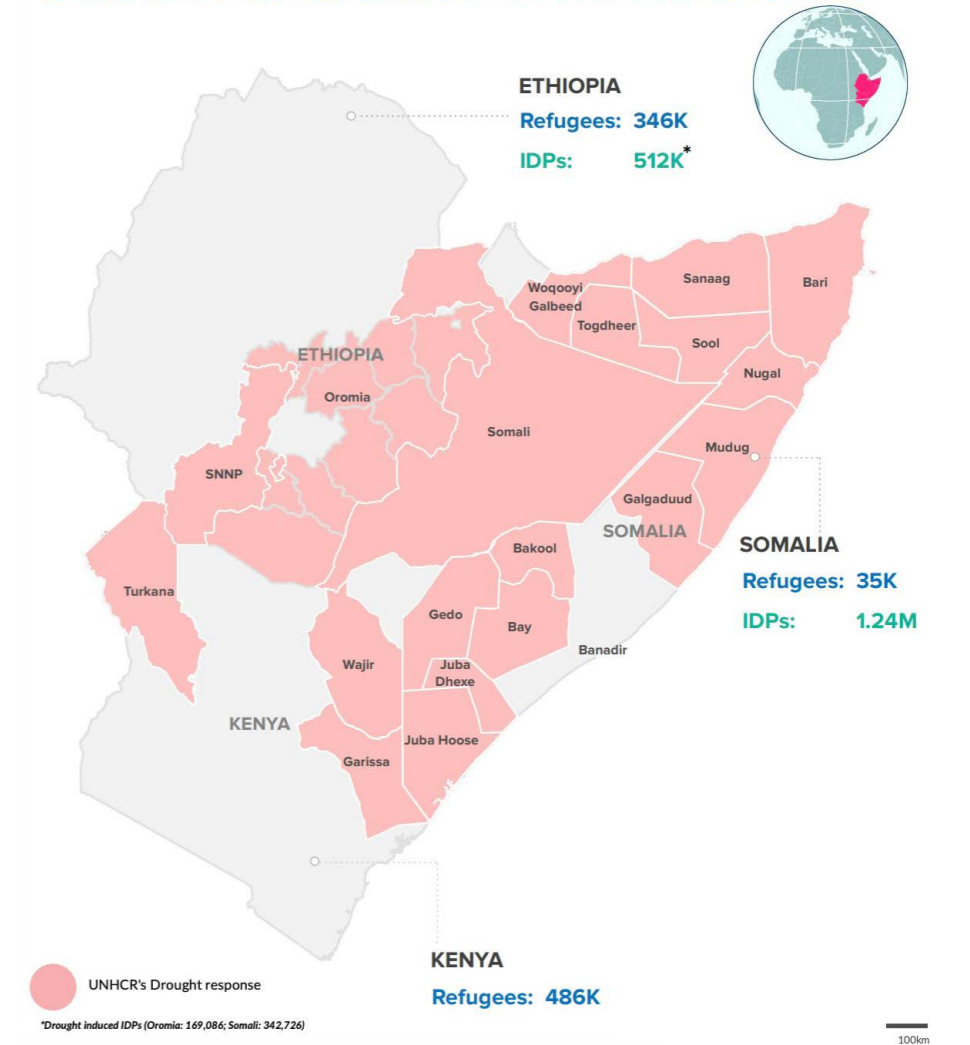
6 The Global Centre for Climate Mobility, African Shifts...

7 Kyilah Terry ve Aishwarya Rai, "Amid record drought and food insecurity, East Africa's protracted humanitarian crisis worsens", Migration Policy, 18.01.2023, <https://www.migrationpolicy.org/article/east-africa-drought-food-insecurity-refugees>, Erişim Tarihi: 18.05.2024.

Harita 1'de 2050 yılına kadar iklim hareketliliğinin kentsel nüfus değişikliğine olan etkisi; nüfusu artan şehirler (%5-75 arası değişim) mor, nüfusu azalan şehirler (%5-75 arası değişim) turuncu renkte noktalar ile gösterilerek belirtilmektedir. 2050 yılına gelindiğinde ülke içi iklim hareketliliğinin kıtada 88 milyon kişiyi bulabileceği, bu sayının 113 milyon kişiye kadar çıkabileceği tahmin edilmektedir.⁶

Doğu Afrika'da yaşanan iklim değişikliği, 2023 yılının mart ayı sonrasında Afrika Boynuzu'ndaki altıncı dönem kuraklığının neden olduğu tarımsal verimin düşüşüne yol açmıştır. Bu durum bölgede gıda güvensizliğini artırmıştır. Artan gıda güvensizliği, Etiyopya, Somali, Güney Sudan'da devam eden siyasi çatışmalara ve ekonomik krizlere çarpan etkisinde bulunarak Doğu Afrika'da yerinden edilmiş insan sayısını artırmaktadır.⁷

UNHCR'İN ETİYOPYA, KENYA VE SOMALİ'DEKİ KURAKLIĞA MÜDAHALESİ

BM Mülteciler Yüksek Komiserliği verilerine göre 2023 yılının ilk aylarında Etiyopya ve Somali'deki kuraklık nedeniyle yaklaşık 2 milyon insanın yerinden edildiği saptanmıştır. Aynı dönemde Kenya, Etiyopya ve Somali'de 867 binden fazla mülteci ve sığınmacının kuraklıktan etkilenen bölgelerde yaşadığı görülmüştür.⁸

Güney Afrika'da 2023 yılının şubat ayında başlayan ve 34 gün sürerek kaydedilen en uzun ömürlü tropikal kasırgalardan biri olan Freddy Kasırgası, yıkıcı rüzgârlar ve aşırı yağışlardan meydana gelerek Kuzeydoğu Zimbabve, Güneydoğu Zambiya, Malavi ve Mozambik gibi geniş alanları etkilemiştir. Kasırga nedeniyle 1,75 milyon kişinin etkilendiği ve 8 binden fazla kişinin göç ettiği tahmin edilmektedir.⁹

Doğu Afrika'da iç göçü etkileyen değişkenlerden bir diğeri ise silahlı çatışmalardır. Özellikle Somali'de yaklaşık yirmi yıldır faaliyet gösteren fundamentalist terör örgütü Eş-Şebab, 2022 yılında 2021 yılına kıyasla sırasıyla %17, %95 ve %366 artışla Banadir, Aşağı Şabelle ve Hiraan bölgelerinde sivilleri hedef alarak ülkede kitlesel yer değiştirmeyi tetiklemiştir. Ayrıca DAEŞ'in Somali'de etkinlik alanını genişletme amacıyla Eş-Şebab ile iktidar alanı ve vergi toplama konularında artan rekabeti, bölgede güvenlik krizine neden olacak şekilde yeni bir iç göç dalgasını başlatabilecektir.¹⁰

Sudan'da, Sudan Silahlı Kuvvetleri (SAF) ile Hızlı Destek Kuvvetleri (RSF) arasında ilk çatışmanın başladığı 15 Nisan 2023 tarihinden itibaren 6.050'den fazla şiddet olayı ve 16.650'den fazla ölüm vakası kaydedilmiştir.¹¹ RSF tarafından yoğun şekilde gerçekleşen sivillere yönelik saldırılar El Cezire ve Kuzey Darfur eyaletlerinde yoğunlaşmıştır. Darfur'da yaşanan çatışmalar nedeniyle Nisan 2023'ten itibaren 800 bin kişi yerinden edilmiştir. Yerinden edilen insanları barındıran Kuzey Darfur eyaletinin başkenti El Fasher'de, Nisan 2024'te başlayan RSF ve müttefik milisler ile SAF müttefikleri arasındaki çatışma ise bölgede gıda ve güvenlik krizinin derinleşmesine neden olmuş ve başta Güney Sudan ile Etiyopya olmak üzere Doğu Afrika ülkelerine yeni iç göç dalgasının yaşanmasına yol açmıştır.¹²

Harita 3'te BM Mülteciler Yüksek Komiserliği verilerine göre Nisan 2023 tarihinde başlayan çatışmalar neticesinde Nisan 2024 itibarıyla Sudan'da ülkesinde yerinden edilmiş kişilerin yoğunlaştığı bölgeler gösterilmektedir. Sudan'da ülkesinde yerinden edilmiş kişilerin sayısı yaklaşık 7 milyondur. Toplamda zorla yerinden edilen insan sayısı ise 8.853.025'tir.¹³

8

BM Mülteciler Yüksek Komiserliği, Drought Situation....

9 The World Meteorological Organization, "Tropical cyclone freddy may set new record", 10.03.2023,

<https://wmo.int/media/news/tropical-cyclone-freddy-may-set-new-record>, Erişim Tarihi: 17.05.2023.

10 The Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED), "Heightened political violence in Somalia", 03.03.2023,

<https://acleddata.com/2023/03/03/context-assessment-heightened-political-violence-in-somalia/>, Erişim Tarihi: 17.05.2023.

11 The Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED), "Sudan: The RSF sets its eyes on North Darfur", 17.05.2024,

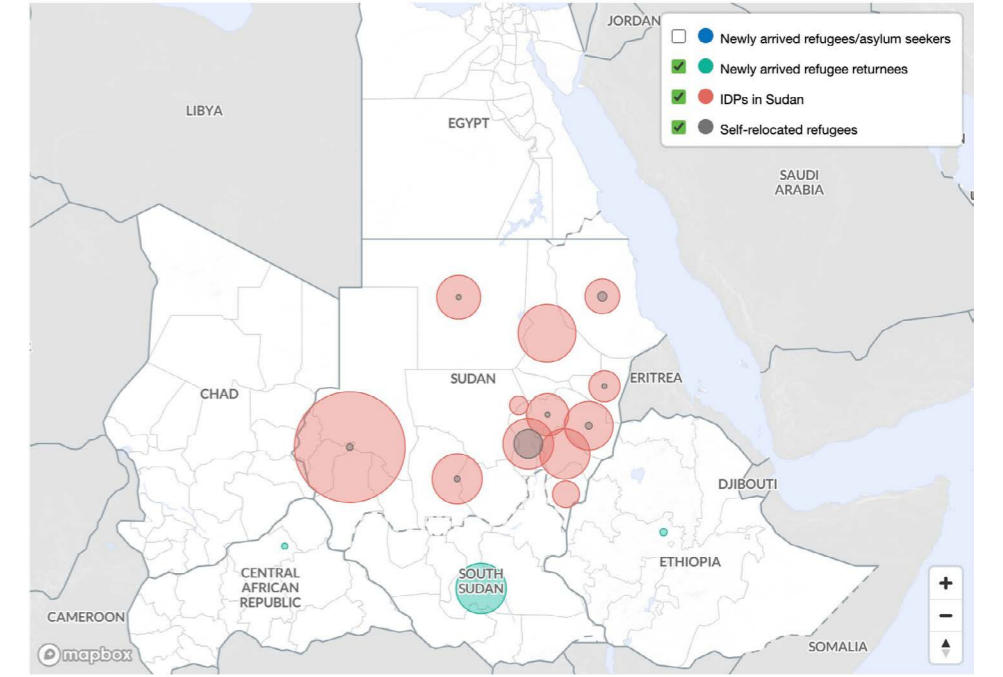
<https://acleddata.com/2024/05/17/sudan-situation-update-may-2024-the-rsf-sets-its-eyes-on-north-darfur/>, Erişim Tarihi: 17.05.2023.

12 United Nations News, "Sudan: Under siege, El Fasher teeters on the brink of famine", 02.05.2024,

<https://news.un.org/en/story/2024/05/1149281>, Erişim Tarihi: 17.05.2023.

13 BM Mülteciler Yüksek Komiserliği, Operational Data....

Harita 3. Nisan 2023 Sonrası Sudan'da Yerinden Edilmiş İnsanların ve Mültecilerin Yoğunlaştığı Bölgeleri Gösteren Harita (Kaynak: BM Mülteciler Yüksek Komiserliği, Operational Data Portal: Sudan situation, <https://data.unhcr.org/en/situations/sudansituation>, Erişim Tarihi: 17.05.2023).

3. Batı ve Orta Afrika: Sahel Bölgesi

Afrika'nın Sahel Bölgesi, kuzeyde Sahra ile güneyde Afrika tropikleri arasında yer alan ve Atlantik Okyanusu ile Kızıldeniz'e bir başka deyişle Senegal'den Eritre'ye kadar uzanan şeridi ifade etmektedir. Sahel Bölgesi, Sahraaltı Afrika'dan kıyıdaki devletlere ve oradan da Avrupa'ya seyahat eden göçmenler için başlıca geçiş güzergâhı olmaya devam etmektedir.¹⁴

Sahel Bölgesi; çölleşme gibi iklim krizleri, siyasi ve kurumsal istikrarsızlık, devletlerin temel hizmetleri sağlamada eksikliği, göçebe çobanlar ve çiftçiler arasındaki çatışmalar ve Cemaat Nusrat el-İslam vel Müslimin (JNIM), Büyük Sahra İslam Devleti (ISGS), Batı Afrika Eyaleti İslam Devleti (ISWAP) gibi örgütlerin bölgede etkinliğini artırması şeklinde sıralanan bölgede hem iç göçü hem dış göçü artırabilecek derin krizler ile karşı karşıyadır.¹⁵

Bölgede güvenlik krizinin merkez üsleri Liptako-Gourma ve Çad Gölü Havzası'dır. Bu iki bölgedeki güvenlik krizinin temel aktörleri ise El Kaide ile ilişkili olan veya olmayan birtakım silahlı gruplardan oluşmaktadır. Ayrıca Burkina Faso'da kurulan Büyük Sahra İslam Devleti (ISGS) ve 2017'de kurulan El Kaide'ye bağlı Nusrat el-İslam vel Müslimin Cemaati (JNIM) güvenlik krizinin Liptako-Gourma'dan Batı Afrika'nın nispeten istikrarlı kıyı devletlerine sıçraması riskini ortaya çıkarmaktadır.

14

Center for Preventive Action, "Violent extremism in the Sahel", 14.02.2024,

<https://www.cpa.org/global-conflict-tracker/conflict/violent-extremism-sahel>, Erişim Tarihi: 17.05.2023.

15 Birleşmiş Milletler Uluslararası Göç Örgütü, 2024 yılı Dünya Göç Raporu....

(Kaynak: Anadolu Ajansı).

Bölgede silahlı çatışmalar nedeniyle derinleşen insani kriz ve bölgesel istikrarın sağlanamaması son on yılda Liptako-Gourma'da 2,6 milyon, Çad Gölü Havzası'nda ise 2,8 milyon insanı yerinden etmiştir. Sahel Bölgesi'nde 2023 yılında 2022'ye göre aşırı derecede şiddetle kaynaklanan ölümlerde ciddi artış yaşanmıştır. Bu durum bölgede insanların kitlesel yer değiştirmelerine ve aşırı dereceden kaynaklanan şiddet arasındaki ilişkinin kısır döngüye dönüşmesine neden olmaktadır.¹⁶

4. Sonuç

BM Uluslararası Göç Örgütü'nün 2024 yılı Dünya Göç Raporu'nda yaptığı taksonomiye göre Afrika'da iç göç hareketliliği incelemeye değer bir konudur. Ancak Afrika'da göçün temel sebebinin yoksulluk ve az gelişmişlik olduğu kabulünün altını çizmekle beraber iç göç üzerinde bölgesel düzeyde diğer belirleyicilere de önem verilmesi gerektiği açıktır. Neticede Afrika'da bir birlik ve bütünlük arayışı ile idealize edilen serbest dolaşım politikaları, şiddetli çatışmalardan kaynaklanan güvenlik krizleri ve iklim değişikliğinin yol açtığı problemler Kıta'da iç göçün gelecekte yönetilmesi gereken önemli bir süreç olduğunu göstermektedir.¹⁷

Bölgesel düzeyde farklılıklara rağmen iklim değişikliği ve silahlı çatışmalardan kaynaklanan güvenlik krizinin yol açtığı iç göç, kıtanın birçok noktasında görülmektedir. İklim değişikliğinden kaynaklanan kuraklık, sel veya kasırga gibi doğal afetler, tek başına yerinden edilmenin veya iç göçün sebebi değildir. Sıralanan afetler; siyasi çatışmalar, gıda güvensizliği, kısıtlı devlet kapasitesi ve koordinasyon eksikliği ile birleştiğinde çarpan etkisi yapmaktadır.

Doğu Afrika ve Sahel Bölgesi'nde yoğunlaşan çatışmalar ise yolsuzluk, demokratik gerileme, hizmet ve meşruiyet eksiklikleri ve insan hakları ihalleriyle karakterize edilen zayıf devlet yapılarıyla açıklanabilmektedir. Devlet iktidarının zayıfladığı kırsal bölgelerde fundamentalist örgütler, sivillere yönelik eylemler gerçekleştirerek iç göçü tetiklemektedir.

Buna göre Afrikalı devletlerin iç göçü yönlendirme ve yönetme hususundaki rolünü göz ardı etmemekle beraber, iklim değişikliği ve güvenlik krizinin yol açtığı iç göçün Afrikalı devletler tarafından kontrol edilemeyen krizlerin sonucu olarak değerlendirilebileceği görülmüştür.

¹⁶ Méryl Demuynck, "Mass displacement and violent extremism in the Sahel: A vicious circle?", *International Center for Counter-Terrorism*, <https://www.icct.nl/sites/default/files/2022-12/meryl-policy-brief-final-version.pdf>, Erişim Tarihi: 17.05.2024.

¹⁷ Literatürde Afrika içi göç yoğunluğunun azaldığını gösteren çalışmalar mevcuttur. Bu durum, serbest dolaşıma karşı politikaların geliştirilmesi, milliyetçiliğin ve yabancı düşmanlığının artması ile ilişkilendirilebilir. Flahaux ve De Haas, H., "African migration...", s. 22.

Afrika'da Dış Göç: 2023 İklim Değişikliği

Luis Eric Davila Vega*

7

1. Giriş

Afrika'nın uzun bir göç geçmişi bulunmaktadır. Tarihçiler tarafından Afrika'daki göç hareketleri, 2 ile 2,5 milyon yıl öncesine dayandırılmakta ve insanlık tarihinin bir parçası olarak değerlendirilmektedir.

Afrika Strateji Çalışmaları Merkezi'ne göre, son yıllarda 43 milyondan fazla insanın Afrika'daki evlerinden göç ettiği, bu hareketliliğin Afrika içinde ve dışında olduğu tahmin edilmektedir. Afrika'da yaşanan göçün sebepleri arasında sınırlı ekonomik fırsatlar, siyasi ve demografik sorunlar, iklim değişikliği vb. hususlar sayılmaktadır. Günümüzdeki göç ise Afrika'nın içinden ve dışından gerçekleşmeye devam etmektedir. Ancak Afrika kaynaklı dış göç, uluslararası sistem açısından meydan okuma olarak anlandırılmaktadır.

Çalışma, 2023 yılında Afrika'nın dış göçüne neden olan iklim değişikliği durumunun belgelenmesinin yanı sıra Afrika kıtasının ve uluslararası toplumun dış göçün getirdiği zorluklara değinilecektir. Bu çalışmada, Afrika'da iklim değişikliği kaynaklı dış göçün mevcut durum ile Afrika kıtasının ve uluslararası toplumun bu nevi göç karşısında karşılaştığı temel sorunların neler olduğu sorularının cevaplanması planlanmaktadır.

* luiseric_97@hotmail.com

2. Afrika'da İklim Değişikliği

Carbon Brief'e göre 2023 yılında Afrika'daki doğal afetlerde en az 15.700 kişi hayatını kaybederken, 34 milyon kişi de iklim değişikliğinden etkilenildiğini açıklamıştır.¹ Buna göre küresel sistemde yaşanan iklim değişikliklerinin Afrika'da doğal afetlere neden olduğu değerlendirilmektedir. Afrika'da yaşanan doğal afetler arasında kuraklık, orman yangını, fırtına, heyelan ve sel felaketi bulunmaktadır. Kıta genelinde görülen yüksek sıcaklıkların da doğal afetlere neden olduğu açıktır. Africanews'in haberine göre, 2023 yılında Afrika kıtasında sıcaklığın 40°C'yi aştığı ve daha sonraki yıllarda bu rakamın üzerine çıkacağı tahmin edilmektedir. WiseVoter Institue'a göre, 2023 yılında sıcaklığın yüksek seyrettiği ülkeler Mali, Senegal, Moritanya, Cibuti, Gambiya, Nijer, Benin ve Güney Sudan'dır.²

3. İklim Göçü

Genel olarak iklim göçü; seller, sıcak hava dalgaları, kuraklıklar ve kontrol edilemeyen yangınlar gibi aşırı hava olaylarının yanı sıra yükselen denizler ve yoğunlaşan su stresi gibi yavaş ilerleyen iklim sorunları nedeniyle insanların evlerini terk etmesiyle ortaya çıkmaktadır.³ Bazı bilim insanlarına göre iklimdeki değişiklikler, göçlere neden olan toplumun çevresini değiştiren faktörlerin bir parçasıdır.⁴

İklimin neden olduğu göçe, çevresel etkilerin yanı sıra ekonomik faktörler de etki etmektedir. Tarımsal üretimin yanı sıra suya erişim üzerindeki etkiler de toplumun ekonomisini etkilemektedir.⁵ İklim değişikliğinin bireysel, toplumsal ve küresel düzeydeki etkisi büyük ölçüde ekonomik kaynakların durumuna bağlıdır.⁶ Afrika İklim Hareketliliği Girişimi'ne göre, 1991'den bu yana Afrika ülkelerinin kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hasılasında, iklim değişikliğinin sonuçları yaşanmamış olsaydı dahi, yüzde 13,3 oranında düşüş yaşanacağı hesaplanmıştır.⁷ Afrika Strateji Araştırmaları Merkezi'ne göre ise, iklim değişikliği hesaba katıldığında Sahra Altı Afrika'da 1961'den 2023 yılına kadar tarımsal verimlilikte yaşanan düşüş yüzde 34'e tekabül etmiştir.⁸ Balıkçılık gibi iklim koşullarına duyarlı sektörlerde yaşanan gelir kayıplarının, zamanla artan gıda güvensizliğine yol açtığı dikkat çekmektedir. Aynı durum tarımda da ortaya çıkmış ve gayrisafi yurt içi hasıladan (GSYH) gelir ve üretim kayıpları yaşanmıştır.⁹

1 Daisy Dunne, "Analysis: Africa's extreme weather has killed at least 15,000 people in 2023", *Carbon Brief*, 25.10.2023, <https://www.carbonbrief.org/analysis-africas-extreme-weather-have-killed-at-least-15000-people-in-2023/>, Erişim Tarihi: 20.04.2024.

2 Africanews, "Top 10 African countries facing record-breaking heat waves in 2023", <https://www.africanews.com/2023/07/20/top-10-african-countries-facing-record-breaking-heat-waves-in-2023/>, Erişim Tarihi: 22.04.2024.

3 Mia Prange, "Climate change is fuelling migration. Do climate migrations have legal protections?", *Council on Foreign Relations*, 19.12.2022, <https://www.cfr.org/in-brief/climate-change-fueling-migration-do-climate-migrants-have-legal-protections>, Erişim Tarihi: 22.04.2024.

4 Quentin Wodon, Nicholas Burger, Audra Grant and Andrea Liverani, "Climate Change, Migration, and Adaptation in the MENA Region", *Climate Change and Migration Evidence from the Middle East and North Africa*, Eds. Quentin Wodon, Andrea Liverani, George Joseph and Nathalie Bougnoux, World Bank Publications, 2014, s. 32.
 5 age., s. 32.

6 The Expert Council on Integration and Migration, "SVR annual report summary 2023 climate change and migration: What we know about the connection and what options there are for action", 02.2023, https://www.svr-migration.de/wp-content/uploads/2023/10/SVR_Annual_Report_Summary_2023.pdf, Erişim Tarihi: 22.04.2023.

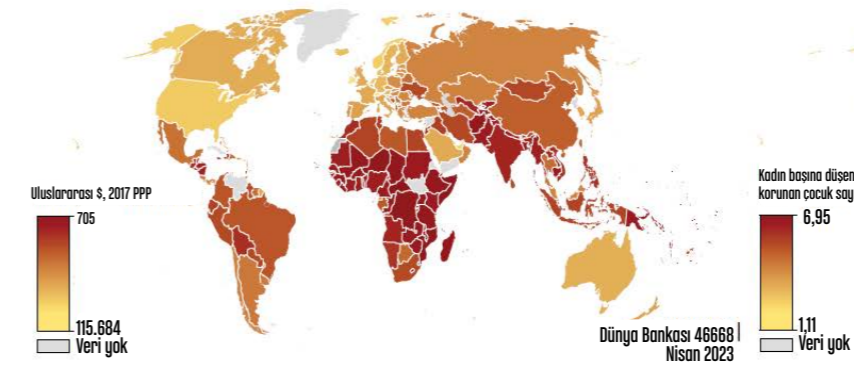
7 Africa Climate Mobility Initiative, "African shift report the African climate mobility report: Addressing climate-forced migration and displacement", <https://environmentalmigration.iom.int/sites/g/files/tmzbd1411/files/documents/2023-03/African%20Shifts%20Report.pdf>, Erişim Tarihi: 22.04.2024.

8 Wendy Williams, "Africa migration trends to watch in 2024", *Africa Center for Strategic Studies*, 01.09.2024, <https://africacenter.org/spotlight/african-migration-trends-to-watch-in-2024/>, Erişim Tarihi: 22.04.2024.

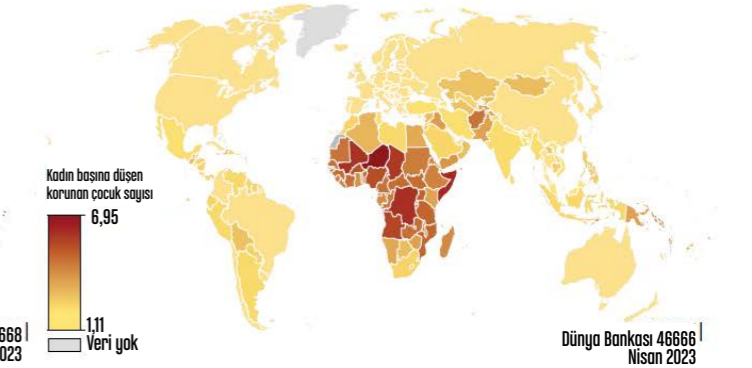
9 African Development Bank Group, "Climate change in Africa", <https://www.afdb.org/en/cop25/climate-change-africa>, Erişim Tarihi: 25.04.2024.

10 Wendy Williams, "Africa migration trends to watch in 2024", *Africa Center for Strategic Studies*, 01.09.2024, <https://africacenter.org/spotlight/african-migration-trends-to-watch-in-2024/>, Erişim Tarihi: 22.04.2024. →

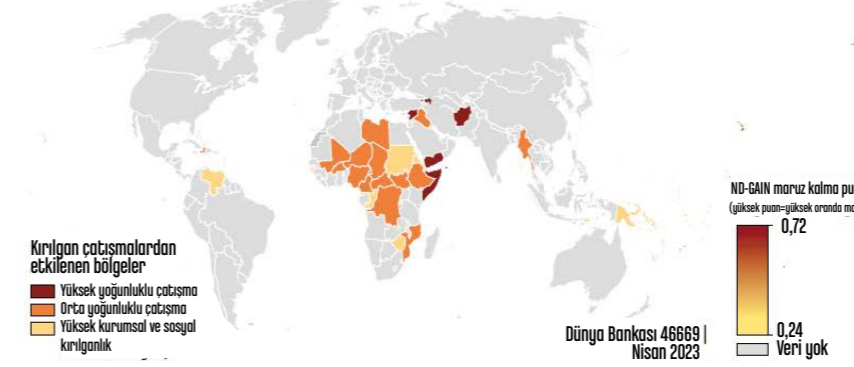
a. Kişi başına düşen GSYH

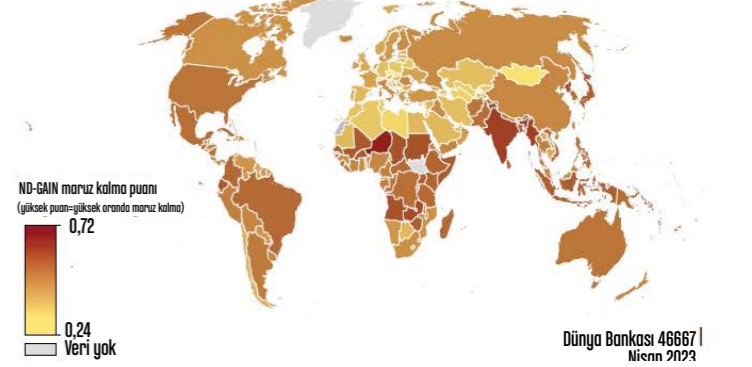
b. Toplam doğurganlık oranı

c. Devletin kırılganlığı

d. İklim hassasiyeti

Kaynak: Africa Center for Strategic Studies¹⁰

4. Afrika Kaynaklı Dış Göç Hareketleri ve İstatistikleri

Afrika'dan Avrupa'ya gerçekleşen göç hareketleri, her zaman için revaçta olsa da son yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) de yöneldiği görülmüştür. New York Times'a göre, 2022'den 2023'e kadar ABD'ye giriş yapan Afrikalı göçmenlerin sayısı 13.406'dan 58.462'ye çıkmıştır.¹¹

BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne göre, 2023'te Avrupa'ya geçen Afrika ülkeleri vatandaşlığına sahip mültecilerin oranı yüzde 97 olup, ana varış noktaları İspanya, İtalya, Yunanistan, Malta ve Kıbrıs olarak öne çıkmaktadır.¹² Öte yandan Uluslararası Göç Örgütü'ne göre, 2022 yılında Kanarya Adaları'na geçen göçmen sayısı 39.910'dur. Ayrıca oransal olarak ise bu rakamda daha önceki yıllara göre yüzde 155 artış olduğu dikkat çekmektedir. Buna göre, Afrika'nın 2023 yılı dış göç oranı, 2022'ye göre muazzam bir artış göstermiştir.¹³

Haritadan görüleceği üzere, Afrika'da göç hareketliliği en hassas konulardan biridir. Buna göre iklim değişikliği dış göçü tetiklediği gibi demokratik kurumların kırılganlığı, ülke ekonomisindeki sıkıntılar, genç nüfusun artması ve sanayileşememe gibi sebepler de etkin rol oynamaktadır. Ancak son yıllarda Afrika'da yaşanan iklim değişikliği kıta içindeki göç hareketlerinde olduğu gibi, dış göç hareketlerini de aktifleştirmiştir.

5. Mevcut ve Sonraki Eylemler

2030 Gündemi ve uluslararası sorumluluk uyarınca, Afrika devletleri ve uluslararası toplum, Afrika halkının haklarının korunmasını ve sürdürülebilir kalkınmanın güvence altına alınmasını garanti etmelidir. Afrika'da teşvik edilmesi ve korunması gereken bu iki unsur çok önemlidir. Bunun için Afrika Birliği (AfB), 2018 yılından itibaren kıta içi ve dışı göç hareketleriyle

İspanya İspanya'nın Kanarya Adaları'ndaki en büyük göçmen merkezi 'Las Raíces' Kampı (Kaynak: Anadolu Ajansı).

14 Migration for Development in Africa, "Executive summary. Migration policy framework for Africa and plan of action (2018-2030)", <https://au.int/sites/default/files/documents/35956-doc-au-mpfa-executive-summary-eng.pdf>, Erişim Tarihi: 25.04.2024.

15 Migration for Development in Africa, "Executive summary. Migration policy framework for Africa and plan of action (2018-2030)", <https://au.int/sites/default/files/documents/35956-doc-au-mpfa-executive-summary-eng.pdf>, Erişim Tarihi: 25.04.2024.

16 Migration for Development in Africa, "Executive summary. Migration policy framework for Africa and plan of action (2018-2030)", <https://au.int/sites/default/files/documents/35956-doc-au-mpfa-executive-summary-eng.pdf>, Erişim Tarihi: 25.04.2024.

17 Luisa Feline Freier, Leon Lucar Oba, María Angélica Fernández Bautista, "Inter-regional migration in the global south: African migration to Latin America", *The Palgrave Handbook of South-South Migration and Inequality*, Eds. Heaven Crawley and Joseph Kofi Teye, Palgrave Macmillan, 2023, s. 352.

ilgili değerlendirmeler yapmaktadır. AfB'nin öncelikli politikaları arasında "Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri" ile uluslararası göç standartları ve politikalarının belirlenmesi yer almaktadır. Buna göre AfB, "Afrika İçin Göç Politikası Çerçevesi ve Eylem Planı'nı (2018-2030)" hayata geçirmiştir.¹⁴ Avrupa Birliği (AB) ise Avrupa'ya yönelik kitlesel göç hareketini önleyebilmek için Afrika ülkeleriyle ortaklık kurmaya çalışmıştır.¹⁵

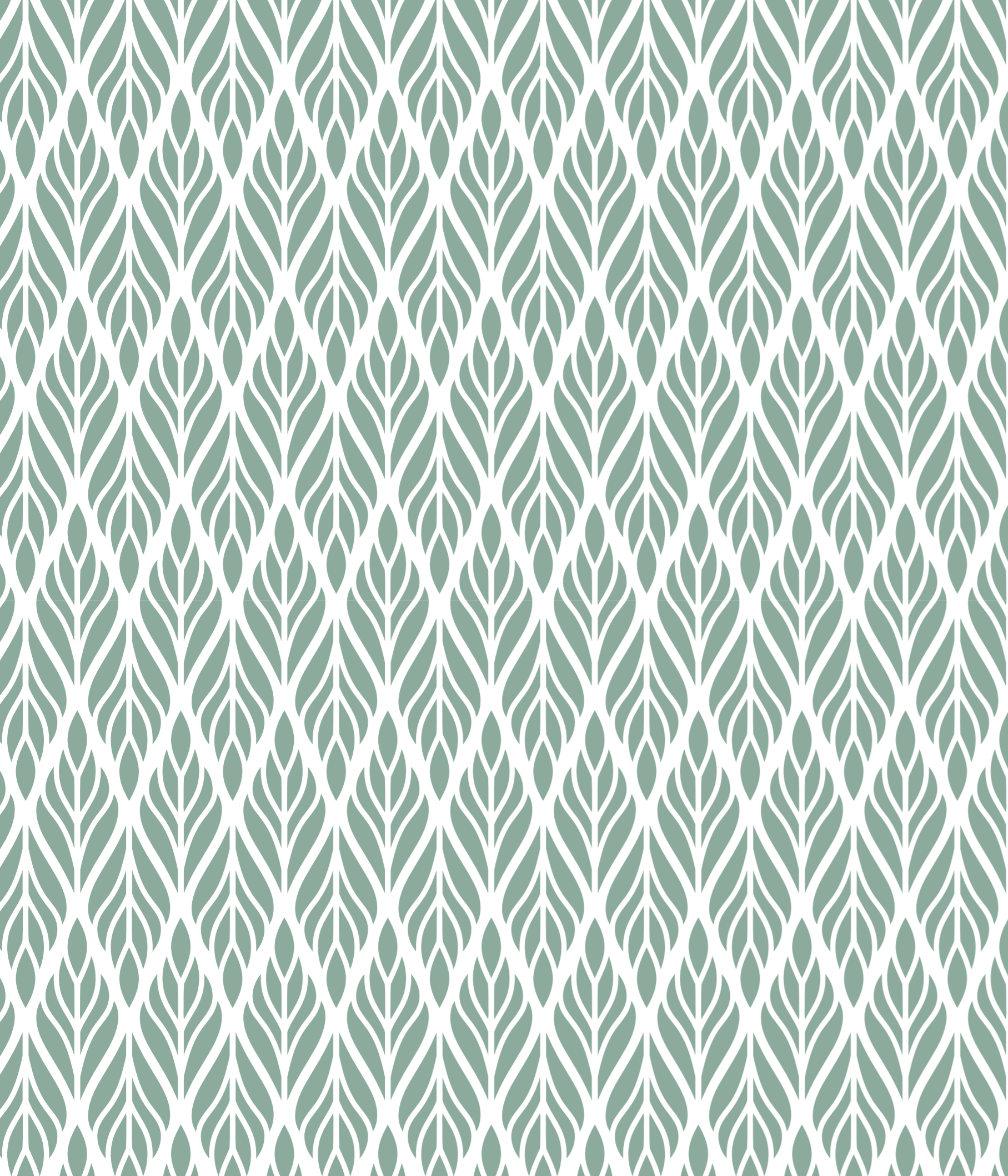
AB; göç, toplumsal hareketlilik ve istihdam konusunda Afrika ile ortaklık kurmuş ve bu ortaklık sayesinde insan ticareti, düzensiz göç, işçi dövizleri, diaspora, işçi göçü ve uluslararası göç konularında ortak hareket etmeye başlamıştır. Buna göre Afrika ve Avrupa devletleri ortak bir strateji belirleme gayretindedirler.¹⁶

Afrika kaynaklı göç hareketlerine karşılık ABD ve Latin Amerika ülkeleri özel bir politika geliştirmiş değillerdir. Ancak Afrikalı göçmenlerin son yıllarda Meksika ve Brezilya'ya yönelik göç akını başlattıkları, yeni varış noktası olarak Latin Amerika'yı seçtikleri ve başta adı geçen ülkelerde olmak üzere Afrika kökenli göçmen sayısında büyük artış yaşandığı görülmektedir.¹⁷ Bu yüzden, Afrika Birliği, uluslararası toplumla birlikte kitlesel nüfusun korunmasına yönelik çalışma başlatmış ve bu göç hareketinin varış noktası olan ülkelerin ekonomilerine, siyasal yapılarına, sosyal hayatlarına ve çevresel etkilerine ne tür etki ettiğine bakmak gerektiğine dikkat çekmiştir.

6. Sonuç

İklim göçü kavramı henüz yeni olduğundan bu olguya yönelik spesifik veriler mevcut değildir. Bu konuda uluslararası toplumun daha çok çaba harcaması gerektiği açıktır. Afrika'nın kıta dışındaki kitlesel nüfusunda büyük bir artış gözlemlenmesi bu ihtiyacı daha da artırmaktadır. Zira önceki yılların verileri dikkate alındığında Afrika'dan kaynaklı dış göç artışı, 2023 sonuçlarına göre, 2022'nin yüzde 50'sini aşarak devam ettiğini göstermektedir. Afrikalı göçmenlerin neden olduğu bu artış, ABD ve Latin Amerika ülkelere yoğunluğun kazanmasıyla devam etmektedir. Göçmelerin varış noktası olarak gördükleri bu ülkeler onlar için kader olarak değerlendirilmiştir. Bunun için ABD ve Latin Amerika ülkeleri, göç eden insanlara karşı yardımcı olmak için merkezî yönetimin kamusal ve ulusal göç politikalarını yeniden düzenlemesi ve yeni stratejiler belirlemesi gerektiği değerlendirilmektedir.

Afrika'nın dış göç hareketliliği katlanarak arttığı sürece uluslararası toplum, iklim değişikliğinin neden olduğu göç akımına daha çok dikkat etmesi ve bu konuya odaklanarak çözüm önerileri sunması gerekecektir.

Küresel Enerji ve Afrika

8

İhsan Ömer Atagenç*

1. Giriş

Afrika ülkeleri, enerji kaynaklarına ulaşım konusunda 2023 yılı itibarıyla hâlen en alt sıralarda yer almaktadır. Afrika kıtası dünyanın en hızlı büyüyen enerji pazarlarından biridir. Bunun nedeni, Afrika ülkelerinin artan ekonomik ve demografik potansiyelinin yanı sıra birçoğunun iklim değişikliğiyle yoğun bir şekilde mücadele etmesidir. Uzun bir sömürge sonrası dönemden geçmiş olmasına rağmen Afrika ülkelerinin küresel güçlerle sağlamaya çalıştığı enerji iş birliği zorlu bir süreçtir. Bugüne kadar, tahminen 1,4 milyar kişinin yarısından fazlasının hâlâ ev içi kullanım için elektrik enerjisine erişimi yokken, endüstriler sık sık elektrik kesintilerinden muzdarip olmaya devam etmektedir. Bu durum da Afrika genelinde endüstriyel üretim seviyesini olumsuz yönde etkilemektedir. Son yıllarda Afrikalı liderlerin bölgenin enerji açığını kapatılabilmek için nükleer enerjiye yönelmeye başladıkları görülmektedir. Özellikle de elektrik enerjisine ulaşım konusunda hâlâ büyük bir açığa sahip olan bu ülkeler nükleer enerji aracılığıyla bu ihtiyacı kısa sürede kapatmak istemektedir. Nükleer enerji meselesi ise Rusya'nın son dönemde bölgede daha aktif bir rol oynamasını da beraberinde getirmektedir.

*Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi,
Uluslararası İlişkiler
atagencomer@yahoo.com

Nijerya Nijerya ile Almanya, yenilenebilir enerji ve doğal gaz alanında 500 milyon dolarlık işbirliği anlaşması yaptı. (Kaynak: Anadolu Ajansı).

10th

GERMAN-NIGERIAN BUSINESS FORUM

#10G

2. Afrika'da Nükleer Enerji Diplomasisi

Burkina Faso'da cunta yönetimi Rusya ile nükleer enerji santrali yapımı konusunda bir anlaşma sağlamıştır. Temmuz ayında Rusya Devlet Başkanı Putin ile görüşen İbrahim Traore yapılan bu anlaşma ile Burkina Faso'nun elektrik enerjisi ihtiyacını nükleer enerji aracılığı ile sağlamayı planlamaktadır. Buna göre nükleer santral ile kentlerdeki elektrik ihtiyacının yüzde 95'i ve kırsal kesimlerdeki elektrik ihtiyacının yüzde 50'sinin karşılanması öngörülmektedir. Burkina Faso'da toplam nüfusun yalnızca yüzde 21'i elektrik enerjisinden faydalanabilmektedir.¹

Eylül ayında ise Ruanda hükümeti nükleer enerji santrali kurulması için Kanada-Almanya ortak şirketi olan Dual Fluid Energy ile anlaşma sağlamıştır. Ruanda bu reaktörü, ülkesinin enerji talebini karşılayacak önemli bir seçenek olarak görmektedir. Aynı zamanda, iklim değişikliğinin yarattığı olumsuz etkilere karşı reaktörün ülkeyi enerji krizlerine daha dayanıklı hâle getireceği de belirtilmiştir.²

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, 11 Ekim 2023'te Rusya Enerji Haftası Uluslararası Forumu'nun genel kuruluna katılarak uzun bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmada Afrika'ya da değinen Putin, kıtada enerji güvenliğinin sağlanabilmesi için Afrika'yı desteklemeye hazır olduğunu belirtmiştir. Bu konuşma, Mısır'daki El-Dabaa Nükleer Santrali'nde planlanandan önce inşa edilen dördüncü güç ünitesine de atıfta bulunmaktadır.³

3. Nijerya-Almanya Enerji Anlaşması

Nijerya, Almanya ile enerji alanındaki ilişkilerini geliştirme kararı almıştır. Kasım ayında Cumhurbaşkanlığı sözcüsü Ajuri Ngelale tarafından yapılan açıklamada Nijerya Union Bank ile Alman DWS Grubu arasında bir mutabakat zaptı imzalanmıştır. Ngelale bu anlaşma ile beraber çoğunlukla kırsal alanları kapsamak üzere 500 milyon dolarlık yenilenebilir enerji yatırımı yapılacağını açıklamıştır. İkinci bir anlaşma ise, Nijerya'ya ait Riverside LNG ile Alman Johannes Schuetze Energy Import AG arasında gaz ihracatı ortaklığına ilişkin olarak imzalandı. Anlaşmaya göre, Nijerya'nın Almanya'ya yıllık 850 bin ton doğal gaz tedarik etmesi öngörülmektedir. Ngelale, ilk sevkiyatın 2026 yılı içinde gerçekleşeceğini belirtmiştir.⁴

4. AB-Cezayir Enerji Diyalogu

Avrupa Birliği ile Cezayir arasında enerjiye ilişkin üst düzey siyasi diyalogun beşinci yıllık toplantısı, Avrupa Birliği Komisyonu Enerji Komiseri

¹ Gloria Aradi, "Russia to build nuclear plant to meet Burkina Faso's energy needs", BBC, 13.10.2023, <https://www.bbc.com/news/world-africa-67098444>, Erişim Tarihi: 10.04.2024.

² Gloria Aradi, "Russia to build nuclear plant to meet Burkina Faso's energy needs", BBC, 13.10.2023, <https://www.bbc.com/news/world-africa-67098444>, Erişim Tarihi: 10.04.2024.

³ Kester Kenn Klomegah, "Russia's Dynamic Energy Cooperation with Africa", Modern Diplomacy, 08.11.2023, <https://moderndiplomacy.eu/2023/11/08/russias-dynamic-energy-cooperation-with-africa/>, Erişim Tarihi: 14.04.2024.

⁴ Felix Onuah, "Nigeria and Germany sign \$500 mln renewable energy and gas deal", Reuters, 21.11.2023, <https://www.reuters.com/sustainability/climate-energy/nigeria-germany-sign-500-mln-renewable-energy-gas-deal-2023-11-21/>, Erişim Tarihi: 15.04.2024.

⁵ AB, "Joint press statement: EU – Algeria high-level energy dialogue", 05.10.2023, https://energy.ec.europa.eu/news/joint-press-statement-eu-algeria-high-level-energy-dialogue-2023-10-05_en, Erişim Tarihi: 15.04.2024.

⁶ "COP28'de Kenya Devlet Başkanı, BAE'nin Afrika'daki temiz enerji boru hattından yararlanarak Yeşil Sanayileşme Girişimi'ni başlatmak için Afrikalı liderleri bir araya getirdi", 03.12.2023, <https://www.wam.ae/tr/article/apycck6-cop28de-kenya-devlet-ba%C5%9Fkan%C4%B1-baenin-afrikadaki>, Erişim Tarihi: 20.04.2024.

⁷ "Afrika Birliği, AB ile aynı statüde G20 daimi üyeliğine kabul edildi", 09.09.2023, <https://tr.euronews.com/2023/09/09/afrika-birligi-ab-ile-ayni-statude-g20-daimi-uyeligine-kabul-edildi>, Erişim Tarihi: 21.04.2024.

ve Enerji Bakanı Kadri Simson ve Enerji ve Maden Bakanı Mohamed Arkab'ın eş başkanlığında 5 Ekim 2023 tarihinde Brüksel'de gerçekleştirilmiştir. Her iki bakan enerji alanında iş birliğini güçlendirmenin yolları ve araçları konusunda bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantı, Cezayir ile AB arasında enerji alanında stratejik ortaklığa ilişkin 2013 yılında Cezayir'de imzalanan ve enerji ilişkilerinin denge gözetilerek geliştirilmesi ve güçlendirilmesini amaçlayan Mutabakat Zaptı'nın (MoU) uygulanmasının bir parçasıdır.⁵

5. COP28'de Afrika Yeşil Yatırım Etkinliği

Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) başkenti Dubai'de 30 Kasım-12 Aralık 2023 tarihleri arasında gerçekleştirilen COP28 enerji zirvesinde Afrika kıtasına dair özel bir etkinlik gerçekleştirilmiştir. BAE ve Kenya Devlet Bakanı William Ruto'nun öncülüğündeki bu etkinlik; Angola, Burundi, Cibuti, Gana, Fildişi Sahili, Moritanya, Nijerya, Senegal ve Zambiya devlet başkanları, Sanayi ve İleri Teknoloji Bakanı ve COP28 Başkanı Dr. Sultan bin Ahmed El Cebir, BM İklim Değişikliği Mısır Yüksek Düzey Şampiyonu Dr. Mahmud Mohieldin, önde gelen yeşil geliştiricilerin yöneticileri, çok taraflı kalkınma bankaları ve BAE ve Afrika'nın dört bir yanından önemli kurumların katılımı ile gerçekleşmiştir. Kenya'nın Afrika Yeşil Sanayileşme Girişimi, Afrika kıtasının genelinde yeşil sanayileşmeyi hızlandırarak iklim krizinin yarattığı problemlerin azaltılmasını ve yeşil kalkınma temelli bir büyümeyi hedeflemektedir. BAE'ye ait olan Masdar, AMEA Power, Abu Dhabi Kalkınma Fonu ve Etihad Kredi Sigortası'nın bir arada olduğu bir öncülük ile Afrika'ya yaklaşık 1,8 GW temiz enerji tedarik edilecektir. Bunun yanı sıra çeşitli Afrika ülkelerinde (Zambiya, Etiyopya, Togo, Moritanya, Mozambik, Angola) yeşil enerji merkezli üretimin teşvik edilebilmesi için yaklaşık 2,6 milyar ABD doları tahsis edilmiştir.⁶

6. Almanya'nın Öncülüğünde "G20 Afrika Sözleşmesi" Zirvesi

8 Eylül 2023 tarihinde Yeni Delhi'de yapılan G20 Zirvesi'nde Afrika Birliği'nin (AfB) G20'ye daimi üye olması kabul edilmiştir. Böylelikle 55 üyeye sahip olan birlik, G20 içinde AB ile aynı statüye sahip olmuştur. Dönem Başkanı Azali Assoumani tarafından temsil edilen AfB ilk defa "davetli uluslararası kuruluş" statüsünden çıkmış ve G20 liderleri ile eşit statüde masaya oturmuştur.⁷ AfB'nin G20'ye katılmasından kısa bir süre sonra Afrika'nın enerji politikalarının geleceğine dair önemli bir toplantı yapılmıştır. 20 Kasım 2023 tarihinde Almanya'nın başkenti Berlin'de Alman Şansölyesi Olaf

Scholz'un himayelerinde "G20 Afrika Sözleşmesi" Zirvesi gerçekleştirilmiştir. G20 Afrika Sözleşmesi Zirvesi, ilki 2017 yılında düzenlenen ve Almanya'nın öncülüğünde gerçekleştirilen zirvelerin beşincisidir. Bu zirve, G20 Sözleşmesi'ne üye ülkeler Fas, Tunus, Mısır, Senegal, Gine, Fildişi Sahili, Gana, Togo, Benin, Burkina Faso, Ruanda, Kongo Demokratik Cumhuriyeti ve Etiyopya'nın katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Alman Şansölyesi Scholz yaptığı açıklamada, Afrika'nın 2030 yılına kadarki enerji ihtiyaçları doğ-

Karpowership enerji gemisi (Kaynak: Anadolu Ajansı).

8 Andreas Rinke ve Sarah Marsh, "Scholz pledges greater investment in Africa green energy", Reuters, 20.11.2023, <https://www.reuters.com/sustainability/climate-energy/scholz-pledges-greater-investment-africas-green-energy-sector-2023-11-20/>, Erişim Tarihi: 21.04.2024.

9 "Türk enerji şirketi Karpowership, 4 kıtada elektrik üretimi gerçekleştiriyor", AA, 28.02.2024, <https://www.aa.com.tr/sirkethaberleri/enerji/turk-enerji-sirketi-karpowership-4-kitada-elektrik-uretimi-gerceklestiriyor/685945>, Erişim Tarihi: 08.05.2024.

10 Alexis Akwagyiram, "Power ship company that cut electricity in African cities eyes expansion", Semafor, 07.11.2023, <https://www.semafor.com/article/11/07/2023/karpowership-eyes-african-electricity-expansion>, Erişim Tarihi: 09.05.2024.

11 Elena Kachkova, "Turkish power generator Karpowership to start supplying South Africa electricity in 2024", Intellinews, 14.11.2023, <https://www.intellinews.com/turkish-power-generator-karpowership-to-start-supplying-south-africa-electricity-in-2024-301140/>, Erişim Tarihi: 09.05.2024.

rultusunda 4 milyar avroluk bir yatırım yapılacağını belirtmiştir. AB-Afrika Girişimi'ne aktarılacak olan 4 milyar avro, Afrika'nın yeşil enerji temelli dönüşümü için kullanılacaktır. Almanya'nın Afrika ile ticaret hacmi 2022 yılında 60 milyar euro (65,4 milyar dolar) olarak gerçekleşmiştir. Almanya'nın Afrika'ya olan yatırımını bir önceki seneye göre yüzde 21,7 oranında artış göstermiştir.⁸

7. Afrika Enerji Politikalarında Bir Türk Şirketi Olarak Karpowership'in Önemi

Afrika kıtasının enerjiye olan ihtiyacının karşılanmasında son yıllarda bir Türk şirketi olan Karpowership ön plana çıkmaya başlamıştır. Şirket, 4 kıtada 14 noktada elektrik üretmektedir. 36 yüzer enerji santrali ile dünya genelinde faaliyet gösteren şirket, Afrika kıtasında Fildişi Sahili, Gana, Mozambik, Gambiya, Sierra Leone, Guinea Bissau ve Senegal gibi ülkelerin elektrik ihtiyacını yüzde 10 ile yüzde 100 arasında sağlamaktadır.⁹ Şirketin yaptığı açıklamaya göre, mevcut ülkelerin dışında Tanzanya, Gabon, Kenya, Liberya ve Kamerun ile de görüşmelerin devam ettiği bildirilmiştir. Öte yandan, Güney Afrika'nın enerji arzının yüzde 2'sini oluşturan 1200 megawattlık elektrik üretme ihalesi kazanılmış ve 2024 yılının ikinci yarısında faaliyete geçileceği belirtilmiştir.¹⁰ Şu anda 36 yüzer enerji santraline sahip olan şirketin 2024 yılı içinde bu rakamı 46'ya, 6 bin megawattlık enerji hacmini de 10 bin megavata çıkarması planlanmaktadır. Şirket ayrıca yüzer depolama ve LNG taşıyıcılarını da işletmeye devam etmektedir.¹¹

8. Sonuç

Afrika kıtasının enerji kaynakları konusundaki ihtiyacı artarak devam etmektedir. Enerji kaynaklarına ulaşım konusunda hâlâ dünya ortalamasının oldukça altında olan bu coğrafyanın mevcut ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için alternatif arayışlar içine girdiği görülmektedir. Bir yanda AB, Afrika ile ilgili fosil yakıtlar ve yenilenebilir enerji kaynakları konusunda bir arayış içindeyken Rusya'nın bölgede daha çok nükleer enerji üzerinden bir yatırım yapmaya çalıştığı görülmektedir. Öte yandan 2023 yılında gerçekleştirilen COP28 zirvesinde BAE'nin de Afrika'nın enerji diplomasisinde önemli bir aktör olmak istediği görülmektedir. Afrika'da yeşil enerjinin kullanımını teşvik etmek için projeler üreten BAE'nin Afrika'nın küresel enerji denkleminde dikkate değer bir partner olmaya çalıştığı ifade edilebilir.

2023'te Afrika'nın Zirve Diplomasisi

Mürsel Bayram*

1. Giriş

Zirve diplomasisi, ulaşım ve haberleşme alanındaki ilerlemelere paralel olarak yaygınlaşan bir uluslararası etkileşim yöntemidir. Halklarına karşı sorumlu olan hükümetlerin diplomasiyi açık bir şekilde icra etmesi anlamına gelen “yeni diplomasi” anlayışı doğrultusunda bilhassa Soğuk Savaş sonrası dönemde zirvelerin sıklığı artmış, coğrafi kapsamı genişlemiş ve gündemi çeşitlenmiştir.¹

Afrika devletlerini dünya siyasetinde eşit bir ortak olarak konumlandırmayı amaçlayan Afrika Birliği de 2000'li yılların başından itibaren diğer bölgesel örgüt ve devletlerle stratejik ortaklıklar geliştirmek üzere zirve diplomasisine angaje olmuştur.² Afrika dışından bir devletin Afrika devletleri ile gerçekleştirdiği üst düzey toplantılar “kıta-ülke zirveleri” veya “Afrika Artı Bir” (Africa+1 / One-Plus-Africa) şeklinde nitelendirilmektedir. Fransa 1972'den, Japonya 1993'ten, Çin ise 2000'den beri düzenli biçimde Afrika devletleriyle zirveler tertip etmektedir. ABD, Rusya, Türkiye, İngiltere, Güney Kore, Hindistan, Endonezya, Suudi Arabistan ve İtalya da sonradan bu akıma katılmıştır.

* Doç. Dr. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
mursel.bayram@asbu.edu.tr

¹ Samet Yılmaz, “Asya-Avrupa Diyalogu: Zirve Diplomasisi Bağlamında Bir Değerlendirme”, *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt 9, Sayı 2, 2022, s. 189-205.

² Neba Ridley Ngwa (ed.), *Zirve Diplomasisi: Afrika'nın Stratejik Ortaklığında Yeni Bir Yaklaşım*, Afrika Vakfı Yayınları, Ankara, 2021.

2023'te Afrika Artı Bir kapsamında değerlendirilebilecek iki zirvenin (Afrika-Rusya ve Afrika-Suudi Arabistan) yanı sıra BRICS genişlemesi ve iklim değişikliği gibi kıtayı ilgilendiren zirveler gerçekleştirilmiştir. Temmuz ayında St. Petersburg'da düzenlenen İkinci Rusya-Afrika Zirvesi, ağustos ayında Johannesburg'da toplanan BRICS 15. Devlet ve Hükûmet Başkanları Zirvesi, eylül ayı başında Nairobi'de düzenlenen Birinci Afrika İklim Zirvesi, kasım ayı sonunda Dubai'de başlayan BM İklim Değişikliği Konferansı (COP28) ve yine kasım ayı içerisinde Riyad'da düzenlenen Birinci Suudi Arabistan-Afrika Zirvesi 2023'te Afrika kıtasını ilgilendiren önemli zirveler olarak kayda geçmiştir.

2. Rusya-Afrika Zirvesi

Soğuk Savaş döneminde ABD ile rekabet bağlamında Afrika'da yoğun varlık gösteren Moskova, Soğuk Savaş sonrasında kıtadaki faaliyetlerini sınırlandırmıştır. Vladimir Putin'in devlet başkanlığı döneminde tekrar Afrika'yla ilgilenmeye başlayan Rusya, bu ilginin bir göstergesi olarak 2019'da Soçi'de ilk Rusya-Afrika Zirvesi'ni tertip etmiştir. Söz konusu zirvenin ikincisi 27-28 Temmuz 2023'te St. Petersburg'da gerçekleştirilmiştir. İlk zirveye Afrika'dan 43 devlet başkanı iştirak ederken, Rusya-Ukrayna Savaşı'nın gölgesinde geçen ikinci zirveye Afrika'dan 17 devlet başkanı katılabılmıştır. Kremlin'e göre ABD ve Fransa hükûmetleri Afrika devletlerine zirveye katılmamaları yönünde baskı uygulamıştır.³

Zirve öncesinde Güney Afrika başkanlığındaki Afrika heyetinin Vladimir Putin ve Volodimir Zelenski ile görüşerek iki ülkeye barış planı teklif etmeleri çok önemlidir. Güney Afrika Cumhurbaşkanı Cyril Ramaphosa, Afrikalı liderlerin ilk kez kıta dışında bir barış misyonu üstlendiklerine dikkat çekmiştir. Afrika heyetinin sunduğu barış planında Rusya ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün korunması, şiddetin azaltılması, iki ülke arasında görüşmelerin acilen başlaması, savaş suçlularının serbest bırakılması ve tahıl ithalatının devam etmesi çağrısında bulunulmuştur. Ukrayna, herhangi bir görüşme yahut planın kabul edilebilmesi için evvela Rus ordusunun işgal ettiği topraklardan çekilmesi gerektiğini belirtirken, Rusya Afrika heyetinin barış planını ana hatlarıyla makul bulmuş, görüşmeye yanaşmayan tarafın Ukrayna olduğunu öne sürmüştür.⁴

Rusya'nın Karadeniz tahıl anlaşmasından çekilmesi Afrikalı liderlerin zirvede en önemli gündem maddelerinden birini oluşturmuştur. Bahse konu kararın özellikle kuraklıkla boğuşan Afrika Boynuzu ülkelerini orantısız bir şekilde etkilediği dile getirilmiştir.⁵ Afrikalı liderler tahıl anlaşmasının ye-

³ Andrew Roth ve Pjotr Sauer, "Kremlin blames west for small number of leaders due at Russia-Africa summit", *The Guardian*, 26.07.2023, <https://www.theguardian.com/world/2023/jul/26/kremlin-blames-west-for-small-number-of-leaders-russia-africa-summit-ukraine-war-grain-deal-vladimir-putin>, Erişim Tarihi: 29.04.2024.

⁴ Ceren Gürseler, "Rusya-Ukrayna savaşında Afrika'nın arabuluculuk diplomasisi", *ANKASAM*, 15.07.2023, <https://www.ankasam.org/rusya-ukrayna-savasinda-afrikanin-arabuluculuk-diplomasisi/>, Erişim Tarihi: 29.04.2024.

⁵ Korir Sing'Oei, "The decision by Russia to exit the Black Sea grain initiative is a stab on the back at global food security prices and disproportionately impacts countries in the Horn of Africa already impacted by drought", *X (Twitter)*, 17.07.2023, <https://twitter.com/SingoeiAKorir/status/1680995973311393792?s=20>, Erişim Tarihi: 20.04.2024.

niden başlatılması çağrısında bulununca Putin, Afrika'ya tahıl tedarikinin süreceğini belirtmiş, bu doğrultuda birkaç ay içerisinde Burkina Faso, Eritre, Mali, Orta Afrika Cumhuriyeti, Somali ve Zimbabwe'ye 50 bin ton ücretsiz tahıl göndermeyi taahhüt etmiştir.⁶

3. BRICS Zirvesi

Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika'nın oluşturduğu BRICS bloku, resmî bir uluslararası örgüt statüsünde olmamasına rağmen yılda bir toplanarak konsensüs esasına dayalı bir işleyiş geliştirmiştir. ABD liderliğindeki mevcut dünya düzenine alternatif bir uluslararası iş birliği mekanizmasının tesis edilmesini hedefleyen BRICS, hemen hemen her zirvesinde bu hedefe yönelik kararlarıyla dikkat çekmeyi başarmıştır. Ancak 22-24 Ağustos 2023 tarihlerinde Johannesburg'da toplanan BRICS 15. Devlet ve Hükûmet Başkanları Zirvesi, şimdiye kadar dünya kamuoyunun en fazla ilgi gösterdiği zirve olmuştur.

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin aldığı tutuklama kararı nedeniyle Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in zirveye video konferans yoluyla katılması, zirve öncesinde 22 devletin BRICS üyesi olmak için resmen talepte bulunması ve Amerikan dolarının hâkimiyetine son verecek yeni bir referans para biriminin tartışılacak olması zirveye gösterilen ilginin temel sebepleri arasında sayılmaktadır.

BRICS Zirvesi'nin ana gündem maddelerinden biri yeni üyelerle grubun genişlemesidir. Bu kapsamda Arjantin, Birleşik Arap Emirlikleri, Etiyopya, İran, Mısır ve Suudi Arabistan'ın 1 Ocak 2024 tarihinden itibaren BRICS'e tam üye olarak kabul edilmeleri kararlaştırılmıştır. Genişleyen BRICS'te üç Afrika ülkesinin (Güney Afrika, Etiyopya, Mısır) de yer alması, kıtanın dünya siyasetinde ve ekonomisinde daha etkin bir konum elde etmesine fırsat vermiştir.⁷

Zirvede Şanghay merkezli Yeni Kalkınma Bankası'nın (New Development Bank/NDB) alternatif sermaye merkezi olma özelliğine vurgu yapılmıştır. NDB'nin en önemli yanı, gelişmekte olan ülkelerin Bretton Woods kurumlarına bağımlılığını azaltmalarına imkân tanınmasıdır. En son Uganda örneğinde görüldüğü üzere Dünya Bankası, eşcinsellikle ilgili ceza yasasını gerekçe göstererek bu ülkeye yeni finansman sağlamama kararı alması dikkat çekicidir. Gelenekselci bir profile sahip olan BRICS, sermaye ihtiyacı olan Afrika ülkelerini Batı merkezli finans kuruluşlarının şartlı kredilerinden kurtarabilecek boyuttadır.

⁶ Bloomberg HT, "Putin: Afrika ülkelerine ücretsiz tahıl sevkiyatı yapacağız", 27.07.2023, <https://www.bloomberght.com/putin-afrika-ulkelerine-ucretsiz-tahil-sevkiyat-yapacagiz-2335532>, Erişim Tarihi: 29.04.2024.

⁷ Gözde Söğütü, "BRICS genişlemesinin Afrika kıtasına etkisi ne olur?", *Anadolu Ajansı*, 30.08.2023, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/3-soruda-brics-genislemesinin-afrika-kitasina-etkisi-ne-olur/2979011>, Erişim Tarihi: 29.04.2024.

Zirvede Amerikan dolarının küresel hâkimiyetini zayıflatacak yeni bir para biriminin açıklanmasına dair beklenti karşılanmamış olsa da bu yönde bazı adımlar atılmıştır. Referans para birimi geliştirilmesi konusunda bir çalışma grubunun oluşturulduğu, süreç tamamlanana kadar BRICS üyelerinin kendi yerel para birimleri üzerinden anlaşmalar yapacakları, üyeler arasında para akışının ucuz ve güvenli şekilde sağlanması için gerekli ödeme sistemlerinin geliştirileceği, bu hususta NDB ile bilhassa Afrika Kalkınma Bankası'nın iş birliği hâlinde olacağı kaydedilmiştir.⁸

4. Afrika İklim Zirvesi ve COP28

4-6 Eylül 2023 tarihleri arasında Afrika Birliği öncülüğünde Kenya'nın başkenti Nairobi'de Birinci Afrika İklim Zirvesi düzenlenmiştir. Nairobi Deklarasyonu, 100 milyar dolarlık iklim finansmanı taahhüdünün yerine getirilmesi, "kayıp ve zarar" mekanizmasının uygulanması, yeni bir karbon vergilendirme rejiminin desteklenmesi hususlarına değinmiştir. Küresel mali sistemin reformu, Afrika ülkelerinin borçlarının hafifletilmesi ve yenilenebilir enerji önündeki yatırım engellerinin kaldırılması da zirvede ayrıca vurgulanmıştır. Afrika'nın hâlihazırda 56 cigavat (gw) olan yenilenebilir enerji kapasitesinin 2030'da 300 cigavata çıkabileceği belirtilmiştir. Kenya Cumhurbaşkanı William Ruto, hükümet, özel sektör, banka ve sivil toplumun yeşil büyüme için 23 milyar dolarlık mali destek sözü verdiğini duyurmuştur.⁹

Nairobi Zirvesi, BM İklim Değişikliği Konferansı olarak da bilinen Taraflar Konferansı'na (Conference of the Parties) hazırlık niteliğindedir. Nairobi Zirvesi'nde konuşan Avrupa Birliği Komisyon Başkanı Ursula von der Leyen, 28'incisi düzenlenecek olan Taraflar Konferansı'nda (COP28) Afrika'nın önceliklerinin Avrupa tarafından destekleneceğini açıklamıştır.¹⁰ 30 Kasım-12 Aralık 2023 tarihleri arasında Dubai'de düzenlenen COP28'e Abu Dabi Ulusal Petrol Şirketi'nin CEO'su Sultan Ahmed El-Câbir'in başkanlık etmesi tartışma konusu olsa da Afrika ülkeleri önceliklerini iletme fırsatı bulmuşlardır. Bu doğrultuda konferansta, çevreyi kirleten büyük şirketlerle küresel finans kuruluşlarının yoksul ülkelere daha fazla kaynak ayırması talebi ağırlık kazanmıştır. Uganda Enerji ve Maden Geliştirme Bakanı Ruth Nankabirwa, Afrika ülkelerinin COP28'de müşterek hareket ederek iklim kriziyle mücadelede proaktif olmaya başladıklarını ifade etmiştir.¹¹

Kenya Güney Afrika 15 BRICS Liderler Zirvesi (Kaynak Anadolu Ajansı).

⁸ Mürsel Bayram, "15. BRICS Zirvesi: Alternatif blok güçleniyor", *Anadolu Ajansı*, 25.08.2023, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/3-soruda-15-brics-zirvesi-alternatif-blok-gucleniyor/2975951>, Erişim Tarihi: 21.04.2024.

⁹ Didem Taşbaşı, "Afrika İklim Zirvesi'nde gelişmiş ülkelere karbon vergisi çağrısı yapıldı", *Temiz Enerji*, 07.09.2023, <https://temizenerji.org/2023/09/07/afrika-iklim-zirvesinde-gelistmis-ukelere-karbon-vergisi-cagrisi-yapildi/>, Erişim Tarihi: 21.04.2024.

¹⁰ Politik Yol, "Afrika'nın iklim krizindeki en son çağrısı", 17.09.2023, <https://www.politikyol.com/afrikanin-iklim-krizindeki-en-son-cagrisi/>, Erişim Tarihi: 19.04.2024.

¹¹ Emirates News Agency, "Ugandalı Enerji Bakanı: COP28 Afrika ülkelerinin seslerini birleştirmeyi başardı", 13.12.2023, <https://wam.ae/article/aq7a2bz-ugandal%C4%B1-enerji-bakan%C4%B1-cop28-afrika-%C3%BCkelerinin>, Erişim Tarihi: 18.04.2024.

Kenya Kenya'nın başkenti Nairobi'de Uluslararası Kenyatta Kongre Merkezi'nde 'Afrika İklim Zirvesi' düzenlendi. (Kaynak: Anadolu Ajansı).

5. Suudi Arabistan-Afrika Zirvesi

Faysal bin Abdulaziz döneminde (1964-1975) Afrika ile ilgilenmeye başlayan Suudi Arabistan Krallığı, 2018'de Afrika İşlerinden Sorumlu Devlet Bakanlığı ihdas ederek Afrika politikasını kurumsallaştırmıştır. 11 Kasım 2023 tarihinde Veliht Prens Muhammed bin Selman başkanlığında Riyad'da düzenlenen Birinci Suudi Arabistan-Afrika Zirvesi, bu ülkenin Afrika'ya atfettiği önemi göstermektedir. 14'ü devlet ve hükümet başkanı düzeyinde olmak üzere neredeyse bütün Afrika ülkelerinden zirveye katılım sağlanmıştır. O sırada İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırıları dünya gündemini meşgul ettiği için zirvede öncelikle bu meseleye yer verilmiştir.

Riyad Deklarasyonu'ndan anlaşılacağı üzere Suudi Arabistan, coğrafi, kültürel ve tarihî bağlarının bulunduğu Afrika kıtası ile ilişkilerine ivme kazandırmak istemektedir. Zirve kapsamında Afrika devletleriyle 50'den fazla anlaşma imzalandığı bildirilmiştir. Riyad'ın 1970'li yıllardan bu yana Afrika ülkelerine kalkınma projeleri kapsamında 45 milyar dolar finansman ve 450 milyon dolar yardım temin ettiği açıklanmıştır. Bunlara ek olarak, 2030'a kadar Afrika'ya 25 milyar dolarlık yatırım yapılacağı, 5 milyar dolarlık kalkınma finansmanı temin edileceği, petrol dışı ürünlere öncelik vermek kaydıyla Afrika devletleriyle ticaretin 20 milyar dolardan 30 milyar dolara çıkarılacağı, Afrika'daki büyükelçilik sayısının 29'dan 40'a yükseltileceği beyan edilmiştir. Son olarak Suudi Arabistan'ın Expo 2030 ve FIFA 2034 adaylıkları için Afrika devletlerinden zımnen destek talep ettiği açıklanmıştır.¹²

6. Sonuç

2023 yılında Afrika kıtasını ilgilendiren dört önemli zirve gerçekleşmiştir. Ukrayna'daki çatışmaların gölgesinde geçen Rusya'daki zirvede Afrika devletleri, savaşın sona erdirilmesine ve tahıl sevkiyatının sürdürülmesine yönelik aktif bir diplomasi yürütmüşlerdir. Rusya-Afrika Zirvesi'ni takiben Güney Afrika'da düzenlenen 15. BRICS Zirvesi, Afrika'dan iki devletin (Etiyopya ve Mısır) daha bloka katılmasıyla sonuçlanmıştır. Libya'nın Derne şehrini harap eden fırtına felaketinde görüldüğü üzere iklim değişikliğinden en çok etkilenen bölgelerin başında gelen Afrika devletleri, bu doğrultuda Nairobi ve Dubai'deki iklim zirvelerinde ortak bir gündemle hareket etmeye çalışmışlardır. Kıta devletleri, son olarak Suudi Arabistan'da düzenlenen Afrika Artı Bir Zirvesi'ne katılıp burada hem İsrail'in Filistin'e yönelik saldırılarını kınayan bir deklarasyona imza atmışlar hem de Riyad'ın kalkınma finansmanından nasıl yararlanabileceklerini müzakere etmişlerdir.

¹² İnönü Üniversitesi Afrika Araştırmaları Merkezi, "Suudi Arabistan-Afrika Zirvesi", 13.11.2023, <https://www.youtube.com/watch?v=za1PaeIFrUK>, Erişim Tarihi: 30.04.2024.

Sahra Altı Afrika'nın Büyüyen Ekonomileri ve Hedefleri

Didem Özdemir*

10

1. Giriş

1990'lı yıllarda ekonomik potansiyelini gerçekleştiremeyeceği öngörülen, ancak dünyanın en hızlı büyüyen ikinci bölgesi konumuna yükselen Sahra Altı Afrika, karşılaştığı bütün zorluklara rağmen hızla büyüyen birçok ekonomiye ev sahipliği yapmaktadır. Özellikle uluslararası siyasi iktisadi sistemde, Çin ve ABD arasında yaşanan rekabetin artmasıyla ilgili Afrika ülkelerinin sahip olduğu potansiyel ve izledikleri politikalar, günbegün önem kazanmaktadır. Bu çalışma, 2023 yılı Ocak ve Aralık ayları arasında Sahra Altı Afrika'nın gelişen ekonomilerine ve hedeflerine dair genel bir analiz yapmayı amaçlamaktadır.

Literatürde yer alan ilgili iktisadi veriler değerlendirildiğinde, bölgede Covid-19 pandemisinden sonra görülen iyileşmeye karşın özellikle dış dinamikler, uluslararası siyasi iktisadi sistemdeki krizler ve istikrarsızlık nedeniyle bölgenin gelişen ekonomilerin hâlâ olumsuz etkilendiği, ancak krizlere direnç gösterdiği görülmektedir. Bu dış etkenlere, bölgedeki çatışmalar, siyasi istikrarsızlık ve iktisadi yapısal sorunlar eklendiğinde tablo daha da kırılgan hâle gelmektedir. Bu nedenle devletlerin ilgili sorunları gidermek için yapısal sorunların çözümüne yönelik uzun soluklu politikalar izlemesinin de gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

* Arş. Gör. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, didem.ozdemir@hbv.edu.tr

2. 2023 Yılı İtibarıyla Sahra Altı Afrika Ekonomisinin Genel Değerlendirmesi

Sahra Altı Afrika ekonomisi, 2014'ten sonra dünya ortalamasının üstünde bir büyüme yakalasa da bölgedeki ekonomik büyüme, 2021 ve 2024 yılları arasında dalgalı bir seyir izlemiştir.¹ 2024 Ocak ayı itibarıyla ekonomik dalgalanmanın etkisi daha net görülmeye başlamıştır. GSMH'deki reel artış 2022 yılında yüzde 4,1 iken, 2023 yılında yüzde 3,2 olarak gerçekleşmiştir.²

Bu düşüşte öncelikle Afrika'nın önde gelen ekonomilerinin, karşılaştığı enflasyon baskının önemli bir etkisi olduğu muhakkaktır. Pandemi öncesi değerlerin neredeyse iki katına çıkan ve 2022 yılına göre yüzde 3,2 artarak yüzde 17,8'e ulaşan 2023 yılı enflasyonu, pandemi öncesinde reel gelirden elde edilen kazanımların erimesine yol açmıştır.³ Fakat enflasyonun önlenemez yükselişinin yanı sıra pandemiden bu yana bölgenin ekonomik performansını etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Covid-19 pandemisinin neden olduğu iktisadi kriz, buna bağlı olarak artan enerji ve gıda fiyatları, Çin gibi büyük ekonomilerde yaşanan dalgalanmalar nedeniyle ihracatın azalması, ulusal para birimlerinin dolar karşısındaki değer kaybı, Rusya-Ukrayna Savaşı ve iklim değişikliği nedeniyle tarımda yaşanan arz-talep şokları, Orta Doğu'daki çatışma gibi küresel ya da makroekonomik faktörler, bölge ekonomisini zorlayan konjonktürel etkenler olarak görülmektedir.

Bütün bu sorunlara ek olarak bölgede yaşanan arz-talep dengesizliği, tarım ve sanayi ürünlerindeki çeşit azlığı, ticaretten gelen gelirlerin tarım ürünleri, doğal kaynaklar ve turizme yoğunlaşmış olması, bölgede güvenlik açısından kırılgan alanlarda yaşanan çatışmalar, toplumsal mobilité azlığı, yolsuzluk, ekonomik büyümenin istikrarını olumsuz etkileyen yapısal nedenlerdir.⁴ Borç ise Afrika devletlerinin en önemli yapısal problemlerinden birini oluşturmaktadır. Pandemi sonrasında OPEC'in üretimi sınırlamaya dair kararı, küresel kriz ve enflasyon, ulusal para birimlerinin dolar karşısında ciddi değer kaybetmesine yol açmış, öncelikle pandemi döneminde sıkı mali para politikaları izlemek yerine kamu harcamalarını daha da arttıran ekonomiler, ciddi bir borç problemi ile karşı karşıya kalmışlardır. Bununla birlikte özellikle dünyanın büyük ekonomilerinin para politikalarını sıkılaştırması, Afrikalı devletlerin borçlanma maliyetini arttırmıştır. 2023'te ödemeler dengesinde düzelmeler yaşanmasına rağmen, devlet borcunun GSMH'deki oranı ortalama yüzde 60 seviyesinde seyretmeye devam etmektedir.⁵

Yukarıda sayılan olumsuzluklara ve büyümede yaşanan dalgalanmalara rağmen Sahra Altı Afrika, 2023 yılında yüzde 3,2 büyüme kaydederek, Güney Doğu Asya'dan sonra en hızlı büyüyen ikinci bölge olma özelliğini koru-

¹ IMF, "World Economic Outlook 2024", 04.2024, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2024/04/16/world-economic-outlook-april-2024>, Erişim Tarihi: 30.04.2024, s. 13.

² African Development Bank Group, "Africa's Macroeconomic Performance and Outlook", 01.2024, <https://www.afdb.org/en/documents/africas-macroeconomic-performance-and-outlook-january-2024>, Erişim Tarihi: 17.04.2024, s. 1.

³ African Development Bank Group, "Africa's Macroeconomic Performance...", s. 3.

⁴ Victor Oluwale, "GDP growth: Top ten fast growing economies in Africa in 2023", Business Insider Africa, 09.11.2023, <https://africa.businessinsider.com/local/markets/gdp-growth-top-10-fastest-growing-economies-in-africa-in-2023/j6dgkr8>, Erişim Tarihi: 28.04.2024.

⁵ World Bank, "Africa Pulse", 04.2024, <https://www.worldbank.org/en/publication/africa-pulse>, Erişim Tarihi: 22.04.2024.

Tablo 1: 2023 Yılında Yüzde 5'in Üzerinde Büyüme Kaydeden Sahra Altı Afrika Ülkeleri Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2024, s. 144.

Ülkeler	Büyüme Oranları (Yüzde)
Togo	5,4
Gine	5,7
Gambiya	5,6
Benin	5,8
Kongo Demokratik Cumhuriyeti	6,1
Fildişi Sahilleri	6,2
Esvatini	5,1
Kenya	5,5
Mauritius Cumhuriyeti	6,9
Mozambik	6,0
Zimbabve	5,3
Tanzanya	5,0
Etiyopya	7,2
Ruanda	6,9
Gelişen Ekonomiler – Dünya	4,2

Sözü geçen bu devletlerin, özellikle hidrokarbon üretimi ve ihracat ürünlerinin çeşitlendirilmesi sayesinde 2024 ve 2025 yıllarında da aynı hızla ge-

REFORM PRIORITIES FOR TACKLING DEBT

ANNUAL MEETINGS
2023 | **مراكش Marrakech**
WORLD BANK GROUP
INTERNATIONAL MONETARY FUND

IMF

- FINANCIAL TIMES
- Africa
- الصباح
- The Banker
- Al Arabiya
- devel
- BRICS NEWS
- L'ECONOMISTE
- FDI
- FOREIGN AFFAIRS

Panel discussion stage with six participants seated in white armchairs. Each chair has a small white podium with the 2023 Marrakech logo. A large screen on the right displays a close-up of a panelist. The stage is lit with blue and white lights.

lişmesi beklenmektedir. Bu ekonomilerin büyümesindeki faktörler, aslında yapısal problemleri de çözen politikalarlardır. Nijer (askerî müdahale yaşanmasına rağmen), Senegal, Fildişi Sahilleri, Kongo Demokratik Cumhuriyeti ve Ruanda gerçekleştirdikleri altyapı yatırımları sayesinde tarım, madencilik ve petrol üretimini artırmış ve ihracat ürünlerini çeşitlendirmiştir.

Her ne kadar belirli dönemlerde, Sahra Altı Afrika ülkeleri ciddi büyüme rakamları kaydetse de asıl problem, bu büyümenin istikrarlı şekilde devam ettirilememesidir. Bunun nedenleri yukarıda belirtilen küresel ve dış etkenlerin yanı sıra Afrika'nın siyasi istikrarsızlık, yolsuzluk, altyapı sorunları, makroekonomik reform ihtiyacı, ekonomilerin ağırlıklı olarak tek ürün veya hizmetten elde edilen gelire dayanması ve borç gibi yapısal sorunlarının çözülememesi ve küresel ekonomik krizlerin, Afrika'nın yapısal sorunlarını daha da kötüleştirmesidir. Bu anlamda 2023 yılı ekonomik performansı bir istisna değildir. Bu durum, hızlı büyüme kaydeden ülkeler listesinde, Sahra Altı Afrika'nın Güney Afrika, Gana ve Nijerya gibi büyük ekonomilerinin yer alamamasında kendini göstermektedir. Özellikle 2014 ve 2050 yılları arasında, Afrika ekonomisinin büyüme oranının, dünya ortalamasının üstünde seyretmesi ve bunda da Nijerya, Güney Afrika ve Mısır gibi bölgenin büyük ekonomilerinin payının yüksek olması beklenmektedir.⁹ Ancak pandemiyle başlayan küresel kriz, bu devletlerin iç dinamikleri ve yapısal sorunlarıyla birleşerek Sahra Altı Afrika'nın büyük ekonomilerinin beklenen sonuçları üretmesini engelleyeceği değerlendirilmektedir.

İstikrarlı ve kapsayıcı büyümenin sürdürülebilmesi için yapılması gerekenlerin, sadece bölgesel ve uluslararası iktisadi örgütler farkında değildirler. Bu anlamda bölgede birçok ülke, yapısal sorunların ve dış etkenlere bağlı kırılganlıkların çözülebilmesi için önemli adımlar atmaktadır. Örneğin, 2023 yılında yüzde 2,9 büyüme kaydeden Nijerya Devlet Başkanı Bola Tinubu, pandemiden bu yana terör ve silahlı çetelerin saldırıları ve yanlış iktisadi politikalar yüzünden zor zamanlar geçiren ve bunun üzerine küresel ekonomik kriz, düşen petrol fiyatları ve enflasyonla mücadele eden ülke için Yenilenen Umut Gündemi (Renewed Hope Agenda) isimli bir hükümet programı ortaya koymuştur. Sekiz öncelik alanından oluşan ilgili program, Nijerya'nın iktisadi açıdan yapısal problemlerini çözmeye yönelik; sanayileşme, dijitalleşme, yaratıcı sanat ve inovasyon aracılığıyla ekonominin çeşitlendirilmesi, taşımacılık ve ulaşım altyapısının iyileştirilmesi, sosyal hizmetlerin verimli ve etkili dağıtımı, yoksullukla mücadele, istihdam, enerji ve doğal kaynakların sürdürülebilir kalkınma için kullanılması ve gıda güvenliğinin sağlanması için tarıma yatırım yapılması gibi hedefleri içermektedir.¹⁰

⁹ World Economic Forum, "Six of the world's fastest growing economies are in Africa", 06.08.2019, <https://www.weforum.org/agenda/2019/08/afcta-proof-that-africa-heading-for-substantial-growth/>, Erişim Tarihi: 23.04.2024.

¹⁰ Adekunle Dada, "Tinubu redefines 8 priority areas of his administration", Legit, 04.11.2023, <https://www.legit.ng/nigeria/1561932-tinubu-redefines-8-priority-areas-administration/>, Erişim Tarihi: 01.05.2024.

¹¹ World Bank, "The World Bank in South Africa: Overview", 05.04.2024, <https://www.worldbank.org/en/country/southafrica/overview>, Erişim Tarihi: 30.03.2024.

¹² South African Government, "National development plan 2030", 08.2017, <https://www.gov.za/issues/national-development-plan-2030>, Erişim Tarihi: 30.04.2024.

¹³ World Bank, "The World Bank in South Africa", 05.04.2024, <https://www.worldbank.org/en/country/southafrica/overview>, Erişim Tarihi: 30.04.2024.

¹⁴ IMF, "World Economic Outlook", s. 144.

¹⁵ World Bank, "The World Bank in Ghana: Overview", 27.03.2024, <https://www.worldbank.org/en/country/ghana/overview>, Erişim Tarihi: 30.03.2024.

Öte yandan, pandeminin de etkileriyle 2023 yılı itibarıyla nüfusunun yüzde 62,7'sinin yoksullukla yaşadığı ve işsizliğin yüzde 32,4'e tırmadığı yüksek enflasyon, elektrik kesintileri, ciddi lojistik ve taşımacılık problemleri, yolsuzluk ve siyasi istikrarsızlıkla boğuşan Güney Afrika,¹¹ 2017 yılında yapısal problemlerini çözmeyi ve yoksulluğu bitirmeyi planladığı 2030 Kalkınma Programı'na¹² geri dönmeye çalışmaktadır. İktisadi reformların yanı sıra sosyal ve siyasi reformların da kararlılıkla uygulanmasına ihtiyaç duyan Güney Afrika, 2023 yılında yüzde 0,6 olarak gerçekleşen ekonomik büyüme oranını, ekonomik yeniden yapılanma, yolsuzlukla mücadele, altyapı projeleri ve ekonomik çeşitlendirme aracılığıyla iyileştirmeyi hedeflemektedir.¹³

Benzer şekilde bölgenin pandemi öncesi yükselen ekonomilerinden Gana da 2022 yılında makroekonomik dengelerden kaynaklı kötüleşen devlet borcu ve yoksulluk problemini çözmeyi ve 2023 yılında yüzde 2,9 olarak gerçekleşen büyüme oranını arttırmayı planlamaktadır.¹⁴ Bu amaçla Gana, IMF ile borçlarını yeniden yapılandırmaya gitmiş, mali ve ekonomik istikrarı sağlamaya yönelik bir reform programı başlatmıştır. Her ne kadar enflasyon ve sıkı mali politikalar nedeniyle tüketici üzerindeki baskı artsa da Gana uzun vadede özellikle enerji alanında özel sektörde gerçekleştireceği reformlarla, doğrudan yabancı yatırımları ülkeye çekmeyi hedeflemektedir.¹⁵

4. Sonuç

Sahra Altı Afrika ülkeleri, doğal kaynakları, dinamik ve büyüyen genç nüfusları ve pazarları ile ciddi bir ekonomik büyüme potansiyeline sahiptir. Ancak makroekonomik dengelere olan bağımlılık, dolayısıyla artan iktisadi kırılganlık, ilgili ülkelerin yapısal problemleriyle de birleşerek istikrarlı ve sürdürülebilir büyüme yaratılmasının önüne geçmektedir. Bu noktada bölge ülkelerinin gerçek potansiyeline kavuşarak, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomiler yaratmaları, yapısal problemlerini çözmelerine ve makroekonomik dengelerin düzelmesine bağlıdır. Ancak yukarıda bahsedilen yapısal problemlerin çözülebilmesi, uzun vadeli programların kararlılıkla uygulanmasına bağlı olduğu gibi özellikle altyapı ve yeniden yapılandırma projelerinin ve devlet borcunun finanse edilebilmesi için avantajlı kaynakların bulunmasına da bağlıdır.

Bu anlamda değişen uluslararası konjonktürde, Sahra Altı Afrika ülkelerinin ekonomik potansiyelinin yüksek ve katma değer üretebilecek potansiyele sahip olduğu değerlendirilmektedir.

60. Yılında Afrika Birliği

Gözde Söğütü*

1. Giriş

Afrika Birliği (AfB), selefi Afrika Birliği Örgütü'nün (ABÖ) Eylül 1999'da kendi çalışmalarını geliştirecek yeni bir kıtasal örgüt oluşturma kararından sonra Temmuz 2002'de Güney Afrika'nın Durban kentinde kurulmuştur. 55 Afrika ülkesinin tamamının üyesi olduğu AfB'nin vizyonu; kendi vatandaşları tarafından yönlendirilen ve küresel arenada dinamik bir gücü temsil eden bütünleşmiş, müreffeh ve barışçıl bir Afrika oluşturmaktır.¹ Afrika'nın kurumsal gelişiminde Avrupa Birliği'nden (AB) sonra ikinci sırada yer alan AfB, Afrika'nın uluslararası kuruluşlardaki konumunu önemli ölçüde güçlendirmiştir. Bu bağlamda Afrika ülkeleri ile stratejik uluslararası ortaklar arasındaki siyasi diyalogun ilerleticisi konumundaki AfB'nin 2023 yılında elde etmiş olduğu en önemli kazanım G-20 üyeliği olmuştur. Öte yandan periyodik olarak toplanan AfB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi barış ve güvenlik, altyapı ve enerji, iklim değişikliği, yenilikçi kalkınma finansmanı, eğitim gibi kıtanın öncelikli alanlardaki ihtiyaçlarının tek ses hâlinde dile getirilmesine öncülük etmiştir.

* Gözde Söğütü, İstanbul Üniversitesi Doktora Öğrencisi, gzsogutlu@hotmail.com

¹ Africa Union Commission, Africa Union Handbook 2023, s. 12.

वसुधैव कुटुम्बकम्

2. G-20 Üyeliğinin AfB'ye Kazanımları

Küresel hedefler; bireylerin, ulusların ve çok taraflı kurumların çabalarını yakınlaştıran başlıca unsurlardır. Bundan dolayı AfB, Afrika'da 55 ülkenin katıldığı ve dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 18'inin oluşturduğu uluslararası bir kurum olarak dikkatleri çekmektedir. Uluslararası kuruluşlarda Afrika ülkelerini temsil eden AfB, Afrikalıların söz hakkını savunan bir örgüt olarak yerini alan önemli bir kuruluştur.

Tarihsel olarak uluslararası sahnede marjinalize edilmiş olsa da Afrika kıtası, son yıllarda bir aktör olarak uluslararası ilişkilerde önemli roller üstlenmektedir. Afrika, ulusal ve uluslararası düzeydeki artan etkisini ve ağırlığını, 2023 yılında Hindistan'ın başkenti Yeni Delhi'de düzenlenen G-20 Zirvesi'ne ev sahipliği yapan Hindistan Başbakanı Narendra Modi'nin üyelik davetini kabul ederek G-20 içindeki yerini sağlamlaştırmıştır.

AfB, 19 ülkeden ve AB'den oluşan dünyanın en büyük ekonomilerine sahip ülkelerin katıldığı, küresel ekonomik ve mali politikalarının tartışıldığı ve koordine edildiği küresel bir platform olan G-20'nin bir parçası olmuştur. Buna göre AfB, kıta olarak Afrika'nın çıkarlarını destekleyebilmek ve küresel gündemi aktif olarak şekillendirebilmek gibi önemli bir kazanım elde etmiştir. Önceki dönemlerde gözlemci uluslararası örgüt olarak tanımlanan AfB, G-20'ye tam üyeliğe sahip tek bölgesel blok olan AB ile aynı statüye sahip olmuştur.

Kıtanın görünürlüğü ve küresel yönetimin şekillendirilmesine aktif olarak katılma etkisini artıracak olan AfB'nin G-20 üyeliği, birçok ülke tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. AfB Komisyon Başkanı Moussa Faki Mahamat, G-20 üyeliğinin kıta lehine savunuculuğunun güçlendirilmesi gerektiğini ve küresel zorlukların üstesinden gelinmesine etki eden bir şekilde katkıda bulunulmasının elzem olduğunu ifade etmiştir.²

AfB'nin G-20 üyeliği kapsamında ekonomik iş birliğini geliştirme fırsatı elde eden Afrika ülkeleri; altyapı, teknoloji, yenilenebilir enerji gibi hayati sektörlerle doğrudan yabancı yatırım çekerek ekonomik kalkınmalarını hızlandırabileceklerdir. AfB, G-20 bünyesindeki uluslararası ticaret anlaşmalarıyla ilgili tartışmalara aktif olarak katılarak kıtanın yararına olacak ticaret politikalarını şekillendirebilecek ve adil ticaret uygulamalarını teşvik ederek ticaret engellerini azaltabilecektir.³

AfB'nin G-20 üyeliği, değişen küresel güç yapılarını ve yükselen piyasaların jeopolitik öneminin daha fazla kabul gördüğünü yansıtmaktadır. AfB'nin iklim değişikliği, sürdürülebilir kalkınma gibi ekonomik konuların

² The Guardian, "African Union Made Permanent Member of G20 at Delhi Summit", 9 September 2023, <https://www.theguardian.com/world/2023/sep/09/african-union-made-permanent-member-of-g20-at-delhi-summit>, Erişim Tarihi: 03.04.2024.

³ Oswald T. Brown, "10 Benefits for African Union as a Member of the G20", The Washington Informer, 13 September 2023, <https://www.washingtoninformer.com/african-union-g20-membership/>, Erişim Tarihi: 03.04.2024.

⁴ Mziwandile Ndlovu ve Alex Jjiya, "The African Union in the G20: Pragmatic US-Africa Collaboration in a World Evolving Towards Multipolarity", Africa Year in Review 2023, ss. 47-48.

⁵ "Assessing the 36th African Union Summit", Observer Research Foundation, 7 March 2023, <https://www.orfonline.org/expert-speak/assessing-the-36th-african-union-summit>, Erişim Tarihi: 07.04.2024.

ötesinde pek çok küresel sorunun ele alındığı G-20 içinde nüfuzunu kullanması ve sorunlarını dile getirme fırsatını elde etmesi beklenmektedir. Bunun yanı sıra AfB'nin G-20 üyeliği, Mısır ve Etiyopya'nın Afrika'nın temsilcileri olarak Güney Afrika'ya katıldıkları genişletilmiş BRICS bloğu gibi Küresel Güney'deki jeopolitik değişimlere katılım sağlaması mümkün olabilecektir. Küresel Güney'de yaşanan büyük jeopolitik değişimler, Batılı güçlerin birçok Afrika hükümetini Rusya-Ukrayna Savaşı'nda Rusya'yı desteklediği yönündeki suçlamaların artmasıyla daha da derinleştiği görülmektedir. Dolayısıyla AfB'nin G-20'deki varlığı, Batılı güçlere Afrika ile olan gerginliklerini karşılıklı saygıya dayalı ve uzun vadeli angajmanlar yoluyla çözme fırsatı verebilecek boyuttadır.⁴

3. 36. Afrika Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi

ABÖ'nün liderler zirvesi düzeyinde kurulmasının ardından AfB'nin kademel olarak gelişmesini sağlayan çeşitli alt çalışma grupları arası oturumlar gerçekleştirilmiştir. AfB'nin gelişimi açısından hayati öneme sahip olan alt çalışma gruplarından biri periyodik olarak toplanan devlet ve hükümet başkanları toplantıları olmuştur.

Afrika Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları 36. Olağan Oturumu, 18-19 Şubat 2023 tarihlerinde birliğin merkezine ev sahipliği yapan Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da gerçekleştirilmiştir. Afrika ülkelerinin, Covid-19 salgınının istikrarsızlaştırıcı etkilerinden kurtulmaya çalıştıkları bir dönemde meydana gelen ve kıta genelinde ticaretin aksaması, gıda ve yakıt fiyatlarının yükselmesi, makroekonomik istikrarsızlık ve güvenlik sorunları gibi doğrudan etki eden Rusya'nın Ukrayna'yı işgali gibi küresel ve kıtasal kaygılar üzerinde fikir birliği sağlamaya çalıştıkları 36. AfB Zirvesi'nde çok taraflılık ön plana çıkmıştır.⁵

Afrikalı liderlere kıtanın tüm siyasi ve sosyoekonomik sorunlarını ele alma ve daha gelişmiş dayanıklı ve barışçıl bir Afrika için uygun çözümler önerme fırsatı veren zirvenin 2023 yılı ana teması AfCFTA Yılı: Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi Uygulamasının Hızlandırılması olmuştur. Afrika'da kalkınma gündemi olarak ticaret konusunda siyasi kararlılık yaratmayı amaçlayan zirve, odak noktası kapsamında Afrika sağlık sistemlerinin hazırlıksızlığının derinliğini ve Afrika'nın küresel tedarik zincirlerine olan münhasır bağımlılığını veyahut güvenilmezliğini vurgulayan Covid-19'un yanı sıra Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin ardından ortaya çıkan gıda ve enerji fiyatları krizi, Afrika içi ticaretin zorunluluğunu ve AfCFTA'nın tam olarak

faaliyete geçirilmesinin aciliyetini vurgulamıştır.⁶ Dolayısıyla Dünya Bankası'nın tavsiye ettiği politikaların uygulanması hâlinde yoksulluğun azalacağı, refahın artacağı ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik edeceği belirtildikten sonra AfCFTA'nın zirvenin ana teması olarak bunları seçmesi AfB'nin kıtanın ekonomik entegrasyonuna verdiği önemi göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Entegrasyon, iş birliği, kıtasal dayanışma, pan-Afrikacılık, AfCFTA ve Gündem 2063'ün uygulanmasındaki zorluklar, barış ve güvenlikle ilgili güçlükler ve AfB'nin kurumsal reformları dâhil olmak üzere çeşitli konuların ele alındığı zirvede Macky Sall, başkanlığı Komorlar Devlet Başkanı Azali Assoumani'ye devretmiştir.⁷

4. Barış ve Güvenliğin Korunmasında AfB'nin Rolü

Artan jeopolitik rekabet giderek çok kutuplu hâle gelen bir dünyada özellikle stratejik önemi haiz bölgelerde çatışmaların yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Batı Sahel'den Afrika Boynuzu'na kadar uzanan ve Çad Gölü Havzası ile Büyük Göller bölgesini de kapsayan bitişik bölgelerdeki çatışma hâlindeki 16 ülkeye ev sahipliği yapan bu coğrafyada, 2023 yılı verilerine göre 40 milyon insan başta çatışmalar olmak üzere çeşitli sorunlarla yerinden edilmiştir.⁸

Etiyopya, Kongo Demokratik Cumhuriyeti ve Sudan'da binlerce insanın hayatını kaybetmesine neden olan iç çatışmalar devam ederken şiddet içeren aşırıçılığın artması, derinleşen demokrasi ve yönetim açıkları gibi bir dizi tehdidin de bir araya gelmesiyle Afrika'da barışa, güvenliğe, istikrara ve sosyoekonomik kalkınmaya yönelik zorlukların yaşanmasına neden olmuştur. Bu bağlamda Afrika'daki uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehditleri ele almakla görevli AfB içindeki organ olan *Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi* 2023 yılı boyunca kıtanın en acil barış, güvenlik ve yönetim sorunlarını çözmeye odaklanmıştır. Konsey, bunu yaparken, 15'i *Uzmanlar Komitesi* aracılığıyla olmak üzere en az 96 toplantı düzenlemiştir. Konsey, kilit alanlarda bazı ilerlemeler kaydetmiş olsa da kriz merkezli 32 toplantının yapıldığı 2022 yılına kıyasla 2023 yılında ele alınan kriz sayısının azalması bölgesel ve kıtasal politika aktörlerinin Afrika'nın barış ve güvenlik ortamına kayıtsız kaldığı yönünde tartışmalara neden olmuştur.⁹ 2023 yılı AfB'nin krizlere yaklaşımı konusunda tutarsızlık olduğu, çatışmaları öngörmek ve önlemek yerine tematik çatışma konularını tartışmaya devam ettiği ve herhangi bir çözüm üretmediği eleştirilerinin yapıldığı görülmüştür.

⁶ Solomon Ayele Dersso, "The 36th AU Summit Beyond Peace and Security: Reform of the Multilateral System and the AfCFTA", *Amani Africa*, 3 March 2023, <https://amaniafrica-et.org/the-36th-au-summit-beyond-peace-and-security-reform-of-the-multilateral-system-and-the-afcfta/>, Erişim Tarihi: 07.04.2023.

⁷ Vanessa Aboudi, "What Should We Retain from the 36th Summit of the African Union?", *NKAFU Policy Institute*, <https://nkafu.org/what-should-we-retain-from-the-36th-summit-of-the-african-union/>, Erişim Tarihi: 08.04.2024.

⁸ Dersso, "The 36th AU Summit Beyond Peace and Security: Reform of the Multilateral System".

⁹ ISS Africa, "2023 A Tough Year for the PSC", 30 January 2024, <https://issafrica.org/pscreport/psc-insights/2023-a-tough-year-for-the-psc>, Erişim Tarihi:08.04.2024.

Konsey, AfB Komisyonu'ndan Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi'ni günümüz güvenlik sorunlarına uyarlamak üzere gözden geçirmesini ve önleyici diplomasiyi tam potansiyeli ile kullanmasını talep etmiştir.¹⁰ Bu kapsamda 10-12 Temmuz 2023 tarihlerinde "Afrika'da Çatışma Sonrası Yeniden Yapılanma" teması altında 7. Afrika Barış ve Güvenlik Yıllık Konferansı düzenlenmiştir. Afrika'nın barış ve güvenlik yapılarının ve kurumlarının analizi için bir platform sunan ve kıtanın ortaya çıkan zorlukların üstesinden gelme ve küresel rekabet avantajı kazanma becerisine odaklanan konferans, Afrika'da kolektif güvenlik, barışı sürdürmek için önleyici tedbirler, mali kriz dönemlerinde Afrika dayanışması perspektifleri aracılığıyla barış ve güvenlik mimarisinin uygulanmasındaki zorlukları ele almayı hedeflemiştir.¹¹

5. Sonuç

55 üye ülkeden oluşan AfB, kıta ülkelerinin entegrasyonu ve küresel siyasette söz sahibi olmaları konusunda önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Son altmış yılda Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi ile barış ve güvenlik gibi konularda anlamlı politikalar geliştirmiştir. 2023 yılında elde edilen G-20 üyeliği ile küresel forumlarda gündemin belirlenmesi ve Afrika'nın çıkarlarının temsil edilmesi gibi önemli kazanımlar elde etmiştir. Ancak AfB'nin belirlenen siyasi, ekonomik ve kültürel hedeflere ulaşması için kolektif karar alma, bağımsız finansman, iş bölümü ve stratejik ortaklıklara ilişkin ortak politikaların benimsenmesi gibi bir dizi çözülmesi gereken engeller bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında 2023 yılında G-20 gibi küresel bir platformun parçası olmanın getireceği kazanımların yanı sıra birlik kararlarının uygulanması ve içselleştirilmesi, AfB ve bölgesel ekonomik topluluklar arasındaki iş bölümü ve Afrika'nın dünyadaki yerinin şekillendirilmesi için örgütün en iyi şekilde nasıl kullanılacağı konularının ele alındığı 36. Afrika Devlet ve Hükümet Başkanları Oturumu önem taşımaktadır.

¹⁰ age.

¹¹ Rachid El Houdaigui, "African Peace & Security Annual Conference (APSACO) - 7th Edition", *Policy Center for the New South*, <https://www.policycenter.ma/publications/african-peace-security-annual-conference-apsaco-7th-edition-summary-report>, Erişim Tarihi: 08.04.2024.

Özel Askerî Şirketlerin Afrika'da Güvenliğe Etkisi: Batı Afrika'daki Terör Eylemleri

Muhammad Soliman Al-Zawawy*

1. Giriş

Batı Afrika, Afrika Kıtası'ndaki diğer bölgelere kıyasla ekonomik iş birliği ve finansal entegrasyon açısından gelişmiş bir bölge olarak tarif edilmektedir. Buna göre Batı Afrika, çeşitli finansal endekslerde diğer bölgelere nazaran daha üst sıralarda yer almaktadır. Buna karşın Batı Afrika, güvenlik sektörü açısından istikrar ve entegrasyon açısından geniş çapta tehdit alanı olarak değerlendirilmektedir. Bölge, ilgili devletlerin bağımsızlığını izleyen on yıllar boyunca çeşitli düzeylerde etkin dış müdahalelere tanık olmuştur. Son yıllarda Batı Afrika'daki güvenlik mimarisinin yapısı değişmiş ve gerçekleşen askeri darbelerin ardından Fransa'nın askeri varlığına karşı büyük tepki doğmuştur.

Buna göre bu çalışmada, Afrika'nın istikrarında askeri ve güvenlik şirketlerinin rolü bakılacak ve genel olarak Batı Afrika'daki terör eylemleri ele alınacaktır.

* Dr. Orta Doğu Enstitüsü,
Sakarya Üniversitesi.

2. Değişen Güvenlik Mimarisi

Fransız birliklerinin çekilmesi ve 2020 ve 2021'de Mali'de, 2021'de Gine'de, 2022'de Burkina Faso'da ve en son 2023'te Nijer'de askeri müdahalelerin olması bölgede faaliyetlerini genişleten özel askeri ve güvenlik şirketlerinin (ÖAŞ) ortaya çıkmasına neden olunmuştur. Batılı güçler bölgeye müdahale ederken konvansiyonel askeri birliklerini kullanırken, Rusya ve Çin ise politik kontrolün sağlanması ve doğal kaynaklar üzerindeki çıkarlarını sürdürebilmeleri için ÖAŞ'lerini kullanmışlardır.¹

Uluslararası hukuka göre denetime tabi tutulabilse de bu şirketler çoğunlukla yasal sistemden bağımsız ve kendi hükümetlerinin koruması altında gizli bir şekilde çalışmaktadırlar. Son zamanlarda Batı Afrika'da birkaç olayda tanık olduğu gibi mahalli yönetimler, askeri darbe durumunda yerel veya uluslararası baskılara karşı koymak için bu özel askeri ve güvenlik şirketlerini belirli ücretler karşılığında görevlendirmişlerdir. Bu ÖAŞ'ler, paralı askerler için finansal kazanç sağlamasının yanı sıra yabancı ülkelerle bağlantılı olması ve onların çıkarlarını savunması sebebiyle Batı Afrika'daki istikrarsızlığın nedeni olarak gösterilmektedirler.

Şekil 1 Batı Afrika Bölgesi Ülkeleri²

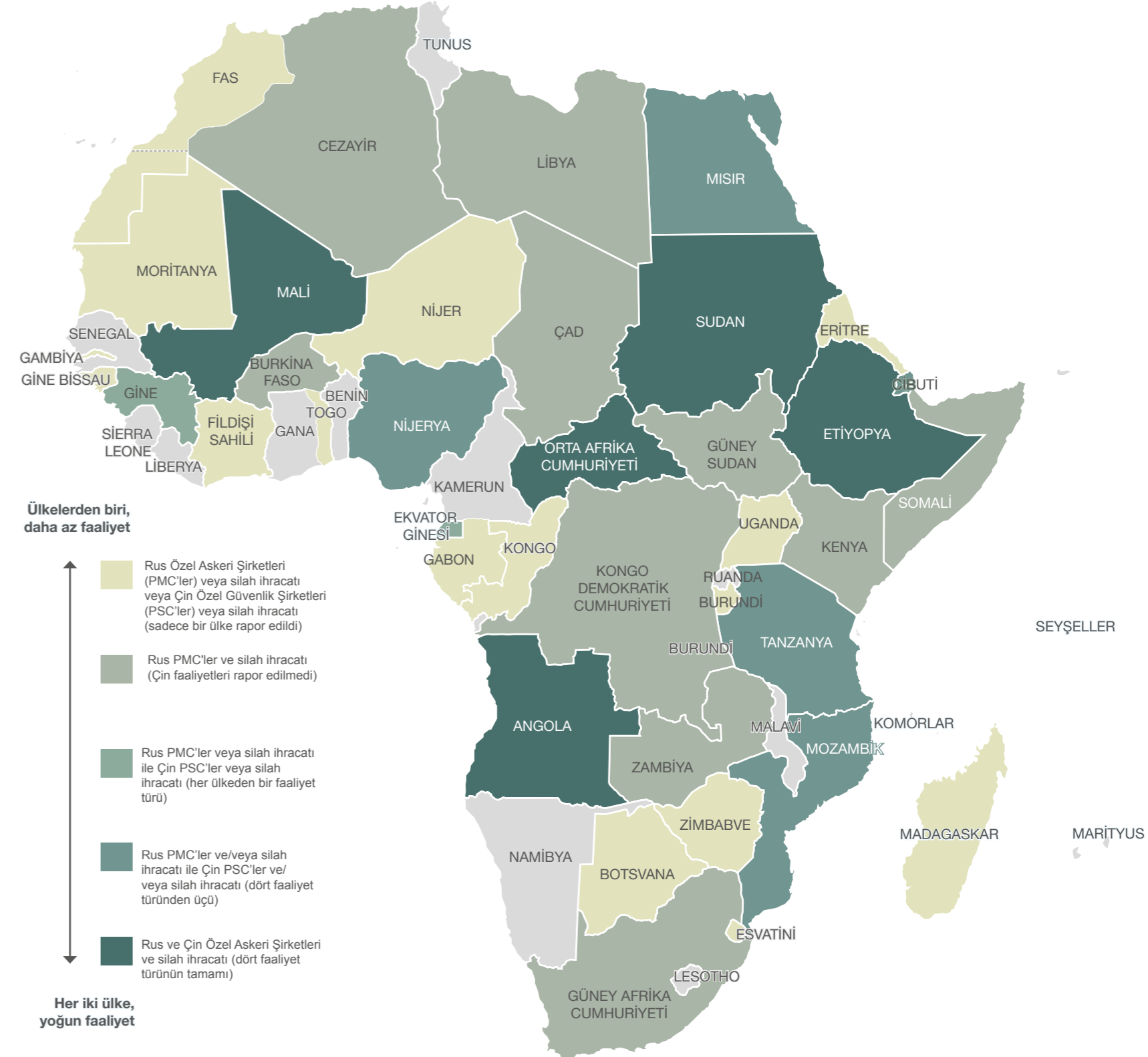
Şekil 2 Rusya ve Çin'in Afrika'ya Asker ve Güvenlik İhracatı³

¹ SIPRI (Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü) Yıllığı 2023, "Silahlı çatışmada özel askeri ve güvenlik şirketleri", <https://www.sipri.org/yearbook/2023/04>, Erişim Tarihi: 17.04.2024.

² "Batı Afrika", Britannica Ansiklopedisi, <https://www.britannica.com/place/western-Africa>, Erişim Tarihi: 17.04.2024.

³ "Çin ve Rusya'nın Afrika'ya askeri ve güvenlik ihracatının haritalanması", RAND, <https://www.rand.org/pubs/tools/TLA2045-3.html>, Erişim Tarihi: 13.12.2022.

Rusya ve Çin'in Afrika Kıtasındaki Askerî Faaliyetleri

Afrika Prigojin, "Wagner'in tahliyesi" adlı Telegram kanalında paylaşılan görüntüde, Rusya'yı Afrika dahil tüm kıtalarda "daha da büyük hale" getirdiklerini belirtti. (Kaynak: Anadolu Ajansı).

4 Alexandre Marc vd., Batı Afrika'da İstikrar ve Güvenlik Sorunu, Dünya Bankası Yayınları, 2015, ProQuesteBook.

5 "Nijer cuntası, askeri müdahale tehdidiyle karşı karşıya olan Rus grup Wagner'den yardım istiyor", Associated Press, <http://bit.ly/4ahlH4P>, Erişim Tarihi: 06.08.2023.

6 "2023'te Batı Afrika'da 1.800'den fazla terör saldırısında 4.600 kişi öldürüldü", Anadolu Ajansı, <https://shorturl.at/vHIR9>, Erişim Tarihi: 27.07.2023.

7 "Wagner grubu Afrika'da nerede ve nasıl faaliyette bulundu", Statista, <https://shorturl.at/amzCQ>, Erişim Tarihi: 24.08.2023.

8 SIPRI Yıllığı 2023, a.g.e.

Bölgedeki başlıca güvenlik tehditleri, uyuşturucu kaçakçılığı, Gine Körfezi'ndeki deniz korsanlığı, diktatörlerin ve darbe liderlerinin desteklenmesi ile mineral kaynaklardan sağlanan gelirlerin manipüle edilmesinden dini düşmanlıkların artmasına kadar çeşitlilik göstermektedir.⁴ Örneğin, geçen yıl Nijer'deki 26 Temmuz darbesinden sonra gözlemciler, darbe liderlerinin Batılı ordulardan veya Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu'nun (ECOWAS) silahlı kuvvetlerinden gelmesi üzerine muhtemel saldırılara karşı koymak için ÖAŞ'nin bölgeye intikal ettiğini ve alana yayıldığını iddia etmektedirler.

Birtakım insan hakları temsilcileri tarafından Rus paralı asker grubu Wagner'in ve buna bağlı silahlı güçlerin Mali de dâhil olmak üzere birçok Afrika ülkesinde faaliyet gösterdikleri belirtilmektedir. Örneğin Mali'ye gerçekleştirdiği ziyaret sırasında darbe lideri General Salifou Mody tarafından iletilen talep üzerine Nijer askeri cuntası, Rus paralı asker grubu Wagner'den destek istendiği ifade edilmiştir.⁵

Son zamanlarda Çin ve Rusya'ya bağlı ÖAŞ'lerin faaliyetlerine ek olarak ilgili ülkelerin çıkarlarını korumak veya desteklemek adına yerel savaşların sonuçlarını etkileyen taktiksel ya da hafif silahları ihraç ettikleri ve bu sayede Afrika'nın çeşitli bölgelerinde varlıklarını sürdürdükleri görülmektedir. Hiçbir koşulda hesap verme sorumluluğu olmayan bu şirketlerin askeri, mali ve siyasi nüfuz kazanmak için farklı Afrika ülkelerindeki zayıf devlet kapasitelerinden yararlandıkları ve faaliyet gösterdikleri değerlendirilmektedir.

2. Batı Afrika'da ÖAŞ'lerin Yaygınlaşması

Batı Afrika'da güvenlikle bağlantılı olayların yayılarak artması, ocak ayı ile 30 Haziran 2023 tarihleri arasında Burkina Faso'da 2.725, Mali'de 844, Nijer'de 77 ve Nijerya'da 70 olmak üzere terör saldırılarında yaklaşık 4.600 kişinin ölümüne neden oldukları görülmüştür.⁶ Mali'de Wagner grubu, Moura kasabasında bir kısmının El Kaide militanı olduğu iddiasıyla 500 sivil öldürmekle suçlandıkları bilinmektedir. 2023'te darbe öncesi Nijer askeri gruplarıyla Wagner grupları arasında temas kurulduğuna ilişkin gazete yazıları, makaleleri ve haberleri yayımlanmıştır.⁷ Bu sebeple Wagner gruplarının Sahraaltı Afrika'daki insan hak ihlallerini ve uluslararası insancıl hukuk ihlallerini ele alan çok sayıda iddiaları BM raporlarında inceleme konusu olmuştur.⁸

Diğer taraftan bölgede yatırım yapan, altyapı gelişimi sağlayan ve ticari faaliyetlerini artıran Çin de ÖAŞ'leri vasıtasıyla bölgeye doğrudan müdahale

le etmektedir. Bölgenin kırılğan güvenlik altyapısına bağlı olarak Çin, Batı Afrika'daki varlığını uzun vadede korumak ve stratejik bölgelere ve doğal kaynaklara erişimi sağlamak ve siyasi karar alma mekanizmalarında söz sahibi olmak için ÖAŞ'lerini kullandığı bilinmektedir. RSB Grubu (RSB Group), Moran Güvenlik Grubu (Moran Security Group) ve Patriot gibi diğer Rus ÖAŞ'leri de Afrika'da, Sahel bölgesinden Gine Körfezi'ne kadar uzanan geniş bir alanda faaliyet göstermektedirler. Bu durum, Moskova'nın konvansiyonel askeri gücünü konuşlandırmasına gerek kalmaksızın önemli bir nüfuzaya sahip olmasına imkân sağlamaktadır.

Secopex'i, Fildişi Sahili ordusunun eğitimine yardımcı olan Fransa da Afrika'daki çıkarlarını korumak amacıyla ÖAŞ'lere yatırım yapmaktadır. Fransa'nın Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde Agemira ismiyle etkin bir şekilde faaliyet gösteren güvenlik şirketleri de bulunmaktadır. Birleşik Krallık'ın Aegis Savunma Hizmetleri (Aegis Defense Services) şirketinin geçmiş dönemlerde 18 Afrika ülkesinde faaliyet göstermiş olduğu tahmin edilirken, G4S, Erinys ve Olive Grubu (Olive Group) da Afrika'da hâlen faaliyetlerini sürdürdüğü bilinmektedir.

ABD'nin askeri şirketlerinin ordu operasyonları kapsamında daha aktif olmalarının yanı sıra MPRI, CACI International, Academy (eski adıyla Blackwater) ve DynCorp gibi 2000'li yıllardan beri Afrika'da faaliyet gösteren şirketleri de bulunmaktadır. Nijer'de AdvanFort isimli Amerikan şirketi, Doğu ve Batı Afrika'da korsanlığa karşı deniz koruması sağladığını iddia etmektedir. Diğer taraftan, Almanya'nın Xeless ve Asgaard isimli şirketleri de Afrika'da faaliyet göstermektedirler.⁹

3. İleriye Dönük Güçlükler

Batı Afrika bölgesinde dış müdahalelerin artmasına yol açabilecek çeşitli faktörler bulunmaktadır. Askeri darbeleri müteakiben Batı Afrika'da bölgesel sistem için güvenlik yapısının oluşturulamaması, ECOWAS'ın birliğini ve bütünlüğünü tehdit etmektedir. Afrika'da özel güvenlik şirketlerinin sayısının artması, askeri darbe eğilimlerine cesaret vermektedir. Bu sebeple Afrika'da özel güvenlik şirketlerinin karşı tehdit mekanizmalarını engellemek konusunda cesaretini güçlendirmesi beklenmektedir.

Batı Afrika ülkelerinde askeri darbe liderlerinin, dayanışma içinde olduğu özel güvenlik ve askeri şirketlerin koruması altına girmeleri ve cezai yaptırımlara maruz kalmamaları, daha fazla darbe girişimlerinde bulunmalarına veya diğer askeri liderlerin kendi rejimlerini devirmeye cesaret etmelerine neden olmaktadır. Bu türden askeri şirketlerin nitelikleri para

için çalıştıkları, bölgeye yabancı oldukları ve yerel toplumla aynı değerlere ve ahlaki sisteme sahip olmadıkları göz önüne alındığında, onları katliam yapmaya ve kan dökmeye daha yatkın hâle getirmektedir.

4. Sonuç

Afrika'da bireylerin ve kurumların korumasına yönelik talebin artması özel askeri şirketlere duyulan ihtiyacı artırmaktadır. Bu yüzden özel askeri şirketler için ideal ortam oluşmaktadır. Bu ortamın oluşması özel güvenlik şirketlerinin yolsuzluk, tiranlık ve gerekli cezalardan kaçıp kurtulma süreçlerini güçlendirmektedir. Güvenliğin olmadığı, huzursuzluğun ve çatışmanın çok olduğu bu ortamlar özel askeri şirketlerin kendi ekosistemlerini kurmalarına neden olmaktadır. Bu şirketlerin küresel güçlerin çıkarlarına uygun olarak davranması da bölgede istikrarsızlığın artmasına bir diğer sebeptir. Bu durum küresel rekabet halindeki ülkeler arasında vekâlet savaşlarının artmasına da neden olmaktadır.

Elbette ki bu durumun mağdurları Batı Afrika ülkelerindeki bireyler ve halklar olmaktadır. Bu ortamda yerel ve bölgesel güçlerin terör faaliyetleri artmaktadır. Mağdur olan yerel halk, özel askeri şirketlerin verdikleri yüksek maaşa yönelmekte ve güvenlik şirketlerine intisap etmektedir. Bu sebeple Afrika'da özel güvenlik şirketlerinin varlığı genel orduların alternatifi haline gelmekte ve bu durumun uzun vadede bölgesel güvenliği ve barışı zedelemesi beklenmektedir.

Esasen Afrika'daki güvenlik şirketlerinin varlığı, onlara destek veren ülkelerin çıkarlarıyla ilgilidir. Bu durum, yerel nüfusun ilgili ülkelerin çıkarlarına bağlı kılmakta, dış güçlerin mübadelelerine ve anlaşmalarına bağımlı hâle getirmekte, yerel varlıkların yağmalanmasına ve ülkelerin içişlerine ya da siyasi karar alma süreçlerine müdahale etmesine imkân sağlamaktadır.

Bölgede üstün bir otoritenin bulunmaması ve uluslararası örgütlerin etkisinin azalması, Batı Afrika ülkelerindeki kurumsal ve yapısal reforma ilişkin süreci engellemekte ve yönetme kabiliyetinin zayıflamasına neden olmaktadır. Afrika'da bu süreç, ister istemez dağılma ve çöküş unsurlarına neden olabileceği ve toplumsal karışıklık ile silahlı çatışmalara yol açabileceği değerlendirilmektedir.

⁹ "Özel askeri şirketler Afrika'da genişlemeye devam ediyor". NE Global, <https://shorturl.at/GIY46>, Erişim Tarihi: 31.08.2023.

Afrika Perspektifinden Savunma Sanayi: Yeni Trendler

Abdullah Uçak*

1. Giriş

Türkiye'nin 100. kuruluş yıl dönümünde savunma sanayi alanında önemli çalışmaların yapıldığı ve devrim niteliğindeki projelere imza atıldığı görülmektedir. TUSAŞ'ın geliştirdiği jet motorlu ANKA-3; düşük görünürlüğe sahip, keşif, gözetleme ve istihbarat görevlerinin yanında hava-kara, hava-hava operasyonları için tasarlanan insansız hava aracı 28 Aralık 2023 tarihinde ilk uçuşunu gerçekleştirmiştir. Bunun yanında, Türkiye'nin ilk jet eğitim ve hafif taarruz uçağı olma özelliğine sahip HÜRJET, 25 Nisan 2023 tarihinde ilk uçuşunu başarılı bir şekilde yapmıştır. ANKA-3 ve HÜRJET platformları, askerî operasyonlarda üstünlük sağlamanın yanında geliştirilen teknolojilerin diğer ülkelere aktarımıyla uluslararası ilişkilerin gelişmesinde de savunma sanayi diplomasisinin ayrı bir yeri bulunmaktadır.

Türkiye İhracatçılar Meclisi verilerine istinaden savunma ve havacılık ihracatı, bir önceki yıla göre yaklaşık yüzde 27 artarak 5,5 milyar dolarlık ihracat gerçekleştirilmiştir. 170 ülkeye 230'dan fazla savunma sanayi platformunun ihracatı yapılmıştır. Bu platformların başında insansız hava araçları, zırhlı araçlar, deniz platformları, mühimmat ve silah sistemleri gibi ekipmanlar gelmektedir.

* İstanbul Medeniyet Üniversitesi,
Uluslararası İlişkiler Doktora Öğrencisi,
abdullahucak41@gmail.com

IDEF IDEF'23 Kapanış Töreni
(Kaynak: Anadolu Ajansı).

¹ Ahmet Alemdar, "Afrika'nın savunma ve güvenlik anlayışında Türk savunma sanayii etkisi", Kriter Dergi, Erişim Tarihi: 17.04.2024.

Özellikle 2023 yılında, Afrika ülkelerinin savunma ve güvenlik ihtiyaçlarının karşılanmasında Türk savunma sanayi aktif bir rol oynamıştır. İhraç edilen platformların yanında bakım eğitimlerinin verilmesi, pilot ve operatör eğitimlerinin karşılanması, Afrika ülkelerindeki savunma sanayinin gelişmesine yönelik mühendislik eğitiminin verilmesi veyahut stajlar, konferanslar gibi bilgilendirici toplantıların yapılması Türkiye'nin Afrika'da savunma sanayi diplomasisini aktif bir şekilde kullandığını göstermektedir.

Bu çalışmada, 2023 yılında Afrika'da gerçekleşen savunma sanayi ihracat kalemleri incelenerek, söz konusu satışların ülkelerarası ilişkilere nasıl etki ettiği değerlendirilecektir.

2. 2023 Yılı Verilerine Göre Afrika'ya Yapılan Savunma Sanayi İhracatı

Afrika'nın birçok bölgesinde farklı yoğunluklarda silahlı çatışmalar yaşanmaktadır. Günümüzde, kıtanın 44 farklı ülkesinde silahlı çatışmalar hâlihazırda devam etmektedir.¹ Afrika ülkeleri, söz konusu çatışmalarda üstünlük sağlamak için savunma sanayi ekipmanlarına ihtiyaç duymaktadır. Türkiye, söz konusu ihtiyaçlara karşılık verme konusunda hızlı aksiyon alabilen bir ülke konumundadır. Bunun en önemli sebebi, Türkiye'nin özellikle 2010 sonrasında kıtada varlık göstermesidir. Açılan büyükelçilikler, TİKA ofisleri, Yunus Emre Enstitüsü'nün kurumları, Maarif Okulları ve savunma sanayi firmalarının Afrika'da faaliyete geçen ofisleri, Türkiye'nin kıtada etkin bir diplomasi yürütmesine imkân sağlamıştır. Ayrıca, Afrika'da ve Türkiye'de gerçekleştirilen savunma sanayi fuarları da çok büyük öneme sahiptir. Bu fuarlar kapsamında Türkiye savunma sanayindeki tecrübelerini, katılım sağlayan Afrikalı askerlere sunmaktadır. Bununla birlikte söz konusu fuarlar, iş birliklerinin yapılması için iyi bir başlangıç noktası niteliğindedir. Gerçekleştirilen çalışmaların neticesinde 2023 yılı, savunma sanayi için ihracat rekoruna imza atıldığı bir yıl olmuştur.

16-18 Şubat 2024 tarihlerinde gerçekleştirilen "Savunma ve Havacılık Sanayinde Küresel Stratejiler Konferansı"nda sunum yapan Savunma Sanayi Başkanı Prof. Dr. Haluk Görgün, Baykar'ın 1,7 milyar dolar, Türk Havacılık ve Uzay Sanayi'nin 864 milyon dolar, Makine ve Kimya Endüstrisi'nin 439 milyon dolar, TEI'nin 337 milyon dolar, BMC'nin 255 milyon dolar, Roketsan'ın 161 milyon dolar, RAM Dış Ticaret'in 160 milyon dolar, Pratt&Whitney THY Teknik'in 111 milyon dolar, ASELSAN'ın 108 milyon dolar ve SYS firmasının 104 milyon dolar tutarında ihracat gerçekleştirdiğini be-

lirtmiştir.² 2022 yılında yaklaşık 4.3 milyar dolar olan ihracat, 2023 yılında yüzde 27 artmıştır.

3. İhracatla Gelen İş Birlikleri

Türk savunma sanayi firmaları, 2023 yılında Afrika ülkelerine gerçekleştirdiği ihracatın yanında kıta ülkelerine yıl boyunca ziyaretler gerçekleştirerek, söz konusu ülkelerin savunma sanayi ihtiyacına yönelik çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Bu kapsamda, Türk Havacılık ve Uzay Sanayi Ağustos 2023'te Nijerya'da düzenlenen Nijerya Güvenlik Fuarı'na (NISEC EXPO) katılım sağlayarak, ürettiği savunma sanayi ekipmanlarını Afrikalı yetkililere sunmuştur.³ Bunun yanında Senegal'in Başkenti Dakar'da düzenlenen Afrika Hava Kuvvetleri Forumu'na (Africa Air Force Forum) Türkiye'nin en büyük savunma sanayi firmaları arasında yer alan ASELSAN, HAVELSAN ve TUSAŞ gibi firmalar katılım sağlayarak, Afrikalı yetkililerle yakın temas kurmuşlardır.

2023 yılında Afrika'da gerçekleştirilen fuar ve etkinliklerin yanında Türkiye'de gerçekleşen savunma sanayi fuarlarına da Afrika'dan yoğun katılım sağlandığı gözlemlenmiştir. 25-28 Temmuz 2023 tarihleri arasında İstanbul'da Cumhurbaşkanlığı himayesinde gerçekleştirilen Uluslararası Savunma Sanayi Fuarı IDEF'23'e (International Defence Industry Fair) Afrika'dan birçok ülkenin Hava Kuvvetleri, Kara Kuvvetleri, Deniz Kuvvetleri gibi askerî kurumlardan üst düzey katılım sağlayarak Türkiye'nin savunma sanayi birikimini yakından gözlemlene fırsatı elde etmişlerdir.⁴

Türkiye'nin 2023 yılında Afrika'ya gerçekleştirdiği ihracatın yanında yıl boyu kıtada gerçekleşen savunma sanayi etkinliklerine katılım sağlaması, kıta ülkeleriyle ilişkilerinin genişlemesine imkân sağlamıştır. Önceki yıllarda daha çok Rus menşeli savunma ekipmanları tedariki gerçekleştirirken, Türkiye'nin Afrika'daki varlığının artması, yeni büyükelçiliklerin açılması, Türkiye Maarif Vakfı, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığının çalışmaları, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığının Afrika kıtasından öğrenci getirerek, Türkiye'de burslu eğitim almasına imkân sağlaması, Türk sivil toplum kuruluşlarının yıl boyunca Afrika'da gerçekleştirdiği insani yardım organizasyonları, kıta ülkelerinde Türkiye'ye karşı olumlu bakış açılarının gelişmesine imkân sağlamıştır. Türkiye'nin kıtadaki varlığı hem ticaretteki hacminin artmasına hem de sahada kendini kanıtlamış savunma sanayi ekipmanlarının daha çok ilgi görmesine neden olmuştur.

² *Savunma Sanayist*, "Küllüye'deki toplantıdan yerli uçak gemisi kararı çıktı", 03.01.2024, Erişim Tarihi: 16.04.2024.

³ *Nisec Expo*, "Nigeria Security Exhibition and Conference", Erişim Tarihi: 17.04.2024.

⁴ *IDEF'23*, "16'ncı Uluslararası Savunma Sanayii Fuarı", Katılımcı Listesi, Erişim Tarihi: 17.04.2024.

4. Sonuç

Türkiye'nin 2023 yılı itibarıyla Afrika kıtasına yönelik savunma sanayi alanında gerçekleştirdiği ihracat ile bu ihracatın Türkiye'nin kıta ilişkilerini yeniden tanzim ettiği görülmüştür.

Türkiye, 2000'li yıllardan itibaren Afrika kıtası özelinde ikili ilişkilerin gelişmesi için birçok adım atmıştır. Bu gelişme, Afrika ülkelerinin savunma sanayi ekipman tedarikinde Türk menşeli ürünlerin seçilmesinde büyük katkı sağlamıştır. Bunun sonucunda 2023 yılında birçok Afrika ülkesi Türkiye'nin ürettiği ekipmanları tedarik etmiştir. Başta insansız hava aracı ve ekipmanları olmak üzere kara araçları, savunma ekipmanları gibi birçok ürün Afrika'daki ülkeler tarafından tercih edilmişlerdir.

Türkiye'nin savunma sanayi alanındaki tecrübelerini Afrika ülkeleriyle çeşitli projeler kapsamında paylaşması, kıta ülkeleriyle ilişkilerin gelişmesine olumlu katkı sunduğu açıktır. Söz konusu ilişkilerin daha da geliştirilmesine yönelik savunma sanayi diplomasisi kapsamında yeni çalışmalar yapılacağı öngörülmektedir.

İlişkilerin gelişmesinin amaçlandığı ülkelerde Türk savunma sanayi firmalarının yerel ofisler açmasının ilişkilerin gelişmesinde önemli bir araç olacağı değerlendirilmektedir. Ofislerin açılmasıyla söz konusu ülkelerin yerel savunma sanayilerinin gelişmesine imkân sağlayacağı açıktır. Bununla birlikte ihracatın gerçekleştiği ülkelerde çeşitli mühendislik çalışmalarının yerelden temin edilmesi, bilgi ve tecrübe paylaşımının gerçekleşmesi de ikili ilişkilerin gelişmesine katkı sunacağı beklenmektedir.

Afrika'daki teknik üniversitelerde eğitim gören mühendislik öğrencilerinin belli projeler kapsamında Türkiye'de staj, işbaşı eğitimi ve mühendislik geliştirme çalışmaları kapsamında eğitim görmeleri ve bu tecrübelerini kendi ülkelerinde kullanmaları da Türkiye ile Afrika ülkeleri arasındaki iş birliklerinin ve ilişkilerinin gelişmesine destek olacağı değerlendirilmektedir.

Son olarak Afrika ülkelerinde Türk büyükelçilikleri bünyesinde Savunma Sanayi Ataşeleri kadrolarının açılması ve savunma sanayinde tecrübeli kişilerin Ataşe/Müşavir olarak stratejik öneme sahip ülkelerde çalışmalar gerçekleştirmesi de ülkelerarası ilişkilerin gelişmesi için stratejik bir adım olarak görülmektedir.

Buna göre Türkiye'nin Afrika'ya yönelik 2023 yılında gerçekleştirmiş olduğu savunma sanayi ekipmanları ihracatının Afrika ülkeleriyle ilişkilerini geliştirdiği ve olumlu katkı sağladığı değerlendirilmektedir.

2023'te Türkiye'nin Afrika ile Savunma Sanayi ve Güvenlik İş Birlikleri

Tunç Demirtaş*

1. Giriş

Afrika, jeopolitik olarak stratejik önemi yüksek bir kıta olmakla birlikte küresel sistemde yerini ve önemini giderek artırmaktadır. Bunun yanı sıra kıta üzerinde gerçekleşen askeri müdahaleler, terör örgütleri faaliyetleri, etnik kökene dayanan çatışmalar, neo-kolonyalizme karşı ve kaynaklarını korumaya yönelik mücadeleler gibi nedenler kıtadaki meydan okumaları ve güvenlik zorluklarını artırmaktadır. Öte yandan Afrika ülkelerinin geçmişten gelen Batılı ülkeler ile “zaruri” güvenlik ortaklıklarının ihtiyaçlarına cevap verme konusunda yetersiz kalması Kıta ülkelerini alternatif arayışlara ve yeni ortaklıklara yöneltmektedir.

Bu kapsamda terörle mücadele başta olmak üzere keşif, gözetleme ve istihbarat paylaşımı, askeri eğitim, kapasite artırımı, kara, hava ve deniz platformları ile savunma sanayi ürünlerinin transferleri Afrika ile Türkiye arasında son yıllarda olduğu gibi 2023 yılında da dikkat çekmektedir.

Bu çalışmada 2023 yılında Türkiye-Afrika ilişkilerinin savunma sanayi alanındaki iş birlikleri, Afrika ülkelerinin savunma ihtiyaçları ve Türkiye ile savunma sanayi ortaklığı, güvenlik dinamikleri kapsamında potansiyel etkiler ele alınarak Afrika ülkelerinin savunma ve güvenlik ihtiyaçlarına Türkiye'nin savunma sanayi ürünlerinin katkıları değerlendirilecektir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Mersin Üniversitesi,
Uluslararası İlişkiler
demirtastunc@gmail.com

2. 2023'teki Gelişmeler ve İş Birlikleri

Afrika kıtası karmaşık ve sürekli değişen bir güvenlik ortamına sahiptir. Kıtada yaşanan çatışmalar, terör tehditleri ve korsanlık faaliyetleri nedeniyle Afrika ülkeleri istikrar sağlamak için daha güvenilir ve düşük maliyet oluşturan askeri çözümler için arayışlara girmektedir. Dolayısıyla bu arayış, 2023 yılında Afrika'nın güvenlik mimarisinin önemli bir savunma ortağı olma yolunda ilerleyen ve savunma sanayi çözümlerinde büyük ilerleme kaydeden Türkiye, Afrika'nın ihtiyaç duyduğu savunma sektörü için verimli bir zemin oluşturmuştur.

Geleneksel silah tedarikçilerinin aksine Türkiye, savunma ihracatına siyasi veya ekonomik zorunluluklar getirmeyerek bu alanda ilişkilerini oluşturmaya 2023 yılında da devam etmiştir. Bu durum, Afrika ülkeleri ile daha esnek bir ilişkiyi teşvik ederek muhatap devletlerin egemenliklerini desteklerken güvenlik ihtiyaçlarını karşılamalarına da olanak tanımaktadır. Bu kapsamda Türkiye savunma sanayi iş birliği açısından Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Fransa, İngiltere, Rusya ve Çin gibi ülkelerin aksine daha uyumlu bir ortak olarak dikkat çekmektedir.

Türkiye'nin Afrika'ya olan ilgisi ve aynı şekilde kıta ülkelerinden almış olduğu karşılık, diplomatik varlığının yanı sıra savunma ve güvenlik de dahil olmak üzere çeşitli alanlarda genişlemesine imkân tanımaktadır. Nitekim Afrika'daki Türk Büyükelçiliklerinin sayısı 2023'te 44 olarak dikkat çekmektedir.¹ Bu durum, Afrika'da ikili ilişkilerin güçlendirilmesine stratejik olarak odaklanıldığını göstermektedir. Dolayısıyla Afrika'daki Türk Büyükelçiliklerinin mevcudiyetinin artması aynı zamanda potansiyel savunma sanayi ihtiyacı olan ülkeler ile doğrudan etkileşime kapı aralamaktadır. Bu durum, bölgesel güvenlik kaygılarının daha derinlemesine anlaşılmasına olanak tanımaktadır.

Türkiye ile Afrika arasındaki ticaret 2022 yılında 5,4 milyar dolardan 40 milyar doların üzerine çıkmıştır. Ayrıca ticari kazanca paralel olarak Türk savunma sanayi son yıllarda önemli ölçüde büyüme göstermiştir. Savunma ve havacılık ihracatı 2023'te yüzde 27 oranında artış göstererek rekor kırmış ve bu sektördeki ihracat 5,5 milyar dolara ulaşmıştır.² Bu yükseliş, kısmen Suriye, Libya, Dağlık Karabağ ve Ukrayna gibi krizlerde başarılı bir şekilde test edilen Türk savunma ürünlerinin teknolojisinin uluslararası alanda tanınmasından kaynaklanmaktadır. Söz konusu tecrübeler, Türk askeri teçhizatının değerini, güvenilirliğini ve etkinliğini ortaya koymuş ve bu teçhizatı özellikle daha sınırlı savunma kaynaklarına sahip olan Afrika ülkeleri için cazip hâle getirmiştir.

¹ Teresa Pinto, "Turkey's push for influence in Africa is working", GIS Reports, 09.04.2024, <https://www.gisreportsonline.com/r/turkey-influence-africa/>, Erişim Tarihi: 24.05.2024.

² Ibid.

Tablo 1: Afrika Ülkelerine Teslim Edilen Türk Savunma Sanayii Ürünleri (2023)³
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Afrika Ülkelerine Gerçekleştirilen İhracatlarda Öne Çıkan Ülkeler / Çözümler			
Ülke	Kara Kuvvetleri	Deniz Kuvvetleri	Hava Kuvvetleri
Uganda			TOGAN Gözcü İHA - STM
Nijer			HÜRKUŞ Uçağı
Somali			Bayraktar TB2 İHA
Çad	Nurol Yörük TTZA		ANKA İHA AKSUNGUR İHA HÜRKUŞ-C Taarruz Uçağı (MAM-L ile Cirit füzesi)
Senegal	Hızır II TTZA Katmerciler		
Tunus	Katmerciler tank taşıyıcı lowbed treyler		Anka-S İHA
Fildişi Sahili	Otokar Cobra II TTZA Nurol Ilgaz TTZA		
Burkina Faso	Nurol Ejder Yalçın TTZA Nurol Ejder 6x6 ZPT		Bayraktar TB2 SİHA Bayraktar AKINCI TİHA
Mali			Bayraktar TB2 SİHA
Nijerya	Yörük 4x4 Hafif Taktik Zırhlı Araç	Dearsan / Tuzla Sınıfı Hücumbot Dearsan / NNS ARADU firkateyni modernizasyonu	T129 Atak Helikopteri (Cirit füzesi) Bayraktar TB2 İHA (MAM-L/C) TOGAN Gözcü İHA – STM BAHA BİHA- Havelsan
Etiyopya			Bayraktar TB2 Bayraktar AKINCI TİHA
Cibuti			Bayraktar TB2
Açıklanmayan Afrika Ülkeleri			Bulut- altı İHA

³ "Nurol makina to export 13 armoured vehicles to Nigeria for border security project", 2024, Military Africa, 29.01.2024, <https://www.military.africa/2024/01/nurol-makina-to-export-13-armoured-vehicles-to-nigeria-for-border-security-project/>, Erişim Tarihi: 24.05.2024; "Turkey strengthens TAls with African military | times aerospace", 15.11.2023, <https://www.timesaerospace.aero/features/defence/turkey-strengthens-tais-with-african-military>, Erişim Tarihi: 24.05.2024

Tablo 1'de görüldüğü üzere Çad, 2023 yılında üç adet Hürkuş hafif taarruz uçağı, iki adet ANKA insansız hava aracı (İHA) ve bir adet Aksungur İHA satın alarak Türk savunma ürünlerinin önemli bir alıcısı hâline gelmiştir. Benzer şekilde Nijerya'nın de iki adet Hürkuş uçağı satın aldığı görülmektedir. Bu alımlar, her iki ülkenin de bölgesel güvenlik sorunlarıyla mücadelede kritik önem taşıyan hava gözetleme ve savaş yeteneklerini güçlendirmektedir. Bununla birlikte Tunus'un 2023 yılında beş adet ANKA-SİHA satın alması, istihbarat toplama ve sınır güvenliğini sağlamaya yönelik kapasitesini artırmaktadır. Orta irtifaya sahip ve uzun ömürlü olan bu İHA'lar, geniş kara ve deniz sınırlarının izlenmesi için uygun maliyetli alternatifler sunmakta ve Türkiye'yi önemli bir savunma ortağı hâline getirmiştir.⁴

Öte yandan Nijerya, 2023'te Türkiye'nin en büyük savunma ortağı olmuştur. Altı adet TAI T-129 ATAK helikopterinin satın alınmasıyla yapılan büyük anlaşma, Nijerya'nın hava saldırı kabiliyetini büyük ölçüde artırmaktadır. Ayrıca 13 adet Yörük 4x4 hafif taktik zırhlı aracın satın alınması Nijerya'nın kara unsurları kabiliyetini güçlendirmektedir. Akıncı İHA'ları ve TOGAN İHA'larının satın alınacağı yönündeki söylentilerin doğrulanması söz konusu olursa, Nijerya'nın hava gücü ve istihbarat toplama kabiliyetleri modernize edilecektir. Ayrıca Nijerya Donanması'na ait OPV 76 açık deniz devriye gemisinin geliştirilmesi, Türkiye'nin çeşitli savunma alanlarında kapsamlı çözümler sağlama becerisini ortaya koymaktadır.⁵

Türkiye, doğrudan savunma sanayi transferlerinin yanı sıra ortak girişimler ve bilgi aktarımı yoluyla teknolojik iş birliğini geliştirmeyi hedeflemektedir. Türk Havacılık ve Uzay Sanayi (TUSAŞ) ile Mısır'ın Arap Sanayileşme Örgütü (AOI) arasında Aralık 2023'te yapılan anlaşma bunu göstermektedir. Bu iş birliği, havacılık ve uzay ve askeri endüstrilerdeki birleşik üretim tesislerine ve bilgi paylaşımına yol açabilecek iş birliği projelerini ve teknoloji transferi fırsatlarını araştırmayı amaçlamaktadır.

4. Bölgesel Güvenlik Dinamikleri İçin Potansiyel Etkiler

Türkiye'nin Afrika'nın savunma ve güvenlik sektöründe artan rolü, bölgesel güvenlik dinamikleri açısından önemli sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Öncelikle Türk savunma sanayi ürünlerinin sahaya girişi, Afrika genelinde askeri modernizasyon dalgasını tetikleme potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla Türk savunma sanayi ürünlerine sahip olan Afrika ülkeleri güvenlik tehditlerine karşı yeteneklerini geliştirebilecek araçlara da bu kapsamda erişebilmektedir. Türkiye'nin gelişen savunma ortaklıkları Afrika'nın mevcut jeopolitiğini etkileme potansiyeline de sahiptir.

4 age.

5 age.

(Kaynak: Anadolu Ajansı).

ABD, Fransa ve Rusya gibi Afrika'daki geleneksel savunma tedarikçileri 2023 yılında daha fazla rekabetle karşı karşıya kalmıştır. Bu durum, Kıta genelinde daha çeşitli bir güvenlik ortamının oluşmasına imkân tanımaktadır. Ayrıca Türkiye ile Afrika hükümetleri arasındaki savunma ve güvenlik anlaşmaları, Afrika'da güvenlik ortamına katkı sağlama potansiyeline sahiptirler.

5. Sonuç

Türkiye'nin savunma ve güvenlik sektörü, 2023 yılında da Afrika'da sağlanması hedeflenen güvenlik ortamının önemli bir katılımcısı olmuştur. Stratejik konumlanma, uygun maliyet ve teknoloji rekabet avantajı ve gelişen iş birliklerinin birleşimi bu genişlemeyi hızlandırmıştır. Bu eğilim, Afrika ülkelerinin ordularını modernleştirmelerine ve savunma tedarikçilerini çeşitlendirmelerine olanak tanıırken, aynı zamanda terörle mücadele konusu başta olmak üzere güvenlik tehditlerine karşı da kapasiteyi güçlendirmektedir.

Nitekim Türkiye'nin 2023 yılında Afrika'da savunma sanayi girişimleri, Türkiye'nin sadece bölgesel güç olmanın ötesinde küresel çapta daha fazla etkin rol oynamasını mümkün kılmaktadır. Ayrıca 2023 yılında Türkiye'nin Afrika'daki varlığının temel sebebi askeri olarak varlık göstermek ya da direkt olarak ekonomik kazanç sağlamaktan ziyade "önce insan ve güvenlik" düsturuyla bir ortaklık ve iş birliği ruhu taşımaktadır. Bu ruh ile Türkiye'nin kıta ülkeleri ile daha yakın iş birlikleri oluşturma potansiyeli ortaya çıkarak 2023 yılında Türkiye'nin Afrika politikasının farklı alanlarda daha fazla çeşitlenmesine olanak sağlamaktadır.

Afrika'nın Birleşmiş Milletler'deki Temsili ve Katılımı: Eleştirel Analiz

Abdallah Imam Haruna*

1. Giriş

Afrika'nın Birleşmiş Milletler (BM) ile olan tarihsel ilişkisinin karmaşık ve çok yönlü yörüngesi, Afrika'daki farklı siyasi, ekonomik ve sosyal ortamın bir yansımasıdır. Kıta, BM ile yoğun olarak ilgilenmekte ve çeşitli zorlukları ele almak ve küresel sahnede çıkarlarını ilerletmek için BM platformunun avantajından yararlanmaktadır. Afrika'nın 2023'te BM'deki temsili ve katılımını analiz etmek için diplomatik çabalar, bölgesel iş birliği ve Kıta'nın BM çerçevesindeki öncelikleri de dâhil olmak üzere birçok kilit faktörün dikkate alınması gerekmektedir.

1960'larda Afrika'da sömürgeciliğin sona ermesinin ardından, bağımsızlığını yeni kazanan çok sayıda ülke sadece BM ile aktif olarak etkileşime geçmekle kalmamış, aynı zamanda başta barış gücü operasyonları olmak üzere önemli katkılarda bulunmuştur.¹ BM'nin ilk barış gücü misyonu, BM Güvenlik Konseyi'nin İsrail ile Arap komşuları arasındaki Ateşkes Anlaşması'nı denetlemek için BM askeri gözlemcilerinin Orta Doğu'da konuşlandırılmasının onaylanmasının ardından 1948'de başlatılmıştır.² O tarihten bu yana BM, çok sayıda Afrika ülkesinin katılımıyla 70'ten fazla barış gücü misyonunu gerçekleştirmiştir.

Kıta'daki güvenlik uzmanlarının belirttiği gibi BM, Afrika'da barış gücü misyonu için 50 binden fazla asker konuşlandırırken Afrika ülkeleri tarafından yönetilen operasyonlar için ise birkaç bin asker görevlendirmiştir.³ Bunun bir örneği de BM tarafından yetkilendirilen ve finanse edilen Afrika Birliği Somali Misyonu'dur (AMISOM).⁴ Afrika'nın, BM barış gücü operas-

* Dr. Kıdemli Öğretmen, National College of Defence Studies, Ghana
abdallahimamharuna@gmail.com

¹ "Afrika ve BM arasındaki ilişki: Hayal kırıklığından daha etkili bir iş birliğine", *Konferans Raporu*, Tarrytown, New York, 20-21 Haziran 2008.

² "BM Barış Gücü: 70 yıllık hizmet ve fedakârlık",
<https://peacekeeping.un.org/en/peacekeeping-70-years-of-service-sacrifice#:~:text=The%20first%20UN%20peacekeeping%20mission,Israel%20and%20its%20Arab%20neighbours>, Erişim Tarihi: 14.04.2024.

³ Claire Klobucista ve Mariel Ferragamo, "Afrika'da barış gücünün rolü", *Dış İlişkiler Konseyi*, 12 Aralık 2023.

⁴ "AMISOM: Afrika Birliği Somali misyonu",
<https://amisom-au.org/>, Erişim Tarihi: 14.04.2024.

yonlarına sağladığı önemli katkı ve BM içindeki en büyük bölgesel grup statüsüne sahip olması göz önüne alındığında, BM Güvenlik Konseyi'nin daimi bir üyesi olarak temsil edilmesi gerektiği açıktır.

Buna göre bu çalışmanın amacı, Kıta'nın gelişen rolüne, zorluklarına ve fırsatlarına vurgu yaparak, Afrika'nın BM sistemine katılımına ilişkin eleştirel bir analiz yapmaktır.

2. Birleşmiş Milletler'deki Afrika Grubu

Afrika Grubu, 54 üyesi veya BM üyelerinin yüzde 28'ini oluşturan üye sayısı ile üyelik bakımından en büyük bölgesel gruptur. Grup, BM bünyesindeki beş bölgesel gruptan biridir.⁵ Toprakları, adından neşet eden Kıta ile uyumludur. Bu yönü ile türünün tek bölgesel grubu hüviyetindedir. Üzerinde bulunduğu toprakların tamamı Afrika'dadır. Güvenlik Konseyi'ndeki üç üyenin tamamı Afrika Grubu'nun daimî olmayan üyeleri için ayrılmıştır. Buna ilave olarak grubun Ekonomik ve Sosyal Konsey'de 14 ve İnsan Hakları Kurulu'nda 13 üyeliği bulunmaktadır. Grup, BM Genel Kurulu Başkanı'nın seçimi için rotasyon sonucunda sonu '4' ve '9' ile biten yıllarında kendi üye devletlerinin vatandaşlarının seçiminden sorumlu olmaktadır. Son olarak Nijeryalı Tijjani Muhammad Bande 2019 yılında bu görev için seçilmiştir.⁶ Afrika Grubu ve Batı Avrupa ile Diğer Devletler Grubu (WEOG) 1964'te Güney Afrika'yı reddetmişlerdir.⁷ Ancak Güney Afrika'ya mahsus ırkçı ayrımcılık düşüncesini barındıran Apartheid rejiminin çöküşünden sonra Güney Afrika, Afrika Grubu'nun üyesi hâline gelmiştir.

BM'deki diğer bölgesel gruplarda olduğu gibi Afrika Grubu da bölgesel ve uluslararası sorunlarla ilgilenen, ancak bağlayıcı olmayan bir diyalog grubudur. Bunun yanı sıra grup, Afrika kıtasından adaylar belirleyerek BM'nin çeşitli organlarında üye dağılımına da yardımcı olmaktadır. Grup, bölgedeki üye devletlerin çıkarlarının ilerletilmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Üyelerin özellikle Afrika'yı ve bir bütün olarak dünyayı etkileyen konularda görüşlerini ifade etmeleri ve fikir alışverişinde bulunmaları için tartışma forumu sağlamaktadır. Uluslararası forumlarda tartışılan bölgesel ve küresel öneme sahip konuları takip etmekte, önemli sorunlarla ilgili olarak görüş belirtmekte, fikir birliğini geliştirmekte ve Kıta'nın ortak duruşunu yansıtan açıklamaları hazırlamaktadır. Afrika Grubu'nun çabalarıyla, BM'nin en üretken eski genel sekreterlerinden ikisine sahip olduğunu da belirtmekte fayda vardır. Örneğin Mısır'dan Butros Gali (Boutros Boutros-Ghali) ve Gana'dan Kofi Annan bunlardan bazılarıdır. Şu anda Afrika Grubu'nun Güvenlik Konseyi'nde daimî olmayan üç sandalyesi bulunmaktadır.⁸ Ga-

⁵ Afrika Grubu, "Afrika Birliği'nin Birleşmiş Milletler daimî gözlemci misyonu", <https://www.africanunion-un.org/africangroup>, Erişim Tarihi: 04.12.2023.

⁶ "Tijjani Muhammad-Bande (Nijerya) yetmiş dördüncü genel kurul başkanı", <https://press.un.org/en/2019/ga12177.doc.htm>, Erişim Tarihi: 17.09.2019.

⁷ Takur Ramesh, "Yirmi birinci yüzyılda adil coğrafi temsil nedir? Uluslararası Barış Akademisi ve Birleşmiş Milletler Üniversitesi tarafından düzenlenen bir seminerin raporu", New York, ABD. <https://archive.unu.edu/unupress/equitable.pdf>, Erişim Tarihi: 26.03.1999.

⁸ Helmut Volger, (2010) baskısı. "Birleşmiş Milletlerin kısa bir ansiklopedisi", 2 Baskı, Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2010, Erişim Tarihi: 14.04.2024.

bon, Gana ve Mozambik, sırasıyla ilk ikisi 31 Aralık 2023'te sona eren ve 31 Aralık 2024'te ise üçüncüsü sona erecek olan Güvenlik Konseyi'nin Afrikalı üyeleridir.⁹

Bunun dışında Afrika'nın BM ile olan ilişkileri çelişkilerle doludur. Afrika hakkında çok fazla konuşulmasına rağmen Kıta'nın kendisi ve küresel yapı içindeki yeri hakkında çok daha az konuşulmaktadır. Kuşkusuz, bu ilişki zaman içinde çeşitli şekillerde değişmiştir. BM Sözleşmesinin yazıldığı sırada neredeyse hiç bağımsız Afrika devleti bulunmamaktadır. Ancak Afrika ülkeleri 1960'lı yıllarda bağımsızlıklarını kazandıkça, Afrika'nın BM'deki konumu değişmeye başlamıştır. Afrika, bağımsızlığını kazanır kazanmaz BM'ye katılmış ve kendi kaderini tayin etme hakkı ve ekonomik bağımsızlık kazanma gibi bölgesel çıkarlarını ilerletmek için yeni bir platform olarak gördüğü BM'yi kullanabileceğini keşfetmiştir. Yukarıda belirtildiği üzere Afrika ülkeleri şu anda BM üyelerinin yaklaşık yüzde 28'ini oluşturmakta ve bu da onu örgüt içindeki en büyük bölgesel grup hâline getirmektedir. Ne var ki bölgesel olan büyük bir grubu temsil etmek her zaman için daha proaktif ve uyumlu kararlar almaya eşdeğer değildir. Tersine, BM'deki Afrikalı üye devletler için tek bir ses olmak ve pozisyonlarını koordine etmek sürekli ve yinelenen zorlukla bir arada değerlendirilmelidir.

3. 2023'te Afrika'nın BM ile İlişkisi

Afrika'nın 2023'te BM'deki katılımını ve temsilini analiz ederken, diplomatik girişimler, bölgesel iş birliği ve Kıta'nın BM çerçevesindeki öncelikleri gibi bir dizi önemli değişkenin dikkate alınması gerekmektedir. Buna göre değerlendirmenin yapıldığı yıl içinde Afrika'nın BM'yle olan ilişkileri şu şekildedir.

a. Diplomatik Etki ve Temsil Yetkisi

BM Genel Kurulu üyelerinin önemli bir kısmını Afrika ülkeleri oluşturmaktadır. 2023 yılında Afrika ülkeleri, barışın korunmasından kalkınma önceliklerine kadar bir dizi konuda etkili olmaya devam etmiştir. Bununla birlikte Afrika hükümetlerinin uluslararası meselelerde uyumlu bakış açılarını benimseme ve kendi içlerindeki uyumu sürdürme kapasiteleri, başarılı bir temsil için genellikle kritik bir öneme sahiptir. Afrika, BM çerçevesinde daha fazla nüfuz ve temsil arayışında ısrarcı olmuştur. 2023 yılında Afrika ülkelerine daimî üyelik verilmesi olasılığı da dâhil olmak üzere BM Güvenlik Konseyi reformu tartışmaları bir kez daha gündeme gelerek ön plana çıkmıştır.¹⁰ Afrika'nın artan jeopolitik önemi göz önüne alındığında, Afrika ül-

keleri BM'den daha eşitlikçi bir güç dağılımı talebinde bulunmalarının yanı sıra daha eşitlikçi kararlar alınmasına yönelik çağrılarda da bulunmuşlardır. Afrika ülkeleri, nüfuzlarını ve temsiliyetlerini artırmak için uzun süredir BM sisteminde reform yapılmasını talep etmektedirler.

Afrika'nın BM ile olan etkileşimini desteklemek amacıyla Afrika Birliği, ortak çıkar teşkil eden konularda BM'nin kilit üyeleriyle birlikte çalışmaktadır. Örneğin, 78'inci BM Genel Kurulu sırasında, 19 Eylül 2023 tarihinde New York'taki Türk Evi'nde, Afrika Birliği ve Afrika El Sanatları ve Kültür Evi Derneği bir Mutabakat Zaptı (MoU) imzalamıştır. Mutabakat Zaptı, Dışişleri Bakan Yardımcısı Büyükelçi Ahmet Yıldız'ın huzurunda AU Ekonomik Kalkınma, Ticaret, Turizm, Sanayi ve Minerallerden Sorumlu Komisyon Üyesi Büyükelçi Albert M. Muchanga ve Afrika Kültür Evi Direktörü Zeliha Sağlam tarafından imzalanmıştır.¹¹ New York'taki Afrika Birliği'nin BM Daimî Gözlemci Misyonu tarafından desteklenerek düzenlenmesine yardımcı oldukları mutabakat zaptının amacı, Türkiye ile Afrika arasında son 20 yılda oluşan karşılıklı ortaklık ve saygı ile pekişen dostluk bağlarını güçlendirmektir.

b. Güvenlik Konseyi Dinamikleri

Kıta'nın karşı karşıya olduğu güvenlik endişelerini giderebilmek için Afrika'nın BM Güvenlik Konseyi'nde temsil edilmesi hayati önem taşımaktadır. Bazı Afrika ülkeleri, 2023'te Güvenlik Konseyi'nde daimî olmayan sandalyelerde Afrika'yı temsil etmişlerdir. Afrikalı bu üyeler, görevlerini icra ederlerken Güvenlik Konseyi'ni Afrika'daki sorunlar için bir forum niteliğinde değerlendirmişlerdir.¹² Ancak Afrika ülkelerinin Güvenlik Konseyi'nde daimî üyeliği ile ilgili adil temsiliyet olmadığı konusundaki tartışmalar artan tempo ile devam etmektedir.

Bu tartışmalar devam ederken, Afrika'nın BM'nin barış gücü misyonuna katkısı yüksek olmaya devam etmekte ve Kıta'daki bazı devletlerin çatışma bölgelerine asker konuşlandırdıkları görülmektedir. Birçok Afrika ülkesi BM barış gücü misyonlarına ev sahipliği yapmakta ve Afrika askerleri kıta genelinde çeşitli barışı koruma girişimlerinde aktif rol oynamaya devam etmektedir. Sahel bölgesini, Afrika Boynuzu'nu ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ni etkileyenler de dâhil olmak üzere Afrika'daki çatışmalar ve güvenlik sorunları, BM Güvenlik Konseyi tarafından Afrika devletleriyle iş birliği içinde düzenli olarak ele alınmaktadır. Afrika'daki barış gücü faaliyetlerinin etkinliğini ve verimliliğini artırma çabaları, çatışmaların temel nedenlerinin ele alınmasına ve bölgesel barışı sağlama yetkinliğinin güçlendirilmesine odaklanılmış ve bu faaliyetler 2023 yılına kadar devam etmiştir.

¹¹ "Afrika Birliği, Afrika Kültür Evi ile mutabakat zaptı imzaladı", 19 Eylül 2023. <https://au.int/en/pressreleases/20230919/african-union-signs-memorandum-understanding-african-culture-house>, Erişim Tarihi: 19.09.2023.

¹² "Güvenlik Konseyi uygulamalarındaki önemli noktalar 2023", Birleşmiş Milletler. <https://www.un.org/securitycouncil/content/highlights-2023>, Erişim Tarihi: 04.12.2023.

¹³ "2023 Afrika Sürdürülebilir Kalkınma Raporu: Koronavirüs hastalığından (COVID-19) toparlanmanın hızlandırılması ve 2030 sürdürülebilir kalkınma gündeminin ve 2063 Afrika Birliği gündeminin her seviyede tam olarak uygulanması", https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-10/undp_africa_2023_africa_sustainable_development_report.pdf, Erişim Tarihi: 04.12.2023.

¹⁴ BM Haberleri, "Afrikalı liderler BM Meclisinde sürdürülebilir kalkınma için cesur bir duruş sergiliyor", 20 Eylül 2023. <https://www.un.org/africarenewal/magazine/september-2023/african-leaders-take-bold-stand-sustainable-development-un-assembly>, Erişim Tarihi: 20.09.2023.

¹⁵ Kwame Ababio: "Afrika: İklim müzakerelerinden en iyi şekilde yararlanmak", *Africa Renewal*, <https://www.un.org/africarenewal/magazine/december-2023/africa-making-most-out-climate-negotiations>, Erişim Tarihi: 04.12.2023.

c. Kalkınma Gündemi

Afrika'nın kalkınma planı, BM tarafından belirlenen Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri etrafında şekillenmektedir. Afrikalı temsilciler, özellikle altyapı geliştirme, sağlık, eğitim ve yoksulluğun azaltılması gibi konularda Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine yaklaşmak amacıyla 2023'te görüşmeler yapmış ve bu konularda çaba sarf etmişlerdir.¹³ Bununla birlikte yönetimle ilgili sorunlar, kaynak eksikliği ve COVID-19 pandemisi gibi dışsal şoklar da dâhil olmak üzere bu hedeflere ulaşmanın önünde büyük engeller görülmüştür.¹⁴ BM, Afrika Kıtası'na insani yardım sağlanmasında ve kalkınma girişimlerinin desteklenmesinde de çok önemli bir rol oynamıştır. Yine, iklim değişikliğinin etkilerine karşı artan duyarlılığı nedeniyle Afrika, çevresel sürdürülebilirliği BM sistemi içinde birincil öncelik hâline getirmiştir. Afrika ülkeleri, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini azaltmak, bu etkilere karşı hazırlıklı olmak ve sürdürülebilir kalkınma yöntemlerini geliştirmek amacıyla 2023 yılında uluslararası iklim müzakerelerine ve girişimlerine katılmıştır.¹⁵ Bununla birlikte kapsamlı iklim değişikliği planlarını uygulamaya koymak, sınırlı kaynaklar ve çelişen kalkınma hedefleri nedeniyle zorlaşmıştır.

4. Sonuç

Afrika'nın 2023'te BM'deki katılımı ve temsili, zorluklar ve fırsatların bir karışımını yansıtmaktadır. Her ne kadar Afrika ülkeleri BM girişimlerinde ve forumlarında aktif rol alsalar da Afrika'nın küresel çapta sesini ve pazarlık gücünü arttırmayı amaçlayan gayretlerin devam ettirilmesiyle üstesinden gelinmesi gereken ciddi bir kaynak, güç ve nüfuz eksikliği söz konusudur.

Afrika'nın çıkarları ve istekleri, bölgesel iş birliğinin güçlendirilmesiyle, iç anlaşmazlıkların ve yönetim sorunlarının çözülmesiyle ve BM sistemi içinde kurumsal reformların gerçekleştirilmesiyle uluslararası düzeyde ileriye taşınmasıyla ilgilidir. BM çerçevesinde, Afrika ülkeleri aktif olarak sosyal adaleti ve insan haklarını desteklemektedir.

Kıta genelinde insan hakları ihlallerini çözme, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama ile ön yargı ve adaletsizlikle mücadele çabaları 2023 yılında da devam etmiştir. Bununla birlikte otoriter hükümetler, sosyoekonomik eşitsizlikler ve çatışmalara bağlı suistimler gibi sorunlar var olmaya devam etmiş ve bu durumda Afrika'daki ülkeleri sürekli dikkatli olmaya ve savunma pozisyonunda bulunmaya itmiştir.

İsrail-Filistin Çatışması Karşısında Afrika Ülkelerinin Politik Duruşları

Zainul Abideen Jibril*

1. Giriş

İsrail-Filistin çatışması, İsrail'in 1948'de kurulmasından bu yana Orta Doğu siyasetinin merkezinde uzun süredir devam eden ve son derece karmaşık bir meseledir. Bu çetin anlaşmazlığın kökleri, Filistinli Arapların ve komşu Arap devletlerinin şiddetli direnişinin ortasında İsrail'in kurulmasının önünü açan Birleşmiş Milletler'in (BM) çok önemli 1947 tarihli Taksim Planı'na kadar uzanmaktadır. Buna müteakip on yıllık dönem içinde Filistinlilerin kitlesel olarak yerlerinden edilmesi ve egemenlik, sınırlar ve Filistin halkının haklarıyla ilgili temel sorunların bir türlü çözülmemesi nedeniyle gölgelenmiştir.¹

İsrail-Filistin çatışması, bölgenin ötesine uzanan geniş kapsamlı istikrarsızlaştırıcı etkilere sahip olmaya devam ettiğinden, uluslararası ilgiye ve müdahale çabalarına rağmen uzun süreli bir çözüme ulaşılması zordur. Dünya, 1990'ların Oslo Anlaşmaları ve 2000'deki Camp David Zirvesi gibi gayretlerin yeşerttiği umutlarla ileriye bakarken, ne yazık ki bu hayaller suya düşmüştür. Nihayetinde, hiçbir anlaşma, Kudüs'ün statüsü, yerinden edilmiş Filistinli ailelerin geri dönüş hakkı ve onlar için yaşanabilir bir Filistin anavatanının oluşturulması gibi insanlığın derin sorunlarına ilişkin devasa bölünmelerin ve eksikliklerin üzerini örtememiştir.²

Buna rağmen Afrika ülkelerinin, devam eden İsrail-Filistin çatışması konusunda farklı tutumlar sergilediği gözlemlenmiştir. Bazıları İsrail'i desteklerken, bazıları Filistin'i desteklemiş, bazıları ise tarafsız bir duruş sergilemişlerdir. Afrika ülkelerinin benimsediği bu duruşu, tarihsel bağlantılar,

* Adamawa State University, Mubi
zajibril@hotmail.co.uk

¹ A. Ahmed, (2021). Israel-Palestine conflict: The world's most intractable conflict", *SSRN Electronic Journal*,
<https://doi.org/10.2139/SSRN.3965270>,
Erişim Tarihi: 12.04.2024.

² Ahmed, a.g.e., 2021.

BM BM Genel Kurulu, Gazze'de acilen insani ateşkes istenilen karar tasansını 153 oyla kabul etti (Kaynak: Anadolu Ajansı).

3 T. Demirtaş, "Africa's perspective on Palestine", *Politics Today*,

<https://politicstoday.org/africa-palestine-gaza-israel-icj/>, Erişim Tarihi: 09.01.2024;

O. Mulima, Through African eyes: Navigating the Israel-Palestine quandary, 2023 ve H. A. Najimdeen, "What does Hamas's attack on Israel reveal about Sub-Saharan Africa's positions on the Israeli-Palestinian conflict?", *Aljazeera*,

<https://studies.aljazeera.net/en/analyses/what-does-hamass-attack-israel-reveal-about-sub-saharan-africa-s-positions-israeli>, Erişim Tarihi: 2023;

A. Oded, "Africa in Israeli foreign policy – Expectations and disenchantment: Historical and diplomatic aspects", *Israel Studies*, 15(3), s. 121.

4 R. Kasasira, "African leaders criticize Israel's military campaign in Gaza and call for an immediate cease-fire", *PBS*,

<https://www.pbs.org/newshour/world/african-leaders-criticize-israels-military-campaign-in-gaza-and-call-for-an-immediate-cessation-of-hostilities#:~:text=Gaza's,> Erişim Tarihi: 11.04.2024.

5 M. Dogrul ve H. Unlu, TUBA report on the Palestinian-Israeli war, Ankara, 2023; S. Lawal, "Israel-Gaza war: Why is Africa divided on supporting Palestine?", *Aljazeera*,

<https://www.aljazeera.com/features/2023/10/14/israel-hamas-war-why-is-africa-divided-on-supporting-palestine>, Erişim Tarihi: 14.10.2023.

6 Amnesty International, Crisis in Israel and the occupied Palestinian territories, in Amnesty International briefing; A. Gouda, "Hamas hails Russian position on Israel's Gaza offensive", *Anadolu Agency*,

<https://www.aa.com.tr/en/middle-east/hamas-hails-russian-position-on-israel-s-gaza-offensive/3019367>, Erişim Tarihi: 14.10.2023.

7 Kasasira, a.g.m., 2024.

8 OCHA, "About 4,000 Palestinians displaced in the West Bank in 2023" i

<https://www.unocha.org/publications/report/occupied-palestinian-territory/over-4000-palestinians-displaced-west-bank-2023>, Erişim Tarihi: 14.10.2023;

The Times of Israel, "2023 most violent" year for West Bank settlers attacks, watchdog says",

<https://www.timesofisrael.com/2023-most-violent-year-for-west-bank-settler-attacks-watchdog-says/>, Erişim Tarihi: 14.10.2023.

9 "Israeli settlers storm Al-Aqsa Mosque complex on fifth day of Sukkot", *Aljazeera*, Erişim Tarihi: 03.10.2023.

ideolojik eğilimler ve mevcut jeopolitik kaygılardan kaynaklanan çok sayıda faktör şekillendirmektedir. Bununla birlikte, Batı'yla ekonomik ortaklıklar, güvenliğe dair iş birlikleri ve ittifaklar da bazı Afrika ülkelerini İsrail'le daha yakın ittifak kurma konusunda teşvik etmektedir.³

Buna göre bu çalışmada, İsrail-Filistin çatışması karşısında Afrika ülkelerinin politik duruşlarına ve bunun gerekçelerine değinilecektir.

2. İsrail-Filistin Çatışmasında Son Gelişmeler

2023'ün sonlarında, Filistinli silahlı gruplar ile İsrail güvenlik güçleri arasında çatışma çıkmış ve İsrail-Filistin anlaşmazlığındaki gerilim seviyesi bir hayli yükselmiştir. Ekim ayı başlarında, Hamas'ın, Yahudi bayramı sırasında İsrail sınırları içinde saldırılar düzenlediği iddiası 2023'ün sonlarında İsrail-Filistin çatışmasında gerilimin sıcak çatışmaya dönüşmesine ve Filistinli silahlı gruplarla İsrail güvenlik güçleri arasında çatışmaların yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Saldırıları esnasında yaklaşık 250 İsrail vatandaşının rehin alınması,⁴ İsrail Savunma Kuvvetleri'nin (IDF) sert ve orantısız güç kullanmasına yol açmıştır.⁵

IDF, Gazze'ye hava saldırıları düzenleyerek çoğunluğu sivillerden ve çocuklardan oluşan masum birçok kişiyi katletmiştir.⁶ Gazze Sağlık Bakanlığı, otuz binin üzerinde Filistinlinin hayatını kaybettiğini bildirmiştir. Gazze'deki insani durum olağanüstü derecede kötüleşmiştir. BM Gazze nüfusunun yaklaşık dörtte birinin ciddi gıda kıtlığıyla karşı karşıya bulunduğunu bildirmiştir.⁷ İsrail, Batı Şeria'da, Filistinli topluluklar üzerindeki baskıyı artırmıştır.

BM ve diğer izleme kuruluşları tarafından belirtildiği üzere yerleşimci şiddeti 2023'te de artmış ve Filistinlilerin öldürülmelerine, evlerinin kundaklanmasına ve kitlesel olarak yerlerinden edilmelerine neden olmuştur.⁸ Buna ek olarak İsrail polisi, Mescid-i Aksa külliyesi içinde güç kullanarak ibadet eden Filistinlilere saldırmaktan geri durmamış, birçok Filistinliyi sebepsiz yere tutuklamış veya yaralayarak çatışma ortamını daha da alevlendirmiştir. İsrail yerleşimcilerin Yahudi bayramı Sukot sırasında cami alanına girmesiyle durum daha da kötüleşmiş ve taraflar arasında çatışmanın yaşanmasına yol açmıştır.⁹

3. Afrika Ülkelerinin Verdikleri Birbirinden Farklı Tepkiler

Afrika ülkeleri, süregelen İsrail-Filistin çatışması konusunda farklı tutumlar sergilemişlerdir. Buna göre Afrika ülkelerinden bazıları İsrail'i des-

teklerken, bazıları Filistin'i desteklemiş, bazıları ise tarafsız bir tutum içine girmişlerdir. Uzun süredir devam eden İsrail-Filistin çatışmasında Afrika ülkelerinin verdiği tepkiler, çok yönlü bir şekilde belirlenmiş, tarihsel bağlantıların, siyasi ilkelerin ve pragmatik kaygıların etkisiyle şekillenmiştir.

Bölünmenin bir tarafında Kenya, Zambiya, Gana ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti gibi İsrail'in yanında yer alan ve ikili ilişkilerin ve ekonomik iş birliğinin önemini vurgulayan ülkeler bulunmaktadır.¹⁰ Örneğin, Kenya Devlet Başkanı William Ruto, 2023 yılında Kenya'nın İsrail ile ilişkisine değer verdiğini ve İsrail'in meşru müdafaa hakkını desteklediğini söyleyerek sosyal medyada İsrail'in tutumunu açıkça desteklemiştir.¹¹

Diğer taraftan, Güney Afrika, Cezayir, Sudan ve Afrika Birliği Komisyonu, iki devletli çözümü savunarak ve İsrail'in eylemlerini eleştirerek Filistin'i desteklemiştir.¹² Güney Afrika, Cumhurbaşkanı Cyril Ramaphosa'nın İsrail'in eylemlerini kınaması ve çatışmaya barışçıl bir çözüm çağrısında bulunmasıyla, İsrail'in işgalini ve kutsal yerlere karşı gösterdiği saygısızlığı yüksek sesle eleştiren bir ülke olmuştur.¹³ Filistin davasının sadık bir destekçisi olan Cezayir, Afrika'nın Filistinlilerle olan tarihi bağlantılarını yansıtabilecek şekilde 2023'te Filistin ile tam dayanışma içinde olduğunu ilan etmiştir.¹⁴ Afrika Birliği Komisyonu, iki devletli bir çözümün gerekliliğini vurgulayarak, barışçıl ve müzakerelere dayalı bir çözüm için sürekli olarak çağrıda bulunmuştur.¹⁵

Tanzanya, Senegal, Tunus ve Mısır gibi diğer ülkeler ise bölgede adil ve kalıcı bir barışın gerekliliğini ileri sürerek tarafsız bir tutum benimsemişlerdir.¹⁶ Bu sırada Nijerya ve Uganda, İsrail-Filistin çatışması konusunda benzer tutumlar takınmışlardır. Nijerya, şiddeti kınamış ve sivillerin güvenliğinin sağlanması gerektiğini vurgulamıştır. Diğer taraftan Uganda ise barışçıl çözümü desteklemiş ve iki devletli çözüm çağrısında bulunmuştur.¹⁷

4. Afrika Ülkelerindeki Bölünmeyi Şekillendiren Faktörler

Filistin-İsrail arasındaki çatışmanın son dönemde tırmanması, Afrika ülkelerinde bir dizi farklı tepkiyi tetiklemiştir. Bu çatışmayla ilgili olarak Afrika ülkeleri arasında duruş farklılıkları olmasına yol açan çeşitli faktörler bulunmaktadır.

Bu faktörlerden birincisi, bazı Afrika ülkelerinin, İsrail veya Filistin'e karşı mevcut diplomatik duruşlarını etkileyen tarihi bağlılıklarının olmasıdır. Güney Afrika ve Cezayir gibi ülkeler, Filistin mücadelesi ile ülkenin sömürgeciliğe ve ırk ayrımına karşı tarihsel mücadeleleri arasında paralellikler kurarak Filistin'i sürekli olarak desteklemiştir. Bu tutumun, ulusal

10 I. Mugabi, "Israel-Hamas conflict divides opinion in Africa" DW, Erişim Tarihi: 10.12.2003; Najimdeen, a.g.m., 2023.

11 V. Audu ve W. Lawal, "How African states have responded to the Israel-Hamas war", *The Republic*, <https://republic.com.ng/africa-2/africa-israel-palestine-conflict/>, Erişim Tarihi: 03.10.2023;

W. Ruto, "Ruto on X", <https://twitter.com/WilliamsRuto/status/1710724946719080837?lang=en>, Erişim Tarihi: 2023.

12 Audu ve Lawal, a.g.m., 2023; Demirtaş, a.g.m., 2024; H. Isilow ve J. Tasamba, "Israel-Palestine conflict leaves Africa divided", *Anadolu Agency*, <https://www.aa.com.tr/en/africa/israel-palestine-conflict-leaves-africa-divided/3027545>, Erişim Tarihi: 11.10.2023;

A. Toumi, "Algeria and South Africa's dynamic diplomacy on Palestinian cause", *Daily Sabah*, <https://www.dailysabah.com/opinion/op-ed/algeria-and-south-africas-dynamic-diplomacy-on-palestinian-cause>, Erişim Tarihi: 10.04.2024.

13 Kasasira, a.g.m., 2024; "South Africa president: 'Israel's crimes are clear, we will not back down from truth'", *Middle East Monitor*, <https://www.middleeastmonitor.com/20240127-south-africa-president-israels-crimes-are-clear-we-will-not-back-down-from-truth/>, Erişim Tarihi: 10.04.2024 ve "South Africa calls for the immediate cessation of violence, restraint, and peace between Israel and Palestine", *South African Government*, <https://www.gov.za/news/media-statements/south-africa-calls-immediate-cessation-violence-restraint-and-peace-between>, Erişim Tarihi: 11.10.2023.

14 G. Cafiero, "Algeria is unapologetically pro-Palestinian, and it won't change", *TRT World*, <https://www.trtworld.com/opinion/algeria-is-unapologetically-pro-palestinian-and-it-won-t-change-43634>, Erişim Tarihi: 2021; Toumi, a.g.m., Erişim Tarihi: 10.04.2024.

15 Demirtaş, a.g.m., 2024; F. M. Moussa, "Communiqué of the Chairperson of the AUC regarding the Israeli-Palestinian war", <https://au.int/ar/node/43206>, Erişim Tarihi: 2023; Najimdeen, a.g.m., 2023.

16 N. ElSheikh, "North African Countries and the Palestinian Crisis: A New Circle of Escalation", *Modern Diplomacy*, <https://valdaiclub.com/a/highlights/north-african-countries-and-the-palestinian-crisis/>, Erişim Tarihi: 03.11.2023.

17 Audu ve Lawal, a.g.m., 2023; Najimdeen, a.g.m., 2023.

18 A. B. Nouhou, "Israel's diplomatic offensive in Africa", *Foundation for Strategic Research*, <https://www.frstrategie.org/en/programs/observatoire-du-monde-arabo-musulman-et-du-sahel/israels-diplomatic-offensive-africa-2018>, Erişim Tarihi: 2018.

19 M. Maganjo, "Kenya, Israel, and the Gaza genocide", <https://africasacountry.com/2024/02/kenya-israel-and-the-gaza-genocide>, Erişim Tarihi: 27.02.2024.

20 L. Ndebele, "Israel-Hamas war: Why Africa is so deeply divided over Israel and Palestine", *News24*, Erişim Tarihi: 11.10.2023; D. J. Trump, "Proclamation on recognizing the sovereignty of the Kingdom of Morocco over the Western Sahara, 2020.

21 Demirtaş, a.g.m., 2024; Kasasira, a.g.m., 2024; Toumi, a.g.m., 2024.

anlatılarına yerleştiği ve dış politika kararlarını etkilemeye devam ettiği görülmüştür.

Ayrıca Afrika ülkelerinin güvenlik, iş birliği, ticaret ve yatırım fırsatları gibi stratejik çıkarları, desteklerinin yönünün belirlenmesinde önemli rol oynadığı müşahede edilmiştir.¹⁸ Kenya'nın İsrail'e verdiği destek, stratejik çıkarların etkisini yansıtmaktadır. Güvenlik alanındaki iş birliği ve ekonomik ortaklıklar, ideolojiye dayalı ittifakların yerini alabildiği ya da göz önüne alınması gereken unsurlardan biri olduğu görülmüştür.¹⁹

Buna ek olarak dikkate alınması gereken jeopolitik hususlar da bir ülkenin çatışma konusundaki duruşunu etkileyebilmektedir. Örneğin, Fas'ın İsrail'i tanıması, ABD'nin Fas'ın Batı Sahra üzerindeki egemenliğini tanımasının bir sonucudur.²⁰ Bu durum, herhangi bir ülkenin duruşunu belirleyebilecek konumda olup, dikkate alınması gereken karmaşık jeopolitik hususları gösterebilmektedir.

Son olarak Afrika Birliği'nin kendi kaderini tayin etme ve ulusal kurtuluş hakkı ilkelerine olan bağlılığı, birçok ülkenin çatışma konusundaki tutumlarına rehberlik ederek onları Filistin davasını desteklemeye yönlendirmiştir. Temeli bizzat Afrika'nın kendi bağımsızlık mücadelelerine dayanan bu ilke, Filistin devletinin ve kendi kaderini tayin etme hakkının yüksek sesli savunucuları olan Güney Afrika ve Cezayir gibi ülkelerde yankı bulmuştur.²¹

5. Sonuç

İsrail-Filistin çatışması, bölgesel istikrar ve küresel jeopolitik konular üzerinde önemli sonuçlar yaratabilecek bir potansiyele sahip olması nedeniyle günümüzün en karmaşık ve kalıcı anlaşmazlıklarından biridir. Bu çatışma varlığını sürdürürken, Afrika ülkeleri, tarihsel ittifakları, stratejik çıkarları ve uluslararası çatışmaların çözümü ile insan hakları normlarına bağlılığı dikkate alarak ihtiyatlı ve incelikli bir yaklaşımla duruşlarını göstermeye hazırdır.

Afrika genelinde, İsrail-Filistin çatışmasına ilişkin bakış açıları farklılık gösterse de bir ortak noktada buluşabilmektedir. Buna göre her iki tarafın da meşru istek ve kaygılarını karşılayan barışçıl ve adil bir çözüme yönelik kolektif bir arzu bulunmaktadır. Afrika ülkeleri arasındaki görüş farklılığı, tarihsel bağların, siyasi ilkelerin ve pragmatik düşüncelerin kesiştiği ve bazen iç içe geçtiği bu çatışmanın çok yönlü doğasının bir yansıması olduğu ve buna göre davrandığı değerlendirilmektedir.

Güney Afrika'nın Uluslararası Adalet Divan'ında İsrail Aleyhine Açtığı Soykırım Davası ve Hukuki Temelleri

Semra Aksu*

1. Giriş

7 Ekim 2023 tarihine müteakip İsrail, Gazze'ye yönelik karadan, havadan ve denizden geniş çaplı askeri operasyon başlatarak büyük sivil kayıpların yaşanmasına, altyapının büyük ölçüde tahrip olmasına ve Gazze'deki sivil nüfusun yaklaşık yüzde 85'inin yerinden edilmesine neden olmuştur.¹ Toplum vicdanını şoke edecek derecede ağır ve ciddi bir insani krizin yaşanması ve Gazzelilerin yaşam haklarının elinden alınmasına seyirci kalamayan Güney Afrika Cumhuriyeti (Güney Afrika), meselenin hukuk yoluyla çözümü için uluslararası yargıya başvurmuştur.

29 Aralık 2023'te İsrail'in Gazze Şeridi'ndeki Filistinlilere karşı 1948 Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesinden (Soykırım Sözleşmesi) doğan yükümlülüklerini ihlal ettiği iddiasıyla Uluslararası Adalet Divanı'na (Divan) yapılan başvuruda Güney Afrika, Divan'dan Filistin halkının Soykırım Sözleşmesi kapsamındaki haklarına daha fazla, ciddi ve telafisi mümkün olmayan zarar gelmesini önlemek ve İsrail'in sözleşmeyle bağlı olduğu soykırım yapmama, soykırımı önleme ve gerçekleştirenleri cezalandırma yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlamak amacıyla geçici tedbirler almasını talep etmiştir. Her ne kadar Güney Afrika'nın başvurusu, İsrail'in 7 Ekim sonrası eylemlerinin Gazze'deki Filistin halkına karşı soykırım niteliği taşıdığı ve İsrail'in soykırımı önlemede ve soykırımı doğrudan

* Arş. Gör. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, semra.aksu@hbv.edu.tr

¹ Güney Afrika başvurusunda askeri operasyonların devam ettiği 11 haftalık süreçte (Aralık 2023 sonuna kadar) Gazze'de yaşanan kayıplara ilişkin bazı verilere yer verilmektedir. İsrail'in 7.729'dan fazlası çocuk olmak üzere 21.110'dan fazla Filistinliyi öldürdüğü, 55.243'ten fazla Filistinliyi de yaralayarak bedensel ve zihinsel zarara uğrattığı, Gazze'nin tüm mahalleleri de dahil olmak üzere geniş alanlarını yerle bir ettiği ve 355.000'den fazla Filistinlinin evlerinin yanı sıra tarım arazilerini, okulları, hastaneleri, su ve sanitasyon tesisleri ile elektrik şebekeleri de dahil olmak üzere sivil altyapıya zarar verdiği ya da yıktığı belirtilmektedir. Bkz... "Application instituting proceedings and request for the indication of provisional measures", 29.12.2023, § 4, s. 3. <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/192/192-20231228-app-01-00-en.pdf>, Erişim Tarihi: 23.05.2024.

(Kaynak: Anadolu Ajansı).

ve alenen teşvik edenleri kovuşturmada başarısız olduğu iddiaları üzerinden ilerletilmiş olsa da arka planda Apartheid rejimine, zorla yerinden edilme, etnik temizlik, ilhak, işgal, ayrımcılık ve Filistin halkının kendi kaderini tayin hakkının yıllardır süregelen inkarına da dayanmaktadır.²

Buna göre çalışmada, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Uluslararası Adalet Divan'ında İsrail aleyhine açtığı soykırım davası ve hukuki temelleri ele alınacaktır.

2. Güney Afrika'nın İddiaları

Güney Afrika, başvurusunda Hamas'ın 7 Ekim'de İsrail'e karşı gerçekleştirdiği saldırıların "ne kadar ciddi olursa olsun, bir Devletin topraklarına yönelik hiçbir silahlı saldırı -vahşet suçları içeren bir saldırı bile olsa- Soykırım Sözleşmesi'nin ihlal edilmesi için hukuki veya ahlaki bir gerekçe ya da savunma oluşturmayacağını" ifade ederek, İsrail'in eylemlerinin ve ihmallerinin Filistinli ulusal, ırksal ve etnik grubun önemli bir kısmının yok edilmesini amaçladığı için 'soykırım niteliğinde' olduğunu iddia etmektedir.³ İsrail'in söz konusu eylemlerinin, "Gazze'deki Filistinlileri öldürmeyi, onlara ciddi bedensel ve zihinsel zarar vermeyi ve fiziksel yıkımlarına yol açacak şekilde hesaplanmış yaşam koşullarına maruz bırakmayı" içerdiğini belirten Güney

² Application instituting, § 4, s. 3. Güney Afrika'nın Filistin ile dayanışmasının tarihsel arka planında Güney Afrika'daki Apartheid uygulamalarının izlerine rastlamak mümkündür. Güney Afrika'nın Filistinlilerin kendi kaderini tayin etme ve bağımsız bir Filistin Devleti kurma hakkını destekleyen tutarlı bir dış politika sergilemesi de bu dayanışmanın bir göstergesidir. Güney Afrika'nın Apartheid sonrası ilk Devlet Başkanı Nelson Mandela, 1994 Filistin Halkı ile Uluslararası Dayanışma Günü'nde "Filistinlilerin özgürlüğü olmadan bizim özgürlüğümüzün eksik kalacağını çok iyi biliyoruz" diyerek Filistinlilerin her zaman yanında olduklarını belirtmiştir. Bkz... "Address by President Nelson Mandela at International day of solidarity with Palestinian people", Pretoria, 04.12.1997, http://www.mandela.gov.za/mandela_speeches/1997/971204_palestinian.htm, Erişim Tarihi: 24.05.2024. Aynı mücadeleyi paylaşan bu iki toplum arasındaki dayanışma bağı bugün soykırım davasında da görülmektedir.

³ Application instituting, § 1, s. 1.

⁴ Application instituting, § 101-107, s. 59-67. Başvuruda, İsrail devlet yetkilileri tarafından Filistin halkına karşı soykırım niyeti taşıyan ifadeler geniş bir şekilde yer verilmiş ve bu beyanların sahada öldürme, bedensel ve fiziksel zarar verme, zorla yerinden etme eylemleri ile birleştiğinde soykırım suçunun işlendiğini kanıtlar nitelikte olduğu belirtilmiştir. § 101, s. 59.

⁵ Oral proceedings, South Africa, Verbatim Record 24/1, 11.01.2024, s. 32. <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/192/192-20240111-ora-01-00-bi.pdf>, Erişim Tarihi: 24.05.2024.

⁶ Oral proceedings, Israel, Verbatim Record 24/2, 12.01.2024, s. 75. <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/192/192-20240112-ora-01-00-bi.pdf>, Erişim Tarihi: 24.05.2024.

⁷ Oral proceedings, Israel, s. 13.

⁸ Oral proceedings, Israel, parag.48, s. 21.

⁹ Application of the convention on the prevention and punishment of the crime of genocide in the Gaza strip (South Africa v. Israel), Order, 26.01.2024. parag.21, s. 9.

Afrika, soykırım niyetinin kanıtı olarak Başbakan ve Cumhurbaşkanı dahil olmak üzere İsrail Devlet temsilcilerinin tekraren yaptıkları açıklamalara ve İsrail'in Gazze'deki askeri operasyonunun yürütülme şekline, İsrail tarafından açıkça ortaya konan davranış biçimine işaret etmektedir.⁴

11 Ocak 2024'te yapılan sözlü duruşmada da saldırıların niteliği ve biçimi yönünden sistematik oluşuna dikkat çekilerek soykırım niyetinin açıkça anlaşıldığı ve İsrail'in işgal altındaki Filistin halkına temel gıda, su, ilaç, yakıt, barınak ve diğer insani yardımları sağlayamaması ve onları kıtlığın eşiğine getirmesiyle "yavaş bir ölüme yol açan koşulların" kasıtlı olarak oluşturulduğuna vurgu yapılmıştır.⁵ Bu doğrultuda Güney Afrika, başvurusunda Divan'dan İsrail'in Soykırım Sözleşmesi kapsamındaki yükümlülüklerini ihlal ettiğini ve ihlal etmeye devam ettiğini tespit etmesini ve son derece acil bir mesele olarak Soykırım Sözleşmesi tarafından korunan bir grup olarak Filistin halkına yönelik bazı hususlarda geçici tedbirler almasını talep etmiştir.

3. İsrail'in Savunması

12 Ocak 2024 tarihinde sözlü duruşmaya katılan İsrail, Güney Afrika'nın iddialarını reddetmiş ve davanın sahada olup bitenleri yanlış yansıttığını belirterek Divan'dan geçici tedbir talebini reddetmesini istemiştir.⁶ İsrail'in Gazze'deki askeri operasyonlarının "çarpıtıldığını ve bağlamından koparıldığını"⁷ vurgulayan İsrail, Gazze operasyonlarının bir halkı yok etmek amacıyla gerçekleştirilmediğini, kendisini savunmak, kendisine yönelik tehditleri sona erdirmek ve rehinelere kurtarmak amacıyla hareket ettiğini iddia etmektedir. Bu durumda soykırım suçunun temel unsuru olan "bir halkı tamamen ya da kısmen yok etme niyeti" olmadığını ve bu yönünün hukuken eksik olduğunu belirtmektedir.⁸

Bu gerekçelerle İsrail, Gazze'deki çatışma için uygun hukuki çerçevenin Soykırım Sözleşmesi değil, uluslararası insancıl hukuk olduğunu ileri sürmektedir. İsrail Dışişleri Bakanlığı tarafından 6 Aralık 2023 tarihinde yayımlanan "Hamas-İsrail Çatışması 2023" başlıklı bir belgede İsrail soykırım suçlamalarını "sadece gerçekler ve hukuk açısından tamamen asılsız değil, aynı zamanda ahlaki açıdan da iğrenç" olarak değerlendirmektedir.⁹ Vatandaşlarını koruma sorumluluğuyla hareket eden İsrail askeri operasyonlarının hukuki temelinde meşru müdafaa hakkının yer aldığını kanıtlamaya çalışmaktadır.

4. Divan'ın Geçici Tedbir Kararı

Divan'ın *ratione personae* yargı yetkisini temellendirmek için Güney Afrika, başvurusunda Divan Statüsü'nün 36. maddesi 1. paragrafı¹⁰ ile İsrail ve Güney Afrika'nın taraf olduğu Soykırım Sözleşmesi'nin 9. maddesini¹¹ referans göstermiştir. Divan'ın *ratione materiae* yargı yetkisini de taraflar arasındaki Soykırım Sözleşmesi'nin yorumlanması, uygulanması veya yerine getirilmesine ilişkin bir ihtilafın *prima facie* varlığı ile temellendirmiştir.¹² Divan bu aşamada, şikâyet edilen eylem ve ihmallerin gerçekleşip gerçekleşmediğini tespit etmekten ziyade Soykırım Sözleşmesi hükümleri kapsamına girip girmediğini tespit edeceğini belirtmiş ve iddia edilen eylem ve ihmallerin en azından bir kısmının Sözleşme hükümleri kapsamına girebilecek nitelikte olduğunu belirtmiştir.¹³

Divan, söz konusu uyuşmazlıkta Güney Afrika'nın taraf sıfatının¹⁴ olup olmadığını da değerlendirmiş ve Güney Afrika'nın başvuru yapabilmesi için haklarının ihlal edilmiş olma şartının Soykırım Sözleşmesi'nden doğan uyuşmazlıklarda aranmayacağını belirtmiştir.¹⁵ Böylece Sözleşme'ye taraf her devlet, Sözleşme'den doğan *erga omnes* yükümlülüklerin ihlalinde ihlal eden devletin sorumluluğuna başvurabilmektedir. Diğer yandan Güney Afrika'nın taraf olma sıfatının hukuki temelinde uyuşmazlığın Soykırım Sözleşmesi'nin uygulanmasına ilişkin bir mesele olması da yer almaktadır. Sözleşme'ye taraf olan tüm devletler, soykırımın önlenmesi ve gerçekleşmesi hâlinde faillerinin cezalandırılması taahhüdünde bulunmuşlardır. Nitekim Güney Afrika bir taraf devlet olarak İsrail'in eylem ve ihmallerinin yol açtığı soykırımı önlemek için harekete geçme yükümlülüğü kapsamında taraf sıfatını kazanmıştır.¹⁶

Güney Afrika başvurusunda Divan Statüsü'nün 41. maddesi¹⁷ ve Divan İç Tüzüğü'nün 73., 74. ve 75. maddelerine dayanarak geçici tedbirlerin alınmasını talep etmiştir. Divan, telafisi mümkün olmayan bir zararın meydana gelmesine ilişkin olası bir riskin varlığı durumunda olgu ve koşullara bağlı olarak geçici tedbirler alabilmektedir. Geçici tedbir kararıyla bir davada taraflarca iddia edilen hakların, esasa ilişkin karar verilinceye kadar korunması amaçlanmaktadır. Bu nedenle Divan bu yetkisini, ancak bu tür tedbirleri talep eden tarafın ileri sürdüğü hakların en azından kabul edilebilir olduğuna ikna olduğu takdirde kullanabilecektir. Divan, geçici tedbir kararlarında, davaya konu olan uyuşmazlığın esasına girmeden, diğer bir ifadeyle somut olayda Soykırım Sözleşmesi'nin ihlal edilip edilmediğini tespit etmeksizin tarafların sunmuş olduğu bilgiler ve hukuki deliller ışığında mevcut koşulla-

10 Divan'ın yetki alanı tarafların kendisine sunacağı bütün işlemlerle BM Antlaşması'nın ya da yürürlükteki antlaşma ve sözleşmelerde özel olarak öngörülmiş bütün durumları kapsamaktadır. Bkz... Birleşmiş Milletler Şartı, Birleşmiş Milletler Enformasyon Merkezi, Ankara, 2012.

11 Bu Sözleşme'nin tefsir, tatbik veya icrasına ve jenosit fiilin veyahut 3'üncü maddede sayılan fiillerin herhangi biri dolayısıyla bir Devletin mesuliyetine dair Sözleşen taraflar arasında zuhur eden ihtilaflar ilgili taraflardan birinin talebi üzerine Milletlerarası Adalet Divanına arz olunacaktır. Bkz... RG. 29.03.1950, s. 7469. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7469.pdf>, Erişim Tarihi: 23.04.2024.

12 Order, 26.01.2024, parag.28, s. 11. İsrail, taraflar arasında bir ihtilafın olmadığını iddia ederek Divan'ın *prima facie* yetkisinin tespit edilemeyeceğini belirtmiştir. İhtilafın yokluğuna dair iddialar için bkz. The existence of a dispute under the Convention, Oral proceedings, Israel, s. 24-28. Divan, İsrail'in Gazze'de gerçekleştirdiği iddia edilen bazı eylemlerin veya ihmallerin, İsrail'in Soykırım Sözleşmesi kapsamındaki yükümlülüklerini ihlal ettiği anlamına gelip gelmediği konusunda tarafların açıkça zıt görüşlere sahip olmalarını *prima facie* ihtilaf olarak değerlendirmektedir.

13 Order, 26.01.2024, parag.30, s. 12.

14 Uyuşmazlığın tarafı olabilme anlamına gelen 'standing' kavramına karşılık olarak Türkçe'de "subjektif ehliyet, taraf sıfatı ya da ilgi bağı" kavramları kullanılmaktadır.

15 Order, 26.01.2024, parag.33, s. 12. Sözleşme'de yer alan hak ve yükümlülüklerin *ius cogens* (uluslararası hukukun amir kuralları) ve *erga omnes* (herkese karşı ileri sürülebilme) nitelikte olması taraf devletlerin karşılıklı hak ve menfaatlerinin ötesinde ortak bir menfaati koruma amacıyla hareket etmelerine imkân vermektedir.

16 Application instituting, § 16, s. 9.

17 Divan, durumun gerektirdiğine hükmederse, tarafların her birinin haklarını korumak için hangi geçici önlemlerin alınması gerektiğini belirtme yetkisine sahiptir.

rın geçici tedbirlere başvurma yetkisini kullanmasını gerektirecek nitelikte olup olmadığını tespit etmesi gerekmektedir.

Gazze'nin yaşanmaz bir hâle geldiği gerçeğiyle birlikte Gazze'de yaşanan trajedinin boyutlarına ilişkin tespitler aktaran Divan, durumun daha da kötüleşeceğini¹⁸ göz önünde bulundurarak, şartların Güney Afrika'nın iddia ettiği ve koruma istediği hakların en azından bazılarının kabul edilebilir olduğu sonucuna varmak için yeterli olduğunu belirtmiştir.¹⁹

Divan, tarafların sunmuş olduğu bilgiler ve hukuki deliller ışığında mevcut koşulların geçici tedbirlere başvurma yetkisini kullanmasını gerektirecek nitelikte olduğu sonucuna varmış ve başvurucunun taleplerine bağlı olmaksızın altı tedbir almıştır.²⁰ Bu tedbirlerle Divan, İsrail'den Soykırım Sözleşmesi'nin II. maddesinde belirtilen fiillerin işlenmesini önlemek için yetkisi dahilindeki tüm tedbirleri almasını ve İsrail askeri kuvvetlerinin söz konusu fiilleri işlememesini ve sağlamlarını (I ve II numaralı tedbir); Filistin halkına yönelik doğrudan ve aleni soykırım kısırtıcılığını önlemesini ve cezalandırmak için yetkisi dahilindeki tüm tedbirleri almasını (III numaralı tedbir); İsrail'in Gazze Şeridi'ndeki Filistinlilerin maruz kaldığı olumsuz yaşam koşullarının giderilmesi için acilen ihtiyaç duyulan temel hizmetlerin ve insani yardımın sağlanmasına imkân verecek acil ve etkili tedbirler almasını (IV numaralı tedbir); İsrail'in Gazze Şeridi'ndeki Filistinlilere yönelik Soykırım Sözleşmesi'nin 2. ve 3. maddeleri kapsamındaki eylemlere ilişkin iddialarla ilgili delillerin yok edilmesini önlemek ve muhafaza edilmesini sağlamak için etkili tedbirler almasını (V numaralı tedbir) ve son olarak da Kararın yürürlüğe girmesinden itibaren bir ay içerisinde uygulanması için alınan tedbirler hakkında mahkemeye rapor sunmasını (VI numaralı tedbir) istemiştir.

5. Sonuç

Divan, söz konusu uyuşmazlıkta Filistinlilerin soykırımdan korunma hakkını kabul edilebilir bulmuş, bu haklara telafisi mümkün olmayan zarar verme riskini ve durumun aciliyetini göz önüne alarak yukarıda ifade edilen tedbirleri almıştır.

Bu tedbirleri alan Divan, İsrail'in Gazze'de işlediği belirtilen eylem ve ihmallerinden en azından bir kısmının Sözleşme hükümleri kapsamına girebilecek nitelikte olduğunu kabul etmiştir. Bu aşamada Divan, İsrail'in Soykırım Sözleşmesi kapsamındaki yükümlülüklerini ihlal ettiğine dair bir tespit yapmış ve verilen kararlar *prima facie* ilkesini uygulamıştır. Bu aşamada Divan'ın, İsrail'in Sözleşme'nin kurallarını ihlal ettiği sonucuna vardığı değerlendirmesi yapılabilmektedir.

Afrika'da Sağlık ve Yeryüzü Doktorları Derneği

Yeryüzü Doktorları Derneği

1. Giriş

Afrika kıtası sadece temel sağlık göstergelerinde değil, başta ekonomik göstergeler olmak üzere eğitim, barınma ve çevre gibi önemli göstergelerin tümünde dünya ortalamasının altında kalmaktadır.¹ Ancak son 30 yılda Afrika ülkelerinde çok ciddi gelişmeler de yaşanmamış değildir. Örneğin aşırı yoksul birey sayısında azalma, ortalama yaşam süresinde yükselme, eğitim alanında katma değer üretme ve ekonomik büyüme gibi veriler, verilebilecek ilk numunelerdir. Buna karşın kıtada siyasi ve ekonomik istikrarın uzun dönemli sağlanamaması bu kazanımların devamlılığını olumsuz etkilemektedir. Bunun yanı sıra küresel ısınma ve iklim krizi pek çok Afrika ülkesini de zor durumda bırakmaktadır. Afrika ülkelerinin bu kırılgan yapısı, olası bir afet durumunda ülkelerin kırılganlığını daha da artırmaktadır. Altyapı ve beşerî sermaye eksiklikleri insani krizin hissedilen etkisini yükseltmektedir.²

Yeryüzündeki her çatışmanın, felaketin ve insani krizin sonucu bir sağlık krizidir. Bu nedenle nedeni ne olursa olsun tüm kriz bölgelerinde sağlık

¹ World Health Organization, "Atlas of African Health Statistics 2022: Health Situation Analysis of the WHO African Region - Country Profiles", 2022.

² Financial Tracking Service, "Humanitarian aid contributions", <https://fts.unocha.org/home/2024/donors/view>, Erişim Tarihi: 08.04.2024.

alanında insani yardım faaliyetleri bir gereklilik hâline gelmiştir. Yeryüzü Doktorları Derneği de bu ihtiyacı özellikle Bosna-Kosova savaşlarında ve 17 Ağustos 1999 depreminde harekete geçen bir grup sağlık çalışanı tarafından 2000 yılında kurulmuştur. Başlangıçta kısa vadeli sağlık kampları düzenleyen Yeryüzü Doktorları; muayene, ameliyat ve ilaç-ekipman desteği sağlamayı amaçlarken zamanla insani yardım programlarıyla uzun vadeli ve kalıcı değişiklikler sağlamayı hedefleyen bir yapıya dönüşmüştür. Dernek, tedavi edici ve koruyucu sağlık hizmetleri, psikososyal destek, fiziksel kapasite geliştirme ve sağlık eğitimi gibi farklı alanlarda ihtiyaç sahibi ülkelere projeler yürütmektedir.

Yeryüzü Doktorları, günümüzde Afganistan, Bangladeş, Çad, Filistin, Somali, Suriye, Yemen ve Türkiye gibi 8 farklı ülkede daimî sağlık merkezlerine sahiptir. Yeryüzü Doktorları, sadece sağlık hizmetlerine erişimin kısıtlı olduğu bölgelere değil; aynı zamanda doğal afet, savaş gibi krizlerin yaşandığı ülkelere de anında ulaşmayı hedeflemektedir.

Buna göre bu çalışmada, Yeryüzü Doktorları Derneği'nin 2023 yılı itibarıyla Afrika'daki faaliyetleri ele alınacaktır.

2. Afrika'da Sağlık

Afrika ülkeleri 2000 yılından beri tüm yaş gruplarında hemen hemen tüm sağlık göstergelerinde gelişme sağlamıştır. Bununla birlikte beş yaş altı çocuk ölümlerinde de ciddi bir gerileme yaşanmıştır.³

Bölgenin yıllık nüfus artış oranı günümüzde %2,5'e yakın seyretmekte, dünya ortalaması ise %1'in altındadır. Afrika, dünyanın en genç nüfus yapısına sahip kıtası olmasına rağmen 2030'larda düşmesi beklenen nüfus artış oranı nedeni ile nüfusunun hızla yaşlanacağı tahmin edilmektedir. Beklenen yaşam süresi ise Covid-19 pandemisi haricinde 2000'lerden günümüze sürekli olarak artmıştır. Ancak yine de dünya ortalamasının bir hayli gerisindedir.⁴ Bu sürecin bir sonucu olarak 2000 yılından bu yana daha fazla kişinin çalışma çağına ulaşması ve daha fazla kadının işgücüne katılması ekonomik büyümeyi olumlu etkilemiştir.

Tüm bu olumlu gelişmelere karşın Afrika, dünyada önlenebilir yeni doğan ve anne ölüm oranlarının en yüksek olduğu kıtadır. Buna ek olarak Kıta, bulaşıcı hastalıklardan, antimikrobiyal dirençli enfeksiyonlardan ve yetersiz beslenmeden kaynaklanan ölüm oranlarında dünya ortalamasının üstünde yer almaktadır.⁵

Son zamanlardaki görece hızlı ekonomik büyüme; hızlı plansız kentleşme, yetersiz alt yapı ve bulaşıcı olmayan salgın hastalık gibi sonuçları da

³ United Nations, "World Population Prospects 2022", Population Division, <https://population.un.org/wpp/>, Erişim Tarihi: 05.05.2024.

⁴ World Health Organization, "World Health Statistics 2023 - Monitoring Health for the SDGs: Monitoring Health for the SDGs: Sustainable Development Goals", 2023.

⁵ Nat Commun, "Health in Africa", 2024, 15(1): 967, 41467-024-45268-1, doi:10.1038/s41467-024-45268-1.

⁶ WHO, "Medical doctors (per 10,000 population)", [https://www.who.int/data/gho/data/indicators/indicator-details/GHO/medical-doctors-\(per-10-000-population\)](https://www.who.int/data/gho/data/indicators/indicator-details/GHO/medical-doctors-(per-10-000-population)), Erişim Tarihi: 09.05.2024.

⁷ World Population Review, "Human Development Index (HDI) by Country 2024", <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/hdi-by-country>, Erişim Tarihi: 09.05.2024.

⁸ United Nations, "Nations U. Data Center", <https://hdr.undp.org/data-center>, Erişim Tarihi: 09.05.2024.

⁹ United Nations, "Human Development Index", <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index>, Erişim Tarihi: 09.05.2024.

¹⁰ Mehmet Akif Turan, "Fas'taki depremde arama kurtarma ve enkaz kaldırma çalışmaları sürüyor", AA, 11.09.2023, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/fas-taki-depremde-arama-kurtarma-ve-enkaz-kaldirma-calismalari-suruyor/2988507>, Erişim Tarihi: 09.05.2024.

beraberinde getirmiştir. Bu durum kıtadaki ölümlerin en az %33'üne neden olmaktadır. Afrika popülasyonu arasında yaşam beklentisi arttıkça çoklu kronik sağlık sorunlarıyla yaşayan bireylerin sayısı artmaktadır. Bu olgu henüz yeni anlaşılmaya başlanmış, ancak son araştırmalar, Afrika'da çoklu hastalıkların kentleşme, kadın cinsiyeti, 50 yaşın üzerinde olma ve yetersiz eğitim düzeyiyle önemli ölçüde ilişkili olduğunu göstermektedir.

Artan çoklu kronik hastalıkların Afrika'nın sağlık sistemleri üzerindeki etkileri henüz bilinmemektedir. Ancak geleneksel olarak tek bir hastalığa odaklanan halk sağlığı programlarının, birbiriyle keşişen rahatsızlıkları olan hastaları teşhis etme ve yönetme becerisini hızla kazanması beklenmektedir.

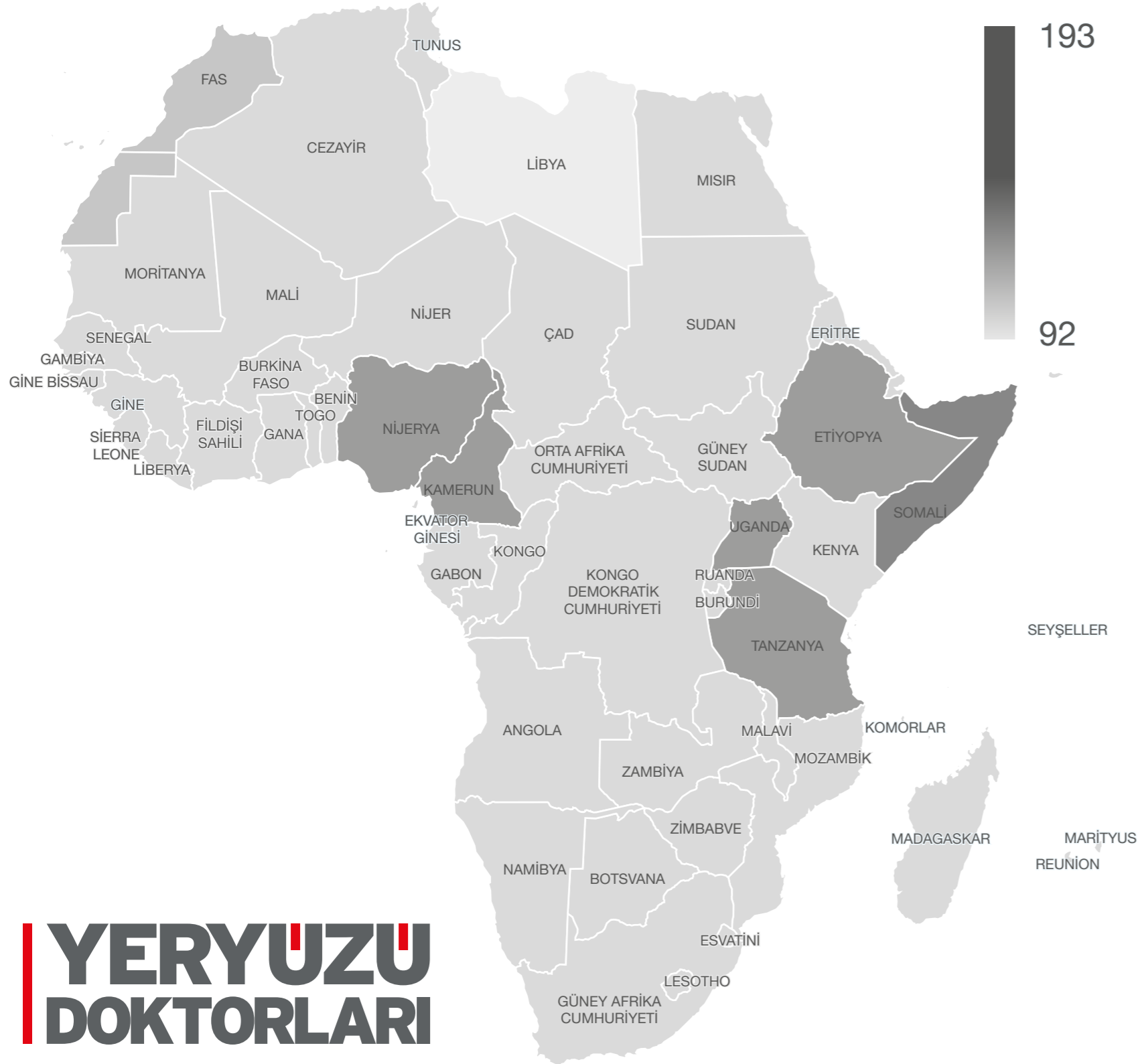
Tüm bunlara ek olarak, Afrika ülkelerindeki hekim sayısı da dünya ortalamasının oldukça altındadır. Pek çok Afrika ülkesinde nitelikli sağlık çalışmasının yetersiz olması, bağımsız bir sağlık sisteminin yürütülmesini oldukça zorlaştırmaktadır.⁶

3. Temel Endeksler

Ülkelerin gelişmişliklerini ölçebilmek ve sıralamak için çeşitli gösterge ve endeksler kullanılmaktadır. Bunlardan en bilineni BM tarafından 1990'lı yılların başından beri kullanılan İnsani Gelişmişlik Endeksi'dir (İGE).⁷ Endeks, beklenen yaşam süresi, eğitim ve GSMH (Gayrisafi Millî Hasıla) bileşenleri verilerinden hesaplanan görece basit bir endekstir. Buna rağmen her zaman tüm ülkelere veri sağlanamamıştır. BM yıllar içinde endeks metodolojisini güncellemiş, bu endeksten yola çıkarak farklı endeksler de üretmiştir. İGE, verilerinin daha kolay anlaşılabilmesi için ülkeleri gelişmişlik seviyelerine göre dört gruba ayırmaktadır. Buna göre düşük, orta, yüksek ve çok yüksek seviyelerinde kategorize edilmiştir.⁸

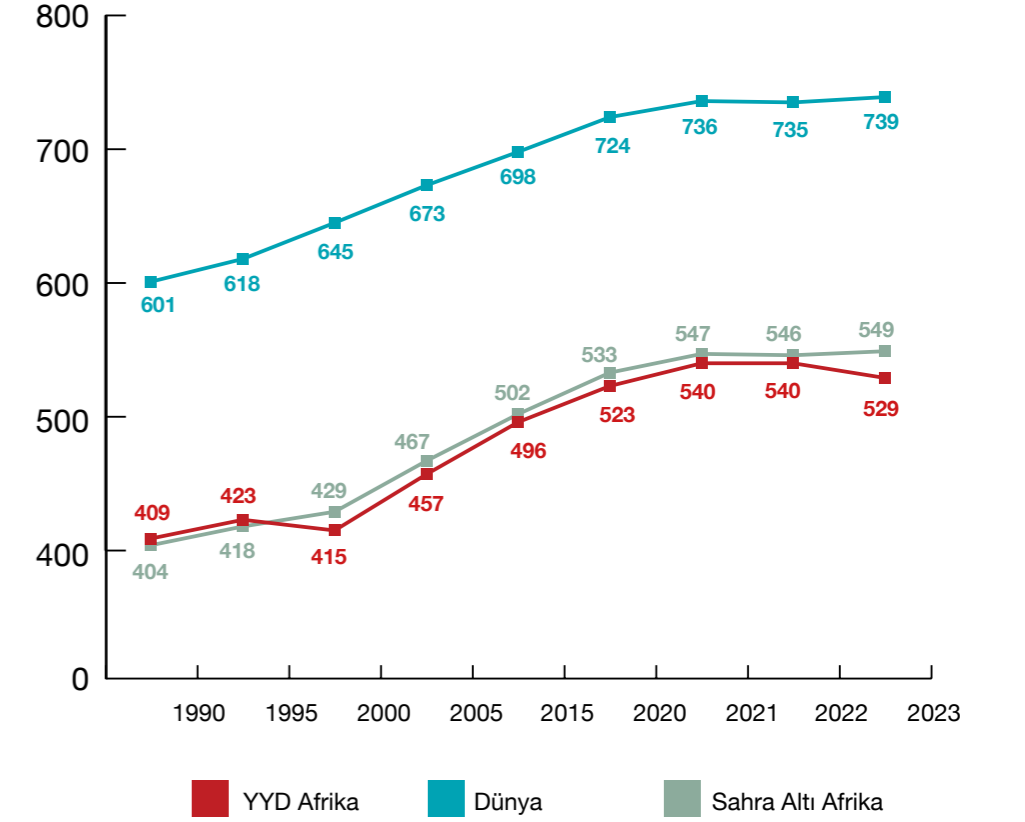
Yeryüzü Doktorları'nın Afrika'da hizmet verdiği ülkelerin dokuzu (Benin, Kamerun, Çad, Etiyopya, Nijer, Nijerya, Somali, Tanzanya ve Uganda) Sahra Altı Afrika ülkeleri olurken, ikisi Sahra üstünde (Libya ve Fas) yer almaktadır. Grafik 1'de Yeryüzü Doktorları'nın Afrika'da faaliyet yürüttüğü ülkeler ve 2022 İnsani Gelişmişlik Ülke sıralaması gösterilmektedir. 193 ülkenin yer aldığı çalışmada Somali 193. sırada yer alırken, tüm Sahra Altı Afrika ülkeleri ilk 150'nin üstünde yer alamamıştır. Daha iyi sıralamaya sahip Sahra Çölü'nün üstünde kalan ülkelere ise iç savaşta yaralarını saran Libya 92., Fas ise 120. olmuştur.⁹ 2023 yılı sonbaharında Fas'ta yaşanan 7 büyüklüğündeki yıkıcı deprem de buna sebep olan etkenlerden biridir.¹⁰

İGE SIRALAMA

Şekil 1. YYD'nin Afrika'da Faaliyet Göstermiş Olduğu Ülkeler ve İGE Skorları¹¹

Şekil 2. İGE Dünya Ortalaması, Sahra Altı Afrika Ülkeleri Ortalaması ve YYD'nin Faaliyet Gösterdiği Afrika Ülkeleri Ortalaması¹²

¹¹ World Health Organization, "World Health Statistics 2023 - Monitoring Health for the SDGs: Monitoring Health for the SDGs: Sustainable Development Goals", 2023.

¹² World Population Review, "Human Development Index (HDI) by Country 2024", <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/hdi-by-country>, Erişim Tarihi: 09.05.2024.

¹³ Human Development Reports, "2023 Global Multidimensional Poverty Index (MPI)", 2023, <https://hdr.undp.org/content/2023-global-multidimensional-poverty-index-mpi>, Erişim Tarihi: 09.05.2024.

2000 yılından günümüze Yeryüzü Doktorları'nın faaliyet yürüttüğü Afrika ülkelerinin İGE skor ortalamasına bakıldığında skorun hem dünyadan hem de Sahra Altı Afrika ülkelerinden daha düşük olduğu görülmektedir.

Bir diğer gösterge olan Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE), İGE gibi üç temel göstergeden oluşmaktadır. Her iki endekste de sağlık ve eğitim yer alırken, ÇBYE'de İGE'den farklı olarak ekonomi yerine yaşam standardı bulunmaktadır. BM'nin ÇBYE raporu, 2023 verilerine göre raporda yer alan gelişmekte olan 110 ülkenin toplam nüfusu 6,1 milyar iken bunun 1,1 milyarı, yani %18'i yoksul olarak tespit edilmiştir. Sahra Altı Afrika ülkeleri için ise toplam nüfus 1,1 milyar iken yoksul sayısı 534 milyon kişi, yani yaklaşık %48'dir. Özetle, Sahra Altı Afrika diğer bölgelerden açık bir şekilde daha yoksuldur.¹³

Somali Yeryüzü Doktorları Derneğinin 'Gönülden Gönüle Yıllık Sağlık' kampanyası kapsamında Somali'de sağlık hizmetleri gerçekleştirildi (Kaynak: Anadolu Ajansı).

4. Yeryüzü Doktorları'nın Afrika'da Sağlık Çalışmaları

Yeryüzü Doktorları'nın Afrika'da 2023 yılında gerçekleştirdiği faaliyetlerine bakıldığında, Kamerun'da açılmış olan 89 su kuyusundan 41.070 kişi faydalanmıştır. Libya ve Fas'ta acil durum operasyonları çerçevesinde ilaç, medikal ve diğer ihtiyaç malzemesi desteği ile 123.543 kişiye fayda sağlanmıştır. Yıl boyu devam eden gıda yardımları ile 68.760 kişiye ulaşılmış; 90.366 kişiye muayene hizmeti verilmiştir. Psikososyal destek çalışmaları kapsamında; 17.640 kişi grup görüşmesine katılmış, 3.117 kişi bireysel psikolojik danışmanlık desteğinden yararlanmış ve 24.621 kişi psikoeğitim almıştır.

Bunun yanında 74.4854 çocuk, çocuk dostu alan etkinliğine katılmıştır. Gönüllü sağlık ekipleri Çad ve Somali'de 1.081 kişiyi muayene etmiş, 42 ameliyat gerçekleştirmiş ve 767 kişiye ilaç desteği sağlanmıştır. Göz sağlığı projeleri kapsamında Nijerya'da 25.422 göz muayenesi ve 3.591 göz ameliyatı gerçekleştirmiş; 3.000 güneş gözlüğü ve 1.662 numaralı gözlük desteği sağlamıştır. Çad'da daimi hizmet veren iki farklı sağlık merkezinde toplam 16.919 kişi muayene edilmiş, 1.540 sağlıklı doğum gerçekleştirilmiş, 6.791 laboratuvar testi yapılmış, 1.705 anne ve 4.766 çocuk aşılanmıştır. Ayrıca merkezde 10.740 kişiye hijyen kiti ve 12.560 kişiye ilaç desteği sağlanmıştır. Yine Çad ve Somali'deki iki farklı beslenme sağlığı merkezinde toplam 27.921 muayene gerçekleştirilmiş, 1.974 kişi beslenme tedavisinden yararlanmış ve 2.504 kişiye ilaç desteği sağlanmıştır.

Son olarak da Benin, Çad, Etiyopya, Kamerun, Nijer, Somali, Tanzania ve Uganda'da 1.866 kurban kesilmiş ve bundan 332.050 kişiye fayda sağlanmıştır. Özetle Yeryüzü Doktorları Afrika'da 2023 yılında yerel sağlık sistemine katkı sağlayarak 600 binden fazla kişiye hizmet vermiştir.

5. Sonuç

Afrika ülkeleri son 20 yılda pek çok alanda gelişim gösterse de hâlen birçok alanda dünya ortalamasının altında kalmaktadır. Aradaki bu fark, ancak uzun dönemde kapanmaya başlayacaktır. Ancak bu duruma Afrika'nın yaşlanan nüfusu, pandemiler, siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkları da ekleyince Afrika'nın kat etmesi gereken mesafe daha da uzayacaktır. Bu nedenle Afrika ülkelerinin beşerî sermayesine önem verip eğitim konusunda daha büyük adım atmaları hem sağlık sektörünün gelişimini hem de görece genç nüfusunun avantajını kullanmalarını sağlayacaktır.

Yapay Zekâ ve Afrika: 2023

Erman Akıllı*

1. Giriş

Dijitalleşen dünya düzeni içerisinde, gün geçtikçe dünya genelinde teknolojiye olan bağımlılık artmaktadır. Zira Statista verilerine göre dünya genelinde internet kullanıcı sayısı 2024 itibarıyla 5,35 milyar kişiye ulaşmışken, dünya genelinde sosyal medya kullanıcı sayısı ise 5.04 milyar kişiye ulaşmıştır.¹ Öyle ki, “Nesnelerin İnterneti/Internet of Things (IoT)” ve akıllı cihaz kullanım sayısı 2024 yılı itibarıyla dünya genelinde 17 milyar birim sayısına ulaşmış ve 2029’da 30 milyar birim sayısı bandını aşacağı öngörülmüştür.² Anlaşılabacağı üzere dünya genelinde her geçen gün internet kullanımını artmakta, bireyler için günlük yaşantıdan iş hayatına kadar birçok süreç dijital platformlar çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda Afrika kıtasına bakıldığında da dünya geneline hâkim olan genel seyrin izleri görülmektedir.

Afrika kıtasının özgün demografik ve sosyoekonomik yapısı, dijital altyapı ve internet kullanımındaki artışı etkileyen önemli faktörler arasında yer almaktadır. 2022 yılında yaklaşık 600 milyon olan internet kullanıcı sayısının, 2024 yılında 700 milyona ulaşması öngörülmekte ve bu artışın 2029 yılında 1,1 milyar kullanıcıya erişerek yeni bir zirve yapması beklenmektedir.³ Bu artış, kıtanın teknolojik adaptasyon kapasitesinin bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Geçtiğimiz on yıl boyunca, Afrika’da internet kulla-

* Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, erman.akilli@hbv.edu.tr

¹ Statista, “Number of internet and social media users worldwide as of January 2024”, <https://www.statista.com/statistics/617136/digital-population-worldwide/>, Erişim Tarihi: 10.04.2024.

² Statista, “Number of internet of things (IoT) connected devices worldwide from 2019 to 2023, with forecasts from 2022 to 2030”, <https://www.statista.com/statistics/1183457/iot-connected-devices-worldwide/>, Erişim Tarihi: 10.04.2024.

³ Statista, “Number of internet users in Africa from 2014 to 2029”, <https://www.statista.com/forecasts/1146636/internet-users-in-africa/>, Erişim Tarihi: 10.04.2024.

nımındaki artışın sürekliliği, kıtanın teknolojiye olan ilgisini ve dijital dönüşüm süreçlerine olan açıklığını göstermektedir. Bu süreç, özellikle yapay zekâ gibi gelişmiş teknolojilere olan ilgiyle paralel bir şekilde ilerlemektedir.

Yapay zekâ teknolojilerine duyulan ilginin artması hem akademik literatürde hem de uygulamalı araştırmalarda önemli bir yer tutmaktadır. Bu bölümde Afrika kıtasında 2023 yılında tepe noktasına ulaşan yapay zekâ çalışmalarının mevcut durumu incelenecektir.

2. 2023 Yılında Afrika'da Yapay Zekâ

Afrika'nın dijital ekosistemindeki bu dinamik değişim, kıtanın genelinde internet teknolojilerine ve yapay zekâ uygulamalarına olan talebi artırmaktadır. Bu teknolojiler sağlık, eğitim ve tarım gibi temel sektörlerde verimliliği artırma potansiyeline sahip olduğu için stratejik öneme sahiptirler. Afrika'da yapay zekânın etkin kullanımı, kıtanın karşılaştığı çeşitli zorluklara yenilikçi çözümler sunabileceği gibi sosyoekonomik kalkınmayı da destekleyebilmektedir.

Bu bağlamda yapay zekânın uygulanabilirliği üzerine yapılan araştırmalar, kıtanın teknolojik ilerlemesine ivme kazandırabilmektedir. Yerel koşullara uygun politikaların ve uluslararası iş birliklerinin önemini vurgulanması ve Afrika'nın dijital dönüşüm stratejilerinin, kıtanın benzersiz koşullarını dikkate alacak şekilde tasarlanması gerekmektedir. Bu stratejiler, teknolojik inovasyonları teşvik ederken, aynı zamanda bölgesel ve küresel ekonomiye entegrasyonu da kolaylaştırabilmektedir.

2023 yılına gelirken Afrika, sağlık, tarım ve dijitalleşme gibi çeşitli alanlarda önemli yapay zekâ gelişmeleri yaşamıştır.⁴ Özellikle 2023 yılında mevcut literatür incelendiğinde Afrika özelinde yapay zekâ, radyoloji ve klinik teşhis gibi alanlarda potansiyelini göstermiş olsa da⁵ Afrika'daki potansiyel uygulamaları⁶ üzerine daha fazla araştırma yapılması gerektiği kabul edilmektedir.⁷ Bazı Afrika ülkeleri, Güney Afrika ve Kenya gibi, hayvancılıkta yapay zekâyı kullanmaya başlamışlardır.⁸

Diğer taraftan, 2023 yılında yayımlanan bazı çalışmalarda Afrika'da yapay zekânın geliştirilmesi ve kullanımı çevresindeki etik meseleler vurgulanmış, şeffaflık⁹ ve kurallara uyumun önemi üzerinde durulmuştur.¹⁰

Yapay zekânın benimsenmesinin ekonomik etkileri üzerine yapılan çalışmalar ise bu konudaki zorlukları ve fırsatları ortaya koymaktadırlar.¹¹ Bu bağlamda yapay zekâ, Afrika'da sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunabilir niteliktedir. Ancak etik kullanımıyla ilgili endişelerin etkili bir şekilde ele alınması gerekmektedir.¹²

4 S. Kiemde ve A. Kora, "Towards an ethics of AI in Africa: Rule of education", *AI and Ethics*, 2(1), 2021, ss. 35-40.

5 A. Tang, R. Tam, A. Cadrin-Chênevert, W. Guest, J. Chong, J. Barfett ve W. Shabana, "Canadian association of radiologists white paper on artificial intelligence in radiology", *Canadian Association of Radiologists Journal*, 69(2), 2018, ss. 120-135.

6 R. Dias ve A. Torkamani, "Artificial intelligence in clinical and genomic diagnostics", *Genome Medicine*, 11(1), 2019.

7 Kiemde ve Kora, a.g.e., s. 37.

8 G. Mwangi, F. Mujibi, Z. Yonah ve M. Chagunda, "Multi-Country investigation of factors influencing breeding decisions by smallholder dairy farmers in Sub-Saharan Africa", *Tropical Animal Health and Production*, 51(2), 2018, ss. 395-409.

9 A. Huriye, "The ethics of artificial intelligence: Examining the ethical considerations surrounding the development and use of AI", *American Journal of Technology*, 2(1), 2023, ss. 37-45.

10 A. Jobin ve M. Ienca, "The global landscape of AI ethics guidelines", *Nature Machine Intelligence*, 1(9), 2019, ss. 389-399.

11 R. Kabalisa ve J. Altmann, *AI technologies and motives for AI Adoption by countries and firms: A systematic literature review*, 2021, ss. 39-51.

12 Huriye, a.g.e.

13 A. Rabaan, S. Alhumaid, A. Mutair, M. Garout, Y. Abulhamayel, M. Halwani ve N. Ahmed, "Application of artificial intelligence in combating high antimicrobial resistance rates", *Antibiotics*, 11(6), 2022, s. 784.

14 P. Ruamviboonsuk, V. Ruamviboonsuk ve R. Tiwari, "Recent evidence of economic evaluation of artificial intelligence in ophthalmology", *Current Opinion in Ophthalmology*, 34(5), 2023, ss. 449-458.

15 N. Hendrix, D. Veenstra, M. Cheng, N. Anderson ve S. Verguet, "Assessing the economic value of clinical artificial intelligence: Challenges and opportunities", *Value in Health*, 25(3), 2022, ss. 331-339.

16 R. Kaswa, A. Nair, S. Murphy ve K. Pressentin, "Artificial intelligence: A strategic opportunity for enhancing primary care in South Africa", *South African Family Practice*, 64(1), 2022.

17 V. Odufa, T. Fateye ve A. Adewusi, "Application of artificial intelligence (AI) approach to African real estate market analysis: Opportunities and challenges", *Advances in Multidisciplinary & Scientific Research Journal Publication*, 29, 2021, ss. 121-132.

18 M. Fahimirad ve S. Kotamjani, "A review on application of artificial intelligence in teaching and learning in educational contexts", *International Journal of Learning and Development*, 8(4), 2018, s. 106.

19 Q. Meng, Z. Hong, Z. Li, X. Hu, W. Shi, W. Jun ve K. Luo, "Opportunities and challenges for Chinese elderly care industry in smart environment based on occupants' needs and preferences", *Frontiers in Psychology*, 11, 2020.

2022 ve 2023'te yayımlanan çalışmalarda antimikrobiyal direnç tahmini ve oftalmoloji gibi çeşitli alanlarda yapay zekânın uygulanması artmış¹³ veya yapay zekânın sunduğu çeşitli fırsatlar vurgulanmıştır.¹⁴ Ancak ekonomik değerlendirme ve klinik ortamlarda yapay zekânın genelleştirilebilirliğiyle ilgili zorluklar belirlenmiştir.¹⁵

Afrika bağlamında yapay zekâ, birincil sağlık bakımını geliştirme¹⁶ ve emlak piyasasını analiz etme gibi stratejik fırsatlar da sunmaktadır.¹⁷ Eğitim ortamında yapay zekânın entegrasyonu üzerine yapılan tartışmalar, yapay zekâ tarafından etkilenen pedagojik modellerin vurgulanmasına neden olmuştur.¹⁸ Yapay zekânın sunduğu fırsatlara rağmen özellikle çeşitli nüfusların özel ihtiyaçlarını ve tercihlerini karşılayıp karşılamadığı konusunda çeşitli tartışmalar yaşanmaktadır.¹⁹

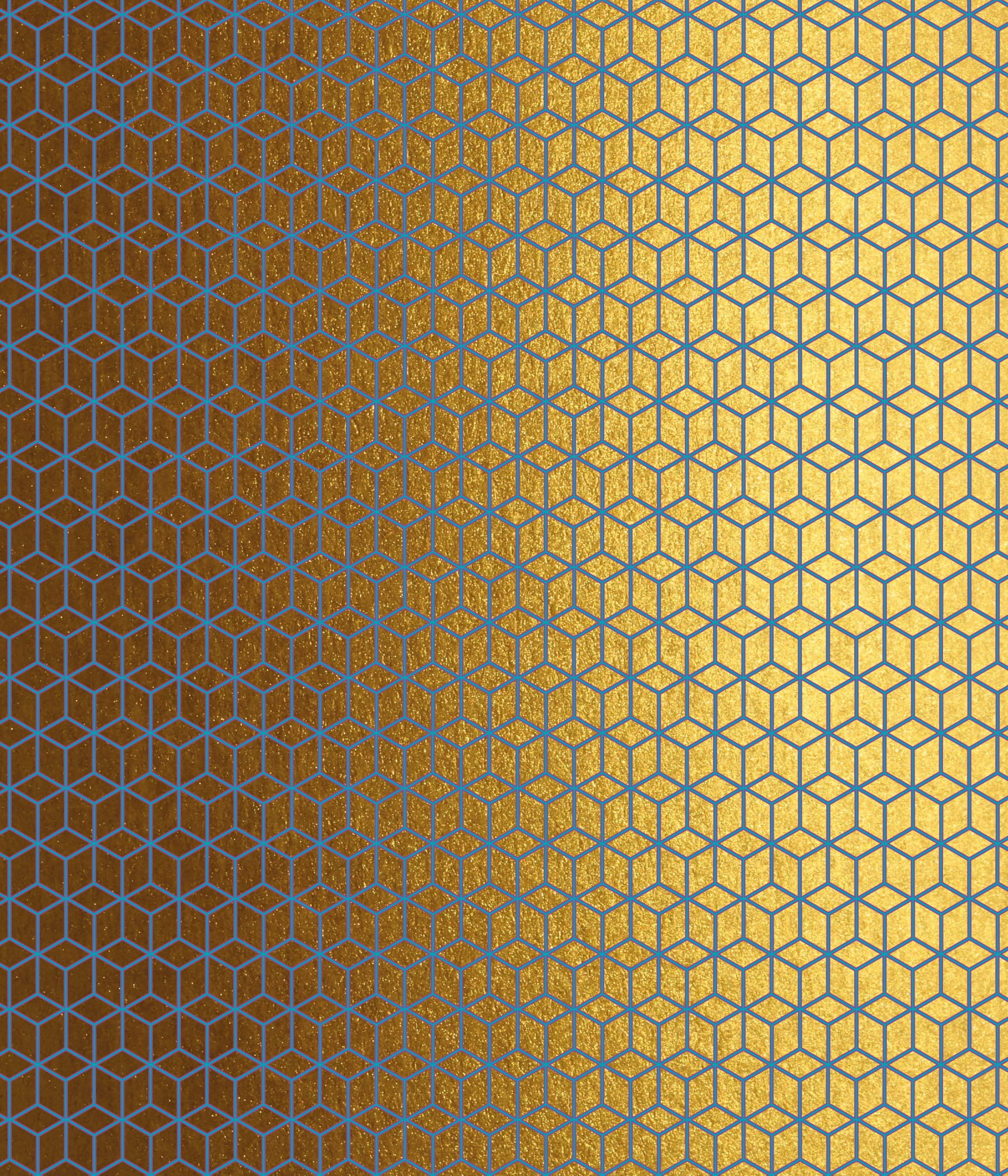
Yapay zekâ, Afrika'da çeşitli uygulamalar için büyük bir potansiyel taşımakla birlikte etik, ekonomik ve pratik etkilerini keşfetmek için artırılmış araştırma ve yatırım gerekliliği açıktır. Bu yönleri ele alınacak olursa yapay zekâ, Afrika'da çeşitli sektörlerde kullanılabilirliği ve sürdürülebilirliği mümkün olabilecektir.

3. Sonuç

Afrika'nın dijitalleşme yolculuğu, küresel teknoloji trendleriyle paralel bir artış göstermektedir. 2023 yılı temelinde incelendiğinde mevcut ivmelemeyle birlikte 2024 ve 2029 yılları arasında internet kullanıcı sayısının 700 milyondan 1,1 milyara yükselmesi beklenmektedir. Bu durum, kıtanın teknolojik adaptasyon kabiliyetini ve dijital altyapısının potansiyelini vurgulamaktadır. Özellikle yapay zekâ gibi ileri teknolojilerin etik, ekonomik ve pratik boyutları üzerinde durulması, bu teknolojilerin Afrika'da nasıl daha etkin kullanılabilceğinin anlaşılması için kritik önem taşımaktadır.

Yapay zekânın sağlık, eğitim ve tarım gibi çeşitli sektörlerde sürdürülebilir kalkınmayı destekleme potansiyeli göz önüne alındığında, bu teknolojinin etkili bir şekilde entegrasyonu, kıtanın karşılaştığı zorlukların üstesinden gelmesine yardımcı olabileceği değerlendirilmektedir. Dolayısıyla Afrika'nın bu yeni dijital çağına uyum sağlaması, yerel ihtiyaç ve koşullara duyarlı politikalarla desteklenmesi gerekecektir.

Şüphesiz ki bu süreçte, uluslararası iş birlikleri ve yerel kapasite inşası kritik rol oynayacaktır. Afrika'nın dijital dönüşümünün ve yapay zekâ çalışmalarında ivmelenmesinin sadece teknolojik ilerleme değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik kalkınma fırsatı olarak da değerlendirilmesi gerekeceği açıktır.

Türkiye-Afrika İlişkileri

- 1**
Cumhuriyetimizin Yüzüncü Yılında Türkiye-Afrika İlişkileri: Türkiye'nin Bir Başarı Hikâyesi
/ Şebnem Cenk, Elif Çomoğlu Ülgen 171-185
- 2**
Gelişen Afrika ile Medya ve İletişimin Gücüne Önemli Bir Katkı: Türkiye Ortaklığı
/ Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı 187-193
- 3**
Millî Savunma Bakanlığı'nın 2023 Yılı Afrika Faaliyetleri
/ Millî Savunma Bakanlığı 195-197
- 4**
Türkiye'nin Afrika'daki Dostluk Eli: TİKA / Serkan Kayalar 199-209
- 5**
Yunus Emre Vakfı'nın 2023 Yılı Afrika Kıtası Faaliyetleri
/ Yunus Emre Enstitüsü 211-217
- 6**
Afrika'da Türkiye Maarif Vakfının Faaliyetleri
/ Türkiye Maarif Vakfı 219-229
- 7**
Afrika'da Bugünün İhyası ve Geleceğin İnşasında Türkiye Diyanet Vakfı'nın Rolü
/ Türkiye Diyanet Vakfı 231-239
- 8**
6 Şubat 2023 Depremleri Sonrasında Afrika Ülkelerinin Türkiye'ye Desteği
/ Mehmet Güllüoğlu 241-247
- 9**
Türkiye'nin Gönül Hattı: Türk Hava Yolları
/ Türk Hava Yolları 249-255
- 10**
Anadolu Ajansının 2023 Yılı Afrika Faaliyetleri
/ Anadolu Ajansı 257-263
- 11**
TRT Afrika: Afrika'yı Olduğu Gibi Anlatmak / TRT Afrika 265-269

Cumhuriyetimizin Yüzüncü Yılında Türkiye-Afrika İlişkileri: Türkiye'nin Bir Başarı Hikâyesi

Şebnem Cenk* Elif Çomoğlu Ülgen**

1

1. Tarihi Arka Plan

Afrika kıtası günümüzde sınır ötesi nitelik de arz eden birçok sınımayla karşı karşıya bulunmaktadır. Bununla birlikte, genç bir nüfus, zengin doğal kaynaklar, büyüyen ve entegrasyon yönünde ilerleyen ortak pazar gibi fırsatlara da sahip olan Afrika kıtasının stratejik önemi her geçen gün artmaktadır. Bu durum, özellikle son yıllarda birçok ülkenin Afrika'ya yönelik ilgisinin artmasına, Afrika ülkeleriyle temasları sıklaştırmasına, yeni iş birliği alanları geliştirmesine, en nihayetinde kıtanın uluslararası gündemde daha fazla yer edinmesine yol açmaktadır.

Türkiye köklü tarihi ve insani bağlara sahip olduğu Afrika kıtası ve Afrika ülkeleriyle ilişkilerini 25 yıl önce yürürlüğe koyduğu Afrika'ya Açılım Eylem Planı'yla bütüncül, kurumsal ve sistematik bir çerçeveye oturtmuştur. Bazı ülkelerin yeniden keşfettiği gözlemlenen Afrika'yla iş birliğimiz aradan geçen süre zarfında karşılıklı saygı ve eşitlik ilkeleri temelinde çok boyutlu ve derinlikli bir nitelik kazanmış; Girişimci ve İnsani Dış Politikamızın temel sütunlarından biri hâline dönüşmüş durumdadır. Ülkemiz, Afrika'yı "stratejik rekabet alanı" perspektifinden okuyan yaklaşımların aksine, kıtanın yararına olacak her alanda diğer tüm aktörlerle istişareye, eş güdüme ve uygun koşullarda iş birliğine açık bir tutuma sahiptir.

Afrika ülkeleriyle iş birliğimizin özünde ülkemizin tarihi tecrübesini, toplumsal, siyasal ve kültürel birikimini, millî unsurlara dayanarak güçlü bir idari sistem inşa etme deneyimini, sahip olduğu olanak ve kaynakları paylaşmak; sözü geçen ülkelerle kazan-kazan ilkesine uygun, halklarımızın faydasına olacak iş birlikleri geliştirmek yer almaktadır.

* Büyükelçi, Dışişleri Bakanlığı Batı ve Orta Afrika Genel Müdürü

** Büyükelçi, Dışişleri Bakanlığı Kuzey ve Doğu Afrika Genel Müdür Vekili

Afrika'daki Türk varlığının ve kıtaya ilişkilerinin esasen bin yıla varan bir tarihi mevcuttur. Henüz 9. yüzyıl gibi erken bir dönemden başlayarak Türk devletleri kıtada siyasi, ticari, kültürel ve beşerî etkileşimleri tetikleyerek önemli izler bırakmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yaklaşık dört asır boyunca Kuzey ve Doğu Afrika kıyılarında mevcudiyet göstermesi, bugün dahi izlerine her adımda rastladığımız sarsılmaz bağların kurulmasına vesile olmuştur.

Kıtadaki Türk izlerinin sömürgeci yaklaşımdan arı olması, bugün ilişkilerimizin karşılıklı güven, saygı ve eşit ortaklık ilkeleri temelinde gelişmesindeki en önemli unsurdur. Afrikalı muhataplarımız, Afrika'ya hiçbir zaman sömürgeci zihniyetle yaklaşmamış olan ülkemizin Afrika'yla angajmanını kıtanın yararına olacak şekilde ve Afrikalı ortaklarımızla eşit ilişkiler tesis edilmesi ilkesi çerçevesinde geliştirdiğini teslim etmektedir.

Modern Türkiye Cumhuriyeti'nin istiklal mücadelesi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlıklarını kazanmaya başlayan Afrika ülkelerine de örnek teşkil etmiştir. Afrika'nın dekolonizasyon sürecinin simge isimleri Atatürk'ün önderliğindeki bağımsızlık ve çağdaşlaşma mücadelemizi ilham aldıklarını çeşitli vesilelerle dile getirmişlerdir.

Ülkemiz, Afrika kıtasındaki ilk büyükelçiliğini 1925 yılında Kahire'de açmış, bunu Etiyopya'da 1926 yılında faaliyete geçirilen ve Sahra Altı Afrika'daki ilk diplomatik misyonumuz olan Addis Ababa Büyükelçiliği izlemiştir. Kıtadaki bağımsızlık süreçlerine paralel olarak ülkemiz de Afrika'daki temsiliyeti artırmış; 1950'lerde Libya (1952), Fas, Tunus ve Gana'da (1957); 1960'larda Nijerya (1962), Cezayir, Senegal (1963) ve Kenya'da (1968); 1970'li yıllarda ise Kongo Demokratik Cumhuriyeti (1974), Somali ve Tanzanya'da (1979) büyükelçilikler açmıştır. Türkiye bu dönemde, Zimbabve ve Namibya'nın bağımsızlık mücadelelerini diplomatik olarak destekleyen az sayıdaki BM Batı Avrupa grubu ülkesinden biri olmuştur. Bu destek hâlen anılan ülkelerce hatırlanmakta ve ikili ilişkilerimizdeki güveni perçinlemektedir.

2. Afrika Açılımından Afrika Ortaklık Politikasına

Afrika kıtasıyla daha yoğun ve sistematik siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkileri geliştirme vizyonumuz 1990'lı yılların sonunda belirginlik kazanmıştır. 1998 yılında "Afrika'ya Açılım Eylem Planı"nın hazırlanmasıyla ismi konulan süreçte, 2003 yılında "Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi" yürürlüğe koyulmuş; 2005 yılı ülkemizde "Afrika Yılı" olarak ilan edilmiş; aynı yıl Türkiye, Afrika Birliği'nde gözlemci ülke statüsü

kazanmıştır. 2008 yılında 10. Afrika Birliği Zirve Toplantısı'nda Afrika kıtasının stratejik ortaklarından biri olarak kabul edilmiş; ilişkilerdeki bu sıçramanın sonucunda Açılım Politikası 2013 yılında yerini "Afrika Ortaklık Politikası"na bırakmıştır.

Temel amacı "Afrika'nın sorunlarına Afrikalı çözümler" ilkesi çerçevesinde, eşit ortaklık ve karşılıklı fayda temelinde kıtanın barış ve istikrarı ile ekonomik ve sosyal kalkınmasına katkıda bulunmak olan *Afrika Ortaklık Politikamız*, kamu kurumlarımızın, özel sektörümüzün ve sivil toplum kuruluşlarımızın çalışmalarını içeren bütüncül bir anlayışla icra edilmektedir. Bu kapsamdaki faaliyetlerimizin şekillendirilmesine Afrikalı ortaklarımızın kendi öncelikleri, Afrika'nın siyasi, sosyal, ekonomik ve insani gelişimini hedefleyen "Afrika Birliği 2063 Gündemi" ile Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri yol göstermektedir.

Kıta ülkeleriyle iş birliğimizde önem verdiğimiz temel bir ilke de sahada güçlü bir mevcudiyet göstererek, ilgili ülkelerle doğrudan temaslarımızı artırmak; bu ülkelerdeki gelişmelere kapsamlı şekilde vakıf olmak ve ortaklık projelerimizi yakından takip etmektir. Bu kapsamda, 2002 yılında sadece 12 büyükelçiliğimiz bulunan Afrika'da, ülkemiz bugün 44 büyükelçilik ve 6 başkonsoloslukla temsil edilmektedir. Böylece Türkiye, Afrika'da en fazla diplomatik temsilciliğe sahip ülkeler arasında Çin, ABD ve Fransa'nın ardından dördüncü ülke konumuna gelmiştir. Öte yandan, Afrika ülkeleri de ülkemizin ilgisine kayıtsız kalmamış, 2008 yılının başında 10 olan Ankara'daki Afrika büyükelçiliklerinin sayısı 2023 yılı itibarıyla 38'e çıkartılmıştır.

Büyükelçiliklerimizin yanı sıra Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Yunus Emre Enstitüsü, Türkiye Maarif Vakfı, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) Türk Kızılay, Türkiye Diyanet Vakfı, TRT, Anadolu Ajansı gibi kurumlarımızın gayretleri ve ulusal havayolu şirketimiz THY'nin sunduğu güçlü uçuş ağıyla kıtadaki mevcudiyetimiz ve faaliyetlerimiz daha da yaygınlaştırılmıştır.

Sağlam temeller üzerine inşa edilen Türkiye-Afrika ortaklığı kısa sürede uluslararası platformlara da yansımış; ülkemizin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 2009-2010 dönemi geçici üyeliğine seçilmesinde Afrika ülkelerinden aldığımız güçlü destek belirleyici olmuştur. Birçok konuda benzer yaklaşım ve değerlendirmeye sahip olmamız Afrika ülkeleriyle ilişkilerimizi destekleyen bir diğer önemli unsurdur. Bu bağlamda, Türkiye-Afrika ortaklığı, uluslararası siyasi ve ekonomik sistemin reformuna dair görüş birliğini ihtiva etmektedir. Türkiye, Birleşmiş Milletler Güvenlik Kon-

Müteakip zirveye hazırlık mahiyetinde ve Ortak Eylem Planı'nın uygulanmasında geline aşamayı ele almak üzere Üçüncü Türkiye-Afrika Bakanlar Gözden Geçirme Konferansı'nın 2024 yılı içinde bir Afrika ülkesinde düzenlenmesi öngörülmektedir.

4. Türkiye-Afrika İlişkilerinde 2023 Yılındaki Kayda Değer Gelişmeler

2023 yılı, ülkemiz açısından çok müteessir bir olay olan “yüzyılın felaketi” olarak adlandırdığımız deprem felaketiyle başlamıştır. On binlerce vatandaşımızın hayatını kaybettiği ve büyük bir yıkıma yol açan deprem felaketi ertesinde Afrika ülkelerinden her düzeyde iletilen taziye mesajları; Afrika'dan cumhurbaşkanı ve bakan düzeyinde Ankara'ya ve deprem bölgesine yönelik taziye ziyaretleri, ülkemizde görevlendirilen arama ve kurtarma ekipleri ile yapılan aynı ve nakdî yardımlar Afrika'yla yıllar içinde tesis ettiğimiz iş birliğinin kurumlar arasındaki temasların ötesine geçerek sıradan vatandaşlar tarafından da içselleştirildiğini; Afrika toplumları ile Türk halkı arasında samimi dostluk bağlarına dönüştüğüne ve Afrika Ortaklık Politikamızın Afrika halklarında karşılık bulduğuna işaret eder nitelik arz etmiştir.

Afrika Ortaklık Politikamızın önemli bir unsuru olan karşılıklı üst düzey ziyaretlere 2023 yılında da devam edilmiş; söz konusu ziyaretler ilgili ülkelerle iş birliğimizin tüm veçhelerinin gözden geçirilmesine, bölgesel ve küresel gelişmelere dair görüş alışverişinde bulunulmasına imkân tanımıştır.

Sayın Cumhurbaşkanımızın 3 Haziran 2023 tarihinde Ankara'da düzenlenen göreve başlama törenine Afrika'dan yoğun katılım olmuştur.

Sayın Cumhurbaşkanımız, Sudan Egemenlik Konseyi Başkanı Burhan'la 13 Eylül 2023'te Ankara'da; BM 78. Genel Kurulu vesilesiyle bulunduğu New York'ta Güney Afrika Cumhuriyeti (GAC) Cumhurbaşkanı Cyril Ramaphosa'yla 20 Eylül 2023 tarihinde; Somali Cumhurbaşkanı Hasan Şeyh Mahmud'la ise 27 Ekim 2023 tarihinde İstanbul'da bir araya gelmiştir.

Dönemin Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu Güney Afrika Cumhuriyeti, Zimbabve ve Ruanda'yı 8-12 Ocak 2023 tarihlerinde ziyaret etmiş; bu vesileyle Cape Town başkonsoloslüğümüzün hizmet binasının resmî açılışı da yapılmıştır. Zimbabve ziyareti ülkemizden Zimbabve'ye bakan seviyesinde gerçekleştirilen ilk ziyaret olarak kayda geçmiştir.

2023 yılı içinde Senegal'den ülkemize dışişleri bakanı seviyesinde ziyaret gerçekleştirilmiş; Zambiya ve Cibuti'yle siyasi istişareler düzenlenmiş; Dakar'da düzenlenen “Afrika'da Barış ve Güvenlik 9. Uluslararası Dakar Foru-

mu'na” iştirak edilmiş; Etiyopya, Nijer ve Moritanya'ya bakan yardımcısı düzeyinde ziyaretlerde bulunulmuştur.

Yıl içinde Afrika ülkeleriyle başta siyasi olmak üzere ticaret, yatırım, tarım, güvenlik ve askerî iş birliği ve kalkınma projeleri gibi birçok alanda faaliyetler sürdürülmüştür.

Afrika ülkeleriyle ikili düzeydeki temaslarımızın yanı sıra kıtadaki bölgesel teşkilatlarla iş birliğimiz 2023 yılı içinde de devam etmiştir.

III. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi'nin sonuçlarının izlenmesine ve hayata geçirilmesine yönelik periyodik değerlendirme toplantısı Afrika Birliği yetkililerinin katılımıyla Ekim 2023'te Ankara'da gerçekleştirilmiştir.

BM 78. Genel Kurulu Yüksek Düzeyli Haftası marjında Ankara'da yerleşik Afrika Kültür Evi ile AfB arasında iş birliğine yönelik bir Mutabakat Zaptı imzalanmıştır.

Türkiye – Afrika Ekonomi ve İş Forumunun (TABEF) Dördüncüsü, “Sınamalar ve Fırsatlar: Daha Güçlü Türkiye-Afrika Ekonomik Ortaklıkları” başlığıyla, 12-13 Ekim 2023 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenmiştir. Forumu, Komorlar Birliği Devlet Başkanı ve Afrika Birliği Dönem Başkanı Azali Assoumani'nin yanı sıra AfB yetkilileri, çeşitli Afrika ülkelerinden 26 Bakan, iş dünyasından 39 dernek ve oluşumun temsilcisi ile diplomatlar ve iş insanlarından oluşan yaklaşık 3 bin kişi katılım göstermiş; forum çerçevesinde Afrika'da yatırım ve iş imkânlarına yönelik 9.800 görüşme yapılmıştır.

Afrika kıtasındaki bölgesel teşkilatlarla iş birliğimizin geliştirilmesi hedefimiz doğrultusunda ülkemiz, Büyük Göller Bölgesi'nde 12 devletin üyesi olduğu, istikrar, refah ve güvenliğin tesisi bağlamında önemli bir rol üstlenmekte olan Büyük Göller Bölgesi Uluslararası Konferansı (ICGLR) Dostlar ve Özel Temsilciler Grubu'na Mayıs 2023 itibarıyla katılmıştır. Anılan Gruba üyeliğimiz, Afrika Ortaklık Politikamıza ve Büyük Göller Bölgesi'yle iş birliğimize yeni bir boyut kazandırmayı, ICGLR'le yakın ilişkiler tesis etmeyi ve teşkilatın faaliyetlerine destek olmayı hedeflemektedir.

Ülkemiz, İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD) bünyesinde 2023 yılı içinde teşkil edilen “Afrika Sanal Yatırım Platformu” nun kurucu üyeleri arasında yer almış ve platformun kuruluş bütçesine katkı sağlamıştır.

Afrika'yla iş birliğimiz bağlamında yıl içinde kaydedilen bir diğer önemli gelişmeyi TRT Afrika dijital haber kanalının Mart 2023'te İngilizce, Fransızca, Svahili ve Hausa dillerinde yayın hayatına başlaması oluşturmuştur.

2023 yılı kıtada önemli gelişmelerin yaşandığı bir yıl olmuştur.

Cumhurbaşkanı Hasan Şeyh Mahmud'un liderliğindeki Somali'de Eş-Şebab terör örgütüne karşı verilen mücadelede önemli kazanımlar elde edil-

Komorlar Komorlar Birliği
Cumhurbaşkanı Azali Cumhurbaşkanı
Recep Tayyip Erdoğan ile görüştü (13
Ekim 2023)

Libya Libya Başbakanı
Abdülhamid Dibeybe
Cumhurbaşkanı Recep Tayyip
Erdoğan ile görüştü (18 Şubat
2023)

Sierra Leone Sierra Leone
Cumhurbaşkanı Julius Maada
Bio Cumhurbaşkanı Recep
Tayyip Erdoğan ile görüştü (07
Mart 2023)

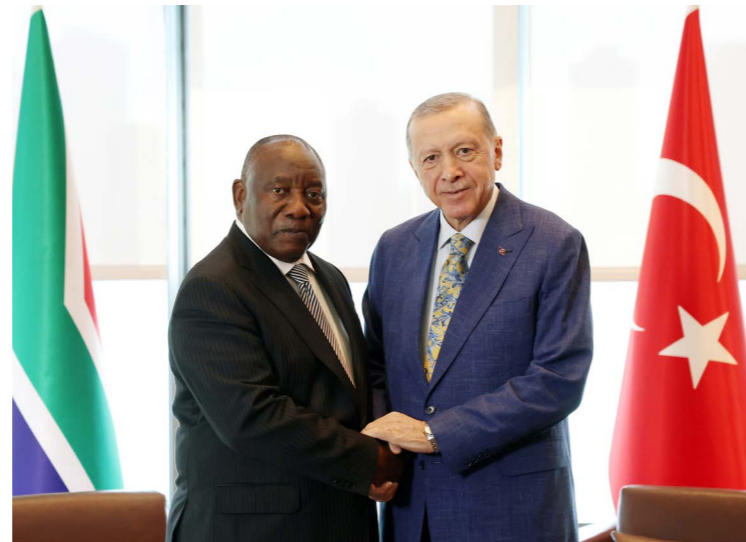

Gine Bissau Gine-Bissau
Cumhurbaşkanı Umaro Sissoco
Embaló Cumhurbaşkanı Recep
Tayyip Erdoğan ile görüştü (08
Mart 2023)

Mısır Mısır Cumhurbaşkanı
Abdulftah es-Si si
Cumhurbaşkanı Recep Tayyip
Erdoğan ile görüştü (10 Eylül
2023)

Sudan Sudan Egemenlik
Konseyi Başkanı El-Burhan
Cumhurbaşkanı Recep Tayyip
Erdoğan ile görüştü (13 Eylül
2023)

Güney Afrika Cumhuriyeti
Güney Afrika Devlet Başkanı
Ramaphosa Cumhurbaşkanı
Recep Tayyip Erdoğan ile
görüştü (16 Eylül 2023)

Somali Somali Cumhurbaşkanı Hasan
Şeyh Mahmud Cumhurbaşkanı Recep
Tayyip Erdoğan ile görüştü (27 Ekim
2023)

miş; onlarca yerleşim birimi terör örgütünden geri alınmıştır. Somali'ye yönelik olarak 30 yılı aşkın süredir yürürlükte olan silah ambargosu yaptırım rejimi BMGK tarafından sona erdirilmiştir. Ağır Borçlu Yoksul Ülkeler (HIPC's) Girişimi sürecinde değerlendirme noktalarını tamamlayan Somali, bu kapsamda 4,5 milyar ABD doları borç silinmesi hakkı kazanmıştır. Doğu Afrika Topluluğu'na (EAC) katılım sürecini de başarıyla tamamlayarak bu bölgesel teşkilatın sekizinci üyesi olmuştur. Somali'nin gelecekteki güvenlik mimarisi konusunun ele alındığı ve 12 Aralık 2023 tarihinde New York'ta düzenlenen "Somalia's Future Security Sector Development" başlıklı konferans 2023 yılında Somali hükümetinin güvenlik ve istikrar alanında attığı başarılı adımları kayda geçirmiş, ayrıca önümüzdeki dönemde atılacak adımlar ile ihtiyaç duyulan kaynakları ortaya koymuştur.

Somali'nin elde ettiği bu başarılarla anılan ülkeyle tesis ettiğimiz ve yıllar içinde stratejik bir niteliğe erişen iş birliğimizin önemli katkısı vardır. Ülkemizce Mogadişu'daki TURKSOM Eğitim Merkezi'nde eğitilen ve donatılan Gorgor (Kartal) taburları Somali Ulusal Ordusu'nun belkemiğini oluşturmaktadır. Ziraat Katılım Bankası'nın (ZKB) Mogadişu şubesinin Cumhuriyetimizin 100. yılında 29 Ekim 2023 tarihinde faaliyete geçmesiyle birlikte yarım asırdan fazla bir süredir Somali'de faaliyet gösteren ilk uluslararası banka, bir Türk bankası olmuştur.

Somali'nin güvenlik ve istikrarına katkıda bulunan devletlerle istişarelerimiz ve eş güdüm çalışmalarımız da kurumsal temelde sürmektedir. Somali'de güvenlik inşasında kayda değer rolleri olan beş ülkenin (Türkiye, Birleşik Krallık (BK), Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Katar) bir araya gelmesiyle oluşturulan Somali İstişare Grubu'nun (Quint Somalia) toplantılarına katılımımız ülkemizin uluslararası iş birliğine ve çok taraflılığa olan bağlılığının da bir göstergesidir. Ülkemiz söz konusu grubun dördüncü toplantısına 11 Ekim 2023 tarihinde Ankara'da ev sahipliği yapmıştır.

Somali gibi köklü ortak geçmişimiz bulunan Sudan'da 15 Nisan 2023 tarihinde başlayan, ülkede büyük tahribata ve insani krize yol açan çatışmaların barışçıl yöntemlerle sona erdirilmesi 2023 yılı içinde mümkün olamamıştır. Çatışmaların başlaması ertesinde ilk önceliğimiz Sudan'da bulunan vatandaşlarımızın can güvenlikleri olmuş; bu bağlamda başarıyla düzenlenen ve 1 Mayıs'ta tamamlanan tahliye operasyonumuz çerçevesinde 1.961'i Türk vatandaşı, 421'i yirmi dört farklı ülkeden yabancılar olmak üzere toplam 2.382 kişinin tahliyesi gerçekleştirilmiştir.

Türkiye, çatışmaların sona ermesini teminen her türlü barışçıl diplomatik çaba ve girişimi desteklemektedir. Bu kapsamda, ülkemiz AfB bünyesindeki "Genişletilmiş Mekanizma"ya dâhil olmuş ve bu kapsamda düzenlenen toplantılara katılım sağlamaktadır.

Sudan'daki insani krizi hafifletmek amacıyla insani yardımlarımız da sürmektedir. Resmî kurumlarımız ve çeşitli STK'lerimizle Sudanlılar için şu ana kadar 100 tonun üzerinde insani ve tıbbi malzeme yardımında bulunulmuştur. Kasım 2023 tarihinde Çad'a sığınan Sudanlı mültecilerin kullanımına sunulmak üzere 1.000 adet çadır Encemine'ye ulaştırılmış; AFAD aracılığıyla 1.000 koli insani yardımda bulunulmuştur. Ayrıca Birleşmiş Milletler İnsani Yardım ve Koordinasyon Ofisi (OCHA) tarafından Sudan'daki insani duruma yönelik 2023 ve 2024 yıllarında düzenlenen iki taahhüt etkinliği çerçevesinde ülkemizce toplam 200.000 ABD doları tutarında maddi yardım yapılmıştır.

Keza Güney Darfur eyaletinin başkenti Nyala'da bulunan Türkiye-Sudan Eğitim ve Araştırma Hastanemiz de her türlü zorluğa karşı faal tutularak, bölge halkına hizmet vermeye devam etmektedir.

Son üç yılda beş ülkede altı askerî darbenin yaşandığı Batı Afrika ve Sahel bölgesi 2023 yılında da terör, şiddete varan aşırıcılık, sınır aşan suçlar, iklim değişikliği, gıda krizi, göç, ekonomik yoksunluklar gibi sınamalarla yüzleşmeye devam etmiştir. Bölge stratejik yansımaları ile önemli bir değişim sürecinden geçmektedir. Türkiye olarak bölge ülkelerinin istikrarına yönelik güvenlikten, ekonomik ve sosyal kalkınmaya yayılan geniş bir yelpazede katkıda bulunmaya ve bütün ülkelerle angajmanımız sürdürülmeye devam edilmiştir.

Afrika açısından 2023 yılının önemli bir gelişmesi Yeni Delhi'de 9 Eylül'de düzenlenen zirvede AfB'nin G20 daimî üyeliğine kabulü olmuştur. Afrika'nın uluslararası platformlarda temsilinin geliştirilmesi ve sesinin duyulması için çaba göstermekte olan ülkemiz, başından bu yana güçlü şekilde savunduğumuz AfB'nin G20 daimî üyeliğini büyük memnuniyetle karşılamış; uluslararası ilişkilerde etkin çok taraflılığın hâkim kılınması bakımından kıymetli bir adım olarak değerlendirmiştir. Afrika'nın uluslararası sistemde hak ettiği konuma gelmesi için verdiğimiz destek güçlü şekilde devam edecektir.

Üçüncü yılına giren Rusya-Ukrayna Savaşı'nın başta gıda güvenliği olmak üzere olumsuz yansımalarının hissedildiği bölgelerden birisi de Afrika kıtası olmuştur. Ülkemiz çatışmaların başlangıcından itibaren soruna uluslararası hukuk temelinde uzlaşmış bir çözüm bulunması gerektiğini

vurgulamakta ve bu doğrultuda çaba göstermektedir. Afrika ülkeleri de ülkemizle benzer bir yaklaşıma sahiptir. Bu kapsamda, yedi Afrika ülkesinden devlet başkanı ve temsilcilerinden müteşekkil bir heyet Afrika Barış Girişimi'ni başlatmış ve 2023 yılı Haziran ayında sırasıyla Kiev ve Moskova'yı ziyaret etmiştir.

Öte yandan, BM'yle birlikte öncülük ettiğimiz Karadeniz Girişimi sayesinde yaklaşık 33 milyon ton tahılın küresel pazarlara ulaşımı sağlanmıştır. Böylelikle gıda fiyatlarının istikrarına katkıda bulunulmuş, küresel ölçekte büyük bir gıda arz krizinin engellenmesi mümkün olmuştur. Bu çabalarımız Afrikalı ortaklarımızca da takdirle karşılanmıştır.

5. Sonuç

Ülkemizin 2000'lerin başından itibaren sistematik ve stratejik bir bakış açısıyla uygulamaya koyduğu "Afrika Açılımı" ve "Afrika Ortaklık Politikası", Türk dış politikasının başarı hikâyelerinden birini oluşturmaktadır.

Kitaya yönelik geliştirilen çok katmanlı, her bir Afrika ülkesi özelinde izlenen ve her ülkenin ihtiyaç ve önceliklerine göre şekillendirilen politikalar, Afrikalı muhataplarımız nezdinde de kabul görmüştür. Böylelikle bölgeyle tarihten gelen yakın ilişkilerimiz günümüz koşullarına uygun stratejik bir çerçeveye oturtulmuştur.

Bugün Afrika ülkeleriyle ve başta AfB olmak üzere kıtadaki bölgesel teşkilatlarla tesis ettiğimiz yakın ilişki ve iş birliğimiz kazan-kazan ilkesine uyumlu şekilde somut sonuçlar doğurmuştur. Afrika'yla ticaret hacmimiz 2003'e kıyasla 7 kat artarak 2023 yılında 36.7 milyar dolara ulaşmıştır. Kıtadaki doğrudan yatırımlarımızın meblağı 6 milyar ABD dolarını aşmıştır. Türk yükleniciler kıtada 85 milyar ABD doları değerinde 2000'e yakın proje gerçekleştirmiş bulunmaktadır. 49 ülkeyle Ticari ve Ekonomik İş birliği Anlaşması, 32 ülkeyle Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması ve 17 ülkeyle Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması imzalamış; böylelikle Afrika'yla ticaret ve ekonomik ilişkilerimizin hukuki zeminini büyük ölçüde oluşturmuş bulunuyoruz. Türk Hana Yolları vasıtasıyla 41 ülkeye ve 62 destinasyona ulaşıyoruz. Türkiye Maarif Vakfı'yla 26 Afrika ülkesinde 191 eğitim kurumuyla yoğun bir maarif faaliyeti yürütüyoruz. 15.000'den fazlası Türkiye Burslusu olmak üzere hâlihazırda 61.000'den fazla Afrikalı öğrenciye ülkemizde eğitim imkânı sunuyoruz. 7 Afrika ülkesinde faaliyet gösteren Yunus Emre Türk Kültür Merkezlerimizle ülkemiz ile kıta arasında gönül köprüleri kuruyoruz. Afrika'daki 22 TİKA temsilciliğiyle kıtanın kalkınma çabalarına sahada ve ülkeye özgü projelerle destek veriyoruz.

Kıta dışı bir aktör olmasına rağmen geliştirdiği çok boyutlu ilişkiler, ülkemizi kıtada Afrika ülkelerinin güvenine mazhar, kıta dışında ise görüşü sorulur, sözü dinlenir ve referans verilir bir aktör konumuna getirmiştir.

Şüphesiz, bu güzel ve anlamlı ilişkiler ağı, diplomatik ilişkilerin ve resmî temasların içtenliği ve yoğunluğu kadar, kıtada Türk varlığını temsil eden her kurumumuzun özenli ve fedakâr çalışmalarıyla ilmek ilmek kurulmuş olup, devamı da bu adanmışlığın sürdürülmesine bağlıdır.

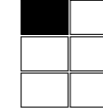
Esasen, YTB'nin özenle hazırladığı "Afrika Yıllıkları" ülkemizin bu kolektif çabasının bir arada görülmesine katkı sağlamakta olup, ortaya koyduğu sonuçlar itibarıyla bürokrasimize ve Afrika gönüllülerine yol göstermektedir. Bu kıymetli çalışmadan ötürü anılan Başkanlığımıza, Yılığa katkı sağlayan kurum ve şahıslara, bu değerli çalışmayı bizlere sunanlara minnettarız.

Cezayir Cezayir Cumhurbaşkanı
Abdülmeccid Tebbun Cumhurbaşkanı
Recep Tayyip Erdoğan ile görüştü (21
Kasım 2023)

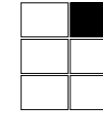

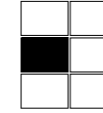
Antalya Dışişleri Bakanı Hakan Fidan Afrikalı mevkidaşları ile bir araya geldi. (ADF 2024)

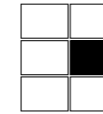
Mısır Mısır Dışişleri Bakanı Sameh Shoukry Dışişleri Bakanı Hakan Fidan ile görüştü (18 Mart 2023)

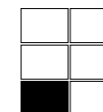
Güney Afrika Güney Afrika Uluslararası İlişkiler ve İşbirliği Bakanı Dr. Naledi Pandor dönemin Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu görüştü (10 Ocak 2023)

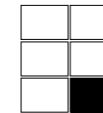
Gine Gine Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Morissanda Kou yate dönemin Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ile görüştü (27 Mart 2023)

Libya Libya Dışişleri Bakanı Necla El Manguş dönemin Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ile görüştü (13 Şubat 2023)

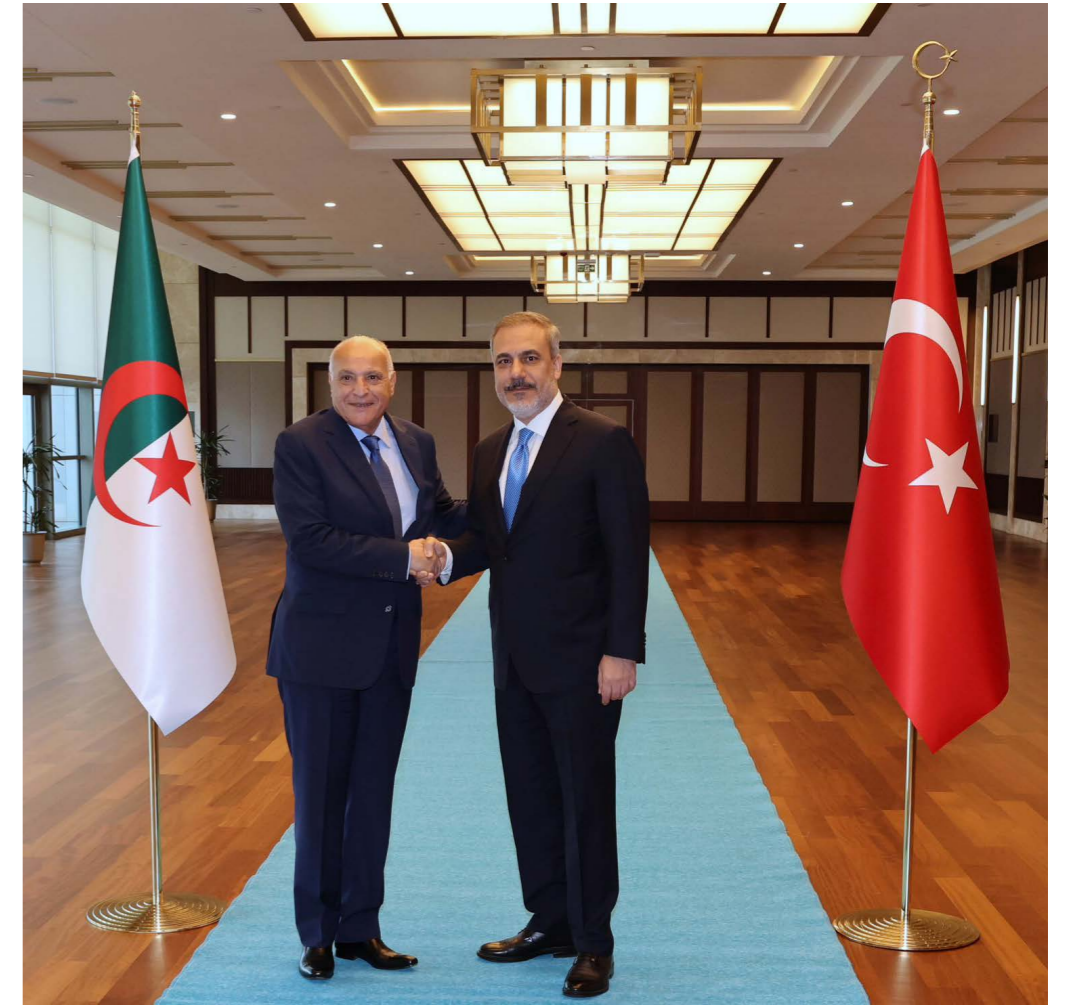

Ekvator Ginesi Ekvator Ginesi Dışişleri Bakanı Simeón Oyono E sono Angue ile dönemin Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu görüştü (13 Şubat 2023)

Ruanda Ruanda Cumhurbaşkanı Paul Kagame ve dönemin Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu görüştü (12 Ocak 2023)

Cezayir Dışişleri Bakanı Hakan Fidan ile Cezayir Dışişleri ve Yurtdışındaki Ulusal Topluluklar Bakanı Ahmed Attaf görüştü (7 Eylül 2023)

Gelişen Afrika ile Medya ve İletişimin Gücüne Önemli Bir Katkı: Türkiye Ortaklığı

Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı

Çok kutuplu dünyanın ortaya çıkışı ve sömürgecilik dönemi sonrası gelişmeler ile beraber Afrika, uluslararası sistem içerisinde küresel olarak önemi giderek artan bir kıta hâline gelmiştir. Hızla gelişen kıta, ekonomik ve ticari potansiyelinin yanı sıra jeopolitik ağırlığı ve siyasal güç dengelerini etkileyebilme potansiyeli ile pek çok ülkenin ilgi odağıdır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Çin, Rusya ve Avrupa Birliği (AB) gibi aktörlerin Afrika üzerinde söz konusu alanlardaki küresel mücadelesinde Türkiye de etkin ve etkili bir süreç yönetmektedir. Afrika'ya yönelik olarak 1998 yılında "Afrika Eylem Planı" ile başlatılan süreç, 2005 yılının "Afrika Yılı" ilan edilmesi ile ivme kazanmıştır.¹ Afrika Eylem Planı'ndan itibaren 2008 yılına kadar süren Afrika açılımı, 2008 yılındaki Afrika Zirvesi'nde alınan kararla "Türkiye'nin Stratejik Ortak" olarak kabul edilmesiyle artık farklı bir yöne evrilmiş ve ilişkiler kurumsallaşma yoluna gitmiştir.²

Türkiye bunları gerçekleştirirken "Afrika sorunlarına Afrikalı çözümler"³ ilkesi ile hareket etmektedir. Öte yandan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın bugüne kadar 30'dan fazla ülkeye 50'nin üzerinde ziyaret gerçekleştirmesi ile kıta dışından kıtaya en fazla ziyaret gerçekleştiren lider olduğu bilinmektedir. Aynı şekilde birçok Afrikalı lideri de ağırlayan Türkiye, tüm alanlarda Afrika'nın kalkınmasına destek sağlamakta ve bunu gerçekleştirirken "kazan kazan" ilkesi ile hareket etmektedir.

Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, stratejik iletişim alanında Türkiye'nin önde gelen kurumlarından biri olarak ulusal ve uluslararası kamuoy-

¹ Yunus Turhan, "Ak Parti Dönemi Afrika Politikası", *Bölgesel ve Küresel İlişkiler Bağlamında Erdoğan Dönemi Türk Dış Politikası*, Ed. Ahmet Özkan, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2023, s.193-195.

² Mürsel Bayram, "Türk Dış Politikasının Dönüşüm Sürecinde Afrika", *Türkiye'nin Dış Politikası: Yeni Eğilimleri, Yeni Yönelimleri, Yeni Yaklaşımları*, Ed. İdris Demir, Dora Yayınları, Bursa, 2014, ss. 267.

³ TRT Haber, "İletişim Başkanı Altun: Türkiye bütün alanlarda Afrika'nın yanındadır" <https://www.trthaber.com/haber/gundem/iletisim-baskani-altun-turkiye-butun-alanlarda-afrikanin-yanindadir-757455.html>

İstanbul Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Fahrettin Altun, İstanbul'da düzenlenen TRT-Afrika Yayın Birliği (AUB) 1. Yayıncılık Zirvesi ve TRT Afrika Lansman Töreni'ne katılarak konuşma yaptı. (Kaynak: Anadolu Ajansı).

ları, karar alıcı aktörler ve medya ile derinlikli ve çok yönlü ilişkiler geliştirmek; iletişimin tüm araç ve yöntemleri ile Türkiye'nin her alanda nitelikli temsilini sağlamak ve bu doğrultuda, Türkiye markasını güçlendirmek vizyonu ile faaliyetlerini sürdürmektedir. Ayrıca, Türk dış politikası standartları ve öncelikleri doğrultusunda tüm kurum ve kuruluşlarımızın sosyal, ekonomik, siyasi ve diplomatik faaliyetlerini yürütürken sahada karşılaşılabilecek algı ve dezenformasyon sorunlarının önüne geçilmesi temel odağı ile medya ve stratejik iletişim çalışmalarını yürütmektedir. Bu çerçevede, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı'nın 2023 yılında Afrika'ya yönelik gerçekleştirdiği faaliyetleri aşağıdaki şekilde ifade etmek mümkündür.

1. Afrika Medyasında Dezenformasyon ve Malenformasyonla Mücadelede Kurumumuzun Gerçekleştirdiği Faaliyetler

Türkiye'nin Afrika'da kolonyal geçmişinin olmaması, kıta etkileşimimizde insani ve saygın bakış açımız ve tarihsel ortak bağlarımızla ayrı bir önemi haiz olmakla beraber dezenformasyonla mücadelede Türkiye, Afrika'da önemli sınamalarla karşı karşıyadır.

Kelime manasıyla "bilginin çarpıtılması" manasına gelen dezenformasyon, TDK'deki⁴ açıklamasıyla; yanlışlanamamış veya tam manasıyla doğrulanamamış bir bilgi türüdür. İletişim çağının gelişimi ile kitle iletişim araçlarının yaygınlığı ve bilginin hızlıca transferi bilginin doğruluğunu tartışmalı hâle getirmektedir. Özellikle "enformasyon çağı" olarak adlandırılan bu dönemde bilgi, toplumları siyasi ve ekonomik olarak etkilemektedir. Dünyanın birçok yerinde bu gerçekliğin farklı yansımaları görülürken, en fazla karşımıza çıkan yerlerden biri de Afrika kıtasıdır. Bilgiye ulaşmada internet kullanımı, sosyal medya yönelimi oldukça yaygın bir hâl almışken, görece dünyanın geri kalanına göre daha istikrarsız olan bu kıtada siyasi yönelimleri etkilemek zor olmamaktadır. Özellikle dezenformasyonla birlikte, bilginin zarar verme amaçlı bir şekilde yanlış kullanımını tanımlayan malenformasyon, Afrika'da sadece vatandaşların veya belirli kesimlerin değil devletlerin, yabancı hükümetlerin ve çok uluslu şirketlerin de kullandığı bir yöntemdir. Antidemokratik gelişmelere alan açan, ülkelerde kutuplaştırmayı artıran ve kolonyal sisteminin devamını sağlayan dezenformasyon ve malenformasyon çalışmaları Afrika'da özellikle son yıllarda kritik siyasi dönemlerde kendisine yer bulmaktadır.⁵ Artan internet kullanımı ve siyasal etkileşimdeki artış bunun bir çıktısı olarak görülmektedir.⁶

Afrika'da Türkiye karşıtı yürütülen dezenformasyon faaliyetlerine bakıldığında, söz konusu kampanyaların muhatap ülkelerin Türkiye'ye yönelik

⁴ TDK, "Dezenformasyon", <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 22.04.2024.

⁵ Zeynep Kılıç, "Afrika ülkeleri seçimlere dezenformasyon gölgesinde gidiyor", *Siber Bülten*, 18.10.2020, <https://siberbulten.com/electionhacking/afrika-ulkeleri-secimlere-dezenformasyon-golgesinde-gidiyor/>, Erişim Tarihi: 22.04.2024.

⁶ Charles Manga Fombad, "Democracy And Fake News In Africa", *Journal Of International And Comparative Law*, 2022, ss.131-132.

mevcut olumsuz algıları, Fettullahçı Terör Örgütü (FETÖ) iltisaklı oluşumlarca yaratılan Türkiye karşıtı direnç ve Türkiye'nin Kıtaya yönelik yürüttüğü dış politikanın mevcut güç dengesini Batılı ülkeler aleyhine bozmasına yönelik tehdit algıları kaynaklı olduğu görülmektedir. Öte yandan, Afrika'da artan oranda sosyal medya kullanımı ile birlikte ortaya çıkan yalan haber ve dezenformasyon faaliyetleri hem bölgedeki siyasi koşulları hem de sürdürülebilir ve sağlıklı Türkiye-Afrika ilişkilerinin gelişimini olumsuz etkilemektedir.

Türkiye öncelikle kendi ülkesinde hem ulusal hem de uluslararası yalan içeriklerin önüne geçmek için daha sonra bu deneyimlerini dost ve kardeş ülkelere de aktarmak amacıyla İletişim Başkanlığı çatısı altında Dezenformasyonla Mücadele Merkezi oluşturmuştur.⁷ Dezenformasyonla Mücadele Merkezi sayesinde edinilen deneyimler Afrika ülkeleri ile kurulan medya ve iletişim zirveleri dâhil gerçekleştirilen toplantılarda paylaşılmış ve kıtada dezenformasyonla mücadeleye karşı İletişim Başkanlığı olarak katkı sunma çabası gösterilmiştir. Bununla birlikte dijital medya, kamu diplomasisi, yeni nesil habercilik ve dezenformasyonla mücadele konularıyla ilgili Libya devlet yetkililerine bilgilendirici sunumlar yapılmıştır. Ayrıca Cezayir'in önde gelen gazetecilerinden oluşan bir heyet başkanlığımızca hazırlanan eğitim programına katılmış, medya alanında bilgi ve tecrübe paylaşımı gerçekleştirilmiştir.

2. TRT Afrika Lansmanı ve TRT Afrika Yayın Birliği 1. Yayıncılık Zirvesi

Türkiye'nin Afrika ile kurduğu ilişkilerin önemli bir boyutunu medya ve iletişim faaliyetleri oluşturmaktadır. İletişim Başkanlığı, uluslararası alanda hem kamu diplomasisi aktörleri hem de medya unsurları ile ortak eğitim, mutabakat, anlaşma ve proje geliştirme faaliyetlerinde bulunmaktadır.

Türkiye'nin Afrika açılımı ile sürdürdüğü, Afrika ile ilişkilerini kuvvetlendiren çeşitli zirveler gerçekleştirilmiştir. İlki 2009 yılında, ikincisi 2014 yılında ve üçüncüsü ise 2021 yılında gerçekleşen bu zirveler, kıta ile Türkiye arasında birçok alanda iş birliğinin geliştirilmesi ve gelişen süreçlerin izlenip gözlemlenmesi açısından önemlidir.⁸ Bu doğrultuda, 3. Zirve'nin gerçekleşmesini müteakip, İletişim Başkanlığı'nca 25 Mayıs 2022 tarihinde Afrika Günü vesilesiyle İstanbul'da düzenlenen ve iki gün süren ikinci "Türkiye-Afrika Medya Zirvesi" gerçekleştirilmiştir. Bu forumda, Türk ve Afrikalı medya ve iletişim kurumları arasında iş birliği ve eş güdümün güçlendirilmesi amaçlanmış ve ortaklık perspektifinin geliştirilerek tecrübe paylaşımı

⁷ TRT Haber, "Dezenformasyonla Mücadele Merkezi, yalan içeriklerin önüne geçiyor", 23.12.2023,

<https://www.trthaber.com/haber/gundem/dezenformasyonla-mucadele-merkezi-yalan-iceriklerin-onune-geciyor-823172.html>, Erişim Tarihi: 22.04.2024.

⁸ Muhammed Yasir Okumuş, "Zirvelerden Ufka Bakmak: 21. Yüzyılda Türkiye-Afrika İlişkileri", Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı (YTB), 25.02.2023, <https://ytb.gov.tr/haberler/zirvelerden-ufka-bakmak-21-yuzyilda-turkiye-afrika-ilisikleri>, Erişim Tarihi: 16.04.2024.

na gidilmesi kararlaştırılmıştır.⁹ Mezkûr zirvelerde oluşturulan ağlar ile Afrika'da medya ve iletişim alanındaki aktörler ile sürdürülebilir ilişkiler tesis edilmeye devam etmektedir.

Zirvenin somut çıktılarında birisi olan TRT Afrika'nın açılması ve TRT Afrika Yayın Birliği 1. Yayıncılık Zirvesi'nin gerçekleşmesi ile forumda gündeme gelen yeni iş birliği fırsatları ortaya çıkmış, Türkiye ve Afrika'dan medya kurumları ve yöneticileri bir araya getirilerek yayıncılık alanındaki gelişmelere dair fikir ve tecrübe teatisine imkân verilmiştir. Böylelikle, TRT'nin Afrikalı medya kuruluşları ile etkileşiminin ve iş birliğinin güçlenmesi sağlanarak kıtaya medya alanında yeni bir bakış açısı kazandırılmıştır.¹⁰

3. 2023 Yılında Basılan "Türkiye'nin Afrika'ya Dost Eli "Kitabı

Kıta ile siyasi ve diplomatik temaslarla birlikte kurulan güçlü ilişkiler kendisini birçok alanda göstermektedir. Ticaretten yatırıma, enerjiden tarıma, sağlıktan savunma sanayisine, teknoloji transferinden, insani yardıma kadar uzanan geniş bir skalada yürütülen bu ilişkiler, her geçen gün artmaktadır. Özellikle devlet ve devlet destekli kuruluşların yanında sivil toplum kuruluşları ve hükümet harici organizasyonlar da bu çabaya destek sunmuşlardır.¹¹ Kıtaya, birçok devletin uyguladığı stratejiden farklı yaklaşan Türkiye, oluşturduğu "eşit ortaklık" ve "kazan-kazan" stratejileri ile diğer ülkelere farklı algılanmaktadır. Türkiye özellikle yürüttüğü insani yardım faaliyetleri ile kıtada öncü konuna yükselmiştir. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'nin Afrika kıtasına ve kıtanın meselelerine yönelik ilgisi, geçici ve tek taraflı olmamaktadır.

Bu bakımdan basımı 2023 yılında İletişim Başkanlığı'nca yapılan "Türkiye'nin Afrika'ya Dost Eli" kitabı, içeriğinde bulunan ortak tarih vurgusu, kurulan karşılıklı ilişkilerin boyutu, Türkiye'nin diplomatik, ticari, kültürel faaliyetleri ve nihayetinde kıtaya verdiği önemi anlatan üslubuyla bir değer ve vizyon taşımaktadır.

4. Medya ve İletişim Alanında İş Birliği Protokolleri ve Mutabakat Zabıtları

Türkiye'nin farklı alanlarda Afrika kıtası ile yürüttüğü ilişkilerin medya ve iletişim alanına yansıyan çıktıları arasında iş birliği protokolleri ve mutabakat zabıtları yer almaktadır. Aynı şekilde, Orta Afrika ve Nijerya'ya iş birliği protokollerine ilişkin değerlendirme tekliflerimiz Dışişleri Bakanlığımız aracılığı ile ilgili ülkelere iletilmiştir. Senegal ve Gine Bissau ile ise medya

⁹ T.C. İletişim Başkanlığı, "Türkiye-Afrika Medya Zirvesi başladı", 25.05.2023, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/turkiye-afrika-medya-zirvesi-basladi>, Erişim Tarihi: 16.04.2024

¹⁰ TRT Haber, "İletişim Başkanı Altun: Türkiye bütün alanlarda Afrika'nın yanındadır", 31.03.2023 <https://www.trthaber.com/haber/gundem/iletisim-baskani-altun-turkiye-butun-alanlarda-afrikanin-yanindadir-757455.html>, Erişim Tarihi: 16.04.2024

¹¹ Emrah Aydemir, Kamu Diplomasisi, 1. Baskı, Kalkedon Yayınları, 2018, s.159-161.

ve iletişim alanında iş birliği protokolleri imzalanmıştır. Bununla beraber, Afrika'nın birçok ülkesi ile imzalanmak üzere hazırlanan ve müzakere süreçleri devam eden mutabakat zabitleri bulunmaktadır. Bu çerçevede, Nijer, Somali, Tanzania, Kongo ve Zambiya'ya gönderilen mutabakat zabitleri ile ilgili süreç devam etmekte olup yakın bir süre zarfında imzalanmaları öngörülmektedir. Söz konusu mutabakat zabitleri; ülkeler arasındaki dostane ilişkilerin sürdürülmesi, medya ve iletişim alanında iş birliğinin güçlendirilmesi, ülkelerin menfaati için kalıcı ve etkili iş birliğinin sağlanması ve ortak anlayış, egemenliğe saygı ve iç işlerine karışmama ilkesi temelinde kurgulanmıştır. Bu kapsamda bahse konu mutabakatlar, medya ve iletişim alanında iki ülke arasında bilgi ve deneyim alışverişi, en iyi uygulamaların ve deneyimlerin paylaşılması, karşılıklı yarar ve çıkar sağlayan girişim ve projeler üzerinde iş birliği sağlanması açısından büyük öneme sahiptir.

5. Sonuç ve Değerlendirme

Sonuç olarak, siyasi, insani, iktisadi ve kültürel alanlarda ikili, bölgesel, kıtasal ve küresel boyutlarda yürütülen Türkiye'nin Afrika politikası dünya siyasetinde ve tarihinde çok özel bir konumda bulunmaktadır. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Türk ve Afrikalı medya ve iletişim kurumları arasında iş birliği ve eş güdümün güçlendirilmesini, tecrübe paylaşımına gidilmesini ve ortaklık perspektifinin geliştirilmesini hedefleyen faaliyetler yürütmektedir. Başkanlığımız, Türkiye'nin Afrika'da tanıtılması kadar Afrika ülkelerinin de Türkiye'de tanınmasının önemine inanarak bölgeye yönelik çalışmalarını sürdürmektedir. Bu yaklaşım, zamanla kalıcı ortaklıklara, dayanışmaya ve birliktelik hissine daha fazla zemin hazırlayacaktır. İletişim Başkanlığı, Afrika ülkelerindeki muadil kurumlarla kurduğu ortaklıkları güçlendirerek dezenformasyonla mücadele başta olmak üzere kritik alanlarda iş birliklerini arttırmayı hedeflemektedir.

Bu itibarla, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı olarak imzalanma aşamasında olan ve müzakereleri devam eden mutabakat zabitleri ile Anadolu Ajansı ve TRT başta olmak üzere ülkemizin önde gelen medya kuruluşları ile Afrikalı muhatapları arasında gazeteci değişim programlarının uygulanması, Afrikalı gazetecilerin ülkemizdeki faaliyetlerinin desteklenmesi ve Afrika'dan iyi uygulamalara uluslararası alanda görünürlük kazandırılmasına yönelik projeleri hayata geçirmeye devam edeceğiz.

Millî Savunma Bakanlığı'nın 2023 Yılı Afrika Faaliyetleri

Millî Savunma Bakanlığı

Yakın coğrafyamızdan başlamak üzere, bölgesel ve küresel gerilimlerin arttığı, savaşlara evrilen çatışmaların yaşandığı, güvenlik mimarisinin değiştiği bu hassas dönemde savunma ve güvenlik konularının ehemmiyeti önemi artmış, bu bağlamda Afrika'daki gelişmelerin küresel güvenliğe yansımaları daha fazla önem arz etmeye başlamıştır.

Türkiye, Afrika ile köklü tarihi ve kültürel bağlara sahiptir. Afrika Birliği'nin Stratejik Ortağı olarak (2008), Afrika Ortaklık Politikamız çerçevesinde, Kıta ülkeleri ile artan ekonomik ve siyasi ilişkilerimizin yanı sıra, askerî ve savunma sanayii alanındaki ilişkilerimiz de son dönemde ivme kazanmıştır.

Bu çerçevede, Afrika'da özellikle önem verdiğimiz ülkelerden biri olan Somali'nin güvenlik ve istikrarı, sadece Somali için değil Afrika Boynuzu ülkeleri ve tüm kıta için önem taşımaktadır.

Somali ile ikili askerî ilişkilerimiz yüksek seviyede olup, iki ülke arasında askerî alanda hukuki zemini oluşturan birçok anlaşma bulunmaktadır.

Millî Savunma Bakanlığı, Somali Silahlı Kuvvetlerinin yeniden yapılandırılması için Ocak 2018'den bu yana Somali Ulusal Ordusuna eğitim ve danışmanlık desteği ile lojistik olarak katkı sağlamaya devam etmektedir.

Bu kapsamda; 30 Eylül 2017'de Somali'de faaliyete geçirilen Somali Türk Görev Kuvveti Komutanlığı (STGK) ile aynı yerleşke içerisinde yer alan Somali Harp Okulu, Astsubay Okulu ve ülkemizdeki eğitim merkezlerinde Somali Ordusuna komuta edecek birçok personel yetiştirilmektedir. Ülkemiz-

Somali "Somali Kartalları" Mogadişu'daki Anadolu Kışlası'nda yetiştiriliyor (Kaynak: Anadolu Ajansı).

ce eğitilip donatılan Kartal (Gorgor) Taburları, Somali Ulusal Ordusunun bel kemiğini oluşturmaktadır.

Öte yandan, önem atfettiğimiz diğer bir bölge olan Libya'da nihai hedefimiz ve temennimiz, "Libya, Libyalıdır." ilkesi doğrultusunda toprak bütünlüğü ve ulusal birliğini sağlamış bağımsız ve egemen tek bir Libya'dır.

Türkiye, meşru Libya Hükümetinin 2019 yılındaki 5 ülke ve NATO'ya yardım çağrısına olumlu yanıt veren tek ülke olmuştur. Hayatın normalleştirilmesi faaliyetleri kapsamında, tarafımızca işletilen hastane ile bugüne kadar yaklaşık 4 bin 4.000 Libyalıya sağlık desteği verilmiş, 30 binin üzerinde mayın/EYP/patlamamış mühimmatın temizlenmesine destek sağlanmıştır.

İnsani yardımdan; mayın temizleme ve düzensiz göçe kadar birçok alanda Libya'ya verdiğimiz eğitim, yardım ve danışmanlık desteğimiz uluslararası hukuka uygun olarak yapılan ikili anlaşmalar çerçevesinde kararlılıkla devam etmektedir.

Ayrıca, 2023 yılında Libya ve Somali'de meydana gelen sel felaketleri nedeniyle ülkemizde yapılan insani yardımlar Türk Silahlı Kuvvetlerine ait uçak ve gemilerle ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmış, Sudan'da başlayan çatışmalar nedeniyle vatandaşlarımız ve yardım talep eden üçüncü ülke vatandaşları askerî uçaklarımızla tahliye edilmiştir.

Afrika ülkeleri ile savunma sanayii alanındaki ilişkilerimiz de son dönemde ivme kazanmıştır. Etkinlik ve verimliliği sahada kanıtlanmış savunma sanayii ürünlerimiz Afrika ülkelerinin istikrar, güvenlik ve terörle mücadelesine önemli ölçüde katkı sağlamaya başlamıştır.

Başta savunma olmak üzere, her alandaki ilişkilerimizi güçlendirmek amacıyla, Afrika'daki askerî ataşeliklerimizin sayısı 2023 yılında yeni açılan 6 askerî ataşelik ile birlikte 26'ya ulaşmıştır. Bu çerçevede, askerî ataşeliklerimizin akredite olduğu ülkeler ile birlikte kıta ülkelerinin tamamına yakını ile resmî ilişkimiz tesis edilmiştir.

2023 yılı içerisinde, Afrika ülkeleri ile üst düzey temaslar da devam ettirilmiş ve Kıta'dan 17 Savunma Bakanı ile ikili görüşme icra edilerek, 4 ülke ile iş birliği anlaşması imzalanmıştır. Böylelikle, askerî ilişkilerimizin ahdî zeminini teşkil edecek anlaşma imzaladığımız Afrika ülkelerinin sayısı 35'e ulaşmıştır.

Kıta ülkelerinin güvenlik ve istikrarının sağlanmasına yönelik eğitim faaliyetlerine ilave olarak Barışı Destekleme Faaliyetleri ve diğer çok uluslu faaliyetlere katkı, destek ve aktif katılım sağlanmaya devam edilmektedir.

Türkiye'nin Afrika'daki Dostluk Eli: TİKA

Serkan Kayalar*

Afrika, yüzyıllara sâri bir biçimde önemli medeniyetlere beşiklik etmiş bir kıtadır. Ancak küresel tarih yazımı, 16. yüzyıldan günümüze kadar uzanan bir zaman kesitini ölçeklendirmek suretiyle kıtanın taşıdığı bakiyenin göz ardı edilmesine yol açmaktadır. M.Ö. 8. yüzyılda günümüz Sudan topraklarında kurulan Kuş Krallığı, bugün UNESCO koruması altında olan ve Mısır piramitlerinden yaklaşık 800 yıl önce inşa edildiği tahmin edilen Meravi piramitleri başta olmak üzere, hiyeroglifler ve alfabeler de dâhil olmak üzere Meroitik kültürün ilk örneklerini dünya tarihine armağan etmiştir.¹ Bir başka Afrika mirasını ise Büyük Zimbabve şehri belgelemektedir. Bir demir çağı şehri özelliği taşıyan ve 20.000'e yakın nüfusu bulunan şehir, Şona toplumuna ev sahipliği yapmaktaydı. Ayrıca Büyük Zimbabve, M.S. 11-15. yüzyıllar arasında Hint Okyanusu kıyısında hayvancılık, tarım ve altın ticaretine dayalı bir ekonomiye sahipti. Bu bağlamda bölge ticareti için önemli merkezlerden birini oluşturuyordu.

Batı Afrika'da ise M.S. 8-13. yüzyıllar arasında hüküm süren Gana İmparatorluğu da bölgesel açıdan önemli bir medeniyet birikimi oluşturmayı başarmıştı. Soninke halkı tarafından kurulan imparatorluk, hiyerarşik devlet yönetimi, kurallara bağlanmış ticari hayat gibi unsurlarıyla göze çarpmaktaydı.² 13. yüzyıldan, 16. yüzyıla kadar hüküm süren Mali İmparatorluğu, bugün hâlâ Djingareyber Camii'yle anılmakta, hükümdarlarından Mansa Musa'nın oluşturduğu servet ve refah tarihçilerin dikkatinden kaçmamaktadır.³

* Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) Başkanı

¹ Ömer Erdem, "Sudan'da Çölün Ortasındaki Saklı Hazine: Meravi piramitleri", *Anadolu Ajansı*, 28 Ocak 2020.

² Hani Abdirachid Mohamed, "African Civilization: From Ancient Kingdoms to Modern Societies", *International Journal of Social Science And Human Research*, Cilt 06, Sayı 06, Haziran 2023, ss. 3294-3303

³ Nawal Morcos Bell, "The Age of Mansa Musa of Mali: Problems in Succession and Chronology", *The International Journal of African Historical Studies*, Cilt 5, Sayı 2, 1972, ss. 221-234.

Yukarıdaki örnekler, İbn-i Haldun'un tarihsel devlet teorisi ışığında değerlendirildiğinde Afrika'nın çeşitli dönemsellikleri tecrübe ettiği görülebilir. Bu kapsamda, Afrika'ya bakışta her bir dönemin oluşturduğu düşünsel, kültürel ve ekonomik iklimin sonuçlarının diğer dönemlerden bağımsız olarak irdelenebilmesinin önemli olduğu görülmekte, genelleştirici ve tekdüze yaklaşımlardan kaçınılması gerekliliği göze çarpmaktadır.

Coğrafi Keşiflerin akabinde, güç ve mezhep savaşlarını bir tarafa bırakarak “sermaye birikimine” odaklanmış Avrupalı aktörler, Afrika'ya karşı bakışını da bu minvalde üretmişlerdir. Bu bağlamda, Trinidad Tobago'nun ilk Başbakanı Eric Williams'ın doktora tezi olan “Kapitalizm ve Kölelik” isimli çalışmasında formüle ettiği “Üç Köşeli Ticaret”, günümüzün anlaşılmasında önemli bir dayanak noktası oluşturmaktadır. Bu bağlamda Williams; Liverpool ve Bristol'den çıkan bir geminin, Batı Afrika'ya yanaştığını, burada Afrikalı yolcularıyla birlikte Karayiplere doğru yol aldığını ve burada Afrikalıların çok kötü şartlarda şeker, pamuk, tütün ve kahve plantasyonlarında çalıştırıldıklarını ifade eder. Williams, Afrikalı nüfusun güçlü bedensel özelliklerinin bu hususta tercih sebebi olduğunu vurgulamaktan da çekinmez.⁴ Söz konusu örnekten de görüleceği üzere, Afrika 16. yüzyıldan sonra, yer altı zenginliklerinden demografik potansiyeline kadar pek çok açıdan sistemli ve yoğun bir sömürüye muhatap olmuştur. İlerleyen süreçte kolonyal aktörler, medyadan tarih yazımına, dil alanından, kalkınma gündemlerine kadar nüfuz etmiş, sahip oldukları görece ekonomik üstünlüğü kıta üzerinde yoğun bir güç kullanımını sağlayacak şekilde araçsallaştırmışlardır.

Afrika'nın yer altı zenginlikleri ve doğal kaynakları, Afrika'nın toplam zenginliğinin yüzde 20'sine tekabül etmektedir.⁵ Ancak, kıtanın toplumsal, siyasi, ekonomik ve kültürel hafızasında hâlen kolonyal geçmişinin derin izleri varlığını korumaktadır. Eğitim, sağlık, kültür ve iktisadi altyapıları kolonyal aktörlerce inşa edilen Afrika'da, söz konusu zenginliğin işlevsel karşılığını alabilmek kıtaya kurulacak, gerçek ve samimi ilişkilerle mümkündür.

Afrika'ya dair verilere bakmak gerekirse, dünya nüfusunun yüzde 17'sinin yaşadığı Afrika'nın küresel ticaretten aldığı pay sadece yüzde 2,3'tür. Potansiyeli yüksek olan kıtanın taşıdığı makroekonomik kısıtlar da bulunmaktadır. Gıda, enerji, göç, iklim gibi küresel krizlerin daha fazla etkilediği kıtada ekonomik, siyasi ve sosyal sorunlar da varlığını sürdürmektedir. Dış etkenler de büyük ölçüde kıta ülkelerinin sorunlarını ve yaşadığı krizleri büyütülmektedir.

⁴ Eric Williams, *Capitalism and Slavery*, The University of North Carolina Press, 2014.

⁵ African Union Commission (AUC)/OECD, *Africa's Development Dynamics 2023: Investing in Sustainable Development*, AUC, Addis Ababa/OECD Publishing, Paris, 2023.

Buna rağmen Afrika aynı zamanda çok önemli imkânlarla sahip, bereketli bir kıtadır. Bugün Afrika, 19 yaş ortalamasıyla (Avrupa'da 42, Asya'da 31) dünyanın en genç nüfusuna sahip kıtası olarak öne çıkmaktadır.⁶ Kıtanın stratejik önemi, muazzam yer altı kaynakları, beşerî sermayesi ve ekonomik potansiyeli büyük fırsatlar sunmaktadır. Küresel güç rekabetinin yaşandığı Afrika'da kalkınma yardımları ve iş birliği büyük önem taşıırken, söz konusu projelerin yereli kalkındırma, kurumsal altyapıyı güçlendirme ve istihdama katkı sunma gibi yollarla sürdürülebilir kalkınmaya hizmet etmesi beklenmektedir. Kıtanın mevcut potansiyeli diğer aktörlerin yapıcı rolleriyle birleştiği takdirde bölgesel ve küresel anlamda ciddi bir kalkınma hamlesi ve sinerjiye kapı aralayacağı açıktır.

1. Türkiye Afrika'da: Potansiyelini Arayan Kıtaya Yol Arkadaşı Olmak

Türkiye, 20. yüzyılın sonlarında başlayan ve özellikle 2000'li yıllarda ivme kazanan dış politikasındaki Afrika stratejisi ve Afrika ülkeleri ile kurduğu ikili ilişkilerle diğer aktörlerden pozitif anlamda ayrılmıştır. Türkiye'nin yaklaşımı; kıta ülkelerinin en çok ihtiyaç duyduğu eşit ortaklık anlayışını merkeze alan, samimi, dostane ve yerel sorunlara yerelden çözümler üreten bir yaklaşım olarak özetlenebilir. Uzun yıllar Afrika ile sınırlı düzeyde kalan ilişkilerin geliştirilmesine yönelik irade 1998 yılında kabul edilen “Afrika Eylem Planı” ile ortaya konmuş, özellikle 2005'in “Afrika Yılı” ilan edilmesinin ardından geliştirilen somut iş birlikleri ile ilişkilerde büyük bir sıçrama yaşanmıştır. Türkiye bu dönemde “yükselen bir donör” olarak kalkınma iş birliği ve insani yardımlar alanında söz sahibi ülkelere biri hâline gelmiş ve bilhassa son 10 yılda millî gelirine oranla yapılan resmî kalkınma yardımları ve insani yardımlar açısından “dünyanın en cömert ülkeleri” sıralamasının başındaki ülkelere biri olmuştur. Afrika ülkeleri de Türkiye'nin kalkınma yardımlarında öncelik verdiği ve kalkınma iş birliği projelerinden en çok faydalanan ülkeler arasında yer almıştır.

Ülkemizin Afrika'daki rolü resmî ve sivil kurum ve kuruluşlarımızın katkıları ve eş güdüm içerisinde çalışmaları sayesinde bugünkü noktaya ulaşmıştır. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) da ülkemizin Afrika'ya yönelik yaklaşımı ve dış politikasıyla uyumlu olarak kalkınma iş birliği alanında projeler gerçekleştirmektedir. TİKA, “Afrika Yılı” olarak ilan edilen 2005'te Etiyopya'da Afrika'daki ilk ofisini açmış, özellikle 2010 sonrası ilişkilerin gelişmesiyle birlikte TİKA'nın bölgedeki proje ve faaliyetleri çeşitlenmiştir.

⁶ AUC/OECD, “Africa's Development Dynamics 2023: Investing in Sustainable Development”.

Afrika ülkeleri için samimi ve gerçek bir iş birliğinin rolü önemlidir. Ancak, çeşitli donörlerin bugüne kadar yaptıkları yardımlar, kaynak verimliliği hususunda bölgede bir zihin bulanıklığını da doğurmuştur.⁷ Bundan dolayı da farklı donörlerce profesyonel düzeyde planlandığı iddia edilen yardımlar, kıtadaki ekonomik sorunların ve eşitsizliklerin çözümünde somut ve yüksek düzeyli ilerlemeler kat edememiştir.

Türkiye ise tarihsel olarak olumlu bir imaja ve iyi ilişkilere sahip olduğu Afrika ülkelerine yönelik karşılıklı kazanca, birbirinden öğrenmeye ve eşit ortaklığa dayalı, samimiyeti ve uzun vadeli iş birliğini merkeze alan bir model geliştirme gayreti içerisinde. Ülkemiz, Afrika'nın zenginliğinin ve geleceğe damga vurabilecek potansiyelinin farkında olmanın yanında Afrika ülkelerinin kalkınma, gelişme ve refahına katkıda bulunmayı öncelemektedir. İlk Afrika Zirvesi'ni 2008 yılında yapan Türkiye, o dönemde 12 olan büyükelçilik sayısını 44'e yükselterek kıta genelindeki diplomatik varlığını artırmıştır. Bugün ABD, Çin ve Fransa'dan sonra Afrika'daki diplomatik temsilcilik sayısı en fazla olan dördüncü ülke Türkiye'dir. Benzer şekilde, Afrika ülkelerinin Türkiye'deki büyükelçiliklerin sayısı da 38'e çıkmıştır. 2000'lerde Afrika'nın en büyük ticaret ortakları arasında ABD ve Fransa ilk sıralarda yer alırken zamanla Çin ve Hindistan başı çekmeye başlamış, Türkiye, Endonezya ve Rusya gibi ülkelerin Afrika ile ilişkileri ve kıtadaki etkileri de artış göstermiştir.

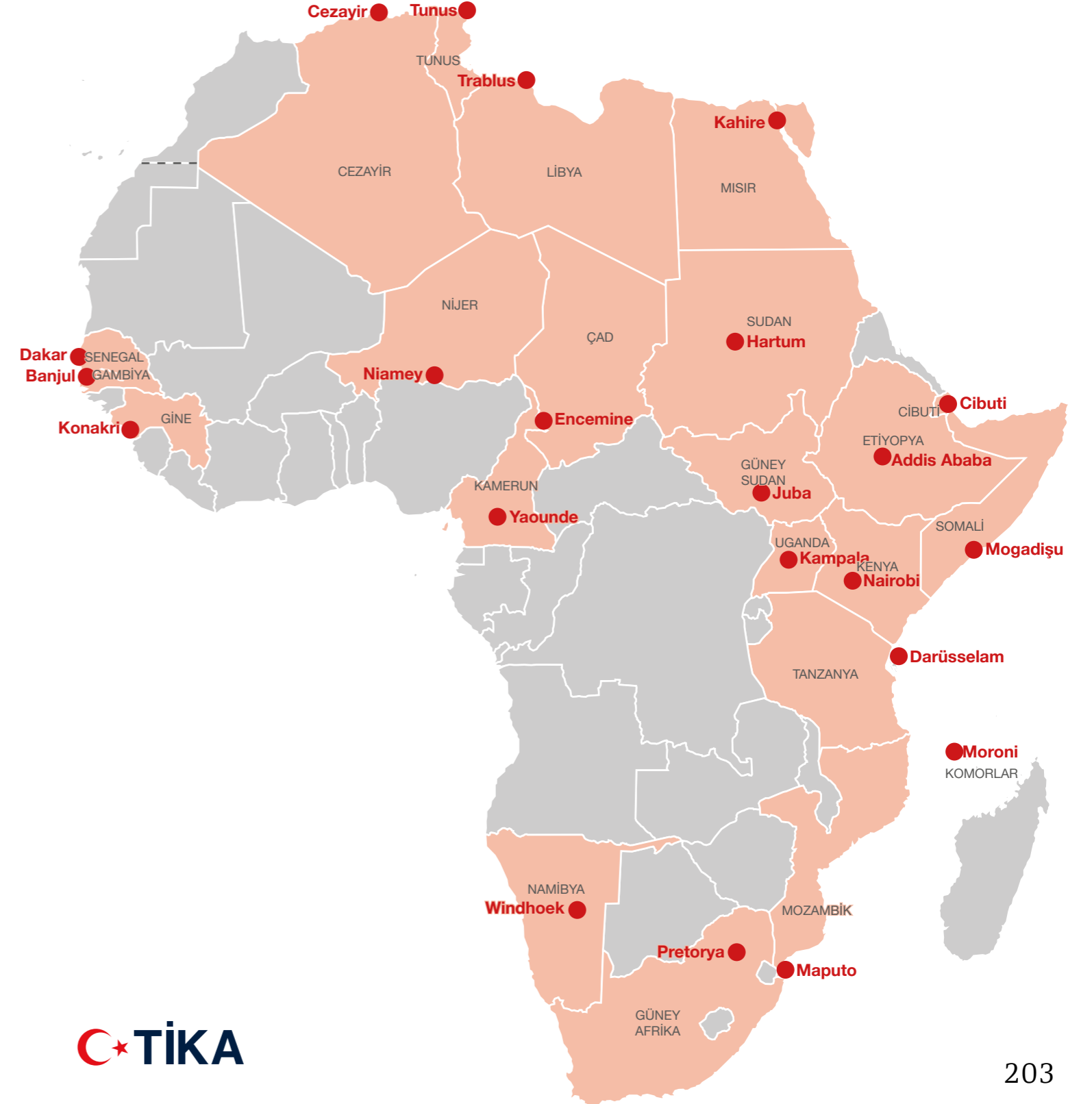
2. Yeni Bir Kalkınma İş Birliği Yaklaşımı olarak Türkiye Modeli ve TİKA

Türkiye'nin resmî kalkınma iş birliği kurumu olan TİKA, gelişen kapasitesi ile günümüzde küresel bir aktöre dönüşmüştür. 1992'de kurulan TİKA, bugüne kadar 30 binin üzerinde proje gerçekleştirmiştir. 2002'de 12 olan ofis sayısını bugün 60'ın üzerinde ülkeye taşımış, proje gerçekleştirdiği ülke sayısını ise 170'in üzerine çıkarmıştır. Ofis ve proje sayılarındaki artışın yanında faaliyet alanı genişlemiş ve çeşitlenmiş, ülkelerin ihtiyaçlarını da göz önünde bulunduracak şekilde kalkınmanın tüm alanlarını kapsar hâle gelmiştir. Bugün sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyumlu olarak yılda iki bine yakın kalkınma projesi ve faaliyet gerçekleştiren TİKA'nın en çok ofisinin olduğu ve en fazla proje gerçekleştirdiği bölgelerin başında Afrika gelmektedir.

Türkiye, beş farklı kıtada yardım çalışmalarına gerek kamu kurumları gerekse sivil toplum kuruluşları ile devam ederken, Afrika her zaman Türkiye'nin öncelik verdiği bölgeler arasında olmuştur. Ülkemizin Afrika ülkeleri

⁷ Carol Lancaster, *Foreign Aid: Diplomacy, Development, Domestic Politics*, University of Chicago Press, 2006.

TİKA'nın Afrika'daki Temsilcilikleri

ile eşit ortaklık ve dostluk üzerinden kurduğu ilişki hem sahada hem de üst düzey temsilciler düzeyinde takdirle karşılanmaktadır. Türkiye tarafından 2005-2022 yılları arası Afrika'ya yapılmış olan iki taraflı resmî kalkınma yardımlarının toplamı yaklaşık 2,4 milyar dolardır. TİKA ise 1992-2023 yılları arasında Afrika'da 7 bine yakın proje ve faaliyet gerçekleştirerek ülkemizin dost elini bu bölgedeki insanlara ulaştırmıştır. Kıtadaki 22 ofisi ile insanların hayatına dokunan projeler gerçekleştirmekte ve kalkınma iş birliği alanında kıtanın altyapısından sağlık sistemine, kırsal istihdamından eğitime kadar çeşitli alanlardaki projelerle iş birliğine katkı sağlamaktadır.

Yaşadığımız yüzyılın en büyük meselelerinden olan yoksulluk ve gelir adaletsizliğinden muzdarip olan bölgelerin başında Afrika gelmektedir. Son otuz yılda sağlanan ekonomik iyileşmelerle dünya genelinde 1,3 milyar insan aşırı yoksulluktan kurtulurken küresel gelişmelerin aksine Sahra Altı Afrika'da 1990'da yüzde 14 olan aşırı yoksulluk oranı 2019'da yüzde 57'ye çıktı.⁸ Aşırı yoksulluğun küresel olarak azaldığı bir dönemde Afrika'daki yoksulluğun bu derece artmış olması kıtanın potansiyeliyle tezat oluşturmaktadır. Bugün dünya ekonomisinde en az gelişmiş 46 ülkenin 33 tanesi Afrika'da yer almaktadır ve bu durum kıtadaki yoksulluğun ve ekonomik kırılganlığın boyutunu ortaya koyması yönüyle çarpıcıdır.⁹ En az gelişmiş ülkelerin 880 milyonluk nüfusuna rağmen dünya millî gelirindeki payları yüzde 2'den daha az ve dünya ticaretindeki payı ise sadece yüzde 1'dir.¹⁰ Dünyanın en kırılgan ve yoksul ülkelerinin bulunduğu Afrika'nın kalkınma ve iş birliği odaklı, sürdürülebilir ve yereli önceleyen projelere ihtiyaçları önceliklidir.

Gelişmeye aday ve potansiyeli oldukça yüksek olan Afrika'nın geleceği kendi sosyal, ekonomik ve beşerî altyapısını kurmasından geçmektedir. Bazı ülkelerin yıllarca Afrika'da imtiyazlar elde ettiği, kıtayı kendine bağımlı hâle getirdiği ve yakınlık kurduğu gruplar üzerinden üstünlük kurduğu dönemleri geride bırakma adına Afrika ülkelerinin kendi hikâyelerini yazmaya ihtiyacı vardır. Türkiye, kolonyal bir geçmişi ve gizli bir ajandası olmayan samimi yaklaşımıyla bu hikâyelerin yazılmasına ve Afrika'nın zenginliğinin yine Afrikalıların bırakıldığı ve sürdürülebilir kalkınmanın başarılı olduğu bir gelecek hayalinin gerçekleştirilmesine katkı sunmaktadır. Bu bağlamda, Afrika'daki imajıyla Türkiye, kıtada etkisi hâlen güçlü olan geleneksel aktörlerden çok daha hızlı ekonomik, diplomatik, kültürel ve sosyal etkiler oluşturabilmektedir.

⁸ Johannes Hoogeveen, Johan A. Mistiaen ve Haoyu Wu, "Accelerating Poverty Reduction in Sub-Saharan Africa Requires Stability", World Bank Blog, 05.03.2024.

⁹ BM tarafından 1971'de oluşturulan En Az Gelişmiş Ülkelerin (least development countries-LDC) sayısı 46'dır. 33'ü Afrika'da, 9'u Asya'da, 3'ü Pasifiklerde ve 1'i Karayiplerde yer alıyor. Detay için bkz. "Least developed countries", UNCTAD, <https://unctad.org/topic/least-developed-countries>, Erişim Tarihi: 20.04.2024.

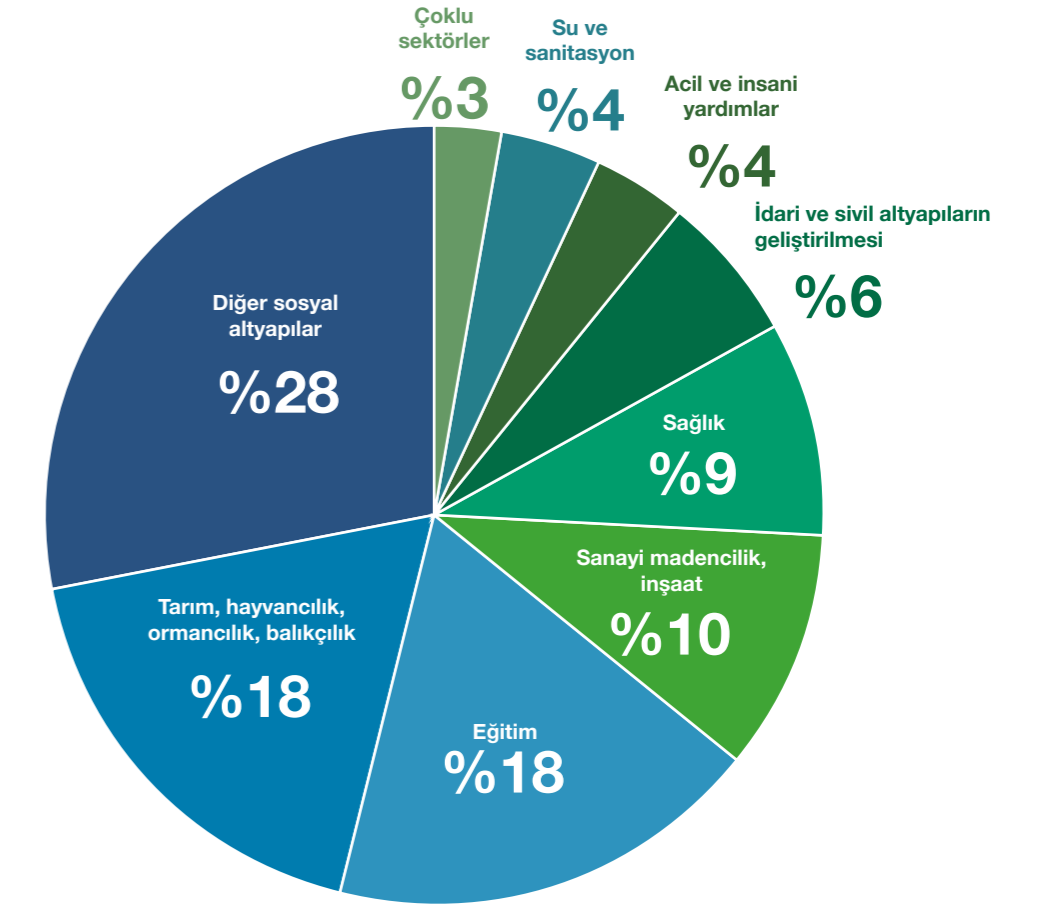
¹⁰ UNCTAD, "Least developed countries".

3. TİKA'nın Afrika'daki 2023 Projeleri: Önceliği İnsana Veren, İhtiyaç Temelli ve Çok Yönlü Kalkınma Yaklaşımı

TİKA'nın Afrika'ya yönelik son yedi yıllık kalkınma yardımları incelendiğinde Somali, Libya, Sudan ve Moritanya gibi ülkeler ilk sıralarda gelmektedir. TİKA 2023 yılında Afrika'da, üretim odaklı ve sürdürülebilir kalkınmayı önemseyen, insan hayatına dokunan projeler gerçekleştirmiştir. Gerçekleşen projelerin sektörel dağılımları Şekil 1'de gösterilmektedir. Sosyal altyapılar, tarım, hayvancılık, ormancılık ve balıkçılık ile birlikte eğitim en fazla projenin yapıldığı alanlar olmuştur.

En fazla proje yapılan ülkeler sırasıyla; Senegal, Cezayir, Somali, Cibuti, Uganda ve Nijer olmuştur. 2023 yılında proje örneklerimiz arasında; Somali'de ortaokul tadilatı, Namibya'da meclise görsel ve işitsel ekipman temini, Cezayir'de tarım odası, sera ve doku kültürü laboratuvar kuruluşu, Tunus'ta üniversiteye bilişim teknolojileri sınıfı kuruluşu, Kamerun'da spor okulu antrenman sahalarının rehabilite edilmesi, Senegal'de bölge hapis-

Şekil 1. TİKA'nın Afrika'daki Projeleri (2023)

hanesine sera kurulumu, Uganda'da balık çiftliği tesisi kurulumu, Gabon'da kakao ve muz yetiştiriciliği projesi, Tanzania'da okulların kapasitelerinin geliştirilmesi gibi altyapı ve sürdürülebilirlik projeleri gerçekleştirilmiştir.

Diğer taraftan TİKA, 2023'te Somali'de tavukçuluk tesisinin kurulmasını sağlamış ve en son ülkede SOMADO isminde bir dondurma fabrikasının kurulmasına destek olmuştur. Somali'deki tarımsal altyapıyı güçlendirmek yolunda Mogadişu Üniversitesi Ziraat Fakültesi'ne tarımsal eğitim ve uygulama serası kurularak, makine ve ekipman desteği verilmiştir. Ülkedeki kuraklıktan kaynaklı tarımsal üretim altyapısına yönelik yatırım yerel üretimi teşvik edecektir. Ülke nüfusunun yüzde 60'a yakınının 18 yaşın altında olduğu Nijer'de nüfusun yarısından fazlası eğitim imkânından yararlanmaktadır. Ülkedeki iş gücünün nitelikli hâle gelmesi ve işsizliğin azaltılması amacıyla meslek edindirme kursuna malzeme ve donanım desteği verilmiştir.

Benzer şekilde, Tanzania'da ailelerin geçimini sağlayan kadınları desteklemek için kadın kooperatifine mısır öğütme makinesi teslim edilmiş, Etiyopya'da arıcılık faaliyetleri yapan üreticilere ekipman desteği sağlanmıştır. Tanzania'ya Cezeri Laboratuvarı ve Cezeri Stüdyosu kurulumu yapılarak öğrencilerin teorik eğitimlerinin yanında uygulamalı eğitim almalarına imkân verilmiştir. Ayrıca, Tanzania'nın en önemli gelir kaynaklarından olan balıkçılığın sürdürülmesi ve tutulan balıkların uzun süre muhafaza edilmesi amacıyla dondurucuların temini ile destek olunmuştur.

Dünyadaki en büyük kakao üreticilerinden birisi olan Kamerun'da ilkel şartlarla kakao hasadı yapan çiftçiler için kakao tesisi (fermantasyon ve kurutma tesisi) kurulmuş ve bu sayede üreticilerin yüksek verim elde etmesine destek olunmuştur. Ülkenin en büyük ihracat gelirini oluşturan kakaonun üretim sürecinin iyileştirilmesi hem üreticiler hem de ülke için önem taşımaktadır. Ayrıca Zimbabve'deki teknoloji enstitüsüne mikrobiyoloji laboratuvarı kurulmuş, Mozambik'te kadın doğum polikliniği rehabilitasyon projesi gerçekleştirilmiş ve Cibuti'de balıkçılık kooperatifi kapasite geliştirme projesi hayata geçirilmiştir. TİKA, kıtanın farklı ihtiyaçlarına yerli çözümler getirmekte ve bunu eşit bir ortaklık ilişkisi ile tesis etmeye gayret göstermektedir.

4. Sonuç ve Değerlendirme: Eşit Ortaklık Temelinde Kalkınma İş Birliği

Afrika tarihi irdelendiğinde, dünyanın diğer coğrafyalarına benzer şekilde kültürel ve tarihî mirasın zenginliği göze çarpmaktadır. Ancak kıtanın,

kolonyal düzenin bir sonucu olarak 16. yüzyıl sonrasında karşı karşıya kaldığı bir benlik krizi etkisini uzunca bir dönemde göstermiştir. Ancak bugün, Johannesburg, Nairobi, Abuja, Abidjan, Addis Ababa, Darüsselam gibi şehirlerin küresel merkezler olma yolunda aldıkları mesafeye bakılarak Afrika'nın kendisine kaybettirilen özgüvenini yeniden inşa ettiği açıkça görülebilir.

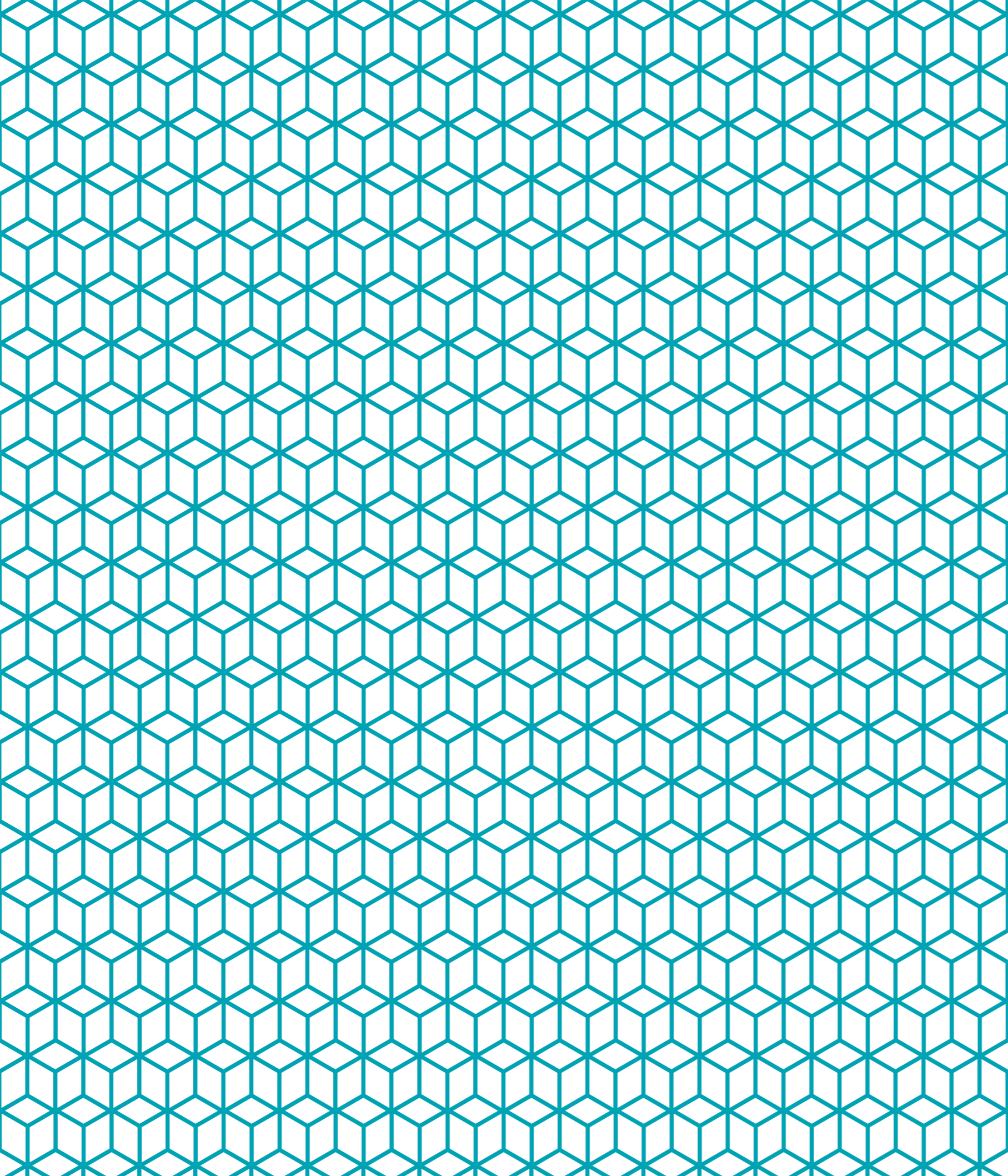
Oryantalist tutuma benzer şekilde, küresel medya organlarında Afrika tasviri, derin ve başa çıkılamaz bir yoksullukla özdeşleştirilmiştir. Bu durum, kıtaya bakış açısında önemli kırılmalara yol açmış, ekonomik, kültürel ve diplomatik girişimlerde bulunmak isteyen aktörlerin bu girişimlerini gerçekleştirmeden önce zihinlerinde büyük bir soru işaretinin olmasına yol açmıştır.

Söz konusu bağlamda üretilen Afrika imajı artık anakronik bir zeminde karşılığını bulmaktadır. Hâlbuki hem derin tarihî kökleri hem günümüz ekonomisindeki yeri ve küresel başkentleriyle Afrika'yı tekrardan değerlendirmek ve Afrika'ya olan bakışın güncellenmesine katkı sunmak önemlidir.

Türkiye medya, kültür ve ekonomi alanlarında olduğu gibi kalkınma iş birliğinde de Afrika ile gündemini pozitif olarak sürdürmektedir. Bu kapsamda, herhangi bir kapalı gündemi, bagajı, sadece kendine dönük çıkarı bulunmaksızın Afrika'ya yönelik kalkınma projeleri ve faaliyetleri ile kendine özgü kalkınma iş birliği hikâyesini yazmaktadır. Ayrıca TİKA, sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle ilişkili bir biçimde kıta ülkelerinin kendi kalkınma hikâyelerini yazmasına destek olmaktadır.

Türkiye, kalkınma iş birliğinde talep-odaklılığa ayrıca bir önem atfetmektedir. Bu kapsamda TİKA, sahadan gelen taleplere istinaden proje ve faaliyetlerinin stratejilerini şekillendirmektedir. Afrika ülkelerinin kendi ihtiyaçlarını analizlerine güvenmekte, onlara bir gündem dayatma suretiyle suni ihtiyaçlar üretmeye dönük çalışmalar şekillendirmemeye özen göstermektedir.

Afrika ülkeleri için bir yol arkadaşı olan Türkiye, bu ülkelerin potansiyel sektörel ve iş gücü piyasalarını güçlendirmek amacıyla üretimi destekleyen, istihdam yaratan ve kendi tecrübelerini ve kapasitesini paylaşan bir anlayışla hareket etmektedir. Türkiye'nin kalkınma iş birliği kurumu olarak TİKA, gerçekleştirdiği proje ve faaliyetlerde kendi uzmanlık ve tecrübelerini aktararak Afrika halkının sahip olduğu zenginliği refaha dönüştürecek sosyal, ekonomik, beşerî ve kurumsal altyapılarının kurulmasına destek olmaktadır. Önümüzdeki dönemde de TİKA, kıtadaki potansiyelin ortaya çıkması, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması ve en önemlisi de Afrika'nın Afrikalılar için refah sağlaması için doğrudan insana dokunan projelerini sürdürmeye devam edecektir.

Yunus Emre Vakfı'nın 2023 Yılı Afrika Kıtası Faaliyetleri

Yunus Emre Enstitüsü

5

1. Giriş

Yunus Emre Vakfı; Türkiye'yi, Türk dilini, tarihini, kültürünü ve sanatını tanıtmak; bununla ilgili bilgi ve belgeleri dünyanın istifadesine sunmak; Türk dili, kültürü ve sanatı alanlarında eğitim almak isteyenlere yurt dışında hizmet vermek; Türkiye'nin diğer ülkeler ile kültürel alışverişini arttırıp dostluğunu geliştirmek amacıyla 05.05.2007 tarihli ve 5653 sayılı kanunla kurulmuş bir kamu vakfıdır.

Yunus Emre Enstitüsü, Yunus Emre Vakfı'na bağlı bir kuruluş olarak söz konusu kanunun amaçlarını gerçekleştirmek üzere yurt dışında açtığı temsilciliklerde yabancılara Türkçe öğretimi çalışmalarının yanı sıra Türkiye'nin tanıtımı amacıyla kültürel etkileşim faaliyetleri yürütmekte; Türkiye'nin bilimsel kapasitesini dünyaya tanıtmak amacıyla akademik ve bilimsel iş birlikleri kurarak bilimsel çalışmalara destek vermektedir.

Buna göre bu çalışmada Yunus Emre Enstitüsü'nün 2023 yılı içinde yaptığı çalışmalar veya icra ettiği faaliyetler ele alınacaktır.

2. 2023 Yılında Gerçekleştirilen Faaliyetler

Yunus Emre Enstitüsü ve CACSUP (Centre Africain de Complementarite Scolaire Universitaire et de Promotion) arasında, 2023 yılı Ocak ayında CACSUP öğrencilerine yönelik çevrim içi veya yüz yüze Türkçe kursları düzenlemek ve ortak faaliyetler gerçekleştirmek amacıyla iş birliği protokolü imzalanmıştır.

Enstitümüz tarafından Zanzibar'da, Zanzibar Üniversitesi bünyesinde 20 Ocak 2023 tarihinde temsilcilik açılışı gerçekleştirilmiştir. Açılış törenine, T.C. Darüsselam Büyükelçisi Dr. Mehmet Güllüoğlu, Devrimci Zanzibar Hükümeti Eğitim ve Mesleki Terbiye Bakanlığı Başsekreteri Khamis Abdulla Said, Zanzibar Üniversitesi Rektör Yardımcısı Prof. Mohammed Awadelkarim Elhussein Elhassan, akademisyenler, öğrenciler, davetliler ile Türkiye'ye ve Türk kültürüne ilgi duyan Zanzibarlılar katılmışlardır.¹

Kahire Yunus Emre Türk Kültür Merkezi'nde, İstiklal Marşı'nın Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmesinin 102. yıl dönümü münasebetiyle 12 Mart 2023 tarihinde "İstiklal Marşı ve Şehitleri Anma Programı" düzenlenmiştir. Programda, Kahire YETKM kursiyerleri tarafından İstiklal Marşı'nın on kıtası ezbere okunmuştur.²

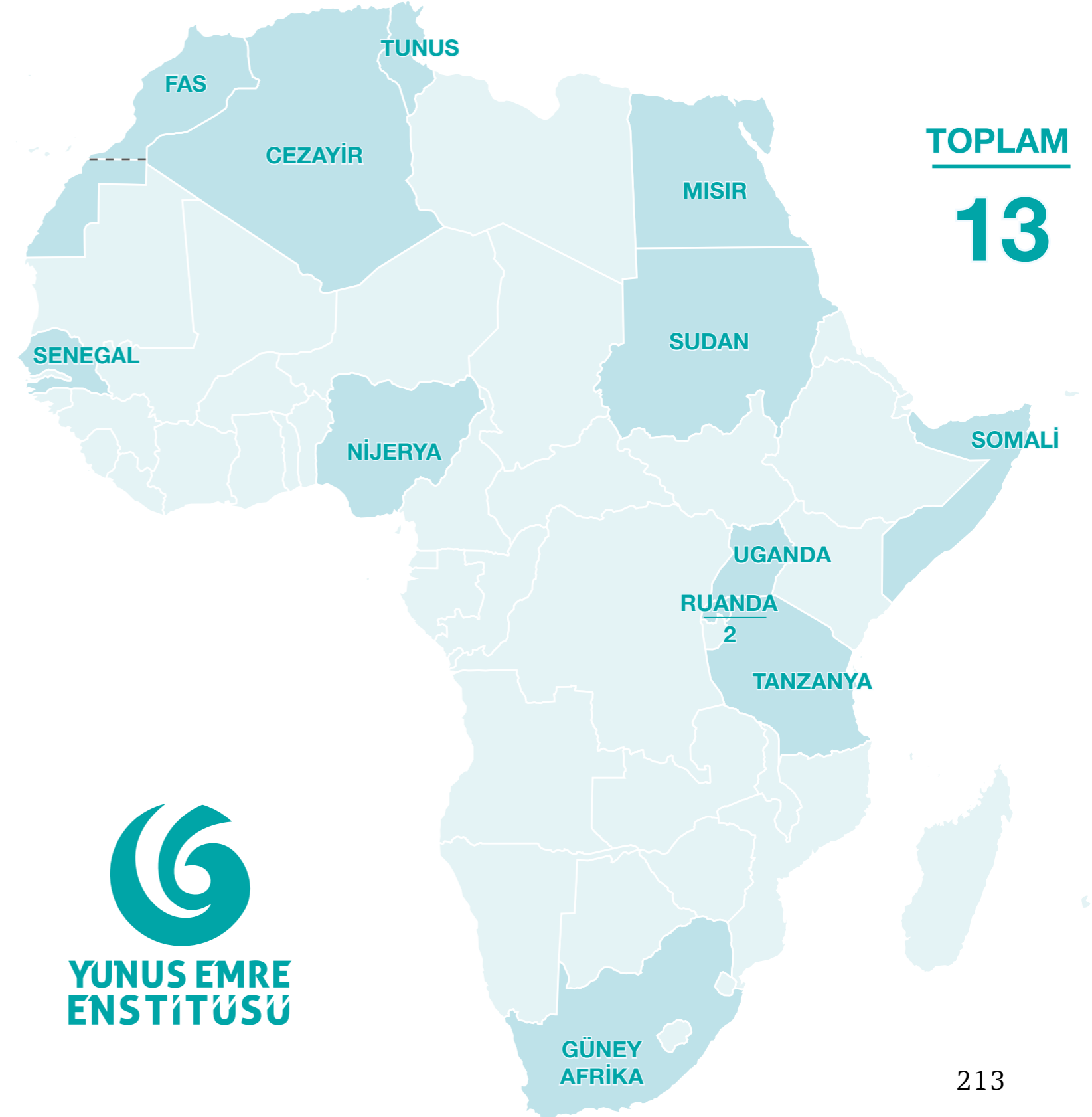
Johannesburg Yunus Emre Türk Kültür Merkezi ve T.C. Pretorya Büyükelçiliği iş birliğiyle 12 Mart İstiklal Marşı'nın kabulü ve 18 Mart Şehitleri Anma Günü ve Çanakkale Deniz Zaferi'nin yıl dönümleri münasebetiyle çeşitli etkinlikler ve programlar düzenlenmiştir.³

Yunus Emre Enstitüsü, yurt dışındaki temsilciliklerinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün tüm dünya çocuklarına armağan ettiği 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nı büyük bir coşkuyla kutlayarak Türk kültüründe çocuğun yerini ve önemini uluslararası düzeyde gözler önüne sermiştir. Enstitü, Abuja, Amsterdam, Budapeşte, Buenos Aires ve Bükreş başta olmak üzere dünyanın dört bir yanında 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nı kutlamaya yönelik birbirinden renkli programlar düzenlemiştir.⁴

Gambiya Yükseköğretim, Araştırma, Bilim ve Teknoloji Bakanı Prof. Pierre Gomez ve beraberindeki heyet 3 Mayıs 2023 tarihinde Yunus Emre Enstitüsü Başkanı Prof. Dr. Şeref Ateş'e ziyarette bulunmuşlardır. Enstitünün Ulus'taki tarihî binasında gerçekleştirilen ziyarette misafirlere Yunus Emre Enstitüsü'nün başta Afrika kıtası olmak üzere dünyanın dört bir yanında gerçekleştirdiği kültürel diplomasi, eğitim diplomasisi ve bilim diplomasi faaliyetleri ile büyük ölçekli projelerinin anlatıldığı bir sunum yapılmıştır.⁵

Güney Afrika Cumhuriyeti'nin en büyük şehri Johannesburg'da, Johannesburg Yunus Emre Türk Kültür Merkezi tarafından, Türkiye'deki deprem felaketinden etkilenenlere destek olmak amacıyla 22 Mayıs 2023 tarihinde "Türk Yemek ve Kültür Pazarı" etkinliği gerçekleştirilmiştir. Türk Hava Yolları, DEFY, ASELSAN gibi Güney Afrika Cumhuriyeti'nde faaliyet gösteren Türk firmalarının katkılarıyla düzenlenen programda, geliri Türkiye'deki

Afrika'da Yunus Emre Enstitüsü

1 Yunus Emre Enstitüsü, "Yunus Emre Enstitüsü'nün Tanzanya'daki Yurt Dışı Temsilciliğinin Açılışı Gerçekleştirildi", <https://www.yee.org.tr/tr/haber/yunus-emre-enstitusunun-tanzanyadaki-yurt-disi-temsilciliginin-acilisi-gerceklestirildi>, Erişim Tarihi: 18.04.2024.

2 YEE, "Kahire'de İstiklal Marşı'nın Dizeleri Yankılandı", <https://www.yee.org.tr/tr/haber/kahirede-istiklal-marsinin-dizeleri-yankilandi>, Erişim Tarihi: 19.04.2024.

3 YEE, <https://www.yee.org.tr/tr/haber/johannesburgda-12-mart-istiklal-marsinin-kabulu-ile-18-mart-sehitleri-anma-gunu-ve-canakkale-0>, Erişim Tarihi: 19.04.2024.

4 YEE, "Johannesburg'da 12 Mart İstiklal Marşı'nın Kabulü ile 18 Mart Şehitleri Anma Günü ve Çanakkale Deniz Zaferi'ne Yönelik Etkinlik Düzenlendi", <https://www.yee.org.tr/tr/haber/yunus-emre-enstitusu-dunya-cocuklarini-23-nisanda-bir-araya-getirdi>, Erişim Tarihi: 19.04.2024.

5 YEE, <https://www.yee.org.tr/tr/haber/gambiya-yuksekogretim-arastirma-bilim-ve-teknoloji-bakani-yunus-emre-enstitusunu-ziyaret-etti>, Erişim Tarihi: 19.04.2024.

depremzedelere bağışlanmak üzere Türk mutfağına ve kültürüne ilişkin ürünler satışa sunulmuştur.⁶

Tunus Yunus Emre Türk Kültür Merkezi, Tunus Kültür Bakanlığı'nın himayelerinde düzenlenen "Uluslararası Kartaca Festivali"ne Türkiye'yi temsil eden katılım sağlamıştır. Tunus'taki Antik Kartaca Tiyatrosu'nda gerçekleştirilen ve bu yıl 57. kez düzenlenen geniş çaplı kültürel etkinlikte çok sayıda ülke yer almıştır.⁷

Johannesburg Yunus Emre Türk Kültür Merkezi tarafından Türkiye ve Güney Afrika'nın kültürel zenginliklerinin bir araya getirildiği "Ulusal Mi-

6 YEE, "Gambiya Yükseköğretim, Araştırma, Bilim ve Teknoloji Bakanı Yunus Emre Enstitüsünü Ziyaret Etti", <https://www.yee.org.tr/tr/haber/guney-afrikada-turkiyedeki-depremzedelere-destek-olmak-amaciyla-turk-yemek-ve-kultur-pazari>, Erişim Tarihi: 19.04.2024.

7 YEE, "Tunus'ta Taksim Rüzgân Esti", <https://www.yee.org.tr/tr/haber/tunusta-taksim-ruzgari-esti>, Erişim Tarihi: 19.04.2024.

Güney Afrika Yunus Emre Enstitüsü, Güney Afrika'da "Ulusal Miras Günü" etkinliği düzenledi (Kaynak: Anadolu Ajansı).

ras Günü" adlı etkinlik düzenlenmiştir. Enstitünün ev sahipliğinde 24 Eylül 2023 tarihinde düzenlenen etkinliğe Güney Afrikalı sanatçılar, sanatseverler ve davetliler olmak üzere çok sayıda kişi katılmıştır.⁸

Yunus Emre Enstitüsü, UNESCO ve T.C. Cumhurbaşkanlığı tarafından 2023 yılının "Âşık Veysel Yılı" ilan edilmesi münasebetiyle 3 Ekim 2023 tarihinde Zanzibar Yunus Emre Türk Kültür Merkezi'nde Âşık Veysel türkülerinin yer aldığı müzik dinletisi programı düzenlenmiştir. Ünlü şairin türkülerini, Türkiye'den gelen değerli bir sanatçı tarafından seslendirilmiş ve program izleyenlerden büyük beğeni almıştır.⁹

Senegal'in başkenti Dakar'da Türkiye'nin önde gelen senaristlerinin ve yapımcılarının katılımıyla "Türk Sineması Günleri" adlı program gerçekleştirilmiştir. T.C. Dakar Büyükelçiliği ve Dakar Yunus Emre Türk Kültür Merkezi iş birliğiyle Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 100. yılı etkinlikleri kapsamında düzenlenen "Türk Sineması Günleri" programı, "Atatürk 1881-1919" filminin galası ile başlamıştır. Filmin gösterimi öncesinde Besteci ve Piyanist Atakan tarafından Türk sinemasına damga vuran film müziklerinin yer aldığı kısa bir resital verilmiştir.¹⁰

Mısır'ın başkenti Kahire'de, Yunus Emre Türk Kültür Merkezi tarafından "Türk Esintileri Ebru Sanatı" isimli bir etkinlik düzenlenmiştir. Kahire'deki El-Menyel Sarayı'nın ev sahipliği yaptığı etkinlikte, Mısırlı Ebru Sanatçısı Hanan Rifai'nin eserleri sergilenmiştir. Etkinliğe, Türk ve yerel kurumlardan çok sayıda temsilci, diplomatlar ve sanatseverler iştirak etmişlerdir.¹¹

T.C. Dışişleri Bakanlığı Diplomasi Akademisi Başkanlığı tarafından yabancı diplomatlara yönelik düzenlenen eğitim programı kapsamında Türkiye'de ağırlanan Çadlı diplomatlar, Yunus Emre Enstitüsü'ne ziyarette bulunmuşlardır. Enstitü'nün Ulus'taki tarihî binasında gerçekleştirilen ziyarette, Yunus Emre Enstitüsü'nün Afrika kıtası başta olmak üzere dünya çapında gerçekleştirdiği projeler ile faaliyetler hakkında bilgi verilmiş ve geleneksel Türk sanatlarından ebru sanatının tanıtımı yapılmıştır. Ayrıca ziyarette kültürel alanlarda yapılabilecek iş birlikleri görüşülmüştür.¹²

Dakar Yunus Emre Türk Kültür Merkezi ve T.C. Dakar Büyükelçiliği iş birliğiyle kentteki bir sinemada, Senegalli astronom Maram Kaire'nin meslek hayatının bir bölümünün anlatıldığı "Senegal'in Yıldız Avcıları" isimli belgeselin gösterimi yapılmıştır.¹³

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 100. yılı dolayısıyla Senegal'in başkenti Dakar'da mukim 12 kadın büyükelçinin sokak çocukları yararına podyuma çıktığı defile programı düzenlenmiştir. T.C. Dakar Büyükelçiliği'nin ev sahipliği ve Dakar Yunus Emre Türk Kültür Merkezi'nin katkılarıyla

8 YEE, "Güney Afrika'da Ulusal Miras Günü Etkinliği", <https://www.yee.org.tr/tr/haber/guney-afrikada-ulusal-miras-gunu-etkinligi>, Erişim Tarihi: 19.04.2024.

9 YEE, "Tanzanyalılar Âşık Veysel'in Türkülerini Söyledi", <https://www.yee.org.tr/tr/haber/tanzanyalilar-ashik-veyselin-turkulerini-soyledi>, Erişim Tarihi: 19.04.2024.

10 YEE, "Senegal'de Düzenlenen "Türk Sineması Günleri"ne Yoğun İlgi", <https://www.yee.org.tr/tr/haber/senegalde-duzenlenen-turk-sineması-gunlerine-yogun-ilgi>, Erişim Tarihi: 19.04.2024.

11 YEE, "Mısır'da "Türk Esintileri Ebru Sanatı" Etkinliği", <https://www.yee.org.tr/tr/haber/misirda-turk-esintileri-ebru-sanati-etkinligi>, Erişim Tarihi: 19.04.2024.

12 YEE, "Çadlı Diplomatlara Geleneksel Türk Sanatı Tanıtıldı", <https://www.yee.org.tr/tr/haber/cadli-diplomatlara-geleneksel-turk-sanati-tanitildi>, Erişim Tarihi: 19.04.2024.

13 YEE, "Dakar'da "Senegal'in Yıldız Avcıları" İsimli Belgesel Gösterildi", <https://www.yee.org.tr/tr/haber/dakarda-senegal-in-yildiz-avciları-isimli-belgesel-gosterildi>, Erişim Tarihi: 19.04.2024.

la Dakar Moda Haftası kapsamında düzenlenen defileye yerli ve yabancı çok sayıda davetli katılmıştır. Programda, önce Dakar Moda Haftası'nın parçası olan genç tasarımcıların kıyafetleri sergilenmiş ve defilenin ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 100. yılı dolayısıyla Türkiye'nin Dakar Büyükelçiliği ve Dakar Yunus Emre Enstitüsü iş birliğiyle geliri sokak çocukları yararına bağışlanmak üzere 2 tablonun açık artırma ile satışı yapılmıştır.¹⁴

Kahire Yunus Emre Türk Kültür Merkezi tarafından ocak ayında enstitüde Türkçe öğrenen kursiyerlerin katılımıyla "Uluslararası Konuşma Kulübü" düzenlenmiştir. Türkçe öğrenen farklı milletlere mensup kursiyerler, ülkelerinin özelliklerini ve kültürel öğelerini Türkçe olarak arkadaşlarına anlatmışlardır.¹⁵

Rabat Yunus Emre Türk Kültür Merkezi, Tetouan Sinemaseverler Derneği ve Tetouan Akdeniz Film Festivali Vakfı iş birliğiyle "Tetouan'da Türk Sineması Günleri" düzenlenmiştir. Türk sinemasından seçkin örneklerin perdeye yansıtıldığı film gösterimlerine Faslı sinemaseverler büyük ilgi göstermişlerdir.¹⁶

"Tarihî Emanetler Sergisi" Johannesburg'da ocak ayında gerçekleştirilmiştir. T.C. Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun Güney Afrika ziyareti kapsamında Osmanlı Devleti'nin Güney Afrika'daki son başkonsolosu merhum Mehmet Remzi Bey'in kabri başında bir program düzenlenmiştir. Programda, Mehmet Remzi Bey'e ait emanetler sergilenerek Yunus Emre Türk Kültür Merkezi'nin faaliyetleri hakkında bilgilendirme yapılmıştır.¹⁷

Dakar Yunus Emre Türk Kültür Merkezi ile Afrika Üniversite Eğitimi ve Tanıtımında Tamamlayıcılık Merkezi arasında ocak ayında iş birliği protokolü imzalanmıştır.¹⁸

Hartum Yunus Emre Türk Kültür Merkezi ev sahipliğinde T.C. Hartum Büyükelçisi İsmail Çobanoğlu'nun katılımlarıyla Sudan'dan Türkiye'ye gelerek Adıyaman'daki depremde arama kurtarma çalışmalarına katılan personel için teşekkür programı düzenlenmiştir.¹⁹

T.C. Pretorya Büyükelçiliği ve Johannesburg Yunus Emre Türk Kültür Merkezi iş birliğiyle depremedelere destek olmak amacıyla "Sanat Maratonu" isimli yardım programı düzenlenmiştir. 14 farklı ülkeden sanatçının katıldığı programda sanatçıların eserleri satışa sunulmuş ve eserlerin satışından elde edilen gelir T.C. Pretorya Büyükelçiliği tarafından açılan yardım hesabına yatırılmıştır.²⁰

T.C. Dakar Büyükelçiliği ve Dakar Yunus Emre Türk Kültür Merkezi iş birliğiyle Kahramanmaraş merkezli depremlerden etkilenen vatandaşlara destek olmak amacıyla "Dayanışma Gecesi" programı düzenlenmiştir.

14 YEE, "Senegal'de Kadın Büyükelçiler Sokak Çocukları Yararına Podyuma Çıktı", <https://www.yee.org.tr/tr/haber/senegalde-kadin-buyukelciler-sokak-cocuklari-yararina-podyuma-cikti>, Erişim Tarihi: 19.04.2024.

15 Yunus Emre Enstitüsü Ocak Bilgilendirme Raporu-2023.

16 Agr.

17 Agr.

18 Agr.

19 Agr.

20 Agr.

21 Agr.

22 Agr.

23 Agr.

24 Agr.

25 Agr.

Program kapsamında yapılan müzayedede Senegalli ressamlar, futbolcular, moda tasarımcıları ve fotoğraf sanatçılarının bağışladığı 51 parçadan oluşan eser ve ürünler satışa sunulmuştur. Müzayededen elde edilen gelir T.C. Dakar Büyükelçiliği tarafından açılan yardım hesabına yatırılmıştır.²¹

Dakar Yunus Emre Türk Kültür Merkezi tarafından Senegal'de geleneksel Türk el sanatlarının tanıtımı çalışmaları kapsamında "Topraktan Sanata Seramik Atölyesi" düzenlenmiştir.²²

Johannesburg Yunus Emre Türk Kültür Merkezi, Kore Kültür Merkezi ev sahipliğinde gerçekleştirilen ve birçok ülke mutfağından sunumların yapıldığı "2023 Dünya Yemekleri Festivali"ne Türkiye'yi temsilen katılmış ve programda Türk mutfağından lezzetli yemeklerin ve geleneksel ebru sanatının tanıtımı yapılmıştır.²³

Tunus Yunus Emre Türk Kültür Merkezi, Tunus Kültür Bakanlığı organizasyonunda düzenlenen "57. Uluslararası Kartaca Festivali"nde Taksim Trio konseriyle Türkiye'yi temsil etmiştir.²⁴

Kigali Yunus Emre Türk Kültür Merkezi, Ruanda Üniversitesi, Ruanda Klinik Psikoloji Öğrenci Derneği ve Ubuzima İnovasyon Merkezi iş birliğiyle Uluslararası Gençlik Günü münasebetiyle "Kadınlar İnsanlığı Güçlendirir" konulu konferans düzenlenmiştir.²⁵

3. Sonuç

Yunus Emre Enstitüsü, kültürel etkileşim ve diyalogu artıran faaliyetleri temel misyon olarak gördüğünden her yönüyle desteklemektedir. Enstitü, bu amaçla her yıl yüzlerce faaliyeti hayata geçirmekte ve birçok büyük ölçekli proje yürütmektedir.

2023 yılında Afrika'da düzenlenen sergilerin veya faaliyetlerinin çeşitliliği bir hâli fazladır. Geleneksel Türk sanatları kurslarına; gerçekleştirilen film gösterimlerine, Türk mutfağı etkinliklerine uzanan geniş bir yelpazedeki faaliyetlerle Afrika'nın farklı coğrafyalarında Türkiye ve Türk kültürü tanıtılmaktadır. Afrika'ya yönelik bütün projelerde Enstitü'nün temel amacı, kültürel diplomasi çerçevesinde Afrika'daki ülkelerle ve toplumlarla bağlar ve dostluklar kurmak, mevcut ilişkileri geliştirmektir. Bu doğrultuda Enstitü, Afrika'da kültürel faaliyetler yürüten ve bu yönüyle Türkiye'nin kamu diplomasisi ve kültürel diplomasisine katkı sunan bir kuruluştur.

Enstitü, diğer kurumlarla ve uluslararası ağı sayesinde geniş çapta ve yüksek çarpan etkisine sahip iş birlikleri yürüttüğü 2023 faaliyetlerine 2024 yılında da artan bir tempoyla yürütmekte kararlıdır.

Afrika'da Türkiye Maarif Vakfının Faaliyetleri

Türkiye Maarif Vakfı

“Dünyaya Değer” Yeni Bir Hikâye Yazılıyor

Türkiye, 2000'li yıllardan itibaren başlattığı ekonomik ve siyasi dönüşümle yeni milenyuma güçlü ve özgüvenli bir şekilde başlamıştır. Yıllar içerisinde Batı'yla ilişkisini gözden geçirerek çok yönlü ve katmanlı iş birliği modelleri geliştiren ülkemiz, küresel ölçekte etkili bir bölgesel güç olma iddiasıyla aktif, girişimci ve insani bir dış politika uygulama yoluna gitmiştir. Bu süreçte kamu diplomasisi en önemli dış politika uygulaması olmuş, uluslararası eğitim de en önemli dış politika stratejilerinden birisi olarak ön plana çıkmıştır.

Yıllar içerisindeki gelişmeler ekseninde 2016 yılında kurulan Türkiye Maarif Vakfıyla Türkiye; dil, din, kültür ve tarih bakımından köklü bağları bulunan soydaş ve akraba topluluklar ve bütün dünya kamuoyuyla insani yardım, kalkınma ve alt yapı yardımları, kültür ve en önemlisi uluslararası eğitim faaliyetleri vasıtasıyla temas kurmuştur.

Türkiye Maarif Vakfı, esasen Türkiye'nin yurt dışı açılım stratejisinin en kritik adımlarından birini oluşturmaktadır. Dolayısıyla TMV, Türkiye'nin sadece kamu ve eğitim diplomasisinde değil, geleneksel diplomasisinde de önemli bir konuma sahiptir. TMV, bir taraftan yurt dışında açmış olduğu eğitim kurumlarında pek çok ülkenin genç nesillerine kaliteli ve nitelikli eğitim sunarak o ülkelerin beşerî sermayesinin gelişimine katkı sunmaktadır. Bunun yanında Türkiye'nin sahip olduğu birikimleri farklı coğrafyalara taşıyarak dünyanın her yerinde Türkiye'yi bilen, Türkçeyi konuşabilen ve Türk kültürünü tanıyan Türkiye'ye dost genç nesiller yetiştirmektedir.

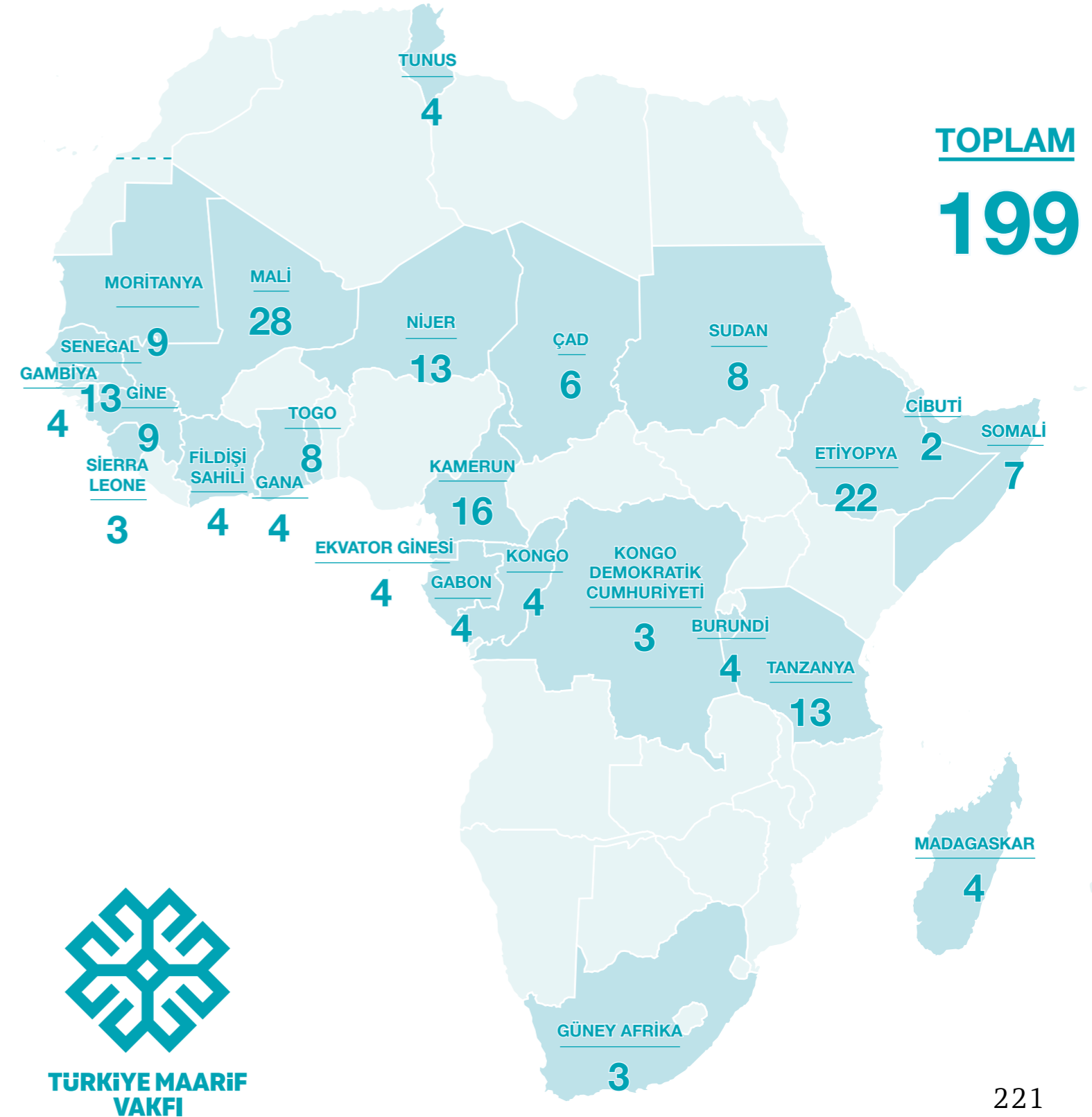
Vakıf, yapısı itibarıyla yurt dışındaki faaliyetlerinde karşılaştığı zorlukları aşmakta, her ülkede farklılık arz eden yerel mevzuatlar karşısında ev sahibi ülkenin talebi doğrultusunda uygun statü oluşturabilmekte ve yerel mevzuata uygun bir şekilde okullar açıp işletebilmektedir. Ayrıca TMV, uluslararası eğitim pazarında; tecrübe, tanınırlık, akreditasyon ve finansal bakımdan güçlü durumdaki Fransız AEFÉ, Alman ZfA, İngiliz BSO, Çin Konfüçyüs Enstitüleri ve Okulları gibi kendisiyle benzer şekilde kamu tarafından kurulmuş ve desteklenen uluslararası okul ağlarıyla rekabette kendisine avantajlar sağlayabilmektedir. Kamu vakfı statüsünün sağladığı esnek yapı sayesinde TMV rekabetin en yoğun olduğu müfredat konusunda ev sahibi ülkelere yerel, uluslararası veya IM (Uluslararası Maarif) müfredat seçkisini sunabilmekte, okullarındaki eğitim dilini çeşitlendirebilmektedir. Bunların yanında kamu vakfı yapısının verdiği esneklikle uluslararası siyasi, ekonomik ve sosyal krizlerin yaşandığı ülkelerde bulunan okullarının faaliyetlerini aksatmayacak çözümler bulabilmekte, hızlı karar alma kabiliyetiyle ev sahibi ülkelerdeki siyasi değişimlere ayak uydurabilmektedir.

TMV, 2023 yılı sonu itibarıyla 52 ülkede 444 okul (K-12 okulu), 1 yükseköğretim kurumu ve 22 eğitim merkezi olmak üzere 53 bin öğrenciyeye eğitim hizmeti vermiştir. Bu eğitim kurumlarının 230'u daha önce FETÖ iltisaklı olup Vakfın yoğun diplomatik girişimleriyle Vakfa devredilen 20 ülkedeki okullardır. Ayrıca TMV'nin Arnavutluk'ta bir üniversitesi; Belarus, Kamerun ve Kolombiya'da da Türkiye Araştırmaları Merkezi bulunmaktadır. Ülkelerdeki prestijli üniversiteler bünyesinde yer alan bu merkezlerde seçmeli ve kredili Türkçe, Türk kültürü, Türk dış politikası, Türkiye ve ilgili ülke ilişkileri gibi dersler verilerek Türkiye'nin yükseköğretim seviyesinde uluslararası akademiye tanıtımı da amaçlanmaktadır.

İnsanlığın evrensel değerleri ve Anadolu'nun kadim irfan geleneğini esas alan yetkin eğitim faaliyetleri yürütmek misyonuyla hareket eden Vakıf, faaliyetlerini hazırlamış olduğu Stratejik Planlarda belirlenen stratejilere, hedeflere, faaliyetlere ve göstergelere uygun olarak ifa etmektedir. Ülke ve milletçe coşku ve gururla kutladığımız Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılında da aynı minvalde hareket etmeye devam eden TMV, Sayın Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın ortaya koyduğu "Türkiye Yüzyılı" vizyonu doğrultusunda 2024-2026 Stratejik Planını "kalite ve sürdürülebilirlik" odaklı olarak uygulamaya başlamıştır.

Vakfın şiarı; eğitim kurumlarında eğitim alan öğrencilerin bireysel başarılarının yanı sıra, grup hâlinde elde edilebilecek başarıya da odaklanmış olmasıdır. Birkaç öğrencinin başarısı yerine toplu hâlde başarı çitasının yük-

2023 Yılında Afrika'daki Türkiye Maarif Vakfı Okulları

← **Güney Afrika** Güney Afrika'da Maarif Okulları öğrencileri 23 Nisan'ı kutladı (Kaynak: Anadolu Ajansı).

seildiği zaman bir “ekol” hâline gelebileceği anlayışını benimseyen Vakıf, bu anlayış doğrultusunda çalışmalarını sürdürmektedir.

Dünyanın dört bir yanında eğitim öğretim hizmetleri vermeyi her geçen gün daha da artıran Türkiye Maarif Vakfı, 2023 yılında Afrika'daki yedinci yılını tamamlamıştır. Vakıf, Afrika'nın 25 ülkesinde 199 okul, 15 yurt ve 4 eğitim merkezi ile anaokulundan üniversite seviyesine kadarki kademelerde örgün ve yaygın eğitim faaliyetlerinde bulunmuştur. Bu kapsamda, bölgede 21.037 öğrenciye eğitim öğretim hizmetleri verilmiştir. Ayrıca Kamerun'da da Türkiye Araştırmaları Merkezi faaliyetini sürdürmüştür.

1. Afrika'da Eğitim

Türkiye Maarif Vakfının faaliyet gösterdiği Afrika ülkelerinde eğitim çalışmalarını çerçevesinde öğrencilerin akademik gelişimleriyle birlikte, bilim, sanat ve spor alanlarında çok yönlü gelişimine katkı sağlayacak okul içi ve dışı etkinlikler, atölye ve kulüp faaliyetleri, mesleki gelişim çalışmaları gerçekleştirilmektedir. Ülkelerin sosyodemografik yapısı, ekonomik ve coğrafi koşulları, yerel öğretim programı yapısı ve hedefleri yapılan çalışmaların temelini oluşturmakla birlikte, öğretim programları Türkiye Maarif Vakfı tarafından geliştirilen müfredatlar ve uluslararası müfredatlar ile zenginleştirilmektedir.

Vakfın meslek lisesi ile ilgili çalışmalarının olduğu Togo'da ortaokul ve lise kademelerinde sporun her branşında başarılı öğrenciler yetiştirmek amacıyla Maarif Togo Spor Lisesi kurulmuştur. Bireysel sporlarda (atletizm, tenis, masa tenisi) ve takım sporlarında (futbol, basketbol, voleybol) altı branşta eğitim veren ve 2023-2024 eğitim öğretim döneminde faaliyete geçen bu lise ilk aşamada mevcut okulun bünyesinde özel bir spor programıyla hizmet vermektedir. Spor lisesinin faaliyet göstereceği binanın tamamlanmasıyla beraber Togo gençliğinin nitelikli spor eğitimine ulaşmasına katkıda bulunulması hedeflenmektedir.

Vakfın eğitim öğretim faaliyetlerini yürüttüğü ülkelerde eğitim adına yapılan dikkat çekici ve yaygınlaştırılabilir etkinlik ve projelerle ülke eğitimine katkı sunulmaktadır. Bu çalışmaların aynı zamanda diğer ülkelerdeki Maarif Okullarında yaygınlaştırılmasıyla da eğitim alanındaki yeniliklerin daha geniş kitlelere ulaştırılmasına önem verilmektedir. Bu bağlamda 2023 yılında düzenlenen projelerden belli başlıları şunlardır:

- Kongo Demokratik Cumhuriyeti “Arif'e Sor” Projesi
- Birinci Afrika Maarif Spor Oyunları

- Etiyopya Maarif Kariyer Günleri
- Etiyopya “Hikâyelere Eşlik Eden Ebeveynler”
- Togo Kültür Paydaşı Logosu
- Togo Âtıl Alanların Eğitime Kazandırılması
- Gabon “Günlük Hayata Teknolojik Çözümler”
- Senegal “Türkçe Öğretiminde Yenilikçi Teknoloji Kullanımı”

2. Afrika'da Türkçe Öğretimi

Türkiye Maarif Vakfı, Afrika'nın 25 ülkesinde anaokulundan üniversite seviyesine kadarki kademelerde örgün ve yaygın eğitim faaliyetlerinde bulunarak Türkçe öğretimine ilişkin çalışmalar yürütmektedir.

Türkçe öğretiminde yaygın eğitim konusunda daha önceki yıllarda olduğu gibi 2023 yılında da Madagaskar, Tunus, Mali, Çad, Gine gibi pek çok ülkede yapılan halka açık Türkçe dersleri Türkçe'nin yaygın eğitim yoluyla öğretilmesi amacıyla yapılan önemli çalışmalardır.

Halka açık Türkçe derslerinin yanı sıra çeşitli devlet kurumlarının talebiyle kurum personellerine de Türkçe dersi verilmektedir. Bu kapsamda Vakfın okullarının yer aldığı ülkelerin askerî personellerine Türkçe eğitimi verilmesiyle ilgili yapılan protokoller öne çıkmaktadır. 2023 yılında Gambiya, Gine ve Mali'de çalışmalar yürütülmüştür. Verilen kurslara katılan askerî personelin bir kısmı dil öğrenmede büyük bir mesafe kat ederek B2 seviyesine kadar yükselme başarısı göstermiştir. Vakfın, Afrika'daki Türkçe eğitimi çalışmaları kapsamında Çad Mesleki Eğitim Bakanlığı personeline Türkçe eğitimi verilmesine yönelik protokol de resmî kurumlarla gerçekleştirilen bir başka çalışma olarak dikkat çekmektedir. Söz konusu faaliyetlerin gerçekleştirilmesiyle Vakıf, daha önceki yıllarda olduğu gibi hem eğitim diplomasisi hem askerî diplomasi hem de kamu diplomasisi alanında ülkemizin önemli bir kurumu olma özelliğini de göstermektedir.

TMV, öğrencilerine mezun olduklarında B2 seviyesinde Türkçe öğrenmiş olmalarını sağlayacak şekilde eğitim vermektedir. Bu kapsamda; öncelikle öğrencilerin her kademe için müfredata uygun bir şekilde Türkçe seviyeleri belirlenmekte ve belirlenen seviyeye uygun ders içi ve ders dışı faaliyetlerle Türkçe dil seviyelerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu çerçevede Türkçe dil seviyelerinin geliştirilmesi ve Türkiye'nin tanıtılmasına yönelik kulüp faaliyetlerine de önem verilmektedir. Gerçekleştirilen kulüp faaliyetleri kapsamında hem Türk kültürüne özgü hem de ülkenin kendi kültürüne özgü bilimsel faaliyetlerde bulunulmasına özen gösterilmektedir. Bu sayede

öğrencilerin kendi kültürleri ile Türk kültürü arasında bir iletişim kurarak kültürlerarası duyarlılık kazanmaları hedeflenmektedir.

Vakıf, Türkçe öğretimi faaliyetleri doğrultusunda Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine yönelik çalışmalar ekseninde müfredat temelli ders kitap setlerini ve yardımcı okuma kitap setlerini de hazırlamıştır.

Maarif Okullarındaki öğretmenlerimizin farklı alanlarda proje hazırlamaları, proje fikirlerini takım oluşturarak öğrencilerle yürütmelerini sağlamak amacıyla Sosyal İnovasyon Proje Eğitimi yapılmıştır. 6 Afrika ülkesinden (Etiyopya, Kamerun, Sudan, Somali, Togo, Tunus) 17 öğretmenin katılım sağladığı eğitimler üç ay boyunca devam etmiştir. Eğitimler Amerika- Wichita Devlet Üniversitesi Makina Mühendisliği Bölümü, Boeing Küresel Mühendislik Profesörü Ramazan Asmatulu tarafından verilmiştir. Proje çalışmalarının konu başlıkları: Çevre, Enerji, Tarım, Biyoloji ve Robotik Çalışmaları olarak belirlenmiştir.

3. IM Maarif Okul Öncesi Eğitim Programı

Türkiye Maarif Vakfı, Afrika kıtasında 20 ülkede okul öncesi eğitim faaliyetlerini sürdürmektedir. Vakıf tarafından geliştirilen ve 2022 yılında MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından onaylanan IM Maarif Okul Öncesi Eğitim Programı; 2023 yılında Moritanya, Madagaskar, Cibuti ve Kongo Eğitim Bakanlıklarından alınan onayla uygulamaya başlanmış ve Programın Afrika'da uygulandığı ülke sayısı altıya çıkmıştır.

Okul Öncesi Eğitim Programı doğrultusunda Afrika'da faaliyet gösterilen ülkelerde “Mesleki Gelişim ve Formasyon Eğitimleri”yle öğretmenlerin akademik ve pedagojik yetkinliklerini artırmak amaçlanmaktadır. Bu amaçla 2023 Ağustos ayında Fildişi Sahili'nin Abidjan şehrinde Frankofon bölge Maarif Okullarında çalışan okul öncesi öğretmen ve idarecilerine yönelik hizmet içi eğitim programı da düzenlenmiştir. Programa Çad, Mali, Togo, Gine, Gabon, Kongo, Cibuti, Kamerun, Senegal, Madagaskar, Fildişi Sahili ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti olmak üzere 12 farklı ülkeden 36 eğitimci katılım göstermiştir.

4. Maarif Ajansı Eğitim Fuarları

Maarif Ajansı, Türk Üniversitelerinin yurt dışında tanıtımlarına katkı sunmak ve üniversitelerimizin öğrencilere doğrudan ulaşabilmesini sağlamak amacıyla yönelik, dünyanın farklı ülkelerinde eğitim fuarları organize etmektedir. Maarif Ajansı, 2023 yılında Fas, Tanzanya, Kenya, Etiyopya ve

Mali'de Türkiye'den toplam 59 devlet ve vakıf üniversitesinin katılım sağladığı fuarlar gerçekleştirilmiştir. Bahse konu fuarlara yoğun bir ilgi duyulmuş olup fuarları 12.000 civarında katılımcı ziyaret etmiştir. Vakfın bu faaliyetleri kapsamında Türk üniversiteleri hakkında bilgi sahibi olan öğrenciler, tercihlerini Türk üniversitelerinden yana kullanmışlardır. Vakfın okullarından mezun olan 3.500 öğrenci, Türkiye'de 71 üniversitede eğitim görmeye devam etmektedir.

5. Birinci Afrika Maarif Spor Oyunları

TMV, öğrencilerin fiziksel ve sportif gelişimlerini desteklemeyi amaçlayan birtakım faaliyetler de gerçekleştirmektedir. Bu etkinliklerle öğrencilerin yeteneklerini ortaya çıkarmak, becerilerini geliştirmek, beden ve ruh sağlıklarını desteklemek, sağlıklı alışkanlıklar kazanmalarına zemin hazırlamak, odaklanma, konsantrasyon ve zaman disiplini yetilerini geliştirmelerine katkı sağlamak ve bu kazanımların güçlendirilmesini artırmak amaçlanmaktadır. Bu kapsamda 2023 yılında Mali ev sahipliğinde 10 farklı ülkeden katılımcının yer aldığı Birinci Afrika Maarif Spor Oyunları adlı bir turnuva gerçekleştirilmiştir. Önemli medya kuruluşlarının da takip ettiği 1. Afrika Maarif Spor Oyunları açılış törenine Türkiye Maarif Vakfı Başkanı Prof. Dr. Birol Akgün, Mali Millî Eğitim Bakanı Dedeou Ousmane, Mali Gençlik ve Spor Bakanı Mossa Ag Attaher, Türkiye Cumhuriyeti Bamako Büyükelçisi Murat Mustafa Onart ve çok sayıda davetli katılmıştır. Afrika Spor Oyunları'nın açılış töreninin ardından spor temalı "Afrika Gençlik Oturumu" da düzenlenmiştir.

Afrika Maarif Spor Oyunlarına Afrika'nın pek çok yerindeki Türkiye Maarif Vakfı Okullarının yanı sıra Mali'deki pek çok özel okuldan ve devlet okulundan da yoğun bir katılım gerçekleşmiştir. Oyunlara Fildişi Sahili, Gabon, Gambiya, Gine, Kamerun, Moritanya, Nijer, Senegal, Togo ve Mali dahil olmak üzere 10 ülkenin 32 farklı okulundan katılan 1500 sporcu; futbol, voleybol, basketbol, hentbol, 400 metre bayrak yarışı gibi takım oyunlarının yanı sıra 400 metre koşu, 100 metre koşu, cirit atma, gülle atma, uzun atlama, yüksek atlama ve yüzme gibi bireysel müsabakalarda da yarışmıştır. Başarı gösteren tüm yarışmacılar törenle ödüllendirilmiştir. Yaklaşık 6000 sporseverin heyecanla izlediği bireysel sporlarda dereceye giren 66 sporcu madalya almaya hak kazanmış, grup oyunlarında ise dereceye giren takımlara toplamda 7 kupa ve 128 madalya verilmiştir.

Afrika Maarif Spor Oyunlarında Togo Maarif Okulu ortaokul öğrencisi Rachid Shehu, Gülle Atma Müsabakasında altın madalya kazanmıştır. Ci-

rit atmada ise Gambiya Uluslararası Maarif Okullarından Awa Keita gümüş madalya elde etmiştir. Uzun atlama yarışmalarında gümüş madalyayı Gabon Maarif Vakfı Okullarından Jamila Véronique'e kazanmıştır. Gine Maarif Okullarından 12. sınıf öğrencisi Omou Konate de yüzme ve uzun atlama branşlarında üçüncü olarak iki dalda bronz madalya elde etmiştir.

Yarışmalarda yüzme alanında üçüncülük de Maarif Okullarından çıkmıştır. Nijer Maarif Okulları öğrencisi Mohammed Julles Diori üçüncü olmuştur. Yine Nijer Maarif Okulları öğrencisi Haoudou Younoussa Aicha koşu alanında aldığı ikincilikle de iki alanda madalya alma başarısını göstermiştir.

6. 2023 Yılı Başarıları

Bulunduğu ülkelerde eğitim alanında yaptığı önemli çalışmalarla başarılı bir grafik çizen Maarif Okulları, aynı zamanda çeşitli alanlarda ülke genelinde ve dünya çapında da önemli başarılarla imza atmakta ve adından söz ettirmektedir. Bu kapsamda 2023 yılında Maarif Okullarında bireysel ve grup hâlinde elde edilen başarılar şu şekildedir:

Senegal Maarif Okulları öğrencisi Aminata Dieye, ülkenin en prestijli sınavlarından Concours Général'de İngilizce alanında Haziran 2023'te ülke birincisi olmuştur. Dieye, ödülünü Cumhurbaşkanı Macky Sall'den almıştır.

Gine Maarif Okulları 13. sınıf öğrencisi Djenabou Fofana, UBA Bank tarafından düzenlenen 2023 Ulusal Deneme Yazma Yarışmasında birinci olup 10 milyon Gnf ile ödüllendirilmiştir. Maarif öğrencisi, YTB bursu ile Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Uluslararası Ticaret ve Finansman programına yerleşmiştir.

Maarif Model African Union (MMAU) çalışması kapsamında Etiyopya Maarif Okullarına uluslararası öğrenciler davet edilmiştir. Bahse konu uygulama kapsamında Afrika Birliğinden teşekkür alınmıştır. Etkinliğin 2024 yılında Afrika Birliği'nde yapılması planlanmaktadır.

Etiyopya Maarif Okullarında sağlık ekipleriyle birlikte yürütülen proje kapsamında kişisel hijyen, ebeveyn eğitimleri (psikolojik danışmanlık ve sağlık üzerine verilen eğitimler), ilk yardım ve sağlık alanında bilinç kazanma üzerine eğitimler yapılmıştır. Bunun yanında okullarda kan bağıışı organizasyonu düzenlenmiş ve sağlık ekipleri Etiyopya Maarif Okullarında sağlık taraması gerçekleştirmiştir. Bahse konu sağlık uygulamaları kapsamında Etiyopya Sağlık Bakanlığından Etiyopya Maarif Okullarına sağlık standartlarını tanıyan sertifika ve teşekkür belgesi verilmiştir.

2022-23 eğitim öğretim yılında Etiyopya İnsan Hakları Komisyonu (EHRC) iş birliğiyle bölgesel eğitim büroları tarafından ülke genelinde 11.

sınıf öğrencileri arasında “Farazi Dava Yarışması” isimli bir yarışma düzenlenmiştir. Yarışmaya Maarif Vakfı Okulu öğrencileri Aymen Şemshedin ve Fethiya İshak katılmıştır. Final yarışması 22-27 Mayıs 2023 tarihleri arasında Addis Ababa’da yapılmıştır. Addis Ababa’da düzenlenen Ulusal Hukuk Formatında Münazara Yarışmasında Fethiya Eshak, Etiyopya’nın en iyi yarışmacısı seçilmiştir.

2023 yılında TRT tarafından Ankara ve İstanbul’da düzenlenen “23 Nisan Uluslararası Çocuk Şenliği” ne Mali ve Nijer Maarif Okullarından 25 öğrenci, ülkemize getirilerek öğrencilerin şenlikte yerel oyunlarını sergilemeleri ve ülkelerini temsil etmeleri sağlanmıştır. Ayrıca Atatürk Kültür Merkezinde İstanbul Millî Eğitim Müdürlüğü’nün Vakıfla ortaklaşa organize ettiği halk oyunları gösterisinde Mali ve Nijerli öğrenciler yerel halk oyunları ile gösteri yapmıştır.

Etiyopya Sebete Kampüsü 2022-2023 yılında lise kademesinde Bölgesel Bilim Fuarı’na katılmış ve “Akıllı Tarım Teknolojileri” adlı çalışması ile bölge birincisi seçilmiştir.

Çad Cumhuriyeti’nde Maarif Okulları ve Yeryüzü Doktorları Derneği iş birliği ile sağlık taraması projesi kapsamında 1.332 kişinin sağlık taraması gerçekleştirilmiştir. Maarif Okulunun yerel kardeş okulu ve yetimhanede gerçekleştirilen sağlık taraması projesiyle öğretmen ve velilere hijyen eğitimi de verilmiştir.

Moritanya Nuakşot Kız Lisesi öğrencileri, İslam İşbirliği Teşkilatı tarafından İstanbul’da düzenlenen Model OIC Zirvesi’ne katılım sağlayarak Moritanya ve Maarif Okullarını tanıtmıştır.

Gine Maarif Okulları öğrencileri ülkede düzenlenen Ulusal Deneme Sınavında başarı elde etmişlerdir. 2023 yılında ortaokul bitirme sınavlarını öğrencilerin tamamı başarıyla tamamlamıştır.

Gabon Maarif Okullarından 6. sınıf öğrencisi Christiane Gayelfleur Mangue Ekomi, ulusal düzeyde düzenlenen ilkokul bitirme sınavında (C.E.P) Gabon birincisi olmuştur.

Gabon Maarif Okulları ilkokul, ortaokul ve lise kademelerinde yapılan ulusal sınavların tümünde %100 başarı göstermiştir. İlkokul kademesinde Menie Diasso ve Christ Lauren, ortaokul kademesinde ise Nguema Zoukoue ülke birincisi olmuştur. Gabon okullarında dil bayramı da yapılmış ve öğrenciler Türkçe, Fransızca, İngilizce ve İspanyolca dillerini ne kadar etkili kullandıklarını göstermişlerdir.

Türkiye Maarif Vakfının düzenlediği organizasyonlardan birisi olan ve 2023 yılında ikincisi düzenlenen Gabon Maarif Okulları Bilim Fuarına bir-

çok ülkeden çevre bilimi, mekanik, robotik, yazılım, kimya, biyoloji, fizik gibi pek çok alanda onlarca proje katılmıştır. Yarışmada dereceye giren projeler sergilenmiştir.

Tunus Maarif Vakfı Okullarının öğrencileri “Hippo Uluslararası İngilizce Dil Yarışması”nda büyük bir başarı göstermiş, yarışmanın Roma’da düzenlenen finallerine de katılmaya hak kazanmışlardır.

Her yıl farklı temalarla düzenlenen Uluslararası Maarif Fotoğraf Yarışmasına Afrika’daki 21 ülkeden Maarif Okulu öğrencileri farklı fotoğraflarla katılım sağlamıştır. Tanzania Maarif Okullarından Ally Abdulhamid’in yarışmaya katıldığı fotoğrafı, genel yarışmada üçüncü seçilmiştir. Öğrenci İstanbul Eğitim Zirvesi’ndeki ödül törenine katılım için Türkiye’ye davet edilmiş ve ödülünü Zirve sahnesinde almıştır. Ayrıca Maarif Öğretmenlerinin katıldığı fotoğraf yarışmasında da Etiyopya’dan Samuel Seifu ikinci, Moritanya’dan Şükran Özcan üçüncü olmuştur.

Nijer’de de Maarif Okulları öğrencileri akademik sınavlarda önemli başarılar elde etmiştir. 2023 yılında üniversiteye girecek öğrencileri belirlemek için yapılan BAC sınavında Maarif Okulları öğrencisi Imrane Adamou Harouna, Niamey il birincisi ve Nijer ülke ikincisi olmuştur.

Çad’da ülke çapında ortaokul seviyesine yönelik yapılan BEF’de ve lise seviyesinde yapılan BAC’ta %100 başarı elde edilmiştir.

Tüm bu çalışmalar ile kurulduğu günden bu zamana kadar okul ve kurum sayısını gün geçtikçe artıran ve kendi geliştirdiği eğitim modelleriyle bulunduğu ülkelerde dikkatleri üzerine toplayan Türkiye Maarif Vakfı, Anadolu’nun kadim irfan geleneğini insanlığın ortak birikim ve evrensel değerleriyle buluşturmaktadır. Vakıf, bu değerleri esas alarak yurt dışında örgün ve yaygın eğitim faaliyetlerini heyecan ve kararlılıkla sürdürmeye hız kesmeden devam etmektedir.

Afrika'da Bugünün İhyası ve Geleceğin İnşasında Türkiye Diyanet Vakfı'nın Rolü

Türkiye Diyanet Vakfı*

Türkiye Diyanet Vakfı¹ (TDV), İslam medeniyetinin bir tezahürü olarak 7 kıtada dinî ve hayri hizmetler ile birlikte eğitim, kültür, sanat alanında faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşudur.

Kadim medeniyetimizin vakıf geleneğini benimseyen TDV, toplumsal barış ve huzuru, toplumun dinî, sosyal ve kültürel gelişimine yönelik her faaliyeti önemseyen ve “yeryüzünde iyiliğin egemen olmasını” amaçlayan bir iyilik hareketini temsil etmektedir. TDV, kurulduğu günden bu zamana kadar her alanda insanlığın ortak vicdanı olarak hareket eden Türkiye'nin sivil toplum alanındaki kamu diplomasi hamlesidir. TDV, 2023 yılı itibari ile ülkemizde 1003 şubesi ve dünyanın 149 ülkesinde faaliyet gösteren Türkiye'nin en büyük vakfı konumundadır. Bir ayağı bu topraklarda sabitken diğer ayağı tüm dünyayı kuşatan ve bu ideallerle hareket eden TDV, üstlendiği değerlerin bayraktarlığını ilgili ülkelerde yapmaktadır.

¹ Türkiye Diyanet Vakfı, 13 Mart 1975 tarihinde dönemin Diyanet İşleri Başkanı Dr. Lütfi Doğan, Başkan Yardımcıları Dr. Tayyar Altıkulaç ve Yakup Üstün ile Özlük İşleri Müdürü Ahmet Uzunoglu tarafından kurulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://tdv.org/tr-TR/kurumsal/>

1. TDV Afrika Faaliyetleri

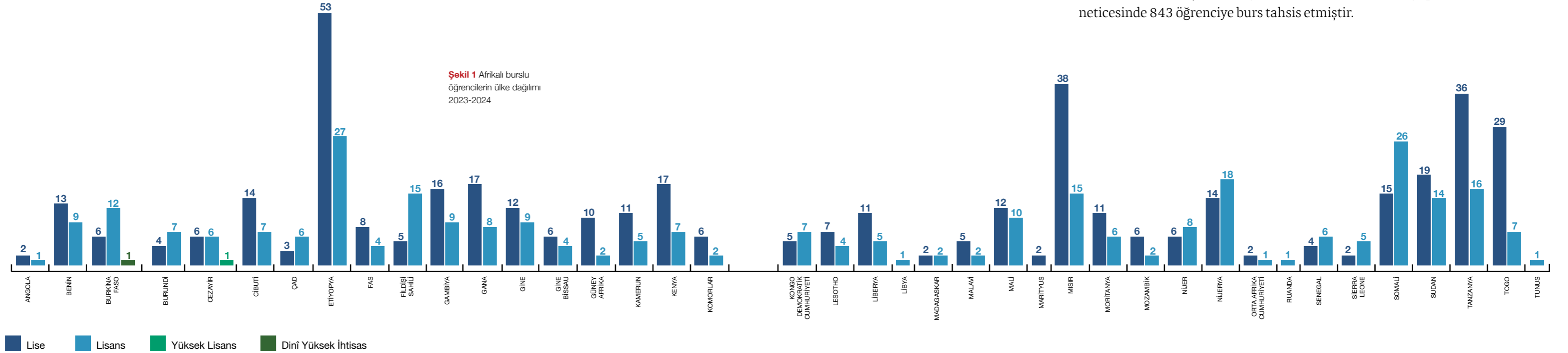
TDV, Afrika faaliyetlerini “Çıkarırsız Yardımlaşma, İyilikte Dayanışma” mottosu üzerine bina etmektedir. Geleneğin izini vakıf kültürü ile takip eden TDV, ecdadın Afrika’da insanlığın hizmetine sunulan birçok miras bıraktığı gibi günümüzde de bu geleneği devam ettirmektedir. Zira tarihte ecdadın, Afrika’daki insanları hiçbir zaman yalnız bırakmadığı, bugün bile uçakla saatlerce gidilen Afrika ülkelerine kervanlarla yardım götürdüğü Afrika’daki Osmanlı varlığı ile tescillenmiş bir hakikattir. Bu bağlamda TDV, Afrika’ya “Emperyalist güçler gibi kervanlarını boş götürüp dolu getirenlerden değil; atalarımız gibi kervanlarını dolu götürüp muhabbet getirendir”. Afrika kıtasında canlı ve cansız insanlığa temas eden her alanda TDV faaliyet gerçekleştirmektedir.

a. Eğitim ve Kültür Faaliyetleri

TDV'nin Afrika kıtasına yönelik eğitim ve kültür faaliyetleri, Afrika toplumlarının geleceklerini inşasında katkıda bulunmayı ve Afrika'nın Afrikalılara ait olduğunu teoride ve pratikte göstermeyi amaçlamaktadır. Zira Afrika'daki kaynaklara yönelik başlayan sömürge dönemi daha sonraki süreçte

eğitim ve kültür alanında da yoğunlaşmış ve kıtanın tamamına şamil olmuştur. Asırlar boyu Frankofon ve Anglofon eğitim anlayışına maruz kalan Afrika toplumları, kültür ve dil asimilasyonu ile sınanmış, günbegün medeniyetlerinden uzaklaştırılmaya çalışılmışlardır. Günümüzde ise kıta, kendi kültürel değerleri üzerine inşa edeceği yapısal bir eğitim reformu için gerekli insan kaynağını yetiştirme sıkıntısı yaşamaktadır. Bu durum ise kendi toplumları üzerinde söz sahibi olma ve mevcut kaynakların kullanımı noktasında büyük engel teşkil etmektedir. Mevcut durum TDV tarafından Afrika kıtasına yönelik bir eğitim seferberliği başlatılmasını tetiklemiştir. Zira, TDV Afrika’da sürdürülebilir kalkınma ile birlikte gelecek inşasının eğitim hizmetleri ile olacağını değerlendirmektedir. Bu bağlamda TDV, Afrika toplumlarının eğitim alanındaki gelişimine katkıda bulunmak amacı ile “Diyanet Bursları” eğitim kampanyasını başlatmıştır.

Bu minvalde TDV, ilgili kurumlarla iş birliği hâlinde Uluslararası Anadolu İmam Hatip Lisesi Programı, Hafızlık Proje Okulları Burs Programı, Uluslararası Kur’an Kursu Programı, Uluslararası İlahiyat Programı, İlahiyat Akademi Programı, Özel Destek Akademi Programı, Lisansüstü İlahiyat Akademi Burs Programı, Uluslararası İlahiyat Lisansüstü Programı gibi burs ve eğitim programlarını hayata geçirmiştir. TDV, kurulduğu günden itibaren eğitim ve kültür alanında faaliyetlere başlamış, ortaöğretim, yükseköğretim, araştırmacı yetiştirme ve uluslararası öğrenciler gibi birçok alanda burs tahsis etmiştir. 2023 yılında 43 Afrika ülkesinde yapılan mülakatlar neticesinde 843 öğrenciye burs tahsis etmiştir.

TDV, vakıf geleneğimizin asırlara uzanan misyonunu yerine getirerek eğitim alanındaki tecrübesini Afrikalı kardeşlerimiz ile paylaşmaktadır. Bu misyon gereği TDV, Afrika ülkelerinden burs programı kapsamında Türkiye'de misafir ettiği öğrencilerin akademik gelişimleriyle birlikte bilim, sanat ve spor alanlarında da çok yönlü gelişimine katkı sağlayacak eğitim içi ve dışı etkinlikler, atölye ve kulüp faaliyetleri, mesleki gelişim çalışmalarını gerçekleştirmektedir. Afrikalı öğrencilere yönelik bu çalışmalar kapsamında TDV aşağıda verilen programları sunmaktadır:

b. Uluslararası Anadolu İmam Hatip Lisesi Programı (UAİHL)

Türkiye'deki imam hatip liseleri müfredat ve programından faydalanmasını sağlamak ve bu seviyede eğitim imkânı sunmak amacıyla TDV ve Millî Eğitim Bakanlığı iş birliğinde yürütülmektedir. Programa T.C. vatandaşı olmayan, 14-16 yaşlarında ortaokulu iyi derece ile tamamlamış kız ve erkek öğrenciler başvurabilmektedirler. Başvurular her yıl ocak ve şubat aylarında yapılmaktadır.

c. Uluslararası İlahiyat Programı (UIP)

Bu program; din hizmetleri ve din eğitimi başta olmak üzere ihtiyaç duyulan alanlarda nitelikli insan kaynağı yetiştirmek, bu ülkeler ile eğitim alanında tecrübe paylaşımında bulunmak ve ülkemizin dünyadaki gönül ve kültür elçilerini yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Programa yurt dışında oturumu veya vatandaşlığı bulunan vatandaşlarımız ile T.C. vatandaşı olmayan Müslüman ülke ve topluluklardan liseyi iyi derece ile tamamlamış, 18-25 yaşlarında kadın ve erkek öğrenciler başvurabilmektedirler. Başvurular her yıl ocak ve şubat tarihlerinde yapılmaktadır.

ç. Uluslararası İlahiyat Lisansüstü Burs Programı (UİLÜP)

Bu program, ilahiyat alanında eğitim veren yükseköğretim kurumlarına akademisyen yetiştirmek ve o ülkelerdeki üniversitelerin akademik seviyesi ve kadrolarının gelişimine destek olmak amacıyla tasarlanmıştır.

d. Uluslararası İmam Hatip Liseleri Mezun Destek Programı

Bu program, Vakfımızın yurt dışında açtığı ve desteklediği liseler ile Uluslararası Anadolu İmam Hatip Liselerinde eğitimini tamamlayan ve kendi imkânıyla Türkiye'de eğitimine devam eden öğrencilere yönelik tasarlanmıştır. Programa başvurular her yıl ağustos ve eylül aylarında yapılmaktadır.

e. Uluslararası Kur'an Kursu Programı (UKK)

Kur'an-ı Kerim ve hafızlık eğitimine katkı sağlamak, bu alanda hafızlar ve Kur'an Kursu eğiticileri yetiştirmek amacıyla, Diyanet İşleri Başkanlığı'nca ülkemizdeki Kur'an Kurslarında eğitim imkânı sunulmaktadır. Bu öğrencilerimizin ulaşım, iaşe, sağlık vb. tüm giderleri Vakfımızca karşılanmaktadır. Programa T.C. vatandaşı olmayan öğrenciler de başvurabilmektedirler.

f. Uluslararası Dinî Yüksek İhtisas Programı

Vaiz, müftü ve diğer din görevlileri ihtiyacını karşılamak, bu alanda nitelikli insan kaynağı yetişmesini sağlamak amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığı'nca, Diyanet İşleri Başkanlığı Dinî Yüksek İhtisas Merkezlerinde eğitim imkânı sunulan uluslararası kursiyerlere Vakfımızca ulaşım, burs, sağlık vb. imkânlar sağlanmaktadır. Programa, her sene belirlenen ülkelerden, ilahiyat fakültesi mezunu kişiler, Diyanet İşleri Başkanlığı'na doğrudan veya yurt dışındaki Din Hizmetleri Müşavirlikleri vasıtasıyla yazılı olarak başvurulabilmektedirler.

g. İnsani Yardım Faaliyetleri

TDV, Afrika kıtasında dini, dili ve milleti ne olursa olsun açlık, savaş, kriz ve afet mağdurlarının yaralarını sararken yardım ulaştırılan bölgelerde uzun vadeli projelerle sürdürülebilir bir kalkınmayı hedeflemektedir. Afrika ülkelerine yönelik faaliyetlerini bölgenin sosyokültürel dinamiklerini ve hassasiyetlerini dikkate alarak gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda TDV, "temel insan hakları ve insani normları" dikkate alarak karşılama sorumluluğuna riayet etmektedir. TDV'nin bu faaliyetleri, Diyanet İşleri Başkanlığı yurt dışı temsilcilikleri, büyükelçiliklerimiz, dinî idareler ve sivil toplum kuruluşları ile iş birliği içerisinde sürdürülmektedir. Afrika ülkeleri nezdinde gerçekleştirilen insani yardım faaliyetleri:

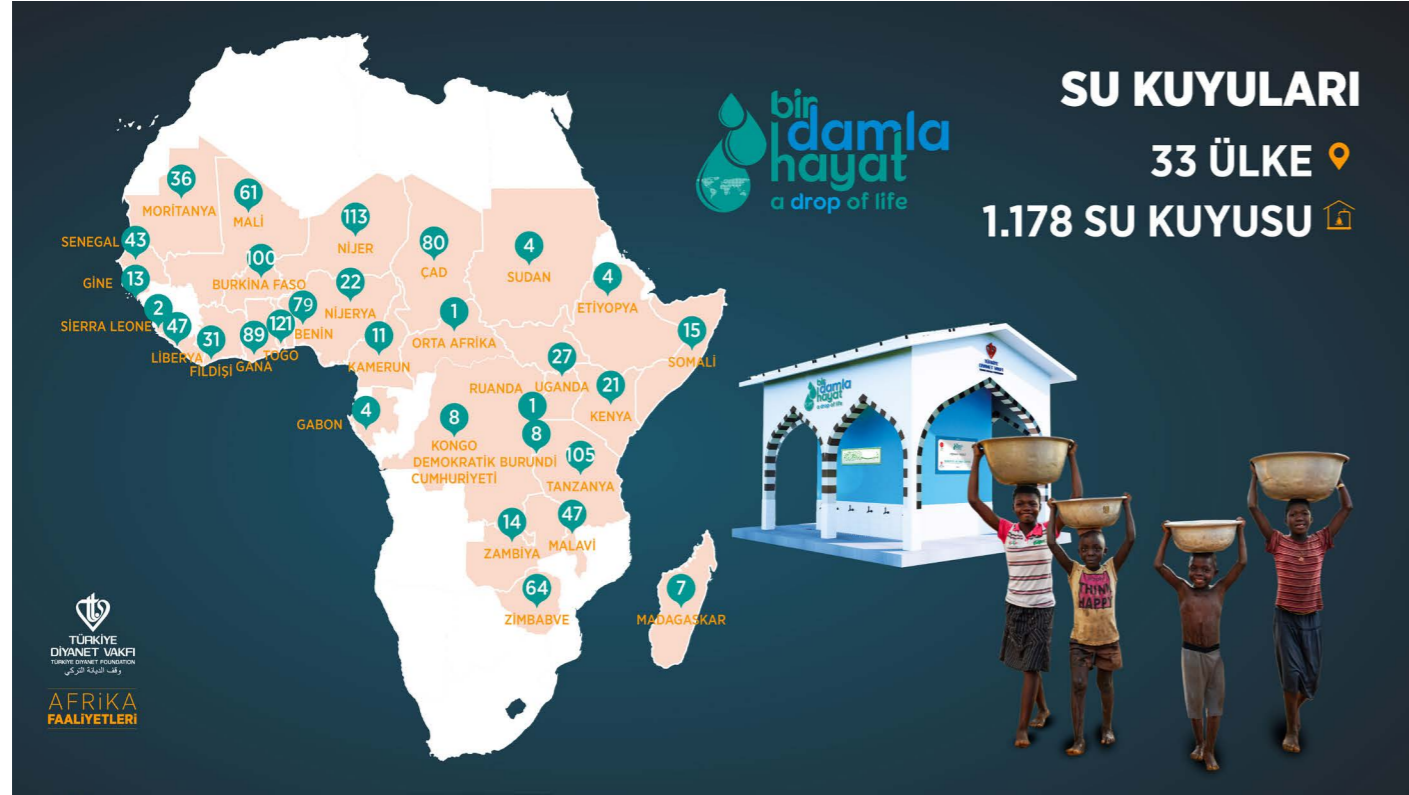
- Savaş ve afet bölgelerinde insani yardımlar
- Sağlık yardımları
- Su kuyusu ve vakıf çeşmesi projeleri
- Vekâletle kurban kesimi
- Cami, mescit ve medrese projeleri
- Dinî ve sosyal hizmetlerin desteklenmesi

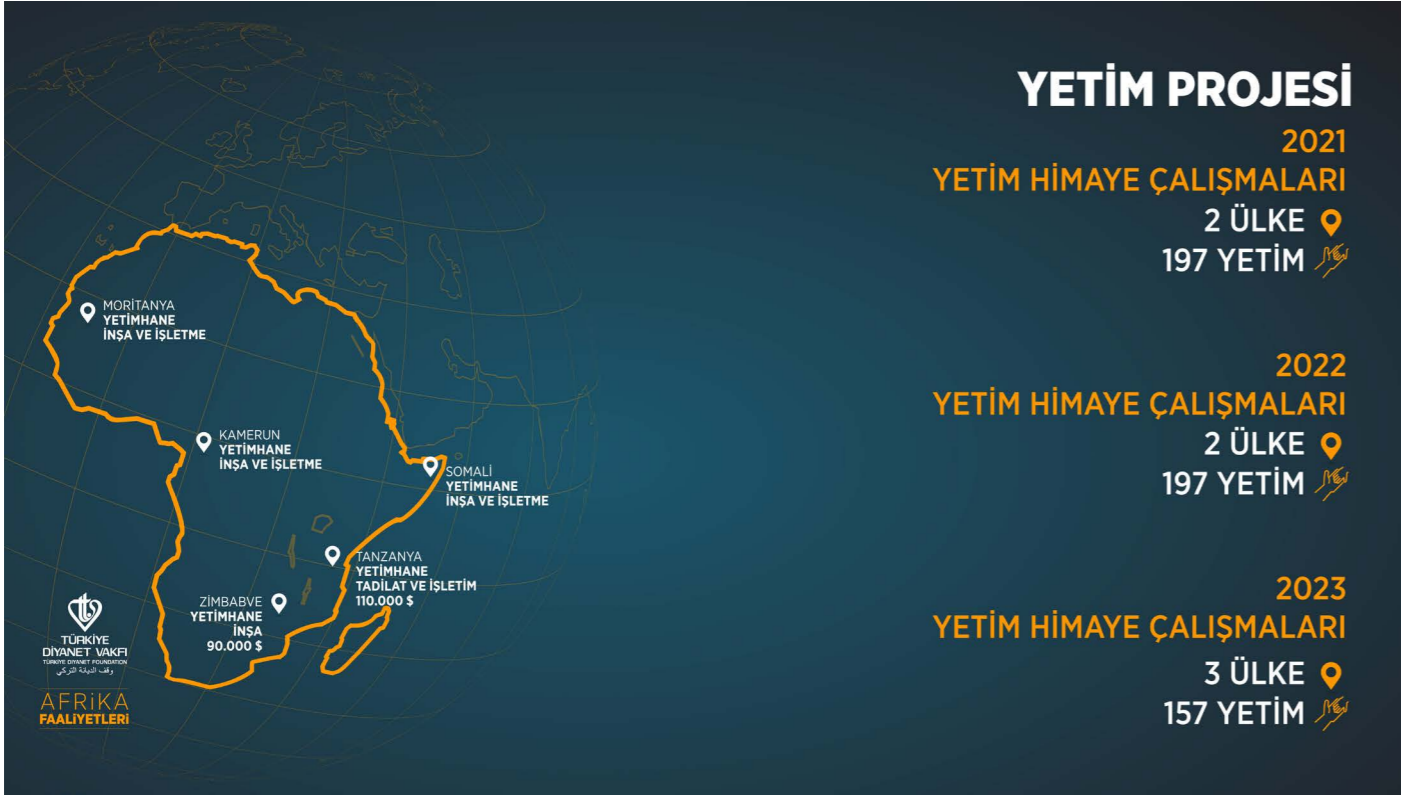
- Müslüman nüfusun ağırlıkta olduğu Afrika kıtasında, maddi zorluklar nedeniyle temiz suya erişim sağlayamayan ülkelerde insanlığın hizmetine sunulması noktasında TDV "Bir Damla Hayat" projesini başlatmıştır.

Su Kuyusu ve Vakıf Çeşmesi projesi ile özellikle Afrika ülkelerinde insanın günlük ihtiyaçlarının karşılanması ve tarım alanında kuraklıktan dolayı yaşanan verimsizliğin önüne geçilmesini hedeflenmektedir. Bu kapsamda 2023 yılı içerisinde Afrika ülkelerine yönelik 398 adet su kuyusu ve vakıf çeşmesi açılmıştır. Bu projeye Afrika'nın genelinde 1.178 adet su kuyusu ve vakıf çeşmesi yaptırılmış ve Afrika toplumlarının hizmetine sunulmuştur.

Vakıf medeniyetinin önemli bir göstergesi olan cami ve mescit inşasında da Vakfımız, Afrika ülkelerine yönelik hem bölge mimarisi hem de medeniyetimize ait olan tasarımlar kullanılmak üzere eserler sunmaktadır.

Cami ve mescitler hem ibadet yerleri hem de ilim irfan merkezleri olması hasebiyle Afrika toplumu için önemli bir konumdadır. Sahih dinî bilgilerin öğrenilmesi noktasında Afrika ülkelerinden gelen cami ve mescit talepleri ile birlikte Kur'an-ı Kerim ve İslami yayınlar TDV tarafından karşılanmakta-

dır. Bu süreçte TDV, Afrika ülkelerinin her birini ayrı ayrı ele alarak ülkenin dili, mezhebi hatta kıraat ve hat farklılıkları dikkate alınarak bu hizmetleri sunmaktadır. 2023 yılı içerisinde 40 farklı dil ve lehçede 146.750 adet hazırlanan Mushaflar “Hediye Kur’an Olsun” kampanyası kapsamında 54 Afrika ülkesinde Afrikalı ilim talebelerine hediye edilmiştir.

Bununla birlikte TDV, her yıl Ramazan ve Kurban dönemlerinde milletimizin emanetlerini Afrika’daki kardeşlerimize ulaştırmaktadır. 2023 yılı içerisinde “Kurbanını Paylaş Kardeşinle Yakınlaş” mefkuresi ile 593.806 kurban hissesini Afrikalı ihtiyaç sahibi ailelere teslim etmiştir. Bu yardımlar “İyilik Egemen Oluncaya Kadar” bilinciyle insan onuruna yakışır bir şekilde gerçekleştirilmişlerdir. Bu birliktelikler Türk halkı ile Afrika toplumları arasında iyilik köprüsü kurmaktadır.

İyilik köprüsü inşa edilirken Afrika’da bulunan yetim kardeşlerimizin durumu TDV tarafından üzerinde hassasiyetle durulan bir konudur. “Unutursan Yetim Kalır” bilinciyle “Yetim Himaye” kampanyası başlatan TDV, 2023 yılı içinde 3 ülkede 157 yetim kardeşimizi gönül kanatları altına almış ve himaye etmiştir.

2. Değerlendirme

Netice itibarıyla TDV, kökenlerini İslam dininden ve milletimizin kadim kültüründen alan bir iyilik hareketidir. TDV, Afrika kıtasına yönelik eğitim ve kültürden sosyal hizmetlere kadar insanlığa temas eden her alanda yapmış olduğu faaliyetlerle ülkemizin bir kamu diplomasisi örneğidir. TDV’nin Afrika faaliyetleri kuruluşundan günümüze kadar tedricen artmaktadır. Her geçen yıl Afrika ülkeleri nezdinde Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde açılan Din Hizmetleri Müşavirlikleri bu faaliyetlerin artmasına katkıda bulunmaktadır. Tanzanya, Çad, Mali, Kenya, Etiyopya, Somali, Güney Afrika Cumhuriyeti, Sudan, Nijerya, Nijer, Gana, Cibuti’de bulunan müşavir ve ataşelerimizin desteği ile TDV’nin Afrika’daki varlığı günbegün artmakta ve değer üretmektedir.

6 Şubat 2023 Depremleri Sonrasında Afrika Ülkelerinin Türkiye'ye Desteği

Mehmet Güllüoğlu*

1. Giriş

2023 Türkiye için uzun bir yıl olmuştur. 2023 yılının başlarında, 6 Şubat depremlerinde, 11 ilde 50 binden fazla kişi hayatını kaybetmiştir. Binlerce insan yaralanmış ve milyonlarca insan evinden olmuştur. Depremin ilk saatlerinden itibaren İçişleri Bakanlığı'nın afetin seviyesini 4. Seviye olarak ilan etmesiyle uluslararası yardım talebini de ilan etmiştir. Bu süreçte ikili ilişkiler ve uluslararası mekanizmaların desteği de kendisini göstermiştir. Nitekim ikili ilişkilerle yüzden fazla ülkeden arama kurtarma ekipleri, ekipmanları, arama kurtarma köpekleri, sonrasında yardım malzemeleri ve finansal destek Türkiye'ye gelmiştir. Yine kısıtlı şartları ve ihtiyaçları sebebiyle depremden daha az etkilenen Suriye'ye de yardımlar gönderilmiştir. Ayrıca uluslararası mekanizmalarla Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Birliği (AB) gibi çok taraflı kuruluşlardan da bu süreçte yardımlar ulaştırılmıştır.

* T.C. Darüselam Büyükelçisi

Kısacası dünyanın yüzlerce ülkesinden Türkiye'ye deprem nedeniyle yardımlar gelmiştir. Ancak bu kapsamda Afrika'nın özellikle uzun uzun konuşulması ve tartışılması gerekmektedir. Afrika son yüzyıldır sömürgeci-lerle, savaşlarla, iç çatışmalarla, kuraklıkla ve yoksullukla boğuşmaktadır. Nitekim Afrika'daki 54 ülkenin her birinin farklı hikâyesi bulunmaktadır. Afrika'daki her bir ülke tarihin farklı zamanlarında farklı medeniyetlere ev sahipliği yapsa da son bir yüzyıldır benzeri bir kaderi paylaşmaktadır. Bu kapsamda her bir ülke az ya da çok sömürgecilerin uygulamalarından etkilenmiştir. Nitekim sömürgecilere karşı savaş verip bağımsızlığını kazananlar olmuştur.¹ Ya da yeni sömürgecilik metotlarıyla geçmişteki sömürgeci-leriyle ilişkisi devam edenler veya bu kısır döngüden çıkmaya çalışanlar da olmuştur.² Buna göre çalışmada, 6 Şubat Depremi sonrasında Afrika ülkelerinin Türkiye'ye desteği ve insani bakışı ele alınacaktır.

2. Gururla Dolaşıyoruz

Türkiye'nin Afrika'daki ülkelerle ilişkisi hem Osmanlı zamanında hem de 21. yüzyılda genellikle sıcak, olumlu gündemli ilişkileri olmuştur. Her ne kadar bazı ülkelerin Osmanlı'ya karşı tarihsel yaklaşımlarında birtakım farklılıklar olsa da Osmanlı hakimiyetindeki ülkelerin, özellikle de bu ülkelerdeki milletlerin pek çoğu Osmanlı'yı hayırla yâd etmektedir. Diline, dinine ve yerel şartlarla uyum içinde bir yönetim sergilediği ifade edilmekte, sömürgecilerle kıyaslandığında Osmanlı'nın yönettiği yerlerde farklı bir yönetim anlayışı sergilediği bu ülkeler tarafından da ifade edilmektedir. Bu yaklaşım da Modern Türkiye'nin yüzyıl sonra yeniden döndüğü Afrika'da gururla dolaşmasına, "sömürge tarihimiz yok, biz kardeşçe geldik" dediğinde bunu bir hakikatin ifadesi olarak söylemesine izin vermektedir.

Türkiye, özellikle Afrika Açılımı diye ifade edilen 2010'lardan itibaren Afrika'daki elçilik sayılarıyla, Türk Hava Yolları uçuşlarıyla, TİKA ofisleriyle, YTB'nin Türkiye Burslarıyla, sivil toplum kuruluşlarıyla, Kıta'daki yatırımları, tüccarları ve riskli bölgelerdeki cesaretiyle Afrika'nın gönlünü kazanmaya devam etmektedir. Bu kazanımlar, bakanlıklar arasındaki ilişkiye yansımaktadır. Her yıl artan ticaret hacimleri bunu net bir biçimde göstermektedir. Sivil toplum kuruluşlarımız artık daha uzun süreli, kalkınma projeleri uygulamakta, okullar açılmaktadır. Ayrıca Somali'de bölgenin en donanımlı hastanelerinden birini Somali ve Türkiye birlikte yönetmekte olup yüzlerce sağlık profesyoneli eğitim almaktadır. Afrika'daki Maarif Okulları 200 civarında okuluyla on binlerce öğrenciyi hizmet verilmektedir. Bu kuvvetli ve sıcak ilişkinin daha birçok örneği de bulunmaktadır.

¹Fas, Cezayir gibi.

²Batı Afrika ülkelerinden Nijer, Mali gibi.

Uluslararası ilişkiler ve tarih açısından bakıldığında aslında yüzyıl kısa bir süre olarak görülmektedir. Ancak geçtiğimiz yüzyıl insanlık tarihinin en uzun yüzyıllarından biri olmuştur. Bizim açımızdan bakıldığında bir Dünya Savaşı yaşanmış ve İmparatorluğumuz yıkılmıştır. Yeni bir devletle hem Kurtuluş Savaşı verilmiş hem de ülkenin ekonomik, fiziki ve insan kaynağı altyapısı inşa edilmeye çalışılmıştır. Nitekim Türkiye sömürgeci güçlere karşı savaşan ve kazanan ilk ülkelerden biri olmuştur. Bu da Afrika için hâlâ devam eden örneklerden biri olarak tarihteki yerini almıştır. Afrika açısından ise sömürgeciliğin, köleliğin devam ettiği bir dönemde her iki Dünya Savaşı'nda başkalarının güc mücadelesinde savaşırılan Afrika vatandaşları, sonrasında büyük bedeller ödenerek kazanılan, tam veya yarı bağımsızlık, iç savaşlar ve yoksullukla boğuşulan bir dönem yaşamıştır. Halbuki kaynakları itibarıyla kıyaslandığında dünyanın en zengin ülkeleri Afrika'da olması gerekirdi.

Tüm bu okumalar ile birlikte değerlendirilecek olursa, 6 Şubat 2023'te Kahramanmaraş ve Hatay hattında depremler meydana gelmişti. Dünyanın her yerinden gelen yardımlar kıymetli olmakla birlikte Afrika ülkelerinden gelen yardımlar ayrıca Türkiye'nin kalbini ısıtmıştır. Dünyanın kişi başı geliri itibarıyla en fakir ülkelerinden olan Burundi, arama kurtarma ekibi göndermiş, Senegal'den gelen yardım ekipleri, kış vakti meydana gelen deprem için uygun kıyafetleri olmasa da gelmek konusunda tereddüt etmemiştir. Güney Afrika'dan iş adamları ve yardım dernekleri kısa sürede yardım kampanyası düzenlemiş ve hem aynı hem nakdi yardımlarını ulaştırmıştır.

Türkiye'nin en fazla yardım ettiği ülkelere biri olan Somali ise Afrika adına gelir seviyesine göre en çok yardım edenlerden biri olmuştur. Nitekim hem Somalili iş adamları hem de Somali toplumu milyonlarca dolarlık yardımda bulunmuştur.

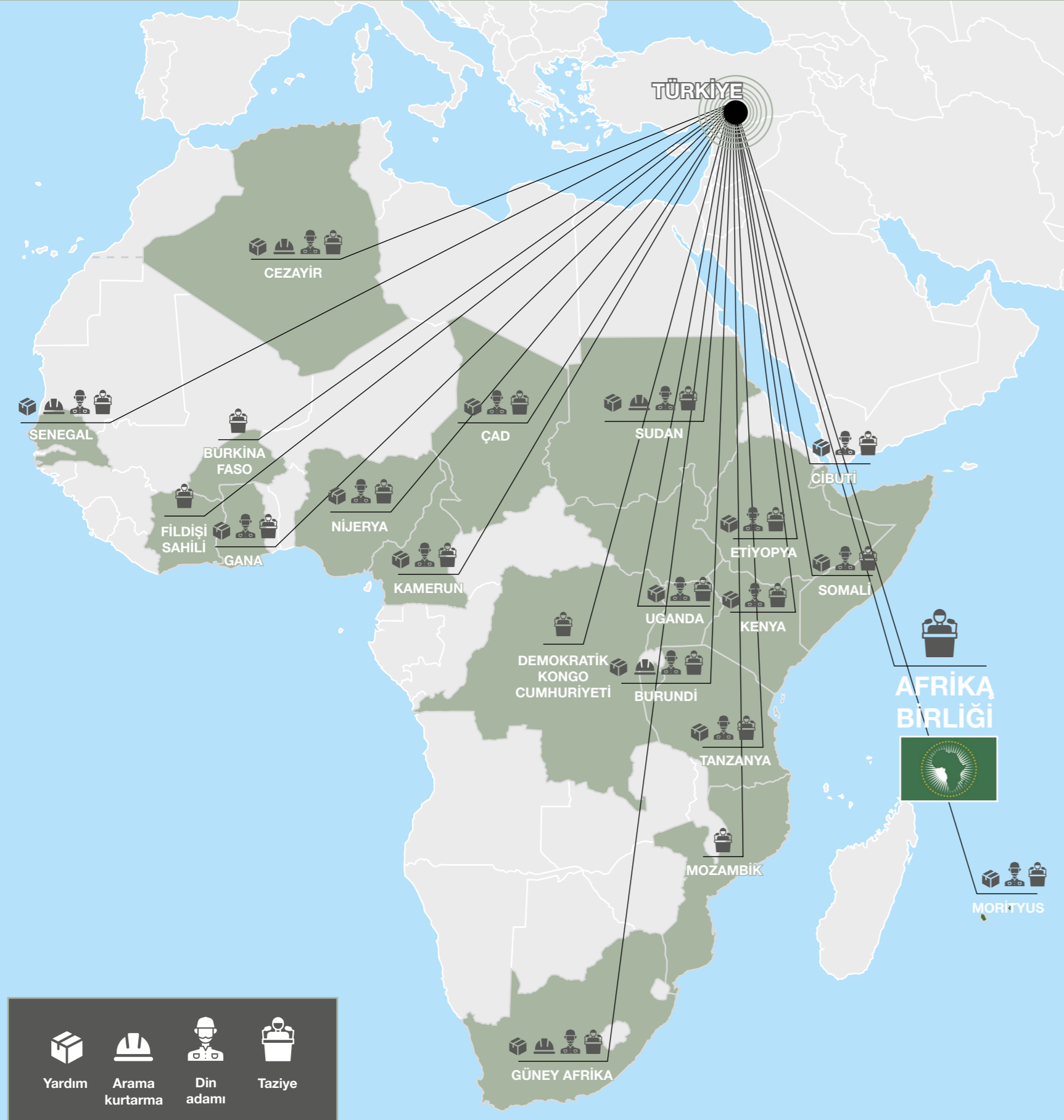
Anadolu Ajansı'ndan Gökhan Kavak'ın makale haline getirdiği çalışmada ülkelerin yaptığı yardımlar, arama kurtarma ekipleri, medyaya yansıyan dualar ve taziyeler kıymetli bir şekilde özetlenmektedir.³ Buna göre:

"Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle kurduğu ilişkiler Osmanlı Devleti'nden bugüne devam etse de özellikle son 20 yılda atılan adımların Türkiye'nin dış politikasında önemli bir yeri bulunmaktadır. Farklı alanları ihtiva eden bu ilişkiler daha çok Türkiye'den Afrika ülkelerine yönelik olmuştur. Kahramanmaraş merkezli 6 Şubat depremleriyle yaşanan büyük bir yıkım ve can kaybı sonrası ise Afrika ülkelerinden Türkiye'ye yapılan yardımlar ve destek mesajları gündeme gelmiştir. Bu çalışmada, Türkiye'nin deprem sonrası yaşadığı zor bir süreçte yapılan uluslararası yardım çağrısıyla Afrika ülkelerinden resmi ve sivil

³Gökhan Kavak, "Aid from African Countries to Turkey After the Kahramanmaraş Earthquakes", *Olgu Journal of Sociology*, Vol.2, Issue:1, 2023, s.2..

<https://doi.org/10.58632/olgusos.1308909>,
Erişim Tarihi: 28.05.2024.

Afrika Ülkelerinin Depremden Etkilenen Bölgelere Yaptığı Yardımlar

Şekil-1: Afrika Ülkelerinin Depremden Etkilenen İnsanlara Yönelik Attığı Adımlar (Kaynak: Gökhan Kavak, "Aid from African Countries to Turkey After the Kahramanmaraş Earthquakes", Samsun Üniversitesi Olgu Sosyoloji Dergisi, Cilt.2, Sayı.1, 2023, ss. 20-35.)

kurumların yanında bireysel olarak yapılan yardımlar incelenmiştir. Deprem sonrası süreçte Türkiye'ye hangi Afrika ülkesinden ne tür yardımlar yapıldığı ve açıklanan destek mesajlarının yanı sıra başsağlığı mesajları araştırılmıştır. Diğer taraftan Türkiye'de eğitim alan Afrikalı öğrencilerin deprem sonrası süreçte depremzedelere yönelik yardımları incelenmiştir. Yapılan bu araştırma ile Türkiye'nin zor günlerinde Afrika ülkelerinin gösterdiği tepkiler ve attığı adımlar ortaya konulmuş ve değerlendirilmiştir".

Bu ülkelerin bir kısmı çatışmalarla ve yoksullukla mücadele ederken yardım yapmaktan geri durmamıştır. Nitekim birçok ülkeden sivil toplum kuruluşları ve bireysel düzeyde de aynı ve nakdi yardımı gerek büyükelçilikler gerek Türkiye'deki kamu kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları eliyle depremde yardımlar ulaştırmıştır. Türkiye'nin zor zamanında Afrika'nın birçok ülkesi Türkiye ve Türk halkı için dua etmiş ve imkânı olanlar yardımlarını iletmişlerdir. Sadece uzaktaki Afrika halkları değil, Türkiye'deki öğrenciler ya da Türkiye'de yaşayan Afrikalılar da Türkiye'deki yardım faaliyetlerine ve kampanyalarına fiziki, maddi ve manevi destek vermişlerdir. Yaşanan felaketler çok zorlu zamanlar ortaya çıkarmış ve Afrika-Türkiye ilişkilerinde aslında gerçek bir kardeşlik bağının kurulduğunu da gösteren özel bir dönem yaşanmıştır. Türkçede ifade edilen "çok veren maldan, az veren candan" ifadesi deprem zamanı Afrika'nın candan yaklaşımı olarak kayıtlara geçmiştir. Açılan hesaplara sadece bu ülkelerin zenginleri değil, normal vatandaşları bile yardımlarda bulunmuştur. Bazen bir dolar ya da beş dolar değerinde yardım gönderen insanlar Türkiye'nin yanında olduklarını göstermişlerdir.

3. Bundan Sonra

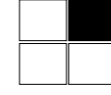
Dünyanın birçok ülkesi bu afetin nasıl yönetildiğini, başarıları ve zorlukları konuşmaya devam etmektedir. Afetler konusu istisnasız her bir ülkenin az ya da çok gündeminde yer tutmaya da devam edecektir. Ülkelerin farklı afetsellikleri farklı hazırlıklar yapmalarını zorunlu kılmaktadır. Afrika ülkeleri açısından da bir taraftan kalkınmalarını sürdürürken bir taraftan da bu tür zorluklara karşı hazırlık yapmalarını zorunlu kılmaktadır. Her bir ülke için önemli olmakla birlikte gelişmekte olan ülkeler için afetler kalkınmayı yavaşlatacağından ayrıca önemlidir. Bu yüzden Afrika ülkelerinin Türkiye'nin yaşadığı bu acı tecrübeden ve kurumlarının başarıları ile eksiklerinden öğrenecekleri çok şey bulunmaktadır. Türkiye başta deprem ve sel olmak üzere birçok afetle karşılaşılabilen bir coğrafyaya sahiptir. Bu da dost ülkeler için geniş tecrübe ağı sebebiyle büyük bir eğitim fırsatı oluşturmaktadır.

4. Sonuç

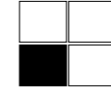
Türkiye ve Afrika ilişkileri kuvvetlenerek büyümektedir. Zor zamanda birbirinin yanında duran bir ilişkide normal zamanlarda çok daha kuvvetli bir iş birliği beklenmektedir. Bütün kurumlarla karşılıklı yapılmaya çalışılan iş birliği de bu şekilde görülmektedir. Afrika'daki ülkelerle Türkiye birbirini tamamlayan iki dost gibi dikkat çekmektedir. Birçok yerde kazan-kazan ilişkisinin vücut bulmuş halini kendisini göstermektedir. 54 ülkenin 44'ünde bulunan büyükelçilikler ile, dünyada ve Afrika'da en çok noktaya uçan Türk Hava Yolları ile, yüzlerce okulu olan Türkiye Maarif Vakfı ile hem insani yardım hem de gittikçe artan kalkınma yardımlarına destekleriyle sivil toplum kuruluşları ile bu ilişki artmaktadır. Afrika ülkelerinin birçoğunun altyapı projesinde artık Türk şirketlerinin imzası bulunmaktadır. Ayrıca Türk şirketleri tren yolları, limanlar, kamu binaları ihalelerinde aranan şirketler olarak öne çıkmaktadır. Son olarak Afrika'ya gönlünü açmış bir insan kaynağı ile büyüyecek bu ilişki oldukça dikkate değer bulunmaktadır. Nitekim Türk milleti de Afrika halkları da duygusal halklar olarak dikkat çekmektedir. Ancak aradaki bu ilişki her iki tarafın da kazanacağı, ticari, kültürel, akademik, sosyal ve hayatın her alanındaki ilişkilere dönüşmelidir. Yoksa kardeş görünen toplumları ve toprakları sömürmeye hazır eski ve yeni birçok aktörün pusuda beklediği unutulmamalıdır.

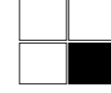
Sudan Sudan arama kurtarma ekibi
(Kaynak: Anadolu Ajansı).

Senegal Senegal arama kurtarma ekibi
(Kaynak: Anadolu Ajansı).

Cezayir Cezayir arama kurtarma ekibi (Kaynak: Anadolu Ajansı).

Güney Afrika Güney Afrika arama kurtarma ekibi (Kaynak: Anadolu Ajansı).

Türkiye'nin Gönül Hattı: Türk Hava Yolları

Türk Hava Yolları

1. Giriş

1933 yılında 5 uçağı, 24 adet çalışanı ile operasyonlarına başlayan Türk Hava Yolları, 2023 yılı sonu itibari ile 440 uçağı, yaklaşık 84 bin çalışanı ile en çok yurtdışı noktasına ve en çok ülkeye uçan hava yolu konumundadır.

İlk yurtdışı uçuşunu 1947'de Avrupa'da Atina'ya, ilk Afrika seferini 1956'da Kahire'ye, ilk Uzakdoğu seferini 1986'da Singapur'a ve ilk Amerika uçuşunu 1988 yılında New York'a gerçekleştirmiştir. Geniş uçuş ağı ile sürdürülebilir kârlılığının yanı sıra kültürlerin ve ekonomilerin de gelişimine katkı sağlamıştır.

2023 yılında 1 milyarınıcı yolcusunu taşıyan Türk Hava Yolları, 2023-2033 Stratejik Planı çerçevesinde daha fazla ülkeyi, kültürleri ve insanları birbirine bağlama amacıyla gelecek 10 yılda kapasitesini iki katına, uçak sayısını ise 800'ün üzerine çıkarmayı ve sektörün en değerli markalarından biri olarak başarılarına yenilerini eklemeyi hedeflemektedir.

Bu kapsamda çalışmada, Türkiye'nin Afrika'da gönül bağımlı sağlayan Türk Hava Yolları'nın 2023 yılı faaliyetleri ele alınacaktır.

2. Afrika Sivil Havacılığı Genel Görünüm

Yaklaşık 1,5 milyar nüfusu ile dünya nüfusunun yüzde 15'ine yakınına oluşturan Afrika, dünya yolcu trafiğinden sadece yüzde 2,1 oranında pay almaktadır. Bölgedeki ekonomik sorunlar, politik istikrarsızlıklar, altyapı yetersizlikleri ve güvenlik endişeleri nedeniyle Afrika, havacılık sektöründeki büyüme potansiyelini tam olarak ortaya koyamamaktadır.

Bölgede SAATM'nin (Single African Air Transport Market) 2018 yılında faaliyetlerine başlamasına rağmen havacılıktaki liberalleşme yavaş ilerlemektedir. Ayrıca korumacı devlet politikaları hava yollarına ilave mali yük getirmekte ve bölge hava yollarının yeni pazarlara girmesini veya frekans artırmalarını zorlaştırmaktadır. Ortaya çıkan bu boşluğu ise bölge dışından gelen yabancı hava yolları doldurmaktadır. Afrika menşeli olmayan hava yolları Afrika'dan diğer bölgelere olan koltuk kapasitesinin yaklaşık yüzde 63'ünü oluşturmaktadır.

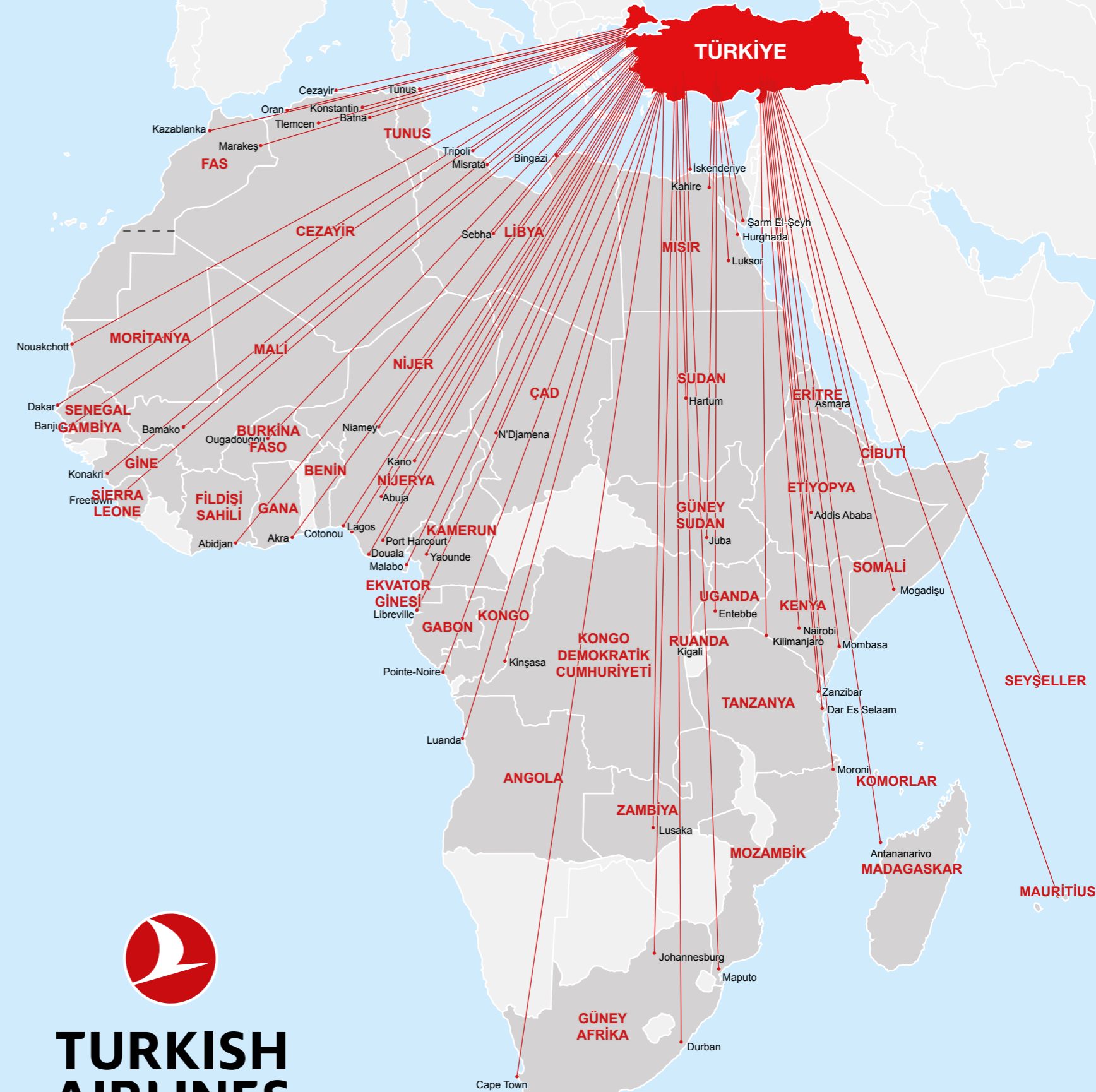
En son 2010 yılında kâr eden, 2010-2023 yılları arası 7 milyar USD üzerinde kümülatif zarar açıklayan ve 2023 yılında yüzde 36,4 büyüyen ve pandemi öncesi seviyesinin yüzde 93'üne ulaşan Afrika sivil hava taşımacılığının önümüzdeki 20 yıl boyunca geçmişine nazaran daha pozitif görünümü (2023-2042) yılda ortalama yüzde 4,4 büyümesi beklenmektedir. Tüm zorluklara rağmen hava yolculuğuna güçlü talebin var olması, pandemi sonrası iyiye giden finansal veriler ve sektör paydaşları tarafından desteklenen talep, büyüme beklentileri için önemli unsurlar olarak değerlendirilmektedir.

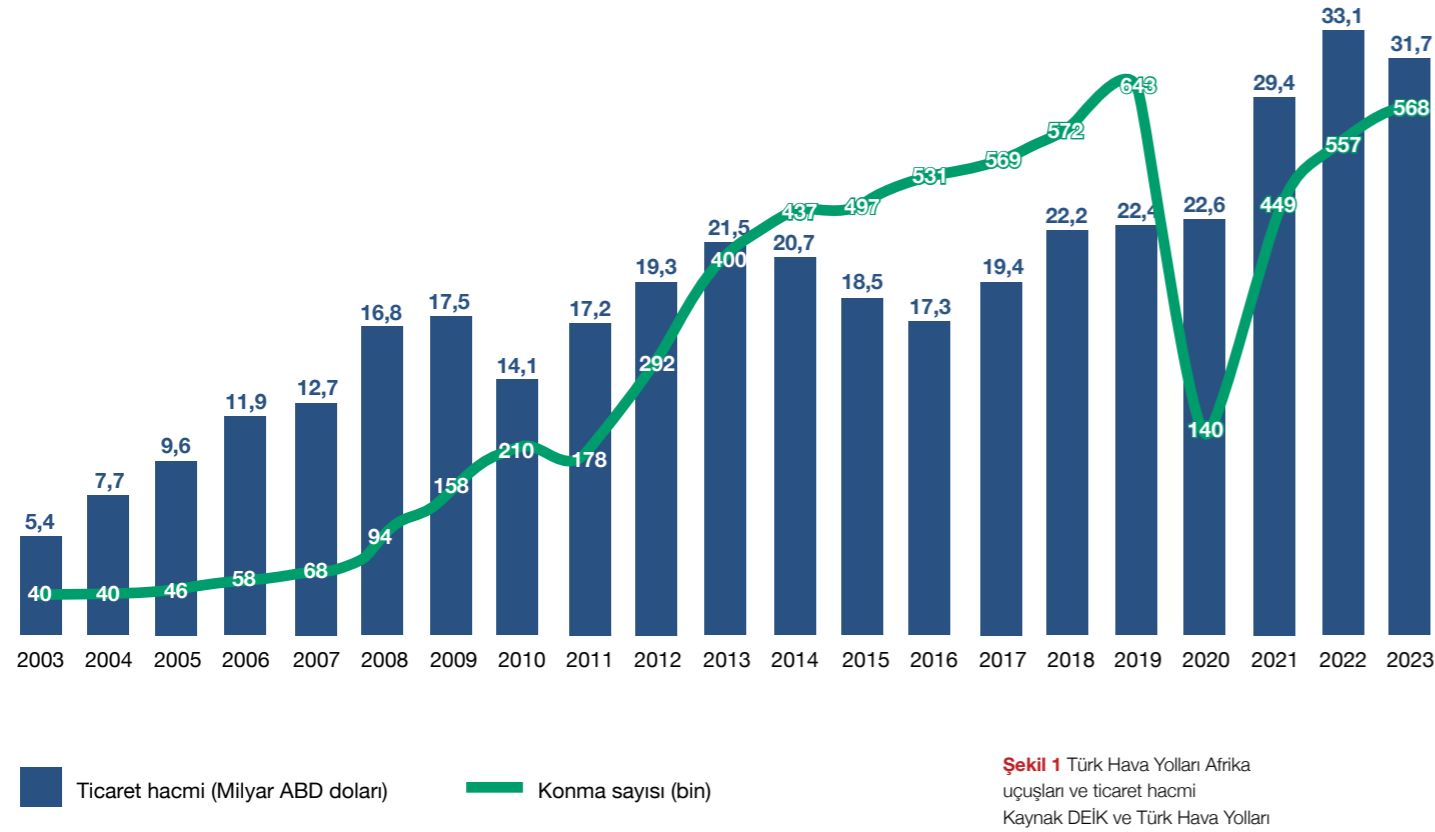
3. Türk Hava Yolları'nın Afrika'daki Etkisi

Türkiye'nin Afrika'daki varlığı sadece ekonomik açıdan değil, aynı zamanda insani yardım ve diplomasi alanlarında da önemli bir role sahiptir. Türkiye, Afrika ülkeleriyle iş birliği yaparak bölgede barışı ve istikrarı desteklemekte, insani yardım faaliyetleri yürütmekte ve kalkınma projelerine destek vermektedir.

Türk Hava Yolları'nın Afrika'daki genişleme stratejisi, aynı zamanda Türkiye'nin Afrika ile olan ilişkilerini de güçlendirmiştir. Türkiye'nin Afrika ile olan ticari ve diplomatik ilişkileri, Türk Hava Yolları'nın bölgedeki genişleme stratejisi ile paralel olarak gelişmiş ve bu durum iki taraf arasındaki iş birliğini artırmıştır. Türk Hava Yolları'nın Afrika'daki varlığı, Türkiye'nin bölgedeki nüfuzunu artırmasına ve bölgesel iş birliklerinin geliştirilmesine katkı sağlamıştır.

Türk Hava Yolları Afrika Uçuş Ağı

Afrika'ya bölge dışından en çok noktaya uçan Türk Hava Yolları, bölgeye olan uçuşlarına 1956 yılında Kahire ile başlamıştır. Cape Town, Johannesburg, Cezayir gibi noktalarını da uçuş ağına dahil ederek 2003 yılında 6 noktaya ulaşırken, 2011 yılına kadar olan dönemde Nijerya,¹ Gana,² Senegal,³ Tanzanya gibi önemli ülkelerde yer alan 12 yeni noktayı uçuş ağına dahil ederek toplam nokta sayısını 18'e çıkarmıştır.

2011 yılından itibaren filosuna ilave yakıt tanklı 737-900ER uçakları dahil eden Türk Hava Yolları, dar gövdeli uçaklarla daha uzun mesafeleri kapsayarak hat çeşitliliği ve derinliği konusunda önemli adımlar atmıştır. 2012 yılından itibaren, kısa ve orta mesafeli hatların yanı sıra geniş gövdeli uçaklarla orta ve uzun mesafeli noktalara da hizmet vermeye başlanmış ve yıl sonunda 33 Afrika noktasına ulaşılmıştır. Bu kapsamda, 2012 yılında Afrika'da sunduğu kapasitesini bir önceki yıla göre yüzde 38 oranında artıran Türk Hava Yolları, Afrika'ya taşıdığı yolcu sayısını da yüzde 50 oranında artırmıştır. 2013-2015 yılları arasında ise Türk Hava Yolları, Tanzanya, Nijerya, Gana ve Güney Afrika gibi kilit ülkelere uçuş sıklığını ve yeni destinasyonlar ekleyerek toplam hizmet verdiği şehir sayısını önemli ölçüde artırmıştır. 2016 yılı itibarıyla Afrika operasyonları, geniş gövdeli uçakların kullanımıyla daha etkin hâle gelmiş ve yolcu sayısında önemli artışlar yaşanmıştır.

¹ Afrika'nın 4. büyük ekonomisi ve en kalabalık ülkesidir.

² Zengin doğal kaynakları bulunmaktadır.

³ Önemli ticaret merkezlerinden biridir.

Pandemi ile birlikte 2020 yılında Türk Hava Yolları da sektördeki diğer hava yolları gibi operasyonlarını geçici olarak durdurmak zorunda kalmıştır. Ancak, kriz döneminde bile Türk Hava Yolları kargo taşımacılığı ve insani yardım uçuşlarıyla Afrika'daki varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Bu dönemde Afrika'ya tıbbi malzeme ve gıda yardımı taşıyarak, bölgedeki ülkelerin pandemiye karşı mücadelesine aktif destek vermiştir. Pandemi sonrası dönemde, Türk Hava Yolları 2022 yılında 2019 kapasitesini yakalarken, 2023 yılı sonu itibarı ile pandemi öncesi döneme göre kapasitesini yüzde 8 artırarak kıtadaki varlığını güçlendirmiştir.

Afrika açılımı ve sonrasında izlenen strateji neticesinde son 20 yılda Türk Hava Yolları, Afrika bölgesine taşıdığı yolcu sayısını 17 kattan fazla artırmış, haftalık uçuş sayısını ise 15 katına çıkarmıştır. 2023 yılında Afrika bölgesine ait yolcu sayısı 2022 yılına göre yüzde 7,7 artarak 3,9 milyona ulaşırken, bölge yolcu sayısının toplam dış hat yolcu sayısı içerisindeki payı yüzde 8 olarak gerçekleşmiştir. Benzer şekilde 2023 yılında bölgeden elde edilen gelirin toplam gelir içerisindeki payı ise yüzde 8 olarak gerçekleşmiştir.

4. Türk Hava Yolları ile Afrika'ya Kargo Seferleri

Yolcu trafiğinin yanı sıra hava kargo taşımacılığı da ülkelerin ticari ilişkilerinin gelişmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Sadece yolcu uçağı seferleri ile değil kargo uçağı uçuşlarıyla da Afrika'nın dünyaya açılımına ve bölge ekonomisinin büyümesine katkı sunan Türk Hava Yolları 2023 yılında Afrika'da yolcu uçaklarıyla uçtuğu noktaların yanı sıra 13 ülkeye kargo uçağı ile de sefer gerçekleştirmiş olup taşıdığı kargo miktarını bir önceki yıla kıyasla yüzde 6,7 artırarak 137 bin ton kargo taşımıştır. Afrika da üretilen başlıca çiçek, meyve, sebze ve bozulabilir ürünlerin hızlı ve güvenilir bir şekilde dünyaya ulaşmasını sağlamıştır.

5. Afrika'ya Açılan Ticaret Kapısı

Ülkeler arası hava trafiği karşılıklı ülke ekonomilerinin gelişmesi ve ticaret hacminin artmasına doğrudan etki etmektedir. Açılan veya frekansı artırılan her bir nokta, ülkeler arası ve Afrika'nın dünyayla olan ticaret ve kültürel etkileşimlerini de artırmaktadır. Nitekim Türk Hava Yolları'nın Afrika'da gelişimi, Türkiye ile Afrika kıtası arasından ticaret hacminin hızlı bir şekilde artmasında katalizör olmuştur.

Kaynak Türk Hava Yolları

Örneğin, 2003-2013 yılları arasında Türk Hava Yolları'nın Afrika bölgesindeki uçuş ağındaki ülke sayısı 5 katına çıkarken Türkiye ile Afrika kıtası arasındaki ticaret hacmi 4 katına çıkmıştır. 2013-2023 döneminde ise Afrika bölgesindeki uçuş ağındaki ülke sayısı 1,6 katına çıkarken, Türkiye ile Afrika kıtası arasındaki ticaret hacmi 1,5 katına çıkmıştır.

6. Sonuç

Türk Hava Yolları, 1933 yılından bu yana havacılık sektöründe gösterdiği istikrar ve yenilikçilikle dünya çapında tanınan bir marka hâline gelmiştir. Afrika kıtasında gerçekleştirdiği başarılı operasyonlar, sadece ticari anlamda değil, aynı zamanda insani yardım ve diplomasi alanlarında da önemli katkılar sağlamıştır. Türk Hava Yolları'nın Afrika'daki geniş uçuş ağı, bölgedeki ekonomik ve kültürel etkileşimleri artırarak Afrika'nın global pazarlara entegrasyonuna önemli katkılar sunmuştur.

Önümüzdeki dönemde, sürdürülebilir büyüme stratejileri doğrultusunda, daha fazla ülkeyi ve insanı birbirine bağlama hedefiyle çalışmalarına devam eden Türk Hava Yolları, Afrika kıtasındaki varlığını daha da güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, kapasitesini artırarak yeni başarılarla imza atmayı ve dünya havacılık sektöründe lider konumunu pekiştirmeyi hedeflemektedir.

Türk Hava Yolları, havacılık sektöründe yarattığı değer ve Afrika'da gerçekleştirdiği başarılı operasyonlarla, gelecekte de bölgesel ve küresel düzeyde önemli bir aktör olmaya devam edecektir.

Anadolu Ajansının 2023 Yılı Afrika Faaliyetleri

Anadolu Ajansı

10

1. Giriş

Anadolu Ajansı (AA), dünyanın önde gelen haber ajanslarından birisi olarak Avrupa'dan Asya'ya, Afrika'dan Amerika'ya tüm coğrafyalarla doğrudan ile doğrudan ilişki içerisinde bulunmaktadır. Bu nedenle gelecekte söz sahibi olması beklenen, iktisadi ve insani olarak büyük potansiyel barındıran Afrika kıtası da AA'nın doğal ilişki ağı içerisinde bulunmaktadır. Afrika kıtasının yer altı ve yer üstü kaynakları, nüfus kapasitesi, kültürü, genç nüfusu, ekonomilerinin gelişmeye açık olması, siyasi istikrarını yeni sağlamaya başlamış olması kıtanın gelecekte daha fazla konuşulacağına işaret eder.

AA'nın Afrika kıtasına yönelik faaliyetleri incelendiğinde üç ayrı alanda ilişki yürütüldüğü görülmekte; bu ilişkiler ikili anlaşmalar, eğitim programları ve içerik üretimi şeklinde sıralanmaktadır. Bu nedenle çalışmada, bahsi geçen ilişki süreçlerinden bahsedilecektir. Öncelikle ikili anlaşmalara değinen çalışmada, daha sonra eğitim programlarına temas edilecek ve en yoğun ilişki ağını içeren alan olan içerik üretim sürecine daha fazla yer vererek AA'nın Afrika ile ilişkilerine değinilecektir.

2. İkili Anlaşmalar

AA'nın Afrika ile ilişkilerinin önemli bir boyutunu ikili anlaşmalar oluşturmaktadır. Bu anlaşmalar genel olarak içerik değişimine odaklanmakta, taraflara yer yer eğitim ve tecrübe paylaşımı amacı ile ziyaret imkânı tanıyabilmektedir. Bu anlaşmalar temel olarak aylık periyotlarda ve belirli sayıda haber metni, fotoğraf ve video paylaşımını içermektedir. Bu sayede ilgili ülkelerdeki gelişmeler doğrudan birincil kaynaklardan doğrudan elde edilebilmektedir. Bu içerikler sahadan özellikle doğrudan haber almanın mümkün olmadığı olağanüstü dönemlerde ilgili ülkedeki en etkin haber ajansının erişebildiği özel durumlara özgü haberler veya görsel içerikler açısından önem arz etmektedir.

AA'nın Afrika ülkelerindeki haber ajanslarıyla çeşitli aşamalarda ilişkisi bulunmaktadır. Bu ilişkiler; devam eden, geçerliliği olan anlaşmalar, geçerliliği sona ermiş olanlar, müzakere sürecinde olanlar ve imza bekleyenler olarak sınıflandırılabilir. Tüm bu süreçler değerlendirildiğinde AA'nın Afrika'daki 54 ülkedeki haber ajanslarının 18'i ile ikili anlaşma çerçevesinde ilişkisinin olduğu görülmektedir. Her ülkede muadil nitelikte bir haber ajansının olmaması ya da mevcut ajansların iş birliği girişimlerini yanıtız bırakması da Afrika kıtasındaki haber ajanslarıyla iş birliği sayısını şimdilik sınırlı tutmaktadır. Bununla birlikte Türkiye, Afrika ve küresel siyasetteki gelişmelere bağlı olarak bu sınırlılığın ortadan kalkması, AA'nın Afrika ile ilişkilerinin önemli bir sacayağını oluşturan ikili anlaşmaların sayısının gelecekte artması beklenmektedir.

3. Eğitim Faaliyetleri

AA'nın Afrika ile ilişkileri incelendiğinde öne çıkan faaliyetlerinden bir diğerinin eğitim faaliyetleri olduğu görülmektedir. AA tarafından düzenlenen ve dünyanın birçok ülkesinden katılımcının dâhil olduğu bu eğitim programlarına Afrika'dan da katılım sağlanmaktadır.

AA eğitimlerine bugüne kadar Afrika ülkelerinden 414 kişi katılmıştır. Mısır'dan Güney Afrika'ya, Etiyopya'dan Burkina Faso'ya kadar birçok farklı ülkeden gelen bu katılımcıların aldıkları eğitimler de çeşitlenmektedir. Bahsi geçen eğitimlere örnek olarak en başta savaş muhabirliği eğitimi olmak üzere uluslararası medya eğitimi, ekonomi-finans haberciliği eğitimi, yeni nesil habercilik, kriz bölgelerinde habercilik, enerji muhabirliği ve daha birçok eğitim sayılabilir. AA eğitimlerine en çok ilgi gösteren ülkeler ise Cezayir,

Etiyopya, Fas, Gambia, Kamerun, Kenya, Mısır, Namibya, Nijerya, Sudan, Somali ve Tunus'tur.

Eğitim faaliyetleri bir yandan kıta genelinde bulunması zor olan birçok eğitimin Afrika'daki haber ajansları tarafından alınmasına imkân tanımakta, diğer yandan AA'nın Afrika'daki haber ajansları ile temas kurması ve ilişki geliştirmesinin önünü açması işlevini görmektedir.

4. İçerik Üretimi

AA, dünyanın en büyük haber ajanslarından biri olma hedefiyle dünyanın tüm bölgelerine ayrı ayrı önem atfetmekte, bu çerçevede Afrika'ya olan ilgisini ürettiği içeriklerle somutlaştırmaktadır. Bu doğrultuda kurulan Afrika Haberleri Müdürlüğü ilgili süreçte önemli bir işlev görmektedir. Anadolu Ajansı Afrika Haberleri Müdürlüğü, 10 çalışanı ve çeşitli ülkelerde bulunan serbest haberci ağı ile hem Türkçe haberler yapmakta hem de diğer dillere haber sağlamaktadır. Afrika Haberleri Müdürlüğüne ek olarak AA'nın düzenli olarak yayın yaptığı 13 dilin tamamında bazen orijinal bazense çeviri yöntemi ile Afrika'ya dair haber üretimi gerçekleştirilmektedir.

AA'nın Afrika ilişkilerinde merkezi rol oynayan Afrika Haberleri Müdürlüğü'nün Nijerya-Abuja ofisi bulunmaktadır. Bununla birlikte, Sudan'da 15 Nisan'da başlayan iç savaş sürecinin başkent Hartum'da yoğunlaşması ve AA faaliyetlerinin güvenliğinin tehlikeye girmesi nedeniyle Hartum'daki AA ofisi kapatılmak zorunda kalmıştır. Öte yandan, AA Afrika Haberleri Müdürlüğü'nün, Senegal ve İstanbul'da iki kıdemli muhabiri, Güney Afrika'da bir muhabiri, Kamerun'da bir muhabirii, Nijerya'da bir muhabir, İstanbul'da ise iki muhabiri bulunmaktadır. Bunların yanı sıra Somali'de sürekli haber geçen bir serbest muhabir, Çad'da bir serbest muhabir, Sudan'da bir serbest muhabir, Orta Afrika'da zaman zaman haber alınan bir serbest muhabir bulunmaktadır.

2023'te Afrika kıtasına; Sudan'da yaşanan kanlı iç savaş ve milyonlarca insanın yerinden edilmesi, Sahel bölgesindeki Mali ve Burkina Faso'dan sonra Nijer'de de askerî darbe yaşanması, Batı Afrika ülkelerinden Gabon'da seçimler sonrası askerlerin yönetime el koyması damga vurmuştur. Bir önceki yıl yaşanan darbe süreçleri sonrası Frankofon Afrika'da başlayan Fransa karşıtlığı bu yıl da devam etmiş; Fransa, Barkhane Operasyonu kapsamında getirdiği tüm askerî gücünü bölgeden çekmek zorunda kalmıştır. Bunlara ek olarak, Fransız büyükelçiler istenmeyen kişi ilan edilmiş, ikili ticari anlaşmalar iptal edilmiş, Fransızca ana dil olmaktan çıkartılmıştır. 2023 yılında ayrıca Nijerya, Zimbabve, Liberya, Madagaskar, Sierra Leone ve Kongo

Demokratik Cumhuriyeti gibi ülkelerde başkanlık seçimi yapılmıştır. Afrika Haberleri Müdürlüğü tarafından bütün bu süreçler haberleştirilmiş, zaman zaman görsellerle ve grafiklerle dünya kamuoyunun Afrika'da yaşanan gelişmelerden hızlı bir şekilde haber alması sağlanmıştır. Nijerya'da beklenen Cumhurbaşkanlığı seçimlerini Bola Ahmet Tinubu kazanmış, zaman zaman sağlık sorunları ve yaşıyla gündeme gelen Tinubu'yu terör örgütleri, suç örgütleri ve ağır ekonomik krizlerle mücadele ile karşı karşıya bırakmıştır. Seçim sürecinde AA yerinden, hızlı ve yoğun görselli haberler üreterek süreci takip etmiştir. 2023'te aynı zamanda terör ve şiddet olayları Afrika ülkelerinin sorunlu bölgelerinde devam etmiş, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Mozambik, Orta Afrika Cumhuriyeti, Ruanda, Uganda, Kenya, Nijerya, Güney Sudan, Kamerun ile ilgili gelişmeler haberleştirilmiştir. Afrika'nın doğusunda Sudan, Mısır, Etiyopya arasında uzun yıllardır sorun olan Etiyopya'nın yaptığı Büyük Rönesans Barajı ile ilgili görüşmeler takip edilmiştir.

AA'nın Afrika'ya dair önemli bir gündemi de Afrika imajı olmuştur. Sürekli darbeler, çatışmalar ve yoksullukla gündeme gelen kıtanın ulusal ve uluslararası düzeydeki imajına katkı olması çabasıyla insan hikâyeleri haberleştirilmiştir. Afrika'nın doğasına, renkli kültür ve insan yaşamına değer veren bu haberlerde çok sayıda görsel kullanılarak Afrika'nın pozitif imajı da ulusal ve uluslararası medyanın gündemine taşınmaya gayret edilmiştir. Bu çerçevede AA muhabirlerinin bulunduğu Güney Afrika, Kamerun, Senegal, Nijerya, Sudan ve Somali'den insan hayatına dokunan özel haberler yapılmıştır.

Afrika Haberleri Müdürlüğü'nün rutin haber sayısı; 2023'te 3 bin 583 olarak gerçekleşmiştir. Özel haber sayısı ise 202 olarak kayıtlara geçmiş, Müdürlükte çalışan muhabirler ayrıca binden fazla fotoğraf ve 100'den fazla video ile görsel haberler servisine katkıda bulunmuştur.

Yeni dönemde güçlenen Afrika'yı daha yaygın muhabir ve fotomuhabir ile haberleştirmek, sahada daha fazla muhabir bulundurmak, bölgenin büyük ve etkili ülkelerine muhabirler göndermek, dil çeşitliliğini sağlamak, yeni gelecek muhabirlerin Afrika'ya ilgilerini artırmak AA'nın hedeflerinden birisi olmaya devam etmektedir. AA, Afrika kıtasının en güçlü ve etkin haber ajanslarından biri olmak için daha fazla ülkede muhabir bulundurmayı da hedeflemektedir. Yeni işe alımlarda Afrika'ya ilgisi ve dil bilgisi olanların istihdam edilmesi veya alınanların özelde Afrika'ya tahsis edilmesi ve bölgedeki gazetecilik okullarıyla TİKA, Türkiye Maarif Vakfı, Yunus Emre Enstitüsü gibi kurumlar üzerinden iş birliği yapılması çabalarının artırılması planlanmaktadır.

AA, Afrika'ya dair habercilik faaliyetlerinin yanı sıra sahada idari ve uluslararası görünürliğe de önem vermektedir. Bu çerçevede, örneğin, yıldı bir kez yapılan ve 2023 yılında Fildişi Sahili'nde düzenlenen Africa CEO Forum'a katılım sağlanmıştır. Forumda çok sayıda röportajın yanı sıra AA, sahadaki kuruluşlar ile iş birliği imkânlarının değerlendirildiği birçok görüşme yapmıştır. Burada yapılan çalışmalar neticesinde organizatörler daha sonra Katar'da düzenlenen World Education Forum'a Ajansın iletişim sponsoru olmasını sağlamışlardır.

Nihai olarak 2023 yılı içerisinde yürütülen medya faaliyetleri doğrultusunda Afrika bölgesinden 5 bin 426 fotoğraf, 727 video ve 44 grafik yayımlanmıştır. Afrika Haberleri Müdürlüğüne ek olarak, İngilizce Haber Müdürlüğü genelinde 2023 yılı içerisinde Afrika'yla ilgili toplam bin 767 haber ve 195 özel haber; Arapça haberlerde toplam 741 haber; Fransızca Haber Müdürlüğü tarafından Afrika ile ilgili toplam bin 111 haber, 31 fotoğraf, 29 video; Rusça Haberler Müdürlüğü tarafından 'Afrika' anahtar kelimesi içeren toplam 88 haber; Farsça Haberler Müdürlüğünde Afrika ile ilgili toplam 229 haber, 16 fotoğraf, 16 video ve 2 grafik; Türkçeden tercüme yoluyla Kurmançî 25 haber, 12 görüntü ve 4 fotoğraf; Makedonca Haber Müdürlüğü tarafından toplam 69 haber, 6 fotoğraf galerisi, 29 video; Arnavutça Haber Müdürlüğü tarafından 2023 yılında Afrika ile ilgili toplam 97 haber, 6 fotoğraf galerisi ve 18 video yayınlanmıştır. Tüm bu veriler, AA'nın Afrika'ya dair ürettiği içeriklere ilişkin istatistiki fikir vermesinin yanı sıra kıtaya olan ilgisinin de nitel bir göstergesi konumundadır.

5. Sonuç

Sonuç olarak, AA'nın dünyanın önde gelen haber ajanslarından birisi olarak Afrika kıtası ile doğrudan ilişki kurduğu, Afrika'ya dair içeriklerini kendisi ürettiği, kendisinin üretmediği noktalarda ise sahadaki birincil kaynaklardan doğrudan elde ettiği görülmektedir. AA'nın Afrika ile ilişkisi kıta ülkelerindeki ulusal ve uluslararası haber ajansları ile doğrudan ikili anlaşmalar yapmak, kıtada faaliyet gösteren haber ajansları çalışanlarını da kapsayan eğitim faaliyetleri ile doğrudan temas kurmak ve doğrudan kendi çalışanları vasıtası ile sahadan düzenli haber ve görsel üretimi gerçekleştirmek şeklinde gelişmektedir.

AA'nın Afrika kıtası ile ilişkisinin genel olarak gelişmekte olduğu, son yıllarda görece daha fazla ilişki kurulduğu, sahadaki AA çalışanlarının sayısının artış gösterdiği görülmektedir. 2050 projeksiyonlarında 2 milyar nüfusa ulaşması tahmin edilen kıtanın önümüzdeki on yıllarda hemen her alanda kendisinden daha fazla söz ettireceği değerlendirilirken AA'nın da kıta ile ilişkilerini geliştirmesi beklenmektedir.

TRT Afrika: Afrika'yı Olduğu Gibi Anlatmak

TRT Afrika

11

1. Giriş

31 Mart 2023 tarihinde yayın hayatına başlayan TRT Afrika, yerli ve yabancı basında kendine önemli bir yer edinmeye devam etmektedir. Dört dilde yayın yapan uluslararası ekibiyle kıtada ve dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen önemli olayları vakit geçirmeden ve durmaksızın seyirci ile buluşturmaktadır. Bu bağlamda sosyal medya ve yeni medya içerik ve ekipmanlarını kullanmaktan da geri durmayan kanal, evrensel bir kaynak olmanın gerekliliklerini yerine getirmektedir.

Yüzyillardır Batı'nın çeşitli sömürülerine maruz kalan Afrika, bu sömürünün devamı niteliğinde Batılı haber ajansları ve medya kuruluşları tarafından sömürülmüştür. Afrika, ilgili haber ajansları ve kuruluşlar tarafından olduğundan çok farklı ve onu modern dünyanın güncel meselelerin çok gerisinde bir kara parçasıymış gibi gösterilmektedir. TRT Afrika ise Afrika'yı "olduğu gibi" gösterme iddiasıyla ana akım Batılı medya devlerine karşı alternatif bir kanal olma payesini üstlenmiştir.

Türkiye'nin Afrika kıtası ile yükselen ilişkilerinin, güçlenen bağlarının ve Türkiye'nin insan odaklı, kapsayıcı ve barışçıl dış politikasının bir yanısıma olarak ortaya çıkan TRT Afrika, bir yumuşak güç aygıtı olmanın yanında kıta insanları için kaliteli bir alternatif ve doğru haber kaynağı olarak görülmektedir.

Buna göre bu çalışmada, 4 farklı dilde yayın yapan TRT Afrika'nın uygulamaları, yayın yaptığı diller ve içerikleri ele alınacaktır.

İstanbul TRT-Afrika Yayın Birliği (AUB) 1. Yayıncılık Zirvesi ve TRT Afrika Lansman Töreni İstanbul'da düzenlendi. Törene katılan İletişim Başkanı Fahrettin Altun (solda), Somali Enformasyon, Kültür ve Turizm Bakanı Daud Aweis Jama (sol 2), Afrika Yayın Birliği CEO'su Gregoire Ndjaka (sağ 2) ve TRT Genel Müdürü Mehmet Zahid Sobacı (sağda), yayın hayatına başlayan TRT Afrika'nın sosyal medya hesaplarından ilk paylaşımları yaptılar (Kaynak: Anadolu Ajansı)

2. TRT Afrika İngilizce

Gelişen teknoloji ve değişen tarih ile beraber dünyanın dört bir yanına yayın yapmanın getirdiği bir gereklilik olarak İngilizce yayın yapmak, artık uluslararası yayıncılığın ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir. TRT Afrika da bu bağlamda İngilizce yayın yaparak Afrika'da olan olayları dünyanın diğer bölgelerine ve yerel dillerdeki kaynaklara ulaşmakta zorluk çekenlere önemli bir alternatif olma iddiasındadır. Bu bağlamda gerek yurt içi gerekse yurt dışında defalarca kaynak gösterilerek alıntılanmış ve bu alandaki göz ardı edilemez başarısı dile getirilmiştir. İngilizce yayın yapan internet sitesi dışında TRT Afrika sosyal medya platformlarında da İngilizce olarak boy göstermektedir. Bu platformlarda da azımsanmayacak başarı gösteren TRT Afrika, yoluna emin adımlarla devam etmektedir. Facebook, Instagram, Twitter, YouTube ve TikTok hesaplarıyla kıtayı dünyaya anlatan TRT Afrika, medya kanallarıyla da güncel iletişim trendlerinin bilincinde ve bunları aktif olarak kullanan bir medya kuruluşu olmanın haklı gururunu yaşatmaktadır. Bu bağlamda medya kanallarıyla sadece İngilizce yayın yaptığı sosyal mecralarda yaklaşık 1,5 milyona hitap eden TRT Afrika, gerek kıta ile ilgili haberleri kıtadaki farklı bölgelere veya dünyaya, gerekse de dünyanın herhangi bir yerinde gerçekleşen olayları kıtaya iletmektedir. Bununla beraber Türkiye'nin yumuşak güç unsuru olarak değerlendirilebilen TRT Afrika, sadece bir haber kanalı olmakla kalmamış, aynı zamanda gönüller yapmaya, Türkiye'nin bölgedeki faaliyetlerinin bir yansıması ve destekçisi olmaya devam etmektedir.

3. TRT Afrika Fransızca

Yüzyıllardır süren sömürgeleşme ve kolonizasyon sonucu birçok sömürgeci devlet kendi kültürel kodlarını birçok topluma dayatmıştır. Bunun sonucu olarak kimisinin üstünde güneş batmayacağı söylenecek kadar genişlediği sömürgeleri, kimisinin ise siyasette ve toplumda yansımalarını hâlâ görebileceğimiz etkileri kalmıştır. Bunların şüphesiz en açıklarından biri de Afrika'daki Fransızca konuşan ülkelerdir.

Fransızca, Afrika'da birçok ülkenin resmî dili olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda TRT Afrika Fransızca, Frankofon dünyasında iletişimde çok önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Gerek Afrika içi gerekse Afrika dışı dünyanın haberlerini sadece Afrika'ya yaymakla yetinmeyip aynı zamanda Avrupa'ya da seslenen TRT Afrika Fransızca, birçok kişi tarafından önemle takip edilmektedir. Facebook, Instagram, Twitter, YouTube ve TikTok he-

saplarıyla kıtayı ele alan TRT Afrika Fransızca, yayın yaptığı sosyal mecralarda 1,5 milyona yakın takipçisiyle ve gün geçtikçe daha da çok kişiye hitap etmeye devam etmektedir.

4. TRT Afrika Svahili

Afrika'dan bahsederken elbette yerel dillerden ve bunların arasında Svahili dilinden de bahsedilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda yerel ve çokça konuşulan bir dil olan Svahili, TRT Afrika'nın yayın yaptığı kanallardan birinin dilidir. TRT Afrika Svahili; Tanzania, Kenya, Uganda başta olmak üzere Svahili dilinde konuşan birçok topluluğa seslenmektedir. Bu kanal vasıtasıyla kıtaya ait yerel olayları evrensel olanla birleştirerek Türkiye ve Afrika arasındaki iletişimi güçlendirmektedir. Bir milyona yakın sosyal medya hesaplarıyla da ilgi çeken TRT Afrika Svahili, bölgenin nabzını doğru olarak yansıtması açısından Türkiye ve dünya için önemli bir kaynak olmaya devam etmektedir.

5. TRT Afrika Hausa

Hausa, Svahili ile beraber Afrika kıtasında en yaygın olarak konuşulan dillerden bir diğeridir. TRT Afrika gibi kıtanın tamamına seslenen bir kuruluşun böylesine geniş topluluklar tarafından kullanılan bir dilde yayın yapmaması elbette düşünülemez. Bu bağlamda Hausa dilinde de yayın yapan TRT Afrika, yerel dillerde yayın yapan nadir uluslararası kanallar arasında yer almaktadır. Bu özelliğiyle kıta halkları için tercih edilebilir bir alternatif olarak ortaya çıkan kanal, aynı zamanda Hausa konuşan topluluklar ile Türkiye'nin ilişkilerine de katkıda bulunmaktadır. Sosyal medya hesaplarıyla TRT Afrika Hausa, bir yıl gibi kısa bir süre içinde 1,5 milyondan fazla takipçiye ulaşarak bölge içinde ve dışında ne kadar ilgiyle takip edilen bir kanal olduğunu göstermiştir.

Türkiye'nin gerek sosyokültürel etkinlikler gerekse de siyasi etkileşimlerle kıtada yükselen etkisinin önemli bir göstergesi olan TRT Afrika, bu minvalde Afrika'da Türkiye'nin resmî kanalı olarak da sadece bürokrasiyi değil, insanları önceleyen dış politikasını yansıtan önemli bir unsur olarak ortaya çıkmıştır. Bu özelliğiyle Türkiye'nin kıtadaki politikalarını doğru anlatmak gibi bir misyonu da üstlenen TRT Afrika, Batılı medya kuruluşlarının aksine dezenformasyonla savaştan bir tutum sergilemektedir. Bu tutumuyla da adından sıkça söz ettiren TRT Afrika, birçok uluslararası kuruluş, düşünce kuruluşu ve haber ajansı tarafından alıntılanmaktadır. TRT Afrika'yı alıntı-

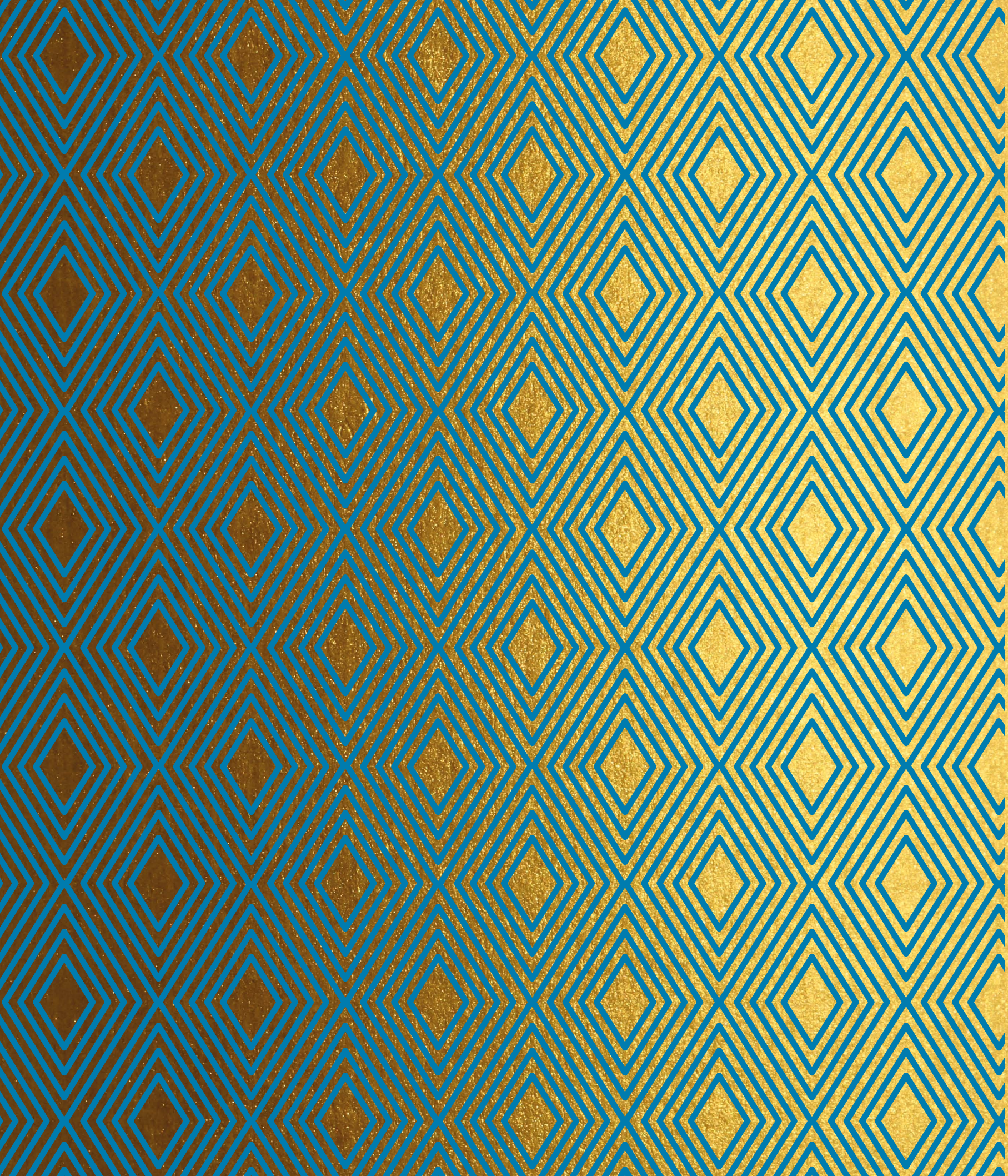
layan haber ajansları arasında Al Jazeera, BBC, The Guardian, Middle East Eye, The New Arab, CNN Indonesia gibi uluslararası haber kuruluşları ve Foreign Policy, Pan African Review, The Defence Post, Istituto Analisi Relazioni Internazionali gibi düşünce kuruluşları yer almaktadır. Yerel medyada da kendine yer bulan TRT Afrika, sadece siyasi ve ekonomik haberler ile kendinden söz ettirmemiş, yaptığı haberlerle National Geographic ve Das Wetter gibi kuruluşlarca da takip edilmekte ve alıntılanmaktadır.

Sadece uluslararası medyada ses getirmekle kalmayıp Madagascar Tribune, African Arguments, Liberian Observer gibi kıtaya özgü kuruluşlarca da alıntılanan TRT Afrika, gün geçtikçe toplumsal ve uluslararası bazda yerini sağlamlaştırmaktadır. Sadece sosyal medya hesaplarında bir sene gibi kısa bir süre içinde 5,5 milyona yakın takipçi tarafında takip edilmesi de bu duruma bir örnektir. Kısa sürede farklı ve başarılı işlere imza atan TRT Afrika, doğru zaman, doğru haber ve doğru okumalarla Türkiye ile Afrika kıtası arasında bir köprü olmaya devam etmektedir.

6. Sonuç

Türkiye'nin dünyaya açılan kapısı TRT, kurulduğu günden beri doğru, tarafsız ve güncel haberleri kitlelerle buluşturmaya devam etmektedir. Bu sene 60. yılını kutlayan ve Türkiye'nin güzide kurumu olan TRT, her geçen yıl kapsamını ve ulaştığı kitleleri genişletmektedir. Bu bağlamda Cebelitarık'tan Hint Okyanusu'na, Hazar Denizi'nden Pasifik'e kadar dünyanın dört bir yanına yayın yapma amacıyla koyulduğu bu yolda birçok farklı dilde yayın hayatına katılan çeşitli kanallarıyla hedefine emin adımlarla yürümektedir.

Yayın ailesine katılan her bir kanalla biraz daha büyüyen ve güçlenen, doğru zamanda doğru haberleri ve doğru kitlelere ulaştıran TRT, ailesine yeni katılan TRT Afrika ile bu alanda ne kadar iddialı olduğunu bir kez daha ispat etmekte ve Afrika'yla olan gönül bağına güçlendirmektedir.

Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Afrika İle İlişkileri

- 1**
2023 Yılında BRICS-Afrika İlişkileri 273-279
/ Betül Özyılmaz Kiraz
- 2**
2023'te ABD-Afrika İlişkileri 281-287
/ Buğra Sarı
- 3**
Fransa-Afrika İlişkilerinde Süreklilik 289-295
Çabası: "Yeni" Afrika Stratejisi
/ Mücahid Gürbüz
- 4**
2023'te İngiltere-Afrika İlişkileri 297-303
/ Salih Şahin
- 5**
Rusya'nın Yükselen Rolü: Afrika 305-311
ile İlişkilerin Yeni Dinamikleri
/ Çağrı Adil
- 6**
Çin-Afrika İlişkilerinde 2023 Yılı 313-319
/ Hasan Aydın
- 7**
2023 Afrika-Hindistan İlişkileri 321-325
/ Hilal Karakoyunlu
- 8**
2023'te Brezilya-Afrika İlişkileri: 327-331
Durgunluktan Güçlenen Bağlara
/ Gökhan Albayrak
- 9**
2023 Yılında İsrail-Afrika İlişkileri 333-337
/ Muhammed Yasir Okumuş
- 10**
Nordik Ülkelerinin 2023 Yılında 339-345
Afrika ile İlişkileri
/ Burak Şakir Şeker
- 11**
Almanya'nın Yeni Afrika Stratejisi 347-353
/ İsmail Akpınar
- 12**
İran'ın Afrika Politikası 2023 355-359
/ Mustafa Caner

2023 Yılında BRICS-Afrika İlişkileri

Betül Özyılmaz Kiraz*

1

1. Giriş

Uluslararası arenanın yeni aktörlerinden olan BRICS, yükselen piyasalardan ve gelişen beş ülkenin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Brezilya Federatif Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, Hindistan Cumhuriyeti, Çin Halk Cumhuriyeti ve Güney Afrika Cumhuriyeti'nden oluşan bu ortaklık, ilk kez 2001 yılında kavramsallaştırılmış ve kısa süre içerisinde resmîyet kazanmıştır.

BRICS'in temel kurucu değerleri; siyasi, ekonomik ve finansal mimarinin adil, dengeli ve temsili olacak şekilde çok taraflılığa ve uluslararası hukuka dayanarak yeniden yapılandırılmaktadır.¹ Ortak kararlılık olarak tanımlanan bu değerler zamanla kapsam ve derinlik kazanmış BRICS'in Afrika ile yakından ilgilenmesine neden olmuştur. Bu ilgiye binaen bu çalışmada 2023 yılında BRICS-Afrika ilişkilerinin gelişimi konu edilmektedir. Çalışmada BRICS'i oluşturan ülkelerin kıtaya yönelik müstakil politikalarından ziyade bir bütün ve grup olarak BRICS konu edildiğinden veri olarak da BRICS dokümanları kullanılmaktadır.

* Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
betulozyilmaz@yahoo.com

¹ BRICS 2023, "Evolution of BRICS",
<https://brics2023.gov.za/evolution-of-brics/>,
Erişim Tarihi: 12.04.2024.

XV BRICS SUMMIT
BRICS-AFRICA OUTREACH AND BRICS PLUS DIALOGUE

Güney Afrika 15. BRICS Zirvesi, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin ev sahipliğinde Johannesburg'da düzenlendi. (Kaynak: Anadolu Ajansı).

2. BRICS-Afrika İlişkileri

Güney Afrika'nın BRICS başkanlığını üstlendiği 2023 yılı, BRICS-Afrika ilişkileri açısından önemli gelişmelere sahne olmuştur. BRICS başkanlığı her yıl üye ülkeler arasında dönüşümlü olarak değişmekte; başkan, yılın etkinlik ve önceliklerini takvimle belirlemekte; zirveye ve ilgili tüm toplantılara ev sahipliği yapmaktadır.²

Güney Afrika, başkan olduğu 1 Ocak 2023 tarihi itibarıyla yıllık temayı "BRICS ve Afrika: Karşılıklı Hızlandırılmış Büyüme, Sürdürülebilir Kalkınma ve Kapsayıcı Çok Taraflılık İçin Ortaklık" olarak belirlemiştir. XV. BRICS Zirvesi de 22-24 Ağustos 2023 tarihleri arasında Johannesburg'da bu tema çerçevesinde toplanmıştır. Güney Afrika'nın ve aynı zamanda 2023 BRICS'in de Başkanı Cyril Ramaphosa, bu temayı BRICS adına kabul etmiş ve Afrika'nın dünyanın sürdürülebilir kalkınması için hayati öneme sahip olduğunu ifade etmiştir. Söz konusu zirve, BRICS üyesi ülkelerle birlikte 61 ülkenin temsilcisinin katılımıyla gerçekleşmiştir. Bu ülkelerin 46'sının Afrika kıtasından olması ve neredeyse yarısının zirveye devlet ve hükümet başkanları düzeyinde katılması, BRICS'in Afrika'ya olan ilgisine karşılık Afrika ülkelerinin de BRICS'e kayıtsız olmadığına bir göstergesi niteliğindedir.³

3. BRICS ile Afrika Arasındaki İş Birliği Alanları

2023 yılı için belirlenen temaya uygun olarak BRICS ortaklığının öncelikleri şöyle tanımlanmıştır: (1) Afrika Kıtası Serbest Ticaret Bölgesi (AfCFTA) aracılığıyla fırsat kapılarını açmak; (2) Eşitlikçi adil bir dönüşüme yönelik ortaklık geliştirmek; (3) Gelecek için eğitim ve beceri gelişimini dönüştürmek; (4) Pandemi sonrası sosyoekonomik toparlanmanın güçlendirilmesi ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi'ne ulaşılması ve (5) Küresel yönetim kurumlarında gerçek reform yapılması ve kadınların barış süreçlerine anlamlı katılımının güçlendirilmesi de dâhil olmak üzere çok taraflılığın güçlendirilmesi hedeflenmiştir.⁴

Buna göre önceliklerden ilki, doğrudan ve özel olarak Afrika'yla ilgilidir. AfCFTA, kıta için tek bir pazar oluşturmak amacıyla Afrika Birliği'nin 55 üye ülkesini ve sekiz Bölgesel Ekonomik Topluluğu'nu bir araya getiren dünyanın en büyük serbest ticaret alanıdır. Amaç, kıta genelinde mal ve hizmetlerin serbest akışını sağlamak ve Afrika'nın küresel pazardaki ticari konumunu güçlendirmektir.⁵ BRICS ülkeleri, AfCFTA'nın başta altyapı geliştirme olmak üzere Afrika'daki ticaret ve yatırımları geliştirmek ve öngörülebilir bir ortam oluşturmaktır.⁶

² BRICS 2023, "BRICS Architecture", <https://brics2023.gov.za/brics-architecture/>, Erişim Tarihi: 12.04.2024.

³ BRICS 2023 Newsletter, "15th BRICS Summit Heralds New Chapter for the Group", Sayı 4, Eylül 2023, s. 3.

⁴ AfCFTA, "Purpose of the AfCFTA", <https://au-afcfta.org/purpose-the-afcfta>, Erişim Tarihi: 14.04.2024.

⁵ AfCFTA, "Purpose of the AfCFTA", <https://au-afcfta.org/purpose-the-afcfta>, Erişim Tarihi: 14.04.2024.

⁶ XV. BRICS Summit Johannesburg II Declaration, 23.08.2023, s. 11.

⁷ BRICS 2023 Newsletter, "BRICS Well Positioned to Create Equitable World Order", Sayı 2, 23.08.2023, s. 8.

⁸ BRICS 2023 Newsletter, "Call to Accelerate Implementation of AfCFTA", Sayı 3, 24.08.2023, s. 3.

⁹ BRICS 2023 Newsletter, "Continental Free Trade Area Key for Africa's Growth", Sayı 4, Eylül 2023, s. 11.

¹⁰ XV. BRICS Summit Johannesburg II Declaration, 23.08.2023, s. 11.

¹¹ XV. BRICS Summit Johannesburg II Declaration, 23.08.2023, s. 11-12.

BRICS ve AfCFTA arasındaki ilişkinin ve iş birliğinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi hem Johannesburg'ta toplanan zirve boyunca hem de zirve sonunda yayınlanan Johannesburg II Deklarasyonu'nda çok kez ele alınmıştır. Başkan Ramaphosa, zirvede verdiği demeçte BRICS ülkelerinin, ortaklık ve karşılıklı saygı ruhu içinde Afrika ile devam eden ilişkilerinden duyduğu memnuniyeti dile getirmiş ve AfCFTA'nın tamamen faaliyete geçtiğinde, kıtasal pazarın faydalarını ortaya çıkaracağı ve hem Afrika hem de BRICS ülkeleri için karşılıklı yarar sağlayan fırsatlar sunacağı üzerinde durmuştur.⁷

BRICS İş Konseyi Başkanı Patrice Motsepe, başlangıçtan itibaren Afrika kıtası ve BRICS ülkeleri arasındaki ticaretin arttırılması yönünde bir isteğin olduğuna ve günümüzde Güney Afrika, Afrika ve BRICS ülkeleri arasında ticaret, yatırım ve iş bağlantılarının büyütülmesi noktasında fırsat kapılarının açık olduğuna değinmiştir. Motsepe, bu bağlamda AfCFTA'nın uygulanması ve hızlandırılması çağrısı yapmıştır. Bu yolda atılacak bir adım olarak Motsepe, ticarete hem tarife hem de tarife dışı engellerin önemli düzeyde azaltılmasının ve ortadan kaldırılmasının garanti edilmesinin aciliyeti konusunda da çağrıda bulunmuştur.⁸ Bunların yanı sıra, Çin-Afrika yuvarlak masa toplantısında başta Çin Devlet Başkanı Xi Jinping olmak üzere iki taraf da AfCFTA'nın Afrika ekonomilerinin tüm sektörlerini dönüştürme ve olumlu etkileme potansiyeli açısından önemini vurgulamıştır. Çin tarafı, Afrika'nın kıta içi ticaretini güçlendirerek, yatırımı teşvik ederek ve tedarik zincirlerinin gelişini kolaylaştırarak Afrika'nın bölgesel ekonomik entegrasyonunu desteklediğini ifade etmiştir.⁹ Zirve sırasında dile getirilen bu görüşler, zirve sonrası yayınlanan Johannesburg II Deklarasyonu'nda da yer almıştır.

BRICS ülkeleri, AfCFTA'nın faaliyete geçirilmesi de dâhil olmak üzere Afrika'nın entegrasyonuna yönelik çabalarını desteklerini yinelemişlerdir. AfCFTA'nın, özellikle kıtadaki altyapının geliştirilmesi için öngörülebilir bir ortam yaratmaya hazır olduğunun ve Afrika kıtasında iş birliği, ticaret ve kalkınma konusunda ortaklarla eş güdüm içinde olduğunun altı çizilmiştir.¹⁰ Deklarasyon'da BRICS'in Afrika'ya yönelik ilgisine işaret edilmiş ve Afrika kıtasının küresel ticaret sisteminin kenarında kaldığından ve BRICS ile iş birliğinden kazançlı çıkacağından bahsedilmiştir. AfCFTA ve BRICS arasındaki iş birliğinin, kıtanın mal ihracatçısı olarak tarihî rolünden uzaklaşarak daha üretken olacağı ve katma değeri yüksek mamuller üreteceği için fırsatlar sunacağı belirtilmiştir.¹¹

2023 yılında Afrika'ya özel olarak odaklanan BRICS, tanımlanan diğer önceliklerinin yanı sıra Afrika kıtasına yönelik aktif bir tutum sergileyeceğini göstermiştir. BRICS, Afrika'nın geleceği için eğitim ve beceri gelişimini sağlamaya, eğitim ve sürekli beceri geliştirmeye, kalkınma ve yoksulluktan kurtulmaya yönelik uzun vadeli çözümlere de işaret etmektedir. Bu minvalde BRICS, geleceğe yönelik fırsatların kilidini açmak için Afrika'da bilgi üretimine ve alışverişine yönelik mevcut iş birliklerinin ve girişimlerin güçlendirilmesine dikkat çekmiştir. Buna göre Afrika'nın dijital bağlantısı yüksek ve kentleşen genç bir nüfusu olduğundan bu girişimlerin geliştirilebilmesi ve yatırıma dönüştürülebilmesi mümkündür.¹²

Pandemi sonrası sosyoekonomik toparlanmanın güçlendirilmesi ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi'ne ulaşılması önceliği, 2030 Gündemi'nin uygulanmasının hızlandırılmasına yönelik çözümlerin üretilmesini beraberinde getirmektedir. Özellikle sürdürülebilir kalkınma amaçlarından sağlık ve kaliteli yaşam ile toplumsal cinsiyet eşitliği, BRICS-Afrika iş birliğinin odaklandığı alanlar olarak görülmektedir. Buna göre Sağlık Bakanlığı, Afrika Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi (Afrika CDC) ve BRICS İş Konseyi Güney Afrika Bölümü gelecekteki salgınlar üzerine başarılı bir diyaloga ev sahipliği yapmışlardır. BRICS Zirvesi'nin akabinde bir araya gelen taraflar, salgın, hazırlık, önleme ve müdahale için potansiyel Afrika Birliği ve BRICS çerçevesi üzerinde durmuşlardır.¹³

Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayabilmek adına Kadın İş Birliği (WBA) Afrika Ticaret Konferansı'nda, Kadınlar İlerleme Fonu (The Women Advancement Fund) ve BRICS turizminin geliştirilmesi gibi önemli müzakerelere dikkat çekilmiş ve ortaklık anlaşması imzalanmıştır.¹⁴ BRICS Kadın İşbirliği, Afrika Ticaret Konferansı'nı büyük bir başarı olarak görmüş ve kadınlar açısından ekonomik değeri yüksek bir girişim olarak değerlendirmiştir. Bu konferansa, 18 ülkeden ve 500'den fazla kadının katıldığı görülmüştür. Konferans, kadın liderliğindeki küçük orta ölçekli işletmelerin bir araya gelmesiyle dikkat çekmiştir. Konferansa Zambiya, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Suudi Arabistan, Gana, Tanzanya, Mozambik, Zimbabve ve diğer Afrika ülkeleri katılmışlardır.¹⁵

4. Sonuç

Johannesburg II Deklarasyonu'nda, Afrika için küresel yönetim kurumlarında reform yapılmasına ve çok tarafılığın güçlendirilmesine öncelik verilmesine dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda, Afrika ülkelerinin "Afrika sorunlarına Afrika çözümleri" ilkesinin çatışma çözümünün temeli olması

gerekliliği ifade edilmiştir. Kıtada barış ve güvenliğin sürdürülmesi yolundaki girişimlere dâhil olan uluslararası aktörlerin, bölgesel aktörleri dikkate alan karşılıklı saygı, uzlaşma ve meşru çıkarların dengesini gözeterek hareket etmesi gerekliliği vurgulanmıştır.¹⁶

Sonuç olarak, kendisi de bir Afrika ülkesi olan Güney Afrika'nın BRICS başkanlığını yaptığı 2023 yılı, BRICS'in Afrika ile olan ilişkilerini geliştirme niyetini ve buna verilen önemi gündemde tuttuğu bir yıl olmuştur. BRICS ülkelerinin kıtaya yönelik ilgisi şüphesiz ki yeni değildir. Doğal kaynakları, yatırım olanakları ve yeni pazarlar sunuyor olması Afrika'yı uzun zamandır küresel rekabetin bir parçası hâline getirmiştir. Özellikle Güney Afrika'nın başkanlığı döneminde BRICS-Afrika ilişkilerinin öncelikli gündem hâline gelmesi önemli bir tutumdur. Buna göre Güney Afrika'nın kendisini BRICS'in Afrika'ya açılan kapısı şeklinde konumlandırması ve kıtanın bölgesel gücü olma arzusunun bir parçası olarak görmesi dikkat çekicidir. Başkan Ramaphosa'nın Johannesburg Zirvesi'nde sarf ettiği şu sözler bunun dışavurumu niteliğindedir:

"Güney Afrika perspektifinden bakıldığında, ülkemizde ve Afrika kıtasında kullanılmayan devasa bir kaynak var. Afrika, çeşitli sektörlerdeki sanayileşme sürecinde büyük fırsatlara sahip bir kıtadır. Afrika, XXI. yüzyılda iş başarısını arttıracak kritik mineraller açısından zengin bir kıtadır. Kıta, lityum, vanadyum, kobalt, platin, paladyum kaynakları, nikel, bakır, nadir toprak mineralleri, rodyum ve birçok diğer kaynağa sahiptir. [...] Bu faktörlerin tümü Afrika'yı verimlilik ve büyüme açısından dünyanın bir sonraki sınırı olarak konumlandırmaktadır. BRICS ülkelerinin Afrika'nın büyüme hikâyesine katkıda bulunma ve katılma fırsatı bulunmaktadır. Bu, altyapı, tarım, imalat, yeni enerji ve dijital ekonomi gibi alanlarda daha fazla iş birliği sağlanarak gerçekleştirilebilir."¹⁷

Sonuç olarak, Güney Afrika'nın Başkanlığı döneminde BRICS-Afrika ilişkileri yılın ve yıllık zirvenin teması olarak seçilmiş, belirlenen yıllık öncelikler de Afrika ile yakından ilgili olmuştur. Yıllık zirvede, 1 Ocak 2024'ten itibaren BRICS'e tam üye olması amacıyla davet edilen altı ülkeden ikisinin Afrika'da yer alan Mısır ve Etiyopya olması şaşırtıcı değildir. 2023'te Afrika ülkelerinden Cezayir ve Senegal'in BRICS'e üye olmak için başvurdukları da bilinmektedir. Buna göre BRICS'in önümüzdeki dönemlerde Afrika'daki nüfuzunu arttıracığını ve kıtada genişleyeceğini değerlendirmek mümkündür.

¹² BRICS 2023 Newsletter, "President Ramaphosa Calls for Investment in Africa", Sayı 2, 23.08.2023, s. 2.

¹³ BRICS 2023 Newsletter, "BRICS, Africa CDC Commit to Work with Business on Future Pandemics", Sayı 4, Eylül 2023, s. 6.

¹⁴ BRICS 2023 Newsletter, "Since the Beginning of South Africa's Chairship of BRICS, the Following Objectives Have Already Been Achieved", Sayı 2, 23.08.2023, s. 13.

¹⁵ BRICS 2023 Newsletter, "BRICS Women Business Alliance Strategic Catalysts for Economic Development", Sayı 4, Eylül 2023, s. 9.

¹⁶ XV. BRICS Summit Johannesburg II Declaration, 23.08.2023, s. 5.

¹⁷ BRICS 2023 Newsletter, "President Ramaphosa Calls for Investment in Africa", Sayı 2, 23.08.2023, s. 2.

2023'te ABD-Afrika İlişkileri

Buğra Sarı*

1. Giriş

ABD'nin geleneksel dış politikasında Afrika, stratejik hedefleriyle kesiştiği dönemlerde önem kazanmıştır. 1945 ile 1976 yılları arasında nispeten düşük olan ABD'nin Afrika'ya ilgisi, Sovyetlerin kıtadaki faaliyetleriyle paralel olarak artmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasını takiben ABD, dünya siyasetinde deyim yerindeyse tek süper güç olarak kalmıştır. Dolayısıyla Soğuk Savaş döneminde ABD'nin Afrika'ya olan ilgisi esasen Sovyetlerin müdahalesine bir tepki olduğundan, Afrika kaçınılmaz olarak Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin stratejik öngörülerinde yerini kaybetmiştir. Bu artan veya azalan ilgiye rağmen yine de ABD'nin Afrika politikasında genel bir süreklilikten bahsetmek mümkündür. Bu sürekliliğin sebebi, Afrika'nın ABD dış politikasında hiçbir zaman asıl siyasi öncelikli bir alan olmamasıdır.¹

* Doç. Dr., Mersin Üniversitesi,
Uluslararası İlişkiler Bölümü.
bugrasari1988@gmail.com

¹ Buğra Sarı, "Amerikan Ulusal Çıkarları ve Afrika", Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, 2012, s.97-98.

Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin Afrika'ya yönelik ilgisizliği, Çin'in ABD'nin küresel hegemonyasına rakip olarak ortaya çıkması ve yeni petrol keşiflerini takiben Afrika'ya kapsamlı bir şekilde dâhil olmasıyla birlikte kısa sürede ortadan kalkmasına neden olmuştur.

1990'lardan bu yana, Çin'in Afrika'daki varlığı kapsamlı ekonomik yatırımlarla, yoğun eğitim, kültür ve siyaset alanındaki etkileşimlerle ve artan askerî bağlarla birlikte dramatik bir şekilde çeşitlenmiş ve derinleşmiştir.² Bu durumla karşı karşıya kalan ABD, kıta ile daha ciddi bir şekilde ilgilenmesi gerektiğini fark etmiştir. Bu doğrultuda Clinton ve Bush yönetimlerinde rekabet hafif ya da orta düzeydeyken, Obama, Trump ve Biden yönetimlerinde yoğunlaşmıştır. Örneğin Obama'nın Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, 11 günlük kıta gezisi sırasında Afrika ülkelerini kıtanın kaynaklarını sömüren güçlerle iş birliği yapma konusunda uyararak, Çin'in Afrika'daki varlığını açıkça eleştirmiştir.³

Trump yönetiminin Ulusal Güvenlik Danışmanı John Bolton tarafından 13 Aralık 2018'de açıklanan yeni Afrika stratejisinde, Çin-ABD rekabeti daha da belirgin hâle gelmiştir. Bu bağlamda Bolton, ABD'nin stratejisinin Afrika'dan çok Çin ile ilgili olduğunu duyurmuştur.⁴ Böylece Çin'in Afrika'daki faaliyetleri, ABD için bir ulusal güvenlik meselesi olarak vurgulanmıştır. ABD açısından Çin'in Afrika'da büyüyen varlığı hususundaki endişe, Biden yönetiminde de devam etmiştir. Nitekim Ağustos 2022'de yayınlanan "Sahra Altı Afrika'ya Yönelik ABD Stratejisi" belgesi Çin'in Afrika'daki faaliyetlerinin, ABD'nin Afrika yönetimleri ve halklarıyla ilişkilerini zayıflatma amacı taşıdığını vurgulamıştır.⁵ Bu kapsamda Afrika kıtasıyla ilişkilerini güçlendirmek isteyen Biden yönetimi, 2022 yılında düzenlenen "ABD-Afrika Liderler Zirvesi"nde ABD'nin gelecek üç yıl içerisinde Afrika'ya 55 milyar dolar tutarında yatırımlar yapmayı amaçladığını açıklamıştır.⁶

Bu bağlamda 2023 yılında ABD, Çin'in Afrika'da mevcut olan ve giderek artan varlığını dengelemek ve bu doğrultuda Afrika ülkeleriyle olan ilişkilerini güçlendirmek yönünde adımlar atmıştır. Dolayısıyla 2023 yılındaki gelişmeler, ABD açısından Afrika ile ilişkilerini canlandırmak için önemli bir çabaya sahne olmuştur. 2022 ABD-Afrika Liderler Zirvesi'nin ardından, 2023 yılı bir bakıma ekonomik ve güvenlik iş birliği ile yenilenen bir Afrika özneliği vurgusu üzerine odaklanarak geçmiştir.

Buna göre çalışma, ABD'nin Afrika kıtasıyla 2023 yılındaki ilişkilerine bakılacaktır. Ancak bunu yaparken, 2023 yılındaki gelişmelere bir altyapı oluşturmak amacıyla ABD'nin genel manada Afrika'daki varlığının temel sacayaklarını da temas edilecektir.

² Buğra Sarı, "Making sense of the new episode of great power rivalry in Africa through neorealist lenses: The Sino-US competition", *Meridiano 47-Journal of Global Studies*, Cilt 20, 2019, s. 3.

³ David Smith, "Hillary Clinton launches African tour with veiled attack on China", *The Guardian*, 01.08.2012, <https://www.theguardian.com/world/2012/aug/01/hillary-clinton-africa-china>, Erişim Tarihi: 23.04.2024.

⁴ Cornelia Tremann, "The new US Africa strategy is not about Africa. It is about China", *The Interpreter*, 20.12.2018, <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/new-us-africa-strategy-not-about-africa-it-s-about-china>, Erişim Tarihi: 23.04.2024.

⁵ The White House, "US strategy towards Sub-Saharan Africa", 07.2022, <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/08/U.S.-Strategy-Toward-Sub-Saharan-Africa-FINAL.pdf>, Erişim Tarihi: 18.04.2024.

⁶ US Department of State, "2022 US-Africa leaders summit overview", 18.12.2023, <https://www.state.gov/2022-u-s-africa-leaders-summit-overview/#:~:text=The%20U.S.%2DAfrica%20Leaders%20Summit,over%20the%20next%20three%20years>, Erişim Tarihi: 18.04.2024.

2. ABD'nin Afrika Kıtasındaki Varlığı

ABD'nin Afrika'daki varlığının omurgasını askerî faaliyetler oluşturmaktadır. Bu kapsamda Afrika Komutanlığı (AFRICOM) denetiminde kıta genelinde askerî üsler kurulmuş ve Afrikalı ülkelere çeşitli askerî yardım programları sağlanmıştır. 2008 yılında bağımsız bir komutanlık olarak AFRICOM'un kurulması, kıta üzerinde yükselen ABD güvenlik çıkarlarına paralel olarak Afrika'nın ABD'nin stratejik projeksiyonlarındaki konumunun çevreden merkeze doğru nasıl değiştiğini göstermektedir.

Diğer taraftan AFRICOM, yalnızca güvenlik ve savunma amaçlarına hizmet eden tipik bir askerî komuta birimi olarak tasarlanmamıştır. Bunun yerine çok işlevli bir konuma sahip olarak askerî faaliyetler, kalkınma programları ve insani yardım gibi çeşitli fonksiyonel özellikleri bünyesinde barındırmaktadır. Yine de AFRICOM'un askerî faaliyetlerinin öncelikle kıtada faaliyet gösteren ABD şirketleri için güvenli bir ortam yaratmak ve ABD'ye petrol akışını sağlamak amacıyla bölgesel güvenlik ve istikrarı teşvik etmeye yönelik olduğu değerlendirilmektedir. Bu açıdan AFRICOM'un temel araçları arasında Kombine Ortak Görev Gücü-Afrika Boynuzu (CJTF-HOA), Afrika Destekleme Yardım Ortaklığı Ekibi (ADAPT), Afrika Ortaklık Platformu (APS) ve Küresel Barış Harekâtları Girişimi (GPOI) sayılabilir.⁷

AFRICOM'un insani yardım görevleri kapsamında ise ABD, HIV/AIDS'in önlenmesine, pandemilere karşı mücadeleye, afetlere karşı hazırlık düzeyinin artırılmasına ve tıbbi ve veteriner yeteneklerin güçlendirilmesine yönelik faaliyetler de öne çıkmaktadır. İnsani yardım çabalarında ABD'nin kullandığı temel araçlar arasında Savunma Bakanlığı HIV/AIDS Önleme Programı (DHAPP), İnsani Yardım, Salgın Hastalık Müdahale Programı, Tıbbi Sivil İşbirliği Programı (MEDCAP) ve Veteriner Sivil İşbirliği Programı (VETCAP) bulunmaktadır.⁸

ABD'nin Afrika ile iktisadi alandaki ilişkilerine bakıldığında, 2000 yılında Clinton yönetimi tarafından kabul edilen Afrika Büyüme ve Fırsat Yasası (AGOA) önemli bir yere sahiptir. Özellikle Sahra-altı Afrika ülkelerinin ABD pazarına gümrüksüz erişimini sağlayarak ticaret hacmini arttırmayı ve böylece kalkınmayı hızlandırmayı amaçlayan AGOA marifetiyle ABD ve Afrika arasındaki ticaret hacmi 2000 yılında yaklaşık 38,5 milyar dolarken, 2008 yılında zirve yaparak 142 milyar dolar düzeyine yükselmiştir. Daha sonra ABD ve Afrika ticaret hacminde gerileme eğilimine girmiş ve 2023 yılında ABD ve Afrika ticaret hacmi 67,5 milyar dolar seviyelerine kadar düşmüştür. Bunun 28,5 milyar doları ABD açısından ihracat rakamı olurken, 39 milyar dolar ise ithalat şeklinde gerçekleşmiştir.⁹

⁷ Sarı, "Making sense...", s. 9-10.

⁸ Sarı, "Making sense...", s. 10.

⁹ US Census Bureau, "Trade in goods with Africa", <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c0013.html>, Erişim Tarihi: 19.04.2024.

← **Güney Afrika** ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken (sağda), Güney Afrika Dışişleri Bakanı Naledi Pandor (solda) ile birlikte Amerika Birleşik Devletleri'nin başkenti Washington'daki Dışişleri Bakanlığı'nda görüştü (Kaynak: Anadolu Ajansı).

10 US Department of State, "2022 US-Africa leaders..."

11 Carol V.D. Falk, "US invests in Africa in effort to counter Chinese influence", *Voa News*, 14.12.2023, <https://www.voanews.com/a/us-invests-in-africa-in-effort-to-counter-chinese-influence-7399128.html>, Erişim Tarihi: 22.04.2024

12 The White House, "FACT SHEET: Accelerating the US – Africa partnership after the 2022 US-Africa leaders summit", 13.12.2024, <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2023/12/13/fact-sheet-accelerating-the-u-s-africa-partnership-after-the-2022-u-s-africa-leaders-summit/#:~:text=In%20the%20past%20year%2C%20the,of%20closed%20deals%20over%202022>, Erişim Tarihi: 24.04.2024

3. 2023 Yılında ABD-Afrika İlişkilerinin Seyri

ABD'nin 2023 yılında Afrika'daki faaliyetlerinde en gözle görülür gelişme, kıtaya yönelik rekor denilebilecek sayıda üst düzey temaslar ve ziyaretlerin gerçekleşmiş olmasıdır. Nitekim 2023 yılında ABD-Afrika bağlarını derinleştirmek amacıyla Biden yönetiminin bakan ve üst düzey bürokratları 26 Afrika ülkesine resmî ziyaretlerde bulunmuşlardır. Bu kapsamda dikkat çeken örnekler arasında Dışişleri Bakanı Antony Blinken'ın ocak ayında Mısır'ı ziyareti ile Birleşmiş Milletler'e ABD Büyükelçisi Linda Thomas-Greenfield'in Gana, Mozambik, Kenya ve Somali'yi kapsayan bir tur düzenlemesi bulunmaktadır. Buna ek olarak, Hazine Bakanı Janet Yellen, Senegal, Zambiya ve Güney Afrika'yı ve ardından Başkan Biden'ın eşi Jill Biden, Namibya ve Kenya'yı ziyaret etmiştir.¹⁰ Bu ziyaretler Afrika'nın ABD dış politika gündeminde yükselen yerini ve kurulmak istenen ilişkilerin çok yönlülüğüne dair önemli göstergelerdir.

2023 yılında ABD'nin Afrika politikasının temel karakteristiği geleneksel dış yardım odaklı angajman modelinin ötesine geçme çabası olmuştur. Böylece Biden yönetiminin Afrika özelinde temel vurgusu ticaret ve yatırım ilişkilerini teşviki üzerine şekillenmiştir. Bu doğrultuda ABD ve Afrika ülkeleri, kendi aralarında imzaladıkları anlaşmalarla takriben 14,2 milyar dolar bütçeli ve 547 kalemden destek ve kolaylıklar sağlanmıştır. Bu anlaşmalar 2022 yılına göre imzalanan anlaşmaların sayısı ve değerinde yüzde 67'lik bir artışa karşılık gelmektedir.¹¹ Bununla birlikte 2023 yılında ABD Ticaret Bakanlığı, Afrika ile iş birliği stratejisinin lansmanını gerçekleştirmiş ve dijitalleşme, temiz teknoloji, yaratıcı endüstriler, iklim-dostu tarım ve altyapı alanlarına yönelik uzun vadeli iş birliği ve ortaklıkları teşvik edeceğini duyurmuştur.¹² Ekonomik iş birliğine dayalı bu teşvikler, 14 Aralık 2022 tarihinde ABD ve Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi (AfCFTA) arasında imzalanan ve iki taraf arasında ticari yatırımları artırmayı hedefleyen mutabakat metnini tamamlayıcı niteliktedir.

Afrika'ya ABD yatırımları dâhilinde 2023 yılında en dikkat çekici gelişmelerden birisi, Mayıs 2023'te Biden yönetiminin 600 milyar dolarlık bir hacme sahip olan Küresel Altyapı ve Yatırım Ortaklığı (PGI) fonunun ilk proje destekleri için Afrika kıtasındaki Lobito Koridoru'nun seçilmiş olmasıdır. Bu çerçevede PGI, Atlantik Okyanusu'ndan Hint Okyanusu'na ve oradan kıtayı kateden Lobito Koridoru'nda, yaklaşık 1,5 milyar dolar değere sahip üç temel altyapı projesini finanse etme kararı almıştır. Bu projeler, Lobito Koridoru'nun özellikle Angola ayağında temiz enerjinin teşviki, dijital radyo

sinyallerinin kuvvetlendirmesi ve demiryolu ulaşım altyapısının gelişimine yöneliktirler.¹³

Öte yandan, insan hakları ve demokratik yönetim konusu, ABD'nin Afrika'yla ilişkilerinde 2023 yılında gerilim noktası olmaya devam etmiştir. Nitekim, 2023 yılı boyunca ABD Dışişleri Bakanlığı insan hakları uygulamaları ülke raporları kapsamında birçok Afrika ülkesi için insan hakları ihlallerini rapor ettiği görülmüştür.¹⁴ Bu açıdan ABD, otoriter eğilimleri olan, ancak stratejik ortaklar olarak değerlendirilen Afrika ülkeleriyle ilişkilerde sürekli bir ikilem içerisinde. Örneğin ABD, insan hakları sicili kötü olmasına rağmen tarihsel olarak Etiyopya ile yakın ilişkiler sürdürmektedir. 2023 yılında Tigray çatışması nedeniyle ABD, Etiyopya'nın AGOA kapsamındaki ticaret ayrıcalıklarını iptal etmiş, ancak insan hakları endişelerini ele alma baskıları önemli bir bölgesel ortağı riske atmamak açısından dikkatli davranmıştır.¹⁵

Buna ilaveten ABD, 2023 yılında Burkina Faso, Nijer ve Gabon dâhil olmak üzere Afrika genelinde askerî müdahalelerin ortaya çıkardığı sonuçlarla yüzleşmek durumunda kalmıştır. Bununla ilgili yapılan askerî müdahalelere, ABD'nin tepkisi 'ölçülü' olmuştur. Buna göre ABD, anayasaya aykırı biçimde iktidarların devrilmelerini kınarken, aynı zamanda aşırı cezalandırıcı önlemlerden kaçınmış ve genellikle darbeleri tetikleyen halk memnuniyetsizliğini tanıdığını ortaya koymaya çalışmıştır.¹⁶

Diğer taraftan, 2023 yılında ABD'nin Afrika ile iş birliğinin şekillenmesinde güvenlik endişelerinin önemli rol oynadığı görülmüştür. Eskiden beri güvenlikle alakalı meselelerin ABD-Afrika ilişkilerinin temel taşı olmaya devam ettiğini söylemek yerindedir. Ancak 2023 yılında ABD'nin Afrika ile ilgili güvenlik meselelerinde karmaşık bir süreç yaşadığı kuşkusuzdur. Afrika'da mevcut çatışma alanları, şiddet içeren aşırıçılık ve siyasi istikrarsızlık çerçevesinde ABD, özellikle Sahra bölgesinde, terörle mücadele çabalarına devam etmeye önem vermiştir. AFRICOM temelinde yürütülen çabalar, Nijer ve Mali gibi ülkelere eğitim ve ekipman desteği sağlayarak, Cemaat Nusra el İslam ve Müslim'in (JNIM) ve DAESH bağlantılı terör gruplarıyla mücadelede yoğunlaşmıştır. Ayrıca ABD, Somali'de Somali Federal Hükûmeti'yle koordineli biçimde terör örgütü el-Şebab'a karşı düzenli operasyonlar düzenlemektedir.¹⁷ Terörle mücadele temelinde ABD, Mart 2023'te Batı Afrika (ve Haiti, Libya, Mozambik ve Papua Yeni Gine) için 10 yıllık bir stratejik plan hazırlamıştır. Bununla birlikte Nijer ve Sahra bölgesinde terörle mücadele ortaklıkları oluşturmak amacıyla yeniden gözden geçirilmiş bir "Çatışmayı Önleme ve İstikrarı Teşvik Etme Stratejisi" yayımlanmıştır.¹⁸

13 Invest.Lobito Corridor, "Partnership for global infrastructure and investment (PGI) celebrates signing of finance agreements for Republic of Angola projects", <https://www.lobitocorridor.org/post/partnership-for-global-infrastructure-and-investment-pgi-celebrates-signing-of-finance-agreements>, Erişim Tarihi: 25.04.2024.

14 US Department of State, "2023 country reports on human rights practices", 22.04.2024, <https://www.state.gov/reports/2023-country-reports-on-human-rights-practices/>, Erişim Tarihi 27.04.2024.

15 African Growth and Opportunity Act, "US official reveals Ethiopia's request for AGOA eligibility 'still pending', decision unlikely at upcoming forum", 27.10.2023, <https://agoa.info/news/article/16347-us-official-reveals-ethiopia-s-request-for-agoa-eligibility-still-pending-decision-unlikely-at-upcoming-forum.html>, Erişim Tarihi: 27.04.2024.

16 Michael Hernandez, "Why is US pursuing diplomacy in Niger?", Anadolu Agency, 11.09.2023, <https://www.aa.com.tr/en/africa/why-is-us-pursuing-diplomacy-in-niger/2989062>, Erişim Tarihi: 27.04.2024.

17 AFRICOM, "US counterterrorism operation in Somalia", 23.05.2023, <https://www.africom.mil/pressrelease/35212/us-counterterrorism-operation-in-somalia>, Erişim Tarihi: 22.04.2024.

18 James J. Carafano, "US-Africa policy adrift", GIS Reports, 08.09.2023, <https://www.gisreportsonline.com/r/us-africa/>, Erişim Tarihi: 22.04.2024.

Ocak 2023 Nijer'de gerçekleşen askerî darbede Cumhurbaşkanı Muhammed Bazoum'un devrilmesinin ardından Nijer'le uzun süreden beri iyi ilişkiler tesis eden ABD, karmaşık bir durumla karşı karşıya kalmıştır. Nitekim Nijer'in sahip olduğu uranyum yatakları, ABD'nin nükleer programı için kritik bir öneme sahiptir. Bunun yanında Nijer, ABD'nin Batı Afrika'da terörle mücadele operasyonları için stratejik değeri olan bir bölge olup, Amerikan hava üssüne ev sahipliği yapması açısından kıymetlidir. Dolayısıyla gerçekleşen askerî darbe, ABD'nin Nijer'de mevcut olan çıkarlarını tehlikeye atmaktadır.¹⁹

4. Sonuç

2023 yılında ABD-Afrika ilişkilerinde yaşanan gelişmeler, ekonomik açıdan ciddi bir dönüşüme işaret etmektedir. Nitekim ABD'nin güvenlik merkezli Afrika politikaları bir bakıma çeşitlenme eğilimi göstererek, Afrika'nın da ihtiyaçlarını karşılama potansiyeli göstermiştir. Ancak ABD-Afrika ilişkilerinde 2023'te kaydedilen ilerlemelere rağmen önemli zorlukların mevcudiyetinden bahsetmek mümkündür. Nitekim geçmişte yapılan iş birliklerinin Afrika ülkelerinden çok ABD'ye yarar sağlamasından kaynaklanan asimetrik bir bağımlılık ilişkisine dönüştüğü açıktır.

Bu bakımdan ABD'nin Afrika işletmeleriyle adil ticaret uygulamalarını sağlaması ve gerçek ortaklıklar kurması uzun vadeli başarı için hayati öneme sahiptir. Ancak ABD'nin 2023 yılında gerçekleştirdiği iş birliği taahhütlerinin uzun ömürlülüğü konusundaki şüpheler özellikle ABD yönetiminde olası değişikliklerle birlikte düşünüldüğünde güçlenerek devam etmektedir.

19 Gilles Yabi, "The Niger coup's outsized global impact", Carnegie Endowment, 31.08.2023, <https://carnegieendowment.org/posts/2023/08/the-niger-coups-outsized-global-impact?lang=en>, Erişim Tarihi: 22.04.2024.

Fransa-Afrika İlişkilerinde Süreklilik Çabası: “Yeni” Afrika Stratejisi

Mücahid Gürbüz*

1. Giriş

Fransa-Afrika ilişkilerinin, son yıllarda kıtada yaşanan olaylar nedeniyle kötüleştiği görülmektedir. Özellikle Sahel bölgesinde Mali (2020, 2021) ve Burkina Faso’da (2022) gerçekleşen darbeler Fransa’nın Afrika’yla olan ilişkilerini sınırlandırmasına neden olmuştur. Afrika’da Rusya, Çin ve Türkiye gibi alternatif aktörlerin varlık göstermesi Fransa’nın ilişki düzeyini bir hayli geriletmektedir. Kıtada yaşanan bu gelişmeler, 2017 yılında göreve gelen Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron’un Afrika’yla olan ilişkilerinde değişikliğe gidileceğini belirtmesine neden olmuştur.

* Arş. Gör. Dr., Erciyes Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Uluslararası İlişkiler Bölümü,
mgurbuz@erciyes.edu.tr

Macron 2022 yılında yeniden cumhurbaşkanı olarak seçilmesinden sonra Afrika'ya yönelik yeni bir strateji ve yaklaşım geliştirdiğini sıklıkla yinelemiştir. Benzer şekilde 27 Şubat 2023 tarihinde Orta Afrika turuna çıkmadan önce ülkesinin Afrika ile ilişkilerinde geçmişten kopuşa işaret ettiği ileri sürülen "yeni" Afrika stratejisinin ve yaklaşımının ana hatlarını açıklamıştır. Bu kapsamda Afrika'daki askerî birliklerin sayısının azaltılmasına yönelik planlamalar yapıldığını belirtmiştir. Ayrıca Afrika ülkeleriyle "yenilenmiş bir ortaklığa" vurgu yapan Macron, yeni bir söylem geliştirmemişse de "Fransız pré carré"sinden uzaklaşmak istenildiğini vurgulamıştır. Takip eden süreçte Macron, 1-4 Mart 2023 tarihlerinde Orta Afrika'ya (Gabon, Angola, Kongo, Kongo Demokratik Cumhuriyeti) üst düzey ziyaret düzenlemiştir.

Macron, seçildiği Mayıs 2017 tarihinden günümüze kadar 25 Afrika ülkesini ziyaret ederek, Afrika ülkeleriyle en fazla diplomatik temas kuran Fransız lider olmuştur.¹ Yaşanan gelişmeler nedeniyle Fransa'nın üst düzey diplomatik ziyaretlerinin etkinliği konusunda şüpheler uyandırmıştır. Özellikle 26 Temmuz 2023 tarihinde Nijer'de ve 26 Ağustos 2023 tarihinde Gabon'da gerçekleşen darbe sonucunda Fransa'nın Afrika'yla yeniden tesis etmeye çalıştığı ilişkiler sorgulanmaya başlanmıştır.

Buna göre çalışmada, Fransa'nın Macron döneminde Afrika'yla yeniden tesis etmeye çalıştığı ilişkilerin seyri ve 2023 yılında gerçekleşen olaylar ele alınacaktır.

2. Macron'un Orta Afrika Turu ve Beklentiler

24 Nisan 2022 tarihinde yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ikinci turunda Emmanuel Macron yeniden cumhurbaşkanı seçilmiştir. Macron 2017 yılında ilk kez seçildikten sonra Ouagadougou konuşmasında ilan ettiği üzere Afrika'da yeni bir rota belirlemeye çalıştığını, kıtaya asimetrik ve paternalist (kayırmacı) ilişkilere son vermeyi hedeflediğini birçok kez tekrarlamıştır.² Macron, iktidardaki ikinci döneminde 25-28 Temmuz 2022 tarihinde Kamerun, Benin ve Gine-Bissau'ya düzenlediği gezide Afrika'nın bir öncelik olduğu konusunda ısrar etmiştir.³ Benzer şekilde 27 Şubat 2023 tarihinde Macron, dört ülkenin liderleriyle görüşmek üzere Orta Afrika turuna çıkmadan önce Fransa-Afrika ilişkilerine yönelik yaptığı konuşmada geçmişteki söylemini tekrarlamıştır.

Kongo Demokratik Cumhuriyeti

Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ni (KDC) ziyaret eden Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, başkent Kinşasa'da KDC Cumhurbaşkanı Felix Antoine Tshisekedi Tshilombo ile ortak basın toplantısı düzenledi. (Kaynak: Anadolu Ajansı).

¹ Lise Lesigne ve Alain Antil, "Le voyage d'Emmanuel Macron en Afrique centrale: Retour sur un exercice diplomatique difficile", *IFRI*, 10.05.2023, s. 2.

² Africanews, "Les relations entre la France et l'Afrique restent à réinventer", 09.11.2023, <https://fr.africanews.com/2023/11/09/les-relations-entre-la-france-et-lafrique-restent-a-reinventer/>, Erişim Tarihi: 07.04.2024.

³ France 24, "Macron embarks on African visit to 'renew relationship' with continent", 25.07.2022, <https://www.france24.com/en/africa/20220725-macron-embarks-on-african-visit-to-renew-relationship-with-continent>, Erişim Tarihi: 07.04.2024.

Bu kapsamda Macron, Afrika'daki Fransız askerî birliklerinin varlığında gözle görülür bir şekilde azalma olduğunu belirtmiştir. Bu çerçevede, 2022 yılının Ağustos ayında 4 bin 500 kişilik Barkhane Operasyonu gücünün Mali'den ayrılmasının ardından Fransız birlikleri 18 Şubat 2023 tarihinde komşu Burkina Faso'dan çekilmiştir.⁴

Fransa ve Burkina Faso arasındaki ilişkiler, 30 Eylül 2022 tarihinde Yüzbaşı İbrahim Traore'yi iktidara getiren darbeden itibaren bozulmaya başlamıştır. Fransa geçen senelerde Mali ve Burkina Faso'daki askerlerini çekmesine rağmen Nijer ve Çad da dâhil olmak üzere Sahel bölgesinde binlerce askeri bulunmaktadır.⁵ Fransa, özellikle Sahel bölgesindeki askerî varlığını yumuşatmaya çalışmış olmasına rağmen Macron bu durumu geri çekilmeden ziyade Fransız askerî varlığının “yeniden düzenlenmesi” olarak tanımlamıştır.⁶

Macron, Afrika ülkeleriyle yeni “karşılıklı ve sorumlu ilişki” geliştirmek üzere Orta Afrika turu kapsamında çıktığı Çevre Zirvesi için eski bir Fransız sömürgesi olan Gabon'u, sonrasında Portekiz sömürgesi Angola'yı ve Fransız sömürgesi Kongo Cumhuriyeti'ni ve son olarak da sömürge döneminde Belçika tarafından yönetilen komşu Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ni ziyaret etmiştir. Bu gezinin önemli yanı, Macron tarafından önceki yıllarda takip edilen Fransa'nın Afrika'daki Frankofon ülkelerin yanında İngilizce ve Portekizce konuşulan ülkelerle bağlarını geliştirme çabasının bir devamı niteliğinde olmasıdır. Buna ek olarak Macron, Fransa'ya yönelik kayırmacılık ve güvenlik suçlamalarını hafifletmek için bilinçli bir çaba göstererek, dört günlük gezisini Afrika ormanlarını kurtarmak, tarımı geliştirmek, Afrika işlerine yatırım yapmak ve fosil yakıtlardan temiz enerjiye geçişi desteklemek temaları etrafında şekillendirmiştir.⁷

Macron, Orta Afrika turunun ilk ayağında Gabon'da düzenlenen Tek Orman Zirvesi'ne katılmıştır. Ağustos 2023'te devrilen Gabon Devlet Başkanı Ali Bongo ve Macron'un ev sahipliği yaptığı konferansta, Amazon'dan sonra karbon emisyonunu azaltan en büyük ikinci yağmur ormanı olan Kongo Havzası'ndaki koruma ve bilimsel araştırmalara odaklanılmıştır.⁸ Ayrıca Macron, Gabon'u ziyaretinde Fransa'nın sömürge dönemi sonrası Afrika ile kurduğu ilişkileri ifade etmek için kullanılan “Françafrique” döneminin sona erdiğini tekrarlamıştır.⁹

Macron Orta Afrika turunun ikinci ayağında Sahra Altı Afrika'nın önde gelen petrol üreticisi olan Angola'yı ziyaret etmiştir. Bu ziyaret, 1982 yılında başlayan iki ülke arasındaki ikili iş birliği kapsamında bir Fransız Cumhurbaşkanı tarafından Angola'nın dördüncü defa ziyaret edilmiş olması

4 Thiam Ndiaga, “Burkina Faso marks official end of French military operations on its soil”, *Reuters*, 19.02.2023, <https://www.reuters.com/world/africa/burkina-faso-marks-official-end-french-military-operations-its-soil-2023-02-19/>, Erişim Tarihi: 09.04.2024.

5 Mamadou Faye, “Les pays qui accueillent encore des bases militaires françaises en Afrique, et pourquoi”, *BBC*, 18.09.2023, <https://www.bbc.com/afrique/articles/cpdm7jg0yd2o>, Erişim Tarihi: 06.05.2023.

6 *Le Monde*, “Macron plans ‘noticeable reduction’ of French troops in Africa”, 27.02.2023, https://www.lemonde.fr/en/politics/article/2023/02/27/macron-plans-noticeable-reduction-of-french-troops-in-africa_6017548_5.html, Erişim Tarihi: 09.04.2024.

7 Paul Taylor, “Macron's Africa reset struggles to persuade”, *POLITICO*, 13.03.2023, <https://www.politico.eu/article/france-emmanuel-macron-africa-reset-strategy-francafrique/>, Erişim Tarihi: 13.04.2024.

8 Muhammad Raza, “President of France visits Central Africa to foster new ‘responsible relationship’”, *The Diplomatic Insight*, 03.03.2023, <https://thediomaticinsight.com/president-of-france-visits-central-africa-to-foster-new-responsible-relationship/>, Erişim Tarihi: 13.04.2024.

9 Andrew Naughtie, “Afrika'da darbe silsilesi: Fransa'nın eski sömürge toprakları üzerindeki etkisi azalıyor”, *Euronews*, 04.09.2023, <https://tr.euronews.com/2023/09/04/afrikada-darbe-silsilesi-fransanın-eski-kolonial-topraklari-uzerindeki-etkisi-azaliyor>, Erişim Tarihi: 13.04.2024.

açısından önemlidir. Angola'ya en son ziyaret 2015 yılının Temmuz ayında eski Cumhurbaşkanı François Hollande tarafından gerçekleştirilmiştir. Ayrıca ziyaret kapsamında Fransa ile Angola arasındaki bağları güçlendirme çabasının bir parçası olarak tarım sektörünü geliştirmeye yönelik yeni bir ortaklık anlaşması imzalanmıştır. Bu ziyaret esnasında Macron, Angola'ya bölge genelinde Fransa için stratejik bir ortak olarak oynadığı rol için teşekkür etmiştir.¹⁰ Nitekim bölgesel bir diplomatik güç olarak Angola, Kongo Demokratik Cumhuriyeti ile Ruanda ve aynı zamanda Orta Afrika Cumhuriyeti ile Çad arasındaki çatışmalarda ara bulucu olmuştur.¹¹

Orta Afrika turunun son ayağında Kongo Cumhuriyeti ile Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ni ziyaret eden Macron, Fransa'nın her iki Orta Afrika ülkesiyle ilişkilerini bilim, eğitim, sağlık, araştırma, kültür ve savunma alanlarında derinleştirmeye çalıştığı açıklamıştır.¹²

3. Kıtada Yaşanan Darbelerin “Yeni” Söylem ve Stratejiye Etkisi

Bu geziyi takip eden süreçte 28 Temmuz 2023 tarihinde Sahel bölgesinde yer alan Nijer'de Devlet Başkanı Muhammed Bazum'a yönelik askerî darbe gerçekleştirilmiştir. Macron, Bazum'u iktidardan indiren askerî darbeyi meşru kabul etmemiştir.¹³ Uranyum zengini Nijer'de yaşanan gelişmeler, Fransa'nın Sahel bölgesindeki güç kaybını bir kez daha teyit etmekle birlikte Mali ve Burkina Faso ile Nijer arasında bir ittifak zemininin oluşmasına yol açmıştır. Bu durum, darbeye müdahale etmeyi düşünen Batı Afrika Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün (ECOWAS) etkinliğinin sorgulanmasına neden olmakla birlikte Rusya'nın bölgede nüfuz kazandığı iddialarını güçlendirmiştir. Takip eden süreçte Fransa, aralık ayında Niamey Büyükelçiliği'ni kapatmış ve Nijer'de konuşlanmış bin 500 askerini geri çekmek zorunda kalmıştır.¹⁴

Afrika'da Fransa varlığını etkileyen ve 2020 yılından beri Frankofon ülkelerde devam eden darbeler dizisi, Nijer'den sonra 1967 yılından beri Bongo ailesi tarafından yönetilen Gabon'da devam etmiştir. Ali Bongo'nun seçim zaferini ilan etmesinden dört gün sonra 26 Ağustos 2023 tarihinde askerler yönetime el koymuşlardır.¹⁵ Gabon'da yaşanan bu gelişmeler, bahar ayında Macron tarafından yapılan ziyaretin olumsuz bir şekilde sonuçlandığı göstermesi açısından önemlidir.

Fransa'nın Afrika'ya yönelik yeni ortaklık söylemi, kıtada yaşanan olaylarla uyumsuzlukta, üstelik herhangi bir karşılığının bulunmadığını göstermektedir. Askerî darbe sonucunda Gabon'da bağımsızlıktan günümüze kadar Fransa'yla iyi ilişkiler içinde bulunan Bongo ailesinin yönetimi son

10 Élysée, “Déplacement en Angola”, 03.03.2023,

<https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2023/03/03/deplacement-en-angola>, Erişim Tarihi: 15.04.2024.

11 Lise Lesigne ve Alain Antil, “Le voyage d’Emmanuel Macron en Afrique centrale: Retour sur un exercice diplomatique difficile”, *IFRI*, 10.05.2023, s. 5.

12 Muhammad Raza, “President of France visits Central Africa to foster new ‘responsible relationship’”, *The Diplomatic Insight*, 03.03.2023, <https://thediomaticinsight.com/president-of-france-visits-central-africa-to-foster-new-responsible-relationship/>, Erişim Tarihi: 18.04.2024.

13 *Jeune Afrique*, “Coup d’État au Niger: Emmanuel Macron a échangé avec Mohamed Bazoum”, 28.07.2023, <https://www.jeuneafrique.com/1468141/politique/coup-detat-au-niger-emmanuel-macron-a-echange-avec-mohamed-bazoum/>, Erişim Tarihi: 18.04.2024.

14 *Voanews*, “France embassy in Niger closed ‘until further notice’: Ministry”, 02.01.2024, <https://www.voanews.com/a/france-embassy-in-niger-closed-until-further-notice-ministry/7421561.html>, Erişim Tarihi: 25.04.2024.

15 Serhat Orakçı, “2023 Afrika gündemi: Darbeler ve siyasi istikrarsızlık”, *Anadolu Ajansı*, 05.01.2024, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-2023-afrika-gundemi-darbeler-ve-siyasi-istikrarsizlik/3100883>, Erişim Tarihi: 25.04.2024.

bulmuştur. Yaşanan bu gelişmeler, Macron'un kıtaya yönelik söylemleri, gerçekleşen üst düzey ziyaretlerin değeri ve geliştirilmek istenen ilişkileri etkisiz kılmaktadır.

18 Eylül tarihinde Fransa; Mali, Nijer ve Burkina Faso'da yaşanan gelişmeler sonucunda bu ülkelerden Fransa'ya gelen öğrencilere vize verilmeyeceğini ilan etmiştir. Bu üç ülkeden Fransa'ya eğitim almak için gelenlerin altı binden fazla olduğu düşünüldüğünde bu durumun önemli bir sorun olduğu görülmektedir. Ayrıca Fransa, öğrenci ve stajyerlerin yanında Fransa'yı boykot ettikleri gerekçesiyle sanatçıların da vizelerini askıya aldığını açıklamıştır. Fransa'nın tüm bunlara ek olarak Batı Afrika'daki ordu liderliğindeki hükümetlerle güvenlik ilişkilerinin bozulduğu da görülmektedir.¹⁶

Bu olaylara ek olarak 2014 yılında istikrarsız Sahel bölgesindeki silahlı gruplarla mücadele etmek için kurulan ve Fransa tarafından desteklenen çok uluslu askerî bir ittifak olan G5 Sahel ortak gücünden 2022 yılında Mali'nin çekilmesinden sonra 2 Aralık 2023 tarihinde Nijer ve Burkina Faso da ayrılmışlardır. Burkina Faso, Mali ve Nijer'de yaşanan askerî müdahaleler neticesinde Fransa'yla yaşanan gergin ilişkiler nedeniyle ittifakın sarsılması, Fransa'nın G5 Sahel'in bölgede kalıcı barışı sağlamadaki etkinliğinin sorgulanmasının yanında varlığını sürdürüp sürdüremeyeceği de belirsiz hâle gelmiştir.

Tüm bu gelişmelerin yanında Nijer, Burkina Faso ve Mali, dış tehditlere karşı birbirlerine yardımcı olmak üzere Sahel Devletleri Birliği'ni oluşturmak üzere karşılıklı savunma anlaşması imzalamışlardır.¹⁷ Bu durum, bölgenin güvenliğinde Fransa'nın rolüne vurgu yapan Macron'u zor durumda bırakarak, Fransa'nın Sahel bölgesindeki etkisinin azalmasına neden olmuştur.

8 Kasım 2023 tarihinde Fransa ve Afrika arasındaki ilişkilere dair bir Ulusal Meclis raporu yayımlanmıştır. Ulusal Meclis raporunda özellikle Fransa ve Afrika arasındaki ilişkiye yönelik yapılan değerlendirmede "normalleşmenin teorik olduğu" vurgulanmıştır. Ayrıca raporda, Fransa'nın jeopolitik çıkarları ve Afrika'daki istikrar arayışının doğasında var olan çelişkilerin Afrikalılar açısından "öfke ve hayal kırıklığına" yol açtığı belirtilmiştir.¹⁸ Bu rapor tarafından Macron döneminde yeni olarak nitelendirilen söylemin teorik olduğunun vurgulanması nedeniyle bunun sahada karşılığı olmadığı ifade edilmiştir. Aynı zamanda raporda Macron dönemindeki dış politika uygulamalarının Afrikalılar tarafından olumsuz algılandığı belirtilerek, ilişkilerin kötüleşmesine yol açtığı da vurgulanmıştır.¹⁹

16 Shola Lawal, "Au revoir, Sahel: Did 2023 crush France's influence in Africa?", *Aljazeera*, 31.12.2023, <https://www.aljazeera.com/news/2023/12/31/au-revoir-sahel-did-2023-crush-frances-influence-in-africa>, Erişim Tarihi: 25.04.2024.

17 Shola Lawal, "Au revoir, Sahel: Did 2023 crush France's influence in Africa?", *Aljazeera*, 31.12.2023, <https://www.aljazeera.com/news/2023/12/31/au-revoir-sahel-did-2023-crush-frances-influence-in-africa>, Erişim Tarihi: 25.04.2024.

18 *Vie Publique*, "Afrique: La France, un pays contesté à l'image dégradée", 23.11.2023, <https://www.vie-publique.fr/en-bref/291916-africaine-france-pays-conteste-image-degradee>, Erişim Tarihi: 28.04.2024.

19 Bruno Fuchs ve Michèle Tabarot, "Rapport d'information sur les relations entre la France et l'Afrique", *Assemblée Nationale*, 08.11.2023, https://www.assemblee-nationale.fr/dyn/16/rapports/cion_afetr/116b1841_rapport-information#, Erişim Tarihi: 22.04.2024.

4. Sonuç

Son yıllarda yaşanan gelişmeler dikkate alındığında Fransa-Afrika ilişkilerinde Macron döneminde ortaya konulan yenilikçi söylem değişikliğinin, kıtada yaşanan olayların ve koşulların zorlamasıyla gerçekleştiği görülmektedir. Bu durum, Fransa'nın Afrika politikasının, kıtadaki gelişmeler ve jeopolitik değişimler bağlamında Afrika'yla "karşılıklı ve sorumlu bir ilişki" kurma yönünde ortaya konulan yeni söylemin teorik olmasının yanında kıtanın gerçekliğiyle uygun olmadığını göstermektedir.

Bunun yanı sıra Fransa'nın, Afrika'yla ilişkilerinde genel olarak kıtadaki gelişmeler ile jeopolitik değişimlere yönelik gerekli dönüşümü sağlayamadığı ve geçmişteki baskın ilişki tarzını sürdürmeye çalıştığı görülmektedir. Bu durum, Afrikalıların Fransa'ya büyük tepki duymasına neden olmakta ve Fransa'yla iş birliğinin devam etmesini istememelerine yol açmaktadır.

2023'te İngiltere-Afrika İlişkileri

Salih Şahin*

1. Giriş

İngiltere Dışişleri Bakanı James Cleverly, ağustos ayındaki Nijerya ziyareti sırasında yaptığı bir konuşmada demografik değişimlerin ortaya çıkardığı varoluşsal zorluklardan ve düşüncelerin bir kez daha savaştığından bahsetmiştir.¹ Bu ifadeye göre İngiltere'nin kıtaya yönelik politikasının iki temel dinamiği bulunmaktadır: Avrupa ülkeleri yönünde göç hareketliliği ve Rusya ile Çin'in kıtada artan nüfuzu. Örneğin, Etiyopya'da son birkaç yıldır süregelen istikrarsızlık yahut Sudan'da başlayan iç savaş Avrupa istikametine doğru bir göç dalgasına neden olacağı endişesi taşımaktadır.² Nijer'de yaşanan darbe ise Wagner'in, dolayısıyla Rusya'nın Sahel'de yayılmasının bir örneği olarak değerlendirilmektedir.

Bu bağlamda İngiltere; kalkınma yardımları, güvenlik ve savunma ortaklıkları, altyapı ve iklim finansmanı destekleri gibi enstrümanlarla Afrika siyasetini yürütmektedir. Bu doğrultuda İngiltere, kıta genelinde kalkınma, savunma ve diplomasi alanlarında önemli bir aktör olarak kabul edilmektedir. Ancak buna rağmen, bir dizi orta ve büyük gücün Afrika ülkelerine giderek daha fazla alternatif destek biçimleri sunuyor oluşu İngiltere'nin kıtadaki nüfuzunun azaldığı algısını ortaya çıkarmaktadır.

* Uzman, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı
salih.sahin@iletisim.gov.tr
ORCID:0009-0000-5700-5484

¹ James Cleverly, UK-Africa Relations: UK Foreign Minister Visits Nigeria For Climate Projects, Trade, Youtube, 01.08.2023, <https://www.youtube.com/watch?v=m0FVXMR4pw8>, Erişim Tarihi: 30.04.2024.

² RUSI, "Furthering Global Britain? Reviewing the Foreign Policy Effect of UK Engagement in East Africa", <https://static.rusi.org/furthering-global-britain-review-paper.pdf>, Erişim Tarihi: 28.04.2024.

2023 yılında İngiltere-Afrika ilişkileri ele alındığında, Ruanda ile imzalanan göç anlaşması temel gündem maddesi oluşturmuştur. Tasarı, hem İngiltere kamuoyunda hem de Ruanda kamuoyunda tartışmalara neden olmuş İngiltere’de Yüksek Mahkeme’nin tasarımı veto etmesine binaen de anlaşmanın revizesi çalışmalarına girilmiştir. Kral Charles’ın Kenya ziyareti ve Cleverly’nin Afrika turu öne çıkan gelişmelerdendir. Öte yandan, iklim, çevre ve enerji alanlarında yapılan anlaşmalar ve açıklanan projeler bu yılın bir diğer önemli gündem maddesidir. Bunlarla beraber revize edilen politika belgelerinde Afrika’nın yeri ile Sudan ve Nijer’deki gelişmeler de yine değinilmesi elzem noktalardır.

2. Politika Belgelerinde Afrika

Brexit sonrası İngiltere dış politikası, ülkenin dünya ile olan ilişkilerini yeniden tanımlamayı amaçlayan “Global Britain” politikası çerçevesinde yürütülmektedir. İlgili strateji belgesinde, Hint-Pasifik’in artan önemine dikkat çekilirken Afrika da Brexit sonrası dönemde İngiltere’nin daha aktif olacağı bir kıta olarak işaret edilmiştir. Doğu Afrika ile Nijerya gibi ‘önemli ortaklar’a ise belgede ayrı bir atıf yapılmıştır.³ Aynı belgede yoksulluğun azaltılması, iklim değişikliği ile mücadele, düzensiz göç ile mücadele ve radikalleşme ile mücadele konularında Afrika kıtasıyla ilişkilere dikkat çekilmiştir.

2023 yılında İngiltere Savunma Bakanlığı’nca yayımlanan politika belgesinde de Afrika’ya ilişkin kayda değer ifadeler yer almıştır. Buna göre, aktörlerin ve bölgelerin birbirine bağlılığı giderek arttığı ifade edilirken örneğin Rus paralı askerlerin Afrika’da artan varlığı bir tehdit olarak görülmüştür.⁴ Aynı belgeye göre, Kenya’da konuşlu bulunan İngiliz Barış Destek Kuvvetleri’nin özellikle Afrika Boynuzu’nda terörizmle mücadele için önemi vurgulanmıştır. Öte yandan el-Şebab Avrupa-Atlantik güvenliği için bir tehdit olarak değerlendirilmiştir. Bahse konu savunma belgesi, Sahel Bölgesi’nde ve deniz güvenliği için Gine Körfezi’nde ikili ilişkilere önem verileceğini söylerken Gana, Nijerya ve Kenya’dan güvenlik bağlamında özellikle bahsetmiştir. Kuzey Afrika’da vekil aktörler ve terörist örgütlerin yarattığı tehditler karşısında ise Mısır, Cezayir ve Fas partner ülkeler olarak ifade edilmiştir.

3. Ruanda ile Göç ve Kalkınma Anlaşması

İngiltere, Nisan 2022’de hazırlanan “Ruanda Planı” kapsamında düzensiz göçmenleri ve ülkeye yasa dışı yollarla girip sığınma talebinde bulunan-

³ İngiltere Hükümeti, “Global Britain in a Competitive Age: the Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy”, 16.03.2021, s. 46, <https://www.gov.uk/government/publications/global-britain-in-a-competitive-age-the-integrated-review-of-security-defence-development-and-foreign-policy>, Erişim Tarihi: 05.04.2024.

⁴ İngiltere Savunma Bakanlığı, “Defence’s response to a more contested and volatile world”, Haziran 2023, https://assets.publishing.service.gov.uk/media/64b55dd30ea2cb000d15e3fe/Defence_Command_Paper_2023_Defence_s_response_to_a_more_contested_and_volatile_world.pdf Erişim Tarihi: 29.04.2024.

⁵ EuroNews, “İngiltere’nin Ruanda Planı nedir, göçmenleri sınır dışı edecek plan nasıl işleyecek?”, 25.04.2024, <https://tr.euronews.com/2024/04/25/ingilterenin-ruanda-planidir-gocmenleri-sinirdisi-edecek-plan-nasil-isleyecek>, Erişim Tarihi: 05.05.2024.

⁶ A. g. e.

⁷ BBC, “What is the UK’s plan to send asylum seekers to Rwanda?”, 18.04.2024, <https://www.bbc.com/news/explainers-61782866>, Erişim Tarihi: 20.04.2024.

⁸ Melanie Gower, Patrick Butchard & CJ McKinney, The UK-Rwanda Migration and Economic Development Partnership, İngiltere Parlamentosu, 06.12.2023, <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9568/CBP-9568.pdf>, Erişim Tarihi: 20.04.2024.

⁹ Rhoden-Paul, A., “UK paid Rwanda an extra £100m for asylum deal”, BBC News, 08.12.2023, <https://www.bbc.com/news/uk-politics-67656220>, Erişim Tarihi: 19.04.2024.

¹⁰ İngiltere İçişleri Bakanı Sir Matthew Rycroft’un Parlamento’nun ilgili komisyonlarına yazdığı 7 Aralık 2023 tarihli mektup için bkz. https://assets.publishing.service.gov.uk/media/6572215b58fa3000db140fe/Matthew_Rycroft_letter_to_PAC_and_HASC_-FINAL_071223_2_1.pdf, Erişim Tarihi: 20.04.2024.

¹¹ İngiltere İçişleri Bakanlığı, 26.06.2023., <https://bills.parliament.uk/publications/51897/documents/3699>, Erişim Tarihi: 20.04.2024.

ları, Ruanda’ya gönderme hedefini açıklamıştır.⁵ İlk uçağın gönderilmesi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından uygun bulunmazken İngiltere’de işleyen hukuki süreç, 2023’ün Kasım ayında ilgili tasarının hukuka aykırı olduğu şeklinde sonuçlanmıştır.⁶ Yüksek Mahkeme, Ruanda’nın hassas durumdaki sığınmacıların gönderileceği güvenli bir üçüncü ülke olduğundan emin olamayacağı gerekçesiyle programın önceki bir versiyonunun hukuka aykırı olduğuna hükmetmiştir.

Yüksek Mahkeme kararının ardından hükümet, İngiltere hukukunda Ruanda’nın güvenli bir ülke olduğunu açıkça ortaya koyan bir yasa tasarısı sunmuştur.⁷ Tasarının ana stratejik hedefi, yasa dışı girişin gözetimine alınması ve güvenli bir üçüncü veya ana ülkeye hızlı bir şekilde sınır dışı edilmesiyle sonuçlanacağını açıkça ortaya koyarak İngiltere’ye yasa dışı girişi caydırmaktır.⁸

İngiltere hükümetinin 2022-23 mali yılında Ruanda’ya ödediği toplam tutar 140 milyon £’dur. Ödeme, Ruanda’nın ekonomik kalkınması ve büyümesine yönelik Ekonomik Dönüşüm ve Entegrasyon Fonu (ETIF) aracılığıyla yapılmıştır.⁹ Ekonomik Dönüşüm ve Entegrasyon Fonu kapsamında Nisan 2023’te 100 milyon £ tutarında bir ödeme yapılmıştır. İngiltere hükümeti, 2024-25 mali yılında, Göç ve Ekonomik Kalkınma Ortaklığı imzalandığında Ruanda hükümeti ile mutabakata varılan ETIF kapsamında 50 milyon £ tutarında başka bir ödeme öngörmektedir.¹⁰ Bu bağlamda, İngiltere hükümeti Ruanda’ya yaptığı ödemeleri ‘Ruanda’nın kalkınması’ bağlamında yapmaktadır. Bahse konu ödemelerin bir gerekçesi de günde 8 milyon £’u bulan göçmenlerin barınma giderlerinin bu yöntem ile azaltılmasıdır. İçişleri Bakanlığı’nın yaptığı tahminler her ne kadar üçüncü bir ülkede ağırlamanın kişi başı ortalama maliyeti yerinde destekten yüksek de olsa bu politikanın caydırıcılığı arttıracığı ve uzun vadede kamu yararına olacağı düşünülmektedir.¹¹

4. Diplomasi

Diplomasi alanında yaşanan gelişmelere bakıldığında, İngiltere Kralı Charles’ın hükümdar olarak Avrupa dışına ilk seyahatini Kenya’ya gerçekleştirmiş olması göze çarpmaktadır. Bu ziyaret, Kenya’nın İngiltere’nin Afrika’daki angajmanında oynadığı rolü daha da pekiştirmiştir. Integrated Review’da adı geçen dört Afrika ülkesinden biri olan Kenya, istikrarsız bir bölgede bir finans merkezi ve güçlü bir partner devlet olarak değerlendirilmektedir.

Dışişleri Bakanı Cleverly de Nijer'de yaşanan darbenin ve St. Petersburg'da düzenlenen ikinci Rusya-Afrika Zirvesi'nin hemen akabinde Nijerya, Gana ve Zambiya'yı kapsayan bir Afrika ziyareti gerçekleştirilmiştir. Bu tur, Rusya ve Çin'in Afrika'da artan etkisiyle mücadele etme hedefinin bir parçası olarak değerlendirilmiştir.¹² Afrika ziyareti öncesi Financial Times'a verdiği mülakatta Cleverly, Afrika ülkelerinden gelen 'ordu kapasite geliştirme ve eğitim' taleplerini ciddiyetle değerlendirdiklerini söylerken Wagner'in 'karşılınmayan ihtiyaçları' kullandığını ifade etmiştir.¹³ Bu bağlamda Afrika turunun bir cevap olduğu değerlendirilebilir.

Nijerya ziyareti, ikili ticaret ve yatırımın artırılması ve güvenlik iş birliğinin güçlendirilmesi dâhil olmak üzere iki ülke ilişkilerinin geliştirilmesini hedeflemiştir. Ziyaret kapsamında Lagos'ta 'iklim dostu' altyapı projelerine fon sağlanmasını amaçlayan 10 milyon £ tutarında İngiltere destekli bir tesis duyurulmuştur.¹⁴ Dışişleri Bakanı Cleverly, Nijerya'da kırsal ekonomik kalkınmayı hedefleyen ve Propcom+ olarak da bilinen uluslararası iklim finansmanı programının detaylarını görüşmüştür.¹⁵

Bu ziyaretlerin dışında, Afrika ülkeleri ile İngiltere arasında uluslararası toplantılar marjında ikili görüşmeler yapılmış yüksek düzeyli diyalog mekanizmaları sürdürülmüştür. Bu bağlamda Afrika Birliği ile İngiltere arasında 30 Ekim'de Londra'da heyetler arası bir görüşme olmuştur.¹⁶ Ek olarak, Afrika ülkelerinin bakanları çeşitli fuar ve yatırım görüşmeleri için Londra'yı ziyaret etmişlerdir. Örneğin Gambiya Enerji Bakanı'nın enerji yatırımcıları ile görüşmek üzere Londra'yı ziyareti,¹⁷ Güney Afrika Turizm Bakanı'nın bir fuar organizasyonu için Londra'yı ziyareti¹⁸ bunlar arasında sayılabilir.

5. Sudan

Sudan, 2021'de yayımlanan ve 2023'te güncellenen dış politika belgesi-ne göre İngiltere'nin önem verdiği ülkelerden birisidir. 15 Nisan'da Sudan Silahlı Kuvvetleri (SAF) ile paramiliter Hızlı Destek Kuvvetleri (RFS) arasında başlayan çatışmalar İngiltere tarafından endişeyle karşılanmıştır. Mevzubahis gelişmelere ilişkin İngiltere hükümetinden kimi yetkililer 'haksız savaş', 'anlamsız çatışma' gibi ifadeler kullanmıştır. Bu bağlamda İngiltere hükümeti, Sudan'da devam eden çatışmanın arkasındaki askerî gruplar olan SAF ve RSF liderleriyle bağlantılı şirketlere yaptırımlar uygulamıştır. 12 Temmuz tarihinde açıklanan yaptırımlara göre SAF veya RSF ile ilintili olduğu tespit edilen toplam 6 şirket bu kapsama alınmıştır¹⁹.

12 Kristiina Cooper, "James Cleverly accuses Russia of new low in Africa speech", BBC, 01.08.2023,

<https://www.bbc.com/news/uk-politics-66371445>, Erişim Tarihi: 06.05.2024.

13 Lucy Fisher, "UK needs to step up engagement with Africa on security, says foreign secretary", Financial Times, 30.07.2023,

<https://www.ft.com/content/12fa65a1-3fa3-4152-bb2f-4b41c401c9e7>, Erişim Tarihi: 06.05.2024.

14 Vanguard, "UK foreign secretary visits Nigeria for climate projects, trade", 01.08.2023,

<https://www.vanguardngr.com/2023/08/uk-foreign-secretary-visits-nigeria-for-climate-projects-trade/>, Erişim Tarihi: 06.05.2024.

15 A.g.e.

16 İngiltere Dışişleri Bakanlığı Politika Belgesi, 02.11.2023,

<https://www.gov.uk/government/publications/high-level-dialogue-between-the-united-kingdom-and-the-african-union-commission-2023-joint-communique/high-level-dialogue-between-the-united-kingdom-and-the-african-union-commission-2023>, Erişim Tarihi 27.04.2023.

17 Gayle Meikle, "Honourable Nani Juwara, the Minister of Energy and Petroleum, The Gambia will lead a delegation to London for the Africa Energies Summit", Frontier Energy Network, 10.04.2023,

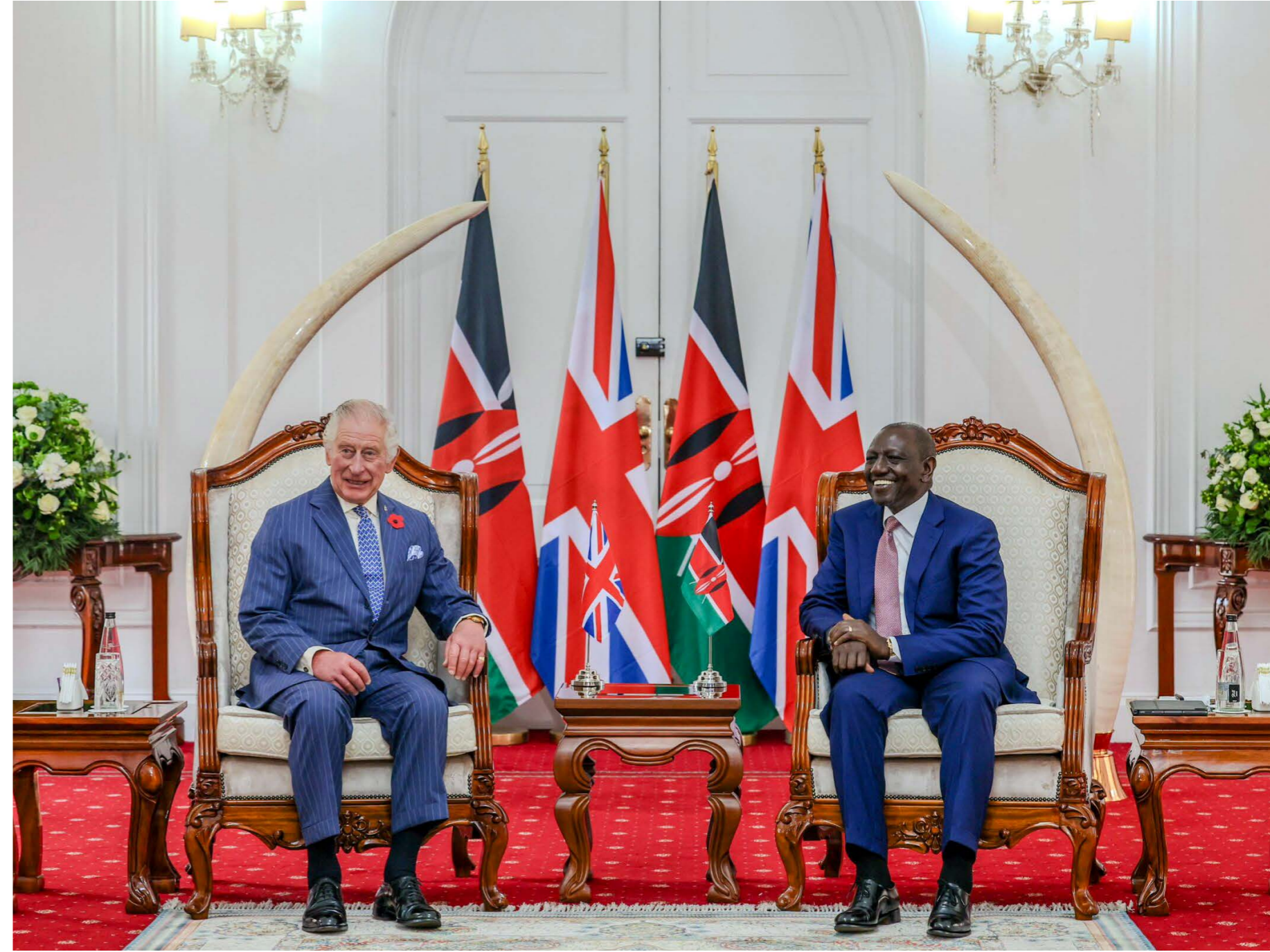
<https://www.frontierenergy.network/news/the-minister-of-energy-and-petroleum-the-gambia-will-lead-a-delegation-to-london-for-the-africa-energies-summit>, Erişim Tarihi: 27.04.2024.

18 Güney Afrika Hükümeti, 07.04.2023,

<https://www.gov.za/news/media-statements/minister-patricia-de-lille-participates-annual-world-travel-market>, Erişim Tarihi: 05.05.2024.

19 İngiltere Hükümeti Basın Duyurusu, 12.06.2023,

<https://www.gov.uk/government/news/uk-sanctions-businesses-funding-sudan-wars>, Erişim Tarihi: 30.04.2024

Kenya İngiltere Kralı III. Charles, Nairobi'de Kenya Devlet Başkanı William Ruto ile görüştü (Kaynak: Anadolu Ajansı).

6. Kenya'da İngiliz Askerî Varlığına İlişkin Tartışmalar

2012 yılında bir İngiliz askerî tarafından işlendiği iddia edilen bir cinayete ilişkin parlamento soruşturması açılması 2023'te öne çıkan gelişmelerden birisi olmuştur. İngiliz hükümeti, Foreign Policy dergisine yaptığı

açıklamada, 'bu soruşturmanın yargı yetkisinin Kenya Polis Teşkilatı'na ait olduğunu ve İngiltere hükûmetinin ilerlemeyi hızlandırmak için Kenya hükûmeti ile yakın iş birliği içinde çalıştığını' yinelemiştir.²⁰ Bu gelişmeler çerçevesinde, İngiltere'nin Kenya'daki askerî varlığı tekrar tartışmaya açılmıştır. İngiltere, Kenya'nın 1963'te İngiltere'den bağımsızlığını kazanmasından bu yana yaklaşık 200 askerî personelini kalıcı olarak ülkede tutuyor. Kenya'daki İngiliz Askerî Eğitim Birliği (BATUK), yaklaşık bin Kenyalı aske-re terörle mücadele eğitimi vermektedir. Bu bağlamda Kenya, Ulusal Meclis Savunma, İstihbarat ve Dış İlişkiler Komitesi, 11 Ağustos günü BATUK'un faaliyetlerine ilişkin resmî bir soruşturma başlattığını duyurmuştur.²¹

7. Kalkınma ve Yardım

Kalkınma başlığı İngiltere'nin bölge ile kurduğu ilişkinin temel öğelerinden birisidir. Hatta İngiliz hükûmetinin birkaç yıl önce Uluslararası Kalkınma Bakanlığı'nı kapatma (iki farklı Bakanlığın FCDO olarak birleşmesi)²² ve yurt dışı yardım bütçesini azaltma kararı bazı tepkilere neden olmuştur. İngiltere kalkınma yardımlarını önemli bir enstrüman olarak değerlendirmektedir. Ülkenin kıdemli bir BM diplomatı Afrika konulu bir toplantıda 'kalkınmanın çatışmaları önlemenin önemli bir yolu olduğunu' ifade etmiştir. Bu çerçevede, 2023 yılında İngiltere ile Afrika ülkeleri arasında hem ikili hem de çoklu kalkınma yardımı mekanizmaları işletilmiştir.

Afrika Kalkınma Bankası, ülkelerin dayanıklılığını güçlendirmelerine ve iklim şoklarına karşı tepkilerini geliştirmelerine yardımcı olmak amacıyla Afrika Afet Riski Finansman Programı yürütmektedir. Bu bağlamda, kasım ayında düzenlenen COP28 marjında İngiltere hükûmeti bahse konu programa 7,4 milyon £ tutarında ek finansman taahhüt etmiştir²³. Program, gelecek 3 yıl boyunca özellikle iklim değişikliğinin etkilerine karşı en savunmasız ülkeler arasında yer alan Somali'ye odaklanacaktır. Bu taahhüt, Somali Federal Hükûmeti'nce de takdirle karşılanmıştır.²⁴

Aynı günlerde, Afrika Kalkınma Bankası ile İngiltere hükûmeti iş birliğinde bir gelişme daha yaşanmıştır. 9 Aralık'ta yapılan açıklamaya göre²⁵ AKB, İngiltere hükûmeti tarafından Güney Afrika'ya sağlanacak kredi kullanma kapasitesini onayladı. Böylelikle, Bankanın Güney Afrika'nın Adil Enerji Dönüşümü'nü (Just Energy Transition) desteklemek üzere borç verme kapasitesini artırmasına olanak tanıyacak 1 milyar dolarlık bir garanti programı onaylanmıştır. İklim finansmanının artırılmasının bir sorun olduğu COP28 sırasında gelen bu onay, zamanında ve güncel bir tartışmaya yöneliktir.

²⁰ <https://foreignpolicy.com/2023/09/06/batuk-british-soldiers-kenya-wanjiru-murder/> Erişim Tarihi: 01.05.2024.

²¹ Kenya Parlamentosu, 11.08.2023, <http://www.parliament.go.ke/node/20575> Erişim Tarihi: 02.05.2024.

²² Uluslararası Kalkınma Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı birleştirilmiştir.

²³ Afrika Kalkınma Bankası, "COP28: United Kingdom commits £7.4 million additional funding to African Development Bank's Africa Disaster Risk Financing Programme", 12.12.2023, <https://www.afdb.org/en/news-and-events/press-releases/cop28-united-kingdom-commits-ps74-million-additional-funding-african-development-banks-africa-disaster-risk-financing-programme-67026> Erişim Tarihi: 29.04.2024.

²⁴ A.g.e.

İlgili yeşil enerji dönüşüm programı; AB, Fransa, Almanya, İngiltere ve ABD hükûmetlerinin 2021'de imzaladıkları ve Sahra Altı Afrika'da adil enerji dönüşümü ortaklıklarına (JETP) dair çerçeve çizen bir anlaşmanın neticesidir.²⁶ Nitekim, 22 Haziran 2023'te Paris'te Fransa, Almanya, AB, İngiltere ve Kanada, Senegal ile bir JETP imzaladı. Bu anlaşma, yenilenebilir enerjilerin dağıtımının hızlandırılmasına katkıda bulunacak ve Senegal'in elektrik kapasitesindeki payını yüzde 40'a çıkaracak 2,5 milyar euroluk bir paketi içermektedir.

İklim finansmanına dair 2023'te yaşanan bir başka gelişme de 2022'de yine Afrika Bankası ve İngiltere hükûmeti iş birliğinde duyurulan Room2Run garanti programının ilk projelerinin açıklanmasıdır.²⁷ Program kapsamında duyurulan ilk projeler olan 80 milyon euro değerinde Mısır atık su projesi ve Senegal'deki 37 milyon euro değerinde su sanitasyon projesinin her ikisi de temiz su temini ve sanitasyon odaklanmaktadır.

8. British Museum'da Bulunan Afrika Eserlerine İlişkin Tartışmalar

İngiltere-Afrika ilişkilerine dair 2023'te yaşanan gelişmelerden birisi de British Museum'da bulunan Benin bronzlarıdır. Müzede ortaya çıkan hırsızlık hadisesi sonrası Nijerya Ulusal Müzeler ve Anıtlar Komisyonu Direktörü Abba Isa Tijani, 'Nijerya'da güvende olmayacağı' gerekçesiyle bronzların geri iade edilmemesini abes bulduğunu ifade etmiştir.²⁸ Benzer şekilde, Nijerya Sanat, Kültür ve Yaratıcı Ekonomi Bakanı olarak atanan Hannatu Musa Musawa, ülkenin eskiden sömürgeciler tarafından götürülen Benin bronzu gibi ulusal eserlerin iadesini sağlayacağına dair açıklamalarda bulunmuştur.²⁹

9. Sonuç

İngiltere, ilgili politika belgelerinde de belirtildiği üzere düzensiz göçü, radikalleşmeyi ve Rusya ile Çin'in kıtada nüfuz arttırmasını tehdit olarak değerlendirmektedir. Brexit sonrası daha özerk bir dış politika arayışında olan ülkenin bunu nasıl bir nitelikte sürdürdüğü tartışmaya açıktır. 2023 yılında İngiltere-Afrika ilişkilerindeki gelişmeler değerlendirildiğinde göç, kalkınma ve yeşil dönüşümün önemli başlıklar olduğu söylenebilir. Daha net bir değerlendirme ise ABD, Çin, Rusya, Türkiye gibi ülkeler başta olmak üzere diğer ülkelerin kıta ülkeleriyle ilişkilerinin karşılıklı bakılmasıyla mümkündür.

Rusya'nın Yükselen Rolü: Afrika ile İlişkilerin Yeni Dinamikleri

Çağrı Adil*

1. Giriş

Ukrayna'da Şubat 2022'de başlayan savaş Rusya-Ukrayna ile Rusya-Batı ilişkilerinde onarılamaz yaralar açarken, aynı zamanda Rusya'nın başta Çin olmak üzere diğer Batı dışı ülkelerle ilişkilerinde pozitif anlamda önemli kırılmalara sebep olmuştur. Batı'nın Rusya'yı uluslararası sistemden izole etme çabaları Moskova'nın Uzak Doğu Asya ve Afrika'da daha proaktif dış politika yürütmesini beraberinde getirmiştir. Rusya-Afrika ilişkilerinin 2022 sonrası çok yönlü derinleşmesi Ukrayna savaşının en belirgin jeopolitik sonuçlarından biridir. Her ne kadar Kremlin'in Afrika'ya dönüşü resmî olarak 2019 yılında Soçi'de düzenlenen Rusya-Afrika ülkeleri zirvesi ile başlamış olsa da Ukrayna'da devam eden savaş hem bu süreci hızlandırmış hem de Rusya'nın Afrika stratejisinde belli değişimleri beraberinde getirmiştir. Savaş öncesi Afrika-Rusya ilişkilerinin ana itici gücünü ekonomi ve ticaret alanında iş birliği oluştururken, yeni dönemde askerî-güvenlik boyutunun yanı sıra Sovyetler Birliği döneminde olduğu gibi ideolojik unsurlar önemli bir bileşen olarak ön plana çıkmıştır.

Rusya-Afrika ilişkilerinin son dönemdeki gelişiminin ardında Moskova'nın uluslararası ilişkilerde çok kutuplu/merkezli sistem oluşturma çabalarında Küresel Güney'in rolü büyüktür. Ukrayna savaşı sonrası uluslararası sistemden izole edilmeye çalışılan Rusya'nın Batı'nın bu girişimini boşa çıkarma isteği, Batı tarafından yürürlüğe sokulan ekonomik yaptırımlar neticesinde 1,5 milyarlık nüfusuyla ve önemli tüketim potansiyeli ile Afrika'nın önemli ticari partner olarak ön plana çıkması son dönemdeki yakınlaşmanın bir diğer önemli unsurudur. Bu açıdan 27-28 Temmuz 2023 tarihinde Saint Petersburg'da ikincisi düzenlenen Rusya-Afrika Zirvesi, Rusya-Afrika

* St Petersburg Devlet Üniversitesi,
Uluslararası İlişkiler Bölümü,
Doktora Öğrencisi
cagriadi@gmail.com

ilişkileri bağlamında 2019 Soçi Zirvesi'nde temelleri atılan görüşlerin daha da derinleşmesine, çeşitlenmesine ve başta askerî ve güvenlik olmak üzere yeni boyutlar kazanmasına imkân tanımıştır.

Buna göre bu çalışmada, Rusya'nın 2023 yılı itibarıyla Afrika'ya yönelik faaliyetlerine bakılacaktır.

2. Çok Kutuplu Dünya Düzeni ve Neokolonyalizm

Ukrayna savaşı sonrası dönemde Afrika, Rusya için sadece önemli bir ekonomik partner değil, aynı zamanda Moskova tarafından oluşturulması hedeflenen çok kutuplu dünya sisteminin önemli bir güç merkezi olarak görülmektedir. Kuşkusuz önceki dönemlerde de Moskova bu hedefi takip etmektedir. Ancak savaş sonrası şekillenen yeni jeopolitik gerçeklikte bu strateji daha fazla önem kazanmıştır. 20 Mart 2023'te İkinci Rusya-Afrika Uluslararası Parlamenter Konferansı kapsamında Devlet Duma'sında düzenlenen "Çok Kutuplu Dünyada Rusya-Afrika" başlıklı genel oturuma hitap eden Vladimir Putin, Afrika'nın şekillenmekte olan yeni çok kutuplu dünya düzeninin liderlerinden biri olacağını vurgulamıştır.¹

Kremlin'in yukarıda vurgulanan hedeflere ulaşması için Afrika'nın eski sömürge başkentlerinden siyasi, ekonomik, askerî ve kültürel anlamda tam bağımsızlığını elde etmesi gerekmektedir. Bu açıdan Rusya'nın yeni dönem Afrika politikasında ideolojik zeminde neokolonyalizm ve Batı karşıtlığı önemli bir unsur olarak ön plana çıkmaktadır. 2016 yılında kabul edilen önceki dış politika konseptinden farklı olarak 2023 yılında kabul edilen yeni dış politika strateji belgesinde, Moskova'nın Afrika ülkelerinin daha adil ve çok kutuplu dünya düzeni oluşturulması, gelişmiş ülkelerin neokolonyal politikalarının sebep olduğu sosyoekonomik sorunların ve eşitsizliklerin giderilmesi çabalarını desteklediği vurgulanmaktadır.² Bu açıdan Rusya'nın küresel politikada Batı hegemonyasının kırılması ve çok kutuplu dünya sistemi oluşturma stratejisi ile Afrika'nın özne olma hedefi belli noktada birbirini karşılamaktadır.

Sonuç olarak Rusya'nın yeni dönem Afrika politikası, neokolonyalizme karşı bir duruşu yansıtmakta ve bölgenin ulusal egemenliğini ve ekonomik bağımsızlığını güçlendirmeye odaklanmaktadır. Bu politika, küresel güç dengelerinin değiştiği bir dönemde, Afrika'nın çok kutuplu dünya düzeninde daha etkin bir rol oynaması için önemli bir fırsat sunmaktadır.

¹ "Состоялось пленарное заседание Россия-Африка в многополярном мире". Официальный сайт Государственной Думы, 20.03.2023, <http://duma.gov.ru/news/56646/>, Erişim Tarihi: 25.04.2024.

² "Концепция внешней политики Российской Федерации от 31.03.2023", Официальный сайт МИД РФ, 31.03.2023, <https://www.mid.ru/ru/detail-material-page/1860586/>, Erişim Tarihi: 25.04.2024.

³ LENTA.RU, "В Петербурге прошел саммит Россия-Африка". О чем африканские лидеры попросили Путина и что готовы предложить взамен?", 28.07.2023, <https://lenta.ru/news/2023/07/28/rusafrique/>, Erişim Tarihi: 25.04.2024.

⁴ "Подведены итоги первого Саммита и Экономического форума Россия – Африка. Росконгресс продолжит работу на африканском треке в период до следующего Форума", 25.10.2019, <https://summitafrica.ru/archive/2019/summit-outcomes/>, Erişim Tarihi: 25.04.2024.

⁵ Галина Сидорова, "Африканские встречи. О визите С.В. Лаврова в Африку", Interaffairs, 20.03.2023, <https://interaffairs.ru/news/show/39493>, Erişim Tarihi: 25.04.2024.

3. Batı'nın Rusya'ya İzole Etme Girişimleri

Rusya'nın Afrika'ya yönelik artan ilgisinin ardında yatan bir diğer önemli sebep, Batı'nın Moskova'yı uluslararası alandan izole etme çabalarını boşa çıkarma isteğidir. Ukrayna savaşıyla birlikte Batı, birçok ülkeyi Rusya'ya yönelik ekonomik yaptırımlara katılmaya, diplomatik ilişkileri en düşük seviyeye indirmeye ve BM'de Rusya aleyhine kararları desteklemeye çağırarak, Rusya'yı tamamen izole etmeyi hedeflemektedir. Batı tarafından büyük ölçüde dışlanan Rusya için Afrika'daki ülkelerin ekonomik kayıplarını telafi etmesi, BM ve diğer uluslararası kuruluşlar nezdinde kendi tezlerinin daha geniş kesimlerce kabul görmesi önemli bir unsurdur. Bu şekilde yürütülen askerî operasyonun meşruiyeti artırılmak istenmektedir. Bu hedef doğrultusunda Moskova, Afrika'daki varlığını güçlendirmek için Sovyetler Birliği döneminden kalma yumuşak gücünü, askerî, teknolojik ve ekonomik unsurları kullanmaktadır. Bu çerçevede Afrika ülkeleriyle ikili ve çok taraflı zirveler düzenlemekte, karşılıklı üst düzey ziyaretler gerçekleştirmekte ve bu ülkelerin karşılaştığı askerî, güvenlik, enerji ve gıda sorunlarına katkı sağlamaktadır.

2023 yılında taraflar arasındaki karşılıklı ziyaret ve temaslarda kayda değer bir artış yaşanmıştır. 19-20 Mart 2023 tarihlerinde Moskova'da Devlet Duması bünyesinde düzenlenen "Rusya-Afrika" parlamentolar arası konferansına 40'tan fazla Afrika ülkesinden delegasyon katılmıştır. Benzer şekilde aynı yılın temmuz ayında Saint Petersburg'da düzenlenen Rusya-Afrika Zirvesi'ne 17'si devlet başkanı düzeyinde temsil edilen 45 heyet katılmıştır.³ Buna karşılık 2019'daki açılış zirvesinde 54 Afrika ülkesinden 45 devlet ve hükümet başkanı temsil edildiği bilinmektedir.⁴ Bir önceki zirvenin iki katından daha düşük olan bu katılım, Batılı güçler ile Rusya arasında sıkışan Afrika ülkelerinin çıkmazını yansıtmaktadır. Bununla birlikte 54 ülkeden 45'inin katılımı, Rusya'nın azalan temsille de olsa amaçlanan izolasyonu kırma kabiliyetinin altını çizdiği bir gerçektir.

Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov'un ocak, şubat ve mayıs 2023'te Afrika'ya gerçekleştirdiği ziyaretler, Rusya'nın Afrika devletleriyle kalıcı angajmana doğru net bir kayışın kanıtı olarak değerlendirilmektedir.⁵ Lavrov; ocak ayında Güney Afrika Cumhuriyeti (GAC), Esvatini, Angola ve Eritre'yi; şubat ayında Mali, Moritanya ve Sudan'ı; mayısta ise Kenya, Burundi, Mozambik ve tekrardan GAC'ı ziyaret etmiştir. Ziyaretlerin sayısal artışının yanı sıra kapsadığı ülkeler ve müzakere edilen konular açısından dikkate değer değişiklikler gözlenmiştir.

Bu ziyaretlerde, özellikle 2022'deki ziyaretlerden farklı olarak, enerji alanında iş birliğinin yanı sıra askerî, stratejik ve güvenlik konuları da ön plana çıkmıştır.⁶ Örneğin, GAC ziyaretinde Çin ve Rusya'nın katılımıyla askerî deniz tatbikatı düzenlenmesi;⁷ Eritre'de savunma kapasitesinin artırılması için gerekli araçların temini, askerî iş birliğinin güçlendirilmesi ve Kızıldeniz'de askerî deniz üssü kurulması gibi konular ele alınmıştır.⁸ Mali'de Sahel-Sahra bölgesinde terörizmle mücadele konusunda iş birliği tartışılmıştır.⁹ Sudan ziyareti sırasında ise Rus donanması için lojistik destek noktalarının geliştirilmesi gibi konuların da gündeme geldiği görülmüştür.¹⁰

Bu ziyaretlerin pratik amacı 2023 Rusya-Afrika Zirvesi hazırlıkları olsa da söz konusu ziyaretlerin Afrika'nın hemen hemen tüm coğrafyasını kapsamaması, daha önce ziyaret edilmemiş ülkeleri içermesi ve Rusya'nın Ukrayna'daki savaşa ilgili tezlerini anlatma çabaları, bu temasların Rusya'nın küresel etkinliğini ve Afrika'daki varlığını güçlendirme stratejisinin bir parçası olduğunu göstermektedir.

Batı'nın izolasyon çabalarına karşı Putin, tahıl anlaşmasını¹¹ ve Rusya'nın gübre ihracına yönelik kısıtlamalarını ustaca kullanarak bu ülkelere gıda güvenliğine verdiği önemi ortaya koymuştur. 2023 boyunca Putin, Afrika ülkeleri temsilcilerinin katıldığı etkinliklerde ve Afrika ilişkileriyle ilgili yazdığı makalelerde bu konuya sık sık değinmiştir. Putin'e göre Rusya, tahıl anlaşmasını küresel gıda güvenliğini sağlama, kıtlık tehdidini azaltma ve Afrika, Asya ve Latin Amerika'daki en yoksul ülkelere yardım etme amacıyla desteklemiştir.¹² Ancak Batı'nın taahhütlerini yerine getirmediği, Ukrayna'dan ihraç edilen tahılın büyük kısmının Avrupalı büyük şirketlerce alınıp yeniden satıldığı, hatta yaptırımlar nedeniyle Avrupa limanlarında bekletilen gübrenin dahi ihtiyacı olan Afrika ülkelerine gönderilmediği ifade edilmiştir.¹³ Bu soruna çözüm bulmak amacıyla, 2023 Rusya-Afrika zirvesi kapsamındaki Rusya-Afrika Ekonomik ve İnsani Forumu'nun genel oturumunda konuşan Putin; Burkina Faso, Zimbabve, Mali, Somali, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Eritre'ye ücretsiz olarak 25-50 bin ton tahıl sağlanacağını açıklamıştır.¹⁴ Böylelikle Putin, Batı'nın tahıl anlaşmasını Rusya aleyhine kullanma fırsatını elinden alırken, Afrikalı ülkelere de gıda güvenliğinin sağlanmasındaki önemli rolünü göstermiştir.

Bazı Afrika devletlerinin BM'de Rusya aleyhine oy kullanmış olmalarına rağmen hiçbirinin Rusya'ya yaptırım uygulamaması ve diplomatik ilişkileri veya karşılıklı ziyaretleri kesmemesi, bu ülkelerin Rusya ile ilişkilerine önem verdiğini gösterirken, aynı zamanda izolasyon politikasının başarısızlığını da ortaya koymaktadır.

6 Андрея Волкова, "Россия и Африка в условиях полицентричного мира: политика, культура, спорт", РСМД, 13.06.2023, [https://russiancouncil.ru/blogs/a-volkov/rossiya-i-afrika-v-usloviyakh-politsentrichnogo-mira-politika-kultura-/,](https://russiancouncil.ru/blogs/a-volkov/rossiya-i-afrika-v-usloviyakh-politsentrichnogo-mira-politika-kultura-/) Erişim Tarihi: 25.04.2024.

7 Владимир Кулагин, Глеб Мишутин, Илья Лакстыгал, "Лавров нашел в Африке новые возможности для России", Vedomosti, 13.02.2023, [https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2023/02/13/962679-lavrov-nashel-v-afrike-novie-vozmozhnosti,](https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2023/02/13/962679-lavrov-nashel-v-afrike-novie-vozmozhnosti) Erişim Tarihi: 25.04.2024.

8 Дмитрий Бавырин, "Россия лишает Запад мировой кладовой природных ресурсов", RIA, 30.01.2023, [https://ria.ru/20230130/amerika-1848304735.html,](https://ria.ru/20230130/amerika-1848304735.html) Erişim Tarihi: 25.04.2024.

9 "К рабочему визиту Министра иностранных дел Российской Федерации С.В.Лаврова в Республику Мали", Официальный сайт МИД РФ, 07.02.2023, [https://www.mid.ru/ru/press_service/vizity-ministra/1852638/,](https://www.mid.ru/ru/press_service/vizity-ministra/1852638/) Erişim Tarihi: 23.04.2024.

10 "Выступление и ответы на вопросы СМИ Министра иностранных дел Российской Федерации С.В.Лаврова в ходе совместной пресс-конференции с и.о. Министра иностранных дел Республики Судан А.Ас-Садиком Али по итогам переговоров, Хартум, 9 февраля 2023 года", Официальный сайт МИД РФ, 09.02.2023, [https://www.mid.ru/ru/press_service/vizity-ministra/1853269/,](https://www.mid.ru/ru/press_service/vizity-ministra/1853269/) Erişim Tarihi: 23.04.2024.

11 "Tahıl Anlaşması/Gıda Anlaşması/Karadeniz Girişimi"; Rusya, Ukrayna, Türkiye ve BM arasında 22 Temmuz 2022 tarihinde İstanbul'da imzalanan anlaşmalardır. Belgeler, Rusya'nın gıda ihracatı üzerindeki Batı kısıtlamalarının kaldırılması koşuluyla Ukrayna limanlarından Karadeniz üzerinden tarım ürünleri ihracatı için güvenli bir koridor oluşturulmasını öngörmektedir.

12 "Статья Владимира Путина "Россия и Африка: объединяя усилия для мира, прогресса и успешного будущего", Kremlin.ru, 24.07.2023, [http://kremlin.ru/events/president/news/71719,](http://kremlin.ru/events/president/news/71719) Erişim Tarihi: 23.04.2024.

13 "Статья Владимира Путина..."

14 "Путин заявил о готовности бесплатно поставить несколько странам Африки по 25-50 тыс. т зерна, Interfax.ru, 27.07.2023, [https://www.interfax.ru/russia/913558,](https://www.interfax.ru/russia/913558) Erişim Tarihi: 23.04.2024.

Rusya 2023 Rusya-Afrika Zirvesi, Rusya, St. Petersburg (Kaynak: Anadolu Ajansı).

İzolasyonun Afrika boyutunun başarısız olmasının bir diğer önemli nedeni ise Batı'nın Rusya ile ticaret yapmaktan fayda sağlayan bu ülkeleri tercih etmeye zorlamasıdır. Bu yaklaşımı reddeden Afrika ülkeleri, enerji ve gıda güvenliğinin sağlanması, terörizmle mücadele gibi konularda Rusya'nın desteğine ihtiyaç duymalarıdır.

4. Artan Askerî Angajman

Rusya'nın Afrika stratejisinde yeni dönemde, kıta ülkeleri ile doğrudan askerî angajmanını artırma çabaları dikkat çekmektedir. Önceki dönemlerden farklı olarak, Moskova şimdi herhangi bir üçüncü aktöre bağlı olmaksızın ilgili hükümetlerle doğrudan askerî-güvenlik ve savunma alanlarında iş birliğini güçlendirme yoluna gitmektedir. Rusya Devlet Başkanı Sözcüsü Dmitry Peskov, Moskova'nın Afrika ülkeleriyle savunma iş birliğine ilgi duyduğunu ve bu ülkelerle savunma alanı dâhil olmak üzere çeşitli alanlarda ilişkileri geliştirdiğini ifade etmiştir.¹⁵

15 Андрей Резчиков, Анастасия Куликова, "Россия нанесла удар в Африке по военному престижу США", Vedomosti, 03.03.2024, [https://vz.ru/world/2024/5/3/1266420.html,](https://vz.ru/world/2024/5/3/1266420.html) Erişim Tarihi: 25.04.2024.

Geçmişte, resmî olarak onaylanmasa da Kremlin'in Wagner Grubu (WG) gibi özel askerî şirketler aracılığıyla Libya, Mozambik, Orta Afrika Cumhuriyeti, Mali, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Madagaskar, Zimbabve ve Sudan gibi ülkelerde Afrikalı ortaklarıyla terörizm ve ayrılıkçılıkla mücadelede, askerî birimlerinin eğitiminde belirleyici bir rol oynadığı bilinmektedir.¹⁶ Ancak 23-24 Haziran 2023'te WG lideri Yevgeni Prigojin'in Moskova'ya karşı isyan etmesi ve aynı yılın ağustos ayında uçak kazası sonucunda ölümü, bu grubun tasfiye sürecini başlatmış ve aynı zamanda Rusya'nın Afrika siyasetinin askerî boyutunda önemli değişikliklere neden olmuştur. Rusya Bilimler Akademisi Doğu Araştırmaları Enstitüsü'nden araştırmacı Grigory Lukyanov'a göre, artık özel askerî şirketler aracılığıyla gerçekleştirilen askerî-teknik destek yerine, doğrudan Savunma Bakanlığı'nın kontrolü altında yeni bir iş birliği formatı oluşturulmaktadır.¹⁷

Bu yeni modelin temelleri, Rusya Savunma Bakan Yardımcısı Yunus-Bek Yevkurov tarafından atılmaktadır.¹⁸ Yevkurov, bu amaç doğrultusunda 2023 yılında çeşitli Afrika ülkelerinde önemli liderlerle bir araya gelmiştir. Ağustos ayında Libya Ulusal Ordusu lideri General Khalifa Haftar ile buluşmuş, eylül ayında Burkina Faso'nun geçici Devlet Başkanı İbrahim Traore ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Ayrıca Mali Devlet Başkanı Assimi Goita, Savunma Bakanı Sadio Kamaru ve Nijer Savunma Bakanı Salifa Modi ile de bir araya gelmiştir.¹⁹ Yevkurov, aralık ayında Nijer'i ziyaret ederken meslektaşları General Modi ile tekrar bir araya gelmiştir.²⁰

Bu ziyaretlerin genel amacı, Afrika ülkeleri ile Rusya Savunma Bakanlığı bünyesinde yeni bir iş birliği modeli geliştirmek ve bu ülkelerin karşı karşıya kaldığı sınır ötesi terör örgütlerinin faaliyetlerine karşı askerî-teknik destek sağlamaktır. Yevkurov'un temaslarından sonra Mali, Burkina Faso ve Nijer, Sahel Devletleri İttifakı adı altında bir askerî ittifak kurduklarını duyurmuştur. İttifakın amacı, "kolektif bir savunma mimarisi" oluşturmaktır.²¹ Bu ittifakın oluşmasında temel itici güç, Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) tarafından uygulanan ekonomik yaptırımlar ve Nijer'e yönelik askerî operasyon tehdidi ve bu ülkelerin karşı karşıya kaldıkları El-Kaide ve İslam Devleti gibi terör örgütleri ile mücadeledir.²²

Bu üç Batı Afrika ülkesinde yönetimde Rusya ile iyi ilişkiler kurmak isteyen kesimlerin bulunması Moskova'nın daha önce etkili olmadığı kıtanın bu tarafında etkisini arttırmasına olanak sağlayabilir. Ancak bu ülkelerin sınır aşan terörizmle mücadele etme ve ECOWAS'ın ekonomik ve askerî tedbirlerine karşı koyma ihtiyacı, Moskova'ya askerî ekipman, eğitim konusunda daha fazla ihtiyaç duymalarına sebep olabilir. Üç ülke ile varılan iş bir-

16 Adem Özer, "Rusya'nın Afrika'daki Hibrit Savaş Stratejisi: Wagner Grubu ve 2022 İnsan Hakları Tartışmaları", *Afrika Yılığ* 2022, Ed. Ed. Elem Eyryce Tepeciklioğlu ve Mürsel Bayram, YTB Yayınları, Ankara, 2023, s. 176.

17 Илья Лакстыкал, Нурлан Гасымов, "Россия укрепляет военные связи с Африкой", *Vedomosti*, 05.12.2023, <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2023/12/05/1009330-rossiya-ukrepyaet-voennie-svyazi-s-afrikoj>, Erişim Tarihi: 25.04.2024.

18 Rus medyasında çıkan haberlere göre, Moskova Yunus-Bek Yevkurov'un yönetimi altında Afrika'da faaliyet gösteren Wagner yapılarını da içeren Savunma Bakanlığı'na bağlı özel statüde Afrika Kolordusu oluşturmaktadır. Bu yapılanmanın varlığı her ne kadar resmî makamlarca onaylanmasa da Yevkurov'un yukarıdaki ziyaretlerinin daha önce WG'nin faaliyet gösterdiği ülkeleri kapsamı, eski Wagner askerlerinin Savunma Bakanlığı ile yeni kontrat imzalayıp faaliyetlerini sürdürmesi bu iddiaların gerçeklik payını güçlendirmektedir. Detaylı bilgi için bkz. "Маршруты Африканского Корпуса. Зачем Россия Расширяет Военное Присутствие в Африке", *Afrinz.ru*, 21.11.2023, <https://afrinz.ru/2023/11/marshruty-afrikanskogo-korpusa-zachem-rossiya-rasshiryaet-voennoe-prisutstvie-v-afrike/>, Erişim Tarihi: 05.05.2024.

19 "Малийское телевидение: Евкуров встретился с министром обороны Нигера в Мали", *Kommersant*, 16.09.2023, <https://www.kommersant.ru/doc/6222745>, Erişim Tarihi: 05.05.2024.

20 "Министр обороны Нигера встретился с замглавы МО РФ Евкуровым в Ниамее", *Tass*, 04.12.2023, <https://tass.ru/armiya-i-opk/19446621>, Erişim Tarihi: 05.05.2024.

21 "Россияне развернулись в Африке", *Kommersant*, 25.01.2024, <https://www.kommersant.ru/doc/6467569>, Erişim Tarihi: 05.05.2024.

22 Иван Лошкарев, "Альянс государств Сахеля: стартовые трудности как ресурс развития", *РСМД*, 18.12.2023, <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/alyans-gosudarstv-sakhelya-startovye-trudnosti-kak-resurs-ravzviyi/>, Erişim Tarihi: 05.05.2024.

liği uyarınca ilk etapta 100 kişiden oluşan Rus uzmanları 24 Ocak 2024'te Burkino Faso'ya, 12 Nisan 2024'te ise Nijer'e ulaştı.²³ İlerleyen günlerde bu sayıların daha da artması beklenmektedir.²⁴ Rus askerî uzmanların görünür amacı bu ülkelerin askerî güçlerini terörizmle mücadele konusunda eğitmek, devlet başkanlarına yakın koruma sağlamak olarak ifade edilmektedir.²⁵

Diğer taraftan kolonyal dönemden beri Fransa'nın askerî, politik ve ekonomik etkisi altında bulunan bu bölgenin Rusya ile derin iş birliğine girmesi, özelde Fransa genel olarak ise Batı karşıtı politika benimsemesi, kıtanın bu kısmını Rusya için Batı ile yeni bir mücadele alanına dönüştürmektedir. Bu durum, Rusya'nın Afrika'daki askerî varlığını daha da güçlendirmesini olası kılmaktadır.

5. Sonuç

2023 yılında Rusya-Afrika ilişkileri modern dönemde altın çağını yaşarken, Moskova'nın bölgeye yönelik stratejilerinde ve politika araçlarında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Ukrayna savaşı sonrası süreçte Rusya'nın Afrika'daki varlığını güçlendirmeye yönelik çabaları, Batı'nın izolasyon politikalarına karşı bir tepki olarak şekillenmiş ve Afrika ülkelerinin Rusya ile olan ilişkilerini daha da güçlendirmiştir. Bu süreçte Rusya'nın, Afrika'ya yönelik ilgisi artarken ve bu ilgi ekonomik, askerî-stratejik ve ideolojik boyutlarda derinleşmiştir. Özellikle 2023'te gerçekleşen zirveler ve Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov'un ve Savunma Bakan Yardımcısı Yunus Bek Yevkurov'un ziyaretleri, Afrika ile Rusya arasındaki ilişkilerdeki dönüşümü somutlaştırmıştır. Bu ziyaretlerin ekonomik iş birliğinin yanı sıra askerî-stratejik ve güvenlik boyutlarını da içermesi, Moskova'nın Afrika'daki askerî varlığını güçlendirmeyi ve bölgesel güvenlik konularında daha aktif bir rol oynamayı amaçladığını ortaya koymaktadır.

Rusya Afrika'yı sadece bir ekonomik ortak olarak görmemekte, aynı zamanda küresel güç dengelerindeki değişimlere paralel olarak Afrika'nın çok kutuplu dünya düzenindeki potansiyel merkez rolünü desteklemektedir. Bu çerçevede Kremlin'in Afrika'yı küresel güç dengelerinde daha etkin bir aktör hâline getirme ve bölgenin ulusal egemenliğini güçlendirme çabaları öne çıkmaktadır.

Bu amaçla bölgede belirleyici etkisi olan Batı karşıtlığı ve neokolonyalizme karşı duruş, Rusya'nın bölge politikasının ideolojik boyutunu oluşturmaktadır. Rusya'nın Afrika ülkelerinin enerji, gıda güvenliği ve terörizmle mücadele konularındaki girişimleri, Batı'nın bu alandaki eksikliklerini ortaya koyarken, onu bu ülkeler için güvenilir bir partner olarak ön plana çıkarmaktadır.

23 "Пентагон: российские силы и военные из США находятся на одной базе в Нигере", *RIA*, 03.05.2024, <https://ria.ru/20240503/pentagon-1943603196.html>, Erişim Tarihi: 05.05.2024.

24 "Россияне развернулись в Африке", *Kommersant*, 25.01.2024, <https://www.kommersant.ru/doc/6467569>, Erişim Tarihi: 05.05.2024.

25 "В Буркина-Фасо прибыли российские военные с техникой и оружием. Они будут охранять президента страны", *The Insider*, 24.01.2024, <https://theins.ru/news/268577>, Erişim Tarihi: 05.05.2024.

Çin-Afrika İlişkilerinde 2023 Yılı

Hasan Aydın*

1. Giriş

21. yüzyılda Çin-Afrika ilişkilerinde belirgin bir gelişme yaşanmıştır. Bu gelişmeyi destekleyen birçok önemli faktör bulunmaktadır. Endüstriyel olarak hızla büyüyen Çin'in artan ham madde ve pazar ihtiyacı bu ülkenin dikkatini Afrika'ya yöneltmiştir. Benzer şekilde Çinli şirketlerin Afrika'daki altyapı yatırımlarının da Çin'in kıtadaki nüfuzunu ve Afrika ülkelerinin ekonomik kapasitelerini etkilediği değerlendirilmektedir. Öte yandan, Pekin hükümetinin Afrika ülkeleriyle siyasi ilişkilerini güçlendirmesi Çin-Afrika ilişkilerinin gelişmesini kolaylaştırmış ve tarafların uluslararası meselelerdeki iş birliğini derinleştirmiştir. Çin'in Afrika'daki eğitim, kültür, sağlık gibi alanlardaki girişimlerinin de kıta ülkelerinin sosyal kalkınmalarını ve vatandaşlarının Çin'e yönelik algılarını pozitif yönde şekillendirdiği varsayılmaktadır. Dolayısıyla Çin, günümüzde Afrika'da etkisi en çok hissedilen ve tartışılan dış aktörler arasında yer almaktadır.

Çin'in Afrika'daki artan varlığına ilişkin olumlu ve olumsuz değerlendirmelerle karşılaşabilmek mümkündür. Olumsuz bakış açısını benimseyenler, Pekin'in Afrika ülkelerinin politik-ekonomik bağımsızlıklarını tehlikeye attığı, yerel ekonomilerini zayıflattığı ve demokratikleşme eğilimlerine za-

* Dr., Şanghay Üniversitesi, Küresel Çalışmalar Bölümü, hsn-aydin@hotmail.com

Güney Afrika Çin Devlet Başkanı Şi Cinping, 15. BRICS Zirvesi'ne katılmak üzere geldiği Johannesburg kentinde Güney Afrika Devlet Başkanı Cyril Ramaphosa tarafından karşılandı. (Kaynak: Anadolu Ajansı).

rar verdiği gibi argümanları ileri sürmektedirler. Son dönemde sıklıkla gündeme gelen borç tuzağı diplomasisi kavramı bu bakış açısının temel dayanağını oluşturmaktadır. Olumlu bakış açısını tercih edenler ise Çin'le ilişkileri geliştirmenin ve Pekin'in kalkınma deneyimlerinden yararlanmanın Afrika ülkelerine önemli faydalar sağladığı görüşündedir. İvme kazanan ticari ilişkiler, artan karşılıklı yatırımlar, Çin'in Afrika'daki faaliyetlerinin sağladığı istihdam olanakları, Afrika ülkelerinin gelişen Çin teknolojisine ve mesleki bilgisine ulaşabilmeleri, kıtadaki yerel ürünlerin Çin pazarlarına erişimi ve uluslararası meselelerde iş birliğinin derinleşmesi, bu görüşü benimseyenlerin başlıca vurguları arasındadır. Bu bakış açılarından bağımsız olarak 2000'li yıllarda Çin-Afrika ilişkilerinde kat edilen mesafe kıtadaki liderlerin Çin'in Afrika'da Batılılara karşı önemli bir alternatif olarak ortaya çıkmasından duydukları memnuniyeti göstermektedir.

Bu çalışmada, Çin-Afrika ilişkilerinde 2023 yılına odaklanılacaktır. İlk olarak belirtilen yıldaki siyasi ve ekonomik ilişkilerin temel bir çerçevesi çizilecektir. İkinci olarak bu ilişkileri destekleyen ve güçlendiren girişimler olan "Çin-Afrika Ekonomik ve Ticaret Fuarı", "Çin-Afrika Liderler Diyalogu" ve "FOCAC 16. Üst Düzey Liderler Toplantısı" incelenecektir. Sonuç bölümünde ise çalışmada ortaya konulan hususların kısa bir değerlendirmesi yapılacaktır.

2. Siyasi İlişkiler, Ticaret ve Yatırımlar: Genel Bir Değerlendirme

2023 yılı Çin ve Afrika ülkeleri arasında siyasi ziyaretler ve ilişkiler bakımından bir önceki yıla göre oldukça canlı bir yıl olmuştur. 2023 Ocak ayında Çin Dışişleri Bakanı Qin Gang, mevkidaşlarının 1991 yılından beri yaptığı gibi ilk yurt dışı ziyaretini Afrika'ya gerçekleştirmiştir. Qin Gang, Afrika turu kapsamında 9-16 Ocak arasında Etiyopya, Gabon, Angola, Benin, Mısır ve Afrika Birliği'ni ziyaret etmiştir.¹ Yaklaşık yedi ay sonra Çin Devlet Başkanı Xi Jinping de BRICS zirvesine katılmak için Güney Afrika'ya gitmiş ve burada BRICS zirvesinin yanı sıra Afrika'dan liderlerin de iştirakiyle Çin-Afrika Liderler Zirvesi düzenlenmiştir.²

Benzer şekilde, yirmiden fazla Afrika ülkesinin devlet/hükümet başkanları veyahut dışişleri bakanları da ikili ya da çoklu birtakım toplantılara katılmak için Çin'e ziyaret gerçekleştirmiştir.³ Çinli ve Afrikalı liderlerin bu ziyaretlerinin öncelikli gündemi, ticaret ve yatırım olanaklarının geliştirilmesi olmuştur. Güvenlik sorunları ve uluslararası meselelerdeki iş birliğinin artırılması da görüşmelerde dile getirilen önemli hususlar arasında yer almıştır. Bu kapsamda Qin Gang, bölgedeki çatışmalara kalıcı çözüm bul-

¹ Africanews, "China's new foreign minister heads to Africa for first trip", 09.01.2023, <https://www.africanews.com/2023/01/09/chinas-new-foreign-minister-heads-to-africa-for-first-trip/>, Erişim Tarihi: 04.05.2024.

² MFA of PRC, "Xi Jinping arrives in Johannesburg to attend the 15th BRICS summit and pay a state visit to South Africa", 22.08.2023, https://www.fmprc.gov.cn/eng/zxxx_662805/202308/120230824_11132423.html, Erişim Tarihi: 04.05.2024.

³ Hannah Ryder, "What's in store for China-Africa relations in 2024?", *African Business*, 28.07.2022, <https://african.business/2023/11/trade-investment/whats-in-store-for-china-africa-relations-in-2024>, Erişim Tarihi: 04.05.2024.

mak ve ekonomik istikrarı sağlamak amacıyla Çin'in Afrika Boynuzu Barışçıl Kalkınma Girişimi kapsamındaki öncü rol oynama isteğini yinelemiştir. Dışişleri Bakanı'nın bu vurgusu Pekin'in Afrika'ya ilişkin meselelerde daha proaktif bir tutum içerisine girebileceği şeklinde yorumlanmışsa da Tigray sorununu Etiyopya'nın iç meselesi olarak görmesi ve olası dış müdahaleleri reddetmesi, Çin hükûmetinin ülkelerin iç işlerine karışmayan ve statükocu yaklaşımında kapsamlı bir değişiklik olmadığını göstermiştir.⁴

Ekonomik açıdan Çin, son 14 yıldır olduğu gibi 2023 yılında da Afrika'nın en büyük ticaret ortağı olmuştur. Üstelik bu ülkenin dünya genelindeki dış ticaret hacmi yaklaşık yüzde 5 oranında azalmasına rağmen Afrika ülkeleriyle ticaret hacmi bir önceki yıla kıyasla yüzde 1,5 oranında artarak 282,1 milyar dolara yükselmiştir. Bu doğrultuda Çin'in Afrika ülkelerine ihracatı 2022 yılına göre yüzde 7,5 oranında artarak 173,1 milyar dolara çıkarken, kıtadan ithalatı ise yüzde 6,7 oranında azalarak 109 milyar dolara düşmüştür. Ortaya çıkan bu tablo, Afrika'nın 2022 yılında 46,9 milyar dolar olan ticaret açığının 2023 yılında yaklaşık yüzde 36,5 oranında artarak 64 milyar doları bulmasıyla neticelenmiştir.⁵ 2023 yılında Çin-Afrika ilişkilerindeki ticaret açığının artmasında doğal kaynakların ve değerli madenlerin fiyatlarındaki düşüş ile döviz kurlarındaki değişimler etkili olmuştur. Nitekim Pekin'in başlıca ticari partnerleri arasında yer alan ve doğal kaynaklar açısından zengin olan Güney Afrika, Angola, Nijerya, Kongo Demokratik Cumhuriyeti ve Mısır ile ticaretinde bir önceki yıla göre azalma yaşanmıştır. Buna karşılık Çin hükûmeti, dış ticaret açığı sorununu çözmek için Afrika'dan tarım ürünlerinin ithalatının arttırılmasını, Afrika menşeli bazı ürünlere yönelik gümrük vergilerinin azaltılmasını ve 2025 yılına kadar Afrika'dan ithalatın 300 milyar dolara kadar çıkarılmasını hedeflediğini açıklamıştır.⁶ Bu hedeflere ulaşmak şimdilik zor görünse de Çin Ticaret Bakanlığı Batı Asya ve Afrika İşleri Dairesi Başkanı Jiang Wei 2023 yılında toplam ticaret hacminde yaşanan büyümeyi "Çin-Afrika ticaretinin dayanıklılığının bir yansıması" olarak nitelendirmiştir.⁷

Çin'in, Afrika'daki yatırımları da 2023 yılında artarak devam etmiştir. Sayıları 3 bini aşan Çinli şirket, kıtada yılın ilk altı ayında 1,8 milyar dolar değerinde doğrudan dış yatırım gerçekleştirirken, bu miktar yıllık bazda yüzde 4,4'lük artışa karşılık gelmiştir.⁸ Buna paralel olarak Kuşak ve Yol Girişimi güzergâhında bulunan Afrika ülkelerindeki inşaat sözleşmelerinde yüzde 47, yatırımlarda ise yüzde 114 oranında bir artış yaşanmıştır.⁹ Doğal kaynaklar açısından zengin olan Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Namibya, Zimbabve, Mali ve Tanzania gibi ülkeler önde gelen yatırım lokasyonla-

4 MFA of China, "Qin Gang talks about the progress of the 'outlook on peace and development in the Horn of Africa' in Ethiopia", 01.11.2023, https://www.fmprc.gov.cn/eng/wjw_663304/zjg_663340/tzs_663828/xwlb_663830/202301/t20230111_11005837.html, Erişim Tarihi: 04.05.2024.

5 DiploFoundation, "China-Africa trade reaches \$282 billion in 2023, yet widening trade deficit in Africa, attributed to commodity price influences", 01.02.2024, <https://www.diplomacy.edu/updates/china-africa-trade-reaches-282-billion-in-2023-yet-widening-trade-deficit-in-africa-attributed-to-commodity-price-influences>, Erişim Tarihi: 04.05.2024.

6 Jevans Nyabiage, "China-Africa trade hit US\$282 billion in 2023 but Africa's trade deficit widens, with commodity prices a key factor", South China Morning Post, 01.02.2024, <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3250552/china-africa-trade-hit-282-billion-2023-africas-trade-deficit-widens-commodity-prices-key-factor>, Erişim Tarihi: 04.05.2024.

7 The Froniter Post, "Trade turnover between China and Africa reached \$282 billion", 01.02.2024, <https://thefronterpost.com/trade-turnover-between-china-and-africa-reached-282-billion/>, Erişim Tarihi: 04.05.2024.

8 Wang Qingyun, "Chinese investment in Africa hits \$1.8b in 1st half of 2023", China Daily, 25.10.2023, <https://global.chinadaily.com.cn/a/202310/25/WS653873d9a31090682a5ea8c0.html>, 04.05.2024.

9 Christoph Nedopil, "China Belt and Road Initiative Investment (BRI) Report 2023", Griffith University Asia Institute, February 2024, s. 10.

rı arasında yer almıştır.¹⁰ Diğer taraftan Nijerya'da faaliyete başlayan Lekki Açık Deniz Limanı, bununla bağlantılı olarak ilk etabı tamamlanan Lagos Raylı Toplu Taşıma Sistemi projesi, Zambiya'da yol iyileştirmeleri anlaşmaları, Mozambik'te 40 milyon dolar değerindeki yeşil endüstriyel park anlaşması, Huawei'nin desteğiyle Uganda'nın ilk 5G dijital çimento fabrikasının kurulmasına ilişkin anlaşma, Çin'in 2023 yılında Afrika'daki önemli yatırım hamleleri arasındadır.

Üstelik Ağustos ayında gerçekleştirilen Liderler Zirvesi'nde kıtadaki sanayileşme programlarına daha fazla yardım sağlanması, yatırım yapılması ve finansman aktarılması şeklinde karar alınmıştır.¹¹ Çin'in, finansmanını ve inşasını üstlendiği 200 milyon dolar değerindeki Zimbabve parlamentosunu tamamlayarak bu ülkeye hediye etmesi de 2023 yılında Afrika'yla ilişkilerinde altyapı diplomasisinin dikkat çekici örneklerindedir.¹² Afrikalı devlet insanlarının Çinli mevkidaşlarıyla gerçekleştirdikleri her görüşmede daha fazla yatırım talebinde buldukları bir ortamda, Pekin hükûmeti 2023 yılında da kıtadaki yatırımlarında doğal kaynaklar ve altyapı inşası alanlarına öncelik vermiştir.

Gelinen noktada, siyasi ve ekonomik ilişkilerin daha fazla geliştirilebilmesi amacıyla 2023 yılında Çin-Afrika Ekonomik ve Ticaret Fuarı, Çin-Afrika Liderler Diyalogu ve FOCAC 16. Üst Düzey Liderler toplantısı gibi birtakım faaliyetler gerçekleştirilmiştir.

3. Siyasi ve Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesini Amaçlayan Özel Girişimler

29 Haziran-2 Temmuz arasında Çin'in Hunan eyaletinde bulunan Changsha şehrinde üçüncüsü düzenlenen Çin-Afrika Ekonomik ve Ticaret Fuarı, 2023 yılının en kapsamlı ticaret etkinliği olmuştur. Foruma, Pekin ile diplomatik ilişkileri bulunan 53 Afrika ülkesinin yanı sıra 12 uluslararası örgütün, bin 700'den fazla Çinli ve Afrikalı şirketin, iş dünyasının, ticaret odalarının ve finans kuruluşlarının temsilcileri katılmıştır.¹³ İkinci foruma kıyasla katılımcı sayısında yüzde 70, Afrika menşeli ürün sayısında ise yüzde 166 oranında artış görülmüştür.¹⁴

"Ortak Kalkınma, Ortak Gelecek" temasıyla düzenlenen forumda toplamda 10,3 milyar dolar değerindeki 120 proje için anlaşmalar imzalanmıştır.¹⁵ Bahse konu projeler; uçucu yağlardan mücevherlere, ahşap oymalardan çiçeklere, kurutulmuş balıklardan sebze ve meyvelere kadar birçok farklı ürünü içermektedir.¹⁶ Çin'in Afrika'yla ekonomik ilişkilerindeki etkin eyaletlerinden olan Hunan'da gerçekleştirilen forum, ticari faaliyetle-

10 Jevans Nyabiage, "Global green transition is re-energising China's investments in Africa after pandemic slowdown", South China Morning Post, 16.02.2024, <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3252032/global-green-transition-re-energising-chinas-investments-africa-after-pandemic-slowdown>, Erişim Tarihi: 04.05.2024.

11 Lauren Johnston, "China-Africa relations in 2023: Key moments and events to remember", The Conversation, 12.12.2023, <https://theconversation.com/china-africa-relations-in-2023-key-moments-and-events-to-remember-218721>, Erişim Tarihi: 04.05.2024; Ryder, "What's in store...".

12 Hema Narang, "Infrastructure diplomacy the key to China's influence in Africa", East Asia Forum, 07.02.2024, <https://eastasiaforum.org/2024/02/07/infrastructure-diplomacy-the-key-to-chinas-influence-in-africa/>, Erişim Tarihi: 04.05.2024.

13 State Council Information Office, "China-Africa expo sees highest-ever participation", 03.07.2024, https://www.english.scio.gov.cn/international/exchanges/2023-07/03/content_90824308.htm, erişim Tarihi: 04.05.2024.

14 Xiong Xinyi ve Tu Lei, "Third China-Africa economic and trade expo successfully concludes with new historical highs", Global Times, 02.07.2023, <https://www.globaltimes.cn/page/202307/1293581.shtml>, Erişim Tarihi: 04.05.2024.

15 CGTN, "The 3rd China-Africa economic and trade expo achieves unprecedented milestones", 02.07.2023, <https://news.cgtn.com/news/2023-07-02/The-3rd-China-Africa-Economic-and-Trade-Expo-closed-with-milestones-1171iqFlqf6/index.html>, Erişim Tarihi: 04.05.2024.

16 Johnston, "China-Africa relations...".

rin ivme kazanması noktasında belirgin bir etki yapmıştır. Kenyalı işletmeler tarafından forumda sergilenen kurutulmuş Kenya hamsisinin takip eden birkaç ay içerisinde Çin'e 53 ton ithal edilmesi, bu yöndeki kayda değer örneklerdendir.¹⁷

2023 yılındaki ikinci önemli etkinlik Çin-Afrika Liderler Diyalogu'dur. Xi Jinping'in 21-24 Ağustos arasında BRICS Zirvesi'ne katılmak amacıyla gittiği Johannesburg'da gerçekleştirilen bu etkinlik Güney Afrika Devlet Başkanı Cyril Ramaphosa'nın eş başkanlığında düzenlenmiştir.¹⁸ Liderler zirvesinde temel olarak uluslararası meselelerde iş birliğine ve Afrika'nın kalkınma çabalarına ilişkin konular masaya yatırılmıştır. Uluslararası meselelerde iş birliği kapsamında adil ve eşitlikçi bir uluslararası düzenin teşvik edilmesi, barışçıl ve güvenli bir küresel çevrenin ortaya çıkarılması, açık ve kapsayıcı bir dünya ekonomisinin oluşturulması gibi hususlarda birlikte çalışılması gerektiği vurgulanmıştır.¹⁹

Afrika'nın kalkınması bağlamında ise Başkan Xi Jinping, ülkesinin üç temel planını açıklamıştır. Bu planlar, Afrika'nın sanayileşmesini, tarımsal modernizasyonunu ve nitelikli insan gücünü geliştirme çabalarını desteklemeye yöneliktir.²⁰ Afrika'daki bölgesel entegrasyon girişimlerinin teşvik edilmesi ve kıta ülkelerinin aleyhine görüntü çizen Çin-Afrika ticaret açığının ithalatın arttırılması, turizmin teşvik edilmesi ve finans hizmetlerinin geliştirilmesi gibi yollarla azaltılmaya çalışılması da zirvede dile getirilen hususlardandır. Dolayısıyla Çin-Afrika iş birliğine yeni bir boyut kazandırılması ve kıtanın ekonomik entegrasyon ve modernizasyon çabalarının desteklenmesi zirvenin başlıca amaçları olarak öne çıkmıştır.²¹

Bir başka önemli etkinlik olan Çin-Afrika İşbirliği Forumu'nun (FOCAC) 16. Üst Düzey Yetkililer Toplantısı ise 23 Ekim 2023 tarihinde Pekin'de düzenlenmiştir. Toplantıya Çin'den, 53 Afrika ülkesinden ve Afrika Birliği Komisyonu'ndan üst düzey yetkililer ile çeşitli bölgesel ve uluslararası organizasyonlardan gözlemciler katılmıştır.²² Önceki üst düzey yetkililer toplantıları gibi, bu toplantı da temelde iki amaca hizmet etmiştir. İlk olarak 2021 yılında Senegal'in başkenti Dakar'da düzenlenen sekizinci FOCAC zirvesindeki önerilerin ve taahhütlerin yerine getirilip getirilmediği denetlenmiştir. Bu kapsamda Çin Dışişleri Bakan Yardımcısı Deng Li, sekizinci zirvedeki önerilerin ve taahhütlerin uygulanmasında önemli ilerlemeler kaydedildiğini açıklamıştır.²³ Toplantının ikinci amacı ise 2024 yılında Çin'de düzenlenecek olan dokuzuncu FOCAC zirvesinin ana gündem maddelerinin belirlenmesidir. Diğer bir ifadeyle 2023 yılının son çeyreğinde gerçekleştirilen bu toplantı Çin ile Afrika ülkeleri arasında 2027 yılına kadar siyasi, ekonomik,

17 Montel Kamau, "Kenya's inaugural 52-tonne 'Omena' export to China enhances bilateral trade ties", *Serrari Group*, 11.09.2023, <https://serrarigroup.com/kenyas-inaugural-52-tonne-omena-export-to-china-enhances-bilateral-trade-ties/>, 04.05.2024.

18 Ovigwe Eguegu ve Hannah Ryder, "The latest China-Africa leaders dialogue: What has changed?", *The Diplomat*, 06.09.2023, <https://thediplomat.com/2023/09/the-latest-china-africa-leaders-dialogue-what-has-changed/>, Erişim Tarihi: 04.05.2024.

19 Xinhua, "Full text: Remarks by Chinese president Xi Jinping at China-Africa leaders' dialogue", 26.08.2023, https://english.www.gov.cn/news/202308/26/content_WS64e9365cc6d0868f4e8ded72.html, Erişim Tarihi: 04.05.2024.

20 Femy Francis ve Anu Marija Joseph, "China's ties with Africa - explained", *The Hindu*, 28.01.2024, <https://www.thehindu.com/news/international/chinas-ties-with-africa-explained/article67787001.ece>, Erişim Tarihi: 04.05.2024.

21 Zhou Pingjian, "Bigger stage for China-Africa cooperation", *The Star*, 12.09.2023, p. 17.

22 MFA of China, "The 16th senior officials meeting of the forum on China-Africa cooperation held in Beijing", 24.10.2023, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjbxw/202310/t20231024_11167121.html, Erişim Tarihi: 04.05.2024.

23 Deng Li, "Co-chair of the Chinese follow-up committee of the forum on China-Africa cooperation and vice minister of foreign affairs of China At the opening ceremony of the 16th senior officials meeting of the forum on China-Africa cooperation", *Forum on China-Africa Cooperation (FOCAC)*, 24.10.2023, www.focac.org/eng/zfzs_1/202310/t20231024_11166789.htm, Erişim Tarihi: 04.05.2024.

sosyokültürel, güvenlik vb. alanlardaki ilişkilerin ve iş birliği girişimlerinin temel çerçevesini şekillendirmesi itibarıyla önem arz etmiştir.²⁴

4. Sonuç

2023 yılında Çin-Afrika ilişkilerinde 21. yüzyılda yakalanan ivme sürdürülmüş ve geliştirilmiştir. Bu kapsamda Çin Dışişleri Bakanı Qin Gang yeni yılın ilk dış gezisini Afrika'ya gerçekleştirmiş ve birçok Afrikalı devlet insanı da çeşitli etkinliklere katılmak için Çin'i ziyaret etmiştir. Öncelikli gündemi ticaret ve yatırımların geliştirilmesi olan bu ziyaretlerde daha adil bir uluslararası sistemin oluşturulması arzusu da sıklıkla dile getirilmiş; taraflar uluslararası sisteme yönelik eleştirilerini ve reform beklentilerini 2023 yılında da devam ettirmiştir.

Ekonomik açıdan karşılıklı ticaret hacminde ve Çin'in kıtadaki yatırımlarında görece bir artış yaşandığı göze çarpmaktadır. Örneğin Çin-Afrika ticaret hacmi 282 milyar doları aşarak tarihin en iyi seviyesine ulaşmıştır. Afrika ülkelerinin aleyhine olan dış ticaret açığı, 2023 yılında da ilişkilerdeki temel endişelerden biri olmuştur. Bu yılda düzenlenen "Çin-Afrika Ekonomik ve Ticaret Fuarı", "Çin-Afrika Liderler Diyalogu" ve "FOCAC 16. Üst Düzey Liderler Toplantısı" gibi etkinliklerle karşılıklı siyasi etkileşimlerin arttırılması, uluslararası ilişkilerde iş birliğinin geliştirilmesi, ekonomik ilişkilerin çeşitlendirilmesi, dış ticaret açığının ortadan kaldırılması ve Çin'in kalkınma tecrübesinin Afrika ülkelerine aktarılması gibi hedefler gözetilmiştir.

Gelinen noktada Pekin hükümeti, 2023 yılında da Afrika'nın önde gelen ekonomik partneri olmuş ve siyasi açıdan da kıta ülkeleri için önemli bir alternatif olarak ön plana çıkmaya devam etmiştir.

24 MFA of China, "The 16th Senior...".

2023 Afrika-Hindistan İlişkileri

Hilal Karakoyunlu*

1. Giriş

Afrika'da, Hindistan'ın büyükelçilik, başkonsolosluk ve yüksek komisyon düzeylerinde 40 temsilcisi bulunmaktadır.¹ Hindistan'da ise 21 Afrika ülkesinin büyükelçilik düzeyinde diplomatik temsilciliği yer almaktadır.² Hindistan'ın başbakanları, 1960'lı yıllardan bu yana Afrika kıtasına 76 ziyarette bulunmuş, aynı şekilde 2015-2022 yılları arasında da 100'den fazla Afrikalı lider Hindistan'a gitmiştir.³

Diplomatik ilişkiler ile birlikte ekonomik ve ticari ortaklık noktasında Hindistan, Afrika ülkeleri için ana ortaklardan biri olarak öne çıkmaktadır. 2021 yılı World Integrated Trade Solutions (WITS) verilerine göre, Sahra Altı Afrika'nın en büyük ticaret ortakları arasında 19,8 milyar dolar ile Hindistan listede ikinci sırada yerini almıştır.⁴ Hindistan ve Afrika ülkeleri arasında güvenlik ve askerî alanlarda çeşitli iş birlikleri bulunmaktadır. AFINDEX 2023 adıyla Mart 2023'te gerçekleştirilen çok uluslu askerî tatbikata Afrika kıtasından 23 ülke katılım sağlamıştır.⁵ Hindistan ve Afrika ülkeleri ile kurulan ilişkiler bunlarla sınırlı kalmayarak, karşılıklı kültür, eğitim, enerji, altyapı hizmetleri, tarım, kıyı güvenliği ve profesyonel askerî eğitim alanlarını kapsayan çok boyutlu bir yapıya sahiptir.

Çalışmada bahsi geçen alanlarla ilgili olarak Hindistan ve Afrika ülkelerinin 2023 yılı özelinde yaşadıkları gelişmeler mercek altına alınmaktadır. Bu kapsamda ilk olarak Hindistan ve Afrika kıtası arasındaki diplomatik ilişkiler incelenmiştir. 2023 yılında yapılan karşılıklı ziyaretler, anlaşmalar ve düzenlenen zirvelere değinilmiştir. Bununla birlikte karşılıklı eğitim iş birlikleri konusu da incelenmiştir. Ardından ekonomik ve ticari ilişkiler, 2023 yılında imzalanan ekonomi ve ticari anlaşmalar, yapılan ithalat ve ihracatın payı incelenmiştir. Son bölümde ise 2023 yılı içerisinde Afrika ülkeleri ile Hindistan arasında yapılan askerî güvenlik anlaşmaları, ortak askerî eğitim ve tatbikatlar değerlendirilmiştir.

* ASBÜ Afrika Çalışmaları Yüksek Lisans öğrencisi, ORSAM Kuzey Afrika Çalışmaları Koordinatörlüğü araştırma asistanı, hilal.karakoyunlu@orsam.org.tr

¹ Embassies, "Indian diplomatic missions in Africa", <https://embassies.net/india-in-africa>, Erişim Tarihi: 20.04.2024.

² Cybex, "List of foreign embassies in India and inclusive data of consulates in India", <https://www.cybex.in/international-trade-resources/foreign-embassies-in-india.aspx>, Erişim Tarihi: 30.04.2024.

³ Paul Nantulya, "Africa-India cooperation sets benchmark for partnership", *Africa Center for Strategic Studies*, <https://africacenter.org/spotlight/africa-india-cooperation-benchmark-partnership/>, Erişim Tarihi: 20.04.2024.

⁴ World Integrated Trade Solution, "Sub-Saharan Africa trade", <https://wits.worldbank.org/CountrySnapshot/en/SSF>, Erişim Tarihi: 20.04.2024.

⁵ The Economic Times News, "India-Africa military exercise begins in Pune", Erişim Tarihi: 24.04.2024, <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/india-africa-military-exercise-begins-in-pune/articleshow/98876298.cms?from=mdr>, Erişim Tarihi: 21.03.2023.

Etiyopya Etiyopya Başbakanı Abiy Ahmed Ali ile Hindistan Başbakanı Narendra Modi, 24 Ağustos 2023 (Kaynak: Anadolu Ajansı).

2. 2023 Afrika-Hindistan Diplomatik İlişkileri

2023 yılı Afrika-Hindistan ilişkileri açısından oldukça hareketli geçmiştir. Afrika-Hindistan ilişkilerinde 2023 yılında öne çıkan gelişme, Eylül 2023'te 18'inci düzenlenen ve Hindistan'ın ev sahipliği yaptığı G-20 Zirvesi olmuştur. Hindistan Başbakanı Narendra Modi Yeni Delhi'de düzenlenen G-20 Zirvesi'nin açılış konuşmasında "Afrika Birliği temsilcisini G-20'nin daimi üyesi olarak yerini almaya davet ediyorum." şeklindeki sözleriyle sürecin tamamlandığını açıklamıştır.⁶ Afrika Birliği'nin G20'de daimi üye olmasında, Hindistan'ın yürüttüğü yoğun lobi faaliyetlerinin de etkisi olduğu belirtilmiştir.⁷ Afrika ve Hindistan'ın diplomatik ilişkileri değerlendirildiği zaman Afrika Birliği'nin G-20'ye tam üye olması ve Hindistan Başbakanı Modi'nin yaptığı açıklamalar taraflar arasında gelişen diplomatik ilişkilerin bir yansıması olarak kıymetlendirilmiştir. Modi, zirvede yaptığı açıklamalarda Hindistan'ın en önemli önceliğinin Afrika olduğunu belirtmiş ve "Küresel Güney" terimine vurgu yaparak, ortak geçmişlerinde sömürge güçlerine karşı mücadele etmiş olduklarını ve bu tarihsel temeller üzerine modern ilişkilerini şekillendirdiklerini ifade etmiştir.⁸

Hindistan ve Afrika ülkeleri arasında 2023 yılında yaşanan diplomatik gelişmeler, G-20 Zirvesi ve Afrika Birliği'nin zirveye katılması ile sınırlı de-

⁶ TRT Haber, "G20 ülkeleri Afrika için anlaştı: Daimi üye statüsü verilecek", <https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/g20-ulkeleri-afrika-icin-anlasti-daimi-uye-statusu-verilecek-794308.html>, Erişim Tarihi: 20.04.2024.

⁷ Paul Nantulya, "Africa-India cooperation sets benchmark for partnership", *Africa Center for Strategic Studies*, <https://africacenter.org/spotlight/africa-india-cooperation-benchmark-partnership/>, Erişim Tarihi: 20.04.2024.

⁸ Paul Nantulya, "Africa-India cooperation sets benchmark for partnership", *Africa Center for Strategic Studies*, <https://africacenter.org/spotlight/africa-india-cooperation-benchmark-partnership/>, Erişim Tarihi: 20.04.2024.

⁹ Sudha Ramachandran, "India's deepening bonds with Egypt", *The Diplomat*, 01.07.2023, <https://thediplomat.com/2023/07/indias-deepening-bonds-with-egypt/>, Erişim Tarihi: 21.04.2024.

¹⁰ The Times of India, "PM Modi to visit South Africa from august 22-24 on sidelines of BRICS summit", 18.08.2023, <https://timesofindia.indiatimes.com/india/pm-modi-to-visit-south-africa-from-august-22-24-on-sidelines-of-brics-summit/articleshow/102840983.cms>, Erişim Tarihi: 21.04.2024.

¹¹ PMINDIA, "PM's meeting with PM of the republic of Ethiopia", 24.08.2023, https://www.pmindia.gov.in/en/news_updates/pms-meeting-with-pm-of-the-republic-of-ethiopia/, Erişim Tarihi: 21.04.2024.

¹² Brian Oruta, "Kenya, India sign five deals to boost bilateral relations", *The Star*, 05.12.2023, <https://www.the-star.co.ke/in-pictures/2023-12-05-photos-kenya-india-sign-five-deals-to-boost-bilateral-relations/>, Erişim Tarihi: 21.04.2024.

¹³ *Business Standard*, "ITT Madras establishes first international campus in Tanzania Zanzibar", 06.11.2023, https://www.business-standard.com/india-news/itt-madras-establishes-first-international-campus-in-tanzania-s-zanzibar-123110600630_1.html, Erişim Tarihi: 21.04.2024.

¹⁴ Fana Broadcasting Corporate, "Ethiopian police university, India's NFSU sign MoU", 24.11.2023, <https://www.fanabc.com/english/ethiopian-police-university-indias-nfsu-sign-mou/>, Erişim Tarihi: 24.04.2024.

¹⁵ Paul Nantulya, "Africa-India cooperation sets benchmark for partnership", *Africa Center for Strategic Studies*, 12.12.2023, <https://africacenter.org/spotlight/africa-india-cooperation-benchmark-partnership/#:~:text=India's%20total%20investments%20in%20Africa,and%20leading%20entrepreneur%20and%20investor>, Erişim Tarihi: 20.04.2024.

ğildir. Hindistan Başbakanı Narendra Modi, 24-25 Haziran'da Mısır'a bir ziyaret gerçekleştirmiş ve taraflar arasında dört anlaşma imzalanmıştır. Mısır ve Hindistan tarım, arkeoloji ve tarihî eserlerin korunması ile ilgili üç mutabakat zaptı imzalamış, bununla birlikte görüşmede yenilenebilir enerji, sağlık, altyapı gibi konular da ele alınmıştır. Ziyaret sırasında Mısır-Hindistan ilişkileri tarihsel arka plana dayandırılmıştır.⁹

Haziran ayındaki bu ziyaretten yaklaşık iki ay sonra Narendra Modi, Güney Afrika'da 22-24 Ağustos 2023 tarihleri arasında 15'inci düzenlenen BRICS zirvesine katılmak üzere Johannesburg'a gitmiştir. Güney Afrika'ya gerçekleştirdiği ziyarette Başkan Cyril Ramaphosa ile bir araya gelmiştir.¹⁰ Modi ziyareti sırasında farklı ülkelerin liderleriyle de bir araya gelmiştir. Narendra Modi, 24 Ağustos 2023'te Johannesburg'ta 15. BRICS Zirvesi kapsamında Etiyopya Başbakanı Abiy Ahmed ile de bir araya gelmiştir. İki lider karşılıklı kalkınma ve kapasite geliştirme konuları üzerine görüşme sağlamış, ticaret, yatırım, savunma iş birliği, tarım gibi çeşitli konuları ele almışlardır.¹¹

Aralık 2023'te Kenya Devlet Başkanı William Ruto, Hindistan'a iki günlük bir ziyaret gerçekleştirmiş ve bu ziyaret sırasında iki devlet arasında beş memorandum imzalanmıştır. Yapılan memorandumların sağlık, ticaret, enerji ve KOBİ sektörleri ile ilgili olduğu kaydedilmiştir.¹² Afrika ve Hindistan arasındaki ilişkiler diplomatik düzeydeki ilişkiler ile sınırlı kalmamıştır.

Öte yandan, eğitim ve kültürel alanlarda gelişen ilişkiler de dikkate değerdir. Bu gelişmelerden biri de Hindistan'ın Afrika'da açtığı teknoloji enstitüsüdür. 6 Kasım 2023 tarihinde Hindistan Teknoloji Enstitüsü Madras'ın, Tanzanya Zanzibar'da bir yerleşke açtığını duyurmuştur. Enstitünün başlangıçta lisans ve yüksek lisans düzeyinde veri bilimi ve yapay zekâ alanlarında eğitim vereceği belirtilmiştir.¹³ Madagaskar dışında Etiyopya da 2023 yılında Hindistan'la eğitim alanında bir mutabakat zaptı imzalamış, Etiyopya Polis Üniversitesi ve Hindistan Ulusal Adli Bilimler Üniversitesi (NFSU) arasında eğitim, öğretim ve öğretmen mübadelesi yapılacağı ve kabiliyet geliştirme alanlarında iş birliğine gidileceği belirtilmiştir.¹⁴

3. 2023 Afrika-Hindistan Ekonomik ve Ticari İlişkileri

Afrika ve Hindistan arasındaki ticaretin payı 2003 yılından bu yana istikrarlı bir artış göstermiş ve yıllık yüzde 18 bir büyüme ile 2023 yılında 103 milyar dolara ulaştığı kaydedilmiştir. Hindistan'ın Afrika ülkeleri ile ulaştığı bu seviye onu, Avrupa Birliği ve Çin'den sonra Afrika'nın üçüncü büyük ticaret ortağı yapmıştır. Hindistan'ın bugün kıtadaki toplam yatırımları ise 70

milyar doları bulmaktadır. 2003'ten bu yana giderek büyüyen ticari ilişkilerin daha da ilerletilmesi planlanmaktadır. Bu plan kapsamında, "Hindistan Sanayi Konfederasyonu" 2030 yılına kadar ticari ilişkileri 150 milyar dolara çıkarmayı hedeflediklerini açıklamıştır.¹⁵ Afrika kıtası ve Hindistan arasındaki ticaretin payı her geçen yıl katlanarak artış göstermektedir. Her iki tarafın da hızlı artan nüfusu, sahip oldukları pazar potansiyeli ve doğal kaynaklarla ilgili yapılan çeşitli anlaşmalar, Afrika'ya da Hindistan'a da ticari anlamda büyük fırsatlar sunmaktadır. Hindistan'ın Angola, Botswana, Kamerun, Gana Güney Afrika ve Seyşeller gibi çok sayıda Afrika ülkesi ile ticaret anlaşması bulunmaktadır.¹⁶

Son on yılda Afrika kıtası ile Hindistan arasındaki ticaretin payının ciddi oranda büyüme sergilediği açıktır. 2011-2012 yılları arasında 68,5 milyar dolar olan ticaret 2022-2023 mali yılında ciddi bir artış göstermiştir.¹⁷ Kasım ayında Hindistan Dışişleri Bakanı Subrahmanyam Jaishankar, Hindistan ve Afrika arasındaki ticaretin 2022-2023 mali yılında (1 Nisan-31 Mart) 98 milyar dolara ulaşarak bir önceki mali yıla göre yüzde 9,3'lük bir artış kaydettiğini duyurmuştur.¹⁸ Afrika ülkeleri ile Hindistan arasındaki ticaret değerleri incelendiğinde verilerin bölgelere göre ayrıldığı görülmektedir. Örneğin elde edilen son verilere göre 2022 mali yılında Hindistan ve Sahra Altı ülkeleri arasında 74 milyar dolar üzerinde ticaret gerçekleştirilmiştir. Ticareti yapılan mallar arasında pirinç, ilaç, biyolojik ve petrol ürünleri ve pamuklu kumaşların yer aldığı görülmüştür.¹⁹

Aşağıdaki tabloda 2018-2023 yılları arasında Hindistan'ın Afrika kıtası ile yaptığı ticaretin hacmi gösterilmektedir:

Yıl	2018-2019	2019-2020	2020-2021	2021-2022	2022-2023	CAGR (5 Yıl)
Hindistan'ın İhracatı	22,65	23,55	22,93	33,08	42,85	17,27
Hindistan'ın İthalatı	35,4	32,15	23,89	41,77	39,27	2,62
Toplam Ticaret	58,05	55,7	46,82	74,86	82,13	9,06
Ticari Bakiye	-12,75	8,6	-0,96	-8,69	3,57	

4. 2023 Afrika-Hindistan Askerî İş Birliği ve Anlaşmaları

2023 yılı itibarıyla Hindistan ordusu askerî personel sayısı muharip birlikleri, lojistik destek personeli ve idari personeli de içine alarak 1.455.550 aktif personel olarak kaydedilmiştir.²¹ Hindistan'ın 2023 yılında savunma bütçesi INR22 5,94 trilyon (73,8 milyar dolar) olup, ABD ve Çin'den sonra en büyük savunma bütçesine sahip ülke olarak öne çıkmıştır.²³ Global Firepower Index (GFP) verilerine göre, Hindistan 145 ülke arasında 4. sırada yer

16 Government of India Ministry of Commerce and Industry, "India-Africa trade agreement", <https://commerce.gov.in/international-trade/trade-agreements/india-africa-trade-agreement/>, Erişim Tarihi: 30.04.2024.

17 Malancha Chakrabarty, "Time for a new chapter in India-Africa relations", Observer Research Foundation (ORF), 08.02.2024, <https://www.orfonline.org/expert-speak/time-for-a-new-chapter-in-india-africa-relations#:~:text=India's%20trade%20with%20Africa%20has,billion%20between%201996%20to%202022>, Erişim Tarihi: 25.04.2024.

18 Ecofin Agency, "India-Africa Trade up 9% in FY 2022/2023 to \$98bn", 16.11.2023, <https://www.ecofinagency.com/public-management/1611-45052-india-africa-trade-up-9-yoy-in-fy-2022/2023-to-98bn>, Erişim Tarihi: 25.04.2024.

19 Statista, "Value of Indian trade with the Sub-Saharan Africa region from financial year 2012 to 2022", 01.02.2023, <https://www.statista.com/statistics/651695/trade-value-ssa-with-india/#statisticContainer>, Erişim Tarihi: 26.04.2024.

Tablo 1: Hindistan ve Sahra Altı Afrika Arasındaki İkili Ticaret (Milyar Dolar \$) (Sahra Altı Afrika Bölgesi; Doğu, Batı, Orta ve Güney Bölgesi'ni içermekte ve 48 ülkeden oluşmaktadır).²⁰

20 Government of India - Ministry of Commerce and Industry, "Foreign Trade (Africa)", 02.01.2024, <https://commerce.gov.in/about-us/divisions/foreign-trade-territorial-division/foreign-trade-africa/>, Erişim Tarihi: 25.04.2024.

21 Brigadier Defence Academy, "Indian army strength in 2023", 20.11.2023, <https://brigadierdefenceacademy.in/indian-army-strength-in-2023/#:~:text=As%20of%202023%2C%20the%20Indian,support%20personnel%20and%20administrative%20staff>, Erişim Tarihi: 30.04.2024.

22 INR: Hindistan Rupisi.

23 Karl Dewey, Fenella McGerty, Viraj Solanki, "Personnel vs. Capital: The Indian Defence Budget", International Institute for Strategic Studies, 14.04.2023, <https://www.iiss.org/online-analysis/military-balance/2023/04/indian-defence-budget/>, Erişim Tarihi: 08.05.2024.

24 Global Fire Power (GFP), "2024 India military strength", https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=india, Erişim Tarihi: 24.04.2024.

25 The Economic Times News, "India-Africa military exercise begins in Pune", 21.03.2023, <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/india-africa-military-exercise-begins-in-pune/articleshow/98876298.cms?from=mdr>, Erişim Tarihi: 24.04.2024.

26 Defence Web, "India and Tanzania strengthen strategic defence partnership", 01.12.2023, <https://www.defenceweb.co.za/joint-diplomacy-a-peace/india-and-tanzania-forge-strategic-defence-partnership/>, Erişim Tarihi: 24.04.2024.

27 Africa Defense Forum (ADF), "India's approach to Africa Envisions developing 'together as equals'", 23.01.2024, <https://adf-magazine.com/2024/01/indias-approach-to-africa-envisions-developing-together-as-equals/#:~:text=In%20September%202023%2C%20a%20group,to%20%24150%20billion%20by%202030to%2520%2524150%2520billion%2520by%25202030>, Erişim Tarihi: 29.04.2024.

olarak küresel düzeyde ilk beş büyük askerî güç arasında yerini almıştır.²⁴ Küresel çapta en güçlü ordular arasında gösterilen Hindistan, askerî bilgi ve tecrübesini Afrika ülkeleriyle de paylaşmaktadır.

2023 Mart ayında başlayan dokuz günlük askerî eğitime 23 Afrika ülkesinin katılım sağladığı kaydedilmiştir. Hindistan, Pune'de gerçekleştirilen eğitim, Hindistan'da üretilen bir dizi yeni nesil askerî ekipmanı katılımcı ülkelere göstermek amacıyla düzenlemiştir. Afrika-Hindistan Saha Eğitim Tatbikatı (AFINDEX) adlı bu tatbikata Bostvana, Mısır, Kenya, Malavi, Fas, Nijer, Nijerya dâhil olmak üzere 23 Afrika ülkesinin katıldığı kaydedilmiştir.²⁵

Hindistan ve Afrika ülkeleri savunma alanlarında da iş birliğine gitmektedirler. 8 Ekim'de Tanzania Devlet Başkanı Samia Suluhu Hassan, Yeni Delhi'ye ziyaret gerçekleştirmiş ve iki ülke arasında savunma iş birliğine dayalı yeni bir ortaklık anlaşması imzalamıştır. Anlaşmaya göre askerî eğitim ve deniz alanında iş birliği, kapasite geliştirme, terörle mücadele ile savunma sanayileri konuları ele alınmıştır.²⁶

5. Sonuç

Afrika-Hindistan ilişkilerinin 2023 yılındaki seyri incelendiğinde gerek diplomatik gerekse ekonomik ve askerî alanlarda çeşitli iş birlikleri ve anlaşmaların kurulduğu görülmektedir. 2023 yılında Afrika-Hindistan ilişkileri açısından en önemli gelişmenin ise şüphesiz G-20 Zirvesi olduğu görülmektedir. Kurulan diplomatik ilişkiler, ticari ve askerî ortaklıklar ve Afrika Birliği'nin G-20'ye alınması gibi gelişmeler, Hindistan'ın Afrika ile ilişkilerinde eşit ortaklık gözettiğini göstermektedir. Yardımlar yerine karşılıklı tecrübe ve bilgi paylaşımı, ticari ortaklıkların kurulması ve gelişen ilişkiler, Hindistan'ın Afrika ülkelerine yaklaşımını göstermektedir. Nitekim Veda Vaidyanathan yaptığı bir açıklamada "Afrikalı meslektaşlarımızdan duyduğumuz bir şey, Hindistan'ın bir başıbaşı gibi davranmadığı veya konuşmadığıdır. Hindistan kolaylaştırıcı rolü üstlenirken, Afrika tarafının temsil ve liderlik sergilemesini sağlayarak, eşit düzeyde birlikte çalışmak için alan yaratmaya odaklanıyor."²⁷ şeklinde ifadelerde bulunması, ilişkilerin karşılıklı çıkara dayanan ve eşitlikçi bir yapıda olduğunu gösteren bir tavidir.

Afrika kıtası ile Hindistan'ın giderek gelişen ilişkileri gelecek yıllarda taraflar arasında daha derin ve kapsamlı iş birliklerinin kurulacağını göstermekte ve Hindistan'ın Afrika'daki varlığının devam ettireceğinin bir işareti olarak değerlendirilmektedir.

2023'te Brezilya-Afrika İlişkileri: Durgunluktan Güçlenen Bağlara

Gökhan Albayrak*

1. Giriş

Brezilya, Dünya Bankası'nın güncel verilerine göre, (2022 yılı bazında) gayrisafi yurt içi hasıla büyüklüğü açısından dünyanın en büyük 11. ekonomisini teşkil etmektedir.¹ Yine "Global Fire Power" tarafından hazırlanan askerî güç endeksine göre, (2024 yılı bazında) Brezilya dünya üzerinde 12. sırada yer almaktadır.² Yüz ölçümü bakımından ise Brezilya 5. büyük devlettir. Bu açılarından Brezilya günümüzün ekonomik ve askerî güçlerinden birini teşkil etmektedir.

Brezilya, Latin Amerika bölgesinin en fazla nüfusa sahip olan devleti olarak (215 milyon kişi) hem bölgesinde hem de dünyada önemli bir nüfuza sahip olmaya başlamıştır. Brezilya özellikle 2006 yılında oluşturmaya başlanan BRICS yapılanmasının kurucu aktörlerinden biri olarak uluslararası alanda ekonomik ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır.

* Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Devletler Hukuku Anabilim Dalı, albayrak87@gmail.com

¹ World Bank, https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?most_recent_value_desc=true, Erişim Tarihi: 26.03.2024.

² Global Fire Power, <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php>, Erişim Tarihi: 26.03.2024.

Brezilya'nın diğer ekonomik güçlerle olduğu gibi Afrika ülkeleriyle de sıkı bir ilişki geliştirdiği görülmektedir. Bu sıkı ilişkilerin ardında kültürel ve tarihsel arka planın olduğu bilinmektedir. İlk olarak, Brezilya ve Afrika ülkelerinin ortak bir sömürge geçmişine sahip olduğu söylenebilir. Brezilya, 1808 yılına kadar Portekiz sömürgesi olarak kalmış ve bağımsızlığını 1822 yılında kazanabilmiştir. Sömürgecilik döneminin bir bakiyesi olarak Brezilya'nın resmî dili Portekizcedir. Brezilya'yla birlikte 20. yüzyılda bağımsızlığına kavuşmuş eski Portekiz sömürgeleri Afrika kıtasında bulunmaktadır. Bugün Afrika'da Portekizce pek çok ülkede konuşulmakta ve altı ülkenin³ de resmî dilini teşkil etmektedir. Dolayısıyla Brezilya pek çok Afrika devleti ile resmî dilini kullanarak iletişim kurabilme imkânına sahiptir.

Bunun dışında etnik anlamda da Brezilya ve Afrika arasında bir bütünlük söz konusudur. Köle ticareti sonucu bugün Brezilya halkının yüzde 51'i doğrudan Afrika kökenlidir.⁴ Bu noktada Brezilya kültürü üzerinde Afrika kültürünün etkisinin büyük olduğu vurgulanmaktadır.

Brezilya-Afrika ilişkileri özellikle dekolonizasyon sonrası dönemin başarılarında sınırlı ve dalgalı bir biçimde seyretmiştir. Brezilya'nın dış politika gündeminde Afrika'nın önem kazanması 2002 yılında başkan olarak seçilen Lula da Silva ile başlamıştır.⁵ Bilhassa son yirmi yıllık süreçte Brezilya dış politikasında Afrika'nın kapladığı alan artmaya başlamıştır. Bunda, Lula'nın liderliğinin etkisinin de olduğunu söylemek gerekmektedir. Bu açıdan 2023 yılı, Lula'nın tekrar göreve gelmesiyle birlikte Brezilya-Afrika ilişkilerinin tekrardan derinleşmeye başladığı bir yıl olmuştur.

2. Brezilya-Afrika İlişkilerinin 2023'teki Seyri

2023 yılı Brezilya-Afrika ilişkileri bakımından oldukça hareketli olmuştur. 2022 seçim sonuçlarıyla birlikte sağ muhafazakâr Jair Messias Bolsonaro hükûmetinin sona erip, sol görüşleriyle tanınan Lula da Silva hükûmetinin üçüncü döneminin başlamasıyla yoğunlaşmıştır. Lula hükûmetiyle birlikte Brezilya dış politikasında Afrika ile ilişkileri güçlendirme söylemi tekrar gündeme gelmiştir.

2023 yılı BRICS Liderler Zirvesi'nin Güney Afrika'nın Johannesburg şehrinde yapılması ve bu zirvede alınan önemli kararlar bakımından da önemli bir yıldır. 22-24 Ağustos 2023 tarihlerinde yapılan zirveye Brezilya, Çin, Hindistan ve ev sahibi Güney Afrika liderleri katılmışlardır. Rusya Devlet Başkanı Putin ise hakkında Uluslararası Ceza Divanı tarafından alınan tutuklama kararı yüzünden zirveye video konferans yöntemi ile katılarak görüşlerini iletmiştir. Bu zirvede alınan kararlar önemli olup, BRICS

Güney Afrika Brezilya Devlet Başkanı Luiz Inacio Lula da Silva Eşi Rosangela Da Silva ile 21 Ağustos 2023'te Güney Afrika'daki 15. BRICS zirvesi için Johannesburg'a geldi. (Kaynak: Anadolu Ajansı).

3 Angola, Mozambik, Gine-Bissau, Yeşil Burun Adaları, São Tomé ve Príncipe ve Ekvator Ginesi.

4 Gerhard Seibert, "Brazil-Africa Relations from the 16th Century to the 20th Century", *Brazil-Africa Relations: Historical Dimensions and Contemporary Engagements From the 1960s to the Present*, Ed. Gerhard Seibert, Paulo Fagundes Visentini, James Currey, Suffolk, 2019, s. 12.

5 Analúcia Danilevicz Pereira, "Brazil-Africa Relations: The Strategic Importance of the South Atlantic", *Insight on Africa*, Vol 6(1), 2014, s. 4.

ülkelerinin yapacağı ticarette doların etkisinin azaltılması, tarıma ve yeşil ekonomiye odaklanması ve gıda güvenliğine ilişkin önlemlerin artırılması konusuna vurgu yapılmıştır.

Brezilya Başkanı Lula'nın ise zirvede BRICS ülkeleri arasında ortak para birimi oluşturmanın ticarette olumlu etkileri olacağını dile getirmesi de-dolarizasyon politikasını güçlendiren bir söylem olarak nitelendirilmektedir.⁶ Zirveden sonra Başkan Lula, diplomatik gezisini Angola ile sürdürmüştür. Angola'ya yapılan ziyaret, Brezilya'nın Afrika ile ilişkilerini güçlendirmesi iradesini göstermesi bakımından önemlidir. Bu ziyaret neticesinde iki ülke arasında turizm, sağlık ve tarım konularında yedi mutabakat zaptı imzalanmıştır.⁷ Ayrıca Lula, Angola'daki ziyaretinde Angola'nın Afrika'daki en büyük Brezilyalı topluluğa⁸ ev sahipliği yaptığını belirterek bir başkonsolosluk açmak istediklerini dile getirmiştir.⁹ Angola ziyaretinden sonra Lula, São Tomé ve Príncipe'de yapılan 14. Portekizce Konuşan Ülkeler Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Konferansı'na katılmıştır. Lusofon Birliği olarak da adlandırılan bu oluşumun ilgili konferansının ana gündem maddesi gençlik ve sürdürülebilirlik olmuştur. Konferansta Başkan Lula, iklim değişikliği ile mücadele ve genç işsizliği konularına dikkati çekmiş ve Afrika'nın çeşitli yardımlarla bir tarım merkezi hâline gelebileceğini vurgulamıştır.¹⁰

Brezilya dış politikasının önemli bir aracı olan BRICS'in 2023 yılında alınan zirve kararı ile genişlemesi ve organizasyona iki Afrika ülkesinin katılımı¹¹ (Mısır ve Etiyopya) kuşkusuz Brezilya-Afrika ilişkilerinin boyutunu daha da genişletecektir.

Eylül aylarında ise diplomaside Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda dünya liderlerinin verdiği mesajlar önemli bir yer tutmaktadır. Brezilya Başkanı Lula'nın bu vesileyle 19 Eylül 2023 tarihinde New York'taki toplantıda yaptığı konuşmada Afrika'ya önemli bir yer ayırdığı görülmektedir. Lula, bu konuşmasında özellikle açlık, çatışmalar ve servetin eşitsiz bölüşümü konularına odaklanmış ve bunun üzerinden Afrika ile ilgili duruma değinmiştir.¹² Başkan Lula, göreve geldiği süre zarfında Amazonlardaki orman kıyımının yüzde 48 oranında azaltıldığına işaret etmiş ve bu noktada Afrika ve Asya ülkeleri ile diyalogu geliştirdiklerini belirtmiştir. Ayrıca Lula, Afrika ülkelerinin Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası'ndaki düşük temsil oranlarının kabul edilemez olduğunu da ifade etmiştir.

Brezilya-Afrika ilişkilerinde 2023 yılındaki bir diğer önemli gelişme 31 Ekim-1 Kasım tarihlerinde Brezilya'nın São Paulo şehrinde düzenlenen Brezilya-Afrika Forumu'dur. Forum, Afrika Kalkınma Bankası ve Portekiz ile Afrikalı Lusofon ülkelerini bir araya getiren ekonomik ve ticaret iş birli-

6 Pramod Kumar, "BRICS Summit 2023: Major Outcomes and Relevance", *Australian Outlook*, 12.10.2023, <https://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/brics-summit-2023-major-outcomes-and-relevance/>, Erişim Tarihi: 27.03.2024.

7 Africa News, "Angola and Brazil agree to strengthen and relaunch cooperation", 26.08.2023, <https://www.africanews.com/2023/08/26/angola-and-brazil-agree-to-strengthen-and-relaunch-cooperation/>, Erişim Tarihi: 27.03.2024.

8 Yaklaşık otuz bin kişi.

9 MercoPress, "Lula quiere que Brasil refuerce su presencia en África", 27.08.2023, <https://es.mercopress.com/2023/08/27/lula-quiere-que-brasil-refuerce-su-presencia-en-frica>, Erişim Tarihi: 27.03.2024.

10 AgênciaBrasil, "Portuguese-speaking countries address youth and sustainability", 28.08.2023, <https://agenciabrasil.ebc.com.br/en-internacional/noticia/2023-08/portuguese-speaking-countries-address-youth-and-sustainability>, Erişim Tarihi: 27.03.2024.

11 BRICS'e katılan diğer iki ülke İran ve Birleşik Arap Emirlikleri'dir. Arjantin organizasyona katılma davet edilmiş, ancak Milei hükümeti katılım sürecinden çekilmiştir.

12 Presidência da República, Speech by President Luiz Inácio Lula da Silva at the opening of the 78th UN General Assembly, 19.09.2023, <https://www.gov.br/planalto/en/follow-the-government/speeches/speech-by-president-luiz-inacio-lula-da-silva-at-the-opening-of-the-78th-un-general-assembly>, Erişim Tarihi: 29.03.2024.

ği ile Brezilyalı yatırımcıları buluşturmuştur.¹³ Forum, bu açıdan 20 milyar dolar seviyelerine yükselen Brezilya-Afrika ticaret hacmini daha da büyütme ve derinleştirmek için önemli bir gelişmedir.

3. Sonuç

2023 yılı Brezilya dış politikası için bir çizgi değişikliği yılı olmuştur. Çok taraflılık, Güney-Güney iş birliği ve iklim politikalarına karşı olan Bolsonaro hükümetinin¹⁴ sona erip tekrar Lula hükümetinin iş başına gelmesi kuşkusuz Brezilya-Afrika ilişkilerini etkilemiştir.

2023 yılında Lula'nın Afrika ziyaretleri ve söylemleri, Brezilya'nın tekrar Afrika politikasını güçlendireceği sinyallerini vermektedir. Aynı yönde 17 Şubat 2024 tarihinde Lula'nın, Etiyopya'daki Afrika Birliği zirvesinde onur konuğu olarak konuşması bu sinyallerin güçlendiğinin kanıtı olarak görülebilir. Bu noktada Brezilya-Afrika ilişkilerinin potansiyelinin büyük olduğunu söylemek gerekmektedir. Yükselen bir güç olarak Brezilya, müdahaleci Amerika Birleşik Devletleri'nden, sömürge geçmişi olan Avrupa'dan veya otoriter karakteri öne çıkan Çin'den daha güvenilir bir ortak olma imajını güçlendirmektedir.

13 African Development Bank Group, "Brazil-Africa Forum 2023: African Development Bank Group calls for increased Brazilian investment in infrastructure and logistics", 3.11.2023, <https://www.afdb.org/en/news-and-events/press-releases/brazil-africa-forum-2023-african-development-bank-group-calls-increased-brazilian-investment-infrastructure-and-logistics-65523#:~:text=In%202021%2C%20Brazil%2DAfrica%20trade,exports%20are%20destined%20for%20Africa.>, Erişim Tarihi: 29.03.2024.

14 Dawisson Belém Lopes, Thales Carvalho, Vinicius Santos, "Did the Far Right Breed a New Variety of Foreign Policy? The Case of Bolsonaro's "More-Bark-Than-Bite" Brazil", *Global Studies Quarterly*, Vol. 2(4), 2022, ss. 1-14.

2023 Yılında İsrail-Afrika İlişkileri

Muhammed Yasir Okumuş*

1. Giriş

İsrail'in Afrika ile ilişkileri, ülkenin kıtaya yönelik stratejik ilgisiyle paralel olarak yıllar içinde dönüşüme uğramıştır. Kurulduğu günden bu yana Filistin'e karşı -ve doğal olarak Filistin davasını destekleyen uluslararası topluma karşı- egemenlik, meşruiyet ve var olma savaşı veren İsrail'in Afrika'ya yönelik stratejik ilgisi bu savaşın dinamiklerine ve yoğunluğuna göre şekillenmiştir. 1980'lerde Afrika'yla ilişkilerini yeniden inşa etmeye çalışan İsrail, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle bu yöndeki ilgisini kaybetmiş, 2000'lerden itibaren Filistin ve özellikle İran ile rekabeti dolayısıyla Kıta, ülkenin dış politikasında tekrar önem kazanmıştır.¹

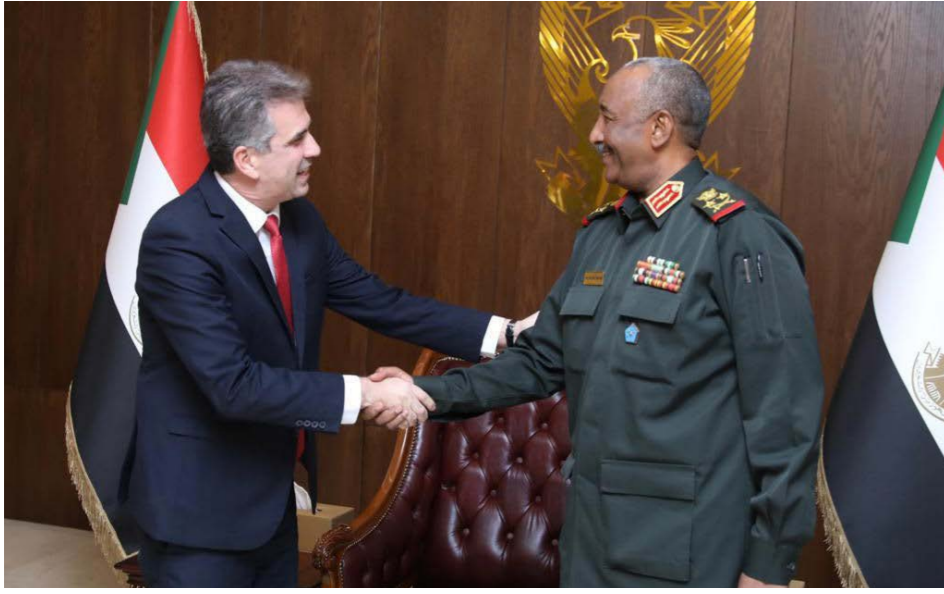
2023 yılı İsrail'in Afrika ile ilişkilerinde özellikle Filistin'e yönelik politikaları nedeniyle önemli kırılmaların yaşandığı bir yıl olmuştur. 2020 yılında ABD'nin güdümünde başlatılan bölge ülkeleri ile normalleşme süreci İsrail açısından Afrika'da da önemli açılımlara kapı aralamışsa da bilhassa 7 Ekim 2023 tarihinden sonra normalleşmenin potansiyel kazanımları kaybedilmiş görülmektedir.

Buna göre bu çalışmada, İsrail'in Afrika ülkeleri ile ilişkilerinin 2023 yılındaki seyri uluslararası kamuoyu açısından önem arz eden belirli gelişmeler etrafında değerlendirilecektir.

* Araştırma Görevlisi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü & Misafir Araştırmacı, Witwatersrand Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü yasir.okumus@asbu.edu.tr

Bu bölüm, yazara TÜBİTAK'ın 2214-A Yurt Dışı Doktora Sırası Araştırma Burs Programı ile sağladığı destek çerçevesinde Güney Afrika Cumhuriyeti'nde yürütülen saha araştırması sırasında yazılmıştır.

¹ Yotam Gidron, "Israel and Africa", *Routledge Handbook on Israel's Foreign Relations*, Ed. Joel Peters ve Rob Geist Pinfold, Routledge, London, 2020, s. 352; 361.

Sudan Sudan Egemenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Abdulfettah el-Burhan (sağda), başkent Hartum'daki Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nda İsrail Dışişleri Bakanı Eli Cohen'i (solda) kabul etti (Kaynak: Anadolu Ajansı).

2. İsrail'in Afrika Birliği'ndeki Gözlemci Statüsü

İsrail, yaklaşık yirmi yıldır beklediği Afrika Birliği'ndeki (AfB) gözlemci statüsünü Temmuz 2021 yılında elde edebilmiştir. AfB Komisyonu Başkanı Moussa Faki Mahamat'ın aldığı bu karar, üye ülkeler arasında tartışmalara neden olmuştur. AfB Dönem Başkanı Macky Sall, 2022'deki AfB Zirvesi'nde, konunun üye ülkeler arasında derin görüş ayrılıklarına sebep olduğunu, dahası birliğin bozulmasına sebebiyet verebileceğini ifade ederek devlet başkanlarından oluşan bir komisyon tarafından 2023'te karara bağlanmasının uygun olacağını ifade etmiştir.²

Buna istinaden 2023'teki zirveye İsrail davet edilmemiş, buna rağmen programa katılan İsrail Büyükelçisi Sharon Bar-Li toplantı salonundan çıkartılmıştır. İsrail'in Filistin'deki eylemleri, üye ülkeler arasında mutabakatın sağlanamaması, gözlemci statüsünün verilme sürecinin şeffaf olmaması gibi sebepler dolayısıyla İsrail'in gözlemci üye statüsü düşürülmüştür.

Güney Afrika, Cezayir ve Nijerya bu sürecin önde gelen ülkeleridir. Bu ülkeler ilgili kararın ardından İsrail tarafından aşırıcılıkla,³ hatta İran etkisinin de kalmakla itham edilmiştir.⁴

3. Resmî Ziyaretler

İsrail ile 1972 yılından bu yana diplomatik ilişkileri bulunmayan Çad'ın Devlet Başkanı Mahamat Idriss Deby, 1 Şubat'ta İsrail'i ziyaret etmiş ve bu ziyaret sırasında Başbakan Binyamin Netanyahu ile birlikte Çad'ın İsrail Bü-

² "African Union postpones debate on Israel's observer status", *Aljazeera*, 07.02.2022, <https://www.aljazeera.com/news/2022/2/7/african-union-postpones-debate-on-israels-observer-status>, Erişim Tarihi: 17.05.2024.

³ Nosmot Ghadamosi, "African Union ousts Israeli diplomat", *Foreign Policy*, 22.02.2023, <https://foreignpolicy.com/2023/02/22/african-union-summit-israel-palestine-diplomat/>, Erişim Tarihi: 29.04.2024.

⁴ "Israeli foreign minister visits Kenya for African Union meeting", *Zenger*, 16.07.2023, <https://www.zenger.news/2023/07/16/israeli-foreign-minister-visits-kenya-for-african-union-meeting/>, Erişim Tarihi: 17.05.2024.

⁵ Lazar Berman, "Chad's president meets with Netanyahu and Mossad chief ahead of embassy opening", *The Times of Israel*, 01.02.2023, <https://www.timesofisrael.com/chads-president-meets-with-netanyahu-and-mossad-chief-ahead-of-embassy-opening/>, Erişim Tarihi: 17.05.2024.

⁶ "Israel FM Cohen visits Sudan as Khartoum and Tel Aviv step closer to 'normalisation'", *Dabanga Sudan*, 03.02.2023, <https://www.dabangasudan.org/en/all-news/article/israel-fm-cohen-visits-sudan-as-khartoum-and-tel-aviv-step-closer-to-normalisation>, Erişim Tarihi: 17.05.2024.

⁷ Lahav Harkov, "Kenyan president visits Western Wall, adviser prays on Temple Mount", *The Jerusalem Post*, 09.05.2023, https://www.jpost.com/western_wall/article-742534#google_vignette, Erişim Tarihi: 17.05.2023.

⁸ Rina Bassist, "On Kenya visit, Cohen meets leader of African country with no ties to Israel", *Al-Monitor*, 1707.2023, <https://www.al-monitor.com/originals/2023/07/kenya-visit-cohen-meets-leader-african-country-no-ties-israel>, Erişim Tarihi: 17.05.2024.

⁹ Yotam Gidron, "Israel and Africa", s. 358.

¹⁰ Aidan Lewis ve Nafisa Eltahir, "Israel, Sudan announce deal to normalize relations", *Reuters*, 03.02.2023, <https://www.reuters.com/world/africa/israeli-foreign-minister-heads-delegation-discuss-sudan-normalisation-2023-02-02/>, Erişim Tarihi: 18.05.2024.

¹¹ Rina Bassist, "Israel eyes normalization with Mauritania, Indonesia to expand Abraham Accords", *Al-Monitor*, 07.03.2023, <https://www.al-monitor.com/originals/2023/03/israel-eyes-normalization-mauritania-indonesia-expand-abraham-accords>, Erişim Tarihi: 18.05.2024; "In Nairobi, FM said to meet with leader of African country with no ties to Israel", *The Times of Israel*, 17.07.2023, <https://www.timesofisrael.com/in-nairobi-fm-said-to-meet-with-leader-of-african-country-with-no-ties-to-israel/>, Erişim Tarihi: 18.05.2024.

¹² Asher Lubotzky, "Africa and the war in Gaza: Analyzing Israel's current standing and future prospects in Africa", *The Institute for National Security Studies-Tel Aviv University*, Ocak 2024, https://www.inss.org.il/strategic_assessment/africa-gaza/, Erişim Tarihi: 19.04.2024.

yükelçiliği'nin açılışını yapmıştır. Bu adım, diplomatik ilişkilerini 2019 yılında yeniden başlatan iki ülkenin ilişkileri açısından önemlidir. Deby, aynı zamanda Tapınak Tepesi'ni ve Ağlama Duvarı'nı ziyaret etmiştir. Ardından iki lider, ikili ilişkileri daha da geliştirmek istediklerini ifade etmişlerdir.⁵

İsrail Dışişleri Bakanı Eli Cohen, 3 Mart'ta Sudan'a giderek Egemenlik Konseyi Başkanı Abdulfettah El-Burhan'la görüşmüştür. Görüşmenin ana gündem maddesi ikili ilişkilerin normalleşme süreci olmuş, 2023 yılı içinde bir barış anlaşmasının imzalanması noktasında mutabık kalmıştır.⁶

İsrail'in Afrika'da müttefiki sayılabilecek az sayıdaki ülkeden birisi olan Kenya'nın Devlet Başkanı William Ruto, 9 Mayıs'ta İsrail'i cumhurbaşkanlığı döneminde ilk kez ziyaret etmiştir ve ardından Ağlama Duvarı'na giderek dua etmiştir.⁷ Eli Cohen de 8 Mayıs'ta Kenya'yı ziyaret ederek, başta Kenya devlet başkanı ve dışişleri bakanı olmak üzere farklı Afrikalı liderlerle görüşmüştür. AfB'nin koordinasyon toplantısının yapıldığı döneme denk gelen bu ziyarette İsrail'in AfB gözlemci üyeliği konusu gündeme gelmiştir.⁸

4. Afrika Ülkeleri ile Normalleşme Süreci

2015'ten itibaren İran ekseninden Suudi Arabistan eksenine kayan Sudan,⁹ bu eksen kaymasının da etkisiyle ve ABD'nin ülkeyi teröre destek veren ülkeler listesinden çıkarmasıyla, 23 Ekim 2020'de, Trump yönetiminin arabuluculuğunda İsrail ile ilişkilerini normalleştirmek amacıyla bir anlaşma imzalamıştır. Yürütülen çalışmalar neticesinde iki ülke, 2 Şubat 2023'te, Sudan'da sivil hükümetin kurulmasını müteakip ilişkilerin normalleşmesi için yeni bir anlaşma imzalanması hususunda mutabık kalmışlardır.¹⁰ İsrail, Mart 2023 tarihinde Nijer, Mali, Moritanya ve Somali ile de normalleşme çalışmalarına başladığını duyurmuştur.¹¹

5. Gazze Savaşı Sonrasında Afrika'dan İsrail'e Tepkiler

7 Ekim'den sonra ortaya çıkan tabloya bakıldığında İsrail'in Afrika ülkeleri ile ilişkilerinin kayda değer ölçüde zarar gördüğü açıktır. AfB ile ilişkiler ve normalleşme süreçleri zarar görmüş, Afrika ülkelerinin uluslararası arenada İsrail'e yönelik tepkileri olumsuz nitelik kazanmıştır.

Afrika ülkelerinin olaylara ilişkin yaklaşımları farklılaşmıştır. Afrika ülkelerinin İsrail'e yönelik tavırlarında demografik özellikleri etkili olmuştur. Müslüman nüfusu çoğunlukta olan ülkeler, İsrail'e karşı daha sert tutum takınırken, Hıristiyan nüfusu çoğunlukta olanlar daha yumuşak tutum sergiledikleri görülmüştür.¹² Bununla beraber Afrika ülkelerinin İsrail ile kuru-

lan ekonomik, siyasi ve askerî ilişkileri göz önünde bulundurarak Filistin meselesinde İsrail'e yönelik sert yaklaşımlardan kaçındığı değerlendirilmektedir.¹³ Kenya, Gana, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Zambiya'nın İsrail'i destekler nitelikteki açıklamalarına karşın Sudan, Cibuti ve Güney Afrika gibi ülkeler Filistin'i destekler nitelikte bir tonlama ile ateşkes çağrısında bulunmuşlardır.

AfB Komisyonu başkanı Moussa Faki Mahamat ise Filistinlilerin içinde buldukları zor şartların ve temel insani haklardan yoksun olmalarının sorunun temel kaynağı olduğunu ve iki devletli çözümün benimsenmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁴

Çad'ın 2019'da İsrail ile ilişkilerini yeniden tesis etmeye yönelik kararı, 7 Ekim'den sonra rafa kaldırılmış, ülke İsrail ile diplomatik ilişkilerini durdurmuştur. 4 Kasım'da Çad'ın İsrail'deki büyükelçisi ülkeye geri çağırılmıştır.¹⁵ Güney Afrika'nın İsrail'e yönelik tavrı, *Apartheid*'a karşı tarihsel sorumluluğunun¹⁶ bir gereği olarak sertleşmiştir. 21 Kasım'da toplanan Güney Afrika Meclisi, İsrail ile diplomatik ilişkilerin kesilmesi yönünde bir tavsiye kararı almıştır.¹⁷ Cumhurbaşkanı Cyril Ramaphosa, 18 Aralık'ta Güney Afrika Birleşik Ulema Konseyi'nin Filistin temalı programına katılarak Müslüman kanaat önderleri ile birlikte basın açıklaması yapmış, İsrail'in Gazze'deki eylemlerini soykırım ve toplu cezalandırma olarak nitelendirmiş ve Filistin halkının mücadelesini desteklediklerini açıklamıştır.¹⁸

7 Ekim sonrasında İsrail'in Afrika ülkeleri ile normalleşme süreçleri de sekteye uğramıştır. Fas'ta İsrail'e yönelik pek çok gösteri düzenlenmiş ve kamuoyunda İsrail karşıtlığı artmıştır.¹⁹ Normalleşme anlaşmasını imzalayan eski Başbakan Saadeddin Osmani de anlaşmadan pişmanlığını dile getirmiştir.²⁰

Birleşmiş Milletler'in 12 Aralık'ta oylanan ve derhal ateşkes çağrısı yapan kararlarını Afrika ülkelerinin çoğu desteklemiştir. Kenya ve Gana gibi İsrail'e desteğini açıklayan ülkeler dahi bu kararları desteklemişlerdir. Liberya, ilgili kararlara karşı oy verirken Kamerun, Güney Sudan, Malavi, Yeşil Burun Adaları, Ekvator Ginesi ve Togo çekimser kalmışlardır.²¹ Bu durum, İsrail'in Gazze'deki eylemlerinin Afrika'daki imajına etkisini göstermektedir.²²

13 Fuat Emir Şefkatli, " Hamas-İsrail çatışması Afrika'da nasıl yankı buldu?", ORSAM, 17.10.2023, <https://www.orsam.org.tr/tr/hamas-israil-catismasi-afrikada-nasil-yanki-buldu/>, Erişim Tarihi: 17.05.2024.

14 "How African countries have split over Israel-Gaza conflict", *The Star*, 09.10.2023, <https://www.the-star.co.ke/news/africa/2023-10-09-how-african-countries-have-split-over-israel-gaza-conflict/>, Erişim Tarihi: 19.05.2024.

15 "Chad recalls its ambassador from Israel", *TRT Afrika*, 05.11.2023, <https://www.trtafrika.com/africa/chad-recalls-its-ambassador-from-israel-15697974>, Erişim Tarihi: 17.05.2024.

16 Ran Greenstein, "South Africa and Israel: From alliance to estrangement", *New South African Review* 4, Ed. Gilbert M. Khadiagala vd., Wits University Press, Johannesburg, 2014, s. 302.

17 "South Africa legislators vote to suspend ties with Israel, close embassy", *Africa News*, 22.11.2023, <https://www.africanews.com/2023/11/22/south-africa-legislators-vote-to-suspend-ties-with-israel-close-embassy/>, Erişim Tarihi: 19.05.2024.

18 Zahid Jadwat, "Ramaphosa condemns Israel's 'genocidal onslaught' after meeting with Muslim leaders", *Salaamedia*, 19.12.2023, <https://salaamedia.com/2023/12/19/ramaphosa-condemns-israels-genocidal-onslaught-after-meeting-with-muslim-leaders/>, Erişim Tarihi: 19.04.2024.

19 "Arab public opinion about the Israeli war on Gaza", *Arab Center for Research & Policy Studies*, 10.01.2024, <https://www.dohainstitute.org/en/News/Pages/arab-public-opinion-about-the-israeli-war-on-gaza.aspx>, Erişim Tarihi: 17.05.2024.

20 Imad K. Harb, "Normalization survives despite the Gaza War", *Arab Center Washington D.C.*, 11.01.2024, <https://arabcenterdc.org/resource/normalization-survives-despite-the-gaza-war/>, Erişim Tarihi: 19.05.2024.

21 "UN General Assembly votes by large majority for immediate humanitarian ceasefire during emergency session", *UN News*, 12.12.2023, <https://news.un.org/en/story/2023/12/1144717>, Erişim Tarihi: 20.05.2024.

22 Asher Lubotzky, "Africa and the War in Gaza...".

6. Güney Afrika'nın Uluslararası Adalet Divanı'na İsrail Aleyhindeki Başvurusu

Güney Afrika, 7 Ekim'de başlayan savaşta İsrail'in Gazze'de uyguladığı yıkım ve Filistin halkına yönelik soykırım boyutuna ulaşan şiddete tepki olarak 29 Aralık'ta Uluslararası Adalet Divanı'na (UAD) İsrail'in Soykırım Sözleşmesi'ni ihlal ettiği gerekçesiyle dava açmıştır. Bu dava ile iki ülkenin ilişkileri daha önce hiç olmadığı kadar şiddetli bir kırılma yaşamıştır. Güney Afrika hükümetinin İsrail'i UAD'ye şikayet etmesinin üç önemli gerekçesi vardır: (i) Güney Afrika'nın *Apartheid* tecrübesi ülkenin İsrail'e yönelik politikalarının belirlenmesinde ontolojik bir etkiye sahiptir; (ii) ülkenin öne çıkan dinî azınlıklardan olan Müslümanların sosyo-ekonomik ve siyasi gücü, hükümetin İsrail'e yönelik adımlar atmasında etkili olmuştur; (iii) bununla bağlantılı olarak 29 Mayıs 2024 tarihinde yapılması planlanan genel seçimler öncesinde iktidar partisi Afrika Ulusal Kongresi (ANC), ihtiyaç duyduğu seçmen desteğini sağlamak istemektedir.²³

ANC iktidarının Uluslararası Adalet Divanı'nda açtığı dava vesilesiyle seçmen kitlesini konsolide etmesi, özellikle de Müslüman seçmenler nezdindeki desteğini artırması beklenmektedir.²⁴ Güney Afrika'nın dava başvurusu İsrail'i tarihinde ilk defa uluslararası hukuk önünde hesap vermek zorunda bırakması açısından tarihi bir olaydır.

7. Sonuç

İsrail-Afrika ilişkilerinin 2023 yılındaki seyri incelendiğinde büyük kırılmalar yaşandığı açıkça görülmektedir. İsrail açısından kıtadaki ülkelerle ilişkileri geliştirmek; Sudan, Fas ve Çad gibi ülkelerle normalleşmeyi ilerletmek; AfB ile yaşanan gözlemci statüsü krizini aşmak gibi hedeflerle başlayan 2023 yılı, bu süreçlerin tamamının sekteye uğradığı ya da başarısızlıkla sonuçlandığı bir yıl olarak tamamlanmıştır.

Bu durumun en önemli sebebi 7 Ekim'den sonra İsrail'in Gazze'de giriştiği ve uluslararası hukuk açısından sorunlu davranışlar sergilediği orantısız saldırıdır. Nitekim yılın İsrail açısından en önemli olayı Güney Afrika'nın 28 Aralık'ta Uluslararası Adalet Divanı'na soykırım sözleşmesinin ihlal edildiği gerekçesiyle yaptığı dava başvurusu olmuştur. Bilhassa 2023'ün son çeyreğinden itibaren olumsuz seyreden İsrail-Afrika ilişkilerinin 2024 yılında toparlanması ihtimali de düşük görünmektedir.

23 Ilham Rawoot, "'Jolt to reality': Gaza war shakes up South Africa's election campaign", *Aljazeera*, 28.02.2024, <https://www.aljazeera.com/features/2024/2/28/jolt-to-reality-gaza-war-forces-voter-rethink-ahead-of-south-africa-poll>, Erişim Tarihi: 25.04.2024.

24 Imraan Buccus, "Will the ANC win the votes of many Muslims?", *Al-Qalam*, 01.03.2024, <https://alqalam.co.za/will-the-anc-win-the-votes-of-many-muslims/>, Erişim Tarihi: 27.04.2024.

Nordik Ülkelerinin 2023 Yılında Afrika ile İlişkileri

Burak Şakir Şeker*

1. Giriş

Nordik¹ ülkelerinin sosyoekonomik modelleri ve dış politika yaklaşımlarındaki benzerlikler nedeniyle bu ülkeler, sıklıkla ve yanlışlıkla, birleşik bir grup olarak görülmektedirler. Ancak bu ülkelerin ayrıştırıcı noktaları da bir o kadar fazladır. Bununla birlikte müşterek alanları ifade eden “Nordik Yaklaşımı” çatışmaların barışçıl çözümü, toplumda eşitlik, varlıkların adaletli olarak dağıtılması, bu değerlerin gerçekleştirilmesi için uluslararası örgütlere destek verilmesi ve gelişmekte olan ülkelere yardım edilmesi gibi normatif değerleri içermektedir.

Bu kapsamda, tarihsel süreç incelendiğinde Nordik ülkeleri farklı politikalar izleseler de Afrika’daki kurtuluş ve bağımsızlık hareketlerine doğrudan veya dolaylı olarak destek verdiği görülmektedir. Daha çok insani yardım şeklinde görülen bu destek zamanla farklı kıta ve ülke ilişkilerinde temel alınmıştır.

Buna karşın konu, Nordik ülkeleri-Afrika ilişkilerinin son dönemine gelindiğinde, Nordik ülkelerinin bahse konu adalet ve kalkınma yaklaşımı dış politikası daha çok ulusal hedef temelli bir şekle evrildiği görülmektedir. Ulusal çıkarların korunması politikaları ise ekonomik ilişkilerin geliştirilmesiyle Afrika doğal kaynaklarına erişimin kolaylaştırılmasından başlayarak göç akımlarının önlenmesine kadar uzanmaktadır. Hâlbuki önceki dönemlerde iklim değişikliği, barış ve güvenlik, yolsuzlukla mücadele ve sınır ötesi problemler ön planda olmuştur. Bu konularda her bir Nordik ülkesi farklı bir yaklaşım sergilemiştir.

* Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, buraksakirseker@gmail.com, ORCID 0000-0002-8536-1790, buraksakirseker@gmail.com

¹ İsveç, Norveç, Danimarka, İzlanda, Finlandiya ve bu ülkelere bağlı adalar.

Çalışmanın ana argümanı, Nordik ülkelerinin yıllara sâir Afrika ülkeleri ile ilişkilerinin hedef değiştirdiği ve insani yardım boyutundan ticari ilişkiler ile çıkarların korunmasına evrildiğidir. Temel plan olarak bu argüman 2023 yılı özelinde incelenecek ve beş Nordik ülkesi ayrı alt başlıklarda değerlendirilerek politika farklılıklarına değinilecektir. Sonuçta ise Nordik ülkelerinin diğer ülkelerden ve özellikle Avrupa ülkelerinden farklı politikalar izlediği ortaya konacak ve bağımsızlık süreçlerinin desteklenmesi ile başlayan ilişkilerin barışın sürdürülmesi politikası çerçevesinde devam edecek, ancak ülke çıkarlarının öne çıktığı bir döneme evrildiği işaret edilecektir. Bahse konu sonuçlar, uluslararası kuruluşların verilerine ve ülkeler arası yapılan anlaşmaların sonuçlara bakılarak değerlendirilecektir.

2. Genel Durum

Afrika ile Nordik ülkeleri arasındaki ilişki zaman içinde önemli ölçüde birçok faklı boyuttan gelişmiştir. Nordik ülkelerinin kıtanın ilişkilerine dâhil olmaları sömürgeciliğe ve Apartheid'e karşı mücadelelere kadar uzanmaktadır. Başlangıçta bahse konu müdahilliğin odak noktası Afrika kuruluş hareketlerini desteklemek olmuştur. Ancak ilişki zamanla ideolojik dayanışmanın ötesine geçerek daha geniş bir iş birliğini kapsayacak şekilde genişlemiştir.

2000 yılında kurulan Afrika-Nordik Ülkeleri Dışişleri Bakanları Forumu bu bölgeler arasındaki özel ilişkiye örnek teşkil etmektedir. Başlangıçta beş İskandinav ülkesi ve on Afrika ülkesini kapsayan forum, Afrika'nın kalkınma iş birliğinin ötesinde siyasi önemini de vurgulamayı amaçlamıştır. Yıllık bakanlar düzeyindeki toplantılar, Afrika ve Nordik ülkeleri arasında dönüşümlü olarak yapılmaktadır. Afrikalı katılımcı ülkelerin sayısının 30'a çıktığı bir ortamda karşılıklı endişeler tartışılmakta ve ilişkilerin kalkınma iş birliğinin ötesine genişletildiği bir platform oluşturulmaktadır.²

Nordik ülkeleri, Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi'ni³ (APSA) güçlü bir şekilde desteklemiştir. Bununla birlikte Afrika hükümetleri, Afrika Birliği⁴ (AfB), bölgesel ekonomik topluluklar, sivil toplum ve araştırma kurumlarıyla yapılan girişimler aracılığıyla Afrika'daki çatışmaları önleme, arabuluculuk, barışı koruma ve barışı inşa etme çabalarına katkıda bulunmaktadır.

Nordik ülkeleri, kalkınma ve iş birliğine bağlı kalırken, aynı zamanda Afrika'nın küresel sahnedeki rolüne de önem vermektedirler. Bu sebeple Nordik ülkeleri, Afrika'da ekonomiyi ve küresel nüfuzu artırmaya yönelik stratejik ortaklıklar kurmaktadır.⁵ Dayanışma ve küresel adalet idealini

2 NUPI, "Re-imagining African-Nordic relations in a changing global order", 2022, https://www.nupi.no/content/pdf_preview/25077/file/220117%20NUPI%20African_and_Nordic_Multilateral_Cooperation_corr.pdf Erişim Tarihi: 05.04.2024.

3 African Peace and Security Architecture (APSA).

4 African Union (AU).

5 Cedric de Coning and Angela Muvumba Sellström, "African-Nordic peace and security cooperation", *Accord* 2023, <https://www.accord.org.za/analysis/african-nordic-peace-and-security-cooperation/#:~:text=The%20Nordic%20countries%20%E2%80%93%20Denmark%2C%20Finland%2C%20Iceland%2C%20Norway%2C,communities%20and%20mechanisms%2C%20civil%20society%2C%20and%20research%20institutions>, Erişim Tarihi: 07.04.2024.

savunan Nordik ülkeleri, Afrika'yla mülteciler konusunda sorun çözücü bakiş bir yöntemle etkileşime girdikleri görülmektedir.⁶

3. İsveç'in Afrika'daki İnsani Yardım Politikaları ve Ticari İlişkileri

İsveç Uluslararası Kalkınma İş Birliği Ajansı (SIDA⁷), İsveç'in insani yardımını yönetmektedir. Amacı, silahlı çatışmalardan, doğal afetlerden veya diğer krizlerden etkilenenlerin hayatlarını kurtarmak, acılarını hafifletmek ve insanlık onurunu korumaktır. Odak alanları ise silahlı çatışma bölgeleri, afetlerden etkilenen alanlar ve savunmasız nüfuslardır.⁸

SIDA, İsveç'in Afrika ile Bölgesel Kalkınma İş Birliği (2022-2026) çerçevesinde 2023 yılı için 80 milyon euro bütçeli bir strateji geliştirmiştir. Bu kapsamda hedefleri, toplumun iklim değişikliği ve çatışmalardan kaynaklanan krizlere karşı direncini güçlendirmeye odaklanırken, yoksulluk ve baskı altında yaşayan insanlar için daha iyi yaşam koşulları oluşturmaktır.⁹

Bununla birlikte İsveç'in Afrika kıtasına 2023 yılındaki ihracatı bir önceki seneye göre yüzde 4 artmış ve toplam ihracatında yüzde 2 pay almıştır. Afrika ülkelerinden ithalatı ise geçen yıla göre yüzde 8 azalmış ve toplam payda sadece yüzde 1'lik bir oran alabilmiştir.¹⁰

4. Norveç'in Afrika'daki İnsani Yardım Politikaları ve Ticari İlişkileri

Norveç'in Afrika ile etkileşimi, misyonerlik faaliyetleri de dâhil olmak üzere 1800'lerin ortalarına kadar uzanmaktadır. Zamanla bu ilişkiler modern ticareti, yatırımları ve kalkınma iş birliklerini kapsayacak şekilde gelişmiştir.¹¹

Norveç, 1973'ten beri Afrika Kalkınma Fonu'nun ve 1982'den itibaren de Afrika Kalkınma Bankası'nın üyesidir. Norveç, ekonomik kalkınmayı, demokratikleşmeyi, insan haklarına, iyi yönetişime, insanları yoksulluktan kurtaracak önlemler almayı teşvik etmektedir.¹²

Norveç, Sahel bölgesindeki etkileşimini ve müdahalesini önemli ölçüde artırmıştır. Norveç'in bütünleşik ve hedefe yönelik yaklaşımları kalkınma, insani yardım ve istikrar için finansman (yaklaşık 3,2 milyon dolar) konularını içermektedir. Bu yaklaşımın somut sonuçları arasında ihtiyaç sahibi 21 milyon kişiye koruma, gıda, temiz su ve barınak sağlanması, eğitimin ve iklimle dayanıklı gıda üretiminin desteklenmesi, kamu güvenliğinin artırılması, sürdürülebilir kalkınmanın temellerinin atılması, barış ve uzlaşma çabalarının kolaylaştırılması konuları yer almaktadır. Ancak bahse konu çabalar

6 Anne Hammerstad, "Africa and the Nordics", *Africa and the World*, Eds. D. Nagar. C. Mutasa, Palgrave Macmillan, Cham, 2018.

7 Swedish International Development Cooperation Agency.

8 Government Offices of Sweden, "International Development Cooperation Strategies from Ministry for Foreign Affairs", <https://www.government.se/international-development-cooperation-strategies/2021/12/strategy-for-swedens-humanitarian-aid-provided-through-the-swedish-international-development-cooperation-agency-sida-20212025/>, Erişim Tarihi: 07.04.2024.

9 SIDA, "Strategy for Sweden's regional development cooperation with Africa 2022–2026", <https://www.government.se/contentassets/s/2502ac84eda145f2836cc3aa555ef579/strategy-for-swedens-regional-development-cooperation-with-africa-2022-2026.pdf>, Erişim Tarihi: 08.04.2024.

10 SCB, "Continued stronger exports of goods compared to imports of goods in the fourth quarter", <https://www.scb.se/en/finding-statistics/statistics-by-subject-area/trade-in-goods-and-services/foreign-trade/foreign-trade---exports-and-imports-of-goods/pong/statistical-news/exports-and-imports-of-goods-quarter-4-2023january-december-2023-in-current-prices-and-in-constant-prices/>, Erişim Tarihi: 09.04.2024.

11 Arne Tostensen, "Norway's Africa Policy", *The Nordic countries and Africa - old and new relations*, Ed: Lennart Wohlgenuth, Nordic Africa Institute, Uppsala, 2002, s. 34-41.

12 African Development Bank Group, "Non-regional member countries, Norway", <https://www.afdb.org/en/countries/non-regional-member-countries/norway>, Erişim Tarihi: 09.04.2024.

olumlu sonuçlar içerse de Sahel ülkelerinin yönetimlerindeki güç değişimi nedeniyle birtakım güçlükler yaşandığı kuşkusuzdur.¹³

Norveç, Afrika Boynuzu'ndaki acil ihtiyaçların karşılanması için 2023 yılında insani yardım bütçesinden yaklaşık 35 milyon dolar, bölgedeki gıda güvenliğini artırmak için ise kalkınma bütçesinden 17 milyon dolar ayırmıştır.

Bununla birlikte, Norveç'in Afrika kıtasına 2023 yılındaki ihracatı bir önceki seneye göre yüzde 21 azalmış ve toplam ihracatında yüzde 1,2 pay almıştır. Afrika ülkelerinden ithalatı ise geçen yıla göre yüzde 18 artmış ve toplam payda yüzde 1,6 olmuştur. İthalat sektöründeki mineral, yakıt ve yağların miktarı ise bir önceki yıla göre yüzde 134 oranında artması dikkat çekicidir.¹⁴

5. Danimarka'nın Afrika'daki İnsani Yardım Politikaları ve Ticari İlişkileri

Danimarka; iklim eylemi, doğanın korunması ve çevresel sürdürülebilirliğe önem veren lider bir "yeşil ülke" olmayı hedeflemektedir. Bu sebeple Danimarka, kalkınmada iş birliği programı uygulayarak savunmasız insanlara fayda sağlayacak ve sürdürülebilir bir dünya yaratacak çabaları desteklemekte ve kalkınma yardımlarının yaklaşık yüzde 20'sini yeşil girişimlere tahsis etmektedir.¹⁵

Danimarka, iklim değişikliklerinin ötesinde demokrasi ve insan hakları çerçevesinde dünyada artan küresel gerilimlerden, jeopolitik zorluklardan ve karmaşık çatışmalardan etkilenen yerel halkları da desteklemektedir. Danimarka, mülteciler ve yasa dışı göç nedeniyle kriz içinde bulunan Afrika ülkelerini, mücavir bölgeleri ve bundan etkilenen Avrupa'yı önlem almaya çağırılmaktadır. Danimarka 2,7 milyar euro yardım bütçesinden Afrika ile ilgili olarak 83 milyon euroyu ikili ülke programlarına,¹⁶ 65 milyon euroyu iklim, çatışma ve göç sorununa,¹⁷ 78 milyon euroyu eğitim ve barış yapıcı faaliyetlere,¹⁸ 51 milyon euroyu ortaklık içindeki ülkelere ve girişimlerine¹⁹ ayırmıştır. Afrika özelinde yüzde 10'luk yardım haricinde ayırdığı 270 milyon euroluk insani yardım bütçesi de buraya dâhil edilirse Danimarka, Afrika'ya yönelik yardım bütçesini yüzde 20'ye çıkarmıştır.²⁰

Bununla birlikte Danimarka'nın Afrika kıtasına 2023 yılındaki ihracatı bir önceki seneye benzerlik göstermiş ve toplam ihracatında yaklaşık yüzde 1 pay almıştır. Afrika ülkelerinden ithalatı ise geçen yıla göre yüzde 50 azalmış ve toplam payda yüzde 0,2 olmuştur. İthalattaki azalışta özellikle hacimsel anlamda Güney Afrika (yüzde 65), Libya (yüzde 99), Cezayir (yüzde 51) ve artışta ise Nijerya (yüzde 1874) olduğu dikkati çekmektedir.²¹

13 Norwegian Ministry of Foreign Affairs, "Strategy for Norway's efforts in the Sahel region (2021–2025)", <https://www.regjeringen.no/en/dokumenter/strategy-for-norways-efforts-in-the-sahel-region-20212025/id2863044/>, Erişim Tarihi: 10.04.2024.

14 Statistikkbanken, "External trade in goods", <https://www.ssb.no/en/statbank/list/muh>, Erişim Tarihi: 10.04.2024.

15 Ministry of Foreign Affairs of Denmark, "The Government's Priorities for Danish Development Cooperation 2022-2025", s. 13-14. <https://um.dk/en/-/media/websites/umen/danida/strategies-and-priorities/priorities-of-the-danish-government/the-governments-priorities-for-danish-development-cooperation-2022.ashx>, Erişim Tarihi: 11.04.2024.

16 İkili ülke programları, sivil toplum kuruluşları, stratejik ortaklıklar vb. (Nijer, Uganda, Burkina Faso, Mali, Bangladeş vb.).

17 Komşuluk programı (Ukrayna ve Gürcistan) ve iklim, çatışma, yerinden edilme ve düzensiz göçe ilişkin bölgesel program; özellikle Sahel ve Afrika Boynuzu'na odaklanılmıştır.

18 Kırılganlığa karşı çabaları hedefleyen çok taraflı katkılardır. Ör. Sahel, Afrika Boynuzu, Orta Doğu, Afganistan ("Eğitim Bekleyemez" için UNDP ve UNICEF aracılığıyla tahsis edilen katkılar vb. dâhil).

19 Ortak ülkelerdeki çatışmalardan etkilenen ve kırılgan devletlerdeki girişimler, yeşil kalkınma yardımı olarak sayılmayan büyük ev sahibi ülkelerdeki mültecilerle ilgili programlar (Nijer, Uganda, Burkina Faso, Afganistan, vb.).

20 Ministry of Foreign Affairs of Denmark, "The Government's Priorities for Danish Development Cooperation 2023-2026", ss. 9-12, <https://um.dk/en/-/media/websites/umen/danida/strategies-and-priorities/priorities-of-the-danish-government/the-governments-priorities-for-danish-development-cooperation-2023.ashx>, Erişim Tarihi: 12.04.2024.

21 Hesaplamalar ayrıca yapılmıştır. Derlenen bilgiler için bkz. Statistics Denmark, "Imports and exports of goods and services", <https://www.dst.dk/en/Statistik/emner/oekonomi/betalingsbalance-og-udenrigshandel/import-og-eksport-af-varer-og-tjenester>, Erişim Tarihi: 13.04.2024.

Güney Afrika Finlandiya Cumhurbaşkanı Sauli Niinistö, resmi masalarda bulunmak üzere geldiği Güney Afrika'nın başkenti Pretoria'da, Güney Afrika Cumhurbaşkanı Cyril Ramaphosa ile ortak basın toplantısı düzenledi. (Kaynak: Anadolu Ajansı).

6. İzlanda'nın Afrika'daki İnsani Yardım Politikaları ve Ticari İlişkileri

İzlanda'nın uluslararası kalkınmaya yönelik iş birliği alanı dört sektöre dayanmaktadır: İnsan hakları ve cinsiyet eşitliği, insan ve sosyal altyapı, iklim ve doğal kaynaklar ile istikrar ve barış için insani yardımı. İzlanda yaklaşımına göre dünya çapındaki çatışma, istikrarsızlık, iklim değişikliği ve ekonomik zorluklar nedeniyle Afrika'daki yardım ihtiyacı artmıştır. İzlanda, küresel düzeyde insani ihtiyaçları karşılamak için OCHA,²² CERF,²³ UNHCR²⁴ ve WFP²⁵ dâhil olmak üzere uzman BM kurumları ve fonlarıyla iş birliği yapmakta ve kendi finansmanını kayıtlı sivil toplum kuruluşları aracılığıyla aktarmaktadır.²⁶

İzlanda 14,3 milyon dolarlık toplam yardım bütçesinin yüzde 24'ünü Afrika kıtasında Uganda'ya, yüzde 3,5 kısmını Malavi'ye, yüzde 1,5 oranını Mali'ye ve yüzde 1,2 payını Güney Sudan'a ayırmıştır. Bu yardım içerisinde en fazla pay ayrılan alanlar gıda güvenliği ve koruma olmuştur. Aynı zamanda bu yardımlar, yukarıda ismi zikredilen BM kuruluşlarına aktararak görev alanlarına uygun olarak tahsis edilmişlerdir.²⁷

Bununla birlikte İzlanda'nın Afrika kıtasına 2023 yılındaki ihracatı bir önceki seneye benzerlik göstermiş ve toplam ihracatında yaklaşık yüzde 1,2 pay almıştır. Afrika ülkelerinden ithalatı ise bir önceki seneye aynı oranda yüzde 1'in altında kalmıştır.²⁸

7. Finlandiya'nın Afrika'daki İnsani Yardım Politikaları ve Ticari İlişkileri

Finlandiya, insani yardım politikasına göre doğal afetler, silahlı çatışmalar ve diğer krizlerin neden olduğu acil durumlarda hayat kurtarmaya, acıları hafifletmeye ve insan onurunu korumaya yönelik hizmet ettiğini belirtmektedir. Mezkûr yardımlar, Finlandiya'nın kalkınma iş birliği ödeneklerinden finanse edilmektedir. Çatışmalar, gıda güvensizliği ve iklim değişikliğinin etkisi nedeniyle Finlandiya, küresel insani yardım ihtiyacını iki katından fazla artmış ve yardımlarını en savunmasız gruplara, özellikle de engelli kişilere yönlendirmiştir. Finlandiya'nın bir diğer odak noktası ise gıda güvenliğini teşvik etmek ve dünya çapındaki büyük insani krizlerde mültecilerin korunmasını desteklemektir.²⁹

Finlandiya'nın 2023'teki insani yardım bütçesi toplam 121 milyon eurodur. Bu yardım, BM tarafından koordine edilen küresel yardımlarda ve ortakların çağrularına dayanarak acil ihtiyaçların karşılanmasında kul-

22 Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi-Office for the Coordination of Humanitarian Affairs.

23 Birleşmiş Milletler Merkezi Acil Durum Müdahale Fonu-Central Emergency Response Fund.

24 Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği-United Nations High Commissioner for Refugees

25 Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı-UN World Food Programme.

26 Government of Iceland, Ministry for Foreign Affairs, "Humanitarian Assistance", <https://www.government.is/topics/foreign-affairs/international-development-cooperation/humanitarian-assistance/>, Erişim Tarihi: 14.04.2024.

27 Financial Tracking Service, "Iceland, 2023", <https://fts.unocha.org/donors/4845/summary/2023>, Erişim Tarihi: 14.04.2024.

28 Statistics Iceland, "Trade in goods and services", <https://www.statice.is/statistics/economy/external-trade/trade-in-good-and-services/>, Erişim Tarihi: 15.04.2024; World's Top Exports, "Iceland's top 10 exports", https://www.worldstopexports.com/icelands-top-10-exports/?expand_article=1, Erişim Tarihi: 15.04.2024.

29 Ministry for Foreign Affairs of Finland, "Guideline concerning humanitarian assistance and the use of funding", <https://um.fi/documents/35732/0/avustus-humanitaarisen+avun-toimeenpanoon-hakuohje-jarjestoille-2019+%283%29.pdf/50aaa715-1b89-65d7-3efc-184e73027cf9?t=1646981970230>, Erişim Tarihi: 16.04.2024.

lanılmaktadır. Finlandiya, kalkınma yardımı ödeneklerinin yaklaşık yüzde 10'unu insani yardıma aktarırken son yıllarda bu payı yaklaşık yüzde 15'e çıkarmıştır. Yardım programından en çok payı yüzde 15 ile ICRC³⁰ ve IFRC³¹ kullanırken sonraki payları büyük yardım kuruluşları olarak WFP, OCHA, UNHCR ve CERF almaktadır. Yardımın bölgesel olarak dağıtımından ise yüzde 20'lik payla en fazla Ukrayna ve Afrika kıtası yararlanmaktadır. Afrika kıtasında ise yaklaşık yüzde 35'lik pay ile Etiyopya'nın başı çekmesi dikkat çekicidir.³²

Bununla birlikte Finlandiya'nın Afrika kıtasına 2023 yılındaki ihracatı bir önceki seneye göre yüzde 12 azalmış ve toplam ihracatında yüzde 2 pay almıştır. Afrika ülkelerinden ithalatı ise geçen yıla göre yüzde 44 azalmış ve toplam payda yüzde 1 olmuştur. İhracat-ithalat dengesindeki değişim ise dikkat çekmektedir.³³

8. Sonuç

Nordik ülkelerinin coğrafi konumları, dış politikada yeknesak bir şekilde davrandıklarını düşündürse de Afrika ile olan ilişkileri göz önüne alındığında böyle bir şey olmadığı ortadır. Dolayısıyla sömürgecilik dönemine uzanan Afrika-Nordik ülkeleri ilişkileri, siyasi tarihin paralelliğinde her ülke özeline değişiklik göstermektedir.

Nordik ülkelerinin Afrika'ya yaklaşımı incelendiğinde, ortak olarak ilk göze çarpan husus, hepsinin insani yardım konusuna öncelik vermeleridir. İlişkilerin geliştiği dönemde ise Nordik ülkeleri, Afrika'da ya bir bölgeyi (Sahel, Güney, Kuzey, Doğu, Batı Afrika) ya da bir ülkeyi öne çıkarmaktadırlar. Genellikle öne çıkarım durumu, kimi zaman insani krizlerin boyutuyla ilgili olmakta, kimi zaman ticari menfaatlere dayanmakta, kimi zaman ise yerinden edilme sorunuyla ilgili toplumsal problemlerin doğmasından veya Avrupa'ya sirayet etmesinden kaynaklanmaktadır.

2023 yılında ise Nordik ülkelerinin yardımlarının bir kısmının Ukrayna'ya kaydığı, ancak en fazla pay alan bölgelerden birinin Afrika olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple her bir Nordik ülkesinin önceliklendirme yaptığı bölge/ülke ile odaklandığı sorun alanlarına yönelik yardım sürecinin devam edeceği tahmin edilebilecektir. Bununla birlikte Afrika-Nordik Ülkeleri Dışişleri Bakanları Forumu çerçevesinde veya ikili ilişkiler ile yürütülen toplantılarda, hem Afrika ülkelerinin Nordik ülkelerini yenilenebilir enerji çerçevesinde elde edilmesi gereken minerallere erişim konusunda ülkelerine davet ettiği görülmekte hem de Nordik ülkelerinin ticaret hacmi için alınması gereken yol olduğuna dair söylemler öne çıkmaktadır.

30 Uluslararası Kızılhaç Komitesi-International Committee of the Red Cross.

31 Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu-The International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies.

32 Ministry for Foreign Affairs of Finland, "Humanitarian aid brings relief in times of need", <https://um.fi/humanitarian-aid>, Erişim Tarihi: 16.04.2024.

33 Hesaplamalar ayrıca yapılmıştır. Derlenen bilgiler için bkz. Statistics Finland, "12gq - International trade in goods and services, quarterly, 2013Q1-2023Q4", https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/en/StatFin/StatFin__tpulk/statfin_tpulk_pxt_12gq.px/, Erişim Tarihi: 17.04.2024.

Almanya'nın Yeni Afrika Stratejisi

İsmail Akpınar*

1. Giriş

Afrika kıtası, Almanya için jeopolitik, ekonomik, doğal kaynaklar, iklim ve güvenlik açısından stratejik bir öneme sahiptir. Son zamanlarda birçok kurum ve kuruluş, Almanya'nın Afrika ilişkileriyle ilgili çeşitli stratejiler ve araştırmalar yayımlamışlardır.

Bu çalışmaların hepsi, Almanya'nın Afrika'ya yönelik yeni bir ortak stratejiye ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Scholz hükümeti, 2023 yılında Almanya'nın mevcut Afrika politikalarını gözden geçirerek, Almanya Dışişleri Bakanlığı'nı yeni bir ortak Afrika stratejisi oluşturmak için görevlendirdiğini açıklamıştır.

Bu çalışmada, Almanya'nın Afrika'ya yönelik yeni bir ortak strateji oluşturma ihtiyacının ana sebeplerine değinilecek ve daha sonra bu stratejinin 2023 yılındaki son hâliyle temel ilkeleri ve önemli hedefleri ile bunların uygulanabilirliği ele alınacaktır.

2. Yeni Strateji İçin Ana Sebepler

Korona salgını ve Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısı, Alman ekonomisinin Çin ve Rusya'ya olan bağımlılığını ve Afrika'nın stratejik bir alternatif olduğunu göstermiştir. Afrika ülkelerinin ekonomik olarak güçlenmesi, büyük nüfusları ve doğal kaynaklarıyla Almanya'ya yeni fırsatlar sunduğu kaçınılmazdır.¹

* info@akpinar.de

¹ Afrika-Verein der deutschen Wirtschaft, "Afrika: Ein Kontinent im Aufbruch", 20.11.2023, ss. 9-39.

https://www.afrikaverrein.de/fileadmin/user_upload/KPMG_Afrika-Studie_2023_bf_sec.pdf, Erişim Tarihi: 17.4.2024.

Nijanya Nijerya Devlet Başkanı Bola Ahmed Tinubu, Berlin'deki Alman-Afrika yatırım zirvesinde Almanya Başbakanı Olaf Scholz ile bir araya geldi (Kaynak: Anadolu Ajansı).

Afrika'dan gelen düzensiz göç, Almanya için sadece bir iç güvenlik sorunu değil, aynı zamanda ekonomisine nitelikli eleman kazandırma imkânı da sunmaktadır.² Almanya'nın Afrika'da sömürgeci bir güç olarak algılanması, siyasi ve ekonomik çıkarlarını olumsuz etkilemektedir.³ Ayrıca Almanya'nın kıtada Çin, Rusya ve Türkiye gibi güçlü rakiplerinin olması politik tavrını zorlamaktadır.⁴ Bununla birlikte Almanya'nın sosyal demokrat, yeşil ve liberal koalisyon hükûmeti, Afrika'ya yönelik yeni ortaklık stratejisinde farklı siyasi ideolojilerinin yansımaları da görmek mümkündür.⁵

3. Yeni Afrika Stratejisinin Temel İlkeleri

2023 yılında Federal Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Bakanlığı (BMZ), "Afrika Stratejisi"ni, Federal Hükûmet ise "Ulusal Güvenlik Stratejisi"ni yayımlamışlardır. Konuyla ilgili bu çalışmalar, Almanya'nın ortak Afrika stratejisinin iki temel ilkeye dayandığını göstermektedirler.

Uzmanlar, Almanya'nın Afrika siyasetinde sıkça koordinasyon eksikliği olduğunu belirtmektedirler.⁶ Bu nedenle hükûmetin ilk hedeflediği temel ilke, birimler arasında ortak bir zemin ve koordinasyon oluşturarak Afrika stratejisinin etkinliğini artırmaktır.⁷

Almanya, postmodern sömürgecilik eleştirilerine karşı, ikinci temel ilke olarak Afrika'ya "eşit bir ortaklık" vaat etmektedir.⁸ Bu amaçla Afrika'da resmî kurumların yanı sıra sivil toplum kuruluşları, muhalif siyasiler, medya ve Almanya'daki diaspora ile de "göz hizasında" iş birliği yapmayı planlamaktadırlar.⁹ Bu teklif, rakip ülkelerle daha etkin bir şekilde rekabet etme amacını taşımaktadır. Almanya, kıtada Batı tarzı demokrasi ve serbest piyasa ekonomisini yaygınlaştırarak, Afrika ülkelerini etkilemeyi hedeflemekte ve uluslararası güç mücadelesinde Batı lehine avantaj sağlamayı amaçlamaktadır.¹⁰

4. Yeni İdeolojiler, Yeni Stratejik Öncelikler

Almanya'nın yeni Afrika stratejisi; demokrasi, adalet ve insan hakları gibi konuların yanı sıra sivil toplum, feminizm ve LGBTQ hakları gibi yeni başlıkları da kapsamaktadır. Almanya, Afrika'da kadınların ve eşcinsellerin siyasete, ekonomiye, adalet sistemine ve sosyal hayata eşit şekilde katılmalarını sağlamayı hedefleyen bir "feminist gelişim politikası" (Feministische Entwicklungspolitik) izlemektedir. Öte yandan, iklim, çevre, göç ve yenilenebilir enerji gibi konular da stratejide önemli bir rol oynaması düşünülmektedir.¹¹

2 Die Bundesregierung, "Integrierte Sicherheit für Deutschland-Nationale Sicherheitsstrategie", 21.06.2023, s. 27, <https://www.bmvg.de/resource/blob/5636374/38287252c5442b786ac-5d0036ebb237b/nationale-sicherheitsstrategie-data.pdf>, Erişim Tarihi: 15.4.2024.

3 Adrian Schlegel, Aram Ziai, "Die deutsche Afrikapolitik: Erneuerung einer ungleichen Zusammenarbeit?", *Études de l'Ifri (Ifri)*, 01.09.2021, ss. 32-33, https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/schlegel_ziai_deutsche_afrikapolitik_2021_002.pdf, Erişim Tarihi:16.04.2024.

4 Afrika-Verein der deutschen Wirtschaft, "Afrika: Ein Kontinent...", s. 14.

5 SPD, "Koalitionsvertrag 2021-2025 zwischen SPD, Grünen und FDP: Mehr Fortschritt Wagen", 07.12.2021, ss. 116-117, 119-121, 124, https://www.spd.de/fileadmin/Dokumente/Koalitionsvertrag/Koalitionsvertrag_2021-2025.pdf, Erişim Tarihi: 19.4.2024.

6 Julian Bergmann, "Kohärenz stärken: wie ein integrierter Ansatz in der deutschen Afrikapolitik gelingen kann", *Stiftung Wissenschaft und Politik*, 13.12.2023, <https://www.swp-berlin.org/publikation/mta-joint-futures-34-ein-integrierter-ansatz-fuer-die-deutsche-afrikapolitik>, Erişim Tarihi: 21.4.2024.

7 BMZ, "Gemeinsam mit Afrika Zukunft gestalten - Die Afrika-Strategie des BMZ", 24.01.2023, ss. 30-32, <https://www.bmz.de/resource/blob/137600/bmz-afrika-strategie-de.pdf>, Erişim Tarihi: 21.04.2024.

8 Julia Fath, Christoph Retzlaff, Denis Tull, "Make the Better Offer! - Das ist der Schlüssel", *Stiftung Wissenschaft und Politik*, 25.09.2023, <https://www.swp-berlin.org/publikation/mta-joint-futures-02-interview-mit-botschafter-christoph-retzlaff>, Erişim Tarihi: 15.4.2024.

9 BMZ, "Gemeinsam mit...", ss. 24-26.

10 Schlegel, "Die deutsche...", s. 31.

11 BMZ, "Gemeinsam mit...", ss. 7, 21-26.

5. Ekonomi

Afrika'da 1,3 milyardan fazla insan yaşamaktadır. Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi'nin (AfCFTA) faaliyete geçmesiyle 3,4 trilyon dolarlık yeni bir pazar oluşmuştur. Almanya, bu potansiyeli görerek Afrika ülkeleriyle ticari ve ekonomik ilişkileri artırmaya öncelik vermektedir.¹²

BMZ, 2023 yılında açıkladığı yeni stratejisiyle Afrika ülkelerinin ekonomik gelişimini ve dönüşümünü adil bir sosyal ve ekolojik denge çerçevesinde desteklemeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede bakanlık, Afrika'da girişimcilik, sosyal, finans, enerji, ulaşım, dijitalleşme, iklim ve tarım alanlarında birçok projeyi hayata geçirmeye başlamıştır.¹³

Afrika'da yaklaşık bin Alman şirketi faaliyet göstermektedir. Bu şirketlerin pek çoğu madencilik sektöründe faaliyet göstermektedir.¹⁴ Almanya, Afrika'da rekabet edebilmeleri için özel şirketlerine çeşitli programlarla maddi teşvikler ve garantiler sağlamaktadır. Buna rağmen Alman şirketlerinin Afrika'ya yönelik yatırımları ve iş faaliyetleri, diğer gelişmiş ülkelere kıyasla daha düşük seviyededirler.¹⁵ Alman şirketleri Afrika'da yolsuzluk, siyasi istikrarsızlık, bürokratik engeller ve altyapı eksikliği gibi zorluklarla karşılaşmaktadırlar.¹⁶ Almanya Sanayiciler Birliği (BDİ), federal hükûmetten bu zorlukların giderilmesini ve Afrika'ya yönelik gelişim politikasının ve dış ticaret teşviklerinin Alman şirketlerinin lehine değiştirilmesini talep etmektedir.¹⁷

6. Doğal Kaynaklar

Almanya, yeni enerji stratejisiyle 2045 yılına kadar fosil ve nükleer enerjiden tamamen vazgeçerek yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmeyi planlamaktadır. Ancak yenilenebilir enerjinin kontrol edilebilirliği zor ve depolama imkânları sınırlı olduğundan, Almanya'nın gelecekteki enerji kaynağı "yeşil" hidrojen olacağı değerlendirilmektedir. Almanya, iklim dostu bir strateji izleyerek suyu yenilenebilir enerjiyle "yeşil" hidrojen gazına dönüştürme amacındadır. Ülke, hidrojen teknolojisinde lider konumda olup, Afrika'nın güneş enerjisini kullanarak hidrojen üretme potansiyelini değerlendirmektedir. Almanya, Afrika'ya hidrojen üretim teknolojisi transfer ederek buradan "yeşil" hidrojen gazı ithal etmeyi hedeflemektedir.¹⁸

Almanya, dijitalleşme ve elektromobilite teknolojilerinin gelişimini sürdürdürebilmek için Afrika'dan nadir ham madde kaynaklarına ihtiyaç duymaktadır. Almanya'nın doğal kaynaklarda büyük ölçüde dışa bağımlılığı, ham

12 BDİ, "Neustart der deutsch-afrikanischen Beziehungen", 29.11.2022, ss. 5, 10-11, <https://bdi.eu/artikel/news/handlungsempfehlungen-fuer-neustart-der-deutsch-afrikanischen-beziehungen>, Erişim Tarihi: 19.04.2024.

13 BMZ, "Gemeinsam mit...", ss. 9-18.

14 BDİ, "Neustart der...", ss. 7, 16.

15 Schlegel, "Die deutsche...", ss. 16-17, 23-24.

16 Afrika-Verein der deutschen Wirtschaft, "Afrika: Ein...", ss. 34-35.

17 BDİ, "Neustart der...", ss. 8, 25-28.

18 BDİ, "Neustart der...", ss. 12-14.

madde konusunun ortak Afrika stratejisinde önemli bir yer tutacağını göstermektedir.¹⁹

7. Güvenlik ve Göç

Almanya, Afrika'da dış ve iç güvenlik konularında çeşitli çalışmalar yürütmektedir. Almanya'nın askerî birlikleri, uluslararası misyon kapsamında Afrika'nın farklı bölgelerinde görev yapmaktadırlar.²⁰ Ancak Almanya, 2023 yılında Mali ve Nijer'deki askerî yönetimlerinin baskıları nedeniyle iki ülkeden de askerlerini geri çekeceğini açıklamak zorunda kalmıştır.²¹ Bu gelişme, Almanya'nın dış politika ve askerî açıdan kıtada zor durumda olduğunu göstermektedir.

Bu nedenle Almanya, yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi ile Afrika da dâhil olmak üzere çeşitli güvenlik sorunlarının yaşandığı bölgelerde askerî çözümler yerine, insan hakları, demokrasi, adalet, ekonomi, göç ve iklim konularında uluslararası çözümler geliştirerek istikrarı sağlamayı amaçlamaktadır. Düzensiz göç, Almanya'nın iç güvenliğini tehdit etmektedir. Almanya, düzensiz göçü önlemek ve iltica başvurularının kabul edilmeyen göçmenleri ülkelere geri göndermek için Afrika devletleri ile göç anlaşmaları yapmaktadır.²² Bu iş birliği, Afrikalı gençlerin ülkelerinde meslek eğitimi aldıktan sonra Almanya'da nitelikli eleman olarak çalıştırılmalarını da kapsamaktadır.²³ Ayrıca Almanya, NATO'nun Akdeniz'deki "Sea Guardian" askerî misyonuna katılarak Afrika kaynaklı teröre, kaçakçılığa ve düzensiz göçe karşı mücadeleye de katkı sağlamaktadır.²⁴

8. Stratejinin Uygulanabilirliği

Federal hükûmetin, partilerinin ideolojik farklılıkları sebebiyle Afrika'ya yönelik ortak strateji oluşturmakta zorlanmaktadır. Stratejinin 2023 yılında açıklanmasının planlanmasına rağmen bu açıklama ileri bir tarihe ertelenmiştir.²⁵ Bu durum, hükûmetin bu konuda ortak bir zemin bulamadığını ve Almanya'nın Afrika siyasetinde belirsizliğin devam ettiğini göstermektedir. Bunun ise sahaya olumsuz yansıtacağı ve rakip ülkelere avantaj sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Almanya'daki Afrika diasporasının ırkçılığa maruz kalması, Almanya'nın Afrika stratejisindeki "eşit ortaklık" ilkesinin inandırıcılığını zedelemektedir.²⁶ Başka bir eleştiri ise Alman bürokratlarının saha bilgilerinin eksik

¹⁹ BDI, "Neustart der...", ss. 16-17.

²⁰ Schlegel, "Die deutsche...", ss. 18.

²¹ Ines Trams, "Mali-Abzug: Niger blockiert vorerst weiter", ZDF Heute, 19.12.2023, <https://www.zdf.de/nachrichten/politik/ausland/mali-niger-bundeswehr-abzug-pistorius-100.html>, Erişim Tarihi: 20.4.2024.

²² Die Bundesregierung, "Integrierte Sicherheit...", ss. 11-17, 26, 27, 42, 43.

²³ BMZ, "Gemeinsam mit...", s. 14.

²⁴ Bundeswehr, "Mittelmeer-Sea Guardian", 29.03.2023, <https://www.bundeswehr.de/de/einsatz-bundeswehr/mittelmeer-unifil-irini-sea-guardian/sea-guardian-nato-operation>, Erişim Tarihi: 25.04.2024.

²⁵ Deutscher Bundestag, "Drucksache 20/7807: Die Implikationen Frankreichs neuer Afrikastrategie für Deutschland", 17.07.2023, <https://dserver.bundestag.de/btd/20/078/2007807.pdf>, Erişim Tarihi: 18.04.2024.

²⁶ Integrationsbeauftragte, "Rassismus in Deutschland", 11.01.2023, ss. 30-32, <https://www.integrationsbeauftragte.de/resource/blob/1864320/2157012/77c8d1dd-deea760bc13dbd87ee9a415f/lagebericht-rassismus-komplett-data.pdf?download=1>, Erişim Tarihi: 20.04.2024.

olmasından dolayı, Afrika'nın gerçek ihtiyaçlarının göz ardı edilmesidir.²⁷ Afrika ülkelerinin genellikle geleneksel aile değerlerine önem veren Müslüman ve Katoliklerden oluşması, Almanya'nın Afrika'da izlemek istediği "feminist gelişim politikasının" sahada uygulanmasını zorlaştıracığı ve kültürel baskı olarak algılanacağı değerlendirilmektedir.²⁸

Afrika ile Almanya arasındaki ticaretin düşük seviyede olmasının temel nedenlerinden biri, Afrikalı iş insanlarının Almanya'ya ihracat ve iş birliği yaparken bürokratik engellerle karşılaşmasıdır. Bu engeller arasında vize, gümrük ve teknik standartlar gibi faktörler yer almaktadır.²⁹ Son olarak 1 Ocak 2023 tarihinde Almanya'da yürürlüğe giren "Tedarik Zinciri İtina Yükümlülük Kanunu" (Lieferkettensorgfaltspflichtengesetz) bu engeller arasına eklenmiştir. Bu kanun, ürünlerin üretildiği ülkelerde insan haklarına ve çevreye uygun üretimi amaçlasa da Afrika'daki yatırımları ve ticari ilişkileri olumsuz etkileyeceği açıktır.³⁰

Almanya'nın Afrika'da "yeşil" hidrojen üretme planı, iklim ve ekonomi açısından faydalı görünse de bazı riskleri beraberinde getirmektedir. Büyük alanlara yerleştirilecek güneş panelleri, bölgede yaşayan insanların göç etmek zorunda kalmasına ve doğanın sömürülmesine sebep olacaktır.³¹ Almanya'nın, Afrika'nın doğal gaz ve kömür zengini ülkelerinde hidrojen üretimi için sadece yenilenebilir enerji kullanma şartı koyması, bu ülkelerin aleyhine olacağından bu stratejinin pek de kabul görmeyeceği değerlendirilmektedir.³²

9. Sonuç

Son yıllarda Afrika kıtasının dünya genelinde daha fazla önem kazanmasıyla birlikte Almanya'nın Afrika'da eski gücünü yitirmesi yeni bir ortak Afrika stratejisi oluşturma gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Strateji, Afrikalı ortaklara "eşit bir ortaklık" ilkesini taahhüt ederek, ilgili birimler arasında uyumlu bir şekilde uygulamayı hedeflemektedir.

Almanya'nın yeni ortak stratejisi, klasik konuların yanı sıra göç, iklim, yenilenebilir enerji, feminizm ve Batılı anlamda demokratikleşme ve serbest piyasa ekonomisi gibi konulara da odaklanmayı amaçlamaktadır. Almanya'nın ortak Afrika stratejisinin bazı içerikleri, sahada uygulanabilirlik açısından gerçekçi görünmemektedir. Bu ve hükûmet içindeki ideolojik ayrılıklar nedeniyle ortak stratejinin zamanında yayınlanmaması, Almanya'nın kıtadaki güç kaybını daha da derinleştirecektir.

²⁷ Schlegel, "Die deutsche...", s. 32.

²⁸ Stefan Friedrich, Mathias Kamp, "Intressen-statt Weltrettungspolitik", Konrad-Adenauer-Stiftung, 25.09.2023, ss. 4-6, <https://www.kas.de/documents/259121/22950811/Interessen-statt-Weltrettungspolitik.pdf/34d498db-651e-381e-da94--9ff684073a64?version=2.1&t=1695712588831>, Erişim Tarihi: 20.04.2024.

²⁹ David Luke, Jamie MacLeod, "Eine neue Handelspolitik für Afrika bitte!", Friedrich-Ebert-Stiftung, 13.06.2023, ss. 9-10, <https://library.fes.de/pdf-files/international/20401.pdf>, Erişim Tarihi: 20.4.2024.

³⁰ Friedrich, "Intressen-statt...", ss. 8-9.

³¹ Schlegel, "Die deutsche...", s. 27.

³² Friedrich, "Intressen-statt...", s. 6.

İran'ın Afrika Politikası 2023

Mustafa Caner*

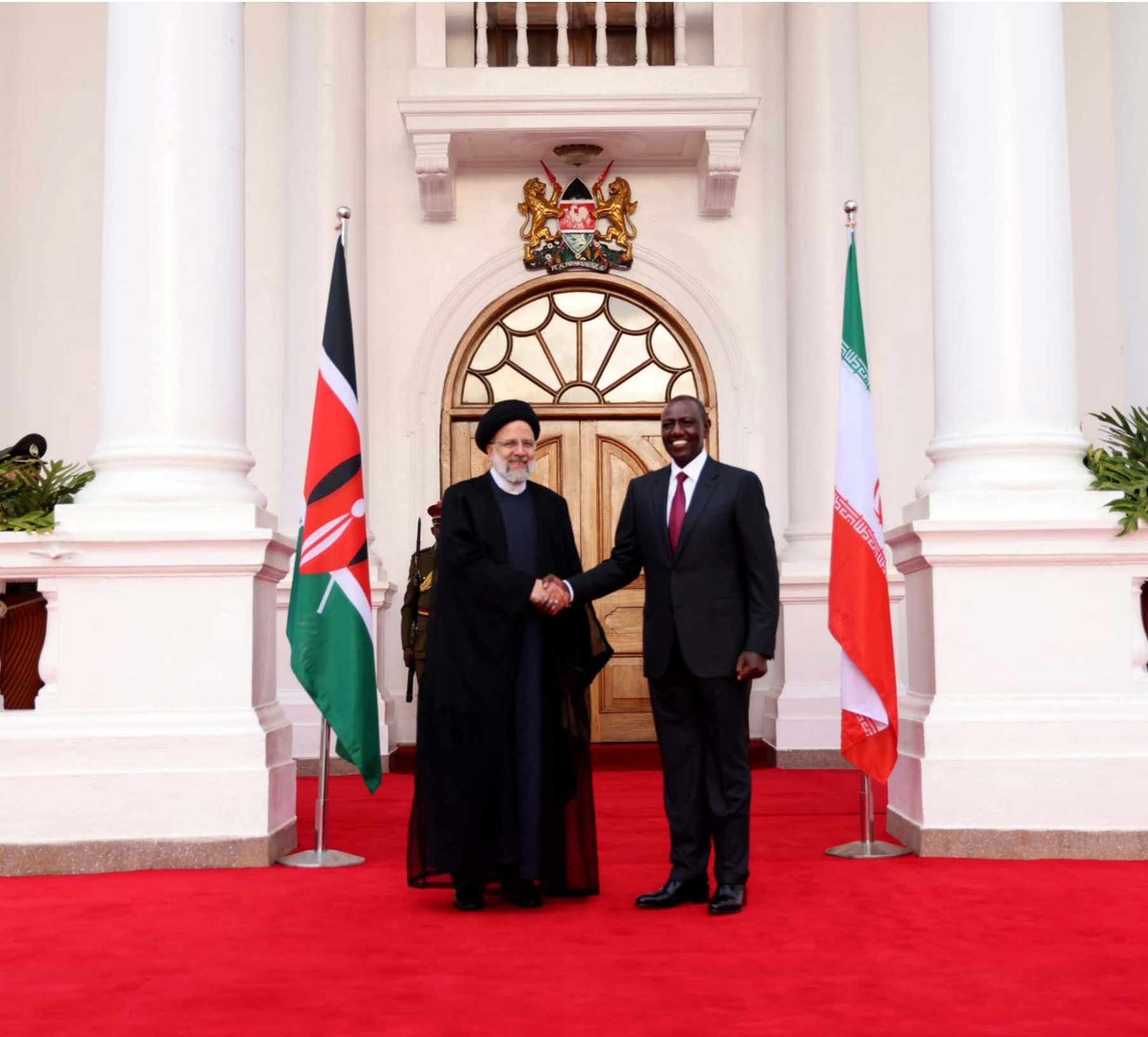
1. Giriş

İran, Afrika kıtasına yönelik ilgisini son yıllarda artırmıştır. Bunun temel nedeni ekonomik ilişkilerini güçlendirmek ve ekonomik kaynaklarını çeşitlendirmek olduğu kadar siyasi pozisyonunu tahkim etmektir. İran'ın son yıllarda maruz kaldığı ABD yaptırımları sebebiyle ekonomik partnerlerini artırması gerektiği aşikârdır. Afrika kıtası da hem ham madde kaynakları hem de yatırım ve ticaret potansiyelinden dolayı İran'ın ilgisini çekmektedir. Diğer taraftan Batı eksenli küresel sistemin yaşadığı kriz, İran'ın da savunuculuğunu yaptığı alternatif küresel vizyona dayalı kazanıma zemin hazırlamıştır. BRICS ve Şanghay İşbirliği Örgütü gibi yapılar, Batı merkezli paradigmaya meydan okunan kurumsal müessese olarak öne çıkarken, İran da bu yapılarda "Küresel Güney" gibi Batı dışı oluşumları takviye ederek yeni partner arayışına girmiştir. Bu anlamda İran'ın aradığı destek Afrika kıtasındaki yeni ortaklarla ikame edilmeye çalışılmıştır.

İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi'nin "Doğu'ya Bakış" olarak formüle edilen siyasetinin ideolojik çekirdeği, bahsi geçen arayışın ivme kazanmasıyla ilgilidir. Bu amaçla uzun bir aradan sonra İran'dan devlet başkanı düzeyinde Afrika ziyaretleri gerçekleşmiştir. 2023 yılında gerçekleşen bu ziyaretler, kıtaya verilen önemin ve İran'ın Afrika'ya ilgisinin somut göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Yapılan bu ziyaretler aynı zamanda ABD, Çin, Rusya, Fransa ve Türkiye gibi güçlü ülkelerle Afrika pazarındaki rekabete girmeye istekli olduğunun da bir göstergesi niteliğindedir.

Buna göre çalışmada, 2023 yılında İran'ın Afrika kıtası genelinde takip ettiği faaliyetlere bakılacaktır.

* Dr. Öğretim Üyesi, Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler

Kenya İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi (solda) resmi ziyaret kapsamında Kenya'nın başkenti Nairobi'ye geldi. Reisi, Kenya Cumhurbaşkanı William Ruto (sağda) tarafından resmi törenle karşıladı. (Kaynak: Anadolu Ajansı).

2. Reisi'nin Afrika Turu

12-13 Temmuz 2023 tarihlerinde İran Cumhurbaşkanı Reisi; Kenya, Uganda ve Zimbabwe'yi kapsayan önemli bir seyahat gerçekleştirmiştir. Reisi'nin bu ziyareti, 11 yıl aradan sonra bir İran cumhurbaşkanının Afrika'ya gerçekleştirdiği ilk ziyaret olarak kayıtlara geçmiştir. Yolculuğunun ilk durağında Kenya'da temaslarda bulunan Cumhurbaşkanı Reisi, burada mevkidaşı William Ruto ile görüşmüş ve ortak bir basın açıklaması düzenlemiştir. Ruto, bu ziyareti "oldukça üretken" olarak nitelerken, Kenya'nın İran'a çay ihracatında 2023'ün ilk çeyreğinde geçen yılın aynı dönemine nispetle sekiz katlık bir artış olduğunu belirtmiştir. İki ülke arasında teknoloji alanında iş birliğinin de gelişmekte olduğunu belirten Rutto, İran'ın Mombasa'da motorlu araçla ilgili montaj tesisi kurma niyetinde olduğunu ve bu projeden umutlu olduklarını dile getirmiştir. İran Cumhurbaşkanı Reisi de bu ziyareti ve yapılan anlaşmaları iki ülke ilişkileri açısından bir "dönüm noktası" olarak ifade etmiştir. Reisi, ekonomik ilişkilerin muhtelif alanlarda gelişmesinin bölgesel iş birliği sonucunu doğurması yönündeki isteğini dile getirmiştir.¹

Uganda'ya geçen Reisi, burada da mevkidaşı Yoweri Museveni ile bir araya gelmiştir. İran'ın Uganda'da yerli petrol rafinerisi ve boru hattı kurma niyetini dile getirmiştir. Çevreciler ve Avrupa ülkeleri tarafından karşı çıkan bu projeye İran sahip çıkarak hem Uganda'nın kalkınma projelerine desteğini sunmuş hem de Batı karşıtı duruşunu yinelemiştir.² Ayrıca Reisi'nin, Uganda'da çıkan ve eşcinsellik karşıtı ağır yaptırımlar içeren son yasaya da destek verdiğini açıklamıştır. Uganda'yı bu konuda desteklediklerini belirten Reisi, eşcinselliğin aile kurumuna ve millî kültüre yönelik bir saldırı olduğunu ifade etmiştir. Buna istinaden Reisi, Uganda ile iş birliği içerisinde olduklarını belirtmiştir.³ Söz konusu yasa, Batı ülkelerinden ve insan hakları örgütlerinden sert eleştiriler almıştır. Bu sözlerle Reisi, Batı karşıtı politik duruşunu tekrarladığını göstermiştir.

Yolculuğunun son durağında Reisi, en son 14 sene evvel devlet başkanı düzeyinde ziyaret edilen Zimbabwe'nin başkenti Harare'ye giderek burada mevkidaşı Emmerson Mnangagwa ile görüşmüştür. Mnangagwa, Reisi'den "kardeşim" diyerek görüşmenin samimi havasını vurgulamak istemiştir. Zimbabwe'nin bağımsızlık mücadelesinde İran'ın verdiği desteği hatırlatan Mnangagwa, İran'ın her zaman dostları olduğunu belirtmiştir. Reisi de iki ülkenin iş birliği potansiyeline vurgu yapmış ve tüm Afrika kıtasıyla ilişkilerini ilerletme niyetini beyan etmiştir. Ardından iki ülke arasında 12 iş birliği anlaşması imzalanmıştır. Bunlar arasında İran'ın Zimbabwe'de bir traktör

¹ Mariama Diallo, "Iranian president Ebrahim Raisi kicks off Africa tour in Kenya", VOA, 12.07.2023,

<https://www.voanews.com/a/iranian-president-visits-kenya-in-effort-to-boost-economic-ties/7177325.html#>, Erişim Tarihi: 10.05.2024.

² "Iranian leader pledges deeper ties with Uganda during Africa trip", TRT Afrika, 13.07.2023,

<https://www.trtafrika.com/africa/iranian-leader-pledges-deeper-ties-with-uganda-during-africa-trip-14016825>, Erişim Tarihi: 12.05.2024.

³ "Iran's leader, visiting Africa, attacks western support for homosexuality as among 'dirtiest' things", AP, 12.07.2023,

https://apnews.com/article/kenya-iran-africa-president-visit-3ee4f376b66442cfe1c734a5a429aea2?utm_source=copy&utm_medium=share, Erişim Tarihi: 12.05.2024.

fabrikası kurmasını içeren anlaşma ile enerji sektöründeki anlaşmalar öne çıkmaktadır.⁴

2023 yılı başında ise Zimbabwe Sanayi ve Ticaret Bakanı Sekai Nzenza, İran'ı ziyaret etmiş ve her konuda İran ile ilişkilerin geliştirilmesini arzularını ifade etmiştir. Yalnızca ekonomik değil, siyasal alanda da iş birliğini vurgulayan Zimbabveli Bakan Nzenza, İran ile yaptırımlara karşı mücadele gibi uluslararası siyaset konularında da iş birliği yapabileceklerini belirtmiştir.⁵ İran Çalışma Bakanı Seyyid Sovlat Murtazavi de İran ile Zimbabwe arasındaki ticaret hacminin, yapılan anlaşmalar sonrasında 500 milyon doları aşmasını beklediklerini ifade etmiştir.⁶

3. Karşılıklı Ziyaretler ve İş Birliği Anlaşmaları

İran'ın yakın ilişkilere sahip olduğu Afrika ülkelerinden biri de Ceza- yir'dir. Cezayir Dışişleri Bakanı Ahmed Attaf, 8 Temmuz 2023 tarihinde İran'ı ziyaret etmiş ve her iki ülke bakanı görüşme sonrasında basın karşısına geçmiş ve birbirlerinin ülkelerine ve ikili ilişkilere dair övgü dolu sözler sarf etmişlerdir. Buna göre her iki ülkenin, karşılıklı vizelerin kaldırılması konusunda kademeli bir planda anlaşmaları görülmüştür. Ardından her iki taraf bilim, tarım, teknoloji, tıp gibi pek çok alanda iş birliğini artırma konusunda anlaşmalarını açıklamışlardır.⁷ Eylül ayında da Burkina Faso Dışişleri Bakanı Olivia Ragnagnewende Tahran'ı ziyaret etmiş ve Cumhurbaşkanı Reisi ile görüşmüştür. Bu görüşmede Reisi, Burkina Faso'nun sömürgecilik karşıtı mücadelesini överken, konuk bakan da İran İslam Devrimi'ni örnek aldıklarını ifade etmiştir.⁸ Haziran ayında da Burkina Faso'nun Dışişleri Bakanlığından bir heyet Tahran'a ziyarette bulunmuş ve ikili ilişkileri geliştirme niyetinde olduklarını, Tahran'a bir büyükelçilik açmak istediklerini bildirmiştir.⁹

10 Ağustos 2023 tarihinde Güney Afrika-İran Ortak İşbirliği Komisyonu toplantısı Güney Afrika'nın başkenti Pretorya'da gerçekleştirilmiştir. Toplantı sonrasında İran ve Güney Afrika arasında bir mutabakat zaptı imzalanmıştır. İran Dışişleri Bakanı Hüseyin Emir-Abdullahiyan'ın, ülkesinin BRICS üyeliği için Güney Afrika'dan istediği desteğin karşılığını bulmuş ve mevkidaşı Naledi Pandor, İran'ı bu konuda desteklediklerini ifade ettikleri açıklamıştır. Her iki taraf, Filistin konusunda da uluslararası sistemle ilgili benzer eleştirilerde bulunmuşlardır.¹⁰

Bu toplantıdan iki hafta sonra da İran'ın üye olmak istediği BRICS'in 2023 yılı toplantısı 22-24 Ağustos 2023 tarihinde Güney Afrika'nın başkenti Johannesburg'da gerçekleştirilmiştir. Bu zirve, İran için oldukça önemli-

4 "Iran signs agreements with Zimbabwe as Raisi wraps up Africa tour", Al Jazeera, 13.07.2023,

<https://www.aljazeera.com/news/2023/7/13/iran-signs-agreements-with-zimbabwe-as-raisi-wraps-up-africa-tour>, Erişim Tarihi: 12.05.2024.

5 "Zimbabwe ready to cooperate with Iran in all fields: Minister", MEHR, 22.01.2023,

<https://en.mehrnews.com/news/196465/zimbabwe-ready-to-cooperate-with-iran-in-all-fields-minister>, Erişim Tarihi: 11.05.2024.

6 "Iran-Zimbabwe annual trade expected to exceed \$500m", MEHR, 05.02.2023,

<https://en.mehrnews.com/news/197040/iran-zimbabwe-annual-trade-expected-to-exceed-500m>, Erişim Tarihi: 12.05.2024.

7 "Iran-Algeria relations 'on right track' as FM Attaf visits Tehran", Press TV, 08.07.2023,

<https://www.presstv.ir/Detail/2023/07/08/706668/Iran-Algeria-relations-on-right-track-Amir-Abdollahian>, Erişim Tarihi: 10.05.2024.

8 "Iran lauds Africa's struggle against colonialism", Tasnim, 04.09.2023,

<https://www.tasnimnews.com/en/news/2023/09/04/2951902/iran-lauds-africa-s-struggle-against-colonialism>, Erişim Tarihi: 12.05.2024.

9 "Burkina Faso to open embassy in Iran", Tehran Times, 18.06.2023,

<https://www.tehrantimes.com/news/485916/burkina-faso-to-open-embassy-in-iran>, Erişim Tarihi: 11.05.2024.

10 Jack Dutton, "Iran, South Africa sign agreement in Pretoria ahead of BRICS summit", Al Monitor, 11.08.2023,

<https://www.al-monitor.com/originals/2023/08/iran-south-africa-sign-agreement-pretoria-ahead-brics-summit>, Erişim Tarihi: 11.05.2024.

dir. Zira zirvede alınan kararlarla İran, 1 Ocak 2024'ten itibaren resmen BRICS'e üye olması için davet edilmiştir. Aynı zirvede Afrika kıtasından Mısır ve Etiyopya da BRICS'e üye olmak için davet edilmişlerdir.¹¹

4. Sonuç

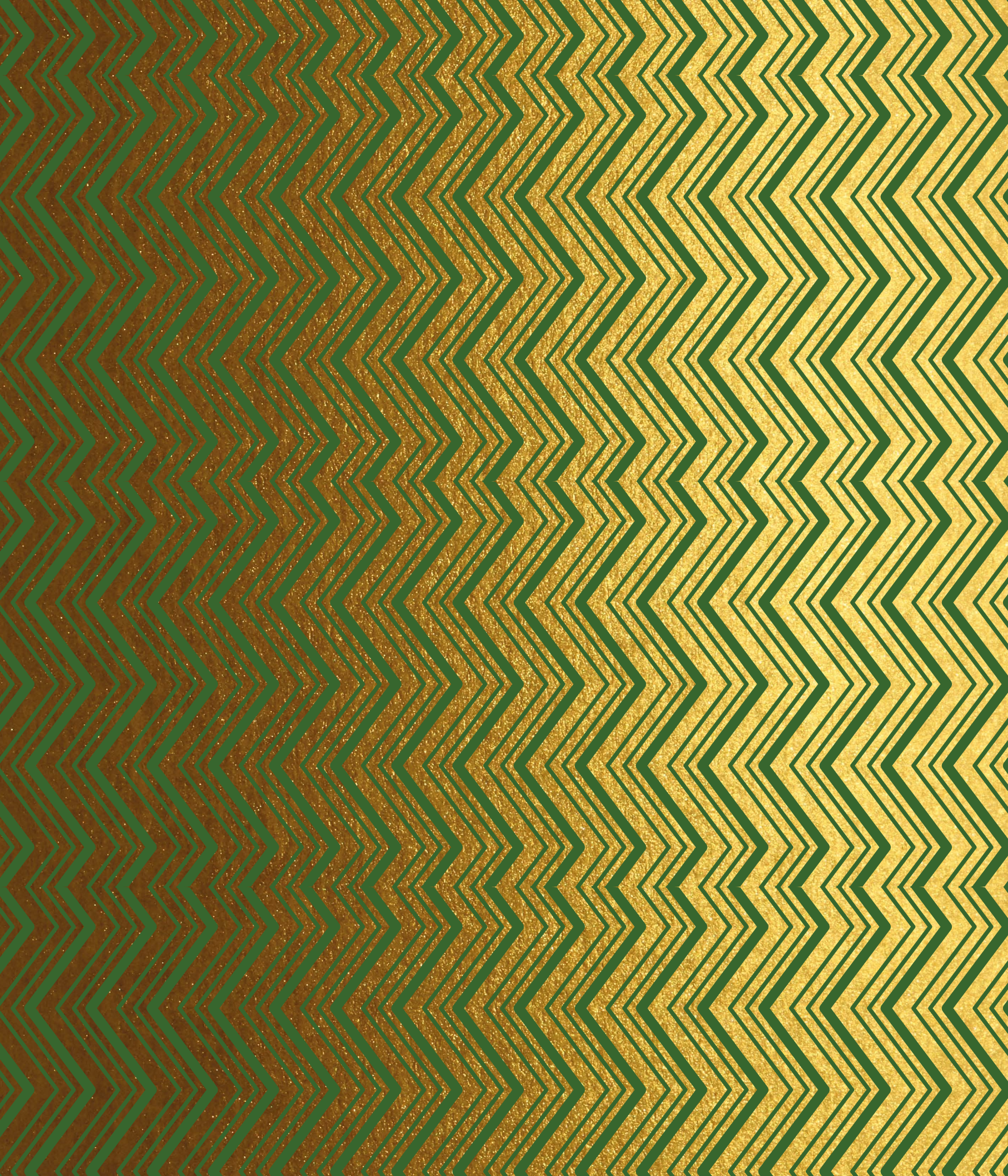
Dış politikada etkinlik alanını yakın coğrafyasının ötesine genişletmek isteyen İran, ekonomik ve siyasi gerekçelerle Afrika kıtasına yönelmiştir. Özellikle ABD yaptırımlarının olumsuzluklarını telafi etmek adına İran, kıtadaki yatırım ve ticaret olanaklarını keşfetmekte ve kıtanın ihtiyaç duyduğu altyapı, üretim ve enerji gibi alanlardaki birikim ve kapasitesini bölge ülkelerine sunmaktadır. Böylece İran, ekonomik alanda etkili adımlar atarak nüfuzunu artırmakta, karşılıklı bağımlılıklar üzerinden de siyasi ilişkilerin istikrarlı bir zeminde ilerlemesini sağlamaya çalışmaktadır. 2023'te bu konuda önemli adımlar atan İran, pek çok bölge ülkesiyle ekonomik ilişkilerini ilerletmek adına anlaşmalar imzalamış ve karşılıklı ziyaretlerde bulunmuştur.

Öte yandan İran'ın ABD hegemonyasına karşı her fırsatta eleştirilerini yükseltmesi, Afrika kıtasına olan yaklaşımında da yankısını bulmuştur. Afrika ülkelerine antikolonyalist bir dille yaklaşan İran, özellikle Batı ve sömürgecilik karşıtlığı ile Filistin gibi konularda ideolojik uyum inşa etmeye çalışmaktadır. Bu konu, karşılıklı ziyaretlerdeki yapılan açıklamalara yansımış ve taraflar birbirleriyle ilişkilerinin salt ekonomik değil siyasi bir zeminde de ilerlediğini ifade etmişlerdir.

Önümüzdeki dönemde İran'ın kıtaya olan ilgisinin artarak devam etmesi beklenmektedir. İmzalanan ekonomi anlaşmalarının çıktılarını önümüzdeki yıllarda takip etmek ve İran'ın aldığı mesafeyi buradan ölçmek mümkün olabilecektir.

11 Sumayya Ismail, "Saudi Arabia, Iran among six nations invited to join BRICS", Al Jazeera, 24.08.2023,

<https://www.aljazeera.com/economy/2023/8/24/saudi-arabia-iran-to-join-brics-as-grouping-admits-six-new-members>, Erişim Tarihi: 12.05.2024.

Kültür, Sanat, Eğitim ve Spor

1
Türkiye Mezunlarının Somali’de Devlet İnşası Süreçlerine Katkıları
/ Abdulkadir Mohamed Nur
363-367

2
Türkiye’nin Eğitim Diplomasisi: Afrika’ya Yönelik Sunulan Eğitim Desteklerinin Panoraması
/ Selim Mürsel Yavuz
369-375

3
Dakar Moda Haftası ve Diploması
/ Nur Sağman
377-383

4
Türkiye’nin Afrika’ya Açılan Renkli Kapısı: Afrika Kültür Evi
/ Zeliha Sağlam
385-391

5
2023 Afrika Kumaş Sanatı: Yeniden Doğuş ve Kültürel Miras Üzerine Diyaloglar
/ Handegül Terken Kabakcıoğlu
393-399

6
Antik Şehir Timbuktu’nun Afrika Kültür Mirası Açısından Önemi ve 2023 Gelişmeleri
/ Tuğrul Oğuzhan Yılmaz
401-407

7
Afrika Film Endüstrisi 2023’te Altın Yılını Yaşadı
/ Mehmet Baydemir
409-415

8
Afrika’nın Yağmalanan Hazinesi: 2023 Yılı Lyon Confluences Müzesi ve Turin Mısır Müzesi
/ Duygu İlkhan Söylemez
417-421

9
Afrika’nın Somut Olmayan Kültürel Mirası
/ Bilge Tüzel
423-431

10
2023 Rugby Dünya Kupası: Şampiyon Güney Afrika
/ Deniz Ekşi
433-437

11
Batı Merkezli Ödül Törenlerine Alternatif Olarak Afrika Eğlence Ödülleri 2023
/ Nursema Özçoşar
439-443

12
2023 Afrika Paralimpik Oyunları
/ Burcu Saygun
445-449

Türkiye Mezunlarının Somali'de Devlet İnşası Süreçlerine Katkıları

1

Abdulkadir Mohamed Nur*

Kökenlerini tarihin derinliklerinden alan Somali-Türkiye ilişkileri, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın 2011 yılında Somali'ye gerçekleştirdiği tarihi ziyaret ile yeni bir boyuta taşındı. Tarih boyunca Somali halkının zihninden silinmeyecek olan Sayın Erdoğan'ın bu ziyareti iç savaş, terör ve kuralık belası ile mücadele eden Somali için yeni bir umut oldu. Sayın Erdoğan'ın ziyareti yüzyılın kuraklığının vurduğu, iç savaşın şiddetinin hâlâ hissedildiği, terör belasının Somali'de zirve yaptığı bir dönemde bütün olumsuzluklara rağmen gerçekleşti.

İç savaş sonrası Somali'nin devlet kapasitesinin yok olmaya yüz tutması nedeniyle oluşan güç boşluğu ilerleyen süreçte Somalililerin temel insani ihtiyaçlarını giderecek mekanizmaları yerle bir etti. Her ne kadar uluslararası toplum hem Somalililerin temel insani ihtiyaçlarını gidermek hem de Somali'de devlet mekanizmasını yeniden işler hâle getirmek için bazı çalışmalar ortaya koysa da bunlar farklı nedenlerle çoğu zaman boşa çıktı. Bu nedenlerin en başında ise uluslararası toplumun Somali'de faaliyet gösteren üyelerinin birçoğunun kolaycı ve kapsamlı olmayan hatta kimi zaman ise art niyetli olan politikalar izlemeleri gelmekteydi. Fakat Türkiye, kendinden önce Somali'de faaliyet gösteren ülkelerin izlediği politikalardan tamamen ayrılan bir politika izledi.

* Somali Federal Cumhuriyeti Savunma Bakanı

1. Hasbi Dostluğa Tanıklık

Sayın Erdoğan'ın ziyareti öncesinde hem ikili görüşmelerdeki Türk yetkililerin hem de Ankara'da bulunan elçiliğimize vize başvurusu için gelen binlerce insani yardım görevlisinin heyecanına yakından tanıklık ettim. Türk insanının Somali'ye destek için nasıl hayırda yarıştıklarını birinci elden gördüm. Yine aynı şekilde Sayın Erdoğan'ın ziyareti sırasında Somali'de yaşanan duygusal anların samimiyetinin tanıdığı olma şansını elde ettim. Daha sonrasında gelişen ilişkilerde birçok açık veya perde arkasında kalan olayın içinde bulunarak Türk-Somali ilişkilerine hem bir Somali vatandaşı hem de farklı rollerde bulunan bir devlet görevlisi olarak katkı sunmaya çalıştım.

Bütün bu tanıklığımla açıkça ifade edebilirim ki; Türkiye'nin Somali'de yürüttüğü çalışmalar ilerleyen yıllarda anlamını daha iyi kavrayıp, benimsediğim Anadolu irfanı denilen kavramsallaştırmanın pratiğe dökülmüş hâliydi. Hasbi bir dost olduğunu her fırsatta Somalililere gösteren Anadolu insanı, ihtiyaç hâlinde Somalili kardeşlerinin yanında saf tutmayı kendine bir görev addetmişti.

2. Türk Tipi Yardım Modeli

Sayın Erdoğan'ın liderliğinde Türkiye, Somali halkının sorunlarını ve ihtiyaçlarını analiz eden ve bunlara cevap üretebilen bir anlayış geliştirdi. Bu anlayışın özünde öncelikli olarak Somali halkının temel ihtiyaçlarının karşılanacağı bir insani yardım sürecinin hayata geçirilmesi yatmaktaydı. Türkiye kurumsal ve sivil toplum kapasitesini tek bir noktada birleştirerek Somali halkına balık vermek yerine daha yorucu ve uzun bir süreci gerektiren balık tutmayı öğretmeye çalıştı.

Bu süreçte başta Cumhurbaşkanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Millî Savunma Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Türk Kızılay, Türkiye Maarif Vakfı gibi birçok devlet kurumunun yanında isimleri sayfalara sığmayacak kadar fazla olan sivil toplum kuruluşu Somali'de hayati faaliyetler gerçekleştirdi. Bahsi geçen kurumların ve STK'lerin faaliyet alanları göz önünde bulundurulunca anlaşılacaktır ki Türkiye'nin Somali politikası farklı boyutları olan çok aktörlü ve çok taraflı politikadır. Türkiye'nin başarısının formülü bu aktörleri aynı noktada insani bir amaç uğruna birleştirmesidir.

3. Somali'nin Geleceğini İnşa Etmek

Somali'de devlet kapasitesinin yukarıda sayılan nedenlerle yerle bir olması temel insani süreçlerin işlemesinin önünde en büyük engeldi. Bu nedenle de Somali'de faaliyet gösteren birçok yabancı devlet ve bunlara bağlı kurumların gerçekleştirdiği siyasi, ekonomik destekler ile insani yardımlar sadece günü kurtarmaktaydı. Terör belasından ve kuraklıktan dolayı yerlerinden edilmiş, kimi zaman sığınacak bir çadır kimi zaman da yiyecek bir yemeğe ihtiyaç duyan insanlar için gerçekleştirilecek her yardım önemlidir. Fakat bunun ötesine geçmeyen her arayış Somali'yi sadece daha fazla muhtaç hâle getirmekteydi. Somali'nin geleceğini inşa edecek, bağımlılık ilişkilerini kırarak gerçeklik bunların ötesinde bir anlayışta yatmaktaydı.

Somali'nin zengin kaynaklarının Somalililerin kullanımına sokacak Somali devleti ayağa kalkmadığı sürece bu döngü ilişkisi sonsuza kadar devam edecekti. Bağımlılık ilişkisini kıran Türkiye farklı bir yol izleyerek Somali'de gönüller kazandı. Türkiye Somali'nin geleceğine yatırım yaparak Somali'de devlet inşası sürecine eşi benzerine az rastlanır bir katkı sağladı. Bu anlayışın temelinde Somali devletini yeniden ayağa kaldıracak Somali insanına, özelden de Somali gençliğine yatırım yapılması gerçeği vardı.

4. Somali'nin Kalkınmasında Türkiye Mezunlarının Etkisi

Birçok Türk kurumu bu süreçte farklı roller oynamış olsa da Somali'nin geleceğine yatırım yapan Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı (YTB), Somali gençliğinin kalbinde ayrı bir yer edindi. Çünkü Somali'nin küllerinden doğmasına yardımcı olacak insan kapasitesi YTB eliyle yeniden ayağa kaldırıldı. Bu süreçte binlerce Somalili genç hem Türkiye Bursları kapsamında hem de kendi imkânları ile dünya standartlarında eğitim alabilmek için Türkiye'ye geldi.

YTB, Somali gençliği üzerine odaklanan projeleri, eğitim bursları, mesleki ve liderlik eğitimleri gibi çeşitli programlarla Somali'nin geleceğini inşa edecek gençlerin kişisel ve profesyonel gelişimini destekledi. Bu programlar, gençleri sadece bilgi ve beceri bakımından donatmakla kalmadı, aynı zamanda Somali'ye döndüklerinde sosyoekonomik gelişmeye katkıda bulunmaya teşvik etti. Türkiye'de aldıkları eğitimle donanmış olarak Somali'ye dönen mezunlar orada ticaret, savunma, tarım, eğitim, sağlık ve teknoloji gibi alanlarda hizmet vererek, ülkelerinin kalkınmasına katkıda bulunmaktadırlar.

(Kaynak: Abdulkadir Mohamed Nur).

YTB'nin açtığı yoldan Türkiye'ye gelen Somalili öğrenciler sadece formal bir eğitimden geçmekle kalmadı aynı zamanda Türkçe dilini de öğrenerek Türk kültürünü ve Türklerin iş yapma tarzını öğrendiler. En önemlisi de bu eğitim süreci binlerce yıllık Türk devlet geleneğinin gölgesinde gerçekleşti. Devlet otoritesinin hem sömürgeci dönemde hem de modern dönemde farklı nedenlerle paramparça olduğu Somali toplumu için bu oldukça önemliydi. Ayrıca o süreçte Türkiye'ye gelen Somalili gençlerin birçoğu kurumsal ve bürokratik devlet mekanizmalarını tanımayan, yetkin ve kapsayıcı devlet kurumlarının değerini henüz bilmeyen yeni bir nesildi. Böylece Somalili öğrenciler, Türkiye'de akademik ve kişisel gelişimlerinin yanı sıra, ülkelerinin kalkınması sürecinin en önemli destekleyicisi olacak birçok önemli noktayı da deneyimleme imkânına sahip oldu. Somali devletinin kurumsal gelişimi ve yönetim mekanizmalarının etkinliğinin artırılması için Türkiye'deki deneyimlerini ve öğrendiklerini kullanma yoluna gittiler. Bu gençlerin gelecekte üstlenecekleri bütün görevlerde ve yapacakları bütün çalışmalarda Türkiye'deki deneyimlerinden faydalanacakları şüphesizdir.

Öte yandan, Türkiye'de eğitim gören Somalili öğrenciler her iki ülke arasında köprü vazifesi de görmektedir. İki toplum arasında gelişen ilişkilerin en önemli destekleyicilerinden biri olmuşlardır. Somalili öğrenciler kısa sürede Türk halkı ve Türk kültürü ile yakın ilişki kurmuş, gördükleri misafirperverlik ile Türkiye'yi ikinci vatanları olarak kabul etmişlerdir.

Bugün Somali ve Türkiye arasında gerçekleşen siyasi, ekonomik ve kültürel iş birliğinin önemli bir kısmı Türkiye Mezunları sayesinde gerçekleşmektedir. Karşılıklı heyetlerin ziyaretlerinde bile ortak dil olarak İngilizce değil Türkçe kullanılmaktadır. Çünkü Mogadişu'da hangi kapıyı çalsanız karşınıza az ya da çok Türkçe bilen birileri çıkacaktır. Aynı şekilde bugün Türkiye ve Somali arasında gerçekleşen ticarete üçüncü taraflara ihtiyaç duyulmayıp, Türkiye Mezunları sayesinde iki taraf arasında doğrudan ticaret köprüleri kurulmuştur. Ticari yetenekleri bütün dünyaca kabul görmüş Somalili tüccarları artık Türkiye'nin dört bir yanında mal alırken, Türk ekonomisine katkı sağlamaya çalışırken görmek mümkün.

Sonuç olarak YTB'nin açtığı yoldan Türkiye'ye gelen birçok Türkiye Mezunları bugün Somali devletinde bir ekolü temsil etmektedir. Somali'nin geleceği ve Somali-Türkiye ilişkileri, Türkiye'de edindikleri kazanımlarla yurtlarına geri dönen Türkiye Mezunları sayesinde bugünlerde yeniden şekillenmektedir. Kendilerine uzun yıllar kucak açmış, ülkesinde misafir etmiş Anadolu insanına karşı duydukları samimi duygular Somali-Türkiye ilişkilerinin bundan önce olduğu gibi bundan sonra da temel itici gücü olmaya devam edecektir.

Türkiye'nin Eğitim Diplomasisi: Afrika'ya Yönelik Sunulan Eğitim Desteklerinin Panoraması

Selim Mürsel Yavuz*

2

1. Giriş

Türkiye'nin uluslararası ilişkilerdeki stratejik hamlelerinden biri olan eğitim diplomasisi, Afrika kıtasıyla ilişkilerin derinleştirilmesi ve çeşitlendirilmesi açısından son yıllarda öne çıkan önemli bir alan hâline gelmiştir. Türkiye'nin destekleri Afrikalı öğrencilere kaliteli eğitim için imkânlar sunarak, onların kendi ülkelerinde liderlik ve uzmanlık rollerini üstlenmeleri için gerekli becerileri kazanmalarına olanak tanımaktadır. Bununla birlikte Türkiye'nin Afrika'ya yönelik sunduğu eğitim destekleri, iki bölge arasındaki diplomatik ve kültürel bağları pekiştirmekte ve Türkiye'nin küresel bir eğitim merkezi olarak konumunu güçlendirmektedir.

Bu çalışmada, Türkiye'nin Afrika'ya sağladığı eğitim desteklerinin 2023 yılındaki genel durumu incelenecek ve bu yöndeki iş birliğinin önündeki fırsatlar değerlendirilecektir.

2. Türkiye'nin Afrika'daki Eğitim Diplomasisi

Türkiye'nin Afrika politikası, son yıllarda stratejik önem kazanan kapsamlı bir dış politika yaklaşımının parçasıdır. Bu politika, ekonomik iş birliği, ticaret, siyasi diyalog ve kültürel değişim yanında, eğitim diplomasisini de içermektedir.

2023 yılı itibarıyla eğitim diplomasisi bağlamında Türkiye'nin Afrika ülkelerine yönelik sunduğu destekler beş kategoride özetlenebilir. Bunlardan ilki, Türkiye Bursları Programı'dır. Türkiye Bursları programı, 2012 yılından itibaren Afrikalı öğrencilere yükseköğretim imkânları sunarak, bu öğrencilerin Türkiye'de kaliteli bir eğitim almasını sağlamaktadır. Program, öğrencilere cep harçlığı, sağlık sigortası, konaklama ve Türkçe dil kursları gibi çeşitli ve kapsamlı imkânlar sunmaktadır.¹

* Uzman, Yurtdışı Türkler ve Akraba
Topluluklar Başkanlığı.
selim.yavuz@ytb.gov.tr

İkincisi, eğitim iş birliği anlaşmaları kapsamında ya da üniversitelerin veya akademisyenlerin kendi girişimleriyle yürüttükleri akademik çalışmalarlardır. Türkiye, çeşitli Afrika ülkeleri ile eğitim alanında iş birliği anlaşmaları yapmaktadır.² Bu anlaşmalar çerçevesinde eğitim kurumları arasında değişim programları düzenlenmekte, ortak projeler yürütülmekte ve eğitim alanında tecrübe paylaşımı sağlanmaktadır.³ Ayrıca Türk üniversiteleri ve akademisyenler, Afrika ülkelerindeki ilgili kurum ve kuruluşlarla akademik iş birlikleri yürütmekte ve uluslararası öğrenci kabullerini kolaylaştırmaktadırlar.

Üçüncüsü, eğitim altyapısını geliştirme projeleridir. Özellikle Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) tarafından Afrika ülkelerinde eğitim altyapısını geliştirmeye yönelik projeler desteklenmektedir. Bu projeler kapsamında okul binalarının inşası, eğitim materyallerinin temini ve eğitim teknolojilerinin kullanımı gibi alanlarda destekler sağlanmaktadır.

Dördüncüsü, mesleki eğitim programlarıdır. Türkiye Maarif Vakfı'nın Afrika'daki okulları ile TİKA destekli projeler, Afrika ülkelerinde mesleki eğitimlerle gençlerin iş gücüne katılımlarını desteklemekte ve mesleki becerilerini geliştirmelerine olanak sağlamaktadır.

Beşincisi, öğretmen eğitimidir. Türkiye, Afrika'daki öğretmenlere ve eğitimcilerle yönelik eğitim programları düzenleyerek, eğitim kalitesini artırmayı ve öğretmenlerin profesyonel gelişimini desteklemeyi hedeflemektedir.

Bu kapsamlı yaklaşım, Türkiye'nin Afrika'da pozitif bir imaj oluşturmaya ve iki taraf arasındaki ilişkilerin derinleşmesine katkıda bulunmaktadır. Eğitim diplomasisi, Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerinde sadece kültürel ve akademik bağları güçlendirmekle kalmayıp, aynı zamanda ekonomik ve politik iş birliklerinin temelini de sağlamlaştırmaktadır.

3. 2023 Yılındaki Desteklere Bakış

Türkiye'nin yıllardır süregelen Afrika ülkelerine yönelik eğitim alanındaki destekleri 2023 yılında da devam etmiştir. Bu desteklerin en başında Türkiye Bursları Programı gelmektedir. Türkiye Bursları Programı'nı yöneten ve uluslararası öğrenci hareketliliğini teşvik etmek amacıyla çeşitli faaliyetler yürüten Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Türkiye'nin eğitim alanındaki dış politika stratejileri bağlamında önemli bir rol üstlenmektedir.

YTB tarafından uygulanan Türkiye Bursları Programı kapsamında, Başarı Bursu, Destek Bursu ve Araştırma Bursu gibi Kısa Süreli Burs Program-

1 Türkiye Bursları, "Türkiye Bursları Hakkında", <https://www.turkiyeburslari.gov.tr/hakkimizda>, Erişim Tarihi: 19.03.2024.

2 Bu anlaşmalardan bazıları; 1959 ve 1977 Libya, 1966 Fas, 1967 Tunus, 1967 Cezayir, 1969 Senegal, 1981 Nijerya, 1981 Sierra Leone, 1982 Sudan, 1999 Mali, 2000 Gabon, 2000 Kongo, 2002 Kamerun, 2004 Etiyopya, 2005 Madagaskar, 2005 Moritanya, 2009 Cibuti, 2011 Mısır, 2013 Gana, 2013 Gine, 2014 Liberya, 2014 Namibya, 2015 Fildişi Sahilleri, 2016 Benin, 2016 Ruanda, 2016 Somali, 2017 Güney Sudan, 2018 Zambiya, 2018 Gambia, 2018 Nijer ve 2019 Çad anlaşmalarıdır.

3 Hacer Atabaş ve Mehmet Köse, "The Role of Foreign Policy in International Student Mobility: The Case of the Turkish "Opening to Africa" Policy", Üniversite Araştırmaları Dergisi, 6 no. 4 (2023): 367-380.

4 Türkiye Bursları, "Kriterler ve Burs Programları", <https://www.turkiyeburslari.gov.tr/bursprogramlari>, Erişim Tarihi: 19.03.2024.

5 Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, "Sahra Altı ve Kuzey Afrika Bölge Künyeleri", Mart 2024.

6 Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, "Sahra Altı ve Kuzey Afrika Bölge Künyeleri", Mart 2024.

7 Habertürk, "YÖK Başkanı Özvar: 2023'te ilk kez YÖS'ü düzenleyeceğiz", 9 Aralık 2022, <https://www.haberturk.com/yok-baskani-ozvar-2023-te-ilk-kez-yos-u-duzenleyecegiz-3546072>, Erişim Tarihi: 19.03.2024.

8 Yurt dışından öğrenci kabulünde standartlaşmayı sağlamak üzere 29 Ocak 2023 tarihinde birincisi düzenlenen TR-YÖS; 17 ilde, 23 ülkede ve 6 dilde gerçekleştirilmiştir. Yurt dışında gerçekleştirilen sınavların merkezleri KKTC, Sudan, Etiyopya, Tunus, Suudi Arabistan, Cezayir, Kazakistan, Kırgızistan, Almanya, Azerbaycan, Endonezya, Lübnan, Pakistan, Özbekistan, İran, Türkmenistan, Afganistan, Çad, Libya, Nijerya, Nijer, Senegal ve Ürdün olmuştur.

9 Yükseköğretim Kurulu, "Türkiye Yurt Dışından Öğrenci Kabul Sınavı (TR-YÖS) 29 Ocak 2023'te yapılacak", 16 Aralık 2022, <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2022/tr-yos-29-ocak-2023-te-yapilacak.aspx>, Erişim Tarihi: 19.03.2024.

10 Yükseköğretim Kurulu, "Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Uyruklarına Göre Sayıları", <https://istatistik.yok.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 19.03.2024.

larının yanı sıra lisans ve lisansüstü seviyelerdeki uluslararası öğrencilere Tam Zamanlı Burs Programları da sunulmaktadır.⁴

2023 yılında 162 ülkeden 117.367 başvuru alınan program kapsamında, 56 ülkede yüz yüze, 67 ülkede çevrimiçi ve 20 ülkede Türk diplomatik temsilcilikleri aracılığıyla mülakatlar gerçekleştirilerek tam zamanlı ve kısa süreli programlar için toplam 4.123 kişiye burs sağlanmıştır.

Türkiye Bursları Programı kapsamında 2023 yılı başvuru dönemi içinde Afrika'dan 35.674 başvuru alınmış, başvuranların bin 360 tanesi burs almaya hak kazanmıştır. Burslandırılan öğrenci sayısı ise 963 olmuştur.⁵ 2023 yılı itibarıyla hâlihazırda eğitimlerine devam eden Türkiye Burslu Afrika öğrencilerin sayısı 3.578'dir. Alan dağılımına bakıldığında ise bu öğrencilerin yüzde 38,98'i Bilim, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik (STEM) alanlarında, yüzde 23,33'ü Sosyal Bilimler alanında, yüzde 16,62'si Sanat ve Beşerî Bilimler alanında, yüzde 12,21'i Sağlık Bilimleri alanında, yüzde 8,38'i İş ve Yönetim Bilimleri alanında, yüzde 0,48'i de bu alanların dışında eğitim görmektedirler.⁶

Öte yandan, Türkiye Bursları haricinde kendi başlarına Türkiye'ye okumaya gelmiş pek çok uluslararası öğrenci de bulunmaktadır. Söz konusu uluslararası öğrenciler her üniversitenin kendi düzenlediği Yurt Dışından Öğrenci Kabul Sınavları (YÖS) ile tercih ettikleri üniversitelerde eğitim için başvurabilmektedirler. Üniversitelerin düzenlemiş oldukları YÖS'ün yanı sıra 2023 yılında ilk defa YÖK tarafından uygulanan Türkiye Yurt Dışından Öğrenci Kabul Sınavı (TR-YÖS) sınavı da eklenmiştir.^{7,8} Sınav, çeşitli ülkelere gelen öğrencilerin Türk yükseköğretim kurumlarına başvuru sürecini kolaylaştırmayı ve sonuçlarını kabul amacıyla kullanmalarına olanak sağlamayı amaçlamaktadır.⁹

2022-2023 yılı eğitim öğretim döneminde Yükseköğretim Kurulu (YÖK) verilerine göre Türkiye'de çeşitli seviyelerde 301.694 uluslararası öğrenci eğitim görmektedir. Bunların 103.498'i yeni kaydolarak nitelendirilmiştir. Afrika özelinde ise 59.728 Afrikalı uluslararası öğrenci, eğitimlerine devam etmektedirler. Bunların da 23.142'si yeni kaydolmuştur. Eğitimlerine devam eden Afrikalı öğrencilerin 5.701'i ön lisans, 44.919'u lisans, 6.876'sı yüksek lisans, 2.232'si ise doktora seviyesinde eğitimlerini sürdürmektedirler.¹⁰

Türkiye'nin eğitim alanındaki desteklerinin koordine edildiği önemli kurumlardan bir diğeri olan TİKA, kurulduğu 1992 yılından bu yana 170'i aşkın ülkede 30.000'den fazla proje ve faaliyetle dünya ülkelerinin kalkınma süreçlerine katkı sağlamıştır. 2023 yılı itibarıyla 61 ülkede 63 Program Ofisi

ile faaliyet gösteren TİKA, 2023 yılında eğitim sektöründe verdiği destekler ile 5 okul ve eğitim tesisin inşasını, 18 eğitim tesisinin onarımını ve tadilatını, 155 eğitim tesisinin donatımını, 550 öğretmenin mesleki eğitimini gerçekleştirmiş ve 210 binden fazla öğrencinin de eğitimine destek sağlamıştır.¹¹

Söz konusu desteklerin Afrika'ya yönelik olanlarından "Kız Çocukları TİKA ile Geleceğe Pedal Çeviriyor" projesi ile öğrencilerin çoğunun okula gitmek için günde 10-15 kilometre yürümek zorunda olduğu Tanzania'daki önemli bir sorun ele alınmıştır. Pek çok ebeveynin çocukları için bisiklet temin edemediği ülkede, 10 okuldaki 200 kız öğrenciye bisiklet temin edilmiştir.¹²

Türkiye'nin eğitim alanındaki desteklerinin vücut bulduğu bir diğer kurum olan Türkiye Maarif Vakfı, okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim olmak üzere çeşitli kademelerde eğitim kurumları işletmenin yanı sıra yaygın eğitim kursları, etüt merkezleri ve kültür merkezleri gibi tesisler de kurmaktadır.¹³

2023 yılı itibarıyla Türkiye Maarif Vakfı dünya genelinde 52 ülkede 467 eğitim kurumuyla eğitim faaliyetlerini yürütmektedir. Söz konusu eğitim kurumlarında 50 binin üzerinde öğrenci eğitimlerine devam etmektedir.¹⁴ Vakıf, Afrika özelinde ise 27 ülkedeki 190'ın üzerinde eğitim kurumunda 22 bine yakın öğrenciye hizmet vermektedir.¹⁵ Afrika'da 2023 yılı içerisinde de yeni Maarif Okulları açılmıştır.¹⁶

4. İş Birliğinin Geleceği: Zorluklar ve Fırsatlar

Türkiye'nin Afrika kıtasıyla eğitim üzerinden kurduğu iş birliği, her iki taraf için de büyük bir potansiyel taşımaktadır. Bu iş birliğinin, sadece bireylerin akademik ve profesyonel gelişimine değil, aynı zamanda iki bölge arasındaki diplomatik ve kültürel bağların güçlenmesine de katkıda bulunması beklenmektedir. Ancak bu süreçteki zorlukların üstesinden gelmek ve iş birliğinin potansiyelini tam olarak ortaya çıkarmak için stratejik ve yenilikçi çözümlere de ihtiyaç duyulmaktadır.

Dil bariyeri, bu sürecin en önemli engellerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Afrikalı öğrencilerin Türkçeyi öğrenme süreci, eğitimlerinin ilk dönemlerinde önemli bir zorluk teşkil etse de, dil öğrenimine yönelik bütünleşmiş programlar ve pratik yapma imkânlarının artırılmasıyla bu engelin aşılabılır olduğu görülmektedir. Öğrencilere yönelik Türkçe dil kurslarının yanı sıra, akademik terimler ve kavramlar üzerine odaklanan özel eğitim

¹¹ Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı, "TİKA 2023 Yılı Faaliyet Raporu", 2024, <https://tika.gov.tr/wp-content/uploads/2024/02/TİKA-IFR-202319-Mart-2024-Web.pdf>, Erişim Tarihi: 19.03.2024).

¹² Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı, "TİKA 2023 Yılı Faaliyet Raporu", 2024, <https://tika.gov.tr/wp-content/uploads/2024/02/TİKA-IFR-202319-Mart-2024-Web.pdf>, Erişim Tarihi: 19.03.2024.

¹³ Türkiye Maarif Vakfı, "Çalışma Alanları", <https://turkiyemaarif.org/page/calisma-alanlari>, Erişim Tarihi: 19.03.2024.

¹⁴ Türkiye Maarif Vakfı, "Dünyada Maarif", <https://turkiyemaarif.org/dunyada-maarif>, Erişim Tarihi: 19.03.2024.

¹⁵ Türkiye Maarif Vakfı, "Kamerun'da Maarif Okullarının 7. Kampüsü Açıldı", 28 Ekim 2023, <https://turkiyemaarif.org/news/kamerunda-maarif-okullarinin-7-kampusu-acildi>, Erişim Tarihi: 19.03.2024.

¹⁶ Türkiye Maarif Vakfı, "Türkiye Maarif Vakfı, Etiyopya'nın Tigray Bölgesinde Okul Açıyor", 7 Ağustos 2023, <https://turkiyemaarif.org/news/turkiye-maarif-vakfi-etiyopyanin-tigray-bolgesinde-okul-aciyor>, Erişim Tarihi: 19.03.2024.

parçaları geliştirilerek eğitim sürecinin daha verimli hâle getirilmesi mümkündür.

Kültürel adaptasyon sorunu ise Türkiye'deki eğitim kurumları ve Afrika'dan gelen öğrenciler arasında düzenlenecek kültürel etkileşim programları, öğrencilere yeni kültürel normlara uyum sağlamaları konusunda yardımcı olabilecektir.

Eğitim sistemleri arasındaki farklılıkların üstesinden gelmek için ise eğitim müfredatlarının karşılıklı anlayış ve iş birliği içinde geliştirilmesi gerekmektedir. Bu süreçte esnek ve uyarlayıcı öğrenme yaklaşımlarının benimsenmesi, öğrencilerin farklı eğitim sistemlerine daha kolay adapte olmalarını sağlayabilecektir.

Türkiye ve Afrika arasındaki eğitim iş birliklerinin geleceği, karşılıklı fayda sağlayacak şekilde genişletilmesi ve derinleştirilmesine bağlıdır. Teknoloji ve uzaktan eğitim araçlarının etkin kullanımı, iş birliğini daha da genişletme potansiyeline sahiptir. Gelecekteki iş birliklerinin, Afrikalı öğrencilerin kendi ülkeleri içinde kariyer fırsatları yaratabilecek yeni alanlara, özellikle yapay zekâ teknolojileri ile bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik (STEM) disiplinlerine odaklanması faydalı olacaktır.

5. Sonuç

Türkiye'nin Afrika kıtasına yönelik eğitim diplomasisi faaliyetleri, iki bölge arasındaki akademik, kültürel ve politik ilişkilerin kuvvetlenmesine vesile olmaktadır. Başta Türkiye Bursları Programı olmak üzere akademik iş birlikleri, altyapı destekleri, mesleki eğitim imkânları ve öğretmen yetiştirme çabaları gibi çok yönlü girişimler sayesinde, Türkiye'nin Afrika ile etkileşimi derinleşmiştir. Bu etkileşimler, 2023 yılında da artarak sürmüştür. Türkiye tüm imkânlarıyla kıtadaki eğitim altyapısını güçlendirmeye ve eğitimli nüfus ihtiyacını karşılamaya yönelik çaba sarf etmeye devam etmiştir.

YTB, TİKA, Maarif Vakfı ve üniversiteler başta olmak üzere Türkiye'nin eğitim diplomasisi aktörleri ile yürütmüş olduğu çalışmalar; son yıllarda kaydedilen ilerlemeler, karşılaşılan zorluklar ve bu zorlukları aşma potansiyeli ile dikkat çekmektedir. Özellikle STEM alanlarında ve yapay zekâ teknolojileri gibi yeni disiplinlerde iş birliklerinin genişletilmesi, Afrikalı öğrenciler için kendi ülkelerinde kariyer fırsatları yaratma potansiyeli taşımaktadır. Türkiye'nin Afrika ile eğitim diplomasisi alanındaki iş birliklerinin geleceğinin, karşılıklı anlayışın egemen kılınmasıyla ve teknolojinin etkin kullanımıyla şekilleneceği değerlendirilmektedir. Mütakabiliyet esası gözetilerek derinleştirilecek eğitim diplomasisi faaliyetlerinin, Türkiye ile Afrika arasındaki irtibatı perçinleyeceği kuşkusuzdur.

Dakar Moda Haftası ve Diplomasi

Nur Sağman*

1. Giriş

Cumhuriyetimizin kuruluşunun 100. yıldönümü kutlamaları çerçevesinde Batı Afrika'nın önde gelen ülkelerinden Senegal'de, Dakar Büyükelçiliğimiz tarafından, başta Yunus Emre Enstitüsü olmak üzere Dakar'da kâin kurumlarımız ile birlikte Senegal'de faaliyet gösteren şirketlerimizin değerli katkılarıyla birçok etkinlik düzenlenmiştir.

Etkinliklerimiz çerçevesinde düzenlenen konserler, sinema günleri, atölyeler ve seminerler dışında Dakar Yunus Emre Enstitüsü ile iş birliği hâlinde hayata geçirdiğimiz kültürel faaliyetler arasında en çok ses getiren etkinliğimiz ise 7 Aralık 2023 tarihinde büyükelçiliğimizde gerçekleştirilen Dakar Moda Haftası'nın açılış defilesi olmuştur.

Dakar Moda Haftası, Adama Paris ismiyle tanınan Senegalli ünlü modacı Adama Amanda Ndiaye tarafından 2002 yılından bu yana düzenlenen uluslararası çapta takipçileri olan bir moda etkinliğidir. Ünlü modacı Paris, kıtanın ilk moda kanalı olan "Afrika Moda Kanalı" nı ("Fashion Africa Channel") 2014 yılında kurmuştur. Afrika yapımını ("Made in Africa") önceleyen Paris, büyükelçiliğimiz ile temasa geçerek, 21. Dakar Moda Haftası'nın düzenlenmesinde büyükelçiliğimizle iş birliği yapmayı önermiştir. Türkiye ile Senegal arasında siyasi, ticari ve ekonomik alanda her gün gelişen ilişkilerimize yeni bir boyut ve ivme kazandırmak adına memnuniyetle kabul ettiğimiz öneri çerçevesinde anılan haftanın açılışının Büyükelçiliğimizde yapılması kararlaştırılmıştır. Anılan proje, Dakar Yunus Emre Enstitüsü ile iş birliği hâlinde geliştirilmiştir.¹

* T.C. Dakar Büyükelçisi

¹ Yunus Emre Enstitüsü – Dakar, "Dakar Fashion Week'te Türk Esintisi",

<https://dakar.yee.org.tr/tr/haber/dakar-fashion-weekte-turk-esintisi>, Erişim Tarihi: 09.05.2024.

Senegal Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 100. yılı dolayısıyla Senegal'in başkenti Dakar'da mukim 12 kadın büyükelçi, sokak çocukları yararına podyuma çıktı. (Kaynak: Anadolu Ajansı).

Buna göre bu çalışmada, Dakar Moda Haftası münasebetiyle Dakar Büyükelçiliği'nin yaptığı etkinlikler ve diplomasinin birleştirici gücü ele alınacaktır.

2. Diplomasinin Öncülüğünde Gerçekleştirilen ve Birçok Amaca Hizmet Eden Moda Etkinliği

Dakar Moda Haftası açılış etkinliğinin bir amaca, kültürel etkileşime, gençlerin teşvik edilmesine ve sıfır atık hareketinin yaygınlaştırılmasına hizmet etmesi hedeflenmiş, bunun için diplomasinin birleştirici gücünün kullanılmasını önceleyen bir model üzerinde çalışılmıştır. Geliştirdiğimiz model, diplomasinin öncülüğünde ve çok katmanlı farklı sektörlerden katılımcıların katkılarıyla gerçekleştirilmiştir.

a. Bir Amacımız Var!

Her etkinlik bir amaca hizmet edecek şekilde tasarlanmıştır. Bu prensipten yola çıkarak moda etkinliğimizde sokak çocuklarına destek verilmesi kararlaştırılmıştır. Bunun için "Sokak Çocuklarıyla Dayanışma Derneği" (SPER-"Solidarité Pour les Enfants de la Rue") isimli yerel bir sivil toplum kuruluşu tespit edilmiştir. Derneğin sokak çocuklarına sağladığı yuvanın iyileştirilmesine katkıda bulunulması uygun bulunmuştur.

Defilede sunulan tasarımların satın alınmasından ve Senegalli ünlü ressam Momar Seck, büyükelçiliğimize hediye ettiği iki eserin etkinliğimiz sırasında açık artırmayla satılmasından elde edilen gelirler, sokak çocuklarının yaşam alanlarının iyileştirilmesi için adı geçen sivil toplum kuruluşuna bağışlanmıştır.

b. Kültürel Etkileşim Önemli!

Senegal'de, Senegalli modacı Adama Paris'in Dakar Moda Haftası projesi çerçevesinde büyükelçiliğimizde yapılan bir moda etkinliğinde ülkemizden kumaşların kullanılması, böylelikle bir kültürel etkileşim sağlanması hedeflenmiştir. İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri (İTKİB) tarafından sağlanan Türk motifli kumaşlarla Afrika'ya özgü tasarımlar gerçekleştirilmiştir. Bahse konu iş birliği modeli çerçevesinde ortaya çıkan tasarımları ise farklı milletlerden "sıra dışı modeller" tarafından tanıtılmıştır.

c. Gençleri Teşvik Edelim!

Senegal, Afrika'da moda alanında öncü ülkeler arasında yer almaktadır. Gençler arasında moda dünyasına yönelim azımsanmayacak ölçtedir.

New York Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın eşi Emine Erdoğan, Birleşmiş Milletler (BM) 78. Genel Kurulu çerçevesinde New York Türkevî'nde gerçekleştirilen 'Küresel Sıfır Atık Hareketine Doğru' isimli etkinliğe katılarak konuşma yaptı. (Kaynak: Anadolu Ajansı).

The World is our Common Home: PATH TO THE GLOBAL ZERO WASTE MOVEMENT

— September 18th, 2023 —

TURKISH HOUSE, NEW YORK

Özellikle başkent Dakar ve Senegal'in önemli şehirlerinden Saint-Louis'de çok sayıda tasarım ve moda mağazaları mevcuttur. Senegalliler düğünde, bayramda, davette, ezcümle her fırsatta kıyafet diktirmekte ve satın almaktadırlar. Geleneksel çizgilerle modern çizgileri harmanlayan tasarımlara her yerde rastlamak mümkündür. Senegal'de imkânı olan olmayan herkes giyimine özen göstermektedir. Sokaklarda dikiş makinesi omuzunda mahalle mahalle dolaşan erkek terzilere rastlamak mümkündür.

Senegal'de moda verilen öneme binaen etkinliğimizde beş Afrikalı genç tasarımcının özel koleksiyonlarına da yer verilmiştir. Bu sayede moda piyasasına girmek isteyen "Sag Art", "Maison Audace", "Amazing Revolution", "Gringo Costum" ve "Zeyafica" markalarının da tanıtımı sağlanmıştır.

Afrika'da ve tabiatıyla Senegal'de müzik, insan hayatının önemli bir vechesini teşkil etmektedir. Senegal'de insanlar mutluluklarını, memnuniyetlerini, hüznlerini, hatta eleştirilerini müzikle dillendirmektedirler. Bu nedenle etkinliğimizde müziğe de yer verilmiştir. Etkinlikte genç iki kadın solistten oluşan Def Mama Def grubu mini bir konser vermiş, böylelikle müzik dünyasına yeni giriş yapan ve kadınlardan müteşekkil bir gruba da destek verilmiştir.

ç. Hedefimiz Sıfır Atık!

Afrika kıtası, iklim değişikliğine sebep olan sera gazı salınımlarının küçük bir kısmından sorumludur. Buna rağmen Afrika, iklim adaletsizliğinin en çok görüldüğü bölgeler arasında yer almaktadır. Ne yazık ki iklim değişikliği, kıta genelinde sıkıntılı olan gıda ve suya erişimi daha da zora sokmaktadır. Bu nedenle Afrika'da sıfır atık hareketini yaygınlaştırmak önem taşımaktadır.

Bu gerçekten hareketle Sayın Cumhurbaşkanımızın Refikaları Emine Erdoğan Hanımefendi'nin himayesinde yürütülen sıfır atık hareketine de atıfla, etkinliğimize katkı sağlayan genç modacıların koleksiyonlarında yer alan parçalarda sürdürülebilir ve geri dönüştürülmüş malzemeye hazırlanan tasarımlara öncelik verilmiştir.

d. Diplomasinin Birleştirici Gücü!

2023 yılında gerçekleştirilen Dakar Moda Haftası çerçevesinde üç farklı ana etkinlik düzenlenmiştir. İlk etkinlik, büyükelçiliğimizde düzenlenen haftanın açılış etkinliği olmuştur. Diğer iki etkinlik, modacı Adama Paris tarafından farklı mekânlarda davet veya defile şeklinde gerçekleştirilmiştir. Büyükelçiliğimizin görkemli bahçesinde yapılan etkinliğe 300'den fazla konuk katılmıştır. Diploması çevresinden sanat camiasına, moda dünyasına

dan basın mensuplarına çok sayıda üst düzey konuk etkinliğimize renk katmıştır.

Büyükelçiliğimizde düzenlenen Dakar Moda Haftası açılış etkinliğiyle ilgili defile iki bölüm hâlinde gerçekleştirilmiştir. İlk bölümde beş genç modacı'nın koleksiyonları profesyonel modeller tarafından davetlilerin beğenisine sunulmuştur. Defilenin ikinci bölümünde ise Türk motifli kumaşlarla Adama Paris tarafından tasarlanan Afrika'ya özgü tasarımlar "sıra dışı modeller" tarafından tanıtılmıştır.

e. "Sıra Dışı Modellerin" Hikâyesi

Dakar'da otuzun üzerinde kadın büyükelçi ve UNICEF gibi uluslararası kuruluş temsilcisi görev yapmaktadır. Senegal'de görev yapan kadın misyon şefleri olarak özellikle ihtiyaç sahiplerine hizmet veren derneklere destek vermeye önem vermekteyiz. Bu nedenle kadın meslektaşlarımla podyuma çıkarak, ülkemizden özel olarak getirtilen Türk motifli kumaşlarla Dakar Moda Haftası'nın yaratıcısı Senegalli modacı Adama Paris tarafından tasarlanan Afrika'ya özgü tasarımları tanıtılmalarını ve bunu yaparak sokak çocuklarının yaşam koşullarına katkıda bulunmaya davet ettim. Davetim kadın meslektaşlarım tarafından büyük coşkuyla karşılandı ve önerim 10 kadın temsilciyle sınırlı olmasına karşın, 13 kadın meslektaşım çağrımıza cevap vermiştir.

Bunun üzerine Arjantin Büyükelçisi Marcia Levaggi, Finlandiya Büyükelçisi Anu Saxen, Fransa Büyükelçisi Christine Fages, Güney Afrika Büyükelçisi Bongwe Qwabe, İngiltere Büyükelçisi Juliette John, Kanada Büyükelçisi Marie-Genevieve Mounier, Küba Büyükelçisi Maydolis Barbara Sosa Hilton, Pakistan Büyükelçisi Saima Maymunah Sayed, Uluslararası Franfofoni Örgütü (OIF) Temsilcisi Rennie Yotova, Birleşmiş Milletler Sermaye Geliştirme Fonu (UNCDF) Temsilcisi Christel Alvergne, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) Temsilcisi Tracey Hebert-Seck, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) Temsilcisi Silvia Danailov ve Dakar Yunus Emre Enstitüsü (YEE) Koordinatörü Merve Işık Efe ile birlikte defileye katılmak ve tanıttığımız kıyafetleri satın almak suretiyle Sokak Çocuklarıyla Dayanışma Derneği SPER'e destek vermiş olduk.²

Oyuncu ve fotoğraf sanatçısı Okan Bayülgen de etkinliğimize katılarak, kadın büyükelçi ve misyon şeflerinin portrelerini çekmiştir. Bayülgen tarafından gönüllü olarak çekilen portrelerle, sokak çocuklarının yaşam şartlarının iyileştirilmesi için hiç düşünmeden gönüllü olarak sıra dışı bir etkinliğe imza atan meslektaşlarıma da teşekkür etme imkânı bulunmuştur.

² Fatma Esmâ Arslan, "Senegal'de kadın büyükelçiler sokak çocukları yararına podyuma çıktı", AA, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/senegalde-kadin-buyukelciler-sokak-cocuklari-yararina-podyuma-cikti/3077504>, Erişim Tarihi: 09.05.2024.

Etkinliğe Türk, yerel ve yabancı basın ile televizyon kanallarında da yer verilmiştir.³

3. Sonuç

Dakar Moda Haftası'nda bir ilk yaşanmış ve dünyanın dört bir yanından gelen on dört kadın büyükelçi ve uluslararası kuruluş temsilcisi podyuma çıkmış, diplomasinin birleştirici gücünü araç olarak kullanarak bir dernek tarafından sokaktan kurtarılan bir grup sokak çocuğunun yaşam koşullarının iyileştirilmesine katkıda bulunmuştur.

Bir Afrika atasözü der ki "Bir çocuğun büyümesi için tüm bir köy gerekir." Diploması sayesinde 7 Aralık 2023 tarihinde Senegal'de diplomatları, sanatçıları, modacıları, iş insanlarını bir araya getiren bir "köy", yirmi sokak çocuğunun hayatını güzelleştirmiştir.

Günümüz dünyasında ortak arayışımız barış ve refah için her zamankinden daha çok diplomasiye, diyaloga, ara buluculuğa, yardımlaşmaya ve ortak duruşa ihtiyacımız vardır. Bunun için de ölçeği ne olursa olsun, diplomasinin gücüyle farklı milletlerden ve çevrelerden insanları yardımlaşma amacıyla bir araya getirecek etkinlikleri çoğaltmamız şarttır.

³ Lauren Bulbin, "The excitement and elegance of Dakar Fashion Week", Washington Post,

<https://www.washingtonpost.com/style/interactive/2023/12/21/photo-dakar-fashion-week-2023/>, Erişim Tarihi: 09.05.2024; Enquette+, "Le recyclage pour sauver l'Afrique de la pollution textile", <https://www.enquetepius.com/content/dakar-fashion-week-2023-le-recyclage-pour-sauver-l%E2%80%99afrique-de-la-pollution-textile>, Erişim Tarihi: 09.05.2024; Absa Diongue, "C'est parti pour la 21ème édition de la Dakar Fashion Week !", Seneweb, https://www.seneweb.com/news/Culture/c-rsquo-est-parti-pour-la-21eme-edition-n_427675.html, Erişim Tarihi: 09.05.2024.

Türkiye'nin Afrika'ya Açılan Renkli Kapısı: Afrika Kültür Evi

Zeliha Sağlam*

1. Giriş

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın eşi Emine Erdoğan'ın, Afrika'ya yapılan resmî ziyaretlere eşlik etmesi ve bu ülkelerde sosyal sorumluluk projelerine katılması Afrika insanlarıyla kurulan derin bir duygusal bağa yol açmıştır. Bu güçlü sosyal etkileşim, Emine Erdoğan tarafından 2016 yılında Afrika Kültür Evi projesinin hayata geçirilmesiyle sürdürülebilir kılınmıştır. Türkiye ile sıkı bağlar geliştiren Afrika ülkeleri, Afrika'daki kadınların el emeklerini tüm dünyaya tanıtmayı, onların ürettiklerinin adil bir pazara ulaşmasını ve proje ile inovatif girişimler aracılığıyla kendi kimliklerinin korunmasını öncelemektedir.

Emine Erdoğan, sıfır atık projesini tüm dünyanın gündemine almak ve bu konuda farkındalık oluşturmak için 30 Mart 2023'te Dünya Sıfır Atık Günü'nde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda konuşan ilk Türk Cumhurbaşkanı eşi olmuştur. Ardından BM Genel Sekreteri tarafından sıfır atık alanında seçkin kişilerden oluşan bir Danışma Kurulu kurulmuş ve Emine Erdoğan bu Kurul'un başkanlığına getirilmiştir. Büyük ölçüde insani yardım, kültü-

* Afrika Kültür Evi Yönetim Kurulu Başkanı
zeliha.saglam@afrikakulturevi.org

Afrika Evi Emine Erdoğan, Dünya Gönüllülük Günü kapsamında düzenlenen 'Afrika Evi' programına katıldı (Kaynak: Anadolu Ajansı)

rel diplomasi, geleneksel sanatların yaşatılması, asırlık yemek kültürünün nesilden nesle aktarılması alanlarında çalışmalar yapan Emine Erdoğan'ın küresel bir örnek niteliğindeki çalışmalarından biri olan Afrika Kültür Evi her geçen gün Afrika – Türkiye ilişkilerine katkısını artırmaktadır.

Türkiye'nin Afrika kıtasındaki etkileşimini güçlendirmek amacıyla Afrika Kültür Evi, bölgesel bir buluşma noktası olmuştur. Afrika kültürünü tanıtmayı ve Türkiye-Afrika ilişkilerini güçlendirmeyi amaçlayan Afrika Kültür Evi, başta sosyal sorumluluk çalışması olarak diplomatik ve çok yönlü

bir etkileşim alanı sunmaktadır. Afrika Kültür Evi'nde kültürel etkinlikler, gösteriler, sergiler, seminerler ve sunumlar, akademik çalışmalar gibi oldukça çeşitli kültürlerarası faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Afrika kültürünün Türkiye'de daha fazla tanınması, diplomatik ilişkileri güçlendirmenin yanı sıra ekonomik iş birliklerine de etki etmektedir. Kültürel alışveriş, karşılıklı ticaretin ve yatırımların artmasına katkı sağlamaktadır. Afrika devletlerinden gelen üst düzey yönetici ve bürokratların, ülkemizde faaliyet gösteren büyükelçiliklerin, STK temsilcilerinin, öğrencilerin ve sanatçıların Afrika Kültür Evi'ne gösterdiği ilgi ve teveccüh bu tespiti doğrular niteliktedir.

Buna göre çalışmada, 2023 yılında Afrika Kültür Evi'nin kıtaya yönelik faaliyetleri ele alınacaktır.

2. Afrika Kültür Evi'nin Genişleyen Etki Alanı

Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle son yirmi yıldaki yakın ilişkilerinden doğan Afrika Kültür Evi, BM 78. Genel Kurul toplantıları sırasında, New York'ta Afrika Birliği ile mutabakat zaptı imzalayarak Afrika Birliği ile müşterek çalışmalara başlamıştır. Afrika Birliği, Afrika kıtası ülkelerini oluşturan üye devletlerden müteşekkil uluslararası bir örgüttür. Kendi vatandaşları tarafından yönlendirilen ve küresel arenada dinamik bir gücü temsil eden bütünleşmiş, müreffeh ve barışçıl bir Afrika vizyonu hareket etmeyi öncelemektedir.¹ Afrika Birliği'nin hedefleri özetle; kıtada politik ve sosyoekonomik bütünleşmenin ve gelişmenin hızlandırılması, barış ve istikrarın korunması ile demokratik prensipler ve iyi yönetimin sağlanmasıdır.² Afrika kıtasındaki ülkeler arasında iş birliğini teşvik etmek, barışı ve güvenliği sağlamak, kıta genelinde kalkınmayı desteklemek, insan haklarını korumak, demokrasiyi teşvik etmek ve Afrika'nın küresel platformlarda güçlü şekilde temsil edilmesini sağlamak gibi amaçlar doğrultusunda faaliyet göstermektedir.

Bütün Afrika kıtasını temsil eden çatı kuruluş olarak Afrika Birliği ile mutabakat zaptı imzalamak, Afrika Kültür Evi'nin uluslararası alanda ve Afrika ülkeleri nezdinde tanınırlığını sağlamıştır. Aynı zamanda Emine Erdoğan'ın başlattığı bu projeye Afrika ülkelerinden verilen değer ve desteğin bir göstergesidir.

Bu anlaşmanın Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında kültürel değişimi ve iletişimi güçlendirerek karşılıklı anlayış ve dostluğa katkı sağlaması; Afrika Kültür Evi ile Türkiye'nin kültürel diplomasisini artırarak uluslararası alanda daha geniş bir etki alanı elde etmesi olarak değerlendirilmektedir.

¹ African Union, "About the African Union", <https://au.int/en/overview>, Erişim Tarihi: 23.05.2024.

² Cemil Doğan İpek, "Afrika Birliği Örgütü ve Kıtada İşbirliği Arayışları", 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, Cilt 1, Sayı 3, Kış 2012, s. 114.

(Kaynak: Afrika El Sanatları Pazarı ve Kültür Evi).

Ankara Afrika El Sanatları Pazarı ve Kültür Evi, Telefon +90 (312) 312 24 63 Adres: Sakarya Mahallesi, Talatpaşa Blv No:75 06230 Altındağ/Ankara

Ankara Türkiye'de yerleşik Afrika ülkelerinin büyükelçi eşleri, iş birliği ve dayanışmayı güçlendirmek amacıyla Afrika Kültür Evi'nde bir araya geldi

ABD Birleşmiş Milletler (BM) 78. Genel Kurul toplantısının devam ettiği New York'ta, Afrika Kültür Evi Derneği ile Afrika Birliği arasında mutabakat zaptı imzalandı (Kaynak: Anadolu Ajansı).

3. Afrika Kültür Evi'nin 2023 Yılı Faaliyetleri

Afrika Kültür Evi, Afrika kültürünü tanıtmak ve bu zengin mirası geniş kitlelere iletmek için çeşitli etkinliklere ev sahipliği yapmaktadır. Geleneksel müzik konserleri, sanat çalışmaları, dil kursları gibi etkinlikler aracılığıyla, Afrika kültürünün çeşitli yönleri ilgililerine sunulmaktadır. Türkiye ve Afrika ülkeleri toplumları arasında doğrudan iletişim ve etkileşimi artıran Afrika Kültür Evi'nde Afrika'nın çeşitli ülkelerinden sanatçılar ve kültür elçileri, Türkiye'de düzenlenen etkinliklerde yer alarak kendi kültürlerini tanıtmaya fırsat bulmakta, bu da karşılıklı ilişkilerin daha da güçlenmesine olanak sağlamaktadır.

Bu kapsamda, Afrika ülkelerindeki Yunus Emre Enstitüsü, Türkiye Maarif Vakfı, TİKA gibi kurumların veya yereldeki görevliler ile öğrencilerin bölge ve köylerde yaptığı çalışmalarla tespit ettiği, ancak pazara ulaşamayan üretici kadınlardan ürünleri alınmakta ve Afrika Kültür Evi'nde satışa sunulmaktadır. Bu uygulamanın en güzel örneklerinden biri Gana'nın Bolga Nyorkorko isimli bir köyünden çıkmıştır. Köyde yaşayan Atanga A. isimli üretici bir kadın, günde 15 saat çalışarak on dört aile üyesini geçindirmek için sepet yapmaktadır. On yedi yıldır ailesinin geçimini sağlamak için çalışan Atanga, kökleri derin ve lifli olan vetiver çayır bitkisinden günde bir adet sepet veya çanta örebilmektedir. Türkiye'de doktora yapan ve Afrika Kültür Evi'ndeki çeşitli faaliyetlere katılım sağlayan Ganalı bir öğrenci, bu köyü ziyareti sırasında Atanga'nın ürünlerini keşfetmiş ve ürünlerin Afrika Kültür Evi'nde satışa sunulmasına aracı olmuştur. Bu keşif sonrasında, köyde yaşayan ve Atanga gibi ailesinin geçimini sağlamak için el işi ürünler üreten diğer kadınların ürünlerinin de Afrika Kültür Evi'nde satılmasının yolu açılmıştır.

Senegal/Dakar'da Thies bölgesinin bir köyünde kadınlar geçimlerini sağlamak için bir araya gelmekte ve hep birlikte günün belli saatlerinde sepet örmektedir. Gambiya'daki nehrin kenarında yılın belli zamanlarında yetişen uzun pailla bitkisini topladıktan sonra incelterek sepet malzemesi hâline getirmektedirler. TİKA'nın bölgede yaptığı çalışmalarla tanıştığımız kadınlar bu işi gelecek nesillere aktaracak eğitimi de vermektedirler. Kadınlardan alınan bu sepetlerle aile bütçelerine katkı sağlamaktadırlar. Hâlihazırda Afrika Kültür Evi'nde 40 Afrika ülkesinden dericilik, sepetçilik, taş işleme, dikiş, cam altı boyama ve daha birçok alanda ürün bulunmaktadır.

Afrika Kültür Evi, sadece bir sergi alanı olmanın ötesine geçerek, interaktif etkinlikler, atölyeler ve seminerler gibi etkinlikler de düzenleyerek ziyaretçilere daha derin bir deneyim sunmaktadır. Bu etkinliklerde, Afrika'nın

zengin tarihi, dilleri, mitolojisi ve gelenekleri hakkında bilgi edinme fırsatı bulunmaktadır. Bu şekilde Afrika Kültür Evi, kültürel etkileşim ve karşılıklı öğrenme için bir platform olarak işlev görmekte ve geniş bir ziyaretçi kitlesine ev sahipliği yapmaktadır. 7'den 70'e her yaş grubundan insan, Afrika'nın çeşitli bölgelerinden gelen sanat eserleri, el işleri, müzik enstrümanları ve geleneksel giysiler gibi çeşitli kültürel öğeleri keşfetmek için bu evi ziyaret etmektedirler. Özellikle 2023 yılında anaokulu, ilköğretim, lise, üniversite düzeyinde öğrenci toplulukları Afrika kültürünü deneyimlemek için adı geçen kuruma gelmektedirler.

Ayrıca Afrika Kültür Evi'nde alanında uzman akademisyenlerin katılımı ile düzenli olarak akademik seminerler gerçekleştirilmekte ve Afrika kıtası için önemli konular tartışılmaktadır. Afrika kahveleri atölyesi, Afrika saç örgüsü atölyesi, Afrika'nın etnik desenleri seramik boyama, Afrika kumaşları ve derileri ile defter yapımı, baharatlarla mum yapımı, Afrika'dan gelen esans ve yağlarla krem yapımı, sıfır atık çalışmaları, Afrika yemek kültürü atölyesi gibi Afrika temalı birçok etkinlik her ay düzenli olarak Afrika Kültür Evi'nde gerçekleştirilmektedir.

Afrika'nın Türkiye'deki iletişim yüzü hâline gelen Afrika Kültür Evi, Afrikalı üst düzey konukların ziyaretleri sırasında mutlaka uğradıkları bir mekân olarak diplomatik bir önem taşımaktadır. T.C. Dışişleri Bakanlığı tarafından 2023 yılında düzenlenen 14'üncü Büyükelçiler Konferansı için Ankara'da bulunan Türkiye'nin Afrika'daki büyükelçileri ve eşleri, Afrika Kültür Evi'ni ziyaret etmiş ve Türkiye'den Afrika'ya kurulan bir köprü olarak niteledikleri Afrika Kültür Evi'ni Afrika ülkelerinde katılım gösterdikleri toplantılarda kültürel diplomasiye örnek olarak vermektedirler.

Afrika Kültür Evi'nde Afrika ülkelerinden gelen üniversite öğrencilerine sunulan 2023 Staj Programı'yla gerçek bir iş ortamında deneyim kazanma, iş süreçlerini yakından gözlemleme ve deneyimleme fırsatı sunulmaktadır. Danışmanlık yapılan her öğrenciye kariyer hedefleri için rehberlik edilmektedir. Sosyal medya yönetimi, içerik üretme iletişim ve ekip çalışması becerilerini geliştirmek için çeşitli çalışmalarda yer almaktadırlar. Alanında uzman, deneyimli kişilerle tanışarak bağlantılarını güçlendirmekte ve kariyerlerinde değer katacak bir ağ oluşturma şansı elde etmektedirler.

Afrika Kültür Evi bünyesinde faaliyet gösteren kafeteryada, Afrika'nın yeme-içme kültürünün tanıtılmasına katkı sağlanmaktadır. Kafede Tanzania, Kenya, Ruanda ve Etiyopya'dan gelen kahveler misafirlerin beğenisine sunulmaktadır. Afrika'nın farklı bölgelerine ait kahve çekirdekleri, demleme yöntemleri, kahve üretimi ve saklama koşulları ile Afrika kahvelerinin ince-

liklerinin anlatıldığı mekânda kahvenin geçmişten günümüze yolculuğuna yer verilmektedir.³

Dünyaca ünlü Senegalli müzisyen Cheikh Lo, 2023 yılında konser için geldiği Türkiye'de basın toplantısını Afrika Kültür Evi'nde gerçekleştirmiş; içinde bulunduğu yeri bir insanlık mağazasına benzetmiştir. Lo, kültürler arası etkileşimin hayattaki önemine dikkat çekerken bu etkileşimin, kültür, edebiyat, dans, müzik, el sanatları, gastronomi gibi çok geniş alanları kapsadığını ve insanların bilmedikleri şeyleri keşfetmelerine yardımcı olduğunu vurgulamıştır.⁴

Ayrıca İstanbul'da düzenlenen Türkiye-Afrika Ekonomi ve İş Forumu (TABEF) programı Ticaret Bakanlığı, Afrika Birliği ve DEİK iş birliğinde her iki yılda bir gerçekleştirilirken programa 2023 yılında Afrika Kültür Evi tarafından katılım gösterilerek, Afrika ülkelerinden gelen girişimci, üretmek isteyen kadınlarla görüşmeler yapılmıştır.

Afrika Kültür Evi Emine Erdoğan himayelerinde dünyaya örnek olacak adımlar atmaktadır. Afrikalı kadınların, özellikle iş dünyasıyla ilgili bilgi edinmelerine olanak sağlayacak mekânların kurulması, mesleki becerilerinin artırılması, pazar araştırmaları yapabilme yeteneklerinin geliştirilmesi ve iş yönetimi konularında desteklenmeleri amaçlanmaktadır.

4. Sonuç

Türkiye ile Afrika ülkeleri arasındaki ilişkilere katkı sağlayan bir yer olarak faaliyet gösteren Afrika Kültür Evi, kültürel diplomasi açısından adından söz ettiren bir yere dönüşmüştür. Bu mekân Afrika'nın zengin el sanatı ürünlerini ziyaretçileriyle buluştururken, kafeteryasında gerçekleştirilen akademik seminer ve atölye çalışmalarlarıyla Afrika'nın bilinmeyen zengin kültürel mirasını pozitif gündemle ilgilileri ile paylaşmaktadır. Afrika müziği eşliğinde gezilebilen mekân kıta kültürünün bir tanıtımı, aktarımı ve kültürler arası etkileşimine aracılık etmektedir.

2023 yılında Afrika Kültür Evi, BM 78. Genel Kurul toplantıları sırasında, New York'ta Afrika Birliği ile mutabakat zaptı imzalamıştır. Afrika Birliği ile mutabakat zaptı imzalamak, Afrika Kültür Evi'nin uluslararası alanda ve Afrika ülkeleri nezdinde tanınırlığını sağlamıştır.

Bu mutabakat zaptı Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında kültürel değişimi ve iletişimi güçlendirerek karşılıklı anlayış ve dostluğa katkı sağlayacaktır. Böylece, Afrika Kültür Evi'nin, Türkiye'nin Afrika'ya yönelik kültürel diplomasi uygulamalarında önemli bir rol oynayacağı değerlendirilmektedir.

3 Habertürk, "Afrika Kahveleri Atölyesi'nde Yemen, Etiyopya ve Ruanda kahveleri tanıtıldı", <https://www.haberturk.com/ankara-haberleri/29222015-afrika-kahveleri-atolyesinde-yemen-etiyopya-ve-ruanda-kahveleri-tanitildi>, Erişim Tarihi: 23.05.2024.

4 Alex Sinhan Bogmis, "Senegalli sanatçı Cheikh Lo, farklı tarzları harmanladığı müziğiyle Afrika müziğini etkiliyor", AA, <https://www.aa.com.tr/tr/kultur/senegalli-sanatci-cheikh-lo-farkli-tarzlar-harmanladigi-muzigiyle-afrika-muzigini-etkiliyor/3004606>, Erişim Tarihi: 23.05.2024.

2023 Afrika Kumaş Sanatı: Yeniden Doğuş ve Kültürel Miras Üzerine Diyaloglar

Handegül Terken Kabakcıoğlu*

1. Giriş

Dokumacılığın geçmişi insanlık tarihi kadar eskidir. İnsan biyolojik yapısı nedeniyle kendisini yaşadığı ortamın olumsuz doğal şartlarından korumak, çevredeki sert cisimler, soğuk-sıcak, güneş ve rüzgârdan etkilenmemek için daima örtünmek zorundadır. Bu nedenle dokusal yüzeylerin oluşturulmasında ilk örnekler, insanı rahat ve güvenli hissedebileceği ve onu koruyup hareketlerini engellemeyeceği dokusal yüzeylerdir. Zamanla toplumlar ve coğrafi koşullar dokusal yüzeyleri gelenekselleştirmiş, yerel ve ulusal kimlikler ile sanatsal düzeyde çalışmalar ve uluslararası örnekler oluşturmuşlardır.

Tarih öncesi çağlarda insanlar örtünme gereksinimlerini hayvan postlarından karşılamışlardır. Geleneği avcılık ve çobanlık kadar eskilere giden dokumacılık ve kullanımı, insanların merak, uğraş ve yaşamlarını etkilemiştir. Önceleri örtünmek için giyilen dokumalar, tarihsel süreç içerisinde statü ve moda gibi kavramlar ile çeşitlenerek zenginleştirilmişlerdir.¹

Buna göre bu çalışmada, Afrika kumaş sanatının özellikleri ve kültürel miras üzerindeki etkileri ele alınacaktır.

* Afrika Kültür Evi Koordinatörü,
handegulterken@icloud.com

¹ Servet Senem Uğurlu, *Türkiye Dokuma Atlası, Dünya Dokumacılık Tarihi*,
<https://www.turkiyedokumaatlasi.com/dokuma.php>, Erişim Tarihi: 14.03.2014.

2. Afrika Kumaş Sanatının Tanımı ve Önemi

Afrika'nın renkli kültürü, kıtadaki dil ve dinin çeşitliliğini yansıtmaktadır. Kıtada yer alan her ülke, etnik grup ya da kabile, kendine özgü bir dile, inanç sistemine, gelenek ve kültüre sahiptir. Bu çeşitlilik, Afrika'nın kültürel zenginliğini oluşturan önemli bir unsurdur. Her ne kadar ülkeler arasında belirlenmiş sınırlar olsa da Afrika zengin kültürüyle bu sınırlara meydan okumakta ve geleneksel yöntemler kullanılarak günümüzde hâlâ üretim yapılmaktadır.

Nijerya Nijeryalı bir işçi, Batı Afrika'nın birçok ülkesinde yaygın olan 'sakar hannu' olarak bilinen geleneksel kumaş dokumasını yapıyor (Kaynak: Anadolu Ajansı).

Dünyada modern tüketim alışkanlıkları giderek artarken Afrika'nın tüm bölgelerinde geleneksel üretim yöntemlerinin ve kültürel mirasın korunmasına ve aktarılmasına büyük önem verilmektedir. Bu durum, Afrika'nın zengin kültürel dokusunun sadece geçmişte değil, günümüzde de canlı ve etkileyici bir şekilde varlığını sürdürdüğünü göstermektedir.

Bu zenginliğin önemli bir ögesi olan Afrika kumaşları, sadece giyim tarzına ve süslemelere odaklanan bir konu değildir. Aynı zamanda bir ifade biçimi ve iletişim aracıdır. Kumaşın üzerindeki motifler ve desenler, genellikle o kabilenin veya farklı grupların, inançlarını, ritüellerini ve toplumsal yapılarını yansıtmaktadırlar. Bu motifler ve desenler, sözlü ve yazılı kültürel oluşumların yanı sıra kabileler arasında iletişim kurma ve kimliklerini ifade etme biçimleridir. Bu sanat formu, toplulukların tarihini, kimliğini ve değerlerini ifade etmek için önemli bir araç olarak hizmet etmekte ve Afrika'nın zengin kültürel mirasının bir parçasını oluşturmaktadır.

Afrika kumaş sanatı, antik Mısır'da M.Ö. 5000 yıllarına kadar uzanmaktadır.² Ayrıca kumaş sanatı, Afrika'nın farklı bölgelerinde çeşitli kültürler tarafından geliştirilmiştir. Özellikle dokuma ve baskı teknikleri, bu sanatın erken dönemlerinde kullanılmıştır. Mısır, Nijerya, Gana, Fildişi Sahili gibi bölgeler, kumaş sanatının gelişiminde öncü roller üstlenmişlerdir.

Afrika kumaş sanatı, sadece bir sanat formu olarak değil, aynı zamanda kültürel ve sosyal bir ifade aracı olarak da önemlidir. Kumaşlar, geleneksel törenlerde, ritüellerde, düğünlerde ve diğer önemli etkinliklerde kullanılan temel unsurlardan biridir. Ayrıca kumaşlar üzerindeki desenler ve semboller, toplulukların tarihini, mitolojisini ve değerlerini yansıtmaktadırlar. Her desen veya motif genellikle belirli bir anlamı temsil etmekte ve kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır.

3. Bölgesel Dokumalar

Afrika'da dokuma kumaşların değeri ve üzerinde bulunan desenleri birçok şey anlatmaktadır. Buna göre ele alınan kumaşların bazıları şu şekildedir:

a. Ukara

Ukara kumaşının desenleri, Güneydoğu Nijerya ve Güneybatı Kamerun'daki Cross River bölgesinin yerli halklarına özgü eski görsel iletişim şekli olan "Nsibidi" olarak bilinmektedir. Nsibidi, herhangi bir konuşma diline karşılık gelmeyen görsel sembollerin kodlanmış bir dilidir. Soyut kavramla-

² The Mandela Institute for Development Studies (MINDS), Fabric map of Africa the art of storytelling, <https://minds-africa.org/fabric-map-of-africa-the-art-of-storytelling>, Erişim Tarihi: 02.04.2024.

ra, eylemlere veya nesnelere atıfta bulunan ideografik bir yazı olup, kullanımını farklı dilleri konuşan halklar arasındaki iletişimi kolaylaştırmaktadır.

Günümüzde halk tarafından tercih edilmesine, geçmişte ticareti kontrol eden, sosyal ve siyasi düzeni sağlayan ve Leopar Cemiyeti olarak bilinen topluluk üyelerinin törensel ritüeller sırasında bu kumaşı giydikleri bilinmektedir. Kumaşlar, bel etrafına bağlanarak uzun bir etek oluşturacak şekilde kullanılmaktadırlar.³

b. Adire

Yoruba kadınları tarafından Güneybatı Nijerya'da üretilen, çeşitli boyama teknikleri kullanılarak yapılan çivit mavisi kumaştır. Adının çevirisi olan dayanıklı boyama tekniği, muhtemelen pamuklu kumaş üzerinde basit desenleri olan ve elde iplik eğirilip dokunan ilk parçalardan oluşmaktadır. Kumaş, yıkanmadan önce çivit-mavi rengi alması için 25'ten daha fazla kez boyanmaktadır.

Mali'nin Bamana halkı, kumaşın boyanması sırasında çamur kullanırken, Senegal'de mısır unu yerine *kassava*⁴ kökü, Kamerun'da ise balmumu kullanılmaktadır.⁵

c. Khasa

Batı Afrika'daki Fulani halkının yün şerit dokuma battaniyeleridir. Fulani halkının birçoğu göçebe bir yaşam sürmektedir. Ağır *khasa* battaniyeleri, sığırlarını otlatan çobanları kışın soğuktan ve sivrisineklerden korumak için kullanılmaktadırlar. *Khasa* battaniyeleri, dar şeritler hâlinde dokunur ve daha sonra nihai battaniye hâline getirilmektedirler. *Khasa*, çizgi, nokta, üçgen ve eşkenar dörtgen desenlerle Fulani efsanelerini ve yaşamını tasvir eden motifleri ve sembolleri içermektedir.⁶

ç. Isi Agu

Igbo dilinde aslan başı anlamına gelmektedir. Kökleri Igbo gelenekleri ve tarihine yerleşmiştir. Tarihsel olarak bu giysi, kraliyet ailesi, savaşçılar ve toplumun diğer saygın üyeleri için ayrılmıştır. Desenler güç, cesaret ve prestiji simgelemektedirler. Kumaş, genellikle el dokuması veya işlemeli olarak aslan başları, tırmanan sarmaşıklar ve geometrik desenler gibi motiflerle karakterize edilmektedir.⁷

d. Barkcloth

Geçmişte Batı, Orta ve Doğu Afrika'da, Kongo Havzası'nda Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Ruanda, Tanzanya, Uganda, Malavi ve Zambiya'da

³ Birmingham Museum of Art, Collections, "Textile, Ukara", www.artsbma.org/collection/textile-ukara, Erişim Tarihi: 02.04.2024.

⁴ Afrika'da yetişen bir bitki.

⁵ Craft Atlas, "Adire", www.craftatlas.co/crafts/adire, Erişim Tarihi: 14.04.2024.

⁶ Craft Atlas, "Adire", www.craftatlas.co/crafts/adire, Erişim Tarihi: 14.04.2024.

⁷ Collins Tochukwu Duru, "Unravelling the rich tapestry of Isi Agu Fabric: A cultural icon from southeastern, Nigeria", *Bulb*, 21.03.2024, www.bulbapp.io/u/25TBzEpRiaRDxru8U3iUjbDcFQnt6UbZsEy3St4wmroX/collins-tochukwu-duru, Erişim Tarihi:18.04.2024.

⁸ National Museums Scotland, "Understanding barkcloth at National Museums Scotland", www.nms.ac.uk/explore-our-collections/stories/global-arts-cultures-and-design/understanding-barkcloth-at-national-museums-scotland, Erişim Tarihi:18.04.2024.

⁹ Lindiwe Brigitte Malobola, Negar Rostamzadeh, Shakir Mohamed, *se-Shweshwe inspired fashion generation, 2022*.

¹⁰ Beatrice Elung'ata Imo (MSc.), *Adoption of the Kenya national dress as a basis for developing a decision-making model for the local industry: A case of Nairobi, Kenya*, Oct. 2013.

¹¹ Ghana Web, "History of Ghana", www.ghanaweb.com/GhanaHomePage/history/, 2006, Erişim Tarihi: 12.04.2024.

¹² Makinde D.Olajide Ajiboye, Olusegun Jide, "Ajayi Babatunde Joseph, Aso-Oke production and use among the Yoruba of Southwestern Nigeria", *The Journal of Pan African Studies*, Vol.3, No.3, September 2009.

olmak üzere birçok merkezde üretilen "kabuk kumaş"; doğum, dinî törenler, evlilik ve cenaze gibi olaylarda önemli bir rol oynamaktadır. XIX. yüzyılın ortalarından XX. yüzyılın başlarına kadar ithal pamuklu kumaşların daha geniş çapta kullanılmaya başlaması ve daha mütevazı giyim tarzlarının benimsenmesiyle bu kumaşın üretimi ve kullanımı azalmıştır. Günümüzde kabuk kumaşı, uzun süredir devam eden kültürel geleneklerine bağlı yaşayan çok az topluluk tarafından kullanılmaktadır.⁸

e. Shweshwe

Karmaşık çiçek düzenlemeleri, kare, daire, çizgiler veya elmas geometrik desenlerle karakterize edilen bir pamuk kumaştır. Kumaş, başlangıçta *indigo* olarak kullanılmış, ancak günümüzde farklı renklerde de üretilmektedir. Shweshwe, Güney Afrika geleneksel giyiminde kullanılan önemli kumaşlardan biridir.⁹

f. Kikoy

Bu kumaş, Tanzanya ve Kenya'daki kabileler tarafından pamuk ipliğinden üretilmektedir. Kadınlar için çizgili elbise, kuşak, giysi, kanep örtüsü, sarma kumaş, ev dekorasyonu, şal, elbise ve masa örtüsü olarak üretilen ve yaygın kullanılan bir kumaş türüdür. Svahili kültürünün bir parçası olarak kabul edilen *kikoy*, genellikle Kenya'nın Masai halkı ve Tanzanya ile Zanzibar'dan erkekler tarafından giyilmektedir.¹⁰

g. Kente

Gana'da yaygın olarak kullanılan bir Afrika kumaşdır. Adı, sepet anlamına gelen *Kenten*'den türemiştir. Kente, sepet gibi pamuk ipliğinden el dokuması ile örülen karmaşık desenli bir kumaştır. Kente kumaşının kökeninin XI. yüzyıl Batı Afrika dokuma geleneklerine dayandığı değerlendirilmektedir.¹¹

ğ. Aso Oke

Batı Afrika'nın Yoruba halkı tarafından üretilen el dokuması bir kumaştır. Yoruba kadınları, genellikle bebekleri sırtlarına bağlamak için kemer (oja) olarak kullanılmaktadırlar. Saygın kişilere ve düğünlerde gelinin ailesine verilen özel ve değerli bir hediyedir. Ayrıca dinî törenlerde sıkça kullanılmaktadırlar. Kumaşın yapım şekli yüzyıllardır aynı kalmış olmasına rağmen kumaşın ağırlığını ve kalınlığını ortadan kaldırmak ve günlük giyim için daha erişilebilir hâle getirmek için yeni teknikler kullanılmaktadır.¹²

h. Bogolanfini veya Bologna

Mali'ye özgü bir kumaştır. “Bogolanfini”¹³ çamur kumaşı anlamına gelmektedir. Bu kumaşın üretiminde, erkekler kumaş şeritlerini dokumakta, kadınlar ise bu şeritleri birleştirmektedirler. Daha sonra bitki özleri ve çamur kullanarak süslemektedirler. Güçlü grafik niteliklerinin yanı sıra kumaşlara boyanan sayısız tasarım ve desen sembolik bir öneme sahiptir. Genç kadınlar, annelerinden bu görsel dilin bilgisini bir çıraklık süreciyle edinmektedirler. Motifler, genellikle günlük nesnelerin soyut veya yarı soyut temsilleridirler. Bir arada kullanıldıklarında, bir atasözünü veya bir şarkıyı ifade edebilmekte, bir mesajı açıklayabilmekte veya tarihî bir olayı temsil edebilmektedirler. Kadınların belirli önemli geçiş dönemlerinde giydiği bu giysiler, evliliğin gerçekleşmesinden önce veya doğumdan hemen sonra giyilebilmektedirler. Ayrıca erkeklerin avlanırken kamuflaj için kullandığına da inanılmaktadır.¹⁴

ı. Masai Şuka

Doğu Afrika'da özellikle Kenya ve Tanzanya'da Masai halkı tarafından geleneksel olarak kullanılan renkli bir kumaştır. Şuka, Masai erkekleri ve kadınları tarafından farklı şekillerde giyilmektedir. Masai şukaları, genellikle kırmızı renkte olup beyaz, sarı, yeşil ve mavi gibi diğer renklerle de süslenmektedirler. Renkler ve desenler giyen kişinin yaşını, cinsiyetini, sosyal durumunu ve hatta duygusal durumunu belirleyebilmektedirler. Masai kültüründe şuka, kimliği, statüyü ve kültürel mirası simgelemektedir.

Masai şukaları, genellikle elde dokunmakta ve işlenmektedirler. Bu da her bir şukanın benzersiz olmasını sağlamaktadır. Bu kumaşlar, Masai kültürünün önemli bir parçası olarak kabul edilmekte ve geleneksel törenlerde ve düğünlerde giyilmektedirler.

i. Faso Dan Fani

Batı Afrika'da yapılan dokuma pamuklu bir kumaş olmakla birlikte Burkina Faso'nun ulusal sembolüdür. Geleneksel bir indigo kumaştır. Bu kumaş, pamuk, kapok ve yerli ipek olan tuntun adı verilen malzemelerden dokunmaktadır. İplikleri elde üretilmekte, boyanmakta ve dokuma tezgâhlarında çizgili kumaşlar hâlinde dokunmaktadırlar. Çoğu iş, aile atölyelerinde yapılmaktadır. İşler, genellikle cinsiyete göre ancak bazen de yeteneğe göre belirlenmektedir. Kadınlar, genellikle iplikçi ve boyacıdırlar. Erkekler ise genellikle kumaşı dokumakta ve dikmektedirler. Kumaş üretiminde kullanılan

¹³ Bogolan, çamur kullanılarak yapılan nesne; fini ise kumaştır.

¹⁴ Makinde D.Olajide Ajiboye, Olusegun Jide, Ajayi Babatunde Joseph, “Aso-Oke production and use among the Yoruba of Southwestern Nigeria”, *The Journal of Pan African Studies*, Vol.3, No.3, September 2009.

¹⁵ Genevieve Hill-Thomas, “Faso dan fani: Marka Textiles in Burkina Faso”, *Smithsonian Libraries and Archives*, 2012.

¹⁶ Oladoyin J. Labode, Olasunmbo O. Braide, “Symbolic designs of textile art in African fabrics”, *The Polish Journal of the Arts and Culture, New Series* 16 (2/2022): 71–86 [article].

birçok boya tıbbi özelliklere sahiptir. Bu nedenle kumaş, ruhsal ve fiziksel olarak şifa ve koruma ile ilişkilendirilmektedir. Her bir kumaşın çizgileri, bir deyim karşılık gelmek üzere dokunmaktadırlar. Bu nedenle kumaşı giymek, bir desene bağlı olarak bir mesaj iletmek anlamına gelmektedir. Faso dan fani çeşitli durumlarda giyilebilmekte ve siyasi görüşleri ifade etmek için de kullanılabilir.¹⁵

j. Kanga

Kanga kumaşı, Afrika'nın tekstil sanatında önemli bir yere sahiptir. Temel tasarım, desen yapısı, merkezî bir motif (mji) ve Svahili atasözü veya deyiş (jina) etrafında desenli sınırlar (pindo) içermektedir. Dikdörtgen şekilli basılı kumaş, yaklaşık 150 cm uzunluğunda ve 100 cm genişliğindedir. Kumaşın baskı desenleri, flora, fauna ve diğer desenler olmak üzere kategorilere ayrılmaktadırlar. İki veya daha fazla canlı renkler ve cesur desenler kullanılmaktadır.¹⁶

4. Sonuç

Afrika kumaşları, kültürel mirasın önemli bir parçası olup, geçmişten günümüze uzanan zengin bir geçmişe sahiptirler. Geleneksel olarak el dokuması ve doğal boyalar kullanılarak üretilen bu kumaşlar, Afrika'nın farklı bölgelerinde farklı kültürel ve anlamlar ifade etmektedirler.

Günümüzde Afrika kumaş sanatı, modern moda ve sanat dünyasında önemli bir yer edinmektedir. Tasarımcılar, bu geleneksel kumaşları çağdaş tasarımlarında kullanarak, Afrika kültürünü ve sanatını uluslararası platformlarda tanıtmaktadırlar. Bu durum, Afrika kumaş sanatının küresel çapta ilgi görmesine ve önemli bir kültürel ifade biçimi hâline gelmesine neden olmaktadır.

Gelecekte Afrika kumaş sanatının korunması ve sürdürülebilirliği için çeşitli önlemler alınması gerekmektedir. Eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları, kültürel mirasın korunması, sanatçı ve tasarımcı desteği, sürdürülebilir üretim ve ticaret uygulamaları, ulusal ve uluslararası iş birlikleri ve yaratıcılığı teşvik etme gibi önlemler, bu sanatın geleceğini güvence altına alabilecektir.

Sonuç olarak Afrika kumaş sanatı, sadece geçmişin bir yansıması değil, aynı zamanda geleceğe yönelik bir ilham kaynağıdır. Bu sanatın korunması ve desteklenmesi, Afrika kültürünün ve sanatının zenginlik ve çeşitliliğinin gelecek nesillere aktarılması büyük bir önem arz etmektedir.

Antik Şehir Timbuktu'nun Afrika Kültür Mirası Açısından Önemi ve 2023 Gelişmeleri

Tuğrul Oğuzhan Yılmaz*

1. Giriş

Mali'nin en önemli şehirlerinden biri olan Timbuktu, V. yüzyılda Tuaregler tarafından kurulmuştur. Sahra Altı Afrika'daki konumu sayesinde kısa zamanda altın ve tuz tüccarlarının toplanma mekânı hâline gelen Timbuktu, XII. yüzyıldan itibaren zengin kaynakları sebebiyle "Altın Şehir" veya "Çölün İncisi" diye nitelenmeye başlanmıştır. İlerleyen dönemde ise dünyanın ilk yükseköğretim merkezlerinden biri hâline gelmiştir.¹

XIV. yüzyılın sonunda dağılma dönemine giren Mali Sultanlığı, Tuareglerin 1430'da Timbuktu, Aravuan, Gao ve Velâte gibi şehirleri ele geçirmesi sonrasında yıkılırken, yerini Songay Sultanlığı'na bırakmıştır. 1464'te iktidarı devralan ve putperest olduğu söylenen Sünnî Ali Ber ile Sünnî Ali Manding Mossi döneminde Tuareg ve Pöllerin yaşadığı bölgeler ele geçirilmiştir. Tuaregler, 1468'de Timbuktu'dan çıkarılırken, 1528-1539 arasındaki taht kavgaları Songay Sultanlığı'nın zayıflamasına yol açmıştır. Askiya Muhammed'in oğullarından Askiya Dâvûd'un 1549'da tahtı ele geçirmesi sonrasında Songaylar, 1582'ye kadar yeniden eski gücüne kavuşma imkânı bulsa da daha sonra çöküş dönemine girilmiştir.²

Fas'ta hüküm süren Sa'dî Sultanı Ahmed Mansûr, 1591'deki Tondibi Savaşı'nda Songay Sultanlığı'na son vermiştir. Böylece XVII. yüzyıldan itibaren Sa'dîlere tabi olmak şartıyla sınırları Ansongo'dan Gao'ya ve Cenne'ye kadar uzan Timbuktu Paşalığı kurulmuştur. Her ne kadar Songaylar, Marakeş'in egemenliği altına girse de Sa'dîlerin hizmetinde bulunanlar, zaman içerisinde idarede söz sahibi olmaya başlamışlardır. Bir süre sonra Timbuktuluların Songaylara bağlılık gösterip, Sa'dîlerin hükümranlığını reddetmesiyle Timbuktu Paşalığı'nın zayıflamasını fırsat bilen Tuaregler de tekrardan bölgeye hâkim olmuşlardır. Bununla beraber XVIII. yüzyılın ortalarına kadar Songayların etkisinin devam ettiği gibi 1833'e kadar şehirdeki ilmî ve dinî faaliyetler canlılığını korumuştur.³

* İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, tuğrul.oguzhan.yilmaz@gmail.com

¹ Ahmet Kavas, "Tinbüktü", TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 41, TDV Yayınları, Ankara, 2012, ss. 190-191; Fatma Esmâ Arslan, "Afrika'nın kadim kenti, 'çölün incisi' Timbuktu yeniden kuşatma altında", Anadolu Ajansı, 14.09.2023,

<https://www.aa.com.tr/dunya/afrikanin-kadim-kenti-colun-incisi-timbuktu-yeniden-kusatma-altinda/2991681>, Erişim Tarihi: 15.03.2024.

² Ahmet Kavas, "Mali", TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 27, TDV Yayınları, Ankara, 2003, ss. 496-497; Gordon Kerr, *Kısa Afrika Tarihi*, çev. Mihriban Doğan, Say Yayınları, İstanbul, 2021, ss. 35-36, 38-39.

³ Kavas, "Mali", ss. 496-497; Kerr, a.g.e., ss. 59-61.

Bu çalışmada, antik şehir Timbuktu'nun Afrika'da kültür mirası açısından yerine ve önemine değinilerek konuyla ilgili 2023 yılında yaşanan gelişmeler ele alınacaktır.

2. Eğitim, Kültür ve Medeniyet

Ülkenin eğitim, kültür ve medeniyet hayatında camiler, kütüphaneler ve medreseler çok önemli bir yer tutmaktadır. Songay, Sa'dî, Mâsinâ, Tekrûr ve Segu devletleri döneminde âlimler şehrine dönüşen Timbuktu'da uzun yıllar eğitim öğretim faaliyetleri yürütülmüştür.⁴ Orta Çağ'da şehirdeki el yazmaları sayesinde Müslümanlar arasında bilginin intikali sağlandığı gibi romanlara ve filmlere konu olan bu kadim şehir, İslam medeniyet merkezlerinden biri olarak âdeta yıldız gibi parlamıştır.⁵

XIV. yüzyıldan itibaren Arabistan, Endülüs, Mağrip, Mısır gibi coğrafyalarda yaşayan Arap ve Berberî âlimlerin eserleri; Timbuktu, Cenne, Erevân, Gao, Velâte gibi merkezlerde okutulmaya başlanmıştır. Malili âlimlerin tarih, dil ve edebiyat alanında çoğu Arapça az sayıda da Bambara, Fulani, Sonray, Tamasek yerel dillerinde kaleme aldığı eserler buradaki kütüphanelerde yerini almaktadır.⁶ Öyle ki 333 velinin kabrini barındırdığı söylenen şehirde yetişen âlimlere ait olan ve sayıları 60 ile 80 arasında değişen özel kütüphanelerde muhafaza edilen 300 bin kadar yazma eserin bulunduğu tahmin edilmektedir.⁷

Resim 1: XI. Yüzyılda Aghlâl Kabilesinden Yaşlı Bir Tuareg Kadını Tarafından Şehrin Kuzeyinde İnşa Ettirilen Sankore Camii
Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar, Kartpostal Koleksiyonu, Demirbaş nr: Krt.048665.

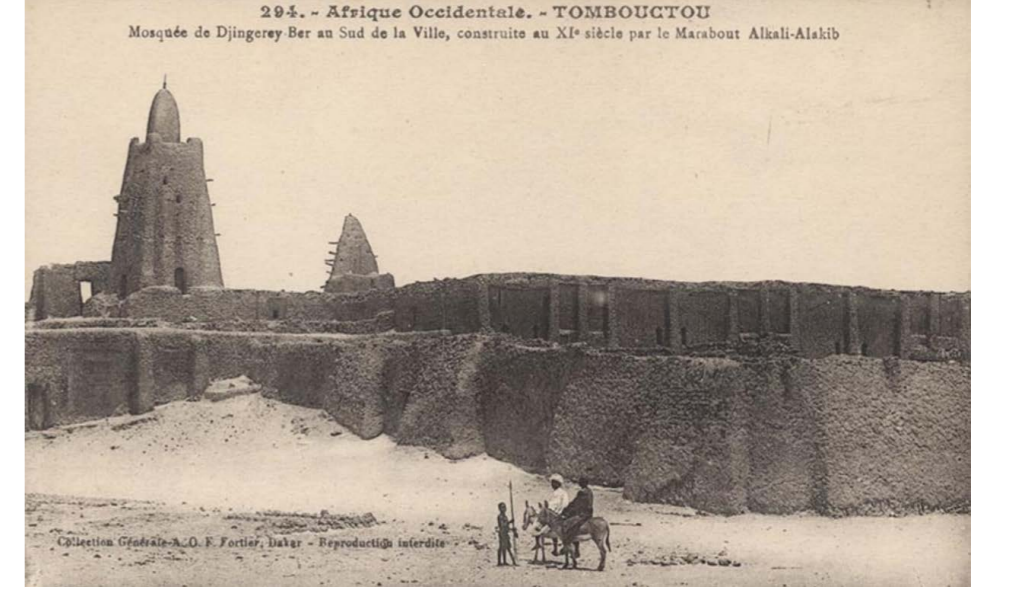
⁴ Kavas, "Mali", ss. 497, 499-500; Kavas, "Timbüktü", ss. 190-192.

⁵ Ramazan Biçer, *Timbüktü*, İlke Yayıncılık, İstanbul, 2019, ss. 79-86; Fazlı Bulut, *Timbuktu: Uzak Bir Düşe Yolculuk*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2020, ss. 129-130, 140-141, 147, 149, 160-176; Fatma Akpınar, *Seyahatnâmeler Işığında Mit ve Gerçeklik Arasında Timbuktu*, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul, 2021, ss. 14-17, 28-33; Ousmane Oumar Kane, *Timbuktu'nun Ötesinde Müslüman Batı Afrika'nın Entelektüel Tarihi*, çev. Ejder Okumuş, Afrika Vakfı Yayınları, Ankara, 2023, ss. 55-80, 101-128; Taha Kılınc, "Bir zamanlar Timbuktu'da", *GZT*, 27.01.2024, <https://www.gzt.com/mecra/bir-zamanlar-timbuktuda-2911893>, Erişim Tarihi: 10.04.2024.

⁶ Kavas, "Mali", ss. 497, 501-502.

⁷ Kavas, "Timbüktü", ss. 191-192; Emine Güzel, "Timbuktu'ya İlmî ve Kültürel Açıldan Bakmak", *Africana*, C. 3, S. 2, 2023, s. 10.

Resim 2: XIV. Yüzyılda Marabu el-Hâc el-Akîb Tarafından İnşa Edilen Cingereybîr (Büyük) Camii
Kaynak: İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar, Kartpostal Koleksiyonu, Demirbaş nr: Krt.048676.

XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Timbuktu'da yetişen âlimler; Kahire, Katsina, Marakeş, Mekke, Takedda'ya seyahat ederek Müslümanlara fikrî anlamda büyük katkı sağlamışlardır. Ayrıca İslam dünyasının dört bir yanından ulemalar Timbuktu'ya akın etmiştir. Söz konusu dönemde şehirdeki 70-80 bin kişilik nüfusun 15-20 binini medreselerde eğitim gören öğrenciler oluşturmuştur. Örneğin Mısır ve Fas'a gelerek şehre yerleşen çok sayıda âlimin yanı sıra 25 bin öğrencinin eğitim gördüğü 180 kadar medrese inşa edilmiştir.⁸

Fakat XIX. yüzyılda Mali'de Bambara, Mossi, Pöl, Senufo ve Tuaregler tarafından kurulan mahallî emirlikleri ortadan kaldırıp, 1898'de Timbuktu'yu ele geçiren Fransızların bazı kütüphaneleri yağmalayarak sadece Boujbéha Kütüphanesi'nde buldukları el-Hâc Ömer ile oğlu Seku Amadu'ya ait toplamda 120 bin varak tutan 518 Arapça el yazmasını Paris'teki Bibliothèque Nationale de France'e gönderdikleri bilinmektedir.⁹

Uzun yıllar devam eden sömürge döneminde şehirde bir tahribat yaratılmasa da Timbuktu; eğitim, mimarlık, kültür ve sanat gibi alanlarda önemli bir mirasa ev sahipliği yapmaya devam etmiştir. Zira birer üniversite niteliğindeki Cingereybîr, Sankore ve Sidi Yahya Camiileri, Mali'nin en önemli tarihî mirası arasında bulunmaktadır. Buna göre bu yapılar, BM Eğitim ve Kültür Örgütü (UNESCO) Dünya Mirası Listesi'nde de yer almaktadırlar. Bunun yanı sıra ayakta kalmayı başaran söz konusu camilere bağlı medreselerin ilim ve kültür merkezleri konumunu koruduğunu da ifade edilmektedir.¹⁰

Resim 3: XV. Yüzyılda Şeyh el-Muhtâr Hamâhullah Tarafından Şehrin Merkezinde İnşa Ettirilen Sıdı Yahyâ (Muhammed Naddah) Camii
Kaynak: IBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar, Kartpostal Koleksiyonu, Demirbaş nr: Krt.048735.

Örneğin 1960'ta bağımsızlığın kazanılmasından sonra Timbuktu Medresesi, Fransız-Arap Lisesi şeklinde isimlendirilmiştir. 1970'te UNESCO'nun girişimleriyle kurulan Centre de Documentation et de Recherche Ahmed Baba (CEDRAB), 1977'de Kuveyt'in maddi desteğiyle faaliyete geçmiştir. Daha sonra bir yüksek eğitim enstitüsüne dönüştürülen CEDRAB, Centre des Hautes Etudes et de Recherches Islamiques Ahmed Baba/Ahmed Baba Yüksek Öğretim ve İslam Araştırmaları Enstitüsü (IHERIAB) adını almıştır. Furkan İslam Vakfı'nın kataloglama çalışmalarını yürüttüğü merkezde, 18 bin yazma eser bulunmaktadır. Ayrıca Timbuktu ve çevresinde sayıları 60 ile 80 arasındaki kütüphanede de 300 bin kadar tarihî yazma eserlerin yer aldığı tahmin edilmektedir.¹¹

1988'de Dünya Mirası Listesi'ne dâhil edilen Timbuktu'da 1990'lardan itibaren idarî anlamda bazı değişikliklere gidilirken Tuaregler arasında bazı ayaklanma baş göstermiştir. 27 Mart 1996'da taraflar arasında barış imzalanmasından sonra bugünün hatırasına şehirde Flamme de la Paix Anıtı inşa edilmiştir.¹² 1998'de Harvard Üniversitesi'nden Prof. Dr. Henry Louis Gates'in Timbuktu'yu ziyaretinden sonra şehirdeki el yazmalarının korunmasına yönelik tedbirler alınarak, bunların restorasyonuna karar verilmiştir.¹³ 1999'dan itibaren çeşitli bilim projelerinin başlatılacağı Timbuktu, 2006'da Rabat'ta İslami Eğitim, Bilim ve Kültürel Organizasyonu (ICESCO) tarafından İslam kültür başkenti ilan edilmiştir.¹⁴

¹¹ Kavas, "Mali", s. 503; Kavas, "Tinbüktü", ss. 191-192.

¹² Kavas, "Tinbüktü", s. 192.

¹³ Halim Gençoğlu, "Afrika'nın kültür hazineleri: Timbuktu elyazmaları", *Independent Türkçe*, 06.01.2023, <https://www.indyturk.com/node/595826/dünyadan-sesler/afrikanin-kültür-hazineleri-timbuktu-elyazmaları>, Erişim Tarihi: 20.04.2024.

¹⁴ Kavas, "Tinbüktü", s. 192.

¹⁵ Gençoğlu, agm.

¹⁶ İskender Gümüş, "Mit ve gerçeklik arasında Timbuktu el yazmaları", *Yeni Şafak*, 15.03.2019, <https://www.yenisafak.com/hayat/mit-ve-gerceklik-arasinda-timbuktu-el-yazmaları-3451329>, Erişim Tarihi: 20.04.2024.

¹⁷ Güzel, agm., s. 15.

2007'den itibaren ise Oslo Üniversitesi'nin öncülüğünde yürütülmesinin yanı sıra ABD Büyükelçileri Fonu, Ford Vakfı, Norveç Kalkınma İş Birliği Ajansı (NORAD), Norveç Yüksek Öğrenim Konseyi Kalkınma Araştırma ve Eğitim Programı (NUFU) tarafından finanse edilen "Timbuktu El Yazmaları Projesi" sayesinde fiziki koruma, dijitalleşme ve kataloglama çalışmaları yapılmaya başlanmıştır. Güney Afrika Cumhuriyeti, Lüksemburg ve Fas gibi ülkelerle ise tecrübe paylaşımına gidilmiştir.¹⁵

3. Terörün Hedefindeki Kadim Şehir

İlerleyen dönemlerde ülkedeki istikrarsızlık Timbuktu'daki kültür mirasını tehlikeye düşürmüştür. 22 Mart 2012'de meydana gelen Amadou Haya Sanogo liderliğindeki askerî darbede Amadou Toumani Touré iktidardan devrilirken Tuaregler, 6 Nisan 2012'de Azavad Cumhuriyeti'ni kurduklarını ilan etmişlerdir. Kuzeydeki otorite boşluğu sebebiyle Gao, Kidal ve Timbuktu gibi şehirlerin tamamı bir dönem ittifak yapan Azawad Ulusal Kurtuluş Hareketi (MNSA), Ensaruddin ve Mağrip El-Kaidesi gibi terör örgütlerinin eline geçmiştir. Bu gruplar daha sonra kendi aralarında anlaşmazlığa düşseler de dönemin geçici Devlet Başkanı Dioncounda Traoré, cihatçı örgütlere karşı etkin bir mücadele sergileyemediği gerekçesiyle Fransa'dan asker göndermesini talep etmiştir. Bunun üzerine 28 Ocak 2013 tarihinde Ensaruddin militanlarının bölgeye sevk edilen Fransız askerlerini bahane ederek sufilüğün önemli merkezlerinden Timbuktu'daki kutsal mekânları yağmaladığı ve kütüphanelerdeki el yazması eserleri de ateşe verdikleri kulaktan kulağa yayılmıştır.¹⁶

Öte yandan Haziran 2013'te Timbuktu'yu ziyaret eden Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) heyeti, el yazmalarının yanı sıra cami ve türbeleri de incelemiştir. Buna göre iki tarihî cami ayakta olmasına rağmen 12 türbenin tamamının iç savaş sebebiyle yıkıldığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda IHERIAB'deki 26 bin el yazması eser Bamako'ya taşınsa da depolarda tutulan 10.064 yazma eserin havalandırmasının yetersiz olduğu belirlenmiştir. Bu çerçevede Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, el yazmalarının sayımı, konservasyonun ve dijital ortama aktarılması ile uzmanların eğitimine gereken desteği sağlamıştır.¹⁷

Timbuktu'nun işgali buradaki el yazmalarının çok az da olsa bir kısmının tahrip ya da yok edilmesiyle sonuçlanmıştır. Çünkü el-Kaide teröristleri, günahkâr paganlara ait olduğunu düşündükleri eserlerin yasaklanması veya yakılması gerektiğini düşünmektedirler. Her ne kadar geçmişte Fransız sömürgecilerin yağmaladığı kitapların Paris'teki kütüphanelere ve müze-

lere kaçırılması engellenemese de Dr. Abdülkadir Haidara'nın çabalarıyla 200 bin kadar el yazması kurtarılmıştır.¹⁸ Böylece mağaralara gömülü olan ve yer altı odalarında saklanan kayıp koleksiyonlar ile camilerde, evlerde, kütüphanelerde ve medreselerde bulunan varakların peşine düşen Dr. Haidara, şiddetli çatışmalara rağmen büyük fedakârlıklar yapıp arşivlerde bulunan eserleri güvenli yerlere taşımış ve yıllardır bir sır gibi korunan hazinelerin tamamen kül olmasını engellemiştir.¹⁹

Terör saldırılarından sonra özel koleksiyonlardaki yazmaların internet üzerinden ulaşımına açılmasına imkân tanınmıştır. Yazma eserlerin teröristlerden saklanarak Bamako'ya kaçırılmasına öncülük eden Dr. Haidara'nın da yer aldığı "Mali Magic" (Mali Sihri) projesi kapsamında kadim Kur'an-ı Kerim nüshalarının yanı sıra astronomiden dine, edebiyattan mistisizme, matematikten şiir ve tarihe kadar 40 binden fazla eser Google Arts & Culture tarafından dijitalleştirilerek, kullanıcıların erişimine sunulmuştur.²⁰ Nitekim Timbuktu kültürünü koruma kuruluşu SAVAMA-DCI'nın da başında bulunan Dr. Haidara, konuya dair şunları dile getirmiştir: "Tüm Afrika tarihinin 'sözlü' olduğu söylenegelirdi. Hâlbuki emsalsiz bir biçimde bizzat Afrikalıların eliyle yazılan 400 binden fazla yazma esere sahibiz. Bu gerçek bir Rönesans".²¹

İslam medeniyetine yön veren medreselere ev sahipliği yapmasının yanı sıra sembolik kerpiç yapıları ve paha biçilmez el yazmalarıyla bilinen Timbuktu,²² ne yazık ki, 2023'te de Mali'nin kuzeyi ile Sahel bölgesinde faaliyet gösteren bazı terör örgütlerinin hedefi hâline gelmiştir. Mağrip El Kaidesi'nin (AQIM) Sahel kolu Cemaat Nusra el-İslam ve Müslimin'in (JNIM) ağustos ayında kuşatma altına aldığı şehirde hava ve kara ulaşımı tamamen durdurulmuştur.²³

Aynı şekilde vapur taşımacılığına yönelik JNIM'nin üstlendiği terör eylemleri sebebiyle deniz ulaşımı da ciddi anlamda aksaklığa uğramıştır. Örneğin 7 Eylül'de Nijer Nehri üzerinde Timbuktu-Bamako seferini yapan tek yolcu vapuruna yönelik saldırıda, teknenin motoruna üç roket isabet etmiştir. Yerel basındaki haberlere göre 300 kişinin bulunduğu vapur, büyük bir hasar alsa da karşı kıyıya ulaşmış, ancak 49 yolcu teröre kurban gitmiştir.²⁴ Aslında haftanın iki günü Bamako'dan Timbuktu'ya uçuşlar düzenlenmektedir. Ancak JNIM'nin düzenlediği terör saldırılarından sonra uçuşlar kesin tiye uğramıştır. Zira küçük ve toprak bir piste sahip Timbuktu havalimanına uçan tek havayolu şirketi olan Sky Mali, 11 Eylül 2023'te havaalanının yakınlıklarına düzenlenen terör eylemleri sırasında bina çevresine üç top mermisi atılması sebebiyle uçuşlarını tedbir amaçlı askıya almıştır.²⁵

18 Timbuktu'daki paha biçilmez kültür mirasının bir avuç gözü kara arşivci ve kütüphaneci tarafından kaçırılmasının hikâyesi hakkında bkz. Charlie English, *Timbuktu'nun Elyazmaları: Efsanevi Bir Şehrin Geçmişini Kurtarma Mücadelesi*, çev. Akın Emre Pilgir, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2018, ss. 13-18.

19 Gençoğlu, agm.

20 Fatma Esmâ Arslan, "Google, Timbuktu'daki 40 binden fazla el yazması eseri dijitalleştirdi", *Anadolu Ajansı*, 10.03.2022, <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/google-timbuktudaki-40-binden-fazla-el-yazmasi-eseri-dijitallestirdi/2530889>, Erişim Tarihi: 20.04.2024.

21 Ömercan Kaçar, "Timbuktu yazmaları dijitalleşti", *İndependet Türkçe*, 13.03.2022, <https://www.indyturk.com/node/483681/turkiyeden-sesler/timbuktu-yazmaları-dijitalleşti>, Erişim Tarihi: 20.04.2024.

22 Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Kavas, *L'Enseignement Islamique en Afrique Francophone: Les Medersas de la République du Mali*, IRCICA, İstanbul, 2003, ss. 112-118.

23 Arslan, "Afrika'nın kadim kenti, 'çölün incisi' Timbuktu yeniden kuşatma altında".

24 Fatma Esmâ Arslan, "Mali'de düzenlenen 2 terör saldırısında 64 kişi öldü", *Anadolu Ajansı*, 08.09.2023, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/malide-duzenlenen-2-teror-saldirisinda-64-kisi-oldu/2986345>, Erişim Tarihi: 20.04.2024.

25 TRT Haber, "Mali'de terör saldırıları nedeniyle Timbuktu'ya hava ulaşımı durdu", 13.09.2023, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/malide-teror-saldirilari-nedeniyle-timbuktuya-hava-ulasimi-durdu-795165.html>, Erişim Tarihi: 20.04.2024.

Öte yandan JNIM'nin kuşatma altında tuttuğu Timbuktu'dan en az 35 bin kişinin şehri terk etmek zorunda kaldığı bilinmektedir. BM İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi'nin (OCHA) 28 Ağustos 2023 tarihli "Mali: Timbuktu Bölgesinde Kuşatma" başlıklı raporuna göre Timbuktu ile Toudenni bölgelerini terk etmek zorunda kalan insanların en az 33 bini çevredeki Ber, Goundam, Léré, Lerne ve Raz Elma gibi şehirlere giderken yaklaşık bin kişi ise Moritanya'daki Mberra ile Fassala'ya sığınmıştır.²⁶

4. Sonuç

İslam medeniyetinin en önemli şehirlerinden biri olmasının yanı sıra Orta Çağ'dan bu yana Afrika'nın en önemli kültür hazinelerini ihtiva eden Timbuktu, tıpkı geçmişte olduğu gibi bugün de çok çeşitli tehlikelerle karşı karşıyadır. Son derece zengin bir tarihî ve kültürel mirasa ev sahipliği yapan bu kadim şehir, sömürgecilik döneminde Fransızların, günümüzde ise terör örgütlerinin hedefi hâline gelmiştir. Dolayısıyla burada baş gösteren çatışmalara karşı on binlerce el yazmasının korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasının ciddi bir sorumluluk olduğu açıktır.

26 OCHA, "Mali: Blockade in Timbuktu region", *Flash Report No. 1*, 28 Ağustos 2023, ss. 1-2.

Afrika Film Endüstrisi 2023'te Altın Yılını Yaşadı

Mehmet Baydemir*

1. Giriş

Afrika'ya yönelik ilgi son yıllarda artarken bu ilgi sadece ekonomik, siyasi ve güvenlik odaklı olmamış aynı zamanda kültür ve sanat alanlarında yoğun bir ilgi artışı gerçekleşmiştir. Özellikle beyaz perdenin etkisinden faydalanmak isteyen ülkeler Afrika'ya dair filmler çekerek bu filmler üzerinden mesajlarını ötekine ulaştırma çabasına girmiştir. *Wolf Warrior 2* (2017) adlı filmde Çin, Afrika ülkelerine 'yanımda dur, kazan' mesajı verirken uluslararası kamuoyuna da Çin'in Birleşmiş Milletler kararlarına uyduğunu göstermeye çalışmıştır. İsrail yapımı *The Red Sea Diving Resort* (2019) filminde de Etiyopyalı Yahudiler olan Falaşalara mesaj verilmiştir. Güney Kore ise *Escape From Mogadishu* (2021) filmiyle Kuzey Kore'ye zeytin dalı uzatarak âdeta Afrika üzerinden kardeş oldukları mesajını vermiştir.

Nitekim bu bilgiler Afrika'ya olan ilginin küresel boyutunu göstermektedir. Ayrıca Afrika sinemasının yükselen trendini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Son yıllarda Afrika filmleri, zengin ve çeşitli sinema mirasına olan talep nedeniyle küresel sahnede daha fazla görünürlük ve tanınırlık kazanmıştır. Özellikle eleştirmenler tarafından yapılan yorumlarda Afrika sinemasının 2023 yılında altın dönemini yaşadığı belirtilmektedir. Lagos'un hareketli sokaklarından Sahra'nın sakin manzaralarına kadar Afrika'nın zengin dokusuna dokunan filmler sinematik olarak da göz almaktadır.

Afrika sinemasının yükselişi paylaşılan verilere yansımaktadır. UNESCO, Afrika film sektörünün 2023 yılında 20 milyondan fazla iş oluşturduğunu ve Afrika kıtasının gayrisafi milli hasılasına 20 milyar Amerikan doları katkıda bulunduğunu tahmin etmektedir. Afrika filmlerinin 2023 yılında kayda değer bir şekilde büyüdüğü vurgulanırken sektörün yıllık yüzde 12,76 oranında büyüme kaydettiği belirtilmektedir¹. Dünyanın en hızlı büyüyen sinema pazarına sahip olan Afrika film endüstrisi, sektöre para yatıran yatırımcıların

* Dr.

¹ Charles Mgbolu, "2023: The highs and lows of Africa's entertainment", TRT Afrika, <https://www.trtafrika.com/lifestyle/2023-the-highs-and-lows-of-africas-entertainment-16123425>

Venedik Uluslararası Venedik Film Festivali'nin kapanış ve ödül töreninde 'Io Capitano' filminin oyuncusu Seydou Sarr, En İyi Genç Oyuncu dalında Marcello Mastroianni ödülü kazanmıştır. (Kaynak: Anadolu Ajansı).

rimcılarının da ilgisini çekmektedir. Afreximbank, 2024 için 1 milyar dolarlık film finansmanı kolaylığını duyururken çeşitli dijital platformlar da Afrika filmlerine daha fazla ilgi göstermeye başlamıştır.

Afrika'da düzenlenen film festivalleri de Afrikalılar ve Afrika diasporası tarafından yapılan filmlere odaklanarak Afrikalıların sesini dünyaya duyurmaktadır. Afrika'nın en eski film festivalleri olan Kartaca Film Festivali (Tunus- 1966), Ouagadougou Panafrikan Film ve Televizyon Festivali (Burkina Faso - 1969), Kahire Uluslararası Film Festivali (Mısır - 1976), Uluslararası Arap Film Festivali (Cezayir - 1976) ve Durban Uluslararası Film Festivali'nin (Güney Afrika - 1979) yanında diğer festivaller Afrikalı ve Orta Doğulu film yapımcılarının ağırlamaktadır. Yeni düzenlenen festivaller ve zirveler Afrikalıların sinemaya olan ilgisini ortaya koymasından önemlidir. Zira geçtiğimiz yıl Gana, ilk Afrika Sinema Zirvesi'ne ev sahipliği yapmıştır.

2. Afrika'daki Film Endüstrileri

Afrika'daki film endüstrisi son yıllarda kıtayı aşan ve dünya çapında izleyiciye ulaşan çarpıcı filmlere imza atmaktadır. Şüphesiz bu endüstrinin öncüsü Nollywood'a ev sahipliği yapan Nijerya'dır. Hollywood ve Bollywood'dan sonra akıllara kazınan Nollywood, yılda yaklaşık 2 bin 500 filmlik şaşırtıcı bir üretim gerçekleştirirken bu alanda Hindistan'daki Bollywood'dan sonra ikinci sırada gelmektedir. Listenin ikinci sırasında giderek popülerlik kazanan Ghallywood gelmektedir. Gana'nın zengin kültürünü ve geleneklerini yüksek kaliteli yapımlarla sergileyen Ghallywood, aynı zamanda Nollywood ile iş birlikleri yapmaktadır.

Afrika'nın en önemli ülkelerinden biri olan Güney Afrika da film sektörünü dünyanın dört bir yanına ihraç etmektedir. Çeşitli hikâye anlatımı, çarpıcı manzaralar ve birinci sınıf prodüksiyon yetenekleriyle övünen Güney Afrika film sektörü, sıklıkla önemli sosyal sorunları ele almakta ve hem yurt içi hem de yurt dışındaki izleyicilerde yankı uyandırmaktadır. Kenya'nın film endüstrisi olarak bilinen Riverwood ise genel olarak yolsuzluk, yoksulluk ve HIV/AIDS gibi öncelikli toplumsal sorunları ele almaktadır. İstikrarlı bir şekilde büyüyen Riverwood, beyaz perdede Doğu Afrika hikâyelerine olan talebin arttığını da göstermektedir.

Tanzanya film endüstrisi Swahiliwood ise ülkenin zengin kültürünü ve geleneklerini ilgi çekici anlatılarla yansıtan filmlerle, özellikle Kuzey Afrika'da sadık bir takipçi kitlesine sahiptir. Uganda'nın Ugawood olarak bilinen film endüstrisi, Uganda'nın ilk aksiyon filmi mottosuyla yola çıkan *Who Killed Captain Alex?* (2015) ve *The Girl in the Yellow Jumper* (2020) filmleriyle uluslararası izleyiciye hitap etme imkânı bulmuştur. Etiyopya'da da film endüstrisi ülkenin zengin tarihini ve kültürünü sergileme fırsatı bulmaktadır. Zambiyalı film yapımcıları ise şiddet ve yolsuzluk gibi toplumsal sorunları ele alarak Güney Afrika'daki sorunlara değinmektedir.

Kamerun'da, Fransızca ve İngilizce film yapımcılığını içeren Anglofon film endüstrisi Collywood olarak bilmektedir. Özellikle 2010'lu yıllarla birlikte Kamerun film sektöründe ortaya çıkan dizilerle kaliteli yapımların sayısı artmıştır. Mısır ise Afrika ve Orta Doğu izleyicileri üzerinde silinmez bir iz bırakan ikonik filmler üretmektedir. Sinema sektöründe köklü bir mirasa sahip olan Mısırlı yapımcılar, farklı izleyici kitlelerine hitap eden yüksek sanatsal kalitede işler yaratmayı sürdürmektedir.

Afrika'daki en önemli sinemalardan biri olan Burkina Faso sineması da bu listede olmayı hak etmektedir. Burkina Faso, başkent Ouagadougou'da her iki yılda bir Panafrika Ouagadougou Film ve Televizyon Festivali'ne

(FESPACO) ev sahipliği yapmaktadır. 1969 yılında başlayan Festivale yalnızca Afrikalı film yapımcılarının yaptığı ve çoğunlukla Afrika'da üretilen filmler kabul edilmektedir.²

3. 2023'te Kadın Yönetmenler Sahnedeki

Son yıllarda Afrika'da kadın yapımcılar, yaptıkları işlerle öne çıkmaya başlamıştır. Afrika sinemasının sınırlarını zorlayan filmlere imza atan kadın yapımcılar, en gündelik olaylardan en derin konulara kadar çok sayıda konuyu ele almaktadır. Burkina Fasolu yönetmen Apolline Traoré'nin Sira'sı bir kadının nasıl savaşa dönüştüğünü anlatması açısından dikkat çekicidir. Abderrahmane Sissako'nun yazdığı ve yönettiği *Timbuktu* (2014) gibi terör olaylarını konu alan Traoré, konuyu ele alışı açısından Sissako'dan daha cesur davranmaktadır. Genç bir Fulani göçebesi olan Sira'nın hikâyesinde hayatta kalmak kadar intikam almak da önemlidir. Kadınlar tarafından yönetilen ve terör olaylarını ele alan belgesel yapımlar da bu dönemde izleyici ile buluşmuştur. Cyrielle Raingou'nun *Le spectre de Boko Haram* adlı filmi, Boko Haram'ın Kamerun'un kuzey bölgesine yönelik gerçekleştirdiği saldırılara değinmektedir. Şiddetin, günlük varoluşun bir parçası hâline geldiği bölgede Raingou, izleyiciyi, silahlı çatışmanın ortasında kendi dünyalarını yaratan çocuklarının hayallerine götürmektedir.

Afrika sinemasında çete savaşları ele alınan konular arasında yer almaktadır. *Nairobi Half Life* (2012 - Kenya) ve *Tsotsi* (2005 – Güney Afrika) bu filmlerin en bilinenleridir. Yönetmen Jadesola Osiberu, Nijerya'nın şiddet kültürünü, çete savaşlarını ve bu kargaşanın nasıl siyasi ranta çevrildiğini *Gangs of Lagos* filmiyle akıllara kazımıştır. Nollywood'un hikâye anlatma becerisini sergileyen film olarak nitelendirilen *Gangs of Lagos*, Obalola ve arkadaşları Ify ve Gift'in acımasız çetenin yönetimi altında suçla dolu bir hayatta ilerlemelerini konu almaktadır.

Fas asıllı Sofia Alaoui'nin yönettiği *Animalia*'da ise Fas toplumuna yönelik eleştiriler sıralanmaktadır. Farklı dünyalara sıkışıp kalan kadınların yaşadıkları zorluğa değinen ve toplumsal normlar, maneviyat gibi kavramların dokusunu araştıran Alaoui, ruhsal ve dünya dışı olaylarla derinlik yakalamaya çabasıdadır. Senagalli kadın yönetmen Ramata-Toulaye Sy da ilk uzun metrajlı filmi *Banel & Adama* ile gelenekler karşısında duran iki genç aşığın hikâyesini konu etmektedir. Tunuslu kadın yönetmen Kaouther Ben Hania, *Four Daughters* adlı filmde Tunuslu bir kadın ve dört kız çocuğunun hikâyesine odaklanmaktadır. *Milisuthando* adlı film ise geçmiş, şimdiki ve gelecek Afrika'da geçmektedir. Güney Afrikalı kadın yönetmen Milisut-

² Jewel Kiriungi, "Fespaco: Pomp and colour as Africa's biggest film festival starts", BBC, <https://www.bbc.com/news/world-africa-58945414>; bkz. <https://fespaco.bf/en/welcome-to-fespaco/>

hando Bongela tarafından beyaz perdeye aktarılan film, apartheid döneminde büyüyen yönetmenin aşk, yakınlık, ırk ve aidiyet konularına yaklaşımını sergilemektedir.

Ugandalı Hadijah Nakanjako'nun yönettiği *The Passenger* ise gerilim dolu anlatım, karakterlerin motifleri ve gizemli yaklaşımı ile izleyiciyi meraklandırmaktadır. Nakanjako'nun ilk yönetmenlik denemesi niteliğinde olan film, gizemli bir paketi otobüsle şehre teslim etme görevine çıkan Musa Kibalama adında genç bir adamın etrafında dönmektedir. Afrikalı kadın yönetmenlerin dikkat çekici filmlerinin sonuncusu ise Faslı Asmae El Moudir tarafından yönetilen *The Mother of All Lies* adlı filmidir. 1981 Ekmek Ayaklanmaları üzerinde duran film aynı zamanda kişisel ve ulusal tarihi birleştirmekte ve modern Fas ile bağlantılar kurmaktadır.

4. Afrika'da Animasyon Pazarı Büyüyor

Afrika sinemasında yükselen bir tür olan animasyon endüstrisi henüz başlangıç aşamasında görülmektedir. Bununla birlikte artan nüfusu ile Afrika'nın küresel pazarda önemli bir güç olma potansiyeli bulunmaktadır. Afrika kültürü ve hikâyelerine talebin arttığı bir dönemde animasyon endüstrisi, çocuklara yönelik içerikler üretmek için fırsatlara sahiptir. IMARC Group tarafından yapılan bir araştırmaya göre Afrika animasyon pazarının büyüklüğü 2023'te 13,3 milyar ABD dolarına ulaşmış ve 2032 yılına kadar 17,8 milyar ABD dolarına ulaşması beklenmektedir.

Geçtiğimiz yıl Anthill Studio, 157,420 ABD doları değerindeki filmi *Mikolo* ile ana akım sinema animasyonuna giriş yapmıştır. Walt Disney Animation Studios ve Pan-Afrika şirketi Kugali tarafından hazırlanan *Kizazi Moto* adlı film de yine bu dönemde sahne almıştır. *Africa Paradis* (2006), *The African Storm* (2017) ve Marvel'in *Black Panther*'i gibi fütüristik bir Afrika'da geçen film, kıtayı kadim bir kötülükten kurtarmak için savaşan bir grup genç süper kahramanın hikâyesini anlatmaktadır. Geleneksel Afrika sanatı ile modern animasyonu harmanlayan *Kizazi Moto*, kültürel temsili ve süper kahraman türüne yeni yaklaşımıyla dikkat çekmektedir.

5. Sonuç ve Değerlendirme

Afrikalı film yapımcıları hem yerel hem de küresel düzeyde işler yaparak Afrika sinemasını dünyaya taşımıştır. Dijital yayın platformlarının alan açmasıyla Afrika sinemasının bilinirliği artmıştır. Fantastik kahramanların diyarlarından göz alıcı çöllere kadar farklı mekânlarda yolculuk yapmanın

mümkün olduğu filmler, aynı zamanda çete savaşlarını da içermektedir. Afrikalı sinemacılar tür, hikâye ve temalarda çeşitlilik yakalarken özellikle 2023 yılında kadınlar ve genç film yapımcıları öne çıkmıştır. Diğer yandan belgeseller, Afrika film endüstrisinin, kıtayı ve insanlarını etkileyen çeşitli konu ve sorunları araştıran, son yıllarda ön plana çıkan ve beğeni kazanan alt bir sektör olarak öne çıkmıştır.

Afrika sineması son yıllarda küresel boyutta büyüme kaydetse ve sektör gelecek için umut vaat etse de çeşitli zorlukların üstesinden gelinmesi gerekmektedir. Yapımcılara destek, yatırım ve pazar ihtiyaçlarının sağlanması ve yeniliklere uyum sağlamak en önemli konular olarak dikkat çekmektedir. Stüdyolar ve film prodüksiyon altyapılarının oluşturularak geliştirilmesi ve bunun yanında güçlü mali desteklerin sağlanması gerekmektedir. Yine bu alanda eğitim faaliyetlerinin yoğun bir şekilde gerçekleşmesi sektörün gelişimi açısından önemlidir.

Diğer yandan, hem kıtada hem de uluslararası alanda dağıtım ağlarının geliştirilmesi Afrika sinemasının gelişimi açısından önemlidir. Böylelikle hem Afrika'da hem de küresel düzeyde izleyici tabanının geliştirilmesi sağlanacaktır. Kıtalararası iş birliklerinin geliştirilmesi ve uluslararası film yapımcılarının Afrikalı yapımcıları desteklemesi de Afrika sinema sektörünün yeni teknolojilerle tanışması açısından fırsatlar sunacaktır.

Son olarak, Türkiye'nin Afrika film endüstrisine katkısına kısa bir vurgu yapmakta fayda görülmektedir. Türkiye'nin kıta ile ilişkileri 2005 Afrika Yılı'ndan bu yana ilerleme kat etmektedir. Dışişleri Bakanlığı koordinatörlüğünde, bakanlıklar, TİKA, YTB, YEE, THY, Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye Maarif Vakfı gibi kurumlarla kıtaya açılan Ankara'nın kültürel diplomasi bağlamında Afrika film endüstrisine de el atması gerekmektedir. Kıtada mesleki eğitim programları düzenleyen Ankara'nın Afrika sinemasına her aşamada katkı sağlaması Türkiye'nin bu çerçevede yumuşak gücüne katkı sağlayacaktır. Zaten hâlihazırda Türk yapımı diziler Afrika'da geniş bir izleyici kitlesine hitap etmektedir. Afrika sinemasının desteklenmesi yerel düzeydeki filmlerde de Türkiye'nin görünürlüğüne artıracak ve kıtayla ilişkilerin pekişmesine hizmet edecektir.

a. 2023'ün En İyi Afrika Filmleri ve Yapımcıları

Animalia - Sofia Alaoui

Augere (Omen) – Baloji

Banel & Adama – Ramata-Toulaye Sy

Bravo, Burkina! - Wale Oyejide

Death of a Whistleblower - Ian Gabriel

Four Daughters – Kaouther Ben Hania

Gangs of Lagos - Jadesola Osiberu

Goodbye Julia – Mohamed Kordofani

I Do Not Come to You by Chance - Ishaya Bako

Io Capitano - Matteo Garronee

Kizazi Moto - Ziki Nelson

L'île Rouge - Robin Campillo

Le spectre de Boko Haram - Cyrielle Raingou

Mami Wata – C.J. Obasi

Mikolo - Niyi Akinmolayan

Milisuthando – Milisuthando Bongela

Mvera- Daudi Anguka

Orah - Lonzo Nzekwe

Sira – Apolline Traoré

The Cemetery of Cinema - Thierno Souleymane Diallo

The Mother of All Lies – Asmae El Moudir

The Passenger - Hadijah Nakanjako

b. Afrika Film Akademisi Ödülleri 2023

En İyi Erkek Oyuncu - Brotherhood - Tobi Bakre

En İyi Yardımcı Erkek Oyuncu - Detective Knight: Rogue - Jimmy Jean-Louis

En İyi Kadın Oyuncu - 4:4:44 - Nse Ikpe-Etim

En İyi Yardımcı Kadın Oyuncu - Xalé - Rokhaya Niang

En İyi Sinematografi - Mami Wata

En İyi Kostüm Tasarımı - Xalé

En İyi Diaspora Belgeseli - Sound of the Police

En İyi Diaspora Anlatı Özelliği - Mon père, le diable

En İyi Diaspora Kısa Film - Raw Materials

En İyi Yönetmen - Sira - Apolline Traoré

En İyi Belgesel - Le spectre de Boko Haram

En İyi Kurgu – Augure

En İyi Film – Xalé

Afrika Dilinde En İyi Film – Anikúlápó

En İyi Animasyon - Jabari

Afrika'nın Yağmalanan Hazinesi: 2023 Yılı Lyon Confluences Müzesi ve Turin Mısır Müzesi

Duygu İlkhan Söylemez*

8

1. Giriş

Afrika kıtası, binlerce yıllık tarihinde birçok büyük medeniyete ev sahipliği yapmış ve bu medeniyetlerin bıraktığı zengin kültürel miras günümüze kadar gelmiştir. Bugün dahi büyük ilgi gören kültürel miras objeleri, dünyanın dört bir yanındaki müzelerde sergilenmektedirler. Ancak bu eserlerin birçoğu tarih boyunca sömürgeciliğin ve yasa dışı ticaretin etkisiyle Afrika'dan çıkarılmış ve başta Avrupa olmak üzere dünyanın birçok yerindeki müzelerin envanterine girmiştir. Bu durum, kültürel mirasın iadesi konusunda önemli tartışmaların yaşanmasına neden olmuştur.

Fransa Lyon Confluences Müzesi ve İtalya Turin Mısır Müzesi, bu tartışmaların merkezinde yer alan iki önemli kurum olarak öne çıkmaktadır. Adı geçen her iki müze sahip oldukları Afrika eserleriyle tanınmakta ve bu eserlerin iadesi konusunda artan baskı ile karşı karşıya bulunmaktadır. Özellikle bu müzeler için 2023 yılı önemli gelişmelerin yaşandığı bir yıl olarak tarihe geçmiştir.

Buna göre Fransa Lyon Confluences Müzesi'nin, sahip olduğu bazı Afrika eserlerini köken ülkelerine iade etme kararı alması dikkat çekicidir. Bu karar, müzenin koleksiyonundaki eserlerin kökenlerinin detaylı bir şekilde incelenmesi sonucu alınmıştır. Müze yönetimi, iade edilecek eserlerin listesini ve iadenin gerekçelerini kamuoyu ile paylaşarak, bu adımı şeffaflıkla attığını göstermiştir.

* Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi,
duyguilkhan@gmail.com

Öte yandan İtalya Turin Mısır Müzesi de Mısır'dan kaçırılan ve müzede sergilenen eserlerin iadesi konusunda Mısır hükümeti ile görüşmelere başladığını açıklamıştır. Müze, bu eserlerin bilimsel araştırmalarda kullanılmasının önemini vurgularken, aynı zamanda kültürel mirasın korunması ve iade edilmesinin de önemli olduğunu kabul etmiştir. Bu gelişmeleri, Afrika'nın kültürel mirasının iadesi için atılmış büyük adımlar olarak değerlendirmek mümkündür.

(Kaynak: Anadolu Ajansı).

2. Mısır'ın Geri Dönüş Çabaları: Kültürel Mirası Kazanma Yolunda Bir Adım

Mısırlı yetkililer dünyanın çeşitli müzelerinde bulunan ve Mısır'ın kültürel mirasına ait olan eserleri, ait oldukları topraklara geri getirilmesi için girişimlerde bulunmuşlardır. Bu yolda atılan adımların biri de Mayıs 2023'te

Mısır Dışişleri Bakanlığı'nın Mısır'a ait nadir eserin dördünü İtalyan yetkililerden geri alındıklarını duyurmuş olmasıdır. Mısır tarihinin çeşitli dönemlerine ait olan bu eserler, Mısır'ın Kültürel İlişkilerden Sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Büyükelçi Ömer Selim'e teslim edilmiştir. Eserler arasında hiyerogliflerle süslenmiş firavun dönemine ait bir tablo, küçük bir çömlek kap, çömlekten yapılmış bir kadın heykelinin üst kısmı ve eski Mısır uygarlığına ait "Djed sütunu" olarak bilinen önemli bir parçadır.¹

Eserler, Turin Müzesi'nden² Roma'daki Mısır Büyükelçiliği'ne nakledilerek Mısır'ın yağmalanan kültürel hazinelerini geri alma çabalarında önemli bir kilometre taşı oluşturmaktadır. Bu olay, Mısır Dışişleri Bakanlığı ile Eski Eserler ve Turizm Bakanlığı arasında yapılan iş birliğinin bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Mısır'ın yıllar boyunca ülke dışına kaçırılan tarihi eserlerini geri almak, arkeolojik ve sanatsal mirasını restore etmek gibi önemli bir plan olduğu ve bunu ulusal proje kapsamında yaptığı anlaşılmaktadır.

Bu eserlerin iadesi, sadece fiziksel objelerin geri kazanılmasından daha fazlasını ifade etmektedir. Her şeyden önce bu durum, Mısır'ın kültürel kimliğini ve mirasını geri kazanma kararlılığını simgelemektedir. Mısır, bu hazineleri ülkesine geri getirerek kültürel varlıkları üzerindeki egemenliğini ortaya koymakta ve sömürge dönemindeki yağma ve yasa dışı eski eser kaçakçılığından kaynaklanan adaletsizlikleri düzeltmeye çalışmaktadır.

Dahası, bu eserlerin ait olduğu topraklara geri getirilmesi, Mısır'ın zengin tarihi ve arkeolojik buluntularının uygun şekilde korunmasına, incelenmesine ve sergilenmesine imkân sağlamaktadır. Bu eserler, sadece geçmişin kalıntıları olarak değil, aynı zamanda gelecek nesiller için bilgi ve ilham kaynağı olarak da değerlendirilmektedirler. Bu eserlerin Mısır'a iadesi, akademisyenler, araştırmacılar ve halk için erişilebilir olmalarını sağlamak ve Mısır'ın kadim uygarlığının keşfedilmesine ve takdir edilmesine katkıda bulunmak açısından da değerlidir.

Mısır'a ait nadir eserlerin bir kısmının İtalya'dan alınması, Mısır'ın yağmalanan kültürel mirasını geri alma çabaları açısından önemli bir adım olarak görülmektedir. Bu durum, yasa dışı eski eser kaçakçılığı sorununun ele alınmasında uluslararası iş birliğinin ve ortak eylemin önemini ortaya koymaktadır. Mısır, çalınan eserlerinin iadesine öncelik vererek, kültürel mirasını koruma ve gelecek nesiller için ulusal mirasını aktarma konusundaki kararlılığını bir kez daha teyit etmektedir.

¹ Egypt Today, "In pic: "Egypt handed over four rare Egyptian artifacts from Italy", 8 Mayıs 2023,

<https://www.egypttoday.com/Article/4/124240/In-pic-Egypt-handed-over-four-rare-Egyptian-artifacts-from>.

² Sky TG24, "Torino, riaperto il Museo Egizio, Il direttore: "Emozione grandissima", 2 Haziran 2020,

<https://tg24.sky.it/torino/2020/06/02/riaperto-museo-egizio-torino>.

3. Fransa'nın Benin Kraliyet Hazinesini Ülkesine Geri Göndermesi: Uzlaşma ve Kültürel Tazminata Doğru Bir Adım

Afrika'dan Fransa'ya kaçırılan birtakım eserler için de resmî işlemlerin başlatıldığı görülmüştür. Bu sebeple Fransa'yla resmî temaslara geçilmiş ve Fransa, önemli bir hamle yaparak bu eserleri iade etme yolunu tercih etmiştir. Dahomey Krallığı'ndan alınan ve 1892 yılında Fransız kuvvetleri tarafından ele geçirilen 26 nadir eserin Benin'e iadesi kararlaştırılmış ve bu karar uluslararası basında gündem maddesi olmuştur. Adı geçen eserler arasında Dahomey'in son kralı Behanzin'in tahtı, totem heykelleri, saray kapıları, sunaklar ve savaşçı dansı asaların Benin'e gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Bu karar, Batı müzelerinde bulunan sömürge döneminden kalma ganimetlerin ülkelerine geri gönderilmesi için Afrika genelinde artan baskının sonucunda ortaya çıkmıştır.³

Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un bu eserleri iade etme girişimi, Fransa'nın Afrika'daki imajını, özellikle de gençler arasında kötü olan Fransız imajını iyileştirmeye yönelik olduğu değerlendirilmektedir. Macron, Fransızların sömürge döneminde Afrika'da yaptıkları hukuk ve insanlık dışı eylemleri kabul ederek, beş yıllık süre içinde Afrika kültürel mirasının geri dönüşünü kolaylaştırmayı amaçlamaktadır.⁴ Fransa, usulsüzce elde ettiği hazineleri geri göndermesi, tarihsel adaletsizliğin düzeltilmesine ve Fransa ile Afrika arasında karşılıklı saygı ve iş birliğine dayalı yeni bir ilişkinin geliştirilmesine yönelik olduğu değerlendirilmektedir.

Macron yönetimi, Fransız müzelerinde yaklaşık 90 bin Afrika eserinin bulunduğunu ortaya koyan bir bilirkişi raporu hazırlatmıştır. Konuyla ilgili açıklamaya göre, bir grup eserin eski Fransız sömürgelerinden olan Benin ve Senegal'e iade edilmesi parlamentoda oylama yapılmasına neden olmuş ve sonuçta iade edilmesi kararının alınmasına yol açmıştır. Macron, ülkesine geri gönderilen hazinelerin Benin için gurur kaynağı olacağını ve Benin'in bir şehri olan Abomey'deki müze de dâhil olmak üzere ülkenin çeşitli yerlerinde sergileneceğini belirtmiştir.⁵

Benin Devlet Başkanı Patrice Talon, Fransa'nın bu tutumunu memnuniyetle karşıladığını, ancak Macron'un daha ileri adımlar atmasının gerekli olduğunu belirtmiştir. İade edilen eserlerin uygun şekilde korunmasını ve sergilenmesini sağlamak için Benin Ulusal Turistik Mirasın Geliştirilmesi Ajansı, çalışmalara başlamış ve kraliyet saraylarının restorasyonu için 100 görevliye teknik eğitim verileceğini duyurmuştur. Ayrıca Benin'in zengin mirasını korumak ve sergilemek için Abomey'de modern bir müze yapılmasına da başlanmıştır.⁶

3 France 24, "France formally returns looted Benin artworks at Élysée ceremony", 11 Eylül 2021, <https://www.france24.com/en/culture/20211109-france-formally-returns-looted-benin-artworks-at-elysee-ceremony>.

4 France 24, "France formally returns looted Benin artworks at Élysée ceremony", 11 Eylül 2021, <https://www.france24.com/en/culture/20211109-france-formally-returns-looted-benin-artworks-at-elysee-ceremony>.

5 France 24, "Beninese artisans trained to preserve cultural heritage ahead of artefact restitution", 5 March 2023, <https://www.france24.com/en/africa/20230503-beninese-artisans-trained-to-preserve-their-cultural-heritage-ahead-of-artefact-restitution>.

6 France 24, "Beninese artisans trained to preserve cultural heritage ahead of artefact restitution", 5 March 2023, <https://www.france24.com/en/africa/20230503-beninese-artisans-trained-to-preserve-their-cultural-heritage-ahead-of-artefact-restitution>.

7 France 24, "Beninese artisans trained to preserve cultural heritage ahead of artefact restitution", 5 March 2023, <https://www.france24.com/en/africa/20230503-beninese-artisans-trained-to-preserve-their-cultural-heritage-ahead-of-artefact-restitution>.

Fransa'nın 26 kraliyet eserini Benin'e iade etme kararı, sömürgeciliğin mirasını ele alma ve kültürel restorasyonu teşvik etme yönünde devam eden çabalarda⁷ önemli bir kilometre taşını temsil etmektedir. Eserlerin geri iadesi, Fransa ile Afrika arasında uzlaşma ve karşılıklı saygıya yönelik bir adım gibi görülse de Benin gibi ulusların kültürel mirasını korumanın ve eski sömürge yönetiminin kötü izlerini silme manasına geldiği de kuşkusuzdur.

4. Sonuç

Fransa Lyon Confluences Müzesi ve İtalya Turin Mısır Müzesi'nin attığı adımlar, kültürel mirasın iadesi konusunda yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilmekte ve diğer müzelere de örnek teşkil etmektedir. Ancak bu süreç, karmaşık hukuki ve diplomatik meseleleri de beraberinde getirmektedir. İade edilecek eserlerin belirlenmesi, eserlerin orijinal durumlarının korunması ve iade sürecinin yönetilmesi gibi konular, müzeler ve köken ülkeleri arasında titizlikle ele alınması gereken meseleler olarak değerlendirilmektedir.

Öncelikle iade edilecek eserlerin belirlenmesi süreci oldukça hassas bir konudur. Bu süreçte, eserlerin kökeni, sahiplik hakları ve iade için yasal temellere ilişkin detaylı bir araştırma yapılması gerekmektedir. Müzeler, bu süreçte köken ülkelerle iş birliği yaparak eserlerin geçmişini ve sahiplik durumunu titizlikle incelemektedirler.

İade sürecinde eserlerin orijinal durumlarının korunması da büyük önem taşımaktadır. Bu süreçte eserlerin taşınması, depolanması ve sergilenmesi gibi adımların da önemli olduğu ortadadır. Müzeler, uluslararası standartlara uygun olarak eserlerin korunmasını sağlamak ve gerektiğinde restorasyon çalışmalarını profesyonel bir şekilde yürütmekle yükümlüdürler.

İade sürecinin yönetilmesi de bir diğer önemli husustur. Müzeler ve köken ülkeleri arasında iş birliği ve iletişim, bu sürecin sorunsuz bir şekilde ilerlemesi için hayati öneme sahiptir. Diplomatik görüşmeler, anlaşmaların imzalanması ve iade sürecinin adil ve şeffaf bir şekilde yürütülmesi için gerekli işlemlerden biridir.

Sonuç olarak, Afrika'nın yağmalanan hazinelerinin iadesi, sadece tarihî bir adalet meselesi değil, aynı zamanda kültürel mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılması açısından da büyük önem taşımaktadır. Lyon Confluences Müzesi ve Turin Mısır Müzesi'nin attığı bu adımlar, bu konuda atılacak daha birçok adımın habercisi olarak değerlendirilebilir. Ancak bu sürecin başarılı bir şekilde ilerlemesi için müzelerin ve köken ülkelerin karşılıklı anlayış ve iş birliği içinde olmaları gerekmektedir.

Afrika'nın Somut Olmayan Kültürel Mirası

Bilge Tüzel*

1. Giriş

UNESCO tarafından 2003 yılında kabul edilen Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin (SOKÜM Sözleşmesi) amacı, somut olmayan kültürel miras olarak tanımlanan belirli alanların araştırılması, derlenmesi, korunması, yaşatılması ve kuşaktan kuşağa aktarılmasıdır. SOKÜM Sözleşmesi, kabulünden bu yana birçok ülke tarafından ilgiyle takip edilmiştir. 183 ülkenin taraf olduğu SOKÜM Sözleşmesi'ne 2006 yılında Türkiye taraf olurken, 44 Afrika ülkesi de kabul etmiştir.¹

SOKÜM Sözleşmesi'nin Afrika'da uygulanabilmesi için çeşitli uluslararası yardımlar, kapasite güçlendirme projeleri ve faaliyetler gerçekleştirilmektedir. SOKÜM Sözleşmesi'nin Temsilî Liste, Acil Koruma Gerektiren Liste ve Korumanın İyi Uygulamalarından oluşan 3 listesi bulunmaktadır. Bu listelere kaydedilen somut olmayan kültürel miras unsurları, ülkelerin görünür oldukları, acil korunması gereken ve örnek uygulamaları içeren mirasları hakkında bilgi vermektedir. Bu listelere 2023 yılı itibarıyla 183 ülkenin 730 unsuru kayıtlıdır. 730 unsurdan 105'i Afrika ülkelerinin somut olmayan kültürel mirasıyla ilgilidir.

Afrika'nın diğer bölgelere göre kaydedilen unsur sayısı yaklaşık yüzde 10 oranındadır. Afrika ülkeleri arasında SOKÜM Listelerine en fazla unsur kaydettiren ülkenin 14 unsurla Fas ve 11 unsurla Cezayir olduğu görülmektedir. SOKÜM Sözleşmesi'ne taraf olup SOKÜM Listelerine hiçbir şekilde unsur kaydı olmayan Afrika ülkeleri de bulunmaktadır. Unsur kaydının fazla olması bu ülkelerin somut olmayan kültürel mirasını korumaya ve görünür-lüğünü sağlamaya verdiği önemi yansıtmaktadır. Afrika ülkelerinin somut

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Türk Halk Bilimi Bölümü Doktora
Öğrencisi, 100/2000 YÖK Doktora
Bursiyeri, Ankara/Türkiye,
bilge.tuzel@hbv.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-4288-
1315.

¹ <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/convention-safeguarding-intangible-cultural-heritage#item-2>,
Erişim Tarihi: 22.04.2024.

olmayan kültürel mirası envanterleme, kapasite geliştirme, sürdürülebilir kalkınma amaçlarıyla uyumlu hâle getirme, iş birliği ve eğitimle koruma yollarını güçlendirme projeleri, uluslararası yardımları ve bölgesel/uluslararası toplantıları kültürel mirası koruma süreçlerine katılımını ve rolünü göstermektedir.

Bu çalışmada, UNESCO'nun Afrika Önceliği ve Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma 2030 Amaçlarıyla ilişkili olarak Afrika'nın SOKÜM Sözleşmesi'ni uygulama biçimi ve somut olmayan kültürel mirası koruma çalışmaları ele alınmaktadır. Afrika ülkelerinin somut olmayan kültürel miraslarını küresel düzeyde nasıl ele aldığını, tanıttığını ve koruduğunu inceleyen bu mirasın UNESCO'nun amaç ve prensiplerinin hayata geçirilmesindeki yeri ve sözleşmeye katkısı üzerinde durulmaktadır.

2. SOKÜM Listelerinde Afrika'nın Temsiliyeti

2003 yılında kabul edilen SOKÜM Sözleşmesi, somut olmayan kültürel miras alanlarını yaşatarak korumayı amaçlayan uluslararası bir sözleşmedir. SOKÜM Sözleşmesi'ne göre somut olmayan kültürel mirasın belirlediği alanlar şöyledir: Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımları, gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar ve el sanatları geleneği.²

UNESCO'nun seçim grupları Afrika, Arap, Asya ve Pasifik, Avrupa ve Kuzey Amerika, Latin Amerika ve Karayipler olarak ayrılmaktadır. Bu seçim grupları, kültürel miras unsurlarını Somut Olmayan Kültürel Miras Listelerine kayıt çalışmaları yürütmektedir. Somut Olmayan Kültürel Miras Listeleri, ülkelerin kültürel miraslarının görünür ve koruma farkındalığı olan, acil korunması gerektiren ve iyi uygulama örneklerini içeren unsurların kayıtlı olduğu bir sistemdir. 2023 yılında Botsvana'da gerçekleştirilen Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Hükûmetler Arası Komitesi 18. Oturumu'nda Afrika'dan 13 unsur SOKÜM Listesine kaydedilmiştir.

Afrika, SOKÜM Sözleşmesi'nin hedeflerinin ve ilkelerinin gerçekleştirilmesine çeşitli katkılar sağlamaktadır. Afrika'daki somut olmayan kültürel mirasın unsurlarının korunması, tanıtılması ve kuşaktan kuşağa aktarılması SOKÜM Sözleşmesi'nin değerliliğini ve bilinirliğini artırmaktadır. Öte yandan SOKÜM Sözleşmesi, Afrika'nın diğer bölgelerle uluslararası iş birliğini geliştirme ve yardımlaşmayı teşvik etmede destekleyici olmaktadır.

2023 yılında Afrika'nın SOKÜM Listelerine kaydettirdiği unsurların çoğunluğunun doğrudan toplumsal uygulamalar ve ritüellerle ilişkili olduğu

² <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/convention-safeguarding-intangible-cultural-heritage#item-2>, Erişim Tarihi: 22.04.2024.

Unsurun Adı	Ülke/ler	İlgili Alan
Ingoma Ya Mapiko	Mozambik	Gösteri sanatları
Xeedho	Cibuti	Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler
Metaller (altın, gümüş ve bakır) üzerine gravürle işleme sanatları, becerileri ve uygulamaları	Irak – Cezayir – Mısır – Moritanya – Fas – Filistin – Suudi Arabistan – Sudan – Tunus – Yemen	El sanatları geleneği
Hiragasy, Madagaskar'ın Orta Dağlık Bölgesi'nde bir gösteri sanatı	Madagaskar	Gösteri sanatları
Mahadra, geleneksel bilginin ve sözlü ifadelerin aktarımına yönelik bir topluluk sistemi	Moritanya	Sözlü gelenekler ve anlatımlar
Popüler bir şiir ve müzik sanatı olan Malhun	Fas	Sözlü gelenekler ve anlatımlar
Ebelik: Bilgi, beceri ve uygulamalar	Kolombiya – Kıbrıs – Almanya – Kırgızistan – Lüksemburg – Nijerya – Slovenya – Togo	Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler
Nguon, Bamoun toplumunda yönetim ritüelleri ve ilgili ifadeler	Kamerun	Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler
Sango Festivali, Oyo	Nijerya	Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar
Shuwalid Festivali	Etiyopya	Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler
Sona, kum üzerine çizimler ve geometrik şekiller	Angola	El sanatları geleneği
Fildişi Sahili'nde peştamal dokumanın geleneksel becerileri	Fildişi Sahili	El sanatları geleneği

Tablo Kaynak: HYPERLINK
<https://ich.unesco.org/en/lists?text=®ion%5b%5d=02&multinational=3#tabs>
<https://ich.unesco.org/en/lists?text=®ion%5b%5d=02&multinational=3#tabs>
 Erişim Tarihi: 22.04.2024

³ Unesco - Intangible Cultural Heritage, "Ingoma Ya Mapiko", Nomination File No: 01996,
<https://ich.unesco.org/en/USL/ingoma-ya-mapiko-01996>, Erişim Tarihi 28.04.2024.

görülmektedir. Ancak bu unsurlar, dolaylı olarak diğer somut olmayan kültürel miras unsurlarıyla da ilişkili olabilmektedir. Örneğin, Mozambik'in "Ingoma Ya Mapiko" adlı unsuru, Mozambik'teki Makonde halkının uyguladığı bir kutlama dansıdır. Bu ritüel, ergenlikten yetişkinliğe geçişin geleneksel bir parçasıdır. Genellikle mango ağaçlarının altında kapalı bir alanda dansçılar, müzisyenler ve halkın bir araya gelerek başlangıç törenini kutlamasıyla gerçekleştirilmektedir. Dans aynı zamanda bir grup üyesinin cenazesi veya eğlence amacıyla da yapılabilmektedir. İnsanlar hayvanları temsil eden maskeler takmakta tek başlarına veya grup hâlinde dans gösterisi gerçekleştirmektedirler. Onlara davullar ve karşılıklı duran kadın ve erkeklerden oluşan bir koro eşlik etmektedir.³ Bu örnekte görüldüğü üzere bu ritüel doğrudan gösteri sanatlarıyla ilgili olsa da dolaylı olarak toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler, el sanatları geleneği, sözlü gelenekler, doğayla ilgili bilgi ve uygulamalarla bağlantılıdır.

UNESCO, "Ingoma Ya Mapiko",
<https://ich.unesco.org/en/USL/ingoma-ya-mapiko-01996>

Mirasın listelere kaydedilme kararının alındığı ve SOKÜM Sözleşmesi'nin yürütülmesiyle ilgili işleyişin değerlendirildiği Hükümetler Arası Komite Toplantılarının çoğu Afrika ülkelerinde gerçekleştirilmiştir: 2023 (Botsvana), 2022 (Fas), 2018 (Mauritius), 2016 (Etiyopya), 2015 (Namibya), 2010 (Kenya), 2006 (Cezayir). Toplantıların bu ülkelerde gerçekleştirilmesi, ülkenin ekonomik olarak kalkınmasına ve turizm faaliyetlerinin artmasına katkı sağlarken somut olmayan kültürel mirasın tanıtılmasında da önemli bir fırsattır.

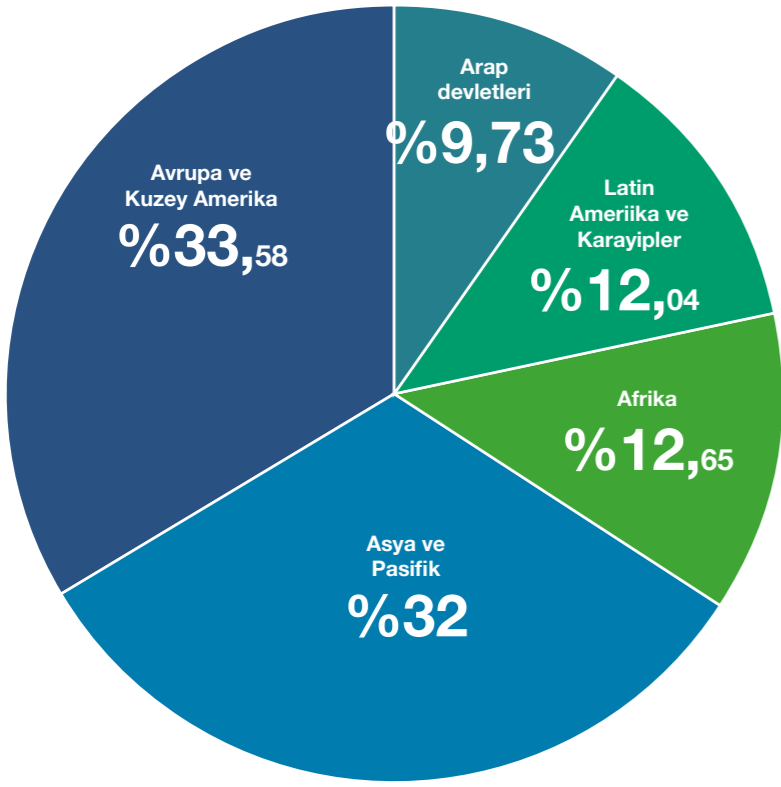
Aşağıdaki grafikte görüldüğü üzere Afrika, Somut Olmayan Kültürel Miras Listelerine Avrupa ve Kuzey Amerika ile Asya ve Pasifik bölgelerinden sonra en fazla unsur kaydettiren seçim grubu olmuştur.

Öcal Oğuz; Afrika, Arap, Latin Amerika ve Karayipler'i işaret ederek listeye unsur kaydında taraf devletler arasında dengeli bir dağılımın olmamasının sebebinin adaylık dosyası hazırlama bakımından yaşanan uzmanlığa yönelik zorluklar olduğunu ifade etmektedir.⁴ Bu bölgelerde SOKÜM Sözleşmesi ve sözleşmenin listelerine unsur kaydettirme bağlamında zorlukların aşılması ve kapasitenin geliştirilmesi amacıyla çeşitli uluslararası yardımlar ve projeler yürütülmektedir. Ancak grafikten de anlaşılacağı üzere bu zorlukların devam ettiği görülmektedir. Afrika ülkelerinin SOKÜM Sözleşmesinin toplantılarını takip etmesi ve listelere unsur kaydı çalışmalarını

⁴ Mehmet Öcal Oğuz, "Onuncu Yılında Somut Olmayan Kültürel Miras Listeleri: Görünürlük, Değerlilik ve Güvenirlilik", *Milli Folklor*, 29 (116), 2017.

Botsvana: Yazar tarafından, Botsvana'da gerçekleştirilen 18. Hükümetler Arası Komite Toplantısı'nda çekilmiştir. Fotoğraf, Botsvana'nın 2012 yılında Acil Korunması Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'ne kaydedilen Çömlek Yapımı unsurunun icra edilmişinin göstermektedir.

Şekil 1. SOKÜM listelerine kayıtlı unsur sayılarının bölgesel dağılımı
Kaynak: <https://ich.unesco.org/en/lists> internet adresindeki bilgilerden hareketle yazar tarafından oluşturulmuştur.

nı yürütmesi Sözleşme'deki görünürlüğü artırabilir. Diğer yandan seçim gruplarının dengeli dağılımının, SOKÜM Sözleşmesinin niteliğini de geliştireceği düşünülmektedir.

3. Afrika'da Somut Olmayan Kültürel Mirası Koruma Çalışmaları

2023 yılında Afrika seçim grubundaki çalışmalar, listelere unsur kaydedilmesi veya envanterlenmesi, somut olmayan kültürel mirasın eğitim yoluyla güçlendirilmesi, kapasite geliştirilmesi ve teknik destek sağlanması şeklinde olmuştur.

SOKÜM Sözleşmesi'ne hâlihazırda akredite olan iki yüz altı sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının SOKÜM Sözleşmesi'ne akreditesi toplum temelli bir koruma farkındalığının oluşması ve Sözleşme'ye topluluğun katılımı için önemlidir. İki yüz altı akredite sivil toplum kuruluşu arasında Afrika bölgesinden olan yirmi dokuz kuruluş bulunmaktadır. Akredite sivil toplum kuruluşları bulunan ülkeler şöyledir: Mauritius, Kenya (2), Mali, Madagaskar (4), Burkina Faso (2), Moritanya (2), Gabon, Nijerya (4), Togo, Uganda (4), Benin, Kongo Demokratik Cumhuriyeti (2), Senegal, Fas, Kamerun ve Mısır.⁵ Afrika bölgesinden en fazla akredite

⁵ Unesco, "Non-Governmental Organizations accredited to provide advisory services to the Committee", <https://ich.unesco.org/en/accredited-ngos-00331>, Erişim Tarihi: 28.04.2024.

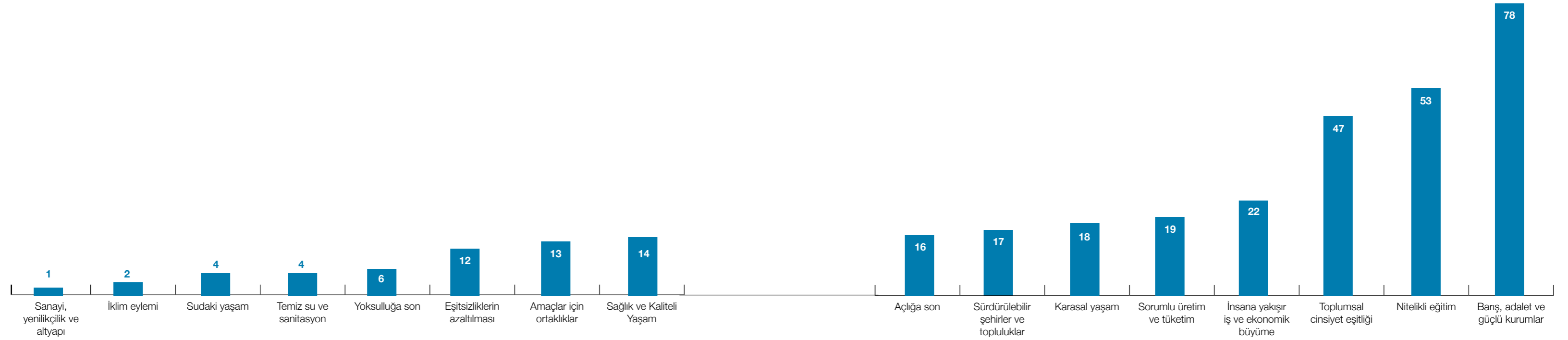
Tablo-2: Afrika'nın Somut Olmayan Kültürel Mirası Koruma Çalışmaları
Kaynak: Unesco, "Priority Africa", <https://ich.unesco.org/en/priority-africa>

Faaliyet	Faaliyet Türü
Güney Sudan'da somut olmayan kültürel miras envanterinin geliştirilmesi	Proje
Afrika'daki kolaylaştırıcılara yönelik eğitim	Eğitim
Kamerun'da somut olmayan kültürel miras envanteri	Desteklenen Uluslararası Yardım Fonu
Mali'nin üç somut olmayan kültürel miras unsurunun Acil Koruma Listesi'nden Temsilî Liste'ye aktarılmasına yönelik koruma planları	Desteklenen Uluslararası Yardım Fonu
Uganda'daki yükseköğretim kurumlarında somut olmayan kültürel miras eğitiminin teşvik edilmesi	Desteklenen Uluslararası Yardım Fonu
Afrika'nın periyodik raporlama odak noktaları çevrim içi bölgesel takip toplantısı	Toplantı
Namibya ve Zimbabve'de temel eğitimde somut olmayan kültürel mirasın korunması	Proje
Orman zirvesi	Toplantı
Burundi'deki 2009 somut olmayan kültürel miras (ICH) envanterinin toplulukların katılımıyla güncellenmesi	Uluslararası Yardım Fonu
Gana ve Gambia'da somut olmayan kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunmak için kapasite geliştirilmesi	Uluslararası Yardım Fonu
Benin, yaşayan miras ve sürdürülebilir kalkınma amaçları: Afrika'da örgün ve yaygın eğitim aracılığıyla somut olmayan kültürel mirasın korunması	Uluslararası Yardım Fonu

4. Afrika ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları

Afrika'daki somut olmayan kültürel mirası koruma çalışmaları, UNESCO'nun Afrika Önceliği ve Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma 2030 Amaçları'yla ilişkili olarak yürütülmektedir. Afrika'nın 2023 yılı itibarıyla SOKÜM Listelerine kayıtlı unsurlarının hangi sürdürülebilir kalkınma amaçlarıyla ilgili olduğuna bakıldığında barış, adalet ve güçlü kurumlar amacının en fazla olduğu görülmektedir.⁶ İkinci sırada ise nitelikli eğitim amacı yer almaktadır.

Afrika'nın SOKÜM Listelerine kayıtlı unsurlarının bu iki amaç etrafında yoğunlaşması; herkes için adalete erişimi sağlama, her düzeyde etkili

Kaynak: <https://ich.unesco.org/en/lists> internet adresindeki bilgilerden hareketle yazar tarafından oluşturulmuştur.

ve kapsayıcı kurumlar oluşturma ve herkes için hayat boyu öğrenim fırsatlarını teşvik etmeyi sağlamada mirasın etkin rolünü göstermektedir. Afrika halkının kimliklerini koruyan ve kuşaktan kuşağa aktarılan kültürel miras unsurları, sürdürülebilir kalkınma amaçlarının gerçekleştirilmesine; ekonomik ve sosyal kalkınmaya katkıda bulunabilir.

Geleneksel bilgi ve uygulamalar, yerel toplulukların gelir elde etmelerini sağladığı gibi mirasın korunmasını ve yaşatılmasını teşvik edebilmektedir. Afrika'nın sürdürülebilir kalkınma amaçlarıyla somut olmayan kültürel mirasın korunması arasında bütüncül bir yaklaşım benimsenmesi; somut olmayan kültürel mirasın korunmasında karşılaşılan ekonomik zorluklar, küreselleşmenin olumsuz etkisi, yerel toplulukların farkındalığının olmaması gibi sorunlarla başa çıkmada etkili olabilir.

5. Sonuç

Afrika'nın somut olmayan kültürel mirası; kıtanın kültürel zenginliğini, çeşitliliğini ve kimliğini yansıtmaktadır. Bu mirasın korunması, Sürdürülebilir Kalkınma 2030 Amaçları'na ulaşmada önemli etken olurken sürdürü-

rülebilir kalkınma amaçlarının geliştirilmesi ihtiyacını da göstermektedir. SOKÜM Sözleşmesi'nin uluslararası yardım mekanizmasından en çok yararlanan bölge Afrika bölgesidir. Bunun sebebi, somut olmayan kültürel mirasın korunmasında, toplum temelli envanterin geliştirilmesi ve güncellenmesinde, dosya hazırlama gibi prosedürlerin niteliğinin artırılmasında ve eğitim programlarına entegrasyonunun sağlanmasında Afrika bölgesinin desteğe ihtiyaç duymasındır. Özellikle Afrika'nın kültürel kimliklerine saygı ve mirasının etkili bir şekilde korunması ve geliştirilmesi için gerekli kurumsal kapasitelerin oluşturulması üzerinde çalışılmaktadır.

Bütün bunlar göz önüne alınarak UNESCO'nun Afrika önceliğinin, somut olmayan kültürel mirası koruma süreçleriyle entegreli olduğu söylenebilir. Afrika'da sürdürülebilir kalkınma amaçlarının kapsamlı olarak gerçekleştirilmesi ve somut olmayan kültürel mirasın daha etkin korunması için Afrika bölgesinin güçlü ve odaklı stratejiler geliştirmesi önem arz etmektedir. Bu çalışmada, Afrika'nın SOKÜM Sözleşmesine katkısı görülürken Afrika'nın SOKÜM Listelerindeki temsiliyetinin diğer bölgelere göre az olduğu ancak kapasite geliştirme çalışmalarıyla koruma yollarının güçlendirilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır.

2023 Rugby Dünya Kupası: Şampiyon Güney Afrika

Deniz Ekşi*

“Yalnızca çaresizliğin var olduğu bir yerde bile spor, umut yaratabilir.”
“Sport can create hope where there was only despair.”

Nelson Mandela

1. Giriş

Dört yılda bir düzenlenen Rugby Dünya Kupası'nı (Rugby World Cup - Webb Ellis Cup)¹, 2023 yılında Fransa'da gerçekleştirilen final müsabakasında Güney Afrika, rakibi Yeni Zelanda'yı 12-11 skorla mağlup ederek kazanmıştır.² Tarihsel olarak incelendiğinde Rugby Dünya Kupası'nın ilki 1987 yılında olmak üzere toplamda 10 kez düzenlenmiş olduğu ve sadece 4 ülkenin bu kupayı alma başarısını gösterdiği görülmektedir. Buna göre Yeni Zelanda, Avusturalya, İngiltere ve Güney Afrika kazanan ülkelerdendir.³

1995, 2007 ve 2019 yıllarında kazandığı şampiyonlukların ardından Güney Afrika, 2023 yılında elde ettiği dördüncü şampiyonlukla birlikte Rugby Dünya Kupası'nı en çok kazanan ülke konumuna yükselmiştir.⁴ Güney Afrika'nın bu başarısının ardında, ülkenin Springboks⁵ ismiyle anılan millî rugby birliği takımının, ilk siyahi takım kaptanı olarak 2018 yılında görev başlayan Siya Kolisi'nin⁶ etkisinin önemli olduğu değerlendirilmektedir.⁷ Şahsi katkıların yanı sıra Güney Afrika'da uygulanan resmî apartheid rejiminin 1990'lı yıllarda son bulmasıyla başlatılan demokratik süreçte, Siya Kolisi'nin siyahi olmasına rağmen millî takım kaptanı seçilmesi, ülkede,

*Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi,
Uluslararası İlişkiler Anabilim
Dalı Doktora Öğrencisi,
deniz.eksi@hbv.edu.tr.

1 Rugby Dünya Kupası final maçını kazanan takıma bir sonraki finalistin belirlenmesine kadar geçen 4 yıllık süreç için taktim edilen kupaya verilen addır. Kupaya bu ismin verilmesi, William Webb Ellis'in 1823'te Rugby Okulu'ndaki bir futbol maçı sırasında elinde topla ileriye doğru koşup, geleneklere meydan okuyarak rugby sporunu icat ettiğine dair bir görüşe dayanmaktadır. Bunun için bkz. *New Zealan History*, “Webb Ellis Cup”, <https://nzhistory.govt.nz/media/photo/web-ellis-cup>, Erişim Tarihi: 25.04.2024.

2 *Topend Sports*, “Rugby World Cup winners”, <https://www.topendsports.com/events/rugby-world-cup/winners.htm>, Erişim Tarihi: 23.04.2024.

3 Jonathan Burnett, “Rugby World Cup trophy: Who was William Webb Ellis and what is the Webb Ellis Cup?”, *Sporting News*, <https://www.sportingnews.com/uk/rugby-union/news/rugby-world-cup-trophy-william-webb-ellis-cup/52e6878ec3eaf6b1a8a0bfd>, Erişim Tarihi: 25.04.2024.

4 *Rugby World Cup*, “Tournament history”, <https://www.rugbyworldcup.com/about/history>, Erişim Tarihi: 23.04.2024.

5 Keith Prowse, “South Africa Rugby history”, <https://www.keithprose.co.uk/teams/south-africa-rugby-team/>, Erişim Tarihi: 26.04.2024.

6 *Rugbypass*, “Siya Kolisi”, <https://www.rugbypass.com/players/siya-kolisi/>, Erişim Tarihi: 25.04.2024ç

7 Wilbur Kraak, “Rugby World Cup 2023: Africa's hopes lie with South Africa and Namibia, for now”, *The Conversation*, 2023, <https://theconversation.com/rugby-world-cup-2023-africas-hopes-lie-with-south-africa-and-namibia-for-now-212879>, Erişim Tarihi: 25.04.2024.

Güney Afrika Güney Afrika Cumhuriyeti Rugby takımı (Kaynak: Anadolu Ajansı).

birlik ve beraberliğin sağlanması açısından önemli bir gelişme olarak görül-
mekte ve bu durumun, takımın 2019 ve 2023 yıllarındaki başarısına önemli
katkı sağladığı ifade edilmektedir.⁸ Bu birlik ve beraberlik ruhu takım hâlin-
de oynanan tüm spor müsabakalarında galibiyet elde edilmesi için oldukça
önemlidir. Nitekim rugby futbolu da güç, cesaret ve hıza dayalı bir takım
sporudur.⁹

2. Spor ve Siyaset İkileminde Güney Afrika

1948-1994 yılları arasında uygulanan apartheid rejimi nedeniyle birçok
ülke, kurum ve kuruluş tarafından Güney Afrika'ya yönelik çeşitli ambar-
golar uygulanmıştır. Bunlardan bir tanesi de Güney Afrika'nın Uluslararası
Olimpiyat Komitesi ve İngiliz Milletler Topluluğu Oyunları Federasyonu ta-
rafından düzenlenen uluslararası spor müsabakalarına katılımının 1990'lı
yıllara kadar yasaklanmış olmasıdır.¹⁰

Uluslararası spor faaliyetlerinde yarışarak kendisini geliştirmek için kı-
sıtlı imkânlarla sahip olan Güney Afrika'nın, 90'lı yıllarda apartheid rej-
minin son bulmasının ardından, 1995 yılında Rugby Dünya Kupası'nı ka-
zanmasını, yalnızca sportif başarı ile açıklamaya çalışmak indirgemeci bir
yaklaşım olacaktır. Bu bağlamda 1995 yılı Rugby Dünya Kupası final ma-
çında ülkenin başkanı olarak Mandela'nın 'tek takım, tek ülke' sloganıyla
takımına bireysel motivasyon vermesinin, takımın kupayı kazanmasında
katkısı oldukça önemlidir.¹¹ Çünkü o zamana kadar rugby futbolu, apart-
heid rejiminin bir uzantısı olarak beyaz ırkın sporu olarak görülmekteyken,
Mandela, siyahi başkan olarak ülkedeki siyahi vatandaşlardan, rugby millî
takımını desteklemelerini istemiş ve Güney Afrika rugby futbolu üzerindeki
olumsuz atmosferi yıkmayı başarmıştır.¹² Nihayet sporun birleştirici gücü,
kazanılan zafer kupası ile tescillenmiştir.

Güney Afrika Cumhuriyeti'nde, 1994 yılında yapılan ilk demokratik se-
çimle iş başına gelen ve ülkenin ilk siyahi başkanı olan Nelson Mandela,
2000 yılında düzenlenen Laureus Dünya Spor Ödülleri töreninde yaptığı
açılış konuşmasında "Sporun dünyayı değiştirme gücü vardır" cümlesiyle,
spor ve siyaset arasındaki ilişkiye ve sporun önemine vurgu yapmaktadır.¹³
Özgürlük ve uzlaşımın lideri olarak bilinen Mandela'nın,¹⁴ aynı zamanda
sporun birleştirici gücüne de inanan bir yönetici olarak spor karşılaşmalarına
ve özellikle rugby futboluna büyük önem vermesinin, Güney Afrika'nın
tarih sahnesinde farklı başarılarla anılmasına katkı sağladığı düşünülmek-
tedir.¹⁵ Çünkü Mandela, siyah ya da beyaz ırk ayrımı yapmadan, millî bir
amaç etrafında halkı birleştirmeyi amaçlamış ve bunu başarmıştır.

⁸ Tinashe Timothy Harry, "Siya Kolisi: The South African rugby star's story offers valuable lessons in resilience", *The Conversation*, <https://theconversation.com/siya-kolisi-the-south-african-rugby-stars-story-offers-valuable-lessons-in-resilience-214036>, Erişim Tarihi: 25.04.2024.

⁹ Arthur Conan Doyle, *Memories and Adventures*, (Douglass Kerr, eds), UK: Edinburgh University Press, 2022, s. 253.

¹⁰ Bruce Kidd, "The campaign against sport in South Africa", *International Journal*, 1988, Vol. 43, No. 4, ss. 643-664.

¹¹ Farrel Evans, "How Nelson Mandela used rugby as a symbol of South African Unity", *History*, 2023, <https://www.history.com/news/nelson-mandela-1995-rugby-world-cup-south-african-unity>, Erişim Tarihi: 26.04.2024.

¹² İnan Özdemir, "En Uzun Maç", *Socrates Dergi*, 2020, <https://socratesdergi.com/yazi/en-uzun-mac>, Erişim Tarihi: 26.04.2024.

¹³ Youtube - Laureus, "Nelson Mandela's speech at the Laureus World Sports Awards 2000", <https://www.youtube.com/watch?v=GdopyAFFODI>, Erişim Tarihi: 25.04.2024.

¹⁴ Anadolu Ajansı, "Özgürlüğün lideri' Mandela", 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ozgurlugun-lideri-mandela/1207138>, Erişim Tarihi: 26.04.2024.

3. Güney Afrika Millî Rugby Birliği Takımı ve 2023 Rugby Dünya Kupası

Günümüzde nüfusu yaklaşık 60 milyon olan Güney Afrika'da, rugby oynayan kişi sayısı 10 milyon civarındadır.¹⁶ Rugby'ye yönelik popülerliğin bir nedeni de ülkenin rugby tarihinin 1800'lü yıllara kadar uzanmasıdır.

Millî Rugby Birliği Takımı olan Springboks, ilk uluslararası rugby maçını 1891 yılında yapmıştır.¹⁷ Ancak Springboks takımının bugünkü görünümüne ulaşması, ancak 1990'lı yıllardan sonra gerçekleşebilmiştir. O tarihe kadar ülkedeki diğer tüm alanlarda olduğu gibi rugby takımında da beyaz ırkın üstünlüğü söz konusudur. 2018 yılına gelindiğinde ise Springboks takımının başına ilk defa bir siyahi, Siya Kolisi, takım kaptanı olarak seçilmiş ve tarihte ilk defa İngiltere'ye karşı oynadığı maçta, ilk 15'te 6 siyahi Afrikalı rugby futbolcusu yer almıştır.¹⁸ Takımda siyahi futbolcuların da beyazlar gibi ayrımcılığa uğramadan temsil edilmiş olması, Güney Afrika için oldukça önemli bir gelişmeyi beraberinde getirmiştir. Zira o zamana kadar ülke nüfusunun yalnızca yüzde 9'u beyaz Afrikalı olmasına karşın, ülkenin millî rugby takımı oyuncularının büyük çoğunluğu beyazlardan oluştuğu için yalnızca beyazları temsil ediyor gibi bir durum mevzu bahistir.¹⁹ Bu sebeple siyahi olan çoğunluk nüfusu, rugby futboluna karşı mesafeli durmaktadır. Apartheid rejiminden sonra siyahilerin, ayrımcılığa uğradıklarını düşünmeden takım içerisinde beyazlar gibi temsil edildiklerini görmeleri, takıma olan desteklerini arttırırken, takım oyuncuları için motivasyon kaynağı oluşturmuştur. Bu motivasyon, takım oyuncularının bireysel fiziki yetenekleri ve başarılarıyla birleşince 2019 yılında Rugby Dünya Kupası'nı kazanmalarının ardından 2023 yılında da kupayı tekrar kazanmalarında etkili olmuştur.

Kupayı kazanmış olmak, ırksal ayrımcılığın yaşandığı Güney Afrika için spor başarısından daha büyük bir anlam ifade etmektedir. Kolisi'nin 2023 Rugby Dünya Kupası final maçı sonrasında yaptığı konuşma, bu durumu izah eder niteliktedir:

"... Ülkemizde yanlış olan o kadar çok şey var ki... Biz savunmanın son hattıyız... Bu takım farklı renk ve geçmişlerden gelen insanların birlikte çalıştıklarında neler yapabileceğini gösteriyor... 1995'in ülkemizde spor için ne yaptığımıza bir bakın... Eğer benden önce gelen insanlar, benim rengimden olan insanların oynamasını mümkün kılmasaydı ben burada olamazdım... Güney Afrikalı olmayanlar bunun ülkemiz için ne anlama geldiğini anlamıyorlar... birlikte çalıştığımız anda, sahada, ofislerde, hangi alanda olursa olsun her şey mümkün."²⁰

15 Greg Beyer, "Mandela and the 1995 Rugby World Cup: A match that redefined a nation", *The Collector*, 2022,

<https://www.thecollector.com/nelson-mandela-1995-rugby-world-cup/>, Erişim Tarihi: 25.04.2024.

16 Springboks, "About South African rugby",

<https://www.springboks.rugby/general/about-us/>, Erişim Tarihi: 26.04.2024.

17 SA Rugby Stats, "SA rugby union history", <https://sarugbystats.co.za/south-africa-national-rugby-union-team-history/>, Erişim Tarihi: 26.04.2024.

18 Jon Cardinelli, "Why rugby is so big in South Africa", *Rugby World*, 2023,

<https://www.rugbyworld.com/countries/south-africa-countries/why-rugby-is-so-big-in-south-africa-156241>, Erişim Tarihi: 26.04.2024.

19 David Smith, "Lack of black players in South Africa team puts race under spotlight before World Cup", *The Guardian*, 2022,

<https://www.theguardian.com/sport/blog/2015/aug/13/south-africa-racism-rugby-world-cup-heyneke-meyer>, Erişim Tarihi: 26.04.2024.

20 Patrick McCarry, "I wouldn't be here if it wasn't for that'-Siya Kolisi makes incredible speech after World Cup triumph", *Sports Joe*, 2023,

<https://www.sportsjoe.ie/rugby/siya-kolisi-world-cup-win-294597>, Erişim Tarihi: 26.04.2024.

4. Sonuç

Millî bir değer etrafında toplanmak ve onun için ortaklaşa mücadele etmek, ülke içerisinde birleşmeye ve bütünleşmeye katkı sağlamaktadır. Güney Afrika'nın birlik ve beraberliğe en çok ihtiyaç duyduğu dönemde, Mandela'nın bu ihtiyacı karşılamak için sportif faaliyetleri önceleyen bir siyaset izlemesinin ve bunda başarılı olmasının, günümüzde de ülkenin kazandığı sportif faaliyetlerin motivasyon kaynaklarından birisi olduğunu göstermektedir.

Yukarıda anlatılanlara ek olarak, Siya Kolisi'nin, Springboks takım kaptanı olarak göreve geldiği 2018 yılından günümüze gerçekleştirilen iki Rugby Dünya Kupası müsabakasında kupayı Güney Afrika'nın almasının tesadüfi bir başarı olmadığı kanaati ön plana çıkmaktadır. Kolisi'nin 2023 yılında kupa zaferinin akabinde yaptığı konuşması, Güney Afrika'da toplumsal bütünleşmenin ilerleme kaydetmesinde sporun oldukça etkili olduğunu gösterdiği gibi, aynı zamanda ülke içerisindeki toplumsal bütünleşmenin de sportif başarılar üzerine olumlu katkı sağlayacağına olan inancı da artırmıştır. Güney Afrika'nın rugby tarihi ve kupa zaferleri, sporun, siyaset ve toplumsal hayat ile olan ilişkisinin somut örneğini göstermesi açısından önemlidir.

Batı Merkezli Ödül Törenlerine Alternatif Olarak Afrika Eğlence Ödülleri 2023

Nursema Özcoşar*

11

1. Giriş

Afrika Eğlence Ödülleri 2015 yılında Kamerun doğumlu ABD vatandaşı olan Dominic Tamin ve bir grup Afrikalı genç tarafından kâr amacı gütmeyen bir oluşum olarak kurulmuştur. Genel merkezi ABD, New Jersey'de bulunmaktadır. Buna göre oluşum, "ABD Afrika Eğlence Ödülleri" (AEAUSA) olarak isimlendirilmektedir.

Bu kuruluşun amacı, Afrika kıtasına özgün, sanattan kültüre sahip olduğu güzelliklerin ortaya çıkartılmasını ve yayılmasını sağlamaktır. Buna ek olarak, Afrikalıların ortak bir amaç için bir araya gelerek küresel bir Afrika algısına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu kuruluş, eğlenceden yola çıkarak Afrika algısını Afrika kıtasının ötesinde geliştirmeyi hedeflemektedir. Afrika Eğlence Ödülleri, Amerika'da bulunan sayısız Batı merkezli ödül törenlerine yeni bir soluk getirmiştir. Buna göre bu oluşum, Afrika'nın kültürel ve sanatsal başarılarını küresel düzleme çıkartmak ve tanıtmak istemektedir.

Buna göre bu çalışmada, Afrika Eğlence Ödülleri adlı oluşumun çalışmalarına değinilecek ve 2023 yılındaki faaliyetlerine bakılacaktır.

* ozcosarnursema@gmail.com

Chris Brown Chris Brown, takımı
(Kaynak: Anadolu Ajansı).

2. Afrika Eğlence Ödülleri'nin Gayesi

Afrika Eğlence Ödülleri'nin dokuzuncusu 11 Kasım 2023 tarihinde Newark Senfoni Salonu'nda gerçekleştirilmiştir. Önde gelen isimlerin katıldığı etkinlikte Afrika ruhunu yansıtan performanslar sergilenmiştir.

Bu yıl düzenlenen Afrika Eğlence Ödülleri'nde eğlencenin yanı sıra değerli bir sanatçıyı kaybetmenin hüznü de vardır. Zahara adındaki Güney Afrikalı müzisyen, sanatçı ve gitarist anılmıştır. Zahara'nın icra ettiği ve ürettiği şarkılar "Afrika ruhu" olarak nitelendirilen bir türü oluşturmaktadır. Sadece İngilizce şarkılar söylemeyen Zahara kendi yerel dili olan Xhosa dilinde şarkı söylemesiyle de farkını ortaya koymuş ve Afrika'nın yerel dilinin tanıtılmasında önemli bir rol üstlendiği görülmüştür. Böylesine önemli bir sanatçı Afrika Eğlence Ödüllerinde de unutulmamış ve Afrika Eğlence Ödülleri başkanı Dominic Tamin, bu değerli sanatçı adına güzel bir veda konuşması gerçekleştirmiştir.

Afrika Eğlence Ödülleri'nde Chris Brown, Rema, Selena Gomez, J Balvin gibi hem Amerika'da hem de tüm dünyada tanınan sanatçıların yanı sıra yeni yüzlere de yer verilmiştir. Bu açıdan kendisini ispatlamak isteyen genç Afrikalı sanatçılar da bu ödüller sayesinde motive olmaktadır.

3. Verilen Ödüller

Bu yıl ödül töreninde Rema ve Selana Gomez'in "Calm Down" adlı şarkısı, yılın en iyi şarkısı ödülünü almıştır. "Calm Down" şarkısı sadece Amerika'da değil, dünyada tüm ülkelerin en çok dinlenen şarkıları arasında ilk sırada yerini almıştır.

Jose Blavin gibi önemli bir sanatçının gecede ödül alması çok önemliyken, başka bir tartışmaya da kapı aralamıştır. Afrika Eğlence Ödülleri tarafından verilen bu ödül hem ödülü kabul eden Balvin'e hem de ödülü veren organizasyona karşı eleştirilere sebep olmuştur. 2021 yılında yaşanan bu gelişme, ödül töreninin kapsamına ilişkin soru işaretlerini de beraberinde getirmiştir.

Balvin gibi Afro-Latin sanatçıların ödül törenine dâhil edilmemesi gerektiğini savunanlar olmuştur. Bu noktada yeni bir tartışmaya da kapı aralanmıştır. Afrika Eğlence Ödülleri, sadece Afrikalılar için verilip verilmeyeceği tartışılmaya başlanmıştır. Bunun üzerine Afrika Eğlence Ödülleri bir açıklama yaparak ödüllerin ırka dayanmadığını, Afrika kültürünü dünya sahnesine taşımak isteyen herkese açık olduğunu bildirmek zorunda kalmıştır.

Afrika Eğlence Ödülleri, Afrika-Latin kapsamını da içererek yayılma alanını genişletmek için bir şans olarak değerlendirildiği görülmüştür.

4. Ödüllerin Değeri

Bu ödüllerin sanatsal değeri şüphesiz göz ardı edilecek türden değildir. Özellikle Afrika Eğlence Ödülleri'ne sadece basit bir ödül töreni gözüyle bakmak da doğru değildir. Afrika Eğlence Ödülleri, aslında sahip olduğu misyonun çok daha ötesinde bir amaca hizmet etmektedir.

Öncelikle eğlence ve sanat dünyası genellikle Batı merkezli kişi ve kuruluşların elindedir. Dolayısıyla sektörde istediklerine ödül verip istedikleri sanatçıları zirveye taşıyabilmektedirler. Bunun yanı sıra sırf ideolojik olarak beğenmedikleri başarıları da takdir etmeme hakkına sahip olabilmektedirler. Bu açıdan Afrika Eğlence Ödülleri hem sektördeki tekelciliğe bir alternatif olması açısından hem de ödüllendirilmeyen kıyıda köşede kalmış Afrikalı sanatçılara şans verilmesi açısından büyük bir öneme sahiptir.

Diğer taraftan Amerika'da ciddi bir Afrika diasporası söz konusudur. Amerika'da bulunan Afrikalıların hem kendi aralarındaki bağların güçlendirilmesi hem küresel bir Afrika algısının oluşması hem de ABD'de ve tüm dünyaya yayılması için Afrika Eğlence Ödülleri büyük bir yükü omuzlarında taşımaktadır.

Afrika Eğlence Ödülleri'nin ırk ayrımına dayanıp dayanmadığı önemli bir mevzu olarak tartışılmaktadır. Ancak uluslararası sistemde yer edinmek için ırk temelli ayrıma giden bir ödül töreninin tercih edilmesi pek mümkün görünmemektedir. Diğer taraftan bu ödül törenini takip eden insanlar, Afrikalıları için bu tür ödül törenlerinin kendilerine özel olmasını beklediklerini değerlendirmektedirler. Bunun gerçekleşmesi hâlinde hitap edilen kitlenin çok küçük olacağı ve Afrika Eğlence Ödülleri misyonuna uygun olmayacağı düşünülmektedir. Hâl böyle olunca her sene düzenlenen törenlerin belirli kesimi kapsayan basit bir ödül töreni şeklinde olacağı ve amacına ulaşamayacağı değerlendirilmektedir.

Ödül töreninde de görüleceği gibi dünya çapında isim yapmış önemli sanatçılar iştirak etmiş ve önemli eserler icra edilmiştir. Afrika kökenli olup Amerika'da doğmuş büyümüş ya da sonradan göç etmiş ünlü sanatçıların bu kuruluş bünyesinde ödüllendirilmesi Afrika Eğlence Ödülleri'nin geleceği açısından önem arz edeceği muhakkaktır.

Ödül töreninin tanıtımının yapılmasında ve dünya çapında diğer ödül törenleri gibi ilgi odağı olmasının sağlanmasında yukarıda adı zikredilen sanatçıların katkısı büyük olmuştur.

5. Sonuç

Afrika Eğlence Ödülleri 2023 ödül törenine olan ilginin giderek yoğunlaştığı görülmektedir. Ödül törenine her geçen gün çok değerli isimler katılmaktadırlar. Bu değerli sanatçılar ödül töreninin gelecek nesillere taşınmasında büyük rol oynamaktadırlar. Afrika Eğlence Ödülleri'nde Afrika değerlerinin tanıtılması, Afrikalı sanatçılara yer verilmesi, Afrika diasporasına katkı sağlaması ve sadece Afrikalıları değil Afrika değerlerine katkı sağlayan herkese açık olması açısından Batı merkezli ödül törenlerine iyi bir alternatif oluşturacağı değerlendirilmektedir.

Afrika Eğlence Ödülleri seneye 10. yılını dolduracak ve Afrika kıtasından çıkan eşsiz güzellikleri tüm insanlığa ve ortak medeniyete sunmaya devam edeceği muhakkaktır.

2023 Afrika Paralimpik Oyunları

Burcu Saygun*

12

1. Giriş

Batı Afrika ülkesi Gana'nın başkenti Akra'da 3-12 Eylül 2023 tarihleri arasında düzenlenen Afrika Paralimpik Oyunları ile Afrika sporu açısından bir ilke imza atılmıştır. Rekabetten çok, "herkes için spor" anlayışının öne çıktığı bu müsabakaların ilkinin düzenlenmesi için başta Afrika Paralimpik Komitesi olmak üzere Gana Spor Bakanlığı ve Gana Paralimpik Komitesi yetkilileri büyük bir kararlılık ve özveri sergilemişlerdir. Ev sahibi Gana, bir yandan paralimpik oyunların hazırlık sürecini yaşarken, öte yandan ağır ekonomik krizle de mücadele etmek durumunda kalmıştır. Ekonomik sıkıntılar nedeniyle spor komplekslerinin bir türlü tamamlanamaması çok sayıda ülkenin yarışmadan çekilmesine yol açmış ve bu durum müsabakaların geleceği hakkında soru işaretleri uyandırmıştır. Ancak gerek Uluslararası Paralimpik Komitesi'nin desteği gerek Ganalı yetkililerin organizasyonun yapılması konusundaki ısrarı sonuç vermiştir. Neticede, öngörülenden daha az sayıda spor oyunlarına yer verilmiş ve daha az sayıda ülkenin katılım sağlamış olmasına karşın ilk Afrika Paralimpik Oyunları büyük bir coşkuyla düzenlenmiştir.

Bu bölümde, Gana'nın başkenti Akra'da gerçekleştirilen 2023 Paralimpik Oyunları'nın düzenlenmesi sürecine yer verilecek, Afrika'nın ilk paralimpik oyunları olma özelliği taşıyan organizasyona katılım sağlayan ülkeler ve elde edilen sonuçlardan bahsedilecektir. Çağdaş dünyada en önemli sosyal hareketlerden biri olarak kabul gören spor müsabakalarının önemli motivasyona sahip olduğu gerçeğinden hareketle 2023 Paralimpik Oyunları'nın Afrika açısından etkilerine de değinilecektir.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi,
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası
İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi,
brcusaygun@gmail.com

2. Afrika Paralimpik Komitesi ve Organizasyona Hazırlık Süreci

Afrika Paralimpik Komitesi (APC), 48 üyeli Ulusal Paralimpik Komitesi'nden oluşmaktadır. Merkezi Angola'nın Luanda kentinde bulunan kuruluşun başkanlığını on yılı aşkın bir süre Angolalı Leonel da Rocha Pinto yürütmektedir.

Başkanlığının son döneminde Pinto, 2023 yılında Gana'da düzenlenecek olan Afrika Oyunlarını, paralimpik sporları da kapsayacak şekilde genişletme çağrısında bulunmuştur.¹ Bu çağrı, 30-31 Ekim 2021 tarihleri arasında Fas'ın başkenti Rabat kentinde düzenlenen Afrika Paralimpik Komitesi Genel Kurulu'nda yapılan oylama ile somutlaşmış ve Gana ilk Afrika Paralimpik Oyunları'na ev sahipliği yapacak ülke olarak seçilmiştir. Aynı oylama sonucunda 2008'den itibaren APC'yi yöneten Leonel da Rocha Pinto'nun yerini Gana Ulusal Paralimpik Komitesi Başkanı Samson Deen'in alması kararlaştırılmıştır.²

Gana hükümeti de bu süreçte paralimpik oyunlarına ev sahipliği yapılmasını mümkün kılacak tüm gerekli desteği ve lojistik imkânı sağlayacağını sözünü vermiştir. Gana Devlet Başkanı Nana Akufo-Addo da hâlihazırda devam eden 145 milyon dolarlık spor kompleksi inşaatının olduğunu belirtmiş ve ülkesinin tarihteki en iyi Afrika Oyunlarını düzenleyeceği vurgusunu yapmıştır.³

Ancak ilerleyen süreçte tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19'un neden olduğu finansal kısıtlamaların ve ülkede her geçen gün derinleşen ekonomik krizin etkisiyle Gana hükümeti yeni bir spor kompleksi inşasından vazgeçtiğini duyurmuştur. Ayrıca spor kompleksi inşaatında yaşanan gecikme ve ekonomik kriz nedeniyle Afrika Oyunlarının 8-23 Mart 2024 tarihine ertelendiği açıklanmıştır. Buna karşın Paralimpik Oyunların takviminde herhangi bir değişikliğe gidilmediği görülmüştür. Özellikle bu zor dönemde Gana'ya en büyük destek, Uluslararası Paralimpik Komitesi Başkanı Andrew Parsons'tan gelmiştir.

5 Ocak 2022 tarihinde Akra'ya dört gün sürecek bir gezi programı düzenleyen Parsons, yapmış olduğu temaslarda ilki 2023 yılı içinde gerçekleştirilecek Afrika Paralimpik Oyunları için Gana hükümetine destek verdiğini açıklamıştır. Bunun dışında Parsons, Afrika'da paralimpik sporların geliştirilmesi için katkı sağlayacağını da sözünü vermiştir.⁴

Gana ekonomisinde yaşanan ağır krizin paralimpik oyunların gerçekleşmesi üzerinde yarattığı olumsuz etki kaçınılmazdır. Pistlerin ruhsatlandırılması ve atletizm stadyumunun hazır olması gibi Uluslararası Paralimpik Komitesi'nin gerekliliklerinin karşılanmaması neticesinde atletizm, power-

1 Goldstreet Business, "African Paralympic Committee urges Ghana's sports ministry to consider Para sports during African Games", 14.07.2021, <https://goldstreetbusiness.com/2021/sports/>, Erişim Tarihi: 11.04.2024.

2 Patrick Burke, "Ghana's Samson Deen elected president of African Paralympic Committee", Inside the games, 03.10.2021, <https://www.insidethegames.biz/articles/1114969/samson-deen-african-paralympic-president>, Erişim Tarihi: 11.04.2024.

3 Andrew Dowdeswell, "Ghana pledges to hold first-ever African Paralympic Games in 2023", Inside the games, 08.10.2021, <https://www.insidethegames.biz/articles/1113976/ghana-african-paralympic-games-2023>, Erişim Tarihi: 10.04.2024.

4 Andrew Dowdeswell, "Parsons offer full IPC commitment to first-ever African Para Games in Ghana in 2023", Inside the games, 09.07.2023, <https://www.insidethegames.biz/articles/1117469/parsons-african-paralympic-games-ipc>, Erişim Tarihi: 10.04.2024.

5 Owen Llyod, "More than 40 percent of African Para Games programme culled due to unmet requirements", Inside the games, 09.07.2023, <https://www.insidethegames.biz/>, Erişim Tarihi: 12.04.2024.

6 Andrew Dowdeswell, "Ghana pledges to hold first-ever African Paralympic Games in 2023", Inside the games, 08.10.2021, <https://www.insidethegames.biz/articles/1113976/ghana-african-paralympic-games-2023>, Erişim Tarihi: 10.04.2024.

lifting ve golbol sporları programdan çıkartılmıştır.⁵ Bunun en önemli sonucu ise müsabakaya katılım sağlayacağı düşünülen ülke sayısında yaşanan düşüş olmuş, başlangıçta 50'ye yakın Afrika ülkesinin katılım sağlayacağı öngörülen Paralimpik Oyunlara sadece 18 ülke katılabildiği görülmüştür.⁶

Organizasyonda kullanılacak logo ve maskotların belirlenmesi için büyük bir titizlikle çalışılmıştır. Yerel Organizasyon Komitesi (LOC) tarafından Akra'da düzenlenen renkli bir törenle açıklanan logonun içinde, Afrika Paralimpik Komitesi'nin kırmızı ve sarı renklerinin yer aldığı Afrika haritası bulunurken, haritada organizasyonun gerçekleşeceği Gana'nın bulunduğu yerde ülkenin bayrağına yer verilmiştir.⁷ Oyunların resmî maskotu olarak ise insan görünümlü, protez bacak kullanan bir kahve çekirdeği görseli kullanılmıştır.

2023 Afrika Paralimpik Oyunları için tercih edilen logo ve maskotun yanı sıra dikkat çeken bir diğer husus da tanıtımda kullanılan slogan olmuştur. Gana Spor Bakanlığı tarafından açıklanan sloganda "Paralimpik Sporları Daha İyi Bir Afrika'ya İlham Veriyor"⁸ ifadeleri yer almıştır.

Uluslararası Paralimpik Komitesi'nden de tam destek alan bu slogan, Gana'da paralimpik sporlarını teşvik etme çabalarının bir parçası olarak ortaya konan "WalkInMyShoe" girişimine de katkı sağlamıştır.⁹

3. İlk Afrika Paralimpik Oyunları ve Önemi

Afrika Paralimpik Oyunları, hazırlık sürecinde yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen 3 Eylül 2023 tarihinde Bukom Boks Arenası'nda düzenlenen törende, Gana Spor Bakanı Mustapha Ussif'in yaptığı tarihî açılış konuşması ile başlamıştır. Afrika Paralimpik Komitesi Başkanı Samson Deen ve Uluslararası Paralimpik Komitesi Başkanı Andrew Parsons'ın da konuşma yaptığı açılış törenine Fas, Cezayir, Mısır, Güney Afrika, Angola, Kenya, Ruanda, Uganda ve ev sahibi Gana'nın da aralarında bulunduğu çeşitli ülkelerin temsilcileri katılmışlardır.¹⁰ Öte yandan Kamerun'un ampute futbol takımı, müsabakaların başlamasına dakikalar kala organizasyondan çekildiğini açıklamıştır.¹¹ Gana dâhil olmak üzere toplamda 18 ülkenin paralimpik atletlerinin yarıştığı müsabakalar, 12 Eylül tarihine kadar ampute futbol, tekerlekli sandalye basketbolu ve tekerlekli sandalye tenisi olmak üzere üç spor dalında devam etmiştir. Yarışmayı 3'ü altın, 3'ü gümüş ve 1'i bronz olmak üzere toplamda 7 madalya ile tamamlayan Fas paralimpik atletleri, müsabakalarda en üst sırada yer alırken, Fas'ı 2'si altın 1'i gümüş madalya ile Güney Afrika takip etmiştir.¹²

Tek erkekler tekerlekli sandalye tenisinde şampiyon olan Güney Afrikalı Alwande Sikhosana, sadece ülkesine altın madalya kazandırmakla kalmamış, aynı zamanda 2024 yılında Paris'te düzenlenecek olan Olimpiyat ve Paralimpik Oyunları'na katılmaya da hak kazanmıştır.¹³ Ev sahibi Gana ise

7 ACCRA2023, "2023 African Para Games: Official logo unveiled", 24.02.2023, <https://accra2023apg.com/accra-2023-loc-congratulates-ghanas-olympic-team/>, Erişim Tarihi: 15.04.2024.

8 Beyond Sport, "Inaugural African Paralympic Games debut in Ghana", 08.09.2023, <https://www.beyondsport.org/articles/inaugural-african-paralympic-games/>, Erişim Tarihi: 15.04.2024.

9 Beyond Sport, "Inaugural African Paralympic Games debut in Ghana", 08.09.2023, <https://www.beyondsport.org/articles/inaugural-african-paralympic-games/>, Erişim Tarihi: 15.04.2024.

10 Ghana Web, "First African Para Games 2023 begins in Ghana", 04.09.2023, <https://www.ghanaweb.com/GhanaHomePage/SportsArchive/First-African-Para-Games-2023-begins-in-Ghana-1837229>, Erişim Tarihi:15.04.2024.

11 Owen Llyod, "Inaugural African Para Games begins with opening ceremony attended by IPC president, despite late withdrawals", 03.09.2023, <https://www.insidethegames.biz/articles/1140494/african-para-games-opening-ceremony>, Erişim Tarihi: 16.04.2024.

12 ACCRA2023, "Deputy sports minister Opoku Bobie lauds Ghana for hosting successful African Para Games at Closing Ceremony", 13.12.2023, <https://accra2023apg.com/deputy-sports-minister-opoku-bobie-lauds-ghana-for-hosting-successful-african-para-games-at-closing-ceremony/>, Erişim Tarihi: 16.04.2024.

13 ACCRA2023, "Deputy sports minister Opoku Bobie lauds Ghana for hosting successful African Para Games at Closing Ceremony", 13.12.2023, <https://accra2023apg.com/deputy-sports-minister-opoku-bobie-lauds-ghana-for-hosting-successful-african-para-games-at-closing-ceremony/>, Erişim Tarihi: 16.04.2024.

14 Beyond Sport, "Inaugural African Paralympic Games debut in Ghana", 08.09.2023, <https://www.beyondsport.org/articles/inaugural-african-paralympic-games/>, Erişim Tarihi: 17.04.2024.

15 Neil Shefferd, "Parsons praises impact African Para Games can bring to continent as first edition begins", Inside the games, 04.09.2023, <https://www.insidethegames.biz/>, Erişim Tarihi: 17.04.2024.

ampute futbol takımının kazanmış olduğu 1 altın madalya ile oyunları dördüncü sırada tamamlamıştır. Yaklaşık on gün süren müsabakaların ardından organizasyon, Akra'daki McDan La Town Park'ta gerçekleştirilen muhteşem bir kapanış töreniyle sona ermiştir.

Neticede bu organizasyon sadece farklı ülkelerden çeşitli engel türlerine sahip sporcuları bir araya getiren bir müsabaka olarak değil, aynı zamanda kıtanın kültürel çeşitliliğinin tanıtılmasında ve Afrika insanının birlik ve beraberlik duygusunun oluşturulmasında önemli bir güç olarak görülmesini sağlamıştır.

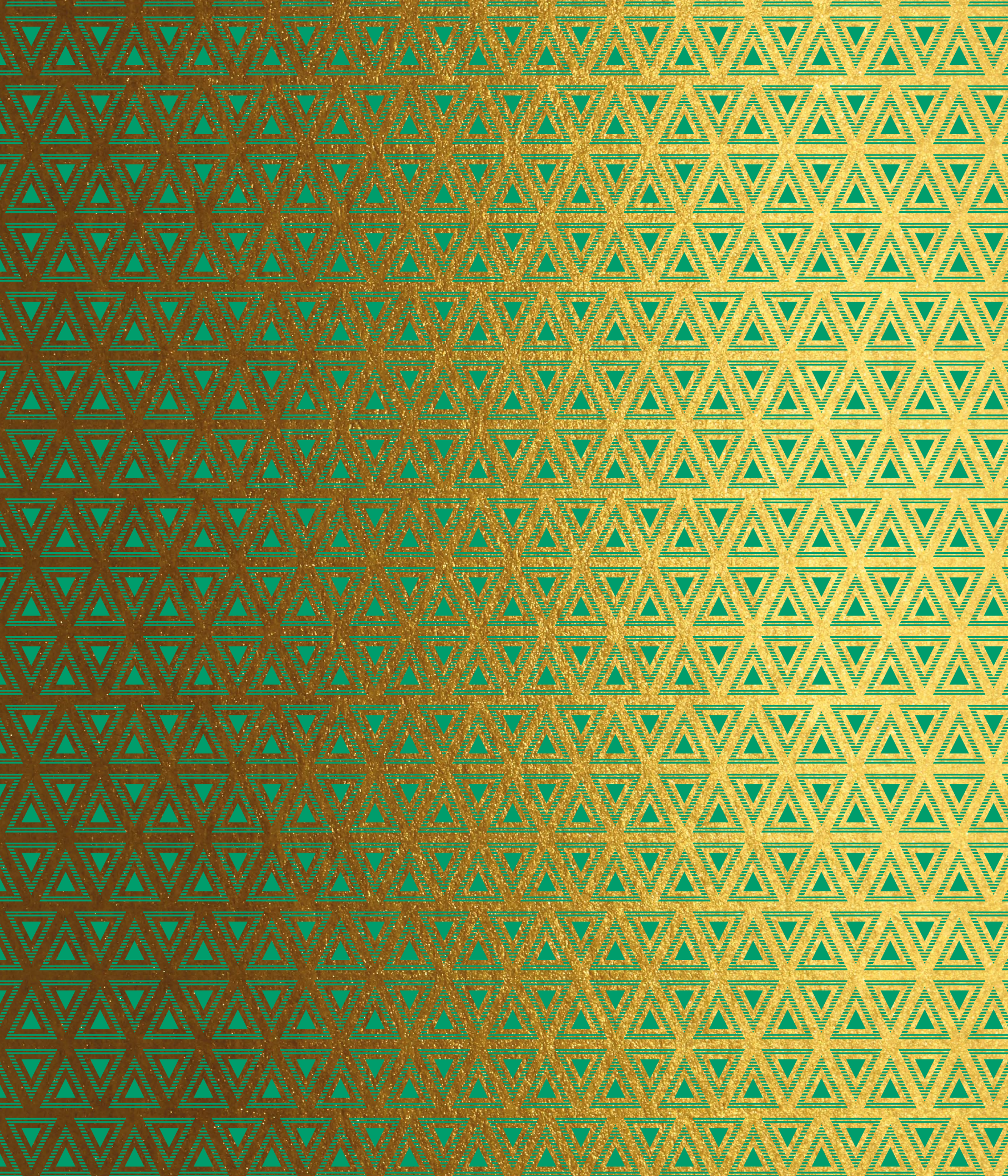
Afrika Paralimpik Oyunları'nın rekabet alanının çok ötesinde olduğunu belirten Gana Spor Bakanı Ussif, bu müsabakaların etkileri uzun sürecek bir anlayış ve dayanışmayı da beraberinde getireceğini vurgulamıştır.¹⁴ Paralimpik sporların küresel ölçekte engelli katılımını sağlayarak toplumları dönüştürmede önemli bir etkisi olduğunu vurgulayan Parsons da bu etkinin Afrika'ya taşınmasından duyduğu heyecanı dile getirmiştir.¹⁵

4. Sonuç

2023 yılı, Afrika spor tarihi açısından oldukça önemli bir yıl olmuştur. Afrika Paralimpik Oyunları'nın ilk kez düzenlenmesinde Gana'nın göstermiş olduğu başarı sadece ülkenin değil, tüm Afrika'nın gururu olmuştur. Ülkenin içinde bulunduğu ağır ekonomik koşullara rağmen organizasyonu iptal etme ya da erteleme yoluna gitmeyen Ganalı yetkililer, her fırsatta ülkelerinin Afrika'nın ilk paralimpik oyunlarına en iyi şekilde ev sahipliği yapacağını dile getirmişlerdir. Bu süreçte özellikle Samuel Deen'in azim ve kararlılığının müsabakaların düzenlenmesinde çok etkisi olmuştur.

Bunun yanı sıra Uluslararası Paralimpik Komitesi'nin vermiş olduğu desteğin de organizasyonun sorunsuz bir şekilde düzenlenmesinde etkisi olduğu açıktır. Tüm zorluklara rağmen ortaya konan bu gösteri, paralimpik oyunlara yönelik Afrikalı yetkililerin beklentilerinin ve heyecanlarının oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda paralimpik oyunlar, Afrikalı yetkililer tarafından sadece bir spor müsabakası olarak görülmemiş, kıtada dayanışma duygusunun oluşturulması için bir fırsat olarak değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak bu organizasyon, sadece paralimpik sporların kıtadaki geleceği açısından umut verici olmakla kalmamış, aynı zamanda Afrika'ya zengin ve birleştirici kültürünü sergileme imkânı da sunmuştur.

Afrika Üzerine Yayınlar 2023

Afrika'da Sömürgecilik 452
Ali Maskan, *Kadim Yayınları*

İslam ve Siyahilik 458
Jonathan A. C. Brown, Çev. Büşra
Elmas, *Afrika Vakfı Yayınları*

Afrika Jeopolitiği 454
Editör: Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker ve
Mehmet Şahin, *Nobel Yayıncılık*

**Çin'in Doğu Afrika'daki Yumuşak Gücü:
Kenya, Tanzania ve Uganda Örnekleri** 460
Ensar Küçükaltan, *Nobel Akademik Yayıncılık*

Apartheid'ı Ortadan Kaldırmak 456
Premesh Lalu, Çev. Akın Emre Pilgir, *Afrika Vakfı
Yayınları*

Afrika'da Politika ve Uluslararası İlişkiler 462
Eds. Bilge Şahin, Valerio Colosio ve Mürsel
Bayram, *Nika Yayınları*

Afrika'da SömürgecilikAli Maskan, *Kadim Yayınları*İnceleyen: **Joana Ruçi**

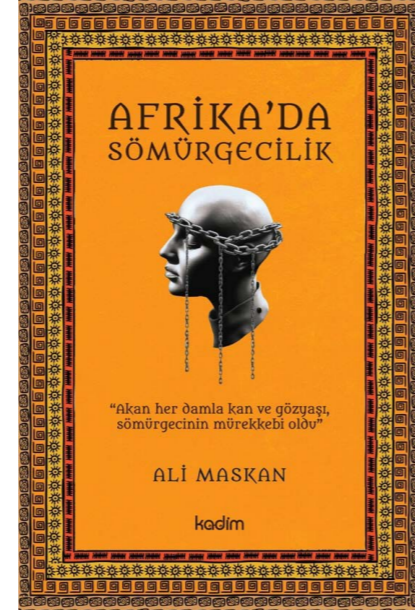
Afrika kıtası, coğrafi ve tarihsel açıdan son derece önemli bir konuma sahiptir. Kıtanın kuzeyinde Akdeniz, güneyinde ve güneydoğusunda Hint Okyanusu, batısında Atlantik Okyanusu ve doğusunda ve kuzeydoğusunda Sina Yarımadası, Kızıl Deniz ve Süveyş Kanalı ile sınırlanmıştır. Dünya üzerindeki ikinci en büyük kıta olan Afrika, önemli ticaret yollarının kesiştiği bir konuma sahiptir. Yer altı ve yer üstü kaynakları açısından oldukça zengin olan Afrika, aynı zamanda insanlık tarihinin kökenlerine ev sahipliği yapmış bir coğrafyadır.

Afrika, XV. yüzyıldan itibaren Avrupalı güçlerin dikkatini çekmeye başlamış bir kıtadır. Keşiflerle ve ticaretle başlayan bu ilgi, zamanla insan ticareti ve sömürgecilik dönüşmüştür. Bu süreç, 550 yıl boyunca devam ederek Batı Avrupa ülkelerinin refahını artırmış, âdeta Afrika, Avrupalı devletlerin sömürge kaynağı hâline gelmiştir.

Avrupa'nın sömürgeci anlayışı, Afrika'nın geleceği ve Afrikalı toplumlar için ciddi sonuçları olmuştur. Bu sürecin getirdiği sonuçlar arasında yolsuzluk, sömürü, gerileme, yok olma ve ötekileştirme gibi olumsuz etkiler vardır. Yaşanan olumsuz etkiler o kadar büyüktür ki bugün bile belirgin olup geleceği etkilediği değerlendirilebilir.

Bu değerlendirmeden hareketle Ali Maskan'ın kaleme aldığı "Afrika'da Sömürgecilik" adlı kitapta, söz konusu konular psikolojik, sosyolojik ve tarihsel perspektiften hareketle analiz edilmiştir. Çalışma, dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, sömürgecilik sistemi üzerinde değerlendirmeler yapılmış ve sömüren-sömürülen arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bu süreçte sömürgeci-sömürülen ilişkisinde, sömürgecinin uyguladığı psikolojik savaş yöntemleri ve sömürülen üzerinde bıraktığı izler ele alınmıştır.

İkinci bölümde, siyah insanın yeniden var olma mücadelesi üzerinde durulmuştur. Bu süreçte, siyah insanın içsel olarak yaşadığı gelgitler ve geçmişle bugün arasındaki psikolojik mücadele değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme, siyah insanın kimliği ve varoluşuyla ilgili yapılan sorgulamayla ilgilidir. Bölümün devamında, üstün insan algısının ve bu algının siyah insan üzerindeki etkilerinin önemi vurgulanmıştır. Bu kavram, siyah insanın kendi varlığına dair oluşturulan yanlış inançlar ve bu inançların toplum üzerindeki etkileriyle ilgili farkındalık yaratmayı amaçlamaktadır.

Üçüncü bölümde, "Dijital Köleliğin Kitle Ruhunu" başlığını taşımakta olup, dijital sömürgecilik ve kölelik düzenine odaklanılmıştır. Özellikle Covid-19 salgınıyla birlikte sanal ortamın hızla yaygınlaşması, insanların günlük yaşamında vazgeçilmez bir rol oynadığına işaret edilmiştir. Ancak bu dijitalleşme sürecinin en önemli sonuçlarından biri, insanların sahip olduğu değerlerin sorgulanmasıyla ilgilidir.

Dördüncü bölümde, yazarın daha önceki çalışmalarından yayımlanmış makaleleri ve güncel yazıları ele alınmıştır. Bu yönüyle bölüm, Afrika'daki birtakım ülkeler üzerine odaklanmıştır. İlgili bölümde teorik çerçeve oluşturulduktan sonra güncel konulara, sömürgecilik, değerler manzumesine ve günümüzdeki etkilerine değinilmiştir. Bu bölümde, özellikle *Guguk Kuşu* hikâyesi ve *Narcissus efsanesi* gibi mecazlar kullanılarak, sömürgeciliğin derinliklerine inilmiştir. *Guguk Kuşu* hikâyesi, sömürgeciliği en iyi anlatan metaforlardan biri olarak kabul edilmekte ve bu bağlamda incelenmektedir. Aynı şekilde *Narcissus efsanesi*, Batı'nın Afrika'ya karşı sergilediği tavırların çarpıcı örneği olarak değerlendirilmektedir.

Bu kitap, konuya yaklaşımındaki derinlik, kullanılan sade dil ve çeşitli ülke örnekleriyle okuyucuların dikkatini çeker niteliktedir. Yazarın açıklayıcı ve anlaşılır bir dil kullanması, karmaşık konuları kolayca anlaşılabilir hâle getirirken, çeşitli ülke örnekleriyle desteklenen içerikler, okuyucuların konuya daha geniş perspektiften bakmasına neden olmaktadır. Bu sayede kitap hem derinlemesine analizler sunmakta hem de geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmektedir.

Afrika JeopolitiğiEditör: Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker ve Mehmet Şahin, *Nobel Yayıncılık*İnceleyen: **Anıl Dereli**

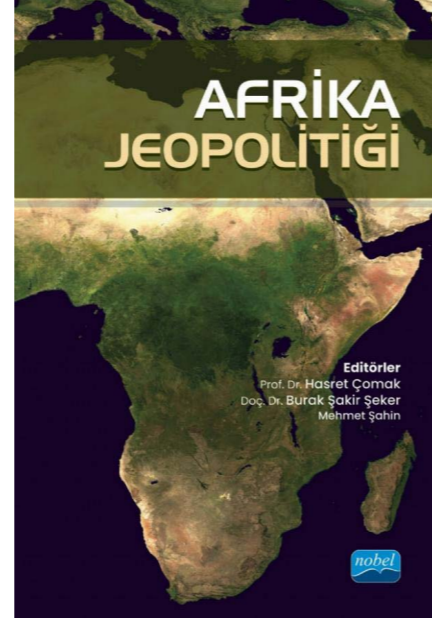
ABD'nin 11 Eylül saldırıları sonrasında başarısızlıkla neticeleşen Afganistan ve Irak müdahalelerinin uluslararası sistemdeki hegemonik konumunu sarsması, Çin'in barışçıl yükselişi, 1990'lı yıllarda durgunluk yaşayan Rusya'nın yeniden toparlanarak yayılcı politikalar takip etmesi, AB bütünleşme sürecinin yaşadığı belirsizlik gibi birtakım konular ve olaylar 21. yüzyıla girerken uluslararası sistemin çok kutupluluğa doğru evrildiği yeni bir durum yaratmıştır.

Türkiye, İran, Mısır, Suudi Arabistan, Güney Afrika Cumhuriyeti gibi bölgesel güçlerin uluslararası sistemdeki konumları yeniden tartışılmaya başlanmış ve taraflar arasındaki jeopolitik rekabetin bölgesel ve küresel düzeyde yeniden ele alınması zorunluluk hâline gelmiştir. Bu ihtiyaçtan hareketle Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker ve Mehmet Şahin editörlüğünde hazırlanan "Afrika Jeopolitiği" isimli kitap, 21. yüzyılda değişen güç dengelerine ve gelişen yeni güvenlik anlayışına paralel olarak şekillenen küresel güç mücadelesini Afrika jeopolitiği özelinde ele almaktadır.

Kitap, literatürdeki diğer çalışmalardan farklı olarak Afrika kıtasında yaşanan jeopolitik rekabeti yalnızca büyük güçlerin bölgeye yönelik politikalarını değerlendirmek suretiyle sınırlandırmamış, konuyu aynı zamanda yeni gelişen güvenlik anlayışı ve Afrika'nın özellikle Batı ile olan neokoloniyal ilişkileri çerçevesinde ele almak suretiyle bütüncül bir perspektifte değerlendirmiştir.

Alanında uzman sosyal bilimcilerin katkılarıyla hazırlanan ve genel olarak nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı toplam yirmi dört makale, dört ana başlık altında kategorize edilmiştir. "Afrika Siyasi ve Diplomasi Tarihi" başlıklı birinci bölümde kolonyalizmin mirasından, dekolonyalizm ve neokoloniyalizmin zorluklarına kadar Afrika siyasetinin karmaşık tarihi ile bu sürecin günümüz devlet yapıları ve genel Afrika siyaseti üzerindeki etkileri ele alınmıştır.

Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerinin ayrı bir başlık altında incelendiği ikinci bölümde, Türkiye'nin hem genel Afrika politikasını inceleyen çalışmalara hem de Sudan, Libya, GAC gibi bölge ülkeleriyle olan ikili münasebetlerini konu edinen çalışmalara yer verilmiştir. Türkiye'nin 2000'li yıllardan itibaren dinamizm kazanan Afrika politikasının, aktörler arasındaki tarihsel ve

kültürel bağları dikkate alan, karşılıklı fayda, saygı ve eşitlik esasına dayanan bir davranış modeli üzerine inşa edildiği vurgulanmıştır.

"Küresel ve Bölge Aktörlerinin Afrika Politikaları ve Stratejileri" başlıklı üçüncü bölümde, çok kutupluluk tartışmalarının yaşandığı günümüzde uluslararası sistemde yer alan farklı aktörlerin bölgeye yönelik stratejileri mercek altına alınmıştır. Bu bağlamda Afrika kıtası üzerinde yaşanan stratejik rekabet, literatürdeki diğer çalışmalardan farklı olarak yalnızca Rusya, ABD ya da Çin gibi büyük güçlerin politikaları ile sınırlandırılmamış; aynı zamanda BM ya da AB gibi uluslararası örgütlerin, Mısır ve Afrika Birliği gibi bölgesel aktörlerin ve küçük devlet kategorisinde sınıflandırılan Baltık ülkelerinin de (Estonya, Letonya ve Litvanya) Afrika politikalarına yer verilmiştir. Böylelikle Afrika kıtası üzerinde yaşanan jeostratejik rekabet, çok katmanlı bir analize tabi tutularak okuyucuya daha geniş bir perspektif sunulmuştur.

"Afrika Güvenliğine Yönelik Yeni Gelişmeler" başlığını taşıyan son bölümde ise, yeni gelişen güvenlik anlayışları çerçevesinde, Afrika'nın güncel güvenlik sorunlarının tespiti ve analizi yapılmıştır. Bu doğrultuda, su yollarının güvenliği ya da bölgesel jeopolitik rekabetin yarattığı güvenlik problemleri gibi geleneksel güvenlik konularının yanı sıra çevre güvenliği, iklimsel göçler ve bu göçlerin yarattığı sonuçlar, enerji güvenliği açmazı gibi konularla ilgili olarak da Afrika özelinde incelemelerde bulunulmuştur.

Kitap, genel okuyucu kitesinin yanı sıra lisans düzeyinde uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi, tarih ve bölge çalışmaları gibi alanlarda öğrenim gören öğrencilerin faydalanabileceği bir kaynaktır. Bununla birlikte Afrika siyasetine yönelik konuların geniş bir perspektifte, çok boyutlu ve çok katmanlı bir şekilde ele alınması, kitabın akademik çevrelerdeki araştırmacıların da başvurabileceği referans nitelik taşımasına katkı sağlamaktadır.

Apartheid'ı Ortadan KaldırmakPremesh Lalu, Çev. Akin Emre Pilgir, *Afrika Vakfı Yayınları*İnceleyen: **Emre Garip**

Apartheid, Güney Afrika'da 20. yüzyılın büyük kısmında uygulanan ve Afrikaner'lerin üstünlüğüne dayanan bir rejimdir. "Ayrılık" anlamına gelen apartheid, farklı ırkların birbirine karışmamasına dayanmaktadır. Bu rejim, uygulandığı dönem boyunca siyahların sosyal ve siyasal yaşamda yok sayılmasına, hayatın her alanında siyahların beyazlarla keskin bir çizgiyle ayrılmasına karşılık gelmektedir.

Premesh Lalu'nun "Apartheid'ı Ortadan Kaldırmak" isimli çalışması, Apartheid'ın bir alt birimi olan küçük Apartheid'ı ifade ederken, bu yapının insanda oluşturduğu duygular ile mekanikleşen hislerin neye sebebiyet verdiğini değerlendirmektedir.

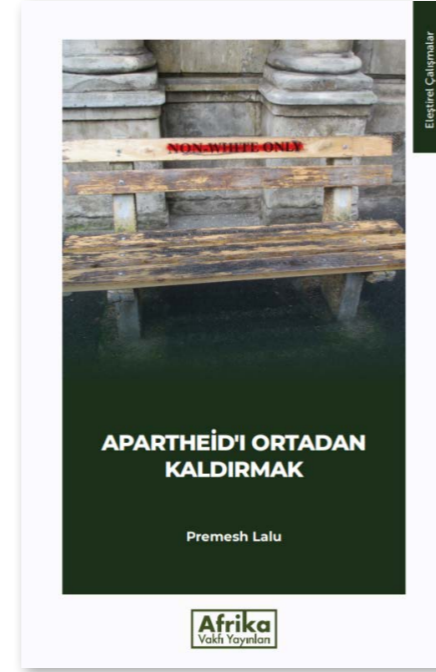
Lalu'nun çalışmasında edebiyat, resim, sinema, tiyatro ve Handspring Puppet Company ile Kentridge tarafından sergilenen oyunlar üzerinden Apartheid'ı ve bunların insan üzerindeki etkileri analiz edilmektedir. İlgili çalışmada köleliğin kaldırılması ve kapitalizmle olan ilişkisi sebebiyle küçük Apartheid'ın insanları mekanikleştirdiği ifade edilmektedir.

Lalu'ya göre Apartheid'daki öznelerin sorgulanması için küçük Apartheid'ın rolüne odaklanılması gerekmektedir. Özellikle küçük Apartheid'ın toplumun içine işleyen ruhsal sonuçları olduğu ifade edilen bu çalışmada, "Adaba Aykırılık Yasaları" şeklindeki düzenlenmelerin, boş zamana getirilen kısıtlamaların ve hareketliliğin küçük Apartheid'ı özne olarak yıpratmış ve tükettiği belirtilmektedir.

Bu kapsamda kitap her biri sanat eseriyle sıkı sıkıya bağlı olan altı bölümden oluşmaktadır. Lalu, ilk bölümde Richard Rive'in "Emergency Continued" isimli roman eşliğinde 1985 yılındaki sokak hareketlerini ve yazarın da bizzat iştirak ettiği öğrenci olayları ile küçük Apartheid'ın bunaltıcı etkisinin insanları hesaplaşmaya ittiğini belirtmektedir.

İkinci bölümde, Apartheid'ı oluşturan düşünce sisteminin dayandığı mit-sel öncüler, Seamus Heaney tarafından yazılan "The Cure at Troy" isimli tiyatro eseri üzerinden ele alınmaktadır.

Kitabın üçüncü bölümünde, "Faustus in Africa" adlı oyunu ile Güney Afrika'daki politik geçiş süreci, dördüncü bölümünde "Woyzeck on Highveld" piyesiyle ırk ve sınıf ilişkisi, beşinci bölümünde "Ubu and the Truth Commis-

sion" oyunu ile mizah üzerinden Güney Afrika'da yaşanan süreç ve altıncı bölümünde ise sinema iktidar ilişkisi değerlendirilmiştir.

Buna karşın kitapta ele alınan eserler bunlarla sınırlı olmayıp pek çok esere de yer verilmiştir. Lalu'nun eserinde özellikle klasik eserlerin Afrika uyarlamaları (örn. *Faustus in Africa*) üzerinden ırkçılık ve Apartheid okumaları yapılmaktadır. Bu anlamda Lalu, Goethe'nin *Faust*'u köleliği Avrupalıların imgelemine yerleştirdiği genel bir ruhsal yükün alegorisi olarak görmekte ve tanımlamaktadır. Lalu, sömürgeciliği, sermayenin insanlar ve makineler arasındaki ayrımın bulanık hâle getirdiği dürtüler ile bu dürtüler üzerinden inşa edilmiş geleceğin öngörüsü olarak değerlendirmektedir.

Lalu, "Woyzeck on Highveld" isimli oyundan hareketle ırk teorileri üzerinde durmakta ve ırk üzerine Balibar ve Fanon'a yönelik eleştirilerde bulunmaktadır.

1990'lı yıllardan itibaren Lalu, Apartheid'ın tasfiyesinin toplumsal değişikliği desteklediği görüşüne katılmamaktadır. 1985'te yaşanan "Truva Atı Katliamı" gibi olayları ve 90'lı yıllarda Apartheid dönemindeki insan hakları ihlallerini soruşturmak için kurulan Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu'nun Apartheid'ın kendi yarattığı çelişkileri eleştiren Lalu, bu durumun kısır döngüye dönüştüğünden hareketle karamsar bir hâl takınmaktadır. Ancak Lalu'ya göre bu sorunların hemen hepsi sıkça dile getirdiği gibi "estetik eğitim" ile aşılabileceği belirtilmektedir. Kitap boyunca Lalu, bu konuya değinerek estetik eğitimin önemine işaret etmiştir. Bu yönü ile konuyu merkeze alan Lalu, kişinin estetik deneyim kazanmasıyla bu sorunlara çözüm bulabileceğini iddia etmektedir.

"Apartheid'ı Ortadan Kaldırmak" adlı kitap, Apartheid rejiminin etkilerini, sömürü ve kapitalizm ilişkisini sanat eserleriyle ele alması dikkat çekicidir. Bu yönüyle Lalu, özgün bir eser ortaya koymuş ve okuyucuya farkı açılardan da düşünmesine neden olmuştur.

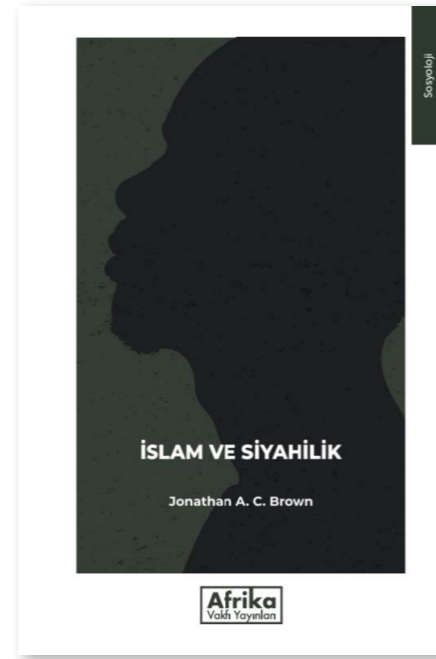
İslam ve SiyahilikJonathan A. C. Brown, Çev. Büşra Elmas, *Afrika Vakfı Yayınları*İnceleyen: **Hasan Alptekin Toprak**

Jonathan A.C. Brown tarafından kaleme alınan *İslam ve Siyahilik* adlı çalışma, yazarın 2019 yılında kaleme aldığı *Kölelik ve İslam* başlıklı bir diğer çalışmanın devamı niteliğindedir. Yazar, söz konusu çalışmanın İslam'ın siyahlara karşı düşmanlık besleyip beslemediği yönünde bir akademik tartışmadan doğduğunu belirtmektedir. Yazar bahse konu çalışmayı, kendisi de bir beyaz olarak kaleme aldığını belirtmekten geri kalmamıştır.

Çalışma, giriş ve sonuç bölümleri de dâhil olmak üzere toplam on bölümden müteşekkildir. Kitabın giriş bölümünde yazar, Peygamber'in takva üzerine yaptığı vurguya rağmen bugünkü Müslüman dünyada ten renginin önemini yitirmediğinden söz etmektedir. Bu çerçevede yazar, ırkın yüzeyelliği üzerinde duran, takva ile siyahiliği daha yeren bir konuma yerleştiren düşünce arasındaki uçuruma odaklanmaktadır. Nitekim yazar, İslam medeniyetinin, siyah Afrikalılarla ilgili olumsuz yargıları Greko-Roman ve Yahudi-Hristiyan geleneğinden miras aldığını ifade etmektedir. Yazara göre siyah karşıtlığı, Müslüman dünyada da geçerlik kazanmış, İslam'ın ve Peygamber'in telkinlerine rağmen siyahların eşitsiz bir konuma itilmeleri kaçınılmaz olmuştur. Kitabın giriş bölümünde yazar, İslam hukukunda ve kutsal metinlerinde siyah karşıtlığı konusundaki tartışmaları ve tezkireleri gözden geçirerek bahse konu çalışmaları güncel koşullara göre yeniden değerlendirmeye çalışmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, ırk ve ırkçılığın modern dünyanın mı yoksa antik çağın bir ürünü mü olduğu sorusu sorulmakta ve ırkçılığın doğasına ilişkin bir tartışma yürütülmektedir. Yazar, bu bölümde sosyal, biyolojik, minimalist ırk gibi kavramları tartışmakta, ırkçılığın tarihsel süreç içerisindeki gelişimine ilişkin bir portre çizmektedir. İlgili çalışmada ırk ve ırkçılık, modern ya da erken modern dönem olguları olarak ele alınmasına karşın bahsedilen olguların çok daha önce ortaya çıktığı belirtilmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, siyahilik ve siyah karşıtlığı kavramının Müslüman dünyanın gelenekleriyle kesiştiği dört önemli noktaya temas edilmiştir. Bu çerçevede siyahlığın fenotip (dış yapı) özelliklerine yönelik an-

lamlar ele alınmakta, ardından baskı, sömürü ve hak mahrumiyetinin siyasi koşulu olarak siyahilik fikrine değinilmektedir.

Dördüncü bölümde, Müslüman köle ticareti ve Arap-İslam köleliği iddiasının Batı tarafından hangi saiklerle ve amaçlarla kullanıldığına yönelik bazı tartışmalar yürütülmektedir. Bu anlamda yazar, Arap-İslam köleliği iddiasının Batı üstünlüğü, Afrika merkezilik ve İsrail destekçisi kamu diplomasisi uygulamaları için kullanışlı olduğunu ileri sürmektedir.

Beşinci bölümde, İslam'da siyahilik tartışması ve İslam'ın siyahiliğe yaklaşımının tarihsel süreç içerisinde gelişimi anlatılmaktadır. Yazar, bu bölümde VII. yüzyılda Hicaz bölgesi Araplarının siyah karşıtı olup olmadıklarını tartışmaktadır.

Altıncı bölümde, Kur'an ve hadislerde siyah karşıtlığı tartışması yürütülmektedir. Buna göre söz konusu çalışma, Kur'an ve hadislerin çarpıtılarak siyah karşıtlığı noktasına gelindiğini ileri sürmektedir.

Yedinci bölümde ise, siyah karşıtlığı Peygamber'e izafeten (mal edilerek) incelenmekte ve siyahilik olarak nitelendirilen durumun siyah karşıtlığına delil üretip üretmediği ele alınmaktadır.

Sekizinci bölümde, Mâlikî Şeriatı'na göre evlilik kurumu ele alınmakta ve siyah karşıtlığı üzerinden değerlendirilmektedir. Bu çerçevede Mâlikî Şeriatı'nın evlilik amacıyla soy, mal varlığı ya da ten rengi gibi sosyal statü göstergelerindeki hiyerarşiyi kabul edip etmediği tartışılmaktadır.

Dokuzuncu bölümde, Şeriat'ta İslami hiyerarşi ya da İslami eşitlikçilik konusu ele alınmaktadır. Nihayet yazar, son bölümde, farklı teorisyenlerin perspektifinden ırk meselesini tartışmakta, ırkın kültürel ve sosyolojik bir inşa süreci olduğunu ileri sürmektedir. İslam ve Peygamber'in döneminin ırkçı putlarını yıktığından bahisle, bugün de pek çok ırkçı putun mevcut olduğunu kaydetmekte ve çözümün bireylerin, toplumların ve topluluk liderlerinin elinde olduğunu vurgulamaktadır.

Brown'un kaleme aldığı bu eser, siyahlık ve İslam konularında Türkçe literatüre kazandırılmış ender eserlerden birisi olma özelliği taşımaktadır.

Çin'in Doğu Afrika'daki Yumuşak Gücü: Kenya, Tanzanya ve Uganda Örnekleri

Ensar Küçükaltan, Nobel Akademik Yayıncılık

İnceleyen: **Meryem Temiz**

Ensar Küçükaltan tarafından kaleme alınan “Çin'in Doğu Afrika'daki Yumuşak Gücü: Kenya, Tanzanya ve Uganda Örnekleri” isimli kitapta, Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) Doğu Afrika ülkeleri üzerinde uyguladığı yumuşak güç unsurları ele alınmıştır. Çalışmada, ÇHC'nin Afrika'ya yönelik uyguladığı yumuşak güç unsurlarının hegemonik güce dönüşüp dönüşmediği veya bağımlılık ilişkisinin tesis edilip edilmediği değerlendirilmiştir.

Yedi bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde, Uluslararası İlişkiler teorilerine göre güç kavramı ele alınmış, ardından gücün çeşitlerine ve hegemonya kavramına değinilerek kavramsal çerçeve çizilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde, “Üçüncü Dünya” liderliğine soyunan ÇHC'nin dış politika prensiplerine bakılmış ve buna göre kronolojik sıralama yapılmıştır. Üçüncü bölümde Doğu Afrika bölgesinin sınırları, coğrafi özellikleri, etnik çeşitliliği ve sosyolojik yapısı ile ilgili bilgiler verilmiş ve ardından bölgede tarih boyunca hâkimiyet kuran hegemon güçler üzerinde durulmuştur. Dördüncü bölümde, ÇHC'nin Doğu Afrika'ya yönelik yumuşak güç unsurlarına temas edilmiş ve bu yöndeki politikalarının ilk uygulandığı yer olan Kenya'daki, beşinci bölümde Tanzanya'daki, altıncı bölümde ise Uganda'daki uygulamalarına bakılmıştır. Yedinci bölümde ise ÇHC'nin Doğu Afrika'ya yönelik borç vererek bağımlılık ilişkisi tesis edip etmediği, Pekin'in özgün yönetim şeklinin Doğu Afrika'nın yönetim yapısına uygulanabilir olup olmadığı ve ÇHC'nin yumuşak güç unsurlarının Afrika'daki halkları özne alıp almadığı değerlendirilmiştir.

Kitapta Kenya, Tanzanya ve Uganda'nın ele alınmasının sebebi ÇHC'nin Kuşak ve Yol Projesi'ne bağlı Deniz İpek Yolu güzergâhının üzerinde bulunmasına dayandırılmaktadır. Buna göre Tanzanya ve Kenya limanlarıyla, Uganda'nın ise kıtanın iç bölgelerine açılmasıyla önemli konumdadırlar. Kitapta, ÇHC'nin yumuşak güç unsurlarına en az direnc gösterebilecek ülkenin Tanzanya olduğu, Kenya ve Uganda'nın ise Pekin'in yumuşak güç unsurlarını destekleyenlerin oranının yüksek olduğu ifade edilmiştir. Kitapta,

bu üç ülkenin kuruluş ideolojisi ve kurucu kadrolarının ÇHC'ye yakın olmasının ve Batı'nın bölge üzerindeki sömürgeci geçmişinin, ilgili ülkelerin ÇHC'yle olan ilişkilerini ve karar alma reflekslerini belirlediği iddia edilmiştir.

Kitapta, kıtada sömürge geçmişi bulunmayan ÇHC'nin, Afrika ülkelerine antikolonializm konusunda destek verdiği ve Afrika halklarının “kalplerine ve beyinlerine hitap ettiği” üzerinde durulmuştur. Yazar; ÇHC'nin, Doğu Afrika'da Beyaz Adamın Yükü anlayışıyla hareket etmediğini, kazan-kazan ve güney-güney iş birliği söylemlerini kullandığını, kendini eşitlik vadeden “müşteri” şeklinde tarif ettiğini ve Afrika'daki ülkelerin iç işlerine ve sınır meselelerine karışmayarak Batılı seleflerinden ayrıldığını belirtmiştir.

Yazar, ÇHC'nin yumuşak güç enstrümanlarını kullanarak bölgede oluşturduğu yeni dengeyi, pan-Afrika düşüncesinin mimarı Kwame Nkrumah tarafından tanımlanan “Neo-kolonializm” teorisi üzerinden tartışmıştır. ÇHC'nin oluşturduğu bu dengenin kazan-kazan politikasına dönüşüp dönüşmediğini tartışan yazarın, bu politikanın kazanç oranlarındaki dengesizliğine ve uzun vadede neo-kolonyal ilişkiye dönüşebileceğine işaret etmesi dikkat çekicidir. Kitapta, ÇHC'nin, başta borç diplomasisi olmak üzere yumuşak güç uygulamalarının Doğu Afrika'daki ülkelerin demokrasi, insan hakları ve bağımsızlık anlayışını yıpratıldığını ve otoriter rejim uygulamalarını desteklediği ifade edilmektedir.

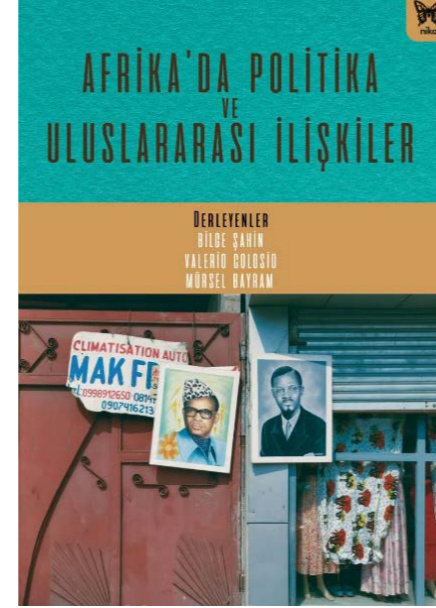
Konuya ilişkin kitap, literatürde Kuşak ve Yol Projesi içindeki Afrika ülkelerinin “Neo-kolonializm” teorisi çerçevesinde analiz edilmediğini belirlemesi ve bu eksikliği giderme yönünde yaptığı katkılarla emsallerinden ayrılmaktadır. Buna göre eser, ÇHC'nin ve Batılı ülkelerin yumuşak güç uygulamalarını karşılaştırması açısından kayda değer olup, araştırmacılar için temel kaynak niteliği taşımaktadır. Sade bir dille ve akıcı bir üslupla yazılan kitap, ÇHC'nin Doğu Afrika'daki yumuşak güç unsurlarına referans olacak ve entelektüel merakı tatmin edecek niteliktedir.

Afrika'da Politika ve Uluslararası İlişkilerEds. Bilge Şahin, Valerio Colosio ve Mürsel Bayram, *Nika Yayınları*İnceleyen: **Muhammet Arif Seyran**

Afrika kıtasının uluslararası ilişkiler, kültürel, sosyal, ekonomik ve siyasi açılardan yorumlanması Batı-merkezci anlayışın tesiri altındadır. Bu bağlamda, Afrika'nın bahsi geçen alanlardaki kalkınma süreçleri ve sosyoekonomik dinamikleri "Küresel Kuzey" modeline uygunluk açısından değerlendirilmektedir. Batı kalkınma süreçleri dışında alternatif bir kalkınma ve gelişme modelinin var olduğuna dair kabul; klişeleşmiş kalkınma sistemine alternatif teşkil edeceğinden, Afrika'daki pozitif gelişmeler çoğunlukla görmezden gelinmektedir. Bu bakış açısı ne yazık ki "Küresel Güney'den" çıkan zengin akademik literatürün etki gücünü azaltmaktadır. Batı fikir dünyasının iki asrı aşkın süredir sürdürdüğü bu üstenci bakış, "Üçüncü Dünya" veya "gelişmemiş" olarak nitelendirilen bölgelerin, yakın zamanda gösterdikleri yükseliş ve kalkınma hamlelerini, dünya kamuoyunun yeterince gündemine alamamasına neden olmaktadır.

Bilge Şahin, Valerio Colosio ve Mürsel Bayram tarafından derlenen "Afrika'da Politika ve Uluslararası İlişkiler" başlıklı kitap, literatürdeki hâkim anlayışın aksine alternatif ve önyargısız bir bakış açısı sunmaktadır. Kitadaki farklılıklar, zenginlikler, medeniyetler ve son dönemdeki kalkınma hamleleri Afrikalı akademisyenlerin görüşleri doğrultusunda yorumlanarak üstenci bakış açısından kaçınılmıştır. Kitap, üç bölümden ve yedisi Afrikalı akademisyen tarafından yazılmış olmak üzere toplam on üç makaleden oluşmaktadır.

Kitabın ilk makalesinde, Afrika'yla ilgili ön yargıları yıkmak adına Güney Afrika örneği üzerinden sömürge sonrası Afrika kimliği yeniden yorumlanmıştır. Takip eden ikinci makalede, Afrika'daki bütünleştirici bakış açıları değerlendirilerek Afrika Birleşik Devletleri fikrinin düşünsel değeri ve gerçekleşebilme ihtimali üzerinde durulmuştur. Üçüncü makalede, küreselleşmenin Afrika özelindeki etkilerinden bahsedilmiş ve yükselen güç Çin'in Afrika'daki etkinliğine değinilmiştir. Dördüncü makalede, sömürge sonrası döneme ışık tutması adına Sahel bölgesindeki devlet ve toplum yapıları incelenmiş ve Afrika'daki yönetim sistemlerinin eksikliklerine yer verilmiştir. Beşinci makalede, Afrika ülkeleri arasındaki iş birliği ve koordinasyonu artırması amacıyla kurulması gereken bölgesel örgütler üzerine önerilerde

bulunulmuş ve hâlihazırda kıtada faaliyet gösteren uluslararası örgütler incelenmiştir. Altıncı makalede, insan hakları sisteminin ortaya çıkışına dair kısa bir değerlendirmeden sonra Afrika'daki insan hakları anlayışına ve etkili bir insan hakları mekanizmasının kurulması önündeki engellere değinilmiştir. Yedinci makalede, uluslararası ceza hukuku alanında bölgesel girişimin ilk örneği olması beklenen ve tıpkı Uluslararası Ceza Mahkemesi örneğinde olduğu gibi Afrika özelinde faaliyet gösterecek bölgesel ceza mahkemesinin kurulması fikrinin temelleri tartışılmıştır. Sekizinci makalede, Birleşmiş Milletler'in Afrika'daki çatışmaların önlenmesine ilişkin yaptığı faaliyetlere değinilmiş, ardında barış ve güvenliğin sağlanması için gerçekleştirilen barışı koruma operasyonları incelenmiştir. Dokuzuncu makalede, doğal kaynak zenginliğine rağmen Afrika toplumlarında neden refah artışı yaşanmadığı sorusu üzerinde durulmuş ve Afrikalı yöneticilerinin bu konudaki yetersizlikleri vurgulanmıştır. Onuncu makalede, Afrika ülkelerinin gelişmesi amacıyla yapıldığı belirtilen yardımların verimliliğinden bahsedilmiş ve Batılı ülkelerin yaptıkları yardımların asıl amacı hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur. On birinci makalede, Afrika ülkeleri arasındaki sınır uyumsuzlukları incelenmiştir. On ikinci makalede, Afrikalı kadın mültecilerin yaşadıkları zorluklar ve mültecilerin kimlik oluşumu özelindeki sorunlara yer verilmiştir. On üçüncü ve son makalede, Afrika'daki kadınların yönetim süreçlerindeki varlıkları tartışılmış ve konuyla ilgili değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Bu çerçeveden bakıldığında yazarlar, üstenci anlayışın aksine ön yargısız bir bakış açısı ile görüşlerini belirtmişler ve literatüre bu açıdan katkıda bulunmuşlardır. Kitapta Afrika'nın birçok alanda yaşadığı kalkınma süreçlerine dikkat çekilmiş ve hâlihazırda yaşadığı sorunlar hakkında çözüm önerileri sunulmuştur. Bu bağlamda kitap, Afrikalı akademisyenlerin gözünden kıtanın geçmiş ve günümüz sorunları hakkında fikir sahibi olmak isteyenler için faydalı bir kaynak hüviyetindedir.

AFRİKA YILLIĞI 2023

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı tarafından yayına sunulan ve 2023 yılında Afrika'yla ilgili önemli gelişmelere odaklanan bu eser, Türkiye'de Kıta'ya dair farkındalığı ve bilgi birikimini artırmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın bir diğer amacı ise Afrika'ya ilişkin akademik ilgiyi canlı tutmaktır. Bu anlamda alanında bir ilk olan ve Afrika çalışan Türk ve Afrikalı değerli araştırmacıların katkılarıyla hazırlanan yıllık, ilgili literatüre mütevazı de olsa bir katkı sunma iddiasını taşımaktadır.

Afrika Yıllığı 2023

ISBN 978-975-17-5926-9

9 789751 759269

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM
BAKANLIĞI

YTB